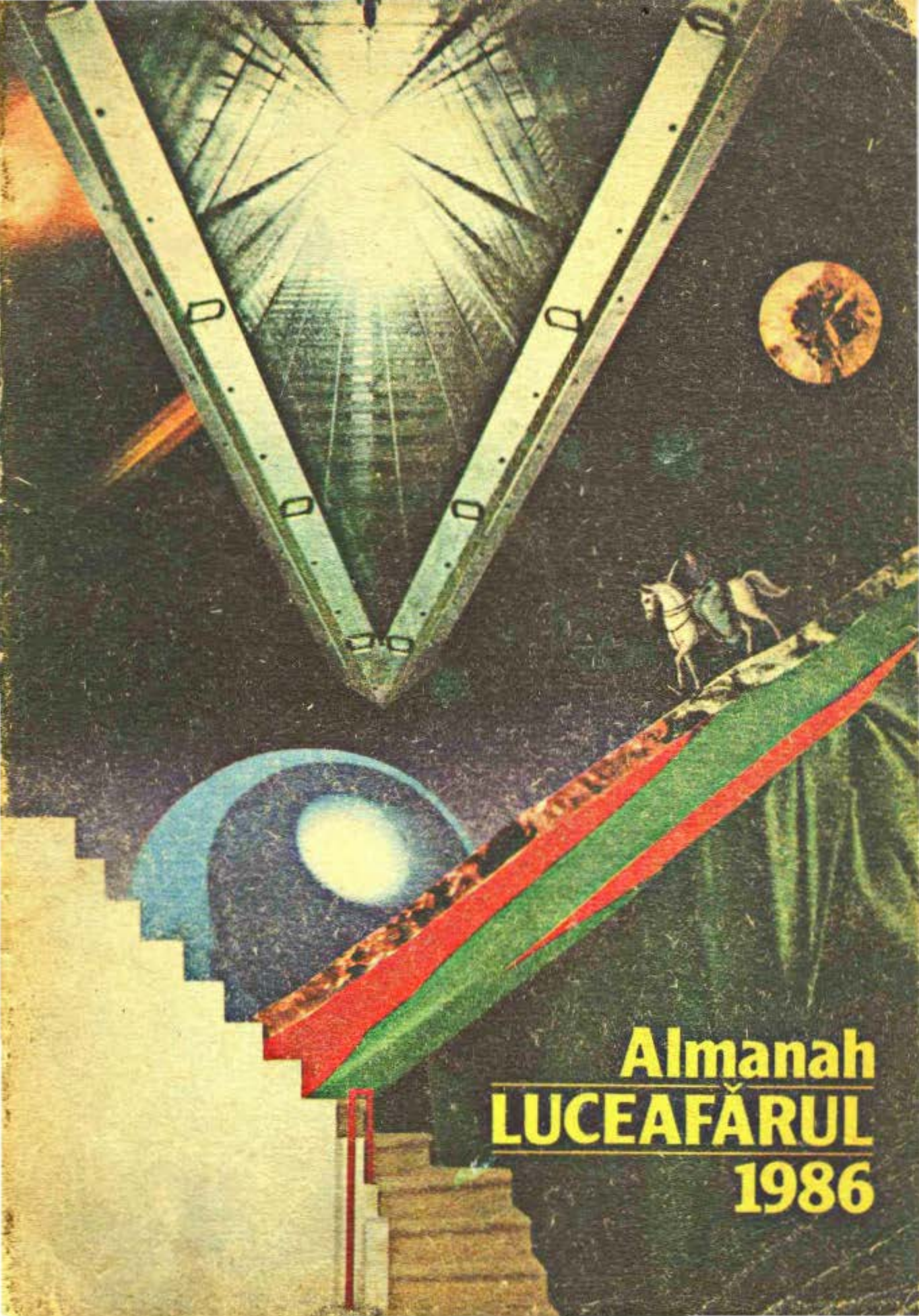

Almanah LUCEAFĂRUL 1986

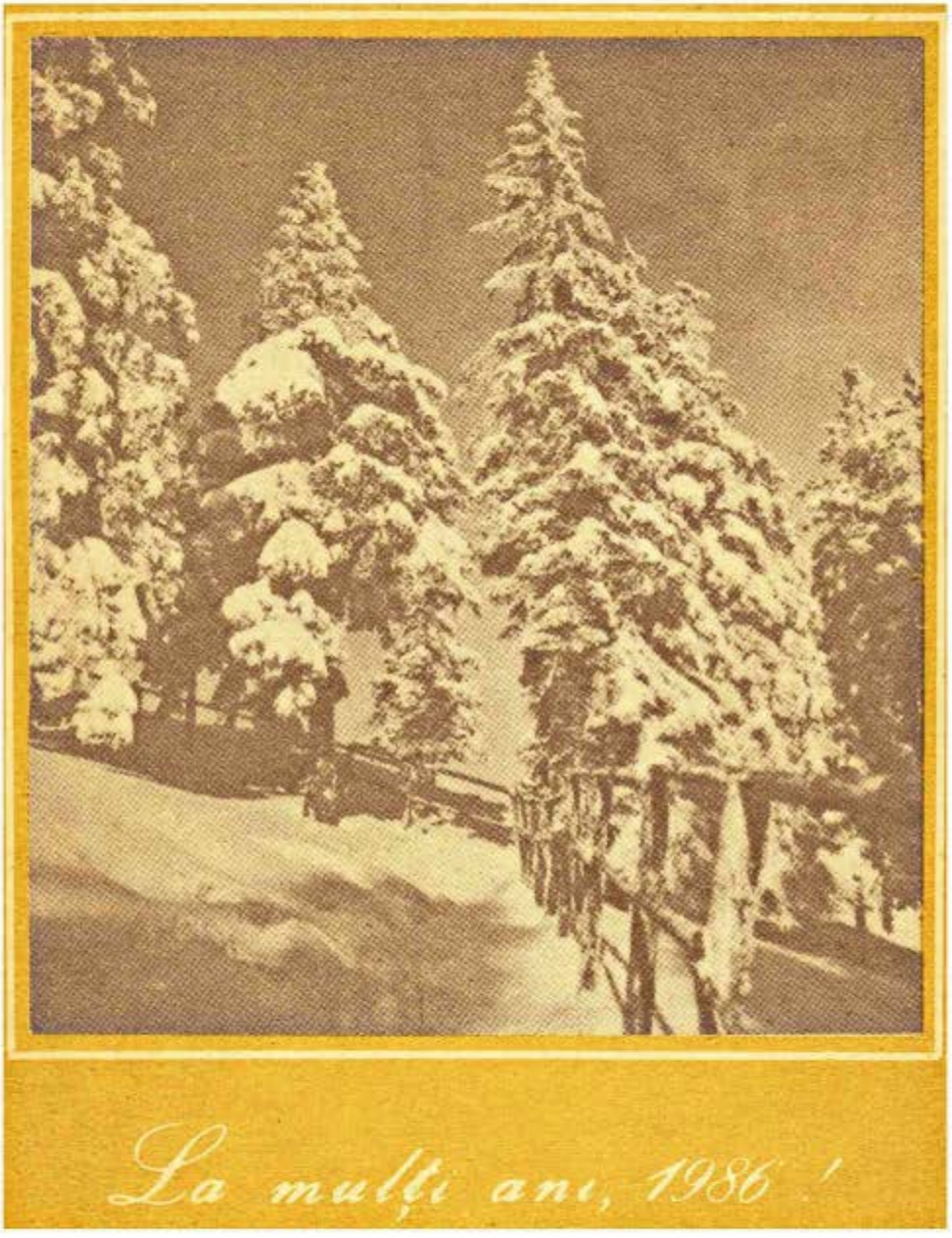

La mulți ani, 1986 !

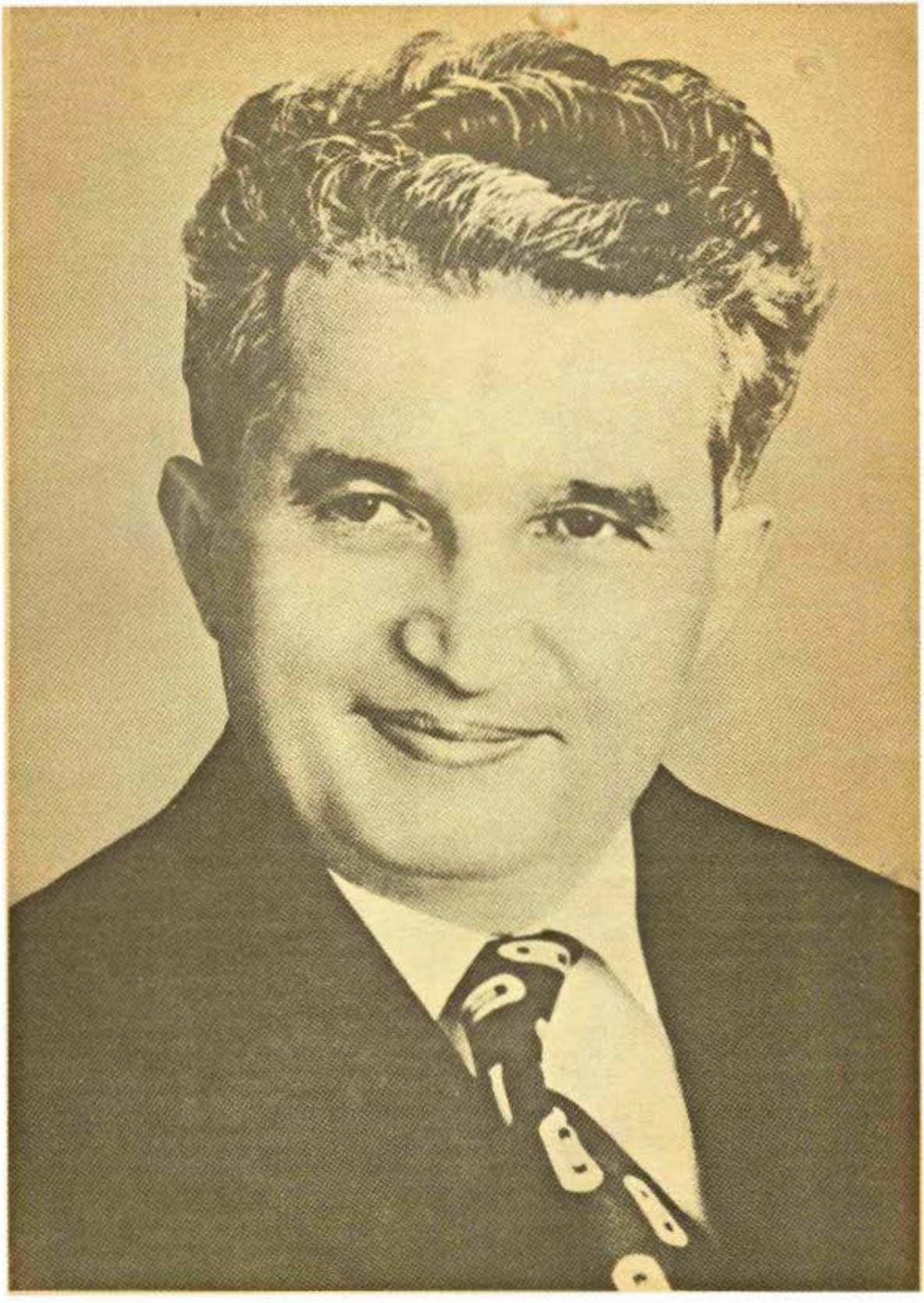

EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU

UN STRĂLUCIT ARC DE BOLTĂ

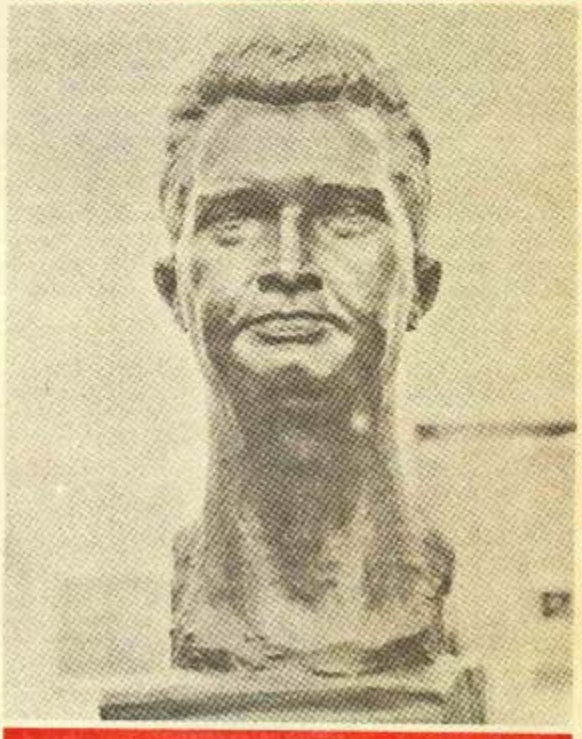

Sculptură de Ion Jalea

O DATĂ MEMORABILĂ

O dată memorabilă care înalță jubiliar arcul de boltă al unei epoci și se constituie în orizont viu, permanent treaz, al unei inconfundabile și cuprinzătoare stări de conștiință, momentul împlinirii a două decenii de la un eveniment care prin toate consecințele sale de ordin politic, economic și social s-a arătat și se arată într-adevăr inaugural. O dată memorabilă care a concentrat — s-ar putea spune — întregul sentiment național. Este ziua cînd de la capătul a două decenii am putut vedea și mai puternică întreaga strălucire a evenimentului istoric pe care l-au reprezentat și îl reprezintă Congresul al IX-lea al P.C.R. și faptul, de pe atunci exponențial, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului. O zi memorabilă, așadar, care poartă pecetea sărbătorească a unor înălțătoare sentimente de mîndrie și recunoștință, o zi care a dat și dă expresie stimei și devotamentului întregului partid și popor pentru cel care ne-a întruchipat și ne întruchipează în cel mai înalt grad idealurile de luptă și muncă, ținînd sus, la mari altitudini de conștiință politică și revoluționară, cîrma unui ferm destin al demnității și libertății noastre. O zi care a ținut și ține în focarul său de raze lumina întreagă a acestui an ; Plenara Comitetului Central și a activului central de partid a prilejuit un fierbinte omagiu adus ctitorului României socialiste moderne, conducătorul iubit și stimat, de numele și opera căruia se leagă toate mărețele înfăptuiri ale societății noastre contemporane, prezentul și viitorul care se făuresc neîncetat și dobîndesc în permanență configurația eroică a faptelor. „Ne facem o datorie de onoare, de inimă și conștiință din a omagia, și în acest înălțător moment sărbătoresc, rolul dumneavoastră hotărîtor în înfăptuirea uriașelor transformări revoluționare pe care România le-a cunoscut în cei 20 de ani de cînd conduceți destinele partidului și ale poporului, se spune în Omagiul adus cu acest prilej tovarășului Nicolae Ceaușescu. Apreciem cu profundă mîndrie — așa cum poporul însuși o face — că anii aceștia de victorii fără seamăn alcătuiesc epoca cea mai luminoasă din întreaga noastră existență, pe care, cu aleasă cinstire, o numim cu toții Epoca Nicolae Ceaușescu".

Sînt concentrate aici, în aceste cuvinte, sentimente și idei care animă întreaga țară

și fac arcul de boltă al unei simțiri politice românești de cea mai nobilă și mai întinsă rezonanță. Pentru că este cert, le-a fost dat generațiilor de azi ale României să trăiască un moment jubiliar : împlinirea a douăzeci de ani de la evenimentul care a marcat în mod hotărîtor progresul și civilizația națiunii. Biografiile noastre, ale tuturor, se situează în zona de iradiere morală, politică și socială a acestui eveniment. El a declanșat începutul unei adevărate renașteri naționale și prefațează toate operele mari, de pionierat, prin care o țară întreagă și un întreg popor se definesc la orizontul propriei lor identități, făcînd un act viu, de strînsă și puternică legătură cu trecutul înaintat, cu patrimoniul său de valori și abordînd în același timp realitatea momentului, ca și aceea a perspectivei, cu un curaj care nu era altceva decît expresia politică și socială a propriilor posibilități, a lucidității maxime cu care se angaja pe un drum lung al prezentului și viitorului. Pe plan politic, el, acest eveniment avea să consacre o mare și binevenită primenire a ideilor, eliberarea de dogme și aplecarea către propriile noastre realități. Pe plan economic, el, acest eveniment avea să producă o largă revitalizare în spațiul muncii și creației, un reviriment resimțit la dimensiunea industriei și agriculturii, a dezvoltării rapide, accelerate. Democratizarea vieții politice, economice și sociale, făurirea unui întreg sistem al democrației muncitorești, revoluționare, cu organisme și instituții care se sprijină pe puterea, pe capacitatea de voință și inițiativă a maselor, într-un sens larg participativ, reprezintă de asemenea o mare și viguroasă înfăptuire care își trage seva din evenimentul de acum douăzeci de ani. Ca și întreaga evoluție a științei, a culturii și artei, ca toate certitudinile în plan material și spiritual al muncii și vieții, ca tot ce trăim și nutrim, cu conștiința și nădejdea fermă că împlinim un rost esențial.

FORȚA CERTITUDINILOR

Așadar, Congresul al IX-lea al partidului, un moment crucial pentru întreaga noastră contemporaneitate și în același timp edificator pentru modul însuși de a ne privi și asuma istoria, condiția în permanentă alcătuire a propriei noastre identități. Congresul al IX-lea al partidului care, în suita de evenimente ce ne-au marcat cel mai mult existența, ocupă un loc central, de excepțională importanță. El își trimite în timp ecourile și face ca memoria noastră să rețină un drum eroic, tumultuos, nu lipsit de încercări, care e deopotrivă al țării și al oamenilor ei, este deopotrivă al partidului — în ipostaza și esența sa de centru vital al națiunii — și al unității, al coeziunii de gînd și faptă cu care poporul îl urmează văzînd în aceasta însăși forța, marea capacitate de afirmare și înfăptuire a idealurilor sale de progres și civilizație, starea și puterea de fapt a libertății și independenței în care își făurește destinul socialist.

Ceea ce era moment al devenirii atunci, acum douăzeci de ani, este moment al realității azi, arcul de boltă al celor două decenii străbate și economie, și știință, și cultură, și tot ce înseamnă viață politică și socială, normă etică și morală ; el acoperă spații întinse ale existenței și se instituie în supremă măsură a unei realități și mai mari, viitoare. Căci drumul e lung, n-a fost ușor, drumul continuă. O economie dinamică, modernă, echilibrată își trage seva adînc din actul memorabil de acum două decenii și suie spre treptele gîndite și proiectate în universul muncii și creației noastre de toate marile forumuri comuniste care au urmat, ființînd la zi prin programele și hotărîrile celui de al XIII-lea Congres, într-o propensiune de spirit care atinge anii nouăzeci și, mai departe, sfîrșitul de mileniu. O economie circumscrisă progresului sigur și rapid, care să servească civilizației țării și oamenilor, noii noastre condiții, propriei noastre împliniri ; și generațiilor care vin, desigur, celor ce ne vor moșteni. Din această perspectivă Congresul al IX-lea apare într-adevăr ca eveniment epocal. În spațiul său de rezonanță stă o efigie de erou, tinerețea sa de atunci a trecut în faptele țării și țara la rîndul ei îl cinstește și îl poartă în stema gîndurilor și a inimii sale. Partidul i-a încredințat funcția supremă și de atunci menirea sa istorică a prins viață adîncă, puternică, revigorînd destinul și condiția întregii națiuni. Căci, evident, în punctul fierbinte de simbioză și confluență a istoriei cu viața, partidul și secretarul său general alcătuiesc acel întreg al inimii și conștiinței cu care ne-am putut angaja în cea mai laborioasă și mai cuprinzătoare deschidere a propriei noastre lumi.

Tablou de Vintilă Mihăescu

PERMANENTA DEVENIRE

a funcționat și funcționează dintotdeauna un proiect al viitorului clădit mereu pe aspirațiile, pe nădejdile, pe cerințele și posibilitățile oamenilor, pe temeiul concret al prezentului, iar edificiul măreț pe care îl prezintă astăzi țara are preponderent în configurația sa tocmai această permanentă și vitală deschidere către om și către timpul său, către puterea sa creatoare și nevoia sa de a se construi într-un relief cît mai rodnic și cît mai înalt. Pornim la un drum lung — anunța, în urmă cu douăzeci de ani, secretarul general al partidului, într-una din primele vizite de lucru care inaugura de fapt un amplu și prodigios dialog cu țara — pornim la un drum lung pe care vom obține victorii mărețe, vom străbate experiențe noi, necunoscute, și vom avea de înfruntat și greutăți. Era într-o vară atunci, destinul țării urca în amiază, era drumul de la capătul căruia privim azi, de pe pragul jubiliar al celor două decenii, și el se arată lung, într-adevăr ; nu ca distanță, căci e doar o virstă de tinăr în el, nu ca dimensiune, ca hotar sau fragment de timp, căci e viață, și viață din toate și pentru toate generațiile în el, ci ca efect. Pentru că el ne dă sentimentul unui mers concentric, de jur împrejur, și odată cu țara, în toate direcțiile deodată și prin toate reliefurile, de la acelea în natura economică și socială și pînă la amplitudinea de conștiință, în om, în natura spiritului și sufletului omenesc. El este drumul permanentei noastre deveniri. Și al permanentei noastre moșteniri, este mărturia vie, de cea mai înaltă speță, a unității noastre de destin. Ne-am parcurs într-un fel propria identitate și am întărit-o în toate laturile sale. Sînt cinci mari forumuri comuniste care alcătuiesc traiectul și dinamica

ÎN CÎMPUL MEMORIEI

acestei epoci, între Congresul al IX-lea și Congresul al XIII-lea se întinde arcul de boltă al tuturor împlinirilor și nădejdilor noastre, în acest spațiu de viață și timp România și-a desăvîrșit și își desăvîrșește rosturile muncii sale creatoare. O dilatare a timpului s-a produs în sens multiplu iar unitatea sa economică sau socială cuprinde azi ritmuri care ne-au plasat din pornire pe o cale mereu ascendentă. Țara se plasa astfel pe coordonatele dezvoltării, simțind încordări din adînc și tensiuni de gîndire care o ridicau la cote de relief industriale, agrare, tehnice și științifice, fără precedent. Dar și la acele cote de relief dinlăuntru prin care personalitatea fiecăruia făcea liant cu personalitatea generației sale, iar, toți laolaltă au făcut și fac liant de cuvînt și de faptă cu personalitatea epocii în care trăim.

Secretarul general al partidului a fundamentat teoretic și practic întreaga politică a dezvoltării noastre materiale și spirituale, de opera și activitatea sa revoluționară se leagă toate înfăptuirile acestui timp, prin gîndirea și acțiunea sa creatoare s-au ilustrat și se ilustrează, în cîmpul real al muncii și vieții, toate disponibilitățile morale și sociale ale poporului, întregul său potențial. Ne-a reprezentat și ne reprezintă de aceea cu fidelitatea și trăinicia unor sentimente și aspirații majore, este simbolul și călăuza după care ne exprimăm în graiul și la altitudinea celei mai depline unități. Fie că ne proiectăm pe mai departe și cu noi argumente, viitorul, conform programelor adoptate de Congresul al XIII-lea (al cincilea în cronologia și dinamica acestor două decenii) fie că, apărător ferm al intereselor fundamentale ale națiunii, militează consecvent pentru pace, pentru înțelegere și cooperare largă internațională, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră. În toate răzbate suflul dinamic și înnoitor al unui cuget care, deopotrivă și în egală măsură cu viața, știe că umanismul și unitatea pot și trebuie să primească aportul neîncetat al fiecărei țări și al fiecărui popor.

Ceea ce a reținut și reține memoria — în plan afectiv, în primul rînd — sau ceea ce justifică ea și călăuzește în lumea convingerilor, a realității care nu este nici la cea dintîi expresie și nici la capătul rostirii și înfățișării sale : o extraordinară confluență în timp a speranțelor odinioară redeșteptate și a împlinirilor, a victoriilor în mod fundamental gîndite și cucerite. O confluență în timp a speranțelor și a împlinirilor trăite dar și a generațiilor care se întîlnesc aproape sub același arc de cer astăzi și își dau mîna prin forța și amploarea lucrurilor deja înfăptuite. Ele au avut un anume fel de a privi și chema viitorul atunci, în urmă cu douăzeci de ani, au avut și au un anume fel de a-l privi, de a-l calcula și discerne acum din prezent. O viață eroică de tînăr erou și patriot înflăcărat, revoluționar, se angaja atunci în fruntea partidului și a țării, o răscolitoare și prodigioasă conștiință ne chema la realitate, la adevăr, dar și la spirit înalt, vizionar.

Se schimba ceva în viața noastră, a fiecăruia, pentru că țara se trezea din rădăcini. Nu, nu avea cum să fie ușor, o spunea cu glas tare și cuget întreg, inspirat, însuși secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, proaspăt ales la cîrma destinului național. Nu avea cum să fie ușor și nici lipsit de căutări, de zbateri și sacrificii întreg acest drum de la capătul și pe traiectul căruia privim azi cu ochii minții și ai sufletului celui mai încăpător. Pentru tot ce a urmat, Congresul al IX-lea rămîne de aceea ca un act inaugural. Exponențial prin forța și amploarea deliberărilor sale, acel tip de eveniment care, printr-o extraordinară limpezime a adevărurilor și o extraordinară, lucidă cuprindere a problemelor vieții rămîne intim legat de soarta noastră, a tuturor, și ne edifică asupra propriului nostru destin. O viață de tînăr trecea în fruntea partidului și a țării iar în ceea ce hotăra atunci avea și un sens eliberator. Cei douăzeci de ani care alcătuiesc destinul și dau dimensiune de epocă acestei vieți stau mărturie în permanentă și vie actualitate. O țară întreagă l-a ascultat atunci, în urmă cu două decenii, pe secretarul general al partidului, o țară întreagă l-a ascultat la Plenara C.C. al P.C.R. și a activului central de partid, sub cupola aceleiași săli în care se celebra jubileul marelui eveniment. Cu experiența de acum, am fi lucrat mai bine, desigur, spunea conducătorul partidului și statului, dar calea, dacă ar fi s-o luăm de la început, nu ar fi alta. Era parcă aceeași rostire de atunci care ne elibera de un nefast sentiment triumfalist al mersului prin istorie și ne reda unei discipline concrete a realității, rigorii și echilibrului care veneau deopotrivă din istorie și viață, din tradiția care ni se releva și pe care aveam să o dezvoltăm pe terenul propriilor noastre cerințe și posibilități. Primenirea ideologică a contat cel mai mult și în acest vast creuzet au putut apărea altfel și ideile de libertate și independență, și imaginea lor mult mai vie, mult mai tonică și omenească, după frămîntări care țineau de domeniul realului, al posibilului în maxima sa extensie de muncă, gîndire și viață.

ROSTIREA PATRIEI

Acest adevăr cu putere de lege : patria s-a rostit și se rostește sub semnul revoluției cu întreaga sa încărcătură istorică, prin întregul său destin. Este o valență a spiritului revoluționar aceasta, o trăsătură de fond a existenței noastre ca țară și ca popor. Ne-a amintit-o la plenara consacrată împlinirii a două decenii de la Congresul al IX-lea tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne-o amintește, sub forma ideilor, întreaga sa operă teoretică și practică, întregul său demers politic și social, contribuția sa de o inestimabilă valoare la cauza progresului și civilizației țării, a

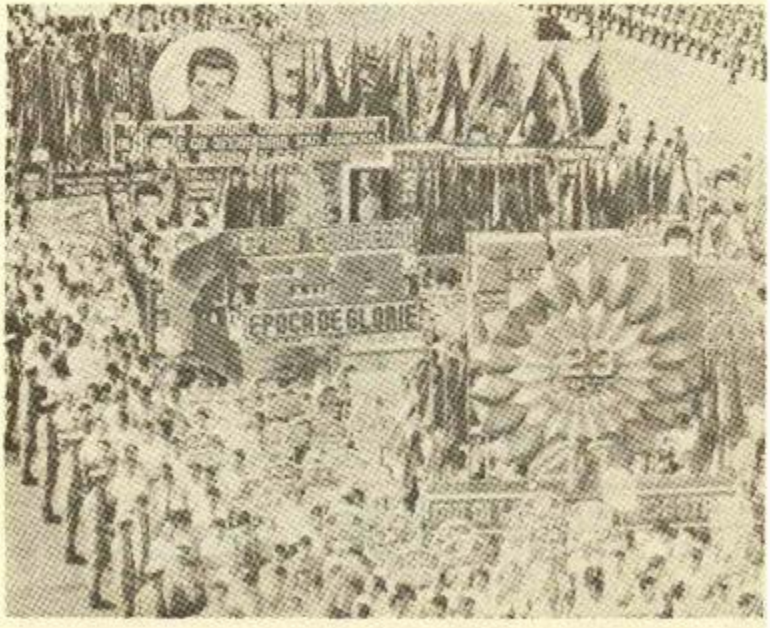

dezvoltării noastre multilaterale. Atentă la pulsul și mișcările lumii, istoria noastră s-a definit din interior cu o deosebită capacitate de a sesiza și urma direcțiile de fond ale înaintării spre orizonturi de emancipare politică, economică și socială, în focul luptei pentru înfăptuirea idealurilor umanității. Aniversarea din acest an a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, evenimentul epocal al istoriei noastre contemporane, ne întărește și mai mult în sentimentul apartenenței noastre la înfăptuirea unei opere esențiale pentru condiția umană și pentru așezarea acestei condiții pe temeiul concret al libertății, al independenței și suveranității, din perspectiva unui viitor care se făurește neîncetat.

Ziua de 23 August 1944 a deschis o eră nouă în munca și viața patriei, România și-a asumat pe cale revoluționară un nou destin și cu aceasta putem spune că s-a produs o schimbare în însăși geografia politică și socială a lumii din acea vreme, s-a produs un mare pas înainte pe calea prezentului pe care îl trăim și-l edificăm. Partidul comunist a inspirat, a organizat și condus bătălia spre o victorie care a rămas ca efigie și simbol permanent al unui mare și hotărîtor început de drum, o victorie care a unificat, a solidarizat și mai strîns toate forțele înaintate ale națiunii și a trezit la viață energii și capacități eroice deosebite. Astfel partidul și-a meritat soarta de avangardă într-o lume ce se trezea la o puternică și revelatoare conștiință de sine a istoriei, în pragul celor mai mari transformări din cîte cunoscuse pînă atunci. Și tot astfel, ca o confirmare a istoriei înseși, și ca o justețe a vieții, a credinței în ideal, în victoria pînă la capăt, partidul și-a meritat și își merită destinul de centru vital al întregii națiuni.

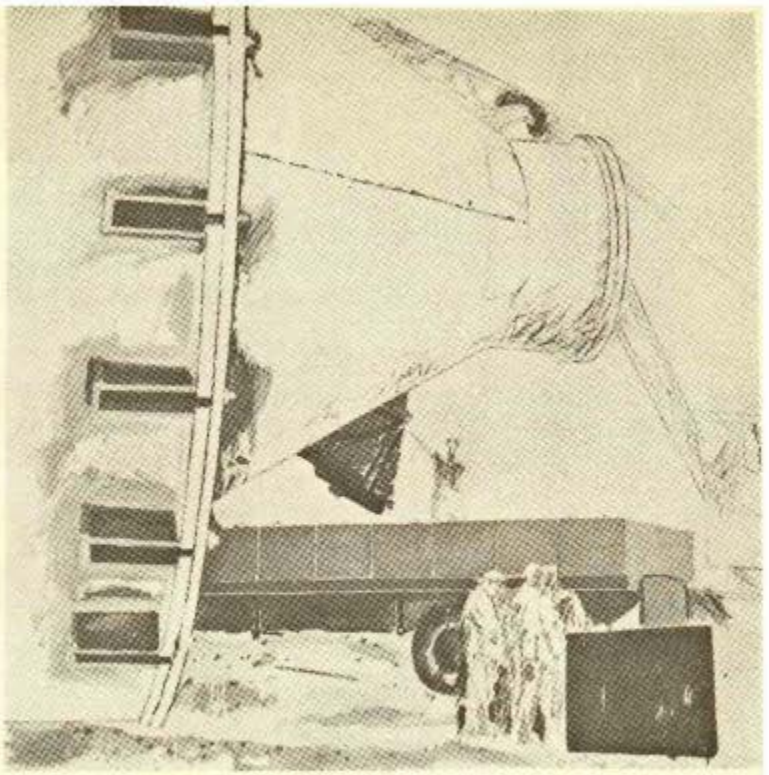

Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a încununat jertfe, fapte de arme eroice, sacrificii fără de număr, ea a întărit speranțe, a vindecat răni, a încordat brațe și frunți, a luminat idealuri, a deschis universuri umane, materiale și spirituale noi. În realitatea de azi, economică și socială, trăiește permanent suflul ei și este vădit, demn de cel mai înalt respect, locul și rolul pe care ea îl deține în întreaga noastră istorie. Acele o sută de Românii într-una singură care alcătuiesc azi sensul și dinamica dezvoltării în plan industrial, acele mai multe Românii care fac altitudinea nouă, superioară a realizărilor din agricultură, noua revoluție din acest domeniu sau acelea, tot la fel, mai multe Românii pe care le putem distinge în spațiul împlinirilor din știință și cultură, din viața politică și socială, în acela al sănătății fizice și morale a poporului, al rostirii sale în limbajul muncii și creației, al progresului și civilizației, sînt argumentele nepieritoare ale drumului eroic și hotărît deschis atunci în August și ele toate ne dau conștiința unei adevărate epopei.

Ion Bițan : „Utilaj greu" ● Vasile Pop Negreșteanu : „Omagiul pionierilor"

CALEA CEA MAI SIGURĂ

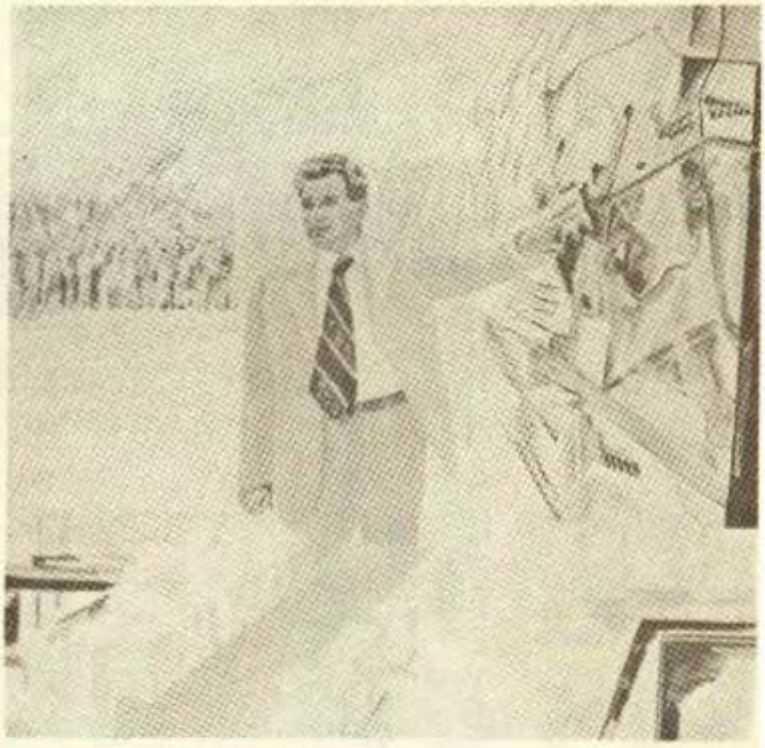

„Vizită de lucru" — tablou le Vladimir Șetran și Ion Bițan

Momentul jubiliar trăit în vara acestui an, împlinirea a douăzeci de ani de la istoricul Congres al IX-lea al partidului, ne-a relevat întregul traiect istoric străbătut din acel biruitor 23 August 1944 și pînă azi. Ca o dreaptă cumpănă, la exact jumătate de drum, memorabilul eveniment care a fost Congresul al IX-lea a însemnat și începutul unei noi epoci. Relevant prin acea extraordinară putere pe care partidul a aflat-o în sine pentru a schimba, pentru a revigora, pentru a insufla un aer proaspăt, vital, întregului nostru mers înainte, cîmpului larg de idei care aveau să ridice mai sus, și pe temeiuri noi, infinit mai solide, întreaga construcție socialistă a țării, programul făuririi bunăstării noastre materiale și spirituale, al întăririi libertății, independenței și suveranității și al înscrierii noastre în mod decisiv pe orbita unei largi contribuții la cauza progresului și civilizației universale. Din acel punct, din acea rază de orizont de acum douăzeci de ani, istoria noastră s-a luminat nesfîrșit și nu există practic domeniu de referință politică, economică sau socială, nu există problemă a existenței în care Congresul al IX-lea să nu fi adus ceva nou și să nu fi insuflat puterea și speranța unor cutezătoare împliniri.

Numim întreg acest timp Epoca Nicolae Ceaușescu și numim de fapt o țară, ne numim pe noi înșine în ipostaza propriei noastre realități și a propriilor noastre convingeri. Numim toate adevărurile mari ale revoluției care, odată cu acest eveniment și odată cu alegerea la cîrma partidului și a destinului țării a tovarășului Nicolae Ceaușescu au dobîndit substanțiale răsfrîngeri de conștiință politică și ideologică, transformîndu-se în adevărate linii de boltă ale unor ctitorii care au schimbat și schimbă radical înfățișarea țării și-i dau, tot mai pregnant, fizionomia civilizației noi, socialiste, și a înaintării ferme spre comunism. Un strălucit arc de timp unește astfel actul revoluționar de la 23 August 1944 cu marele eveniment pe care îl reprezintă Congresul al IX-lea al partidului și toate celelalte patru forumuri comuniste care au urmat, în proiecția vastă a viitorului care, odată cu Congresul al XIII-lea, a intrat în fluxul unei reprezentări directe, cu mobiluri și repere care țin deja de forța realității celei mai exacte. Numele acestei epoci face rostirea patriei și mai înaltă, iar chipul ei răsare la altitudini de conștiință noi.

Desen de Ilie Florin

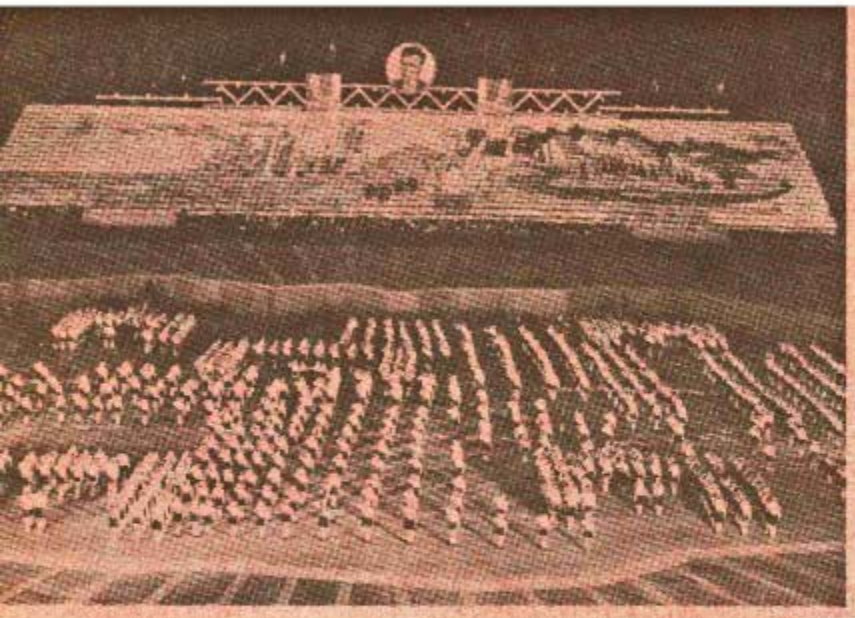

DESCHIDEREA CREATOARE

douăzeci de ani în istoria nouă a patriei — un jubileu în ambianța și cuprinderea căruia se înscriu ca eveniment colectiv biografiile tuturor generațiilor care alcătuiesc azi starea de muncă și viață, starea de creație, realitatea la zi în toată dinamica și complexitatea sa — aduc în prim plan, pe lîngă atîtea evidente împliniri economice și sociale care au schimbat radical înfățișarea țării și această permanentă ridicare a gradului de creativitate din toate domeniile de activitate, această permanentă și solidară ridicare de altitudine a spiritului creator. Toate marile deschideri propuse și hotărîte de Congresul al IX-lea al partidului și-au găsit confirmări de durată și motivări de esență în tot ce a urmat și nu există practic domeniu sau sector de activitate în care pulsul înnoitor declanșat atunci să nu se constituie azi în criteriu al valorii și să nu producă acea efervescență fără de care spațiile întinse ale existenței ar fi rămas în conul de umbră al unor rezultate întîmplătoare. Spiritul creator și dinamica acestuia au urmat și urmează traiectoria gîndirii, a acțiunii teoretice și practice revoluționare a secretarului general al partidului și este cert că, în această lumină, opera și doctrina care poartă numele ctitorului ei, ca și rezonanța și spațiul unei epoci pe cît de înalte pe atît de glorioase se ating în timp cu momentele cele mai înaintate ale trecutului precum și cu acelea pe care în datele sale esențiale le configurează perspectiva. Deschiderea a fost și rămîne astfel a creației, ea are o motivație prin excelență politică și ideologică și ține de fundamentarea în plan teoretic și practic a unui întreg ansamblu de norme și principii care au stat și stau la baza făuririi noii societăți, a experienței creatoare în primă și ultimă instanță, o experiență în care victoriile nu sînt nici singulare și nu merg nici la distanță între ele, fără a comunica. Vom observa în acest fel că acești douăzeci de ani poartă statutul și cuprinderea de epocă tocmai prin asamblarea — din premiză și pînă în rezultate — a tuturor înfăptuirilor materiale și spirituale, în numele unui scop eroic și fundamental, acela al prosperității întregii națiuni, al făuririi în independență și libertate a unei noi condiții umane și de aici un umanism viu, de esență, un umanism real, cu putere de măsură nu numai în idei și sentimente, ci și în chipul politic, economic, moral și social al realității, al lumii materiale și spirituale care ne înconjoară.

Prin tot ce au mai valoros, cultura și arta acestor două decenii ilustrează cu precădere acest adevăr și nu este lipsit de importanță să spunem că tocmai datorită unei asemenea optici, creația literară și artistică au dobîndit în acești ani pregnanța unui adevărat fenomen. Festivalul național „Cîntarea României" este un argument definitoriu în acest sens și poate că dimensiunea cea mai exactă sub raportul cuprinderii și desfășurării sale este tocmai aceea ridicare a gradului de creativitate, manifestarea în masă a spiritului creator. Este o experiență deschisă, creatoare, în care se simte anvergura muncii și vieții întregii țări.

Coincidența a făcut ca exact în acest timp consemnat jubiliar sub titulatura și măreția unei epoci să se fi împlinit și zece ani de cînd Festivalul național al muncii și creației care este „Cîntarea României" să constituie o realitate inconfundabilă a spiritualității noastre socialiste. Un moment al devenirii atunci, inspirat direct de gîndirea și solicitudinea tovarășului Nicolae Ceaușescu față de cultură și artă, acest festival se înfățișează acum ca un vast complex de formule și modalități prin care se manifestă și exersează spre altitudinea unor valori tot mai ridicate tot ceea ce înseamnă talent, măiestrie și dăruire, putere de creație și afirmare a acesteia, tradiție și putere de dăruire, capacitate de exprimare prin cultură și artă.

EXISTENȚA PRIN CULTURĂ

Vastă, cuprinzătoare și făcînd tot mai fertilă realitatea în planul gîndirii și acțiunii creatoare, spiritualitatea acestei epoci a devenit, în mod neîndoielnic, o componentă esențială a existenței cu efecte asupra sensibilității politice, morale și sociale contemporane dintre cele mai complexe. Însăși configurația istoriei are din acest punct de vedere un suport nou, de maximă importanță, ea aduce la vedere acea neîncetată și migăloasă construcție interioară, de conștiință, a oamenilor în plenitudinea manifestărilor lor. Asemeni unui puternic centru de gravitație și în raza de permanentă și densă iradiere în cîmpul mereu proaspăt și viu al valorilor, ideile acestei epoci atrag și concentrează energii de spirit care potențează întregul fenomen cultural-artistic românesc și pun în evidență laturi și fațete multiple ale creației din toate domeniile și sectoarele de activitate. Se relevă astfel un adevăr de fond care însumează principii și realități deosebit de pregnante, și anume acela că spiritul creației vizează azi toate categoriile sociale și profesionale iar manifestarea prin creație este o calitate a muncii și vieții întregii țări. „Poporul — sublinia secretarul general al partidului — a fost și trebuie să rămînă adevăratul făuritor al culturii sale". Este o aserțiune de ordin politic aceasta și în temeiurile ei se cuprind, desigur, motivații care aruncă o vie lumină istorică asupra sensurilor și rostului creației. Ideile de independență și libertate sînt strîns legate de aceasta iar cultura și arta și-a făcut un adevărat specific din a le ilustra și propulsa la orizontul mereu înnoitor al valorilor perene. Ele alcătuiesc tezaurul de preț al moștenirii și poartă pecetea implicării în actualitate. Sînt traiectul imens pe care se înfățișează imagini ale unei epopei în continuă devenire, treptele unui drum mereu ascendent, de-a lungul și la capătul căruia se pot vedea reliefurile unor desăvîrșite împliniri creatoare. Din cele mai bine de o sută de Românii care sub raport economic încap, metaforic, într-una singură, multe sînt și ale spiritului, ale creației, ale luptei care în acest sens a însemnat și înseamnă puterea de a înainta și dăinui pe filonul unei vocații al cărei impact se resimte în viața de zi cu zi și ne dă o bogată și sugestivă imagine despre propria noastră contemporaneitate. Spiritualitatea acestei epoci înglobează întreg acest ansamblu și-i dă distincția unui demers fundamental iar sentimentul istoriei, al muncii și creației în libertate, implică astfel și cultura. Valențele spiritului revoluționar se manifestă pregnant și aici, ele au adus și aduc neîncetat creșteri în intensitate și profunzime pe multiple planuri ale existenței creatoare. Un popor, o patrie, o istorie, o limbă și o cultură, iată, așa cum sintetic se exprima secretarul general al partidului cu prilejul alegerii sale ca membru titular și președinte de onoare al Academiei Române — termenii de referință ai unei existențe plenare și colective prin care ni se vorbește și se poate vorbi, la scara tuturor generațiilor și mai ales a moștenirii pentru viitor, despre însăși cauza progresului și civilizației. A umanității noastre de fond, exercitarea adică a tuturor drepturilor și îndatoririlor noastre fundamentale, conștiința făuririi propriului nostru destin.

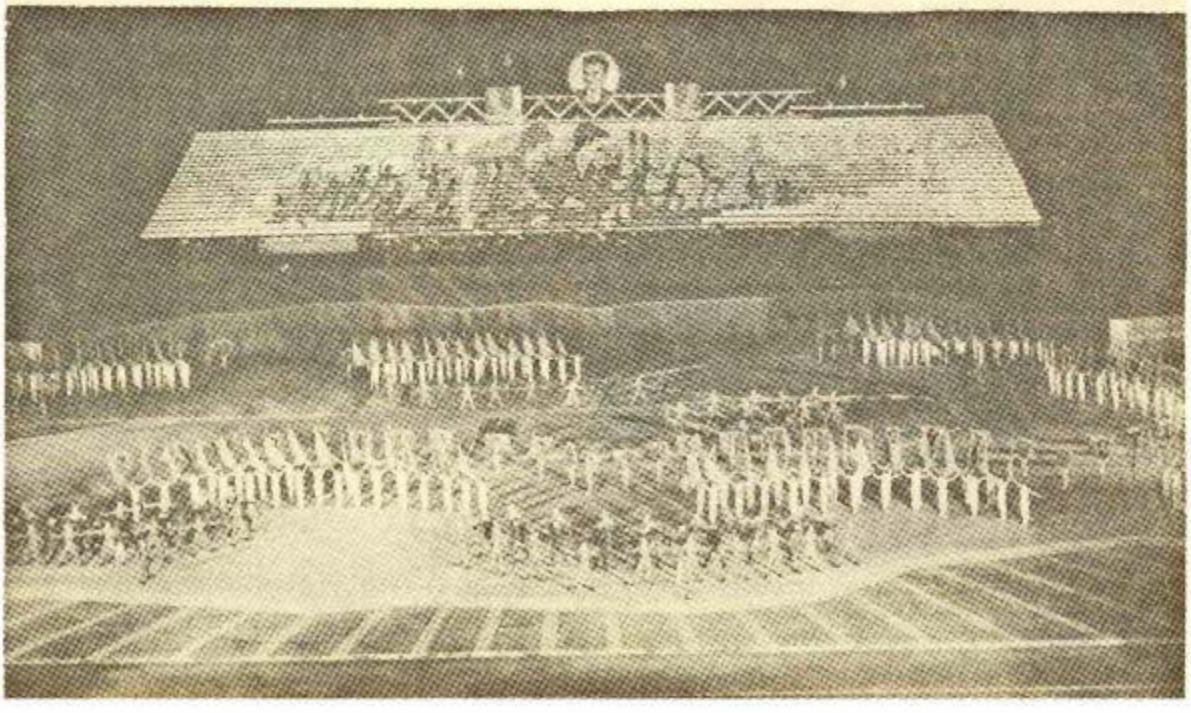

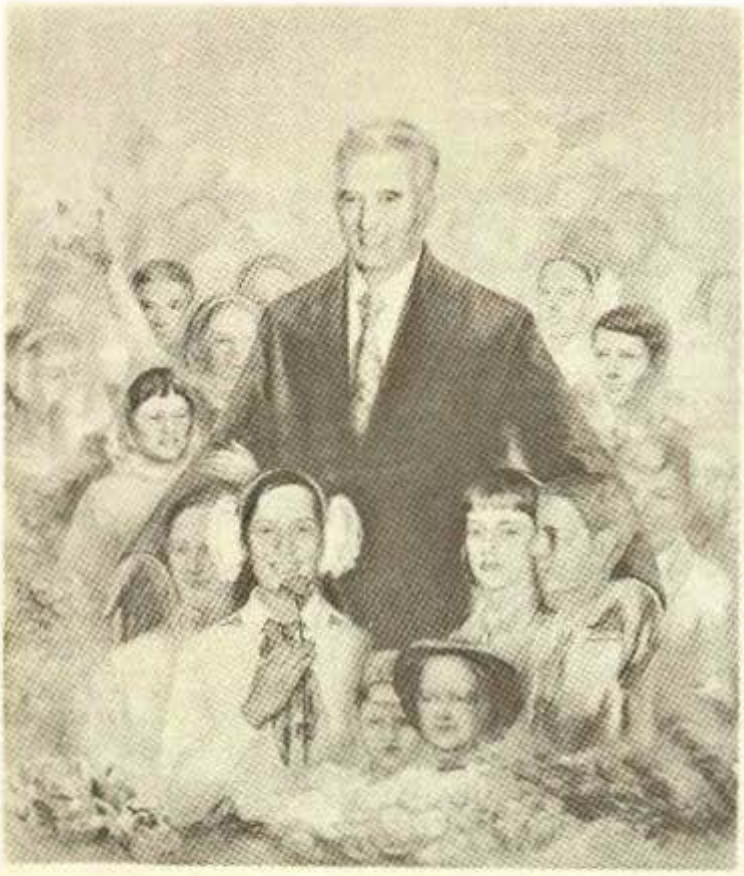

„Tovarășul Nicolae Ceaușescu în mijlocul copiilor" — tablou de Ion Șulea — Gorj

Moștenirea viitorului

Momentul omagial, cu semnificații dintre cele mai largi și mai concludente în care se cuprind toate biografiile țării pe un fragment de timp care însumează de fapt o epocă, Plenara C.C. al P.C.R., și activului central de partid consacrată aniversării a douăzeci de ani de la istoricul eveniment care a fost Congresul al IX-lea și alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului își prelungește ecourile de inimă și conștiință făcînd arcul de legătură cu munca, viața și creația tuturor pentru înfăptuirea exemplară a hotărîrilor Congresului al XIII-lea, a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Cuvîntarea de excepțională importanță pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a rostit-o în cadrul plenarei se constituie într-un strălucit demers istoric, politic și social asupra dezvoltării noastre în acest atît de fertil și dinamic răstimp, cel mai bogat din întreaga noastră existență și așează în sfera unei înțelegeri majore, deosebite ca orizont și putere de reflecție, întregul eșafodaj de probleme pe care le-au pus și le pun progresul și civilizația țării, sensul mereu ascendent și neîntrerupt al mersului nostru înainte. „Orice om de bună credință — spunea secretarul general al partidului — care privește la tot ce s-a realizat în patria noastră, la transformarea însăși a geografiei României — prin marile lucrări de construcții, de înnoire a orașelor și satelor, prin lucrările vaste de irigații, prin realizarea Canalului Dunăre-Marea Neagră — poate să constate ce forță creatoare are un popor care a devenit stăpîn pe bogățiile naționale, pe destinele sale și își făurește în mod conștient propriul său viitor". Explicația care ține de ordinul mai mult decît exact al evidenței, dar și de o factură prin excelență morală a acesteia, este a acelui hotărîtor și neîncetat impuls pe care Congresul al IX-lea al partidului l-a dat dezvoltării tuturor domeniilor de existență, explicația este a orizonturilor bine gîndite și bine fixate în mișcarea generală a progresului și civilizației, este munca uriașă care a primit semnele tot mai noi și mai distincte ale creației, ale științei și tehnicii celei mai înaintate. Spre mîndria și recunoștința tuturor explicația are însă și un temei eroic de mare personalitate. Așa cum se spune în Omagiul adus tovarășului Nicolae Ceaușescu, în conștiința comuniștilor și a întregii națiuni s-a înscris cu strălucire contribuția determinantă a secretarului general al partidului la elaborarea strategiei și tacticii revoluționare, a celor mai corespunzătoare soluții pentru rezolvarea problemelor deosebit de complexe ale construcției noii orînduiri. O viziune proaspătă, științifică, un puternic suflu nou, profund înnoitor în înțelegerea și desfășurarea întregului proces de transformare revoluționară, un demers continuu și cuprinzător sub absolut toate raporturile existenței politice și sociale, iată, în mare, caracteristicile și dimensiunile acestei epoci care emană de la proeminenta personalitate a celui căruia partidul și poporul i-au încredințat cîrma și forța destinului național. Aceasta-i și garanția supremă a înaintării noastre în timp pe coordonatele unei opere politice, economice și sociale fără precedent. Aceasta-i și moștenirea viitorului, o moștenire pentru viitor.

Luceafărul

Tinereţe

Lor le cresc aripi în loc de mîini,
şi au fulgere în loc de priviri,
ei străpung cerul lumii
cu graţie, ca nişte păsări subţiri.

Viaţa e la picioarele lor
ca o mireasă ascultătoare.
Privirile străbat penetrant :
nestăpînite raze de soare.

Şi cînd se înalţă zburînd
aerul adulmecîndu-l
întinereşte pe osia lui
prin rădăcină — pămîntul.

Să fie binecuvîntaţi
în capitala patriei mele
aceşti zei mereu luminaţi
de nepieritoarele stele.

Mircea Micu

Patria

Patria e tînără mereu
Veşnicia-i starea de-nflorire.
Ea prin noi învinge tot ce-i greu
Noi prin ea trăim în fericire.

Patria e un cuvînt aprins,
Arde-n piept solar în fiecare
Şi-i mai vast ca marele cuprins
De pămînt dintre străvechi hotare.

Patria e mai întîi un dor
Care nu se stinge niciodată
Veşnicit de noi ne-nvins popor
De pe glia-i binecuvîntată.

Patria ni-i sporul de avînt
Şi elanul faptelor măreţe
Ni-i voinţa Păcii vesnic cînt
Înălţat sub cer de tinereţe.

Constantin Atomii

Din suflet

Eu mînt, nu sînt doar un copil de grîu.
Sînt tînărul înalt din cele ape,
E-adevărat, aş curge ca un rîu,
Dar sînt şi din pămînt şi mai de-aproape.

Eu sînt din suflet de român născut,
Din doină prea curată de iubire,
Din tot ce are şi din tot ce-a vrut
Să fie Bărăganul o plutire.

Sînt floare-albastră-n limpedea cîmpie,
Şi sînt scăldat în dimineţi senine,
Port înălţimi de cînt de ciocîrlie
Şi clipe multe, poate doar puţine.

Eu sînt din suflet de român născut,
Din doină prea curată de iubire,
Din tot ce are şi din tot ce-a vrut
Să fie Bărăganul o plutire.

Radu Cange

Stîlpi de ţară

Stîlpi de ţară de-a lungul mileniilor fost-au ţăranii,
Numele lor — numele Patriei îl respiră : blînd şi sonor,
Cum stau drepţi, pădure după pădure şi iarăşi pădure,
Cu povara înaltă, ca o cupolă albastră pe umeri...
Stîlpi de ţară de-a lungul mileniilor fost-au ţăranii,
Şi nourii se preling printre braţele lor de capitel,
Ca un fum de jertfă spre toate-ale Patriei
Şi dealuri, şi cîmpii, şi ape, şi munţi, şi bolţi de istorie...
Stîlpi de ţară de-a lungul mileniilor fost-au ţăranii,
Răsfoirea de petală a pleoapelor lor e acolo sus,
De unde cad lacrimile Maicii pentru fiul ei,
Şi mioara se-ntoarce mereu de pe drumurile lumii acasă.
Stîlpi de ţară de-a lungul mileniilor fost-au ţăranii,
Pentru plaiul lor de nemurire ca în pajişti de primăvară,
Salbă de clopote în valuri înalte să se audă chemînd
Peste cupolele Carpaţilor, de la Tismana la Putna...

Dumitru Bălăeţ

Din trei ţinuturi mîndre

Din trei ţinuturi mîndre, curgînd spre nehotare,
Aceleaşi ape limpezi visează-aceeaşi mare
Şi-acelaşi cer de doină în valuri se răsfrînge —
În trupul limbii noastre pulsează-acelaşi sînge !

De mii de ani unite-s trei Mume-Principate,
Chiar dacă vînturi oarbe le-au vrut înstrăinate.

Pe-un unic dor de Ţară stăm neclintiţi aci,
Slăviţi de-acelaşi cîntec, înalt, de ciocîrlii.

Mănunchi de flori de aur ţi-ai prins la cingătoare —
Ţară cu rîuri limpezi curgînd spre-aceeaşi mare.

Dim. Rachici

Ţara

Aripile cresc nemăsurate
şi-n vîrtejul drumului rămîn
calcarele frînte-n jumătate
de mireasma roţilor de fîn,

Fiindcă-i străpunsă fiecare
pasere în inimă de-un dor
care se preschimbă peste mare
în cuibar prin sînge rotitor.

Rădăcina arborelui trece
de plămada frunzei mai înalt —
cuibul de vecie să se lege
se tot naşte-un ou din celălalt.

Gabriel Cheroiu

CENTENAR LIVIU REBREANU

MODERNUL REBREANU

În literatura noastră şi în cea universală, Liviu Rebreanu rămîne, prin excelenţă, un scriitor viril. Proza nu este imagine, ci arhitectură, proporţiile, dimensiuni, luptă cu rezistenţa materiei verbale. Şi aceasta nu pentru a realiza lucruri frumoase, în sensul unei tradiţii lirizante a literaturii noastre, ci raporturi funcţionale, de unde rezultă noi frumuseţi. Realismul lui Rebreanu nu se arată a fi cărnos, ci unghiular, cioplit în lemn tare cu custura. De aici derivă şi modernitatea sa, fiindcă veacul al XX-lea, mai cu seamă în coeficientul său înnoitor de dincoace de la belle epoque, este un veac dur.

În consecinţă, realismul său nu se prezintă vetust, ci sună cu totul nou. Este un realism nervos, tensionat pînă aproape de rupere. Analiza sa viguroasă se vede la trăiri şi senzaţii tari, liminare, cu perspectiva apropiată a primejdiei, adesea chiar a morţii, în faţă. Epicul său se situează atunci la confluenţa cu dramaticul, mai precis, cu tragicul. Să ne amintim, bunăoară, din romanul **Ion** de întîlnirea Anei „vinovata" cu neînduratul ei părinte, care a aflat totul. Este o scenă de încordare extremă, în care comunică furia mută cu groaza mută. Sînt recunoscute reciproc aceste stări de către partenerii înnebuniţi. El citeşte spaima în tremurul fiicei sale — acea spaimă înfiorătoare din faţa unei fiare — şi atunci îi prelungeşte cu deliciu mut izbucnirea sălbatică, bucurîndu-se, în marea lui durere, de acea spaimă a fetei, mai chinuitoare decît tortura fizică din aplicarea loviturilor. Pătrunderea înlăuntrul şi chiar în nucleul acestor clipe liminare nu poate fi întîlnită nicăieri în proza trecutului la un asemenea grad de intensitate.

Scrisul lui Rebreanu caută să evite acea tandreţe şi emotivitate de om bun, care-l caracterizează pe scriitor în familie şi în societate. El se angajează, dimpotrivă, a fi un analist crud şi veridic pînă la cea mai adîncă şi dureroasă secţiune în miezul realităţii. Vestitul principiu al „omorului psihic", preconizat pentru creaţiile sale de către Strindberg — primul precursor al expresionismului — se vede realizat, aş spune, cu o forţă egală de către Rebreanu în roman. Să luăm un alt exemplu cu mult mai adecvat acestui principiu decît scena de mai sus, care a durat numai cîteva clipe. Ne gîndim anume la comportamentul, de astă dată prelungit şi continuu, al lui Ion faţă de aceeaşi nefericită Ana, devenită soţia sa. Este un exemplu desăvîrşit de „omor psihic". Sărmana Ana se vede constrînsă la sinucidere în acelaşi fel ca şi Domnişoara Iulia a lui Strindberg.

Prin faptul că Rebreanu, așa cum am mai spus, excelează în sondarea adîncă înlăuntrul momentelor extreme, poate fi recunoscut ca un indiscutabil fiu al veacului nostru. Așa, de pildă, analiza stările psihologice de dinaintea spînzurătorii — în cazul Anei avem un exemplu — atinge în **Pădurea spînzuraților** o intensitate superioară aceleia realizate de Andreev în **Povestea celor șapte spînzurați.** Este adevărat că la scriitorul rus gama apare mai amplă, fiind vorba de mai multe temperamente și reacțiuni, variate și chiar opuse între ele. Rebreanu, însă, se concentrează asupra unei singure ființe și obține, prin aceasta, cuceriri superioare în cunoașterea fenomenului. Cu mult încă înainte de-a fi amenințat, spînzurătoarea devine o obsesie și aproape un simbol premonitiv pentru Apostol Bologa.

Modernitatea în sens universal a lui Rebreanu mai poate fi descoperită și într-o echivalență a procedeelor sale cu acelea ale behaviorismului american. La Hemingway, la Faulkner și la atîția romancieri ai Statelor Unite se urmărește starea lăuntrică a personajelor, trecîndu-se prin tacita și aparenta opacitate a comportamentului exterior, fără nici o altă explicație. Se știe că acest procedeu se vede aplicat și de unii romancieri români mai noi. La ei se surprinde, însă, o prealabilă cunoaștere a behaviorismului de peste ocean. În cazul anticipator al lui Rebreanu, faptul apare concomitent cu acest fenomen literar american. Nu mai este vorba aci de o adaptare, ci de un efectiv paralelism în creație. Există un aer comun al secolului care îi trezește lui Rebreanu interesul față de firile mocnite și îndîrjit obstinate.

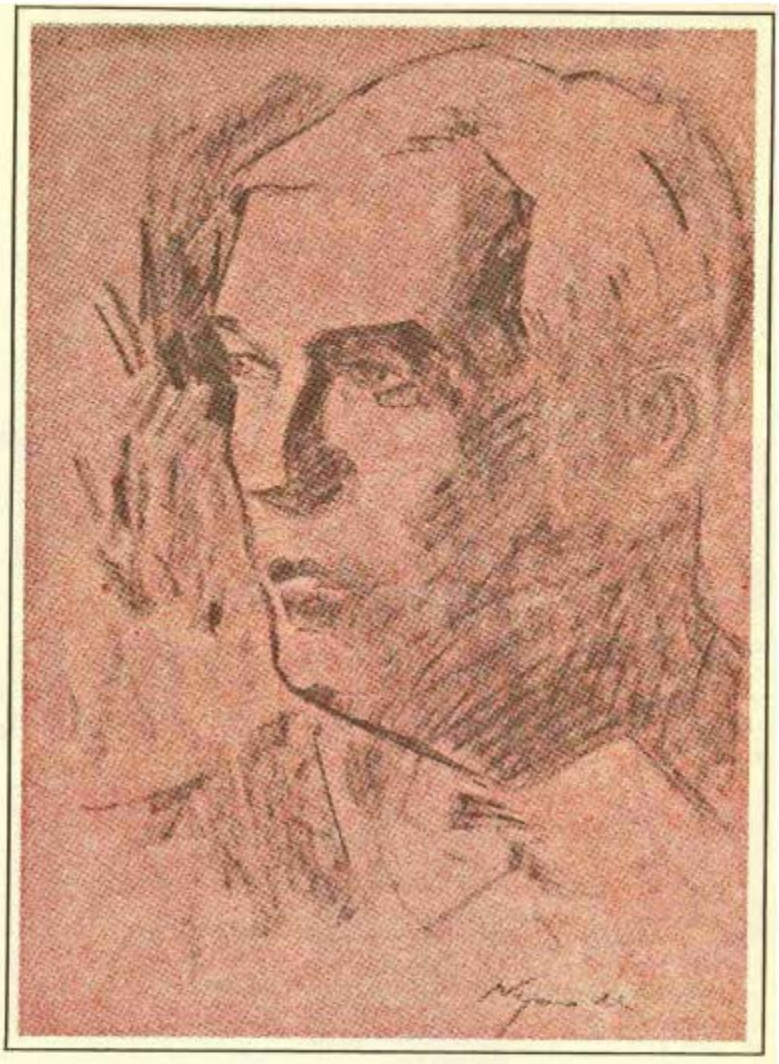

Toate aceste trăsături care îl integrează pe Rebreanu în universalitatea contemporană nu împietează cu nimic asupra caracterului pronunțat național al scrisului său. Peste tot se recunoaște o îndelungă răbdare surdă, care sfîrșește prin a exploda în faptă, de la **Ion** pînă la romanele istorice **Crăișorul** și **Răscoala.** Rebreanu ilustrează fața complementară contemplației lirice, și anume, fața luptei la care se vede adesea nevoit să iasă, parcă din pămînt, un popor oprimat. De aceea, scriitorul, așa cum foarte bine îl caracterizează Paul Anghel, este un teluric. Am spus că secolul nostru apare dur. Dar tot atît de dură a fost, veacuri întregi, viața și istoria românească. Tocmai în această latură Rebreanu asimilează spiritul național cu cel universal.

N-am vrea, totuși, să fim radicali și exclusivi. De aceea am și introdus mai sus sintagma restrictivă „în această latură". Știm cu toții că mai viețuiește și o față lirică, ci o trăire metafizică, a poporului nostru. Există alți mari reprezentanți care au ilustrat-o cu strălucire. Ar fi rămas însă un gol complementar dacă n-ar fi Rebreanu să-l umple integral. Prin aceasta, el se situează de la sine între cei mai mari ai noștri.

Edgar Papu

LIVIU REBREANU

LAUDĂ ȚĂRANULUI ROMÂN

DISCURS DE RECEPȚIE LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Ales într-un loc nou creat și dorind totuși să mă conformez uzului academic de-a elogia pe un înaintaș, mă văd silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoșul meu și al unora dintre d-voastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor : țăranul român.

Mă simt destul de jenat că viu în fața d-voastră să laud tocmai pe cel mai umil român, și-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Cînd vorbești despre un om mare sau despre reprezentantul unei clase puternice, ai certitudinea că orice vei spune, nu va părea nimănui prea mult, și nici o laudă prea exagerată. Înaintașul, cu care îndrăznesc eu să mă înfățișez, e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa va fi, probabil, totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asupritorii lui. El e destinat să rămînă veșnic gol.

Lauda aceasta totuși nu vrea nici să înalțe, nici să dărime și nici măcar să dovedească nimic, ci doar să mărturisească o credință și solidaritatea mea continuă cu inima celor mulți care au avut parte tot de ocări și proboziri, și prea arar de vorbe bune...

În viața altor națiuni, țărănimea a putut avea, și a avut, un rol secundar, șters ; pentru noi însă e izvorul românismului pur și etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul. Atît de mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Cuvîntul însuși e de origine urbană, cel puțin în semnificația actuală. Țăranul nu-și zice niciodată țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvîntul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii însă numesc pe țărani, simplu, oameni. De fapt țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, ci poporul însuși, — omul român. Pentru toată lumea, țăran e sinonim cu român, pe cînd orășan nu, ba în general dimpotrivă, mai cu seamă în ochii țăranului. Țăranul a rămas român și sub barbarii cei vechi și sub cotropitorii ceilalți ; în schimb orășenii s-au cam arătat turci cu turcii, greci cu fanarioții, ruși cu muscalii, nemți cu austriacii, pînă să devină români sută în sută, sub români.

Nu știu cînd a apărut în istorie țăranul așa cum îl definește știința de azi, adică omul care cultivă pămîntul din moși-strămoși și care se simte legat de pămînt prin rădăcini adînci. Barbarii de odinioară, strămoșii națiunilor mari și mici de azi, n-au avut pare-se țărani, cel puțin în secolele cînd marea strămutare îi arunca mereu de colo pînă colo prin Europa sălbăticită. Neamuri războinice, pornite pe cuceriri și deci spre traiul din munca altora, ele disprețuiau legătura cu pămîntul. În viața lor, rolul

Ședința din 25 mai 1943 a Academiei ; primul din stinga : Liviu Rebreanu

de căpetenie îl aveau creșterea vitelor, vînătoarea și războiul, care e tot un fel de vînătoare, dar de oameni.

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înțeleg între dînșii cînd e vorba de trecutul nostru. Într-o privință totuși sînt de acord cu toții, anume că aici, la noi, pe pămînturile noastre, se face agricultură din vremuri imemoriale. Dar existența agriculturii presupune existența țăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și setoși de sînge, nu se îndemnau să scormonească ogorul. Trebuie deci să fi muncit poporul băștinaș peste care puhoaiele de barbari au alunecat și s-au scurs val cu val. Băștinașii s-au învățat, desigur după aspre experiențe, să nu se amestece deloc, sau cît mai puțin posibil, în luptele năvălitorilor ce se perindau. Războaiele erau totale și pe atunci, mai ales din partea barbarilor care purtau cu dînșii femeile, copiii și bătrînii, împreună cu toate animalele. Dar pe atunci, munții și codrii ofereau încă refugii destul de sigure pentru autohtonii care voiau să rămîie neutri. Cotropitorii înșiși rareori se răspîndeau departe de marile căi de trecere și de pășunile care le hrăneau vitele. Iar cînd s-a întîmplat ca unii să se împrăștie și să se așeze pentru mai mult timp, au devenit prin chiar aceasta mai blînzi și mai acomodați, bucuroși să găsească o populație pașnică pe care s-o exploateze...

Mulți învățați consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol, sau în sfîrșit ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat aici poporul nostru, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țăranul român, existența lui permanentă pe aceste plaiuri, poate deslega taina aceasta și altele, care ne privesc. Țăranul e începutul și sfîrșitul. Numai pentru că am fost neam pașnic de țărani, am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul...

Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, posedanții de toate felurile, sînt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau de castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi, cu aurul lor, în alte țări, alte orașe și alte castele, unde vor putea continua viața ușoară, de belșug... Țăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El n-are unde să-și mute sărăcia, pentru că, smuls de pe ogorul lui, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea țăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului național.

Și dacă e așa în general, de ce n-ar fi și pentru țăranul român, a cărui dragoste de pămînt e mai mare și mai naturală decît a altora ? Căci pentru țăranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea pămîntul e însuși rostul lui de-a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care țăranul îl aude și-l înțelege. E „sfîntul pămînt inspirator" care ne-a modelat trupul și sufletul, care prin soarele și apele și munții și șe-

surile lui ne-a dăruit toate calităţile şi defectele cu care ne prezentăm azi în lume. Pămîntul acesta parcă nici nu poate produce decît numai români.

Astfel, destinul pămîntului care ne-a născut şi ne-a crescut a trebuit să comande şi destinul dezvoltării neamului nostru. El ne-a impus multe veacuri de-a rîndul o existenţă aproape vegetală, o existenţă de chinuri şi umilinţi pe care numai ţăranul o putea îndura. Cu cît se înmulţeau suferinţele şi treceau vremurile, ţăranul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui de pămînt s-a învîrtoşat. Ţărîna se amesteca necontenit cu cenuşa şi oasele înaintaşilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele şi sufletele lor pînă în tării. Nimeni nu-l mai poate clinti din loc, nici-o putere şi nici-o schingiuire...

Rezultatul ? România actuală cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privinţa configuraţiei geografice, dar şi a configuraţiei etnografice româneşti.

Acest fapt singur, această evidenţă bătătoare la ochi ar trebui să pună pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesaţi ai discontinuităţii româneşti în propria noastră ţară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existenţa aceluiaşi popor, pe aceleaşi locuri, după două mii de ani ? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă ţară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară şi să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anume manuale istorice cu tîlc.

Rolurile principale în istorie le joacă sau neamurile creatoare de mare cultură, sau cele distrugătoare de cultură. Viaţa popoarelor liniştite se petrece mai mult în subsolul istoriei. Neamul românesc a fost cel mai liniştit din lume. În trecutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Am trăit mai mult în sate, la umbra evenimentelor făcătoare de istorie. Satele însă nu lasă documente pe care să le consulte şi să le compulseze viitorii istorici. Satele apar şi dispar, fără urme, după legi şi indemnuri necunoscute. În cuprinsul pămîntului românesc, tocmai în epoca de formaţie a neamului, poate că nici sate nu erau multe, ci mai ales cătune resfirate. Aşa că n-avem şi nici nu putem avea documente. Dar oare realitatea unui popor nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară ?

Naşterea unui popor e un miracol, negreşit, precum miracol e orice naştere, chiar a ultimei gîngănii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sînt învăluite în negura legendelor. Chimia etnografică n-a ajuns şi nici nu va reuşi să pătrundă şi să fixeze într-o formulă cu repetiţie misterul formaţiei unui popor nou din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit reţeta, în vremurile acestea de produse sintetice, s-ar fabrica poate şi popoare în serie pentru soluţionarea sau complicarea conflictelor internaţionale. Sînt însă numai anume epoci şi împrejurări cînd se realizează, între popoare îndelung convieţuitoare, osmoza generatoare de naţiune nouă. Toate popoarele europene s-au format cam în aceeaşi epocă şi din amestecul mai multor neamuri – francezii, germanii, englezii, italienii, alţii – şi totuşi mai ales despre noi se spune, cu o nuanţă pejorativă din partea unora, că sîntem **„ein echtes Mischvolk"**.

Ştiu că mă înverşunez să deschid uşi care au fost forţate de mult, în deosebi în această venerabilă incintă unde problemele originii şi trecutului românesc s-au desbătut şi s-au clarificat deplin. Dar cînd se înmulţesc cei ce nu scapă o ocazie fără a ne ponegri începuturile şi trecutul, să nu mi se ia nici mie în nume de rău stăruinţa. Mă obligă de altfel însuşi ţăranul român, argumentul viu şi cel mai puternic al autohtoniei noastre...

O caracteristică tot atît de importantă a unui neam, ca şi comunitatea de sînge, este limba. La noi şi aceasta e opera ţăranului. Limba românească e o limbă ţărănească. Farmecul şi expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost ţăranul. Toată dezvoltarea ei, pînă în timpurile mai noui, se datoreşte ţăranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzînd sau disprefuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrînesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte – limba latină, greacă, ebraică... Limba noastră, cultivată numai de ţărani, în legătură continuă cu pămîntul şi cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică şi naivă a omului simplu, o prospeţime pitorească şi colorată, ritmul vieţii mişcătoare. Limba aceasta, ca toate operele ţărăneşti, e conservatoare şi-şi apără cu îndărătnicie conformaţia rămînînd refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulaţie numai în anume sfere, se generalizează anevoie şi abia după ce suferă transformările noţionale şi formale potrivite cu spiritul ei. Aşa au fost condamnate să dea greş sforţările filologilor de odinioară care au vrut s-o „relatinizeze", ca şi ale altor reformatori mai noi care au încercat s-o „rumânizeze" prin reînvierea slavonismelor eliminate de evoluţia ei firească. Acelaşi rezultat trebuie să-l aibă şi tendinţa unor scriitori şi gazetari de a „urbaniza" cu orice preţ, împrumutînd din limbi străine nu numai cuvinte, dar şi construcţii gramaticale şi sintactice, socotind, probabil, ca şi oarecari predecesori ai lor de acum două-trei secole, că românească poporului e „proastă şi nu-i bună de nimica"...

Ţăranul s-a încăpăţînat a vorbi numai românește şi a refuzat să învețe o limbă străină chiar cînd împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii şi saşii au fost totdeauna cei care au vorbit românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut nici un țăran român care să știe ungurește sau orice altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin provincii străine, îndepărtate. Soldații vorbeau românește oriunde se aflau. La Viena ca și în Bosnia, iar cînd cineva îi se adresa într-o limbă străină, răspundeau

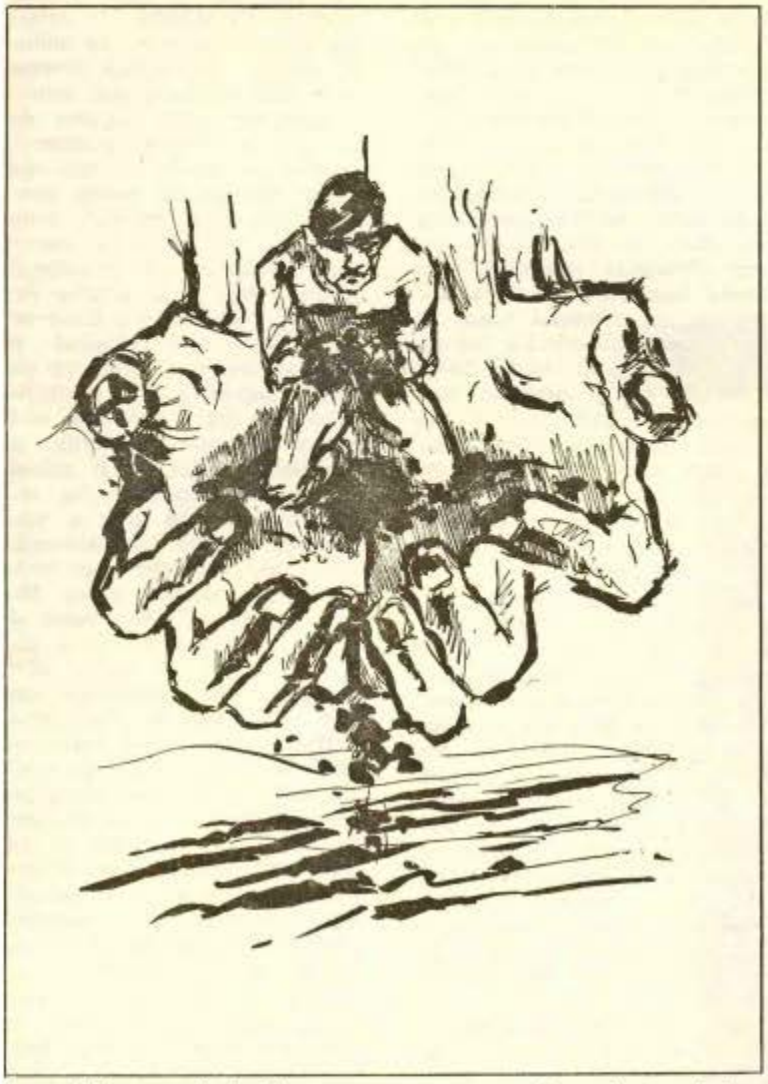

invariabil „nu știu", din care pricină unele corpuri erau chiar poreclite „nu știu-reghiment".

Nu înseamnă aceasta că țăranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul lui strămoșesc. Cît talent și mai ales cîtă predilecție au românii pentru limbile străine, o dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile care, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie...

Precum și-a păstrat limba, tot astfel a păstrat și a modelat țăranul român, după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. Din bătrîne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, din dogme și precepte creștine, el și-a alcătuit o religie specifică, un amalgam profund de creștinism și păginism. Religia aceasta, legea românească, e unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea se rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptatea divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de a rezista și de a birui încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripețiile istoriei poporului român, întocmai ca și limba românească...

Dacă țărănimea română a fost ursită să conserve rasa, pămîntul, limba și credința noastră, înseamnă că ea este întruchiparea tuturor virtualităților și energiilor românești, că deci dintr-însa trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc. În trecut, din ea s-au ridicat, prin selecție naturală, boierii și în sînul ei s-au întors cei care-și pierdeau slujbele și averile cînd nu-și pierdeau și capul. Din ea se recrutează mulțimea mare a luptătorilor în timp de război și a muncitorilor în timp de pace.

Țăranul niciodată și sub nici-o formă nu se întovărășește cu străinii. Privirea și dorul lui nu trec niciodată dincolo de hotarele neamului. El suferă orice cu resemnare. Nădejdea lui e Dumnezeu. E în stare să moară fără a plînge și mai cu seamă fără a se revolta. Are o răbdare eroică, dar care ajunge să se confunde uneori cu toropeala, parcă lupta tăcută, nesfîrșită pentru conservarea ființei etnice i-ar fi istovit agresivitatea.

Răbdarea și resemnarea însă, în loc să-i fie prețuite sau barem recunoscute, i-au adus imputarea că e leneș și nesimțitor. Caracteristic este că imputarea o ridică tocmai exploatarii lui de ieri și de azi.

Admițînd că țăranul român ar avea mai puțină tragere de inimă la muncă, vina încă nu i s-ar putea atribui lui. De sute de ani, dacă nu din totdeauna, românul a trebuit să muncească pentru alții, fără răsplată, fără speranță și fără bucurii. În asemenea condiții lenea și nepăsarea erau singura reacțiune posibilă. Cu adaosul că sărăcia și mizeria au devenit virtuți pe care a trebuit să-și întemeieze toate rosturile vieții. Neputînd aspira la un trai omenesc, s-a organizat în mizerie ca într-un element ineluctabil.

Oricît ar părea de ciudat și de trist, adaptarea la sărăcie, împreună cu toate consecințele ei, a fost o necesitate vitală pentru poporul românesc. Altminteri n-ar fi putut îndura viața și s-ar fi sfărîmat și topit printre celelalte neamuri. Închizîndu-se în sărăcie ca într-o găoace indestructibilă, s-a singularizat și a putut să-și dezvolte însușirile specifice, să-și dobîndească o fizionomie națională deosebită. Viața săracă nu exclude bogăția su-

fletească. Săracul e mai aproape de sufletul său decît bogatul și are mai multă nevoie de frumosul care, transfigurînd realitatea, devine izvor de speranță și mîngîiere. Folklorul nostru, în toate manifestările sale, e creație de popor sărac, ceea ce nu-l împiedică să fie mai valoros și mai bogat decît al multor neamuri trăite în belșug. Cînd munca e zadarnică și slujește numai bună-starea asupritorilor, lenea și visarea răzbună nedreptatea și devin producătoare de artă, bucuria celor obijduiți.

Dealtminteri, ce fel de existență a avut de-a lungul vremilor românul, fie plugar, fie păstor, se poate închipui după ceea ce se vede și azi: la numai cîteva zeci de kilometri de București rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișarea aproape neolitică — satele și cătunele românești. Contrastul acesta e mai elocvent decît volume întregi de istorie.

Între sate și orașe a fost și mai persistă pretutindeni un antagonism, la noi însă parcă mai viu și mai accentuat. Pentru că orașele noastre nu sînt expresia specificului național. Un oraș german sau francez reprezintă chintesența națională respectivă ca și satul, ba chiar în mai mare măsură. Orașul nostru, înființat și dezvoltat, în multe cazuri, din alte necesități decît cele românești, nu s-a adaptat încă deplin spre a fi aevea, ca duh și civilizație, izvor de românism curat... Pe cînd țăranul român dă orașului tot, civilizația orășenească îi oferă numai sarcini și fraze goale. Țăranul e serios și naiv, orășanul e ironic și sceptic. Poate de aceea țăranul n-are încredere în orășan, iar orășanului i-e rușine de țăran, cînd nu-i e frică.

Și totuși emanciparea țăranilor, orășenii au propovăduit-o și au realizat-o. Revoluțiile noastre, mai mult gălăgioase decît singeroase, s-au făcut toate de sus în jos, pînă la exproprierea latifundiilor și împroprietărirea țăranilor. Țăranul însuși, incapabil de a se organiza și de-a iniția răsturnări sociale, ar fi purtat în eternitate jugul servituții.

Ideile liberale și democratice au pătruns la noi din afară, evident, dar au găsit aici teren favorabil. Curentele generoase umanitare, proclamînd sfințenia libertății individuale erau în aer, la începutul secolului trecut, în toată lumea, întocmai cum azi e în aer ideea strivirii individului în folosul colectivității. Ideilor generoase de atunci le datorăm nu numai libertatea țăranului, dar însăși libertatea neamului românesc cu corolarul firesc al unirii tuturor românilor într-un stat independent. Ideile de-acum un veac și jumătate, prin triumful libertății omului, au impus libertatea popoarelor, precum curentele dominante actuale, prin încătușarea individului, sînt sortite să îngenuncheze pe cei slabi în folosul celor puternici.

Vîntul de generozitate universală a prilejuit, cum era natural, și mari exagerări. Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagine falsă a țăranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țăran creștea, s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre el decît în termeni hiperbolici. Iar cînd sufragiul universal a oferit un buletin de vot țăranului analfabet și nemîncat, oropsitul de ieri s-a pomenit deodată tiran prin procură. Pentru că toate mișcările în favoarea țărănimii au fost infectate de retorism, au rămas simple intenții fără rezultate practice. După o sută de ani de emancipare, devenit proprietar asupra aproape totalității pămîntului cultivabil, țăranul român se află în aceeași mizerie morală și culturală, iar standardul lui de viață nu s-a îmbunătățit cîtuși de puțin. Ceea ce denotă o tristă carență a conducătorilor.

Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țăranul român nu se putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele. Cînd, după dobîndirea libertăților, forțele creatoare românești s-au deșteptat și au apărut poeții, artiștii și învățații, toate bunăvoințele și uneori talentul real s-au poticnit din lipsa instrumentului de expresie de o parte, și de altă parte a unei temelii durabile pe care să se construiască. Decenii de dibuiri, de reforme abracadabrante, de imitații sterile, de înnoiri diverse n-au dat roade. Limba românească, corectată într-una de scriitori și filologi pasionați, scîrțîia din ce în ce mai rău și nu izbutea să nască poezie. Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului, au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tîrziu, unii care să-l acuze că prin ajustările și completările lui ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut, întîi și întîi, de cineva și numai pe urmă au venit alții, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit să-l perfecționeze. Adică întocmai ceea ce se întîmplă și cu poezia cultă, unde însă toate operațiile le săvîrșește un singur ins, mai înzestrat și cu darul versificației, și cu al criticii. Încît Alecsandri a fost ultimul corector al baladelor populare culese de dînsul, și desigur cel mai talentat.

Pînă la Eminescu totuși limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaoș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești.

Pe această linie scriitorii au putut înainta pe urmă fără teamă de rătăcire, avînd de altfel totdeauna la îndemînă pe țăranul român, în caz de îndoieli. După Creangă și Coșbuc, mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să

purceadă din realitatea românească, adică direct sau indirect din țărănimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul nostru. De fapt semănătorismul n-a făcut decît să formuleze și să strige cu glas tare, ca să pătrundă în conștiința tuturor, ceea ce au simțit totdeauna, deși nu atît de categoric, toți creatorii de valori veridice. Mișcarea aceasta, entuziastă pînă la fanatism, era natural să facă să triumfe un comandament a cărui rodnicie s-a dovedit în toate timpurile și la toate popoarele. **„Iliada", „Divina Comedie", „Don Quijote", „Faust"** sînt universale pentru că, dincolo de perfecția estetică, exprimă suflete și realități naționale. Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țărănism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la crestături în lemn... Ar fi o aberație să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominanța unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei.

Am avut de altfel destui scriitori, unii foarte talentați, care, umblînd să cultive așazisa artă pură sau să fie moderni cu ghilimele, au crezut că trebuie să se inspire neapărat după ultimisimele curente străine. S-a întîmplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, nu însă opere vii și trainice. Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realitățile naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatura fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt. Ar fi de observat, în treacăt, că pseudo-modernismul a fost reprezentat și practicat la noi exclusiv de scriitori născuți la oraș, deci mai puțin legați de pămînt și uneori chiar de graiul românesc pînă într-atîta, că unii se mîndreau cînd izbuteau să ticluiască ceva în vreo limbă străină. Ceea ce ar fi o dovadă mai mult că orașului îi lipsește încă spiritul autohton zămislitor de valori originale.

Ilustrații de Mihaela Negru la romanul «Ion» de Liviu Rebreanu

Totuși cultura adevărată, prin care neamul românesc să-și justifice rostul în lume, numai orașul poate s-o creeze și s-o desăvîrșească. Literatura țărănească nu e pentru țărani, căci țăranii nu citesc și nici nu vor citi cărți literare. Țăranul își face singur literatura pe care o poftește inima lui, cum își confecționează cele trebuincioase pentru trupul și sufletul său. Cărțile cu țărani le citesc numai orășenii, ca și pe celelalte. Țăranul, prin firea lucrurilor, nu poate fi consumator ci doar subiect de literatură.

Orașul însă trebuie să fie pătruns și el de duhul pămîntului și al sufletului românesc. Glasul pămîntului trebuie să fie auzit și înțeles și de orășeni pentru a deveni marea lege a neamului pe care nimeni să n-o mai înfrîngă și nici să n-o nesocotească. Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza care să potențeze toate puterile creatoare. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care în sfîrșit va beneficia și țăranul român, conservatorul trecutului și tinereții noastre.

De aceea azi și încă multă vreme, spre țăranul român trebuie să ne întoarcem necontenit. Fiindcă, precum Anteu cîștiga noi puteri și devenea invincibil cînd atingea pămîntul, tot astfel creatorii români, păstrînd contactul spiritual cu țăranul român, vor produce opere universale prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului...

Dar, la rîndul ei, țara nouă, pentru care țăranul român a jertfit și a sîngerat cel mai mult, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrtoage, nici prin pomeni și făgăduieli deșarte, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și trai omenesc. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce rîvnește de multe veacuri fără încetare și în zadar : lumină și dreptate.

Sîntem și vom fi totdeauna neam de țărani. Prin urmare destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală atîrnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atîrnă, în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

Mateiu Ion Caragiale

centenar

Sub povara unui nume celebru

Fraţi celebri sau surori care să se fi manifestat cu egală forţă în literatură au mai existat (Edmond şi Jules Goncourt, Heinrich şi Thomas Mann, Charlotte şi Emily Brontë etc.). Mai rare sînt cazurile cînd fiii unor mari scriitori să devină la fel de cunoscuţi ca părinţii lor. În literatura română, el s-a produs o singură dată, cu cei doi Caragiale: **Ion Luca** şi **Matei.** Primul este cel mai mare dramaturg al nostru, un fel de Molière al românilor, cel de al doilea — un prozator original de primă mărime, cu o tehnică modernă şi o rafinare stilistică de orfevrerie bizantină, care va determina dezvoltarea unei linii specifice, „mateine", în romanul românesc contemporan.

Raporturile dintre tată şi fiu n-au fost armonioase, ci complicate şi chiar dramatice. Conduita fiului — în viaţă, dar şi în artă — s-a fixat cu ostentaţie în opoziţie cu cea a tatălui. Stilului plebeian al bătrînului, volubilităţii şi sociabilităţii acestuia, Mateiu i-a ripostat cu un aristocratism contrafăcut, cu o atitudine distantă şi taciturnă, care i-au devenit în scurt timp componente de bază ale comportamentului social. Din această cauză, omul este privit multă vreme ca un tip bizar şi Matei este în fond un ins ciudat, îndeosebi prin preocuparea aproape maladivă — pe care o confirmă însemnările sale intime publicate acum cîţiva ani — de a-şi stabili o genealogie aristocratică. Tatăl l-a ridiculizat în cîteva rînduri, în stilul său anecdotic corosiv, amintindu-i de umilele rădăcini ale familiei — îl punea să-şi pipăie creştetul capului, teşit — zicea neobositul ghiduş — din cauza tăvilor cu plăcinte purtate de strămoşii lor în Fanar —, dar Mateiu are psihologia artistului care încearcă să se izoleze de ceea ce nu-i place închipuind o nouă realitate şi trăind-o ca personaj perfect travestit. Metamorfoza aceasta, atît de bizară din perspectiva logică a bunului simţ, nu e neapărat nouă şi nici măcar singulară. Au mai trăit-o şi alţii, la noi un Alexandru Macedonski, de pildă, iar în literatura franceză un Barbey d'Aurevilly, un Villiers de l'Isle-Adam sau Gobineau, scriitori cărora Mateiu le-a cunoscut opera şi cu care seamănă întrucîtva prin translaţie fantezistă, prin refuzul adevărului social şi printr-un stil anacronic şi de paradă aristocratică. El nu şi-a compus însă o înfăţişare copiind pe alţii, ci redimensionîndu-se pe sine într-un proces dramatic provocat de impactul existenţial, de tensiunea rezultată din cel puţin trei factori percutanţi şi dizarmonici: conştiinţa de sine

— foarte orgolioasă, notorietatea prin numele tatălui — complexantă și marginalizarea socială — prin destin. A ieșit, din această conlucrare de evenimente și reacții, un personaj insolit pentru privirea publică românească, care vede mult timp la fiul lui I. L. Caragiale doar ciudățenia. Abia după apariția romanului **Craii de Curtea-Veche** în 1929 începe să se impună artistul, a cărui originalitate cucerește mai întîi pe tinerii creatori, apoi pe criticii consacrați, astăzi fiind socotit de aproape toată lumea printre cei mai importanți prozatori români din perioada interbelică.

Viața lui stă sub semnul unor mari frustrații, care-i vor modela definitiv personalitatea. Una — și poate cea mai importantă — este a familiei. Mateiu I. Caragiale **s-a** născut la București, la 12 martie 1885 (stil vechi, ceea ce înseamnă **24 martie** și nu 25, cum consemnează toate dicționarele care „traduc" în stil nou), ca fiu natural al Mariei Constantinescu, de 21 de ani, lucrătoare sau funcționară la Regia Monopolurilor Statului, despre care istoria literară, dintr-o pudoare greu de priceput, nu știe mai nimic. Ea a conviețuit însă cu I. L. Caragiale cîțiva ani buni, pînă către 1888, cînd cunoscutul dramaturg abandonează orice intenție matrimonială cu mama lui Mateiu și se căsătorește (în ianuarie 1889) cu Alexandrina Burelly, cu care va mai avea încă doi copii. Mateiu va fi adoptat și va trăi în noua familie a tatălui, dar condiția de fiu nelegitim îi va provoca, atunci cînd va deveni conștient, grave complexe de inferioritate, care-i vor contura, în mod paradoxal, reperele unei puternice originalități.

Primii ani de școală lasă să se întrevadă frumoasa înzestrare naturală a copilului, care ia note excelente și-l încîntă pe părinte cu succesele lui. Se impune ușor în competiția pentru premii, lăsînd în urma lui colegi dotați ca Henri Coandă, de exemplu, cunoscutul inventator de mai tîrziu. Învață la Școala primară „Petrache Poenaru", unde învățase și Tudor Arghezi, apoi la Colegiul privat „Sfîntul Gheorghe", pe care îl absolvă în 1903. În ultimele clase se complace însă în mediocritate, menținîndu-și o pasiune constantă doar pentru istorie și, mai ales, pentru heraldică, domeniu în care își va dobîndi o mare competență. Tatăl se gîndește la o profesiune pozitivă și pentru aceasta îl înscrie la Facultatea de Drept din București, apoi la cea din Berlin, dar Mateiu e hotărît să nu-și continue studiile, la care renunță cu totul în 1906, după ce promovase la București anul întîi. Această diferență de mentalitate va agrava conflictul dintre tată și fiu și va duce la o clară ruptură sufletească. Iată cum comentează Mateiu situația: „Ideea de a mă sili să fac studii superioare de drept în Germania a fost încă una

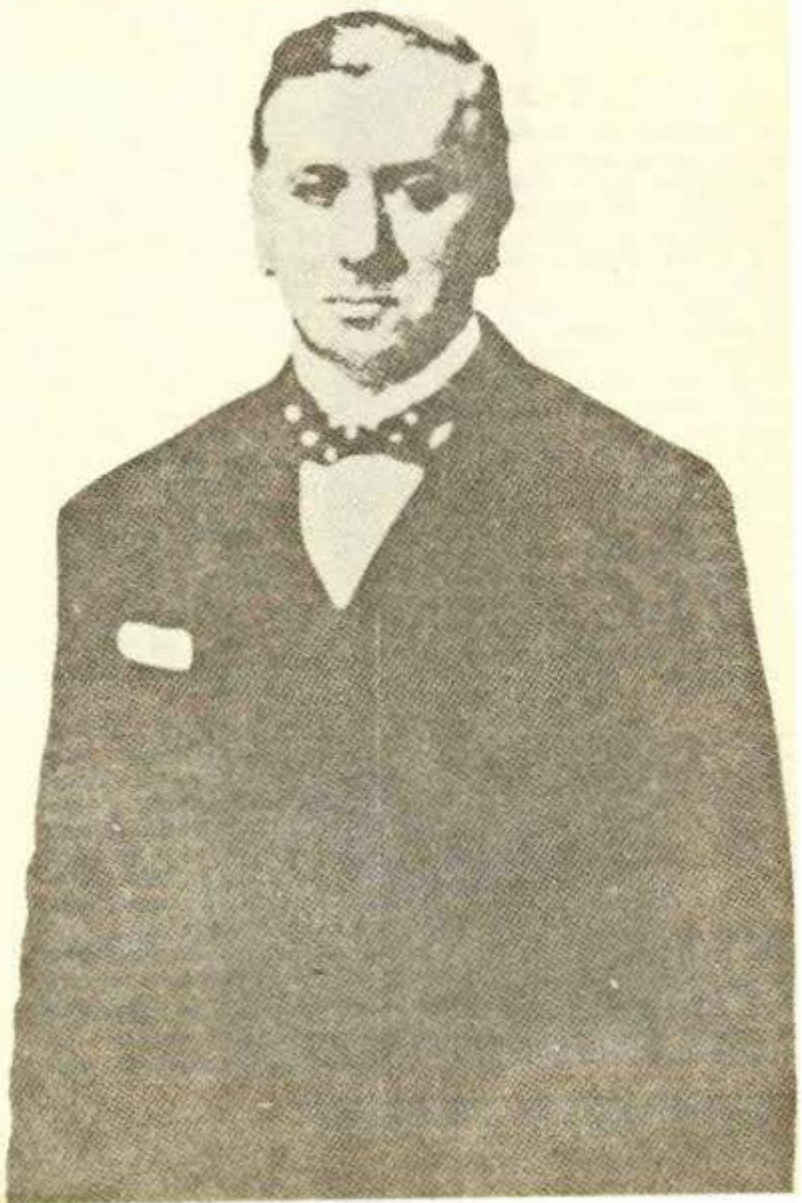

din ciudățeniile tenace ale tatălui meu. Efortul ar fi fost pentru mine dublu, nu numai să învăț materia, dar și limba în care era predată sau scrisă. Dealtminteri, aceste studii mi-ar fi fost puțin utile. O izbucnire ca : «Doamne, Dumnezeule, să fi învățat eu..» a tatălui meu nu-și are rostul în cazul meu. Școala hoinărelii pe care am făcut-o la Berlin mi-a fost de mare folos". Elogiul „hoinărelii" îl apropie pe Mateiu Caragiale în mod surprinzător de Eminescu, prietenul tatălui său, care cultivase în adolescență hoinăreala ca pe o universitate sui-generis, ucenicie necesară a celui care vrea să devină scriitor.

Trăind singur, cu mijloace modeste, iar cîțiva ani la limita mizeriei, pe care și-o maschează cu distinsă discreție, Mateiu Caragiale nu reușește decît în două situații să dețină slujbe onorabile și remunerate : între 1912—1914, cînd e șef de cabinet la un ministru, și între 1919—1921, cînd e șeful biroului de presă din Ministerul de Interne. Situația lui se îmbunătățește după 1923, cînd se căsătorește cu Marica Sion, fiica poetului, femeie deosebită, dar cu 25 de ani mai în vîrstă decît el. Aceasta îi aduce o mică proprietate la Fundulea, administrată prost și nu foarte rentabilă, dar suficientă ca să-i confere un statut social mai apropiat de veleitățile sale și oricum superior mai tuturor scriitorilor români din aceeași perioadă. Mai important este însă faptul că Marica Sion îi aduce sentimentul unei stabilități familiale, pentru că în ciuda discrepanțelor, se pare că mariajul lor a fost fericit. Soția i-a devenit un admirator tenace și subtil care a știut să realizeze o atmosferă propice creației, stîrnind în abulicul ei soț putința de a-și încheia proiectele literare și de a se angaja în altele noi.

Mateiu I. Caragiale a scris foarte puțin, elaborînd greu și revenind obsesiv asupra materialului elaborat. Opera lui cuprinde doar un număr redus de poezii, o nuvelă, un fragment de roman și un roman terminat, la care se mai poate adăuga și corespondența, nu foarte bogată, dar extrem de sugestivă pentru psihologia autorului ei. A debutat ca poet prin intermediul lui I. L. Caragiale, uluit, dar în fond încîntat de înclinația fiului, pe care l-a dus la Iași prezentîndu-l lui Garabet Ibrăileanu și celorlalți din redacția celei mai prestigioase reviste literare a momentului „Viața românească". Aici îi apar la 1 mai 1912, 13 poeme, cele mai multe, sonete. Apoi, la distanțe mari, a mai publicat încă 7 poezii.

În 1924 publică într-un mic volum povestirea **Remember,** care are ca subiect o crimă misterioasă petrecută într-un Berlin insolit prin atmosfera lui de taină și pitoresc, iar în 1929 romanul **Craii de Curtea-Veche,** capodopera scriitorului, cartea unei lumi crepusculare, purtînd prezența unui rău adînc al lumii, în care eroii sînt — cum aprecia Ion Barbu — „brăzdați de dungile negre ale duhului impur". Mateiu Caragiale a lucrat la acest roman aproape 20 de ani, șlefuindu-i stilul cu răbdarea și rafinamentul lui Flaubert sau Brâncuși. La sfîrșit, exigentul ei autor, conștient de trudă, dar și de meritul operei sale, era încîntat de ceea ce reușise : „De la apariția întîii părți, această lucrare a fost primită cu o favoare poate fără precedent în literatura română. Pentru munca dură și pentru istovitoarea obsesie ce mi-a impus, nu-i port pică : ea e într-adevăr magnifică... Această lucrare a rămas, pînă la disperare, mult prea mult timp pe șantier, adesea întreruptă, dar niciodată părăsită... Oricare vor fi satisfacțiile pe care mi le va rezerva în viitor e una pe care o am de pe acum și pe care o voi aprecia întotdeauna, înaintea oricărei alteia : aceea a dificultății învinse. Am auzit și citit că o lucrare odată realizată, încetează să mai placă autorului ei. La mine e tocmai dimpotrivă".

Romanul apăruse inițial în foileton între 1926—1928 în revista „Gîndirea", care îi publică în 1930 și ultima operă antumă, fragmentul de roman **Sub pecetea tainei,** titlu simbolic pentru toată creația lui Mateiu și chiar pentru propria lui viață. Postum, în chiar anul morții sale — 1936 — îi apar în volum și poeziile, sub titlul indicat de autor : **Pajere,** iar Pepessicius îi îngrijește ediția definitivă de **Opere.**

Omul murise subit, de congestie cerebrală, la 17 ianuarie, cu puțin timp înainte de a împlini 51 de ani, dar numele său era deja gravat cu litere mari în piatra durabilă a literaturii române. Cartea lui — singura pentru care UNESCO l-a recomandat lumii spre a fi sărbătorit cu ocazia centenarului nașterii sale — este astăzi mai bătrînă decît el. Mateiu I. Caragiale a învins însă prin ea uitarea oamenilor.

Nicolae I. Nicolae

inedit

EMIL BOTTA

REMEMBER

Ce departe ești întunecata mea iubită
prin pereții odăii te văd ca prin sită
și te aud chemîndu-mă ca din altă planetă
și-mi scrii poezii pe obrazul de cretă. —

E posibil, e posibil oare să nu pot muri
să-ți aud vocea suind treapta nopții, coborînd în zi,
să mă ridic din pat ca o stafie, ca marinarul de veghe
să te zăresc în somn de la o mie de leghe ?

Da, e posibil, întunecatul meu iubit,
să mă auzi cîntînd chiar cînd voi fi murit,
să mă vezi aeve în cerească oglindă
și în părul meu stele să se stingă și să se aprindă. —

Dar să nu te superi dacă sărutul meu va fi rece,
dacă dragostea mea ca un frig o să te sece,
dacă îmbrățișarea mea te va face să suferi
aducîndu-ți aminte, nu, să nu te superi.

(Text poezie dactilografiat cu autograf)

(Corectură autor : rîndul 10 adaugă cuvîntul : cîntînd)

Jurnal de imagini

Emil Cojocaru, fotoreporterul „Vieții studențești" de vreo două decenii, era unul dintre puținii artiști ai imaginii fotografice, îndrăgostit pînă la patimă de profesia lui. Unul dintre „vînătorii" de chipuri și de întîmplări cărora le dădea semnul și sensul artei, compunîndu-le cu lumină și umbră, căutîndu-le și căutîndu-se în fiecare. Ochiul lui atent a filtrat aerul anotimpurilor studențești, a surprins tensiunea unor mari întreceri sportive, a știut să aștepte explozia spre floare a mugurilor și să mîngîie întinderea nesfîrșită a cîmpiei. Mi-a rămas în minte următoarea întîmplare: călătoream împreună într-o mașină prin satele Olteniei, era seară și, deodată, Emil a început să strige prietenului de la volan să oprească. A țîșnit din mașină cu aparatul la gît, a îngenuncheat, a făcut fotografia și s-a întors. După cîteva zile mi-a arătat o imagine ca o reproducere după Brâncuși, cîteva bătrîne stînd pe marginea șanțului. Chipurile erau atît de pline de sugestie, de forță, de parcă ele ar fi păzit acolo satul și veșnicia lui. Tot astfel s-a apropiat Emil Cojocaru de scriitori și de lumea lor. Filme cu chipul tînăr al lui Labiș și cu acelea ale prietenilor tineri din generația lui. O filmotecă din care reproducem doar cîteva secvențe. Ca un jurnal săpat în imagini despre viața și frumusețea de suflet a unui artist adevărat care a fost modestul și generosul fotoreporter al „Vieții studențești", Emil Cojocaru.

Nicolae Dan Fruntelată

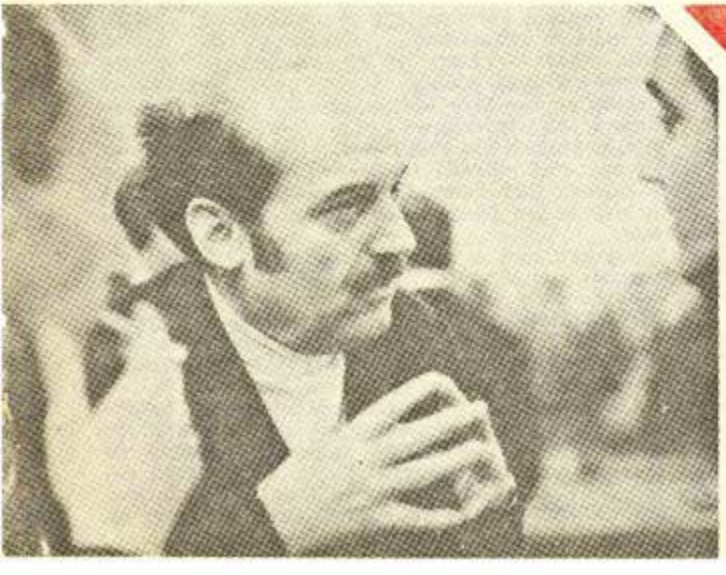

UN MARE ÎNFRÎNT

Memoriei Otiliei Cazimir, aceste pagini despre „bietul nostru prieten", la care ţinea atît, pe care nu putea să-l evoce decît adînc mişcată.

D. Pătrăşcanu mi-a fost drag mai înainte de a-l vedea la faţă.

În vara lui 1917, un prieten, de multe decenii plecat în altă lume, mi-a dăruit volumul **Timotheiu Mucenicul.** Titlul nu-mi spunea nimic — abia plînsesem pe paginile romanului **Paul şi Virginia** şi mă aşteptam la o carte cu titlu asemănător. M-am uitat curios la el şi la carte. Prietenul nu ştia nici el mai multe şi a răspuns astfel întrebării mele mute :

— Trebuie să fie o carte bună. Uite, e premiată de Academie.

Într-adevăr, pe o foiţă galbenă era tipărit : Operă premiată de Academia Română.

Eram la vîrsta cînd abia vii în contact cu cartea, cînd altele îţi sînt preferinţele şi preocupările şi de aceea am tăiat numai cîteva foi de la început. Am început lectura mai mult într-o doară. După primele pagini am făcut însă o pauză. Am tăiat cartea şi, cu toate strigătele mamei mele : „Tu nu te mai culci odată ?", nu m-am oprit din citit decît atunci cînd am sfîrşit ultimul rînd. Dacă **Timotheiu Mucenicul** şi **Înzăpeziţii** abia peste ani mi-au dezvăluit toată măiestria lor şi mi s-au fixat în suflet şi în minte, iubirea cu care Pătrăşcanu s-a plecat asupra umilului său erou din **Arhanghelul Mihail** m-a impresionat însă atît de mult, încît Pătrăşcanu mi-a fost drag de pe atunci.

Şi visul adolescenţei mele a fost ca, într-o zi, să am bucuria să-l văd la faţă, să-l cunosc personal, dacă s-ar putea.

În primăvara anului 1918, acelaşi prieten, băiat sărac, ca şi mine dealtfel, era practicant în administraţia ziarului **Lumina** şi eu mă duceam uneori pe la el — la ora prînzului cînd de obicei nu era nimeni în birouri care să mă întrebe ce caut şi să mă poftească să nu mai dau pe acolo.

Cişmigiul era frumos în acel an şi ne plăcea să ne plimbăm prin Cişmigiu.

La începutul lui mai m-am dus din nou pe la el. Întîmplarea făcuse ca să fie exact în ziua cînd se semna pacea de la Bucureşti. Am încă în faţa ochilor Calea Victoriei din faţa Cercului Militar (astăzi Casa Centrală a Armatei) în amiaza aceea cu soare festiv încît părea că el s-a îmbrăcat în haina strălucitoare ca să ia parte la o mare sărbătoare : drapelele nounoute arborate la toate casele, vitrinele lună de la bijutierul Cronberg (unde erau expuse însă o bucată de lemn şi doi-trei cărbuni) ; de la fotograful curţii regale „Julieta" şi de la cofetăria Capşa unde bondocul general Tantilof îşi bea cafeaua la o masă singulară din faţa cofetăriei, împlinindu-şi astfel ameninţarea de care gazetele fuseseră pline. Nisipul proaspăt de pe „Cale" ; vînzoleala ofiţerilor de poliţie şi a sergenţilor ca să asigure ordinea de nimeni ameninţată, lumea curioasă îngrămădită la ferestre şi pe balcoane, mulţimea destul de rară, tăcută şi întunecată din spatele frînghiilor întinse de-a lungul celor două trotuare care se uita la trecerea echipajelor cu delegaţii puterilor vremelnic învingătoare, fără să manifeste vreo bucurie.

Şi tot atît de vie mi-e şi privirea neliniştită (de ins care nu se ştie cu conştiinţa curată) a unui delegat austriac (sau poate german), care se uita cu teamă în stînga şi în dreapta, ca şi cînd i-ar fi fost frică de o manifestaţie ostilă, sau poate de un atentat.

Nu, ziua de atunci nu semăna deloc cu ziua de 6 decembrie 1916 pe care un cercetaş o văzuse ieşind din întunericul nopţii şi din ceaţă cu casele tăcute ca nişte morminte şi cu străzile pustii ale Bucureştilor — după ce în ajun încetase bubuitul tunurilor şi cîteva cete de soldaţi români în retragere spre Moldova, obosiţi, cu priviri întunecate, nebărbieriţi de multe zile, plini de noroi şi cu mantale zdrenţuite trecuseră prin ploaia fără sfîrşit, în căutarea unităţilor de care se rătăciseră, toţi ca nişte umbre ale infernului... Ca şi alţi soldaţi cu rănile singerînde după luptele de la Turtucaia — cu ochii adînciţi în fundul capului, plini de o durere fără nume, pe care acelaşi cercetaş îi văzuse pe cînd ducea corespondenţa la spitale.

Nu era nici o mişcare, nu se auzea nici un zgomot pe străzile Bucureştilor — părea un oraş în care orice viaţă a murit şi n-ai fi avut nici o îndoială, dacă prin faţa caselor cu porţile, uşile şi ferestrele zăvorîte, nu s-ar fi furişat din cînd în cînd cîte o umbră înspăimîntată, mînată de cine ştie ce nevoie urgentă.

Cercetaşul nu putea uita, de asemenea, tot dimineaţa aceea mohorîtă cînd, pe la ora 9, în drum spre Cotroceni, un splendid regiment de infanterie rus a traversat Calea Victoriei în coloană de marş, cu muzica în frunte. Era format numai din soldaţi tineri, toţi unul şi unul, cu

D.D. Pătrășcanu

bujori în obraji, echipați în impecabile mantale de iarnă, cu căciuli cu clape și bocanci noi în picioare — un regiment scos ca din cutie, pentru o mare paradă imperială.

Și tot același splendid regiment de infanterie rus, spre ora 3 după amiază, a traversat din nou Calea Victoriei — tot în coloană de marș și tot cu muzica în frunte. De data aceasta venea dinspre Cotroceni, cu direcția probabilă Moldova. Se vedea bine că traversaseră numai orașul „cu halte de ajustare", ca într-o agreabilă plimbare. Era vizibil că soldații ruși nu cunoscuseră nici un fel de adversități, spre deosebire de soldații români, ce se retrăgeau prin ploaia de ieri, extenuați, cu fețe pământii, cu ochi care păreau că au văzut iadul.

Începuse să se întunece spre ora 5, cînd, odată cu o bură ușoară de ploaie, apăru ca din pămînt o patrulă de ulani pe cai înalți, bine hrăniți, venind dinspre Piața Senatului. Adică dinspre Tribunal. Ulanii erau tineri ca niște adolescenți — cu obrajii bucălați ca și ai celor din regimentul de infanterie rus, cu lănci lungi împodobite în vîrf cu buchețele de flori. După ce s-au oprit cîteva minute în fața Cercului Militar de atunci, au plecat la pas spre Palat — după ce mai întîi s-au lăsat înconjurați de curioși. Unul din ei mi-a zîmbit atunci cînd, învățat de o tînără plăcută și vioaie, i-am spus: „Geben Sie mir eine Patrone". Mi-a dăruit imediat un glonț pe care l-am păstrat ani de zile.

A fost o seară foarte curioasă fiindcă, deodată, mulți știau nemțește — în special femeile. Și nu se vedea nici picior de polițist.

Pe nesimțite a apărut, într-un automobil cenușiu, deschis, și generalul Mackensen, cu mustățile lui stufoase și cu căciula mare cu cap de mort. Era numai în manta, cu un singur aghiotant cu care-și schimba impresiile de cu-

ceritor, fiindcă părea bine dispus. Venea dinspre Piața Senatului și mergea și el tot spre Palatul Regal. Apoi, la oarecare distanță au mai apărut încă trei-patru mașini cu ofițeri germani, cunoscuți după coifurile lor cu țeapă îmbrăcate în pînză cenușie de campanie.

A urmat apoi intrarea unui regiment de infanterie german, cu soldați obosiți și trecuți bine de patruzeci de ani, cu arma pe umăr, la centiroane cu cataramă de fier pe care scria: „Got strafe England!" — altfel aș fi crezut că-i un regiment de milițieni austrieci, după felul cum le atîrnau de șlampeți centiroanele și după cum baioneta li se bălăngănea în marș. Era o trupă epuizată, care trecuse prin încercări. Văd mereu, în amintire, pe soldatul din flancul drept, slab, atîrnindu-i uniforma pe el, ca pe un băț, care părea de 50 de ani, căruia îi căzuse probabil un toc de la bocanci și mergea în salturi pierzînd mereu cadența — un civil rătăcit într-un regiment de soldați care nu voiau decît să se odihnească — fiindcă de nimic altceva nu le mai ardea.

În total nu erau nici o sută de inși în fața Cercului Militar — goi toți de gînduri, toți tăcuți.

Cînd ploaia a început să cadă mai deasă și asfaltul ud de pe Calea Victoriei să strălucească negru ca antracitul în lumina becurilor electrice, pe placarda de fier ruginită, dreptunghiulară din fața Cercului Militar a prins să se deslipească și ordonanța proaspătă a generalului Mustață, prefectul poliției Capitalei, cu următorul text care dovedea că un fapt foarte important se petrecuse în acea zi în țara noastră.

Prefectura Capitalei
Ordonanță

Noi, generalul Mustață, prefectul Capitalei, ordonăm cele ce urmează:

La intrarea în capitală a armatelor imperiale germane toți locuitorii, bărbați și femei, vor avea o purtare cuviincioasă, oferind cu bunăvoință găzduirea de care vor avea trebuință.

Porțile și ușile caselor vor fi deschise.

Oricine, bărbat sau femeie, tînăr ori bătrîn, care se va deda la acte ce ar aduce o insultă armatelor imperiale, precum: împușcături cu vreo armă de foc ascunsă, aruncare de orice fel de lucruri, cum și amenințarea cu vorba și cu gestul va fi imediat pedepsit cu împușcarea.

Prefectul Capitalei, general Mustață.

A doua zi dimineața, din cauza ploii probabil, ordonanța dispăruse.

N-am putut uita nici astăzi tăcerea unui ins slab, de peste 40 de ani, numai în haină de lucru și cu șapcă de lucrător, care se uita cînd la ordonanța afișată, cînd la oamenii din fața lui. Mult aș fi dorit să-i cunosc gîndurile. Dar eram prea mic ca să îndrăznesc să-i pun o întrebare.

Ciudată vară a mai fost și vara anului 1917. Cercetașul de atunci nu poate uita nici astăzi serile de la Șosea cînd, odată cu întunericul și cu potolirea zgomotelor orașului, auzea tot mai

Bucureștiul la începutul veacului

limpede bubuitul înfundat al tunurilor dinspre Moldova și vedea cerul roșu de atunci — atît de roșu, încît părea că s-ar fi aprins.

Ca și ziua cînd mama lui i-a spus, întinzîndu-i un drapel nou-nouț, pe care niciodată nu-l văzuse pînă atunci : „Urcă-te pe casă și leagă-l de coșul casei". Și acel tricolor a fluturat trei zile pe casă în soarele de vară — un steag misterios pentru că acel cercetaș știa foarte bine că în casă nu fusese niciodată un steag românesc.

Și apoi zvonurile tot mai multe și tot mai insistente că : „ai noștri au bătut pe nemți, că toate spitalele sînt pline de răniți"...

Și nemții care, dintr-o dată, se răriseră și parcă și aerul de stăpînitori și-l schimbaseră...

★

Dar astea se petrecuseră în anii 1916—1917 și acum eram în anul 1918 și eu mă duceam la prietenul meu, la ziarul „Lumina".

Birourile ziarului „Lumina" erau în str. Sărindar (astăzi C. Mille), la etaj. Pe cînd urcam scara, am fost surprins de un zgomot ce venea dinspre redacție — un zgomot cu totul neobișnuit. Cînd am ajuns sus, mi-am dat seama că zgomotul răzbătea din cabinetul direcțiunii.

Am intrat, intrigat, în biroul în care lucra prietenul meu. L-am găsit cu un teanc de ziare în față și cu o sticlă de gumă arabică — cu o pensulă în mînă lipea conștiincios adrese pentru niște abonați speciali. La întrebarea mea curioasă mi-a răspuns destul de supărat și furios:

— Da strigă așa de vreo trei ceasuri ! E discuție mare ! E vorba de pacea cu nemții !...

— Cine-i înăuntru ? l-am întrebat eu.

— Cine să fie ? Stere, Pătrășcanu, Teodorescu... Sînt ei mai mulți... Uite ! Ăla care strigă e Stere... Acum strigă Pătrășcanu...

Cum am auzit de Pătrășcanu, l-am rugat să mi-l arate și mie. Eram nerăbdător să-l văd la față.

Prin ușa dublă și capitonată, deslușit și continuu nu se auzea mare lucru — doar zgomotul confuz, cu intensități diferite al unei adunări agitate... Indignare, strigăte, scaune mutate din loc. Cineva avea însă grijă să controleze din cînd în cînd, dacă nu sînt ascultați — și atunci ușa se deschidea și vedeam un cap apărînd, privind în dreapta sau stînga și dispărînd mai apoi. Și tot atunci auzeam limpede, de parc-aș fi fost de față, și cîte un crîmpei de frază : „Munții noștri", „Dobrogea", „Ticăloșie fără seamăn", „Pedepsiți... poporul", „Memoriu... împărat"...

Între biroul direcțiunii și acela al administrației era o sală îngustă și eu priveam și ascultam pe ușa întredeschisă a administrației și, pe cît am putut să disting vocile, Stere și Pătrășcanu erau aceia care strigau cel mai mult și mai tare.

Se făcuse tîrziu — cam ora trei după amiază — cînd ușile direcțiunii au fost date brusc de perete și pe sală, pe dinaintea mea, a început să treacă, cu mers vehement și gesticulînd încă, un grup de bărbați. Toți erau încălziți de discuția de mai înainte și indignarea lor era prezentă încă în frînturile de dialoguri, în felul agresiv cum își minuiau bastoanele, în unele exclamații. În fruntea lor era Stere și Pătrășcanu. Amîndoi erau mai aprinși și mai indignați decît toți ceilalți.

Rugasem stăruitor pe prietenul meu să mi-l arate neapărat pe Pătrășcanu și el, ca să-mi satisfacă dorința, renunțase să mai lipsească adrese și venise lîngă mine... Și pe cînd aceștia treceau pe sală, el, fără nici un protocol, mi-l arătă cu degetul prin ușa întredeschisă :

— Uite ! Ăla cu barbă e Stere... Ăla înaltul, cu haine gri și, cu țăcălie, e Pătrășcanu... ăla bondoc e Teodorescu...

Și tot așa, pînă am rămas singuri. Dar pe mine mă interesase numai Pătrășcanu, fiindcă devenise un fel de idol al adolescenței mele în care abia pășisem.

Și din ceasul acela — nu știu de ce — mi-a fost drag și mai mult. În zilele acelea nici nu visam că, în scurtă vreme, și Stere și Pătrășcanu vor fi declarați trădători, că acuzația nedreaptă va ucide un mare scriitor.

Tot așa după cum nu știam că, la douăzeci de ani, cu un caiet cu patru schițe în mînă, am să bat la ușa lui Pătrășcanu — că acest caiet, de mult pierdut, îmi va aduce dragostea lui.

În primii ani mă duceam rar și numai cu un nou manuscris. Apoi, cînd legăturile sufletești au devenit mai strînse, numai ca să stăm de vorbă. Și nu uitam să-l întreb de fiecare dată :

— Ce mai lucrați, domnule Pătrășcanu?

Și el, obișnuit, îmi vorbea despre lucrările la care se gîndea, dar pe care, cu toate stăruințele mele și cu toate angajamentele ce-și lua, cu rare excepții, niciodată nu le-a scris. Și ceea ce a scris, niciodată nu l-a mulțumit.

În gîndul său, între alte proiecte, îndeosebi, era să scrie UN MARE ROMAN care să cuprindă epoca neutralității, pregătirea noastră militară și războiul nostru din 1916—1918 cu toate tragediile lui. Romanul acesta, cu titlul: „Un om de nimic", prin anii 1923—1926, era principala lui preocupare și la stăruințele mele de a-l scrie cît mai curînd, ca și la întrebările mele repetate: „Cum mai stați cu romanul?", îmi răspundea invariabil:

— Îl scriu, îl scriu. Sistematizez mereu materialul. Am un material imens. Trebuie să-l scriu. E o satisfacție pe care trebuie s-o dau sutelor de mii de oameni care și-au pierdut viața în zadar. Vor fi niște dezvăluiri senzaționale! Fapte de-a dreptul de necrezut!...

Iar peste un timp, cînd devenisem prea nerăbdător, după părerea lui:

— N-ai nici o grijă! Îl scriu. Știi? Nici o lume nu-i mai interesantă și mai odioasă ca fauna noastră politică. Trebuie să-mi fac această datorie de conștiință... Să înfierez pe politicienii care n-au avut nici o credință și a căror singură pricepere a fost să jefuiască țara, sau s-o umple de ruini și de morminte.

Cum timpul trecea, am început să privesc scrierea romanului cu crescînd scepticism. Pînă într-o zi cînd a venit un ceas blestemat și am avut credința că de-acum niciodată romanul nu-l va mai scrie. Și n-am mai stăruit decît ca să-mi fac o datorie de conștiință. Nu știu dacă din roman a scris vreo pagină sau mai multe. Nu l-am rugat să-mi citească vreun fragment și din propriu-i îmbold niciodată n-a făcut-o.

. . . . . .

Deși lovit în permanență de-a lungul anilor — lovituri care în chip firesc s-au răsfrînt și asupra activității sale literare împiedicîndu-l să mai dea măcar o parte din tot ceea ce ar fi putut da, niciodată nu l-am auzit plîngîndu-se. Tot așa după cum nu l-am văzut invidiind succesele de librărie sau creația vreunui mai norocos confrate. Din contră, se bucura de orice lucrare menită să rămînă, ca și cînd el ar fi scris-o.

Cîteva exemple: Într-o seară treceam prin fața librăriei „Viața Românească", pe vremea aceea în Calea Victoriei colț cu bulevardul. Tocmai apăruse în revistă „Dumbrava minunată". În entuziasmul meu am intrat în biroul lui Pătrășcanu și l-am întrebat:

— Ce părere aveți despre bucata lui Sadoveanu?

Mi-a răspuns fără nici o ezitare:

— E o capodoperă. Sadoveanu e un mare, mare scriitor. Cel mai mare...

Prin 1930, stînd de vorbă despre opera lui Sadoveanu, în special despre „Zodia Cancerului", mi-a spus:

— Eu consider totuși că „Bordeenii" este opera lui cea mai bună... Ori de cîte ori mă gîndesc la Sadoveanu, mă întreb: Unde a găsit el acei oameni atît de altfel decît ceilalți oameni?... Nu pot s-o citesc, s-o recitesc, fără să nu fiu impresionat de fiecare dată...

★

Asupra „Crailor de Curtea-Veche", tot Pătrășcanu mi-a atras atenția, spunîndu-mi:

— Citește-o neapărat. Are pagini aproape geniale. Dar e o carte care mie nu-mi place. Are expresii prea crude. Și și-a ales un material !... Și n-are deloc dialog și o carte fără dialog...

D.D. Pătrășcanu, N. Lupu, I. Botez, Spiridon Popescu, Garabet Ibrăileanu

Urmărea de aproape atît literatura noastră cît și evoluția unor scriitori. Speranțe multe pusese în frații Teodoreanu... În acel Ionel Teodoreanu care scrisese „Ulița copilăriei" și primul volum din „La Medeleni"... Admira însă cu deosebire „Hronicul măscăriciului Vălătuc" al lui Al. O. Teodoreanu, scriitor despre care se vorbea că lucra la un roman a cărui acțiune se petrecea în Moldova de pe la 1850 și pe care-l considera a fi „mult mai talentat decît Ionel".

L-am văzut adesea decepționat că amîndoi i-au înșelat nădejdile ce pusese în ei.

Într-o după amiază stăteam iar de vorbă împreună. Tocmai apăruse „Viața lui Eminescu", cartea care a impus dintr-o dată pe G. Călinescu, — căci, oricît de curios ar părea astăzi, a fost o vreme cînd s-au făcut destule ironii pe seama lui. A considerat-o ca pe o bună biografie critică, o exactă descifrare a lui Eminescu, a vieții lui... Doar o singură rezervă avea, asupra vocabularului.

— Nu mă mulțumește în întregime din pricina unor expresii dure, care puteau să lipsească fără nici o pagubă pentru carte... M-am împăcat însă cu el cînd am citit ultimele rînduri: „Astfel se stinse în al optulea lustru de viață..." și „Ape vor seca în albia lor...".

Era contra exagerărilor. Astfel, într-o vară, un profesor universitar a scris aceste rînduri care m-au surprins: „A devenit un loc comun să compari pe Arghezi cu Eminescu".

Întîlnindu-l, l-am întrebat ce crede despre această apropiere, fiindcă eu întrebasem în jurul meu și poeții mi-au răspuns: „E un mare prozator"; iar prozatorii mi-au răspuns: „E un mare poet". La început a dat nedumerit din umeri, dar apoi mi-a spus:

— Am citit și eu asta. De, știu eu ce să zic? După mine, n-are dreptate. Un mare poet, întîi de toate, trebuie să aibă neapărat o filosofie a

Mihail Sadoveanu

lui proprie, un fel al lui de a vedea și a interpreta lumea... Eminescu are o filosofie... Arghezi n-are nici una...

★

În 1925 îi apăruse volumul **În fața Națiunii** cu manșeta „Cuvîntul unui om fără zgardă". Cînd ne-am întîlnit, prima întrebare pe care mi-a pus-o a fost:

— Ei, ce zici despre carte?

I-am spus părerea mea. Eram impresionat de reaua credință a unor oameni politici, de dezvăluirile tragice, revoltătoare ce cuprindea, între altele și de intențiile Aliaților noștri din Apus, alături de care luptasem, de a ne sacrifica pentru a încheia mai iute o pace avantajoasă pentru ei ca și cînd niciodată n-ar fi existat un tratat de alianță între noi.

Ne-am ocupat îndelung de introducerea intitulată: „Tîlcuind semnele vremii". Era foarte mulțumit de acele pagini. Mi-a repetat de vreo două-trei ori:

— Nu știu, nu știu ce-aș mai fi putut să adaug! E o logică în ea!... Dacă mai există o logică pe lumea asta, nimeni nu va putea să-mi răstoarne argumentarea.

Cartea i-a fost totuși atacată de revista **Gîndirea**. A răspuns atacului. L-am întrebat de ce și-a intitulat articolul „Răspuns unui recenzent de bună credință"? S-a uitat la mine, mirat că nu înțeleg. Apoi mi-a spus:

— Dar e limpede. Pentru că este zadarnic să discuți cu un om de rea credință. Niciodată n-ai să poți să-l convingi.

N-aș putea să spun că era răspunsul unui om care credea în oameni, care nu cunoscuse amărăciunea trădării lor.

În legătură cu viața noastră politică, nu pot să nu amintesc de două convorbiri ce am avut cu el în toiul unor campanii de presă, în anii cînd C. Stere era atacat cu sălbăticie. Prima oară mi-a spus:

— În martie 1918, Stere a ținut 28 de discursuri, ca să determine votul în favoarea Unirii. Am fost lîngă el tot timpul. A umblat prin zloată și prin ploi, prin bălțoace și prin noroaie... zi și noapte (...). I-am văzut tot zbuciumul din zilele acelea. Am fost martor la nădejdile și îndoielile lui... L-am văzut frînt de oboseală, curgînd apa de pe el, dar plin de focul credinței... E o minune cum de a rezistat...

A doua oară, plin de aceeași revoltă de totdeauna, a adăugat:

— Balcanismul, reaua credință ne omoară. Cum se poate ca un om să mai fie învinuit de trădare, cînd regele țării i-a mulțumit și i-a dat cea mai înaltă decorație? Cînd, la Iași, îndată după Unire, a primit defilarea armatei noastre alături de rege și de regină? Cînd Unirea a însemnat „reînvierea" neamului nostru, după atîta suferință fără nume, cînd însăși „trădătorul" a redactat actul prin care această provincie românească reîntregea Moldova lui Ștefan cel Mare.

Pătrășcanu era un om veșnic indignat... Sînt peste patruzeci de ani de atunci, îl văd însă și astăzi așa înalt, drept, plin de vioiciune în mișcări, cum mă primea în pragul ușii cu mîna întinsă, cu francă prietenie. Era un om care ura minciuna și-i aud încă vocea caldă cu care-mi răspundea la salutul meu de tînăr ucenic și vechi admirator:

— Bună ziua, bună ziua! Ce mai faci, domnule Pelmuș?

După o puternică strîngere de mînă (simțeai că este sinceră), ne așezam unul lîngă altul pe canapeaua din hol — holul lui cu covoare și tablouri, unde domnea o ordine desăvîrșită — în fața scării de stejar care ducea la etaj și, după primele cuvinte, mai înainte de a vorbi despre cărți și despre oameni, urma întrebarea ajunsă curînd stereotipă — și nu din vina noastră?

— Ei, ce zici de ticăloșia...?

Apoi urma o violentă diatribă împotriva fărădelegilor unor oameni politici, din marea finanță, sau din alte domenii de activitate umană

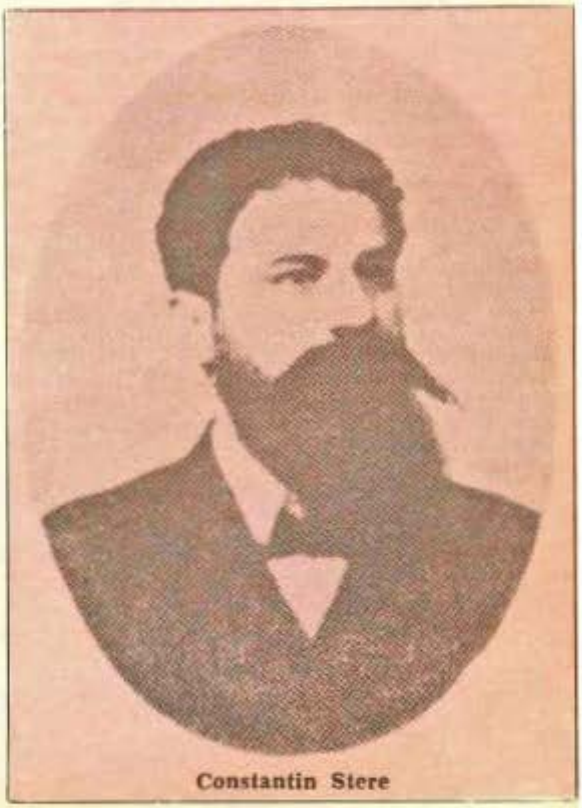

Constantin Stere

I. Botez, C. Stere, G. Ibrăileanu

căci, în decursul anilor, au fost multe faptele care meritau cu prisosință numele de „țicăloșii".

O singură dată l-am văzut vesel, bine dispus, încrezător în viață și în oameni. Era în 1926, la vreo trei luni după instalarea guvernului Averescu. Frămîta de voie bună, de nerăbdare — nu-și găsea locul. Era sigur de sine, mai înalt parcă, dornic să dăruiască și altora din bucuriile lui — ca un om în pragul unei mari biruințe. Mi-a strigat, aproape:

— Știi? Mi se revizuiește procesul. Mi se redă catedra. Am vorbit cu Generalul... Mi-a spus să n-am nici o grijă. I-am prezentat și un memoriu, așa cum mi-a cerut... M-a asigurat și Petrovici... E ca și făcut!

Abia atunci mi-am dat seama cît de mult l-a durut scoaterea din învățămînt, căci de plîns nu mi se plîngea niciodată — după cum tot niciodată nu mi s-a plîns de loviturile ce a primit ulterior.

Reintegrarea însă nu a venit. Ministrul de atunci n-a avut curajul să înfrunte clica liberală din departamentul ce conducea și mi-a fost dat să-l văd pe Pătrășcanu, într-o după amiază de sfîrșit de vară, îndată după respingerea recursului. Era distrus, în reala accepțiune a cuvîntului.

La salutul meu, în loc de bună ziua, mi-a răspuns :

— Mi s-a respins recursul!

Am urcat amîndoi scara în tăcere. În birou, fără un cuvînt, s-a trîntit de-a latul canapelei și a stat abătut. El, care avea atîta grijă de ținută, de data aceasta era îmbrăcat neglijent — cu niște pantaloni vechi, cu o pijama la fel... deasupra avea un halat de baie rău legat... șireturile desfăcute la pantofi îi atîrnau... Era un om stăpînit de o mare durere, pentru care nimic nu mai are importanță... Mi-a vorbit cu un glas din care răzbătea limpede disperarea:

— Dar ce-am făcut eu? De ce să plătesc eu pentru alții? Eu am avut o credință... sînt atîția care n-au avut nici o credință... și au făcut exact aceeași politică... Iar alții au luat bani și de la unii și de la alții în același timp... Au traficat cu vagoane, au jefuit țara ca și ceilalți... Numai să se îmbogățească... Sute de mii de oameni au murit în zadar, din cauza nepregătirii noastre militare, bogății uriașe, munca mai multor generații s-au irosit din vina lor... Și totuși astăzi ei trec de mari patrioți, au pretutindeni ușile deschise...

Am încă în urechi exploziile lui de revoltă de atunci.

— Cine a trimis ostașii țării fără arme, dezbrăcați și desculți? Cine ne-a dat dezastrul cumplit de la Turtucaia? Cine ne-a dat acea tragică, halucinantă retragere fără seamăn în istorie? Cine? Oamenii care au putut dezlega locomotive de la trenurile de răniți și să-i lase în drum în mijlocul iernii, în viscol, ca să-și salveze butoaiele cu vin sau cotețele cu păsări... Și totuși ei sînt în fruntea țării, iar eu, pentru că am denunțat și înfierat aceste nelegiuiri...

Ce poți să spui unui om crunt lovit? De atîtea ori cuvîntul nu ajută la nimic! Stam și-l priveam — și ochii lui aveau strălucirea lacrimilor... Cînd a izbutit să se stăpînească, a găsit o explicație și a continuat astfel :

— Dar, asta-i, ei nu s-au atins de Brătianu, acest cancer al țării, nu l-au făcut răspunzător de dezastrul țării, pe cînd eu...

. . . . . .

Pe Pătrășcanu l-am văzut fericit de două ori: întîia oară atunci cînd fiul său Lucrețiu, care tocmai se întorsese din Germania, unde își dăduse două doctorate — i-a dovedit că nu i-a înșelat speranțele ce pusese în el, că într-o zi, nu prea îndepărtată, va fi un om de mare valoare. — Amîndouă doctoratele le-a luat cu Magna cum laude. L-au felicitat toți profesorii lui... L-au considerat un element excepțional și-i prevăd un viitor strălucit. A scris și mai multe articole care au făcut vîlvă...

Mi-a spus și revistele în care i-au apărut articolele lui Lucrețiu, dar nu-mi mai amintesc din titluri decît un singur cuvînt: **Rundschau**, care desigur e prea puțin.

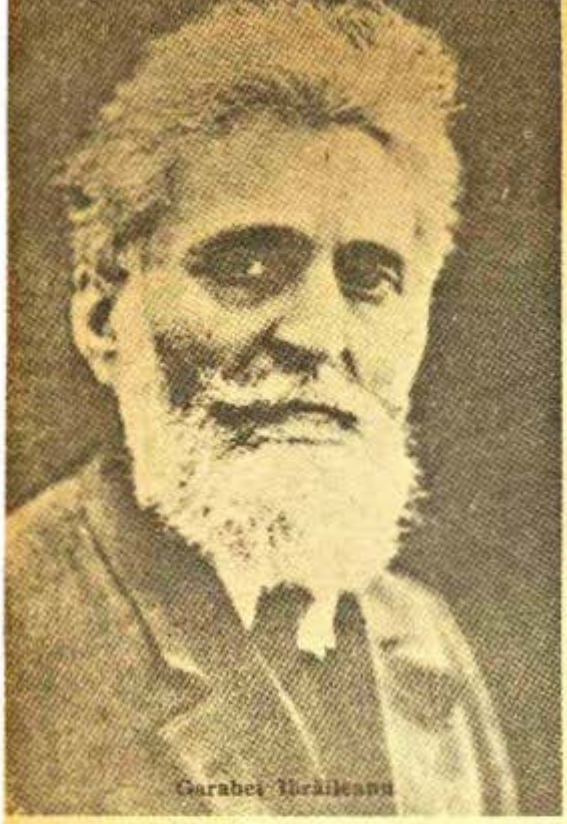

Garabet Ibrăileanu

N-am vorbit niciodată cu Lucreţiu Pătrăşcanu. Nu ştiu cum a fost mai tirziu, dar pe vremea aceea nu era deloc comunicativ. Eu nu l-am văzut decit serios sau încruntat — şi părea că se fereşte de lume ca de o lovitură. O singură dată ne-am strins mina. Atunci cind D. D. Pătrăşcanu ne-a prezentat unul altuia. Altfel ne salutam numai dind din cap... Şi ne intilneam rar, acasă sau la „Adevărul literar", unde era şi redacţia „Vieţii româneşti".

Intr-un articol pe care Ion A. Brătescu-Voineşti l-a scris pe atunci, el îşi explica ura lui Lucreţiu Pătrăşcanu împotriva societăţii româneşti numai prin suferinţa îndurată în copilărie — în anii cind a trăit şi el nedreptatea făcută tatălui său exclus din învăţămint şi stigmatizat ca trădător.

I-am dat dreptate lui Brătescu-Voineşti. Nu este uşor pentru un copil să trăiască ani şi ani sub un nedrept oprobriu. Şi am înţeles că Lucreţiu nu putea să ierte suferinţa lui din copilărie şi din adolescenţa sfărimată... Ca şi tinereţea lui netrăită, fiindcă ceas de ceas era hăituit ca o fiară de Siguranţa statului.

L-am văzut a doua oară fericit pe D. D. Pătrăşcanu în anul 1931, atunci cind Lucreţiu a fost ales intiia oară deputat. Nerăbdător, m-a întrebat de-a dreptul:

— Ce zici de discursul lui Lucreţiu? Ce se vorbeşte în cercul dumitale?

Eram bucuros de bucuria lui. I-am răspuns:

— Că s-a ivit un mare orator.

— Sigur, va fi un mare parlamentar, un mare om politic. Numai de nu i-ar exclude pe comunişti din Cameră, după cum se zvoneşte... Dacă i s-ar da posibilitatea să-şi consolideze situaţia... **Dacă măcar el ar putea să facă ceva pentru ţară...**

Dar deşi avusese mult de suferit de pe urma lui, Pătrăşcanu era mindru de Lucreţiu şi se întreba mereu dacă va putea să facă vreun lucru bun pentru ţară... În privirea lui şi în glasul lui era aceeaşi întrebare către Destin : dacă Lucreţiu va avea mai mult noroc în viaţa care îl aştepta... decit a avut el, în viaţa care i se apropia de sfirşit...

Pătrăşcanu nu se gindea la suferinţa lui, la descinderile şi percheziţiile ce nu se mai sfirşeau, ci la suferinţa nevestei sale, care era mereu cu inima sărită — şi în veşnică aşteptare — fie pentru o scurtă apariţie a fiului ei, fie ca să primească un semn că este încă în libertate.

Auzeam mereu de urmăriri din care scăpase ca prin urechile acului, de descinderi, de percheziţii. După una din ele am putut să văd casa răscolită, în curs de aranjare.

Şi totuşi — cu toate loviturile primite — soarta a fost nemiloasă cu Pătrăşcanu — n-a trăit ca să vadă sfirşitul lui Lucreţiu, în care vedea un mare reformator al ţării noastre, sfirşit sintetizat de Petre Pandrea în cuvintele: „A fost o tragedie. Să nu mai vorbim!".

Flacăra care ardea încă în Pătrăşcanu a mai pilpiit odată, pe vremea cind i s-a tradus în limba italiană un volum de nuvele sub titlul **La Signora Cuparencu** şi altul cu **Amintirile lui Constantin Casian.** La început a fost bucuros şi mi-a spus:

— Ştii? Mi se traduce două volume în limba italiană. O antologie din opera mea şi **Amintirile lui Constantin Casian.** Nişte cifre fantastice... Ceva nemaipomenit... 50 000 exemplare...

Dar bucuria i-a fost de scurtă durată şi acea flacără, după cite ştiu, s-a stins tot atunci şi pentru totdeauna. Peste cîteva săptămini mi-a mărturisit decepţionat:

— Nu sint mulţumit de volum. Traducătorul nu m-a întrebat şi nu mi-a ales bucăţile mele cele mai bune. Şi nu-i exactă nici traducerea. Bunăoară, **Admiratorii,** echivalentul banilor este atit de greşit încit face schiţa de neînţeles. **Amintirile lui Constantin Casian** apar în format de revistă. Pe două coloane. Într-un tiraj mare, dar... Şi nu mi se plăteşte nimic. Traducătorul mi-a scris să-i trimit douăzeci de mii de lei pentru editor. De unde să am eu atîţia bani? Cineva mi-a dat sfatul să mă duc la Minister. M-am dus. Mi i-a dat ministerul şi i-am trimis editorului suma pretinsă...

Oricit ai vrea să fie altfel, viaţa te fură. De aceea, în ultimii ani ai vieţii sale, ne-am văzut tot mai rar. Ne întilneam mai mult pe la înmormintări... După sfirşitul ceremoniei, obişnuit, plecam împreună.

Ultima înmormintare, cea a lui Ibrăileanu, a avut loc într-o după amiază caldă, frumoasă, de martie din 1936. Pătrăşcanu era îngîndurat, abătut. Multă vreme n-a scos un cuvint şi eu i-am respectat tăcerea. Mă gindeam la vara cind îi întilnisem pe amindoi la Văratec, la nesfirşitele lor convorbiri din cerdac, la delicateţea infinită, emoţionantă, cu care el avea grijă de Ibrăileanu, să aibă locul cel mai bun, să nu-l tragă curentul, să nu-l stinjenească nimeni cu ceva. Într-un tirziu a exclamat :

— Unul cite unul ne ducem toţi! La anul poate că ai să vii la înmormintarea mea!

Mi s-a părut că nu poate fi ceva mai absurd şi i-am răspuns repede, privindu-l uimit:

— Cum se poate să aveţi asemenea gînduri?

— Ce te miră? E firesc! a sunat răspunsul lui.

Şi după o scurtă tăcere, cu resemnare, cu sfîşietoare resemnare:

— De-acuma trebuie să ne aşteptăm şi la asta!

Am căutat să schimb vorba. Am luat şi alt drum. Am trecut prin Parcul Libertăţii în speranţa că frumuseţea zilei de început de primăvară, forfota, tinereţea din jurul nostru, îi vor schimba direcţia gîndurilor. Dar parcă era străin de toate. Cînd ne-am despărţit, în poarta casei sale, vremea s-a întunecat deodată — soarele se acoperise de un nor trecător.

Şi într-adevăr, după un an, mă duceam la înmormintarea lui.

Constantin Pelmuş

GRIGORE HAGIU

INEDIT

azvîrliţi-mă repede, dar azvîrliţi-mă o dată

azvîrliţi-mă repede
azvîrliţi-mă repede
şi zeii o vor
dar azvîrliţi-mă o dată
în lănciile plopilor

azvîrliţi-mă repede
fie căldură fie ger
pe la vreo veche ogradă domnească
în grilajele ascuţite
cu săgeţi de fier

azvîrliţi-mă repede
soarele de o suliţă suie
acum puteţi vedea
puteţi găsi vreo doi trei pari
vreo două trei cuie

azvîrliţi-mă repede
conturele prind să se şteargă
se mai disting totuşi în întuneric
pe orizontul sîrmos
ţepoase firele de iarbă

azvîrliţi-mă repede
noaptea-i deplină
nu se mai vede om cu om
moarte cu moarte
în mohoreala sublimă

azvîrliţi-mă repede
dar azvîrliţi-mă o dată
în ce găsiţi mai tăios la-ndemînă
povestea cine zeilor cîtă este
să le-o mai spună

GENERAȚIA LUPTEI CU INERȚIA

Grigore Hagiu:

«CE POATE FI MAI MINUNAT DECÎT ÎNCEPUTUL, DECÎT TINEREȚEA ?»

Grigore Hagiu are inițiativa.

— Cum se dă un interviu ?! Cum trebuie să procedezi pentru a te înfățișa publicului într-o lumină cît mai adecvată ? ! Iată întrebările firești pe care și le pune orice creator înaintea oricăror destăinuiri (despre ele este vorba, nu ?) despre sine, mediul și timpul său. Se-nțelege, cu cît ai mai mulți ani în urmă, ai străbătut mai multe întîmplări, ai avut de a face cu mai mulți oameni, cu mai multe cărți pe care le-ai citit și scris, cu atît mai grea îți apare întreprinderea. Evenimentele au și ele viața lor, unele se estompează, altele devin mai pregnante, legenda își cere drepturile. Vorbim deci despre un „altul" și „alții" care își spun „povestea lor" ? ! Cu ani în urmă am „văzut" un interviu dat de Samuel Beckett radioteleviziunii franceze, pe o distanță de două minute, dacă nu mă înșel, timp fascinant în care, neclintit pe alba osatură a unui zid, în lumina oarbă a caniculei africane, scriitorul n-a făcut altceva decît să tacă, de dincolo de el și de lume : sta acolo singur și concentrat și uituc, un instrument al propriilor sale scrieri, un creion mare și deșirat, plin acum mai mult de uscăciune decît de sevă ; un semn la fila uriașei cărți unde avea și el, trecute lîngă numele lui, cîteva cuvinte, litere, semne : citiți-le, acesta sînt eu. Cu convingerea că am „tăcut" destul pînă acum, preț în cuvinte de două minute, dacă nu și mai bine, să încercăm să răspundem, și să ne răspundem, la cîteva întrebări.

— Edgar Papu vorbește despre generația din care faci parte în acești termeni : „Interesul meu s-a îndreptat asupra generației lui Labiș, pe care o consider pînă acum drept cea mai realizată". Aprecierea e de prin 1975. Apoi : „Șansa lor, în afara talentelor indiscutabile, a stat într-un fenomen de compensație, cum îi spune Adler, adică ei n-au avut maeștri, n-au avut cărți și pur și simplu au izbucnit". Te recunoști în această caracterizare alături de alți scriitori ? O consideri îndreptățită și suficientă?

— Remarca lui Edgar Papu (Dimov spusese, citez din memorie : „neavînd cărți, le-am inventat") este o foarte frumoasă metaforă critică. Văzută dinăuntru, mai în amănunt, ea suportă corectări, „izbucnirea", fără „cărți" și „maeștri" nefiind simplă, nuanțîndu-se de la caz la caz, perioada amintită lărgindu-și între timp granițele, cuprinzînd mai multe evenimente, mai mulți oameni. Voi reveni. Mai întîi, în legătură cu epoca respectivă, cîteva amintiri din studenție, cînd eminent profesor ne era Egar Papu, prin 1955. Împreună cu George Radu Chirovici ne cătrăneam de fiecare dată să ajungem la cursul de „universală", ținut într-o superbă sală a palatului Șuțu pe atunci, la prima oră, unde într-un timp fără durată, Edgar Papu scutura cu o infinită precauție și delicatețe și savantă, aproape visătoare pricepere, praful cosmic de pe marile opere spirituale ale umanității. Se vorbea despre Homer. Îl citisem și comentasem, împreună cu

prietenii, în multe nopți de insomnie sfâșietoare. Și tot nu-l știam. O inteligență autorizată, egală în fervoare cu cea a unui Auerbach, dar mai puțin exclusivistă, îl repunea pe Homer, de drept, la începuturile culturii moderne europene, jalonînd, prin **Iliada** și **Odiseea**, cele două teme fundamentale : „războiul" și „călătoria". Profesorul puncta, în legătură cu evoluția artei (prilej de alte lungi discuții), faptul că privirii, cu nuanțele lipsă ale grecilor antici, sîngele, în orice ipostază, le apărea întotdeauna „negru". Homer însuși transcriindu-l invariabil astfel, în nota tragică a lirismului său, mărginire devenită spornică afirmare în planul emoției ; și lucru absolut miraculos, pe obrazul celui care ne vorbea, bărbierit în pripă în devremele dimineții, priveam cîteva proaspete urme de sînge vioriu, un fel de probă materială a celor spuse despre biologic și estetic. M-am străduit, mai tîrziu, obsedat de ideea „sîngelui negru" al grecilor, să demonstrez că omul modern s-ar putea să beneficieze de o ascuțime neobișnuită a simțurilor sale, capabile să surprindă cîte ceva din tainele cele mai profunde ale lumii. Mirosul și echilibrul, premonitoare ale morții și cataclismului, n-au fost numai temele lirice ale cărților mele „Miază-noaptea miresmelor" și „Descîntece de gravitație". Să ne întoarcem la climatul mai general al epocii. Este adevărat, unii autori, dintre cei mai mari, erau interziși, din exces de zel sau chiar oficial, totuși cărțile lor circulau, dactilografiate sau chiar scrise de mînă. Vorbind despre poezie, Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu erau cunoscuți cel mai bine. Nu cred, dintre prietenii apropiați să fi fost vreunul care să nu-i fi citit și recitit. **Istoria literaturii** lui Călinescu circula cred la vedere și cu mai mult folos decît astăzi. Esenin era mai la modă decît în propria-i țară și păstrez și astăzi pe undeva un volum selectiv din opera lui (în traducerea lui Lesnea), pe foi dactilografiate și legate cu o panglică verzulie de cine știe ce studentă grijulie. Nu fac, firește, o listă de lecturi. Atrag atenția totuși asupra miracolului ce-l reprezenta cartea, asupra dragostei ce i-o purtam, asupra străduinței de a o găsi, cînd cu adevărat ne doream una, lucruri pe care cei care n-au fost tineri atunci le înțeleg mai greu. Era vremea schimburilor de cărți, nimeni nevroind să le vîndă, să le înstrăineze deplin. Țineam, de pildă, atît de mult la **„Golem"** de Meyrink, încît vroind mai deunăzi s-o împrumut cuiva m-am trezit că posed două exemplare, trase cine știe cum din circuitul acela rapid și spectaculos. Am mai făcut un ultim schimb, tîrziu, de plăcere, cu Ion Gheorghe: el mi-a dat „Groapa" lui Eugen Barbu, prima ediție, eu, „Mörike, Novalis, Hölderlin, Rilke", antologia de poezie germană a lui Philippide. Cît privește contactul direct cu marii poeți, lăsat la voia întîmplării, îmi lasă puține amintiri, mai mult indirecte. Petre Stoica îl cita mereu, puțin mai tîrziu, simbolic pentru acei ani, pe Dimitrie Stelaru, cu care își condimentase anii studenției. Pe alte căi, licean încă fiind, îl cunoscusem și eu pe Stelaru, care, ca om, nu-mi făcuse o impresie deosebită, fiind unul din rarii boemi tăcuturni, mofluzi. Interesantă mi s-a părut întîlnirea dintre Nichita Stănescu și Ion Barbu, care mi s-a povestit bineînțeles în aceeași noapte. Nichita, copt de emoție, a citit un poem, Ion Barbu (dovedindu-se un maestru și astfel) i-a luat manuscrisul și a exclamat cu blîndețe și cumpătare : „Ei, ia să ne împrietenim noi cu textul", recitindu-l. Multă vreme, căptușiți de ironie suavă, reluam poezii de-ale noas-

tre și de-ale altora, clasici în viață au ba, cu acel memorabil : „Ei, ia să ne împrietenim noi cu textul", accentuîndu-i bătrînește cuvintele.

— Fișa biografică din dicționarul scriitorilor înfățișează o viață studențească agitată în dreptul numelui lui Grigore Hagiu. Ai fost și la Școala de literatură ? Ce știi despre ea, ce însemna pe atunci, în epocă, în mintea scriitorilor, această școală ? Ce consecințe bune (și rele) a produs ?

— Între 1950, anul debutului meu în „Scînteia tineretului", cu o poezie reprodusă și de „Scînteia", și 1962 data la care mi s-a tipărit primul volum, „Autoportret în august", de E.P.L. mi s-a întîmplat felia de viață cea mai agitată, mai plină. În acest răstimp am terminat liceul, fusesem respins cu succes de Școala de literatură, unde mă prezentasem drept „dramaturg", intrasem și fusesem dat afară (pentru mai mare siguranță și din U.T.M.) de la Institutul de cinematografie, reintrasem și fusesem dat iarăși afară de la Filologie (de data asta nu pentru „abateri grave de la morala proletară", cum se spunea pe atunci inventiilor de vină, ci, mai nou și simplu, pentru „absențe nemotivate"), lucrasem un an de zile la ziarul regional de partid „Drum nou" din Brașov. Am practicat, cu intermitențe, tot felul de meserii, de care îmi dau cu uimire abia acum seama : activist U.T.M. la sate ; descărcător-încărcător de fructe și legume în Obor, de lemne la un depozit pe Griviția (mirosul verzei putrede și-al lemnului proaspăt tăiat !) ; legător și puitor de fașine împotriva alunecărilor de teren prin rîpile natale ; însoțitor de inginer topograf (adică eu prin bălți, cu stacheta, el pe maluri, cu teodolitul) ; achizitor la D.A.C. (nici lina nu era mai brează decît varza) ; figurant de teatru ; însoțitor de convoi de grîne în bărăgan și pe urmă, retrogradat, simplu încărcător de saci pe mașină ; instalator calificat de calorifere (un bloc nou, unul din primele, de pe strada Mihai Eminescu, are căldura, cît o are, datorită și mie) ; săpător la Casa Scînteii, Lotul B (adică cel din centru), nu departe de biroul meu de astăzi, de redacția revistei „Luceafărul". I-am cunoscut, în acei ani de neuitat, pe mai toți scriitorii care au astăzi în jur de 50 de ani. Am fost și am rămas prieten cu cei mai mulți dintre ei, de asemeni. Cîteva cuvinte însă, acum, despre ce au însemnat, pentru mine, poezia, fapta de a deveni persoană publică. După ce am fost publicat de „Scînteia", cineva din conducerea ziarului a dat un telefon, s-a interesat de soarta mea, de originea mea socială, dacă sînt sau nu fiu de „țărani săraci", cum scriseseră ei, după ureche și necesități, în dreptul numelui meu. Bineînțeles, așa e, se poate să fie altcum, a confirmat grăseind directorul liceului pe grăsimea redactorului, chemîndu-mă imediat la el, făcîndu-mă de fiu, erijîndu-se în tată, și de ce umblu eu cu „șoaldele" și nu-i spun lui că sînt fiu de „țărani săraci", îi aduc tot felul de acte aiurea pe la secretariat, în loc să-mi încasez bursa ce o merit pe luni de zile în urmă. Deși „mijlocaș" cu acte în regulă, m-am trezit „sărac" fără drept de apel, dar cu o bursă ce-mi asigura casa și masa la un internat, vitale pentru mine. Și tot pentru că publicam, asemeni altor confrați, pentru a nu mai încurca fantomele pe coridoarele revistelor din București, am fost angajat și trimis la ziarul din Brașov să fac bine să învăț ce-i viața și să rămîn pe-acolo pe unde oi învăța-o mai bine. La data cînd am ajuns în Brașov, toată noaptea, în piața centrală au lucrat buldozerele din greu, înverșunate, pînă în pustietatea zorilor, la dărîmarea unei statui devalorizate. Cîteva zile încă, în timp ce, jos, în piață, dărîmătura din centru fusese nivelată cu pămînt, ciosvîrtele contorsionate de beton și fier cenușiu din margini, cele smulse cu și din rădăcini, încărcate și duse, departe, aus, pe costișa muntelui, scris cu arbori, numele împricinatului mai dăinuie fastuos de limpede și de nelalocul lui, pînă cînd, nu la o oră anume, nu-l mai zări nimeni, risipit în seninul de sticlă al munților. Peste puțin timp îmi apărea primul meu volum de versuri.

— L-ai cunoscut pe Nicolae Labiș. Ce ne poți spune despre el ? Ai conștiința apartenenței la o generație literară ? Această generație se poate numi generația Labiș ?

— Cînd spunem „generația Labiș" înțelegem „spiritul Labiș", ultimul termen definind într-adevăr o constantă literară. În îmbîcseala anilor '50, Labiș a deschis o fereastră, lăsînd să intre aerul care al realităților naționale. Era și el un „descult", un „potrivitor de cuvinte", bîntuit de îndrăzneală și melancolie deopotrivă, suflet robust complăcîndu-se în irealitate, un „strengar tragic", pentru a-i folosi cuvintele. Marea frapanță a poeziei lui a fost introducerea unei gîndiri politice directe, angajarea cu patos în problematica unei atît de noi orînduiri, de unde mirosul versului său, păstrat încă, de sulf, minereu topit și metale date proaspăt pe cuțite, propriu genezelor. În plan strict estetic, turul său de forță a constat în realizarea, în spirit eminescian, a unei poezii ce părea să-și fi istovit izvoarele. N-aș vrea să fac din Labiș un zeu. Era un tînăr personaj al vremii sale. Cu destule ambiții, orgolii și metehne. Nu mă refer la simpatica boemă. Nu. La atitudinea acrișă. Marota, vehiculată și astăzi, acum jalnică și fără ecou, foarte periculoasă și cu mare priză pe atunci, „dacă te legi de mine, de versurile mele, te legi de partid", i-a stat și lui, naiba știe cum, în peniță. Nu-i scuză nici faptul că i-au suflat alții cuvintele, dacă nu i le-au și scris, nici că nu știa ce face. Semnătura era, negru pe alb, a lui. Unică și tragică într-adevăr a fost postura lui de mai tîrziu, la aceeași revistă, cînd versurile care i se plăteau fără a fi publicate, cunoscute însă de toți cei care trebuiau să le cunoască, l-au desemnat drept ins primejdios. Nu era urmă de moft în ce spunea el pe atunci, anume că vrea să plece la el acasă, în munți, la pădurarii lui, în așteptarea unor zile mai bune. Știa ce spune. De-ar fi făcut-o ar fi trăit poate și astăzi, și ar fi scris, incontestabil ar mai fi scris, cum ar fi făcut-o, dacă mai trăiau, și Ivasiuc și Preda și Mazilu, alte trei mari pierderi de conștiință ale literelor românești. Moartea lui Nicolae Labiș a fost moartea tinereții unei întregi generații. Trebuia trăit într-o altă lume și într-un alt fel. Apăruse „ Cîntare omului" de Tudor Arghezi și lumea părea și trebuia să-și reintre în țîțîni. Scriitorii pe care mi-i evocă numele lui Labiș, cei pe care i-am întîlnit cel mai adesea în preajma lui și trăiesc și astăzi, și-l amintesc foarte bine. Covaci, Raicu, Mandric, Țic, Mugur, Tomozei, Cosașu (ce bine mi-ar fi părut să pot spune și Mazilu) își amintesc „stilul Labiș", cînd cu mustață, cînd ras în cap, cînd în baston și tînțind piciorul, gen „Tăunul". Eu însumi l-am văzut, la o oră de catedră militară (atunci am aflat că sîntem colegi, cum aveam să aflu, la exmatriculare, că mai fusesem și cu Fănuș Neagu și Ion Băieșu), apărînd, cu toate gesturile, ținuta și salutul de rigoare, într-un echipament cvasimilitar, cine

știe de pe unde căpătat : cizme, manta, chipiu. Nu despre astfel de lucruri vreau să povestesc. Nu. Despre cu totul altceva. Mă aflam, împreună cu alți cîțiva inși (printre care, desigur, Mugur, prietenul care mă recomandase poetului) și adăstam, cum se spune, la un pahar de băutură, dat cu generozitatea-i recunoscută, „în cont", cum aveam să aflu mai tîrziu, de Labiș (poetul exercita o adevărată fascinație asupra chelnerilor, de orice vîrstă și grad, îi vrăjea, cu autoritate, pur și simplu, deși nu era totuși decît un puști), vorbeam de una, de altele, cînd mi-a răsărit [...] și-am exclamat că miroase a moarte, repetînd cu încăpățînare imbecilă, spre mirarea comesenilor. Labiș a murit în același an. Mai tîrziu, încercînd să-i recompun amintirea, mi-am adus aminte de o altă scenă, premergătoare acesteia, cînd, încercînd să-i ghicesc în palmă (era la modă : epocă tulbure), m-am oprit fără cuvînt, văzîndu-i liniile fundamentale scrise net numai pînă la jumătatea lor normală. Și m-am gîndit că i-am „văzut" și „mirosit" moartea. Am scris, de nenumărate ori, despre liniile vieții, dar nu în această viziune. Despre obsesia detectării morții la cei vii încă, prin miros, am tipărit o carte, am mai amintit-o, „Miazănoaptea miresmelor". Ea a pornit de la scena descrisă mai sus. Și iată cum arată ea într-o strofă : **„ecoul strîmb îmi spuse / nu-i decît piciorul / dar fie chiar piciorul lui Isus / cel nespălat și neuscat / în palida fosforescență-a părului mariei / tu ești atoatepurtătorule de duhuri / arătat / adolescentule cu laurii abia înmuguriți / după urechile de lapte".**

— După o jubilație extraordinară față de poezia generației Labiș, o parte a criticii a trecut cu vremea într-o poziție de rezervă și chiar de ostilitate. Care presupui că sînt resorturile acestei „atitudini critice" ? O încercare de „direcționare" normativă a liricii de azi ?

— Nu fac nici o deosebire între critici și restul scriitorilor, cînd este cazul, îi citesc cu aceeași plăcere cu care citesc orice altă literatură bună, arta lor ține tot de miracolul existenței. Instituindu-se cu de la sine putere, drept conștiința de sine a unei literaturi, criticii au realizat o metaforă nemuritoare. Unii au luat-o de bună și nu pregetă să ți-o amintească la tot pasul cu înverșunare. Conștiința unei literaturi, într-o mai mică sau mai mare măsură, uneori într-o foarte mare măsură, o au scriitorii, și criticii nu sînt altceva decît tot niște scriitori dacă, nu-i așa, îmi permiteți, asta nu li se pare prea puțin. Infailibilitatea, intransigența, jocul de-a puterea, înnegurarea orizontului cu stăpînitori și stăpîniți par să aducă aminte de amarnice și revolute vremuri, ba chiar aduc aminte. Criticii care mai cred și astăzi că de n-ar fi fost ei, să ne bage fițuica dătătoare de viață în lutul capului, am golemiza la infinit, s-au rărit și scumpit la preț, au trecut pe alte mașini, cu ucenici cu tot. Sperietura cea mai mare a unora dintre criticii actuali este că anumiți autori le-au scăpat de sub control și fac tot felul de năzbîtii primejdioase. Autori, altădată de geniu, au devenit biete umbre rătăcitoare, dacă nu mai rău. Și cum unii o țin băț cu morala, fiecare carte iese de sub teascuri însemnată : asta da, asta nu ; asta da, asta nu... Încep nesfîrșitele, vizibile sau invizibile, dispute. Săbiile încrucișate, cu oricît de bune intenții, deasupra unei cărți, nu fac decît să o desfigureze. Fără a-l aminti, într-o ordine riguroasă a discuției, cazul Nichita Stănescu îmi atrage atenția, mă obligă să iau o atitudine. Nichita Stănescu nu a fost cîndva, ci în-

Grigore Hagiu fotografiat în ziua în care împlinea 50 de ani ● La festivitatea înmînării Marelui premiu al revistei „Luceafărul" : Grigore Hagiu, M. Ungheanu, Mihnea Gheorghiu, Nicolae Dan Fruntelată ● Împreună cu Gh. Pituț ● În sala mare a redacției alături de Simion Mihuță, Radu Cârneci, Matei Gavril, V. F. Mihăescu

totdeauna și mai ales acum, un mare poet. Inegalitățile fac parte din însăși structura sa dureros alcătuitoare. Nu la o diminuare a temelor asistăm, ci, dimpotrivă, la o concentrare a lor ; peste tot mai multă dar labilă materie, mai singular, însă definitiv spirit ; nu mai citești, te afli într-o existență. Este cazul oare, tocmai acum, să ignorăm aceste lucruri ! ? Acum, cînd prin Nichita Stănescu, poezia românească începe să fie recunoscută în lumea întreagă, începe, în sfîrșit, să se urnească, iată, cu bine și cu mari șanse de a-și ocupa locul ce i se cuvine pe drept ? ! Nu ne tăiem noi singuri oare craca de sub picioare ? ! Nu vreau să învinuiesc pe nimeni. Atrag numai atenția asupra unei probleme la care am meditat.

— Generația din care faci parte are un trecut și o istorie. Ce este viața unui scriitor de la înălțimea timpului scurs, a experienței acumulate ?

— Viața unui scriitor este un miracol. Ceva de o extremă fragilitate și primejdie se petrece cu el în fiecare clipă. Cu oricîte menajamente, cu oricîte precauții te-ai purta, nu poți să fii sigur niciodată dacă, fără să vrei chiar, n-ai produs cumva o mică dar ireparabilă fisură. N-o să știm să ne purtăm decît cu delicatețea puțin irresponsabilă a celui în necunoștință de cauză față de scriitori. Nicolae Labiș a fost, înainte de formularea lui Marin Preda, unul din „marii singuratici", deși trăia în plinul tumultuos al spectacolului vieții. Avea căderi bruște în sine, de totală opacitate, pînă la spaimă, de tot ce era în jur, de transă socratică. Alteori, uluitor de dominant, se impunea cu ușurință și mîndrie, devenea „osie a lumii". L-am auzit recitînd prima oară, într-o rece sală de marmură, **„Moartea căprioarei"**. Altă voce. Alt om. Un îndîrjit. Devastat de propria-i menire. Piatră împădurită de cuvinte. Marin Preda (nu știu de ce simt nevoia să-i apropii) era și el un „mare singuratic". Se comporta de parcă, singur fiind, ar fi făurit mereu din orice fleac o jucărie de geniu. Nu-i ignora pe ceilalți. Îi atrăgea pur și simplu pe ceilalți în jocul lui nebăgîndu-i în seamă. Purta cu el întotdeauna o grădină mirifică în care te-ar fi lăsat să intri cu bucurie dacă asta i-ar fi stat în puteri, nu l-ar fi depășit pe el însuși, într-o legendă despre care intuia ceva dar nu o putea tălmăci. Cordialitatea și morozenia lui aici își aveau sorgintea. Dar cine poate suporta prea multă singurătate?! În mod cert, pe el, pe Marin Preda, asta l-a distrus. Într-o bună dimineață, aflîndu-mă cu Pavel Aioanei într-o cameră din apropierea celei a lui Marin Preda, ne-a bătut la ușă, cu discreție, șoferul editurii Cartea Românească (editură care ar trebui să se cheme Marin Preda, cum i s-a spus, i se va spune familiar și de aici încolo) întrebîndu-ne dacă nu știm nimic de „domnu Preda", avea ordă fixă la care trebuia să vină să-l ia neapărat, și dînsul nu răspunde, deși portarul nu l-a văzut ieșind. M-a cuprins un soi de disperare. Știam copilărească lui comportare cu pilulele. Știam ce i se poate întîmpla. L-am alertat pe Valentin Șerbu. Acesta pe Mircea Dinescu. S-a spart ușa dar Marin Preda nu era înăuntru. Cîteva clipe mai tîrziu, cu miopia lui luminoasă, bîjbîia lemnul și fierul, „mi-ați distrus yala", repeta la infinit, cu o durere și o preocupare nelumești, dintr-un loc foarte îndepărtat, dintr-o altfel de baie dostoievskiană, nu mai puțin grotească și teribilă. Ceea ce nu s-a întîmplat atunci s-a întîmplat ceva mai tîrziu. Sau cine știe ? Premonițiile sînt mai zguduitoare decît realitatea însăși, conțin mai mult adevăr, mai multă și neoprită spaimă, și în astfel de cazuri, ea, spaima, contează.

— Dacă ar fi să te oprești la fenomenul singular sau straniu al experienței tale literare, la ce te-ai opri ?

— Viața obștei noastre este unul dintre cele mai „singulare" fenomene. Multă vreme s-a crezut că, odată ajuns în conducerea Uniunii, ai și devenit un scriitor important, calitatea respectivă asigurîndu-ți toate avantajele posibile. (În treacăt fie spus, în alte țări, o funcție de răspundere înseamnă o datorie cetățenească și-atît ; oricum, mai multă bătaie de cap, o rupere de la masa de lucru.) Și invers : dacă ai fost și nu mai ești la cîrmă, te-ai ars, ai devenit un nimenea. Scriitorii sînt și rămîn scriitori indiferent de funcțiile pe care le ocupă. Nu trebuie să fii neapărat geniu pentru a reprezenta scriitorii. Să ai un solid simț al echilibrului însă, da. Nefericta dispută dintre Macedonski și Eminescu este marea rană națională a literaturii noastre. Ea a fost, după cum se știe, perpetuată de autori la fel de ilustri. În materie de certuri între scriitori, literatura română dispune de un material atît de bogat încît nu poate decît să ne pună pe gînduri. Este acesta un semn al vitalității ei ? Dacă scriitorii acestor ani ar fi capabili să pună capăt problemei, și eu cred că ei pot, n-ar fi destul pentru a sublinia aportul de civilizație cîștigat într-adevăr în epocă ? Nu s-ar putea lichida starea aceasta de tensiune care nu duce la nimic bun ? Pînă cînd oare, dacă ești prieten cu un scriitor nu mai poți fi și cu altul, și dacă ești cu acel altul nu mai poți fi și cu acel celălalt, și dacă nu dai nici unuia atenție, amîndoi, de data aceasta, încep să te deteste ? ! Cu ani în urmă, cu totul întîmplător, am asistat la „demascarea", să-i zicem literară a unui prozator cam de aceeași vîrstă cu mine. Procesul a fost deschis de către un activist care făcea deservicii în materie de literatură partidului. Se dădea curs, spunea același, unor scrisori de a căror autenticitate el ne asigură cu toată sinceritatea. Poveste veche. Sala unde s-a ținut ședința era a Casei scriitorilor. Prozatorul se numea D.R. Popescu, actualul Președinte al Uniunii.

— Labiș a lăsat moștenire colegilor săi deviza „luptei cu inerția". Cum s-a achitat generația literară din care faci parte de acest testament moral ?

— Am vorbit foarte mult despre o epocă a începuturilor, a tinereților. Dar ce poate fi mai minunat decît începutul, decît tinerețea ? Ce-aș vrea să mai adaug ? Atît. Să am timpul favorabil pentru a-mi putea „trata temele", cum spunea, printre ultimele sale cuvinte scrise, cel citat atît de des aici, Nicolae Labiș.

M. Ungheanu

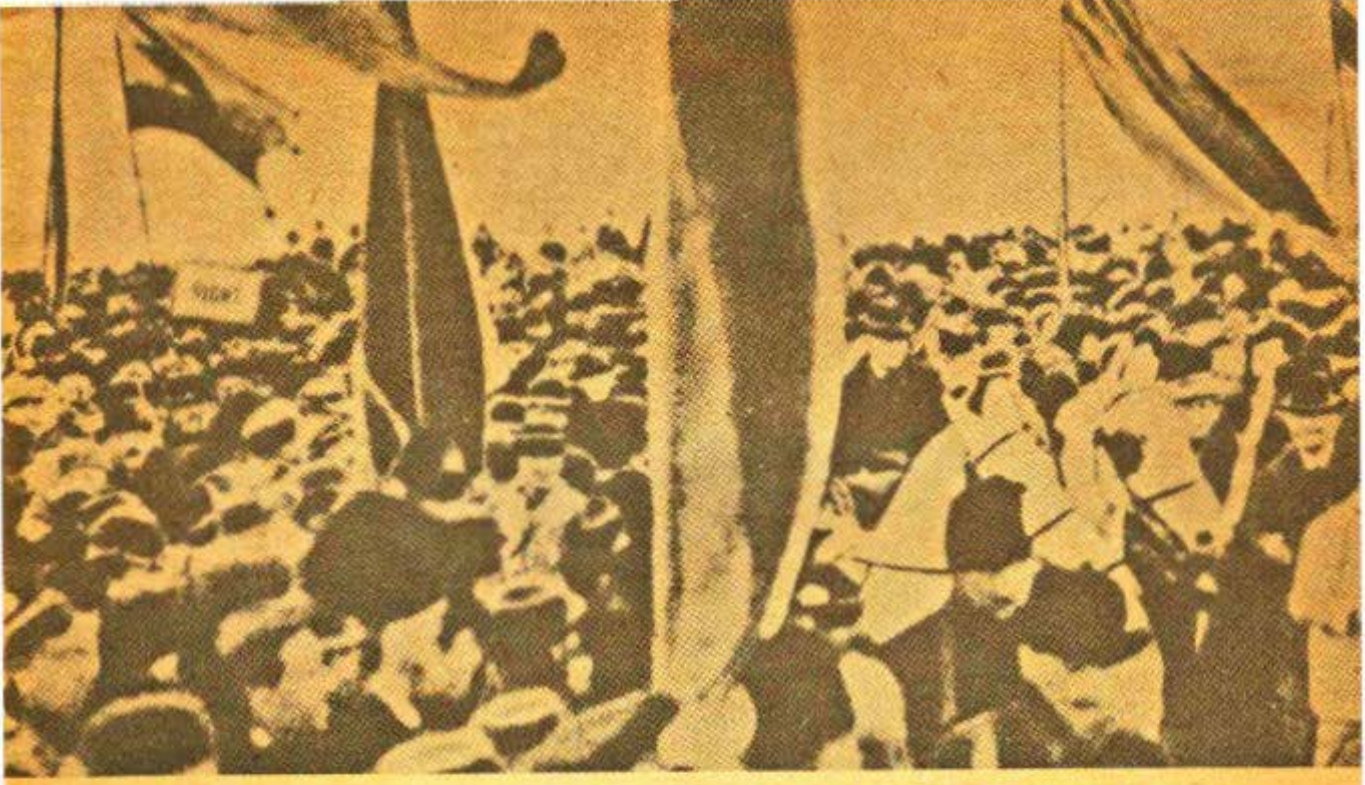

ZILE FIERBINȚI

UNIREA CEA MARE ȘI VEȘNICĂ A TUTUROR ROMÂNILOR, DE LA 1 DECEMBRIE 1918, AȘA CUM S-A REFLECTAT ÎN OGLINDA PRESEI DIN EPOCĂ. FAPTE ȘI ÎNTÎMPLĂRI CUNOSCUTE ȘI MAI PUȚIN CUNOSCUTE CARE DAU STRĂLUCIRI NOI, DUPĂ APROAPE ȘAPTE DECENII, ACELEI FILE DE AUR DIN EPOPEEA NAȚIONALĂ.

1918
1 DECEMBRIE
1985

AȘA DUPĂ CUM FIECARE POPOR ARE O ZI NAȚIONALĂ, CRED CĂ SE POATE VORBI ȘI DESPRE EXISTENȚA UNUI AN NAȚIONAL. Bunăoară, 1777 la americani, 1789 la francezi, 1917 la ruși — sînt ani atît de plini de evenimente, atît de bogați în **„zile fierbinți"**, încît ai senzația că ziua națională a fiecă-

ruia dintre aceste popoare nu poate, prin ea însăși, să explice fantastica derulare a evenimentelor, dinamica excepțională a tuturor întîmplărilor, ca și succesiunea lor de o rapiditate fără precedent. Firește, o zi națională are putere de simbol și tocmai în aceasta stă măreția ei — dar pot oare 24 de ore, fie ele și „ore astrale ale omenirii", cum le numea Stefan Zweig, să-și asume răspunderea uriașă a unui an întreg ? În istoria românilor, un astfel de an, național în toată puterea cuvîntului, din prima pînă în ultima secundă, a fost 1918. Pentru că atunci, poporul român și-a văzut împlinit idealul suprem al existenței sale istorice: unitatea națională, care este suma tuturor libertăților primordiale, și mai mult decît atît!

Referindu-se la însemnătatea epocală a Unirii de la Alba Iulia, președintele **Nicolae Ceaușescu** — al cărui glorios destin l-a făcut să vadă lumina zilei chiar în zorii acelui an eroic, 1918 — spunea : **„Desfășurarea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități. Tratatul de pace încheiat ulterior n-a făcut decît să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și Transilvania, a întregului nostru popor"** (în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate", vol. 17, Editura Politică, 1979).

Pătrunzătoare analiză dialectică, efectuată de un adînc cunoscător al istoriei naționale, de un om care la rîndul său avea să fie chemat de această istorie să apere integritatea acelei memorabile Uniri și să-i continue lucrarea. Au apărut, de atunci și pînă astăzi, lucrări fundamentale pe această temă, atît în România cît și în străinătate. Evenimentele sînt binecunoscute și, practic, nu mai există nici un aspect de fond care să nu fi fost descifrat, elucidat, popularizat. Ceea ce propune autorul rîndurilor de față este o cronică ceva mai alertă a în-

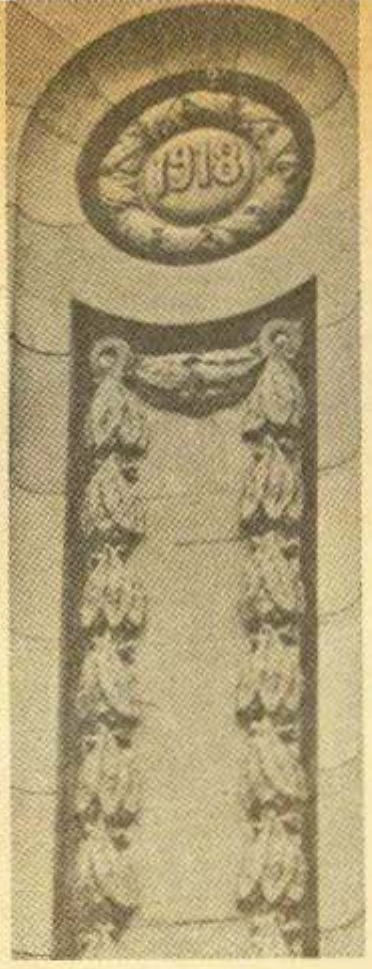

timplărilor de atunci, așa cum se încheagă ea din paginile presei române și, pe alocuri, internaționale. Așadar, cum se pot vedea astăzi episoadele premergătoare Unirii, dar și acelea imediat următoare, la lumina îngălbenită de vreme a bunei, minunatei prese românești ? Este de prisos să mai precizez că e vorba despre o selecție personală (deci subiectivă) a informațiilor și că anecdotica își are aici partea sa de glorie. Iată deci, la „prezentul istoric", un florilegiu de secvențe încă atît de vii, dsprinse din mai multe ziare și reviste ale epocii, risipite cu dărnicie prin cîteva orașe de frunte ale țării — orașe ce pot fi considerate azi Capitale ale Unirii.

INCONTESTABIL, CHEIA DE BOLTĂ A UNIRII A FOST BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘEȘTI — pentru că acolo, mai cu seamă acolo, românii au scris cu stropii de sînge în vîrful baionetei proclamația lor de unitate și libertate. Actul de la 1 decembrie 1918 nu a fost rezultatul politicianismului, ci încununarea unei suite impresionante de lupte propriu-zise, care și-au aflat în eroismul de legendă de la Mărășești expresia supremă.

În ziarul **„Tărănimea"** din Sibiu, găsim la 7 ianuarie 1920, o „Colindă" neasemuit de frumoasă, din care reproducem : **„Colea, colea, după deal / După deal către Ardeal / Soare-mi pare că răsare / Cu lumini strălucitoare / Dar nu-i soare lucitor / Ci e badea luptător / Cu armură-mpărătească / Și-i pornit să biruiască / Să ne facă țara mare / Pentru neam încăpătoare"**. Și pentru că despre eroismul propriu nu-i bine să vorbești chiar tu, să dăm cuvîntul unor publicații străine.

„Le Gaulois" : „Românii continuă a înainta cu o încredere desăvîrșită în succes. Fără ca acest curaj deosebit să ne surprindă, noi aducem salutul nostru fraților români, care sînt adevărați eroi".

„Excelsior" : „Poporul francez urmărește cu adîncă simpatie și cu speranțele cele mai depline valoroasele sforțări ale acestui eroic popor ce merită o soartă mai bună. Incontestabil, această victorie (Mărășești — n.n.) **dă României toată încrederea și toate speranțele".**

„Manchester Guardian" : „Armata română reorganizată luptă fără răgaz pentru a-și apăra pămîntul patriei și în același timp aduce servicii imense aliaților. Rezultatele acțiunii sale se vor aprecia încă mult timp după război".

„Morning Post" : „Armata română nici nu s-a clintit măcar din fața dezastrului din Galiția. Ea, din contră, a luat ofensiva pe frontul românesc, respingînd cu vitejie atacurile germanilor. Nu se poate aprecia încă mărimea succesului ce s-ar fi putut obține dacă armata 9 rusă n-ar fi fost obligată să dea înapoi, pentru a păstra legătura cu armatele de la nord. Acest episod constituie o victorie mare pentru aliați, fiindcă nicăieri germanii nu și-au ajuns scopul sau atins obiectivele. Eroismul trupelor române a fost cu atît mai măreț cu cît lupta se dădea în condițiuni cu totul rele și descurajatoare. Propaganda germană lucra intens, iar știrile îngrijorătoare și alarmante din Rusia mențineau în populația civilă o panică neîncetată. Ofensiva română constituie un record de răbdare și de curaj, foarte rar atins de cineva în acest război. Prestigiul armatei române a fost complet restabilit și ea și-a cîștigat

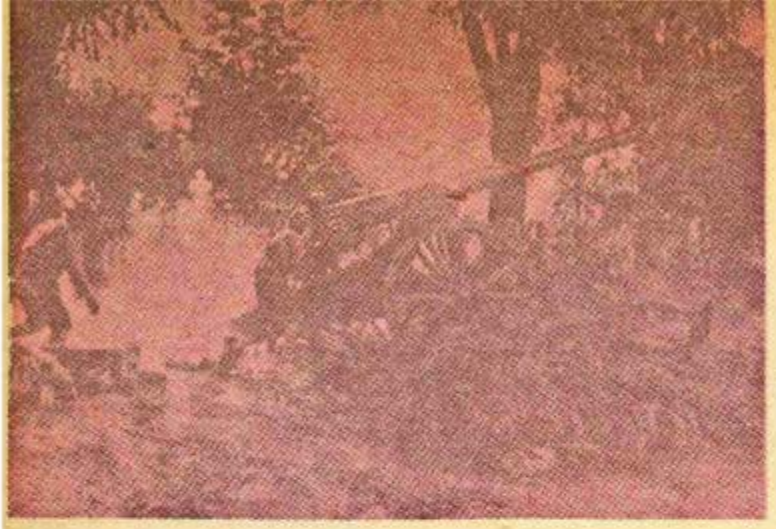

Baterie română de 105 mm în acțiune pe frontul de la Mărășești (1917)

gratitudinea și admirația tuturor aliaților".

„Corriere della serra" : „În reînălțarea moralului trupelor ruse, armata română, admirabil organizată și inspirată de cel mai puternic spirit războinic și patriotic, despre care a dat atîtea probe, a avut un rol important. Din punct de vedere al acțiunilor militare, ca și din punct de vedere moral, armata română stă azi alături de puternicele armate aliate din occident".

„Liverpool Daily" : „Lupta splendidă pe care românii o dau contra austriecilor și germanilor însuflețește pe orice soldat".

„The Teacher's World": „Nu s-a recunoscut suficient ce succes într-adevăr uimitor a avut România, respingînd pe Mackensen, care vroia să pătrundă pînă la Odessa și Marea Neagră. Pînă acum, mica Românie a reușit literalmente să apere Rusia și ea a avut succesul cel mai remarcabil în vara aceasta".

„Morning Post" : Renașterea armatei române este una dintre minunile războiului".

„Jiznii Kraĭ" : „Armata română a renăscut ca și Phönixul din cenușa sa (...). Românii sînt bravi și se luptă ca leii".

„Yorkshire Herald" : „Partea pe care România a luat-o în război este un record neîntrecut de martiraj și de vitejie".

În **„Telegraful Român"** avea să fie publicată (11 martie 1920) lista victimelor înregistrate pe front, în acel carnagiu unic pînă atunci în analele umanității : **„În singerosul război pornit cu atîta nesocotință de Puterile Centrale s-au prăpădit mii de oameni, tineri și virstnici, care ar fi adus mari foloase țării lor și omenirii întregi. Iată cum se prezintă în cifre, uriașa jertfă. Au murit în anii războiului din 1914—1919 : 1 345 000 soldați francezi ; 835 000 soldați englezi ; 569 000 soldați italieni ; 800 000 români ; 51 000 soldați americani ; 38 120 soldați belgieni".** De observat că nu sînt cuprinse victimele din populația civilă, precum și faptul că România ocupa locul al patrulea pe națiuni, același loc pe care avea să-l dețină și în cadrul coaliției antihitleriste, după un sfert de veac.

Referindu-se la capitularea germanilor pe teritoriul românesc, același ziar scria, la 7/20 decembrie 1918 : „Generalul Mackensen, dimpreună cu generalul Koch, aghiotantul său, care s-a făcut atît de odios în București, s-a predat autorităților franco-române la Sibiu, lunea trecută. Armata germană, care a încălcat condițiile armistițiului, aflîndu-se încă în țară inamică după termenul fixat de armistițiu, a fost capturată și dezarmată și va fi internată în Bulgaria. Mackensen, dimpreună cu Koch, vajnicul său aghiotant, vor fi transportați la Constanța și de aici la Marsilia, urmînd a fi internați în Franța". Același eveniment este consemnat astfel de **„Alba Iulia"**, organ al Proclamării Unității Naționale, la 10/23 decembrie 1918 : „În sfîrșit, armata lui Mackensen, acest ciine pe care nu-l va uita nicicînd România, căci i-a supt 2 ani și mai bine toată sudoarea, a pus pușca jos. Cei 170—180 mii de soldați au umplut toată țara, păsesc triști, nu cu pieptul scos și mîndri ca mai înainte, parcă merg în urma mortului". Tipologii și tipologii ! Ardelenii prezintă cu gravitatea caracteristică această chestiune, în vreme ce oltenii o tratează cu umorul lor sprințar și nedezmințit, publicînd în **„Dacia"** din Craiova, în 9/22 decembrie 1918, această epigramă către Mackensen : **„Vestitul spărgător de fronturi / Se potieni la Mărășești / Căci oastea lui se sparse toată / De piepturile românești / Și pentru ca să-și țină faima / Și numele nepieritor / În biata Țară Românească / Rămase simplu... spărgător !".** Autorul, avocatul Ilie S. Petrescu, precum și această epigramă mai puțin obișnuită, dar scăpărătoare, pot figura cu cinste într-o antologie a umorului românesc. Să revenim însă la problemele serioase ale epocii și să desprindem, din aceeași prestigioasă publicație a Sibiului, **„Telegraful Român"** (numărul din 17/30 decembrie 1918) o imagine a jafului crîncen pe care l-a suferit România în anii ocupației : **„În timpul celor 2 ani de ocupație, armatele inamice au jefuit tot ceea ce puteau să jefuiască în această țară. În afară de rechizițiile de tot felul am avut de suferit însemnate pierderi în animale. Lipsa de carne în Germania și Austria a fost satisfăcută prin tot ce s-a putut expedia din România. Din datele făcute de revista «Analele statistice și economice» rezultă următoarele pierderi de animale în timpul ocupației : 83 000 cai, 1 450 măgari și catîri, 220 500 vite cornute, 31 700 porci, 1 463 000 oi și 41 000 capre. Valoarea acestor animale se ridică la suma de 465 000 000 lei".**

MARE DURERE ERA ÎNSĂ ARDEALUL, care zăcea de sute de ani sub jug străin. Înainte de a trece la reproducerea și comentarea informațiilor de presă propriu-zise privind Unirea de la 1 Decembrie, aș dori să prezint cîteva elemente mai puțin cunoscute, desprinse dintr-o carte rarisimă. Este vorba despre **„Suferințele din Ardeal"**, de **Vasile Stoica**, tipărită în București anului 1916. Încă din titlu, scris cu litere roșii, tremurate, din care picură sîngele, ne dăm seama ce ar putea conține lucrarea.

Nu îmi propun decît reproducerea cîtorva informații din

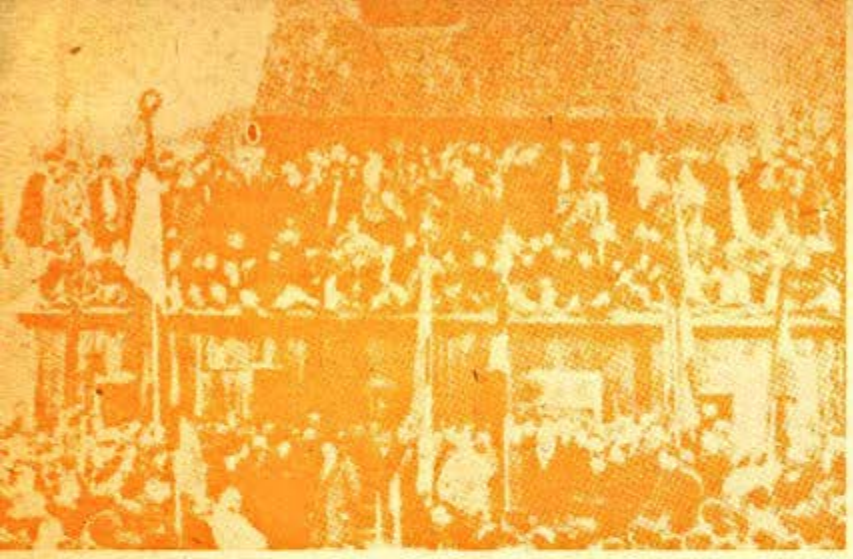

Anexă, reunite sub genericul „Un mănunchi de isprăvi deale autorităților și justiției ungurești. Iunie 1897-Aprilie 1913" Dintre acestea, am selectat cîteva atrocități care frizează grotescul, într-o manieră grăitoare pentru trufia și iresponsabilitatea cu care înțelegeau guvernanții maghiari să reprime simțămintele populației majoritare a Ardealului, românii.

1897, 8 iunie — Dr. N. Nilvan și Vasile Dragoș din Șomcuta Mare sînt osîndiți la cîte 1 300 coroane amendă pentru că au cîntat românește imnul împărătesc „Gott erhalte !".

15 octombrie — V. Morar, preot în Ciufud (comitatul Alba de Jos) e osîndit în Cluj la 18 luni temniță și 600 coroane amendă ; Simion Crăciun, învățător, la 1 an temniță și 400 coroane, iar Ion Simu, student la teologie, la 6 luni temniță și 200 coroane amendă pentru că au cîntat **„Deșteaptă-te, Române !"** și **„Doina lui Lucaciu".**

1898, 13 decembrie — Dr. Vasile Lucaciu e condamnat să plătească 553,94 coroane cheltuieli pentru că jandarmii i-au păzit casa.

1899, 20 ianuarie — Dimitrie Palcu din Curtici (comitatul Arad) e condamnat la 3 luni temniță și 100 coroane amendă, fiindcă a strigat : **„Jos Ungurii !"**, iar Petru Drăgoi și Ilie Ștefănescu la cîte 8 zile temniță pentru că au cîntat **„Doina lui Lucaciu".**

1900, 10 februarie — 24 flăcăi din Sălișteș sînt pedepsiți la cîte 12 zile, laolaltă 288 zile temniță, pentru că au purtat brîie tricolore.

26 septembrie — studenții G. Novacovici și I. Scurtu sînt osîndiți la cîte 10 zile temniță și cîte 10 coroane amendă pentru că **au pus o coroană de flori pe mormîntul lui Iancu.** Curtea de apel a ridicat pedeapsa la cîte 2 luni temniță.

Adunarea populară din comuna Borșa (Maramureș) unde locuitorii și-au manifestat hotărîrea unanimă pentru unirea cu România

1902, iulie — în Balinț (comitatul Caraș-Severin) întru întîmpinarea protopopului care venea să sfințească biserica cea nouă, au ieșit călăreții avînd cîteva steguleț tricolore. Jandarmii i-au arestat aproape pe toți. A început apoi **o goană nebună după tricolor** printre oameni. Fără pic de sfială au intrat în biserică înarmați și cu pălăriile în cap, apoi pe ușa împărătească chiar și în altar, scotocind și răsturnînd totul.

1903, 15 mai. Preotul Iosif Stupineanu din Bîrcea Mare (comitatul Hunedoara) e osîndit în Deva la 3 luni temniță și 100 coroane amendă pentru că a spus copiilor din satul său românesc să-l salute numai românește, și astfel a **făcut „agitație împotriva limbii maghiare".**

1904, Duminica Paștilor — în Lăpușnic (comitatul Hunedoara) faurul Ion Gavrilă a dus la biserică o **luminare cu panglicuță tricoloră, care fu confiscată.** Îndată după liturghie au sosit la casa lui jandarmii și notarul care îi răscolîră toată casa, căutînd după vreo altă panglicuță tricoloră, îl bătură și îl deteră pe mîna judecătoriei.

1906, 27 octombrie — **Fetița Maria Colibaș din Ilia e pedepsită de pretor cu 10 zile temniță și 50 coroane amendă, pentru că a avut o panglicuță tricoloră pe păr.**

30 octombrie. Avocatul Dr. St. Rozvan din Ilia e osîndit la 15 zile temniță și 200 coroane amendă pentru că **florile cu care își decorase poarta erau în cele trei culori din tricolorul românesc.**

1907, 1 iulie — în Făget (comitatul Caraș-Severin) la „maialul" copiilor **doi copii sînt arestați și bătuți de jandarmi pentru că aveau tricolor în pălărie.**

9 iulie — În Brad se bate toba în zi de tîrg aducîndu-se la cunoștință tuturora că **purtarea tricolorului românesc va fi pedepsit cu cea mai mare asprime.** O femeie din Vaca, purtînd tricolor în păr, e arestată și pedepsită la 10 coroane.

18 noiembrie — 4 țărani din Micălaca sînt pedepsiți de solgăbirăul din Arad cu cîte 15 zile închisoare și 20 coroane amendă pentru că au cîntat **„Deșteaptă-te, Române !"** și **„Hora Unirii".**

1908, 7 iulie — în Hărău (comitatul Hunedoara) jandarmii cu sergentul major Bajka **stîlcesc în bătăi pe țărani, la circiumă, pentru că stăteau povestind despre Avram Iancu.** Pe măsarul Florescu din Deva, care povestea, îl și arestează și îl dau pe mîna judecătoriei. Bietul Florescu e pedepsit în Cluj cu o lună temniță.

5 August — Solgăbirăul din Borosîneu (comitatul Arad) pedepsește pe preotul Ion Popovici din Buteni cu 5 zile temniță și 100 coroane amendă pentru că **hainele copiilor cu sfeșnice la procesiune aveau chiotori din panglicuță tricoloră.**

18 decembrie — În Orăștie 30 de inși sînt citați la poliție și sînt pedepsiți cu cîte 30 coroane și 2 zile închisoare pentru că **la costumul național au purtat ici-colo culorile tricolorului românesc.**

18 decembrie — Sînt pedepsiți de poliția din Orăștie cu cîte 2 zile închisoare și 30 coroane Dr. Aurel Oprea și Ioan Mihali, fiindcă **copilașii lor aveau tricolor la costumele românești.**

1909, 16 august — Protopopul Mihail Ciudariu din Dob (comitatul Săturar) e pedepsit de solgăbirău cu 1 zi temniță și 4 coroane amendă deoarece **cîinele său a lătrat după ungurul Keresztes Laszlo care trecea pe stradă.** Martori au dovedit că poznașul de cîine nici n-a ieșit din curte. Protopopul a făcut apel. Judecătoria cercuală i-a ridicat pedeapsa la 5 zile închisoare

Ion Grigore : „Unirea"

și 50 coroane. Să aibă grijă dl. protopop altădată ca **dulăul său să nu mai îndrăznească a lătra după unguri.**

12. noiembrie. I. Mihu Ciufudeanu e osîndit în Cluj la 4 luni temniță și 300 coroane amendă pentru un raport publicat în „Libertatea" din Orăștie despre **aruncarea în aer de către unguri a „Pietrii Libertății" și a „Crucii lui Iancu" de la Blaj.**

1910, 2 ianuarie — Octavian Goga e arestat în Budapesta, pe cînd vroia să plece în străinătate, și e dus sub escortă la Cluj în arest preventiv, avînd să răspundă în niște procese de presă în locul redactorului responsabil al „Țării Noastre", D. Marcu, care murise.

Iunie — Țăranul Stan Tudor Doboș din Apateu (lîngă Borosîneu), tată a 7 copii, e osîndit la 3 luni și 10 zile temniță pentru că a zis că **noi am venit în Ardeal încă sub împăratul Traian, cu 800 de ani înaintea ungurilor.**

3 iulie — Ion Iancu din Bucium-Poeni (comitatul Alba de Jos) e pedepsit de solgăbirăul din Roșia cu 200 coroane **pentru că pe fruntea calului de la trăsură atîrna o panglică roșie, sub ureche era o placă de nichel care — precum spune ancheta — „deși privită de aproape e de culoarea nichelului întinat, de departe însă pare galbenă", iar sub această placă era prinsă o panglică vînătă.** Ion Iancu e pedepsit pentru **„agitație"** și **„purtarea culorilor unui stat străin".**

9 iulie — În Orăștie multă lume la tîrg. Jandarmii pornesc **o goană după tricolor.** Zmulg nu numai cingătorile, ci pînă și băierile de la traiste, bătînd și arestînd o mulțime de țărani, pe care apoi poliția orașului îi pedepsește pentru **„agitație în contra statului național maghiar".**

14 iulie — În Lupșa (comitatul Turda Arieș) petrecere și nuntă. Jandarmii în goana **după tricolor,** năvălesc asupra nuntașilor, le sfîrtecă hainele și steagul de năfrămi de mătase, care erau legate de prăjină cu o panglicuță tricoloră. Bat și arestează.

2 August (Sf. Ilie) — În Olpret (comitatul Solnoc-Dobica) jandarmii **arestează pentru tricolor** pe tinerii Gheorghe Radovan, Augustin Petiș, Flore Ciubăneanu, și Ionuc Pop și bat pînă la sînge pe Toader Săbădaș, fiindcă acesta **n-a vrut să vorbească ungurește cu ei.**

28 August — Tîrg în Cîmpeni. Jandarmii pornesc **o goană turbată după tricolor ;** arestează, bat, sfîșie hainele. **Pe o femeie o lasă în pielea goală în mijlocul străzii, după ce i-au sfîrtecat ilia cusută cu roșu, galben și albastru.** Sînt o mulțime de răniți, unii străpunși cu baioneta.

28 August — În Ocna Sibiului jandarmii arestează pe d-na Anuța Soreanu din Caracal (deci din regatul român — n.m.C.V.T.) care era la băi : **copilașii dînsei purtau tricolor la costum.**

28 August — În Țelna, lîngă Ighiu (comitatul Alba de Jos) jandarmii, cînd ies oamenii din biserică, **îi descing de brînele tricolore.** După-amiază se năpustesc asupra unor feciori. Aceștia nu vor să dea brîiele, ci o iau la fugă. **Jandarmii împușcă de la 200 de pași pe Ion Bârz, care cade mort ; aleargă apoi după Lazăr Tatu, care se refugiază într-o casă, îl ajung, îl străpung cu baioneta, îi sdrobesc capul cu patul puștii, apoi îl tîrăsc în curtea erarială, unde acesta moare în cele mai groaznice chinuri alături de tovarășul său.** Firește, ancheta oficială stabilește că **„jandarmii au fost în legitimă apărare".**

1911, 31 ianuarie — **În Năsăud la o nuntă jandarmii năvălesc asupra oamenilor, fiindcă steagul vorniceilor era făcut din năfrămi roșii, galbene și albastre, zmulg steagul și-l sfîșie, zmulg apoi tuturora tricolorul de pe haine și le fac proces de contravenție.**

4 august. D-na și d. Zaharia Birsan, împreună cu d-ra Brașoveanu, după ce în Singiorgiul Românesc au dat o reprezentație teatrală spunînd și versurile din **„Carmen Saeculare"** a lui Șt. O Iosif și D. Anghel, sînt arestați, pedepsiți de poliție cu 300 de coroane, apoi expulzați, deși d. Bârsan era încă cetățean ungar.

Octombrie — Preuteasa Handrea din Mănărade (comitatul Alba de Jos) e pedepsită cu 3 zile închisoare și 40 coroane amendă pentru că **a oferit d-lui Iuliu Maniu un buchet de flori legate cu tricolor.**

1912, noiembrie — Protopopul Mihai Ciurdariu din Deb, bătrîn de 70 de ani, e condamnat la 3 luni temniță pentru că **și-a îndemnat de pe amvon parohienii să-și cumpere cărți românești.** Țăranii Isidor Ilea, Ion Man, Martin Popa, I. German și Andronic Popa, din Ciuci (lîngă Uioara) sînt pedepsiți cu cîte 15 zile închisoare pentru cîntecul său **„Sus, Române, sus !".**

1913, 11 aprilie — În Moftinul Mic la orele 2 noaptea sînt arestați și escortați la Sătmrar preotul Gheorghe Mureșan și 15 săteni, pentru că n-au vrut să primească pe vicarul ungur Jaczkovics. Pentru punerea lor în libertate guvernul a cerut 160 000 de coroane garanță „pe care noi n-avem de unde s-o dăm". Astfel bieții oameni au rămas în arest preventiv încă un an și 12 zile pînă în 23 aprilie 1916.

Exemplele, firește, sînt cu mult mai numeroase, unele de-a dreptul tragice. Ce s-ar mai putea spune după asemenea sacrilegii ?

În lumea civilizată a acestui secol, ele n-au fost întrecute decît tot de guvernanții maghiari, și anume în timpul singeroasei lor stăpîniri asupra Nord-Vestului României, între august 1940 și octombrie 1944. Iată de ce, în preajma și în timpul întîiului război mondial, opresiunea maghiară din Transilvania devenise insuportabilă. La 1 iunie 1916, deci în plină neutralitate, **Vasile Stoica** scria în prefața lucrării sale : **„N-aș dori îmbuibaților partizani ai neutralității române altceva decît să guste măcar cinci ani din bucuriile unei astfel de vieți. Sînt convins că le-ar ieși fumurile și n-ar mai privi cucerirea Ardealului ca o simplă agonisire a unei colonii, ci ca o necesitate imperioasă pentru mîntuirea neamului nostru de acolo și pentru asigurarea vieții acestui Regat Românesc".**

VESTIREA ÎNTRUNIRII ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA ALBA IULIA s-a făcut în multe și felurite chipuri, pe tot cuprinsul țării. Iată numai cîteva dintre aceste raze premergătoare uriașei bucurii de la 1 Decembrie. Din același „Glas moldovenesc" aflăm : **„Peste 2 săptămîni se va ține o mare adunare națională la Alba Iulia pentru alipirea Transilvaniei la patria-mumă".**

Și, într-un chenar separat : **„D-l N. Iorga convoacă pentru ziua de 1 Decembrie o consfătuire a tuturor personalităților, societăților și grupărilor unei democrații naționale românești".**

În ziarul înființat ad-hoc sub titulatura **„Alba Iulia — Organ al proclamării Unității Naționale"** apărea în ziua de 27 noiembrie/10 decembrie 1918 acest generic de pagină : **„Cea mai mare sărbătoare națională a românilor. Peste 100 000 de români într-un glas au hotărît : unirea cu România".** Iată și o descriere a acelor clipe, emoționantă din perspectiva timpului : „Duminică dimineața. Cu sufletele înfrigurate de nerăbdare așteptăm ieșirea zorilor. Ziua în carea avea să se hotărască soarta noastră, a tuturor. Peste noapte, natura întreagă s-a îmbrăcat parcă în haine de sărbătoare. Ce gînduri măreț ne copleșesc sufletele în această noapte sfîntă ! Aceasta e noaptea Învierii Românilor de dincoace de Carpați (...). După terminarea sfintei liturghii, pentru prima oară cîntă tot poporul în biserică «Deșteaptă-te, Române !» (...). Pe la orele 7 seara sosise Garda Moților. Erau îmbrăcați în minunatele lor haine mocănești, cu straiele albe și arma pe umăr. În acești copii ai codrilor parcă întrezăream pe luptătorii îndrăzneți și nerăsplătiți ai Craiului Munților, ai lui Avram Iancu, eroul zilelor furtunoase din anul 1848 (...). Nu știam pe cine să admirăm mai mult, pe blăjenii înfierbîntați de însuflețire, sau pe sibieni, pe sălișteni, pe lugojeni, carașenebeșeni, care se nizuiau să se prezinte în modul cel mai demn."

Din aceeași gazetă, aflăm și despre soarta tragică a unui tînăr român care în drum spre Alba Iulia a căzut victimă — ca și alții — pornirilor criminale ale acelora care nu pricepeau că soarta dublei monarhii apăsătoare a fost pecetluită definitiv : „Ion Arion din Agriș (Turda) e numele mortului neamului, omorît de furia turanică în gara din Teiuș. El venea la Alba Iulia, dar i-a fost dat să ajungă cu inima înghețată. A fost înmormîntat ca un erou. La mormîntul lui a vorbit generalul Leonte, care l-a sărutat pe fruntea rece, dîndu-i sărutarea unei țări întregi. Au vorbit mai mulți inși, între care Vasile Goldiș, protopopul Urzică și părintele protopop Rusan".

În **„Evenimentul"** din Iași apărea un ecou internațional al actului de la Alba Iulia : „Proclamarea Unirii provinciilor române din Transilvania cu România. Lyon, 23 noiembrie/6 decembrie. Se comunică din Viena la Berna că Comitetul Național Român din Transilvania, din Banat, Crișana și Maramureș a proclamat Unirea provinciilor române cu Regatul Român. Drapelul român filfîie pe toate edificiile publice. Entuziasmul este indescriptibil. Locuitorii plîng și se îmbrățișează pe străzi. Vechi coloni din Transilvania (sașii și șvabii — n.m., C.V.T.) care au împărtășit suferințele românilor participă din tot sufletul lor la bucuria de azi".

ZBUCIUMATE AU FOST ÎNSĂ ȘI LUNILE DE DUPĂ UNIRE, atît în țară cît și în Europa întreagă. Se apropiau sărbătorile de iarnă, țara era sărăcită de război și foametea bîntuia de fapt de cîțiva ani buni prin toate cotloanele continentului. În Iașul anului 1917, **Al. Busuioceanu** scria o însemnare zguduitoare sub titlul **„Foamea"**, reprodusă de revista **„Lamura"** în septembrie 1920 : „Pe înserate, cînd se potolește neliniștea împrăfoșată a orașului, foamea coboară în viața publică și se așează în fața brutăriilor. Vino s-o vezi. Grăbită, circulă atunci pe toate stradele ; ca un licurici trece din fereastră în fereastră șoptind un cuvînt contagios ce trece apoi din gură în gură : Pii-

nea ! Şi din fiecare poartă se desprinde cîte un om, cîte un copil, ce se strecoară pe sub streşini, alunecînd grăbit spre piaţă. E foamea ce vine de pretutindeni. Şi în piaţă, unde se sfîrşesc stradele, se face un congres. Mulţimea creşte necontenit, se strînge în jurul unui cuptor şi aşteaptă. Atunci vino să vezi foamea. Te vei îngrozi. Căci prin toţi ochii aceia vei simţi un strigăt de deznădejde care sugrumă şi răscoleşte mărunţaiele, uită-te în ochii copilului care, de cine ştie cîte ceasuri, ţine între degete cîţiva gologani nefolositori de hîrtie, şi vezi cum îl transfigurează aşteptarea. Dintr-o dată a înţeles rostul vieţii şi ochii îi sticlesc de ură, ura pentru cel care e mai aproape de cuptor. A îmbătrînit într-o clipă, căci în sufletul lui trăieşte acum foamea, care e bătrînă. Şi ceasurile trec ; cuptorul nu-şi deschide încă uşile, iar mulţimea e obosită. Atunci unul cîte unul se aşează jos, pe pămîntul rece, îşi face căpătîiul dintr-o piatră şi vrea să doarmă. Priveşte acum mulţimea asta biblică ce doarme sub scînteierea stelelor, cu ochii plini de imaginea unui pumn de cocă rumenită. Acum priveşte foamea". Dar, războiul trecuse şi, cu timpul, încet şi sigur, i se vindecau toate rănile.

Românii cunoscuseră în istorie înfometări şi mai cumplite, dublate de molimi pustiitoare, aşa că puteau spune, o dată cu **Eminescu, „bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război"**. Mai greu era pentru luxoasa capitală a fostei Austro-Ungarii, Viena fastului şi a oaspeţilor împărăteşti, ai cărei locuitori ajunseseră să se hrănească cu... castane coapte ! O rază de speranţă şi de omenie a străpuns însă această întunecime a prăpădului, datorită celor 5 000 de ostaşi ardeleni care, după cum se ştie, sub comanda sublocotenentului **Iuliu Maniu**, a ajutat populaţia cu alimente şi a menţinut ordinea în metropolă, salvînd-o de la un dezastru sigur.

Ziarul craiovean **„Straja"** publică în 3/16 mai 1919 o informaţie privind ajutorarea cu alimente a mult vlăguitei noastre ţări, titlul fiind **„Alimente pentru România — un transport de 100 milioane a sosit în portul Constanţa"**. Reproduc înşiruirea produselor, care, de bună seamă, vor mai fi alinat suferinţele populaţiei, deşi par numai picături în oceanul foametei : „America îşi ţine făgăduiala de a ne ajuta. Comisiunea alimentară americană din Europa nu ne-a dat uitării. Putem anunţa cu cea mai mare bucurie că în portul Constanţa se descarcă actualmente următoarele alimente de care ţara noastră, pustiită de un vrăjmaş hrăpăreţ, are cea mai mare nevoie : 100 000 kg untură de porc, 100 000 kg conserve carne de vitel, 170 000 kg carne de vacă conservată, 14 000 kg pathe de ficat de porc, 64 000 kg de slănină afumată, 37 000 kg de slănină sărată, 300 000 kg de carne sărată în lăzi, 800 000 kg de carne sărată în butoaie, 3 milioane cutii cu lapte evaporat (450 g de fiecare cutie). O parte din aceste alimente s-au încărcat pe vaporul Dobrogea şi se expediază pentru Galaţi şi Brăila".

Viaţa reintra, încet-încet, în normal, ţara reîntregită îşi avea acum grînarele din nord-est şi podişul transilvan, totul intra pe făgaşul normalului, astfel încît nu mai putea mira pe nimeni, în iulie 1919, o ştire de acest gen, publicată de aceeaşi gazetă olteană : „În folosul invalizilor de război, sub înaltul patronaj al d-lui General Razu Aristide, se va da în zilele de sîmbătă 19 şi duminică 20 iulie 1919 Marea Bătaie cu Flori în Parcul Bi-

ALBA-IULIA

Organ al proclamării unităţii naţionale.

Unirea Românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească cu România

DACIA

SOLIA ARDEALULUI

SĂRBĂTORIREA UNIREI TRANSILVANIEI CU ŢARA MUMA

LIBERTATEA

Adunarea Naţională.

bescu". De asemenea, mai multe gazete publică vibrante articole consacrate Eroinei de la Jiu, **Ecaterina Teodoroiu**, pentru această **„Jeane d'Arc a României"**, reclamindu-se cu insistență ridicarea a cel puțin două monumente : unul în satul ei natal și altul în Capitală.

Dar, cel mai arzător subiect era Conferința de Pace de la Paris, în jurul acesteia gravitînd majoritatea editorialelor și a informațiilor. Un val de bucurie a cuprins mulțimile la citirea unei astfel de știri (reprodusă din **„Frăția Românească"**, din vara lui 1919, dar formulată în diverse maniere de toate publicațiile țării) : „Germania a semnat Pacea. Lumea întreagă răsuflă ușurată."

TUNCI CÎND TOATĂ LUMEA DEPUSESE ARMELE ȘI SE PREGĂTEA DE MULT AȘTEPTATA PACE, cercurile guvernamentale maghiare au redeschis rănile războiului și au declanșat o serie de atacuri condamnate de către întreaga opinie publică mondială. O analiză științifică a evenimentelor de atunci efectuează istoricii **Mircea Mușat** și **Ion Ardeleanu** în cartea lor de mare succes **„De la statul geto-dac la statul român unitar"** : „La 20 mai 1919, armata ungară reorganizată și întărită, dispunînd de un armament considerabil, din depozitele fostei monarhii dualiste, a dezlănțuit atacul asupra punctului cel mai slab — frontul cehoslovac.

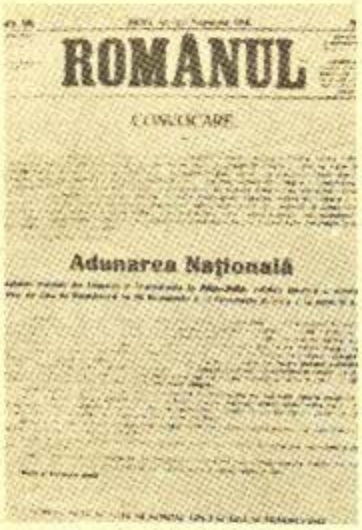
ROMÂNUL

CONVOCARE

Adunarea Națională

Retrăgindu-se în dezordine, armata cehoslovacă a opus o rezistență foarte slabă așa încît, în scurtă vreme, armata roșie ungară ocupă întreaga Cehoslovacie, reanexînd-o Ungariei. Mărirea pericolului de război a alarmat Consiliul Suprem de la Paris ; la 7 iulie acesta trimitea o notă ultimativă guvernului ungar, cerîndu-i încetarea **imediată a** atacului împotriva Cehoslovaciei (...) Punînd în practică avertismentul dat la sfîrșitul lui iunie, în sensul că Ungaria va reanexa teritoriile românești, guvernul ungar a declanșat, în noaptea de 19 spre 20 iulie 1919, un puternic atac contra armatei române. În noaptea de 30 spre 31 iulie o nouă telegramă a lui Bela Kun anunța decizia de a trece la ofensivă împotriva trupelor române pe Tisa. În scurt timp, dispunînd de forțe superioare, armata ungară trece Tisa, respingînd armata română pînă la Oradea. Se anunța astfel pericolul real al ruperii Transilvaniei, din nou, de trupul țării, reanexarea la Ungaria. În aceste împrejurări deosebit de grave, Marele Cartier General a hotărît trecerea la contraofensivă. La 24 iulie, trupele române, conduse de generalii Moșoiu, Lecca și Rusescu, au declanșat contraofensiva și, după șapte zile de lupte crîncene, trupele ungare erau respinse peste Tisa, retrăgîndu-se în dezordine spre Budapesta. Urmărindu-le, la 3 august, armata română intră în capitala Ungariei."

În fața primejdiei de anulare a Actului de la 1 decembrie 1918, prin urmare de revenire la anacronicele stări de lucruri ale opresiunii exercitate de potentații unguri, actul armatei române a fost legitim și întemeiat. Nu a fost un război de agresiune, ci o acțiune justă de înăbușire a agresivității altora, care periclitau procesul firesc al unirii noastre naționale.

La sfîrșitul lui august, Guvernul român a adresat o notă Conferinței de Pace de la Paris, inserată și de ziarul **„Straja"** din Bănie : „Departe de a încuraja jaful, trupele române prin prezența lor chiar au restabilit ordinea, stîrpind anarhia și oprind devastările (...) Comandamentul român încă din primele zile a luat măsuri pentru a aproviziona capitala, pe care o găsea cu desăvîrșire lipsită de provizii (...). Cît privește guvernele ce au urmat lui Bela Kun, ele nu au fost nici puse, nici înlocuite de trupele române. Armata română, cu toate ademenirile, în mijlocul tuturor încăierărilor, a dovedit înaltul spirit care o însuflețea și disciplina care o conduce. Ea n-a pierdut nici

o clipă din vedere datoria pe care omenirea și civilizația i-o impun. Primirea ce i-a făcut-o populația este o dovadă strălucită de purtarea ei".

În volumul aceloraşi cunoscuți istorici, **Mircea Muşat** şi **Ion Ardeleanu**, întîlnim şi aceste opinii, de bună seamă întemeiate : „Celor care încearcă să afirme că armata română a fost aceea care a jefuit Budapesta şi a instaurat horthysmul în Ungaria le semnalăm raportul diplomatului francez Henri Cambou aflat în miezul acestor evenimente : «În ceea ce priveşte guvernele, n-au fost nici stabilite, nici înlocuite, nici arestate de trupele române» (...). Numeroase scrisori de mulțumire au fost adresate armatei române de conducerile unor instituții centrale, primării, fabrici, numeroşi cetățeni au publicat în presă articole şi ştiri care consemnau între altele comportarea ostaşilor români în război". Dintre aceste dovezi, semnalăm un articol publicat în ziarul budapestan „Nemzeti Ujsag", la 2 octombrie 1919 : „Comandamentul militar român, în ceasurile cele mai critice, cu o rivnă ce merită toată lauda şi cu un umanism nobil, s-a grăbit să vie în ajutorul capitalei înfometate".

În sfîrşit, la 13 noiembrie 1919 se hotărăşte retragerea trupelor române. Generalul **Moşoiu** declara în acele zile ziarului **„Le Figaro"** : „Am îndeplinit singuri întreaga datorie. Ocupațiunea ne costă scump şi ea ne întîrzie demobilizarea oamenilor. Să ia altii locul nostru dacă doresc aceasta — vom fi încîntați. Oficial, guvernul ungar reclamă evacuarea teritoriului. Oficios, el ne roagă să nu plecăm. Cum vroiți să facă față acest guvern fără poliție şi armată ?"

La finele lunii martie 1920, după o retragere treptată, trupele române se aflau la est de granița româno-ungară, aşa cum fusese ea stabilită de către Conferința de Pace şi cum o reclamau drepturile istorice.

I A VENIT PACEA, A VENIT TIMPUL ROADELOR UNIRII, aşteptat secole de-a rîndul de către români. Anul 1920 debuta cu ştirea de buni auguri, pe care o reproducem după **„Telegraful Român"** din Sibiu, numărul din 9/22 ianuarie: „Sub conducerea contelui Apponyi delegația ungurească a fost primită în Paris şi i s-a înmînat textul contractului (tratatului — n.n.) de pace". Pacea propriu-zisă s-a semnat mai tîrziu, evenimentul fiind astfel comentat de către aceeaşi veche publicație transilvană, în 28 mai/10 iunie 1920 : „Pacea cu Ungaria s-a semnat la Versailles vineri, în 4 iunie 1920. Budapesta, în semn de doliu, şi-a închis în acea zi prăvăliile, iar în biserici s-au ținut servicii speciale".

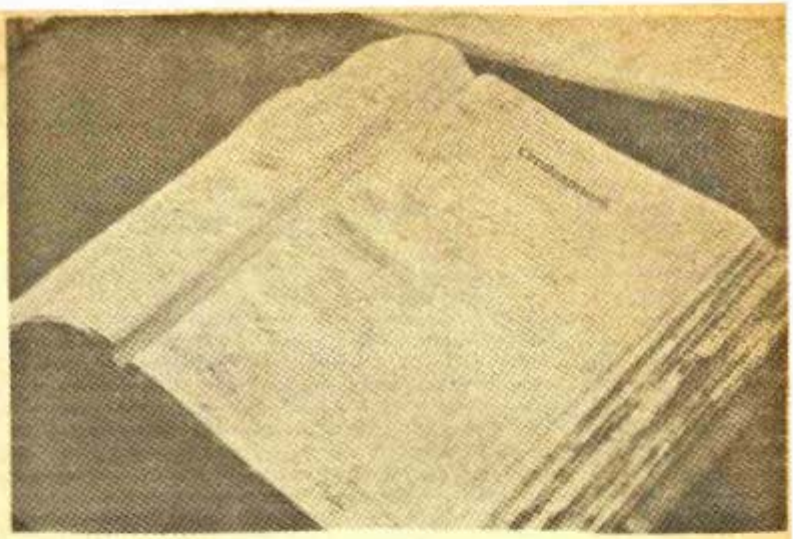

Era vremea jubilației şi a regretului, de o parte şi, respectiv, de cealaltă parte a fostelor tabere beligerante, vremea cînd unii trebuiau să învețe să şi piardă, iar Europa trebuia aşezată pe temeliile noi ale adevăratelor state naționale, fără de care nu putea domni pacea. Cu un pronunțat simț al istoriei, aflat în faza de tinerețe a avîntului său curat patriotic (pe care, din păcate pentru el, politicianismul tulbure de mai tîrziu avea să i-l altereze) președintele Consiliului Dirigent al **Transilvaniei**, Iuliu Maniu, cel care cutremurase parlamentul budapestan cu filipicele sale, cel care păstrase ordinea în Viena sfîrşitului lui 1918, care îi răspunsese sociologului maghiar Oskar Jászy că românii doresc pur şi simplu **„desfacerea totală"** de Austro-Ungaria, adresa în noiembrie 1919, în preajma primei aniversări a Marii Uniri, un manifest deosebit de interesant. Iată cîteva pasaje, aşa cum le-am aflat din ziarul bucureştean **„Universul"**, în numărul din 1/14 noiembrie 1919 : „Acum se împlineşte anul de cînd alcătuirea bolnavă a Austro-Ungariei s-a prăbuşit, coroana vinovată a Habsburgilor a căzut şi popoarele dezrobite au strigat lumii libertatea lor (...) Din această credință nestrămutată s-a întrupat Adunarea Neamului de la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, unde o sută de mii de români, cărturari şi țărani în frățească înțelegere, pecetluind pentru toate veacurile drepturile lor şi chezăşuind dreptatea tuturora, au hotărît Unirea cu România. Sărbătoare sfîntă a neamului va rămîne totdeauna ziua de 1 decembrie, ziua de la Alba Iulia, ziua libertății, ziua Unirii".

Pe 20 februarie/4 martie presa îşi pune cenar de doliu pentru **A. D. Xenopol**, istoric de reputație europeană, care, spre deosebire de **Titu Maiorescu, Delavrancea, Coşbuc, Filipescu** şi alți patrioți, a apucat să vadă cu ochii Unirea tuturor fiilor patriei. Telegraful român scrie lapidar : „Din București ne vine ştirea despre moartea academicianului şi ilustrului istoric A. D. Xenopol. Răposatul fusese rector al Universității din Iaşi şi profesor de filosofie istorică la Sorbona. A fost membru al Academiei franceze. Moare în vîrstă înaintată, după ce ne-a dat o vastă lucrare de studii istorice".

După ce unele gazete anunțaseră despre **„conspirațiile conților maghiari din Ardeal"**, **„Telegraful Român"** relatează în numărul său din 16/29 aprilie 1920 un caz — deloc singular — care a scandalizat opinia publică a țării : „Un fost funcționar la căile ferate, Földvari Sandor, a fost arestat la Arad, pentru că striga în gura mare că vine oştirea lui Horthy să ocupe orașele Arad şi Timişoara. D-l Sandor stă acum la răcoare şi se gîndeşte, probabil, la «trecutul milenar» care s-a dus acolo de unde nu mai e întoarcere".

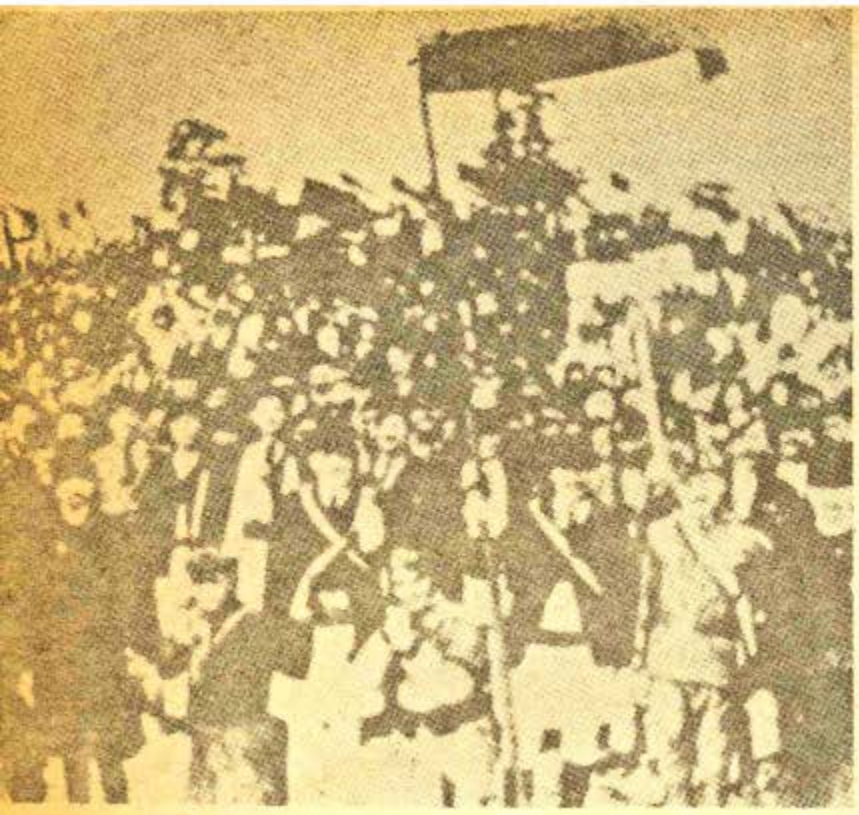

RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII de la 1 decembrie 1918 a fost, din partea popoarelor și forțelor progresiste ale umanității, de o unanimitate absolută. La 4 iunie 1920 s-a încheiat Tratatul de la Trianon, prin care Conferința de Pace a consfințit „de facto" ceea ce „de jure" recunoscuse opinia publică mondială : legitimitatea și caracterul ireversibil al Unirii de la 1 decembrie 1918. Acest eveniment era salutat de altfel de ziarul **„America"**, editat peste ocean de **Uniunea Societăților Românilor Americani** : „Astăzi visul strămoșesc a fost pe deplin realizat. Nici o umbră de îndoială n-a mai rămas : românii de pretutindeni — cu foarte mici excepții — sînt uniți suflet și trup pentru totdeauna... Temnițele nu vor mai fi ticsite de aceia care apărau limba strămoșească și nici baionetele nu vor mai fi virite între coastele fiilor neamului nostru care vor cînta «Deșteaptă-te, române» ori vor purta la piept mîndrul tricolor".

Adevărul este că România, datorită suferințelor sale, abnegației și eroismului cu care a luptat în război, își cîștigase un număr impresionant de prieteni peste hotare și nu numai din rîndul comunităților etnice românești — așa ceva era și normal — ci din mijlocul tuturor iubitorilor de dreptate. Unul dintre acești prieteni, constant, tenace și dezinteresat, a fost marele istoric britanic **Setton-Watson**, despre care **„Telegraful Român"** din 21 mai/3 iunie 1920 scria : „Se anunță că dl. Setton-Watson (Scotus Viator) — marele prieten englez al românilor — va întreprinde în cursul lunii iunie o călătorie de studii prin mai multe localități din Ardeal și din vechiul Regat. S-a stabilit următorul itinerar : Timișoara — Lugoj — Hațeg — Hunedoara — Zlatna — Alba Iulia — Sibiu — Curtea de Argeș — Pitești — București — Ploiești — Sinaia — Brașov — Sepsi — Sf. Gheorghe — Ciuc — Toplița — Reghin — Tg. Mureș — Turda — Cluj — Dej — Baia Mare — Satu Mare. De aici se va duce în Cehoslovacia și în urmă se va întoarce la Brașov. D.S. Watson va fi însoțit în călătoría aceasta de dl. căpitan Teodor Davila, atașat din partea ministerului de război". În preajma încoronării simbolice de la Alba Iulia, în presa română apăreau astfel de informații : „Buzduganul oferit M. Sale Regelui la 10 mai este făcut din aur, împodobit cu pietre prețioase. Poartă la bază 5 figuri care înfățișează țările surori. Minerul buzduganului are inscripția : «Regelui Ferdinand, regele tuturor românilor, dîndu-i-se acest buzdugan de către poporul său ca răsplată penru vrednica și buna conducere a țării în anii 1916—1919»". Buzduganul era lucrat de Casa Auguste Bauvain din Paris, după proiectul artistului Costin Petrescu, cel care decorase Ateneul Român.

Dar parcă tot mai emoționant ne apare modestul dar făcut de **Vasile Pârvan**, din sărăcia sa, unui lăcaș de cultură. Iată anunțul din **„Telegraful Român"**, la 21 mai/3 iunie : „Profesorul universitar d-l Vasile Pârvan a făcut Universității din București o danie de 50 000 lei, destinată pentru premierea lucrărilor studențești în materie istorică. Darul de 50 000 lei are o însemnătate cu atît mai mare cu cît se știe că profesorul donator nu este bogat". Și pentru că tot am vorbit despre marele istoric și învățămîntul superior, poate că n-ar fi lipsit de interes să popularizăm unul dintre evenimentele cele mai de seamă nu numai pentru acea perioadă, ci pentru întreaga istorie a spiritualității noastre : **deschiderea Universității Române din Cluj.** Din aceeași reputată gazetă sibiană desprindem o cronologie cît de cît exactă a succesiunii întîmplărilor. La 16 iunie 1920 se publica articolul intitulat : **„Emil Racoviță"**, din care supun atenției acest pasaj grăitor pentru patriotismul marelui nostru savant: „Ca o dulce solie de primăvară ne-a pătruns sufletul știrea adusă de presa din vechiul regat că stăruințele guvernului român de a aduna la școalele din Cluj toate capacitățile științei române, au fost încoronate cu succes, prin cîștigarea renumitului naturalist Emil Racoviță. Dorul de a servi știința română l-a determinat să părăsească Parisul și să fie podoaba Universității Române din Cluj".

De notat că în ședința solemnă de inaugurare a cursurilor, **Vasile Pârvan** a rostit memorabilul său discurs **„Datoria vieții noastre"** — tulburătoare pledoarie pentru umanism și înțelegere între fiii aceleiași patrii, veritabilă lecție de istorie și de cinstire a martirilor neamului, autentică prefigurare a unui viitor de aur pentru România. Și pentru că tot am vorbit despre concordia care trebuie să domnească între toți cetățenii

aceleiaşi naţiuni, îngăduit să-mi fie ca în încheiere să reproduc un fragment dintr-un discurs rostit de unul dintre artizanii Păcii mondiale, **Nicolae Titulescu,** la mai bine de 15 ani de la Unire. Era vremea cînd roadele Unirii noastre începeau să fie pătate de şovinismul unora, care sperau ca roata istoriei să se întoarcă din nou, în favoarea intoleranţei şi a cruzimii lor. Era vremea cînd însăşi Europa se îndrepta, încet şi sigur, către anii întunecaţi ai revizuirii tratatelor şi revanşismului. Atunci, aşa după cum aflăm din publicaţia **„Frontul românesc din Ardeal"** (numărul din 15 decembrie 1935), în cadrul discuţiilor la mesajul tronului, contele Bethlen a criticat vehement unele stări de lucruri din România reîntregită, deformînd în mod vizibil realităţile problemei naţionale. Intervenţia deputatului amintit era cu atît mai pătimaşă şi mai rău voitoare cu cît România era una din puţinele ţări ale lumii care aveau la acea oră un sub-secretariat de stat consacrat problemei minorităţilor, cum se numeau pe atunci. Într-o manieră impecabilă, **Nicolae Titulescu** l-a pus la punct, avertizînd viitorimea asupra primejdiei iredentismului, cu formule memorabile ce îşi au încă valabilitatea : **„Aş dori să ştiu dacă în vechea Austro-Ungarie ar fi îndrăznit un român să ţină un asemenea limbaj şi dacă ar fi ajuns ceva dacă nu ar fi vorbit limba majoritară. (...) Veniţi şi ne spuneţi aici, d-le Bethlen, că nu cereţi privilegii ! Totuşi, dacă cineva v-a urmărit îndeaproape, cum mi-a fost dat mie să vă urmăresc, de 17 ani de cînd s-a făcut unitatea naţională, a văzut că nu aţi voit să fiţi decît nişte privilegiaţi internaţionali. Orice nedreptate făcută unui român se aduce în faţa instanţelor româneşti, în faţa organelor administraţiei româneşti. Dv., care spuneţi acum că nu pretindeţi privilegii, vă duceţi pentru cea mai mică nedreptate la acea instituţie de rezonanţă, la acel extraordinar amplificator care este Societatea Naţiunilor, şi faceţi dintr-un lucru de nimic o acuzaţiune de ordin general împotriva unui neam care nu are decît un singur păcat : acela de a nu-şi fi cîştigat unitatea naţională decît de 17 ani (...). Sistemul dvs. este simplu de ghicit. De multe ori am căutat şi am găsit în stima mea pentru apărătorii tezei maghiare un izvor suficient, care să alimenteze dorinţa mea de apropiere de acest popor vecin, cu calităţi pe care sînt primul să le recunosc. N-am reuşit să o realizez. Pentru ce ? Pentru că dvs. nu vreţi egalitate cu noi, aveţi boala persistenţei imaginii pe retină şi credeţi că Ungaria milenară va reînvia. Ori nu va reînvia niciodată ! Ne trebuiesc generaţii tinere de unguri, generaţii de tineri care să nu fi crescut în păcatul spiritului de dominaţiune al generaţiilor celor vechi, ca să ne putem întinde mîna frăţeşte şi să putem în fine stabili armonia în acest bazin al Dunării (...). Minorităţile nu au avut şi nu vor avea un apărător mai cald în dreptu-rile lor de egalitate decît pe mine, cu condiţia ca inima mea să-mi spună : minoritarul care îţi vorbeşte, chiar dacă graiul lui nu este curat românesc, simte românește !".**

Se apropiau alte **„zile fierbinţi"**, cele ale anilor 1940—1945, cînd unitatea naţională avea să fie sfîrtecată şi, mai apoi, refăcută în parte, cînd cei care pedepsiseră copiii pentru purtarea tricolorului românesc aveau să se răzbune în mod bestial, spintecînd pîntecele femeilor însărcinate, răstignind preoţii pe uşile bisericilor şi masacrînd ţărani nevinovaţi, fără a-şi prim.i vreodată, integral, pedeapsa meritată. Să ne oprim însă aici, păstrînd imaginea de legendă vie a acelei zile de 1 decembrie 1918 — cea mai înaltă culme a mîndriei naţionale, cea mai aurită pagină din zbuciumata noastră existenţă. Aşa ceva nu se uită şi chiar dacă ziua aceea, anul acela memorabil mai sînt încă contestate de urmaşii autorilor de genocide, ele pot, prin însăşi natura lor, să răsplătească jertfele biblice ale tuturor generaţiilor de români.

Corneliu Vadim Tudor

CONDICA ÎN VERSURI

Hronicul ticăloşilor

Cum şi-au scris numele şi anii pe tot peretele,
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele :
+ Fitzek Ian,
Asupra luminii ce este cînd vin luminile de noiau —
A fost spiţer,
Negustor de praf şi pulbere de corn de rinocer ;
Cum şi-au scris numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele ;
Ca pe-o hirşie de lup şi-au pus pe tot văzduhul
Numele lor întru sărăcia cea cu duhul :
+ J. Herzig.
În chiar luminile răsăritului cel dintîi ca floarea de piersic
A fost cadet austriac,
Viaţă a poporului cel mai cel mai peste veac,
De şi-au scris numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor şi-al baionetelor.
+ A. Seliger,
Şi-a tatuat cum îl chemase pe chiar mîna ce-aşeza stelele-n cer :
De meserie negustor de fringhii şi hamuri
Din spiţa neamului crăiesc mai peste neam decît
o mie de neamuri...
+ E. Tilih,
S-a pus asupra lui Adam cel scris în scară de-acrostih ;
Conţopist în cancelarie de garnizoană,
Al Mariei Tereza regina iapă-amazoană ;
Cum şi-au scris numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele.
+ Olga Steiner — pe pulpa Evei s-a pus cu agrafa
Dinspre Ana spre Calafa,
Însă pe lume era patroană de han la răscruce
În solda armiilor calmuce.
+ Carolina Emilia Fizek — i-a scris pe Pomul din rai,
Pe cînd nu dăduse de fundul sacului cu mălai ;
Comersantă cu fructe, ţinînd pensiuni
Pentru ofiţerii împărătesei cei văduvi şi bătrîni
+ Anelie Fribovski
S-a ascuns cu numele pe umărul lui scaraoschi :
Ţinea la Cernăuţi prăvălie cu primeneli şi cămăşi
Pentru ofiţerii Austriei, pururea glorioşi
+ Albert Koshanowski şi Karolina Koshanowski —
şi-au pus numele-n cununi voievodale
În chiar unghiul uşii Casei tale ;
Făceau pe lumea asta
Pe bărbatul şi pe nevasta,
Umplînd cu-ale lor monograme
Mătăsurile cele de dedesupt ale marilor dame.
+ Adolf Bucher — s-a scris în preajma palmei
celeia ce ridică două păpuşi,
În chiar slava sfintei uşi ;
+ Matilde şi numai Matilde !
Să fie pildă între pilde :
Între lancie şi trestia cu spic,
Precum se-arată sămînţa oricărui venetic —
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele
Şi-au scris numele şi anii pe tot peretele.
+ Adam Grün şi Blum —
S-au trecut pe scoarţa Scripturii, ca la ei în album :
Anticari, patroni de magazine de papetărie,
Mişcînd capital în bilete de loterie.
+ Beuka Titus şi Max Klar —
Au stricat cu ticăloasele lor nume mătăsea arhanghelilor, pînă la var ;
Negustori de ciment — proprietari de fabrici de cărămizi,
Omizi ale pădurilor Moldovei cea de brazi şi molizi.
+ Wierzbianski Klauser şi Ludwig Klauser, şi-alţi Klauseri vre-o şapte —
S-au pus asupra crinului bunei-vestiri, ca fluturii de noapte ;
Negustori de tot felul de cărnuri şi-ntreprinderi varii ;
Sub steagul Austriei cea prinsă-n grajd cu armăsarii —
Şi-au scris numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele.
+ Eusebius Zaharoski, Leopold de Rappe Parogewicz,
ar fi conţi —
Dar tare bonţi.
+ Joseph Pjetschmaka —
Pare să-l fi fătat vaca,
Negustor de finuri şi hoţ de ţară,
De s-a scris într-acel staul cu pruncul de odinioară.
+ Emma Uhmann — modistă şi mai mare peste vivandiere —
De s-au scris soldaţilor Gheorghe şi Dumitru pe jambiere.
Şi-au pus acestea numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele,
Iară sub toată viaţa Maicii Domnului, în Acatist,
Stă acesta ticălos, al timpului cel de ruşine şi prea trist :
+ „Blanc Albert etudiant en droit, le 15 mai 1938"
Carele o fi crăpat ca un ou copt,
Cum şi-au scris numele şi anii pe tot peretele
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele —
Într-aceea cronică mult ticăloasă,
Pe-a Unuia Domn Dumnezeul românilor, sfîntă casă —
Cea pururea Moldoviţa —
De către ocupantul vremelnic, stinge-i-ar dumnezeu spiţa !
De-atunci şi-acum şi-n veci veaculni.
Tuturor duşmanilor ţării dă-le Doamne, pedeapsa ce i-ai pus austriacului —
Că el se crede şi-n valţuri de Strauss
Lăsîndu-şi numele-n pridvor, în naos şi-n pronaos.
Şi pînă la tine-n altar intrat-au pe cal
Fiii poporului cel muzical —
Cum şi-au scris ei numele şi anii pe tot peretele,
Cu oţelul cuţitelor, cu baionetele.

Ion Gheorghe

SCRIITORII ROMÂNI ŞI CĂLĂTORIILE

CĂLĂTORIE ÎN ŢARA KITAILOR

Călătoria lui N. Milescu Spătarul sub orizont asiatic e întîlnirea cu o lume insolită, fixată ermetic într-o existenţă şi o mentalitate care îşi au „cifrul" lor, indescifrabil pentru un european, oricît de umblat. Iar spătarul, pînă să treacă de marele zid chinezesc, cutreierase multe ţări, cunoscuse destule oraşe. Constantinopol şi Stockholm, Paris, Berlin şi Varşovia. Însă China, şi în mai mică măsură preludiul siberian, constituie o experienţă pe care cărţile n-o prevesteau : „Noi ne simţim ca pe alt tărîm". Călătoria în împărăţia kitailor va fi deci o iniţiere, ca într-o poveste în care eroul, supus mai multor încercări menite a-l descuraja, încearcă prin ingeniozităţi tenace să desferece o taină păzită cu străşnicie. Înconjurat de semne ciudate şi pus în faţa unor obiceiuri aşişjderea, solul măriei sale ţarul se confruntă cu un limbaj de un rafinament aparte, cu derutante echivocuri şi cu bizarerii care îşi au obscuritatea lor. Iar dacă misiunea trimisă la Pekin nu prea izbuteşte este şi fiindcă cele două coduri — pe care, cu astuţie, spătarul şi mandarinul (askaniama) le mînuiesc — nu comunică între ele, nu prea intră în rezonanţă. Ritul chinezesc, hieratic şi complicat, purificat de real pînă la abstracţiune, suspendă aproape orice dialog sau îl abate în litigii de ordin formal. Receptivitatea unuia dintre partenerii tratativelor (în speţă, diplomatul chinez) fiind blocată sau, în orice caz dificilă (prin manevră obstrucţionistă), mesajul e univoc şi prin aceasta firește că inacceptabil pentru ambasador. Marele zid, coborînd din munţi ca dintr-o legendă, neverosimil prin dimensiuni, împrejmuieşte o ţară care, înconjurîndu-se de mister, devine şi în imaginaţie fabuloasă. Zidul, simbol colosal al izolării trufaşe, emblemă a unei megalomanii care abia

«Rossia, Mongolia, Kitai» (pagină din ediţia lui Baddeley)

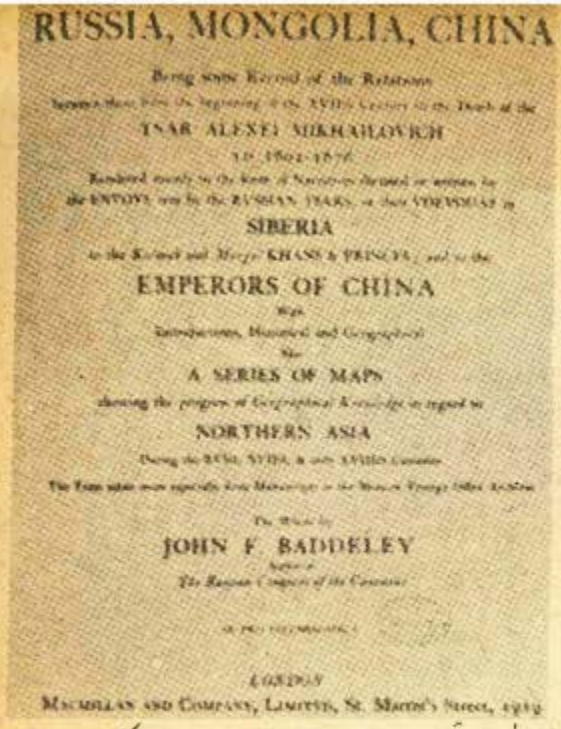

RUSSIA, MONGOLIA, CHINA

Being some Record of the Relations

TSAR ALEXEI MIKHAILOVICH

SIBERIA

EMPERORS OF CHINA

A SERIES OF MAPS

NORTHERN ASIA

JOHN F. BADDELEY

LONDON

MACMILLAN AND COMPANY, LIMITED, ST. MARTIN'S STREET, 1919

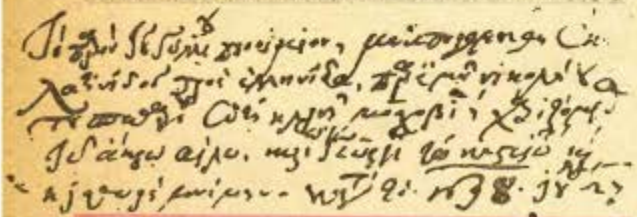

„Russia, Mongolia, China" (John F. Baddeley — London, 1919) ● Un autograf al lui Milescu în greceşte

dacă se disimulează, semnifică retragerea în orgoliul nemăsurat al unei slave stătătoare, ce se glorifică într-un ceremonial adeseori abscons, cu hieroglife care par, şi sînt, indescifrabile. A le pătrunde înţelesurile, desigur pe cele ingăduite, înseamnă încă o treaptă a iniţierii. Construcţii masive, turnuri şi iar turnuri, porţi grele străjuiesc o lume arhaică, enigmatică, suficientă sieşi. În scrisorile către ţar şi în însemnările de călătorie, Milescu transcrie acest anevoios joc diplomatic, eşuat mereu în diversiunile strategiei defensive a părţii chineze, într-o extenuantă căutare de forme — de gesturi şi formule — în care sensurile se lasă mortificate de protocol. Tratativele deci par o înfruntare între logica vie, manifestare dinamică a unei gîndiri pozitive, practice şi un soi de (i)raţiune dogmatică, înfăşurată în prestigiul ei ocult — un conflict, o gîlceavă între două semantici asincrone. Este o tocmeală nesfîrşită, exasperantă şi pe alocuri ilară, asupra modalităţii de înmînare a mesajului ţarului către bogdihan, cît şi asupra scrisorii de răspuns a fiului Cerului către suveranul Rusiei. Problema era ca nici tradiţia, nici demnitatea celor două imperii să nu fie lezate. Nu e improbabil — s-a emis supoziţia — ca Milescu însuşi să fi dorit această tergiversare, un răgaz adică în care să poată afla cît mai multe despre China. Greu de spus... Dincolo de atitudinile de falsă transparenţă, de gesticulaţia protocolară, stau interese (şi capricii, şi vanităţi) care implică personalitatea nu atît a unor indivizi (împărat, mandarini, ambasador), cît a unor împărăţii, participanţii la interminabilele preliminarii fiind de fapt exponenţi care, prin urmare, nu se exprimă pe ei înşişi. Fatalitatea face însă ca, în timp ce una dintre cele două ţări megieşe, Rusia, să manifeste o modernă voinţă de deschidere (prin negoţ, relaţii diplomatice ş.a.), cealaltă să rămînă cu neinduplecare încercuită în marele zid al incomunicabilităţii. Oricît de înzestrat şi abil diplomat, Milescu nu putea face mai mult. Chinezii cu care are de a face se comportă ca un fel de marionete ale tradiţiei, vameşi ai rînduielii străvechi, într-un climat de ezoterism care se voieşte a fi o răsfrîngere a armoniei celeste pe pămînt. Datina nu poate fi conjurată („desfăşurarea datinei ploconelii" ş.a.), nu se înmlădiază, nu concede nimic. Dar spectacolul, cu simbolistica lui graţioasă şi intraductibilă, e vrednic de a fi văzut, captivînd prin stilizarea şi ritualizarea de fiecare clipă, din zori pînă în amurg. Iar moldoveanu, minte iscoditoare şi profundă, ştie să vadă... **Descrierea Chinei** (în care sînt mixate şi documente străine) este o dovadă.

Pînă să sosească la porţile imperiului chinezesc, drumul, pe apă şi pe uscat, n-a fost uşor şi nici lipsit de pericole. Plecată din Moscova la 3 martie 1675, caravana ajunge în cetatea de scaun, Pekin, la jumătatea lunii mai 1676. O expediţie în necunoscut („cele ce se află pînă a ajunge la China, spre Siberia şi spre Mongolia, nu le-a ştiut nimeni pînă în vremea noastră" — **Descrierea Chinei**). Este, prin stepa siberiană, „un drum nou, un drum pe care nu mai călătorise nimeni vreodată". Milescu se comportă acum ca un cartograf, descrierile lui sînt ca nişte hărţi cu un relief geografic şi culoare etnografică. Constatările pe care le face îl îndreptăţesc să fie tăios cu aceia care, fără a fi străbătut friguroasele regiuni, „au înşirat fabule". Explicabil de aceea că „geografii nu ştiu nimic despre rîuri ori despre băştinaşi. Şi dacă au scris ceva, nu sînt decît basme, deoarece le ştiu doar din auzite ; nici unul din învăţaţii aceia nu a călcat vreodată pe acolo". Toponimia — la fel ca onomastica gingaş metaforică, specific asiată, semnifică, fiecare denumire e ca un cristal în care ceva s-a încorporat — o întîmplare sîngeroasă, vreo ispravă temerară, o amintire meritînd a fi perpetuată. Terzimanul de la curtea ţarului Alexei Mihailovici tălmăceşte, desigleză asemenea denumiri care, adeseori, sînt nuclee narative, „mineralizate" în cochilia unui cuvînt. Prin picla de istorie pîlpîie legenda, uneori cu învăpăiere biblică. Ostiacii, neam siberian, „se trag din sciţi, urmaşii de după potop ai lui Iafet, fiul lui Noe". Ei „cred încă în idoli, aşa cum au apucat de la uriaşul Nevrod". „Mongolii sînt cei pe care Biblia îi numeşte Gog şi Magog, pentru că poartă numele de mongoli". Samurul este „animalul numit de vechii greci şi de romani Lîna de aur". Un reflex nostalgic, revenind în răstimpuri, există în aceste însemnări. Irtişul e un fluviu care, ca şi Enisei, îl duce pe moldoveanul înstrăinat cu gîndul la Dunăre, iar ţinutul Enisei îi aminteşte Mileascului de Valahia (**Călătoria de-a lungul Siberiei de la Tobolsk pînă la fortul Nercinsk**).

Descrierea Chinei (datată 13 nov. 1677) este o monografie sistematică, întocmită cu minuţie, inventariind, cu unele naivităţi, tot ce se putea afla pe atunci despre această ţară asiatică „despărţită şi izolată de toate celelalte împărăţii", aflată pe un continent binecuvîntat („în Asia a făcut Dumnezeu raiul"). Nicolae Milescu stăruie asupra unor aspecte „ciudate", rare („multe lucruri care nu se mai află nicăieri"), „minunate", şi o face nu rareori în preajma mitizării. Poveştile, eresurile, în care Spătarul crede, înfloresc, ornamentează comentariul, mărturie documentată a unei iniţieri care s-a săvîrşit.

Mihail Kogălniceanu

VIZIUNI IBERICE

Multe dintre esențele operei lui M. Kogălniceanu stau ciorchine, **in vitro**, în însemnările lui de călătorie (nepublicate decît mai tirziu) din Austria și Spania (avea de gînd să refere și despre un **Voyage sur le bas Danube**). Artistul, dar mai ales ideologul și cărturarul împătimit de „ideile nouă", se regăsesc în filigran în teancul de manuscrise. Un stol de obsesii îl însoțește pretutindeni pe Kogălniceanu, pînă la poalele Pirineilor. Oriunde și-ar îndrepta pașii, el poartă pe tălpi țărina șesurilor moldave, a Moldovei la care nu contenește a se gîndi. Austria (unde se oprește între aprilie—iunie 1844), cu problemele care o frămîntă, devine aproape un pretext pentru comentarii privind structura politică și socială, climatul spiritual al vieții românești : despre tiranie, cu implicațiile ei funeste, „slobozenia gîndirii", „corupția năravurilor", problema imitației (urmare, la noi, a unui efort de sincronizare prea zorit pentru a mai îngădui și un spirit de discernămînt). Călătoria, deci, e un nimerit prilej de confruntări, de comparații, de cîntărire a unor soluții, amplificînd o perspectivă care, altfel, riscă să rămînă mărginită la propriile ei repere. Luciditatea, citeodată aspră, a judecății nu diminuează însă capacitatea emotivă. Cu acea pasionalitate care va fi să fie una din dominantele sufletului pașoptist, omul de idei are o violentă mișcare lăuntrică atunci cînd, într-una din seri, la teatru, replici sau tirade îi readuc în minte nădejdile și deznădejdile țării sale. Nădejdi și deznădejdi care sînt și ale lui. Pentru Kogălniceanu, în acest jurnal, nu viața există pentru a se sublima în literatură, ci literatura, cu intuițiile ei adeseori premonitorii, este aceea care documentează asupra vieții. Piesa lui Schiller **Kabale und liebe** este supusă unei decodări tocmai la acest nivel de semnificații. Reversul unei asemenea lecturi nu întîrzie a se produce, și literatura, recuperîndu-și privilegiul, își ia numaidecît revanșa. Dacă am folosit cuvîntul „lectură", e pentru că M. Kogălniceanu însuși, într-o scrisoare către I. Ghica, ne invită s-o facem : „Madrid, iubite, este al doilea tom al Bucureștilor sau al Iașilor, și Castilia veche seamănă ca două picături de apă cu șesurile Brăilei". Așa cum literatura poate fi o mărturie, răscolitoare, asupra vieții, viața înconjurătoare este scena vastă a unui zguduitor spectacol în care, sub o fatalitate tragică, „nenorocite Luize își dau sfîrșit vieții". Căci „toate persoanele piesei se găsesc în Austria". Memorialistica are o secretă slăbiciune pentru această îngemănare sau simbioză a artei cu viața, care se atrag și se resping cu un soi de vrăjmașă iubire.

În 1846, Kogălniceanu vizitează Spania (**Notes sur l'Espagne**). Nici acolo amintirea Moldovei nu-l părăsește : „Însă am studiat mult Spania — îi scria lui I. Ghica —, o țară prea curioasă și care are multe asemănări cu a noastră în limbă, caracter, obicee și chiar faze istorice". Pe acel pămînt „spaniol" se înfiripă și îl asediază vechile „suveniruri". Totul în Castilia, de la „orizontul" ei și pînă al „tipul și portul lăcuitorilor", amintește de Orient. Kogălniceanu tresare cînd aude „cîntece jăluite, simplu modelate pe cîteva note" — doiniri de dragoste, de jale, de haiducie (căci și în Spania haiducii, „bandiții" sînt „fiii poetici a poporului"). Dintr-odată, fără a voi să literaturizeze cu dinadinsul, Kogălniceanu se pomenește împresurat de fantome. Secvența are ceva halucinant : „La suitul sau scoborîtul unui munte, iluzia era cumplită. Deodată auzeam un cîntec monoton și jalnic, pe urmă zăream o ceată de

călăreți și socoteam că vedeam munții noștri scoborîndu-se din Carpați și mergînd la iarmarocul din Fălticeni". Asemănările, în tălmăcirea lui Kogălniceanu, nici nu sînt întîmplătoare, ci se întîlnesc sub același herb, al Orientului. Voluptatea arabă a fabulației, un anume sens al miraculosului, transpunînd oameni și locuri într-o ordine fantastică, un fantastic, însă, controlat de o străveche experiență. Afinitățile nu sînt prea greu de stabilit. Nu este culme de deal, rămășiță de zid, pod, prăpastie, grotă care să n-aibă legenda sa, în care vraja, descîntecul să nu joace un rol. Și, lucru curios, multe aceste povești au o mare analogie cu acele a românilor, care dovedesc că au aceeași baștină : Orientul". Iar Orientul, „acest leagăn măreț a imaginației și a poeziei", a avut dintotdeauna „o predilecție nespusă pentru povești".

Într-adevăr, răsfrîntă în pupila dilatată a lui Kogălniceanu, Espania este, după cum scriitorul o mărturisește, un vis de demult, vis al copilăriei, care s-a împlinit în sfîrșit. Nici nu-și mai dă întotdeauna seama cît, din ceea ce vede, e adevăr și cît proiecție onirică, filtrată prin cărțile răsfoite odinioară : „sălile Escurialului", „verdele alei a Aranjuezului", „bagdatiile daurite și sculptate a Alhambrei". Realitatea, ca o prelungire a imaginarului, se prelinge în neverosimil : „adese mă întrebam, dacă adevărat eram în Spania (...)". Dar chiar atunci cînd nu seamănă a plăsmuire, pămîntul iberic emană a poezie a lui. Rememorînd pagini de istorie, jurnalul lui Kogălniceanu capătă pe alocuri respirația basmului („era un rigă foarte înțelept", „portocalul cu poamele sale de aur", „simburii săi de rubin"), în descripții care își joacă văpaia culorilor, mitologicul participînd la această eflorescență a mirificului (în Grenada „te crezi în grădinile Armidei"). Încercînd să surprindă nuanța secretă, vibrația fină, penumbra misterioasă, armoniile inaparente, contemplatorul deplasează, cu sau fără sentimentul creației, liniile unor tablouri pînă cînd cadrul se lasă invadat de fabulos (ca în **Mille și una de nopți**, sugerează Kogălniceanu). Într-un proces de transfigurare delicată, imaginile selectate capătă o suavă transparență prin care ele transcend realitatea. La catedrala din Toledo frapează „colonetele delicate ca o făclie", „peatra lucrată ca de mîna îngerilor". Sedimente de livresc sînt scoase la iveală. O mînăstire închide între zidurile ei „dureri ascunse", „jartfe nevinovate", povestea ei e un roman care încă n-a fost scris. Între o tăcere reculeasă (uneori, „cea mai poetică descripție") și un „extas nedescris", „sufletul și duhul" parvin la starea de grație a poeziei : „atunci sufletul și duhul mi se înalță și simțesc că și eu sînt poet". Poezia din cărți consună cu aceea din realitate : „Cînd am văzut zidurile cetății Toledo, am înțeles toată poezia ce ți se dezvăleștc în închipuire oricînd cetești ceva despre zidurile cetăților din veacurile de mijloc". Același halo învăluie trecutul. Soartă maurilor în Spania „nu este decît o lungă epopee, impodobită cu întîmplările cele mai romantice și poetice". „Cavaleri și poeți", „morii" avură parte de un straniu destin — un popor „barbar, nomad, fără patrie", descinde în peninsula iberică unde cunoaște o strălucire care, odată ajunsă la apogeu, se stinge dintr-odată : „izgonit în Africa, își pierde toate calitățile, chiar numele, ca acel riu vestit ce-și pierde apele în năsip". O enigmă a istoriei, ce aprinde închipuirea istoricului nostru, a cărui povestire se modulează cu un anume fast stilistic, neobișnuit la Kogălniceanu, învești mîntat acum în straie de cronicar peste veac. Acordul e de concert imperial : „Și așa, cum o meteoră strălucită, după ce un minut au luminat pămîntul, s-au stins, și întunericul nu i-a păstrat rămășițe". Dar transa se suspendă brusc și intonația clară a interpretului raționalist, a fostului istoric se face auzită. Nici o enigmă : „Pricina este, cum am zis, religia. Evropa este esențial creștină. Privește la răsărit". Formulările sînt adeseori memorabile în laconica lor expresivitate. Alteori, complexitatea frazării, cu înțelesuri care se întrețes în perioade ample, savant întortocheate, care nu-și pierd suflul, trimite la N. Iorga, cu vocea lui de profet al trecutului : „Espania pare dar posomorîtă, chironomînd duhul lui Filip II, dînd născare lui Loiola, ctitorul iesuviților ; Terese de Avila luptîndu-se în contra tiranii regale și inchizitoriale (un cuvînt indescifrabil) prin Cortez, prin isteția aragonezilor **si, no, no** ; prin revoluția lui Padilla și a femeii sale, prin omorîrea multor inchizitori, silindu-se a-și redobîndi puteri prin bătălia de la Lepante și apoi încet, încet căzînd supt stăpînirea Burbonilor, după ce dedu lumii pre Don Chijot ; și supt Burboni Espania să adoarmă mulțămită de frumosul său cer, de limbeșala albastră a fluviilor, de mirosul portocalilor și a grenadelor, de danțe, de castanete și istorii de amorezi, de pricini religioase, de slava sa trecută și ca să nu piardă gustul singelui, alergînd la coridele de tauri. Pe urmă vedem iarăși Spania, deșteptîndu-se ca dintr-o lungă letargie, rănită, insultată, răgînd de furie, înaîtîndu-se asupra colosului veacului, asupra lui Napoleon și rămîind biruitoare cînd armiile tuturor potentaților Europii nu-l putuse cuceri. Astăzi Spania, ca o leoaică aprinsă, își rupe singură șălele, își bea singurul său singe, fie spre a păstra un trecut ce și-au făcut vremea, fie spre a chiema în sînul său idei nouă care singure o pot reînălța". Oricum ar fi — și aici stilul se aburește de melancolie —, „Espania poetică și religioasă se duce !" Spania „morească, catolică, poetică, amoroasă, patriotică..." I se opune, căci această țară este „o oglindă cu două fețe", „Ispania ce se zice nouă, civilizată, constituțională, reformată, unde tot este neorînduială", unde „viții instituțiilor", „holera corupției" proliferează, în vreme ce despotismul, precum și o aristocrație feudală și tot mai inutilă se sprijină, oprimîndu-l, pe strădaniile unui norod în care a rămas toată nădejdea. Un umor special, în care amuzamentul se înlănțuie cu o anume înfiorare în fața morții, se infiltrează în scena încrucișării a două „cortegé", unul posomorît, fiind vorba de „îngroparea ducăi de Saragosa", și altul burlesc, cum se și cuvine la „îngroparea sardelei, adică a carnavalului". Această pendulare de dionisiac și funerar pare un artificiu narativ de senzație (în felul celui la care apelează N. Filimon în finalul romanului **Ciocoii vechi și noi**), oarecum curios în mijlocul unor pagini ca de reportaj. Dar, e adevărat, un reportaj care interceptează tocmai momentul de fantezie enormă a realității. E aici substanța unei proze născînde, extrasă unui real în care, precum în „romanele" iberice, Kogălniceanu detectează adeseori „mitul amestecat cu adevărul". Atunci cînd contemplația îngăduie complicitatea fanteziei, memorialistul săvîrșește un (început de) ritual al creației, un gest, chiar dacă reprimat, de scriitor.

de Mircea Micu

GEORGE LESNEA

La țară

Am plecat la țară să respir,
nu mai vreau s-aud trecînd tramvaiul
Ore-ntregi și zile fără șir
o să-mi cînte drîmbele și naiul.

Vor veni flăcăi și fete mari,
zările vor picura lăptoase,
tractoriștii blînzi și temerari
îmi vor zice cîntece frumoase.

Seara cînd vin vacile din turmă
și se-aude buciumul în vii
voi pleca din deal cel de pe urmă
cu un buzunar de poezii.

Și-un văcar cu fața sănătoasă
îmi va da să beau dintr-un pocal
laptele cu dunga lui spumoasă
muls de la o vacă Zimenthal.

GHEORGHE ISTRATE

Aveți cumva un cal ?

Dați-mi un cal să plec pîn-la Buzău
aceste suple paracopitate
năluci de fum ce s-au născut din hău
de biciurile lunii însemnate.

Dați-mi un cal să-l scutur de nămol
ca pe un prunc să-l scald, să-l scarpin iute
sub coama lui ce flutură domol.
sub pleoapa unei stele necăzute.

Dați-mi un cal oricît ar fi de slab
durerea după dînsul mă despică,
mi-e dor de el cum doar lui El Zorab
și cum unui pescar de o plătică.

Dați-mi un cal, un roib, mustind de fîn,
copita lui e-o secere subțire
extaziat în față să-i rămîn
cum stă în fața socrilor un mire.

Dați-mi un cal, să fie vorbitor
să zică : hai Gheorghe Istrate
să ne mutăm imperiul într-un nor
departe de femei și de păcate.

Dați-mi un cal de orice sex ar fi
cu ochi frumoși ca două crizanteme
să-l culc în pat, să-i fac scamatorii
și să-i citesc cu glas duios poeme.

MIHAI BENIUC

La urma urmei

N-am mai fost demult pe Criș la noi
unde cîntă seara huhurezul
și pasc galeș turmele de oi
parc-ar rumega în barbă crezul.
Am tot scris poeme cu mașini
(tehnica ne-ajunge de la spate)
de cînd n-am plivit la mărăcini
știu vreo nouă limbi și jumătate.
Nu-i nimic, viața curge dreaptă
cei ce nu știu sînt nefericiți.
Voi pleca în sat unde m-așteaptă
pruncii să le cumpăr biscuiți.
Toate trec și toate vor rămîne,
las-că știu eu cum se-nvîrte roata.
Dacă nu poți să te-avînți spre mîine
pune tocul jos și spune : gata !

TUDOR GEORGE

Un sonet

Ghepard săltînd spre victimele fixe,
Un ultim dor cu herghelii de nalbă
Să treci în lotca vremii peste Styxe
Sedus de-o hydră severă și albă...

Încocîrjat, cu gîtul prins în salbă,
În care scapăr, ochi de jderi, onixe
Să dai un șut năpraznic drept în pikse
Că dacă-i bal, atunci să fie bal bă !

Să nu fii trist și cu voința fleașcă
Cum Doamna cînd îi sare-un bîgudiu
În baldachin lăptos la ceas tîrziu.

Iubește-ți urbea și pe Titi Teașcă,
Slăvește vinul, mestecă-i aroma
Și ceartă-te cu Papa de la Roma.

ALEXANDRU ANDRIȚOIU

Inadmisibila trădare

Ușoară ca un crin sfințit în unda
Botezului Fecioarei din Orleans,
Prin fața casei tale îmi fac runda
Cu o statornicie de un an.

Tu te arăți din cînd în cînd în buza
Balconului cu colonade verzi,
Ca o prințesă a la Lampeduza
Făcîndu-te mereu că nu mă vezi.

Ți-am scris o carte tristă, de sonete,
Expediindu-ți-o la post-restant
și-am așteptat cu aceeași veche sete
Sub balconașul rece și distant.

Tu ai ieșit ! O aveai la piept lipită !
Ce scurtă fu a inimii bătaie
Cînd am văzut coperta iscălită
Mare și clar : Mărgeanu Nicolae !

UN «ANTICĂLĂTOR»: C. NEGRUZZI

Negruzzi este un turist **malgré lui**, o fire sedentară, care preferă tihna căminului, confortul domestic unor deplasări care numai de incomodități nu duc lipsă. Călătoriile lui sînt „plimbări" sau cel mult „pelerinagii" (**Scrisoarea I. Primblare**, „Alăuta românească", 1837, **Scrisoarea XXVIII, Pelerinagiu**, „Gazeta de Moldova", 1852) pe cîte un drumeag pe care doar inerția stilistică — iar cîteodată impulsul parodic îl pot numi „pitoresc" sau romantic". C. Negruzzi nu e un admirator al naturii (efuziunile preromantice sînt de rutină), care îi apare ca o panoramă închisă, irelevantă, ternă. Nici personificările, cam forțate, ale prozatorului n-o înviorează cît de cît. Un cadru, mai mult sau mai puțin distinct, și atît. Preferă muntele, cîmpiei („Muntele e lăsat pentru poet, și poetul pentru munte"), dar recunoaște și „dulceața vieții cîmpenești". Însă decorul în sine nu-i spune mare lucru lui Negruzzi. El preferă drama, oricare i-ar fi decorul, și mai ales personajele care se mișcă pe scena imaginară. Și totuși, o acomodare se produce, dar într-un plan care nu face decît să întrețină o impresie de nenatural. C. Negruzzi vede natura prin prisma artei (T. Vianu). Pe drumurile Moldovei, scriitorul întîlnește sau castele ca în romanele lui W. Scott sau un palat gotic sau un prospect ca și elvețian, iar „pelerinajul" peste dealuri și peste văi spre Tg. Ocna (**Pelerinagiu** — prima variantă : **Pelerinagiu la Tirgul Ocnei**) e chiar „ca din poveste". Sînt artificii care nu dau descripției nici un aplomb, clișee la îndemîna oricui. Dar în această monotonie compactă survin și momente care curmă brusc plictiseala. Interesul nuvelistului se deșteaptă atunci. Un zid măcinat de vreme este ca un fragment păstrat dintr-o întîmplare de demult, un crîmpei de povestire dintr-o carte despre vremuri multe. La Tg. Ocna, oprindu-se lîngă Turnul Precistei, Negruzzi nu se lasă înșelat de tăcerea impenetrabilă a edificiului. Acolo s-au consumat desigur drame de care nimeni nu mai știe. Și prozatorul, într-o fulgerare de gînd, încearcă să-și reprezinte „jertfele", să audă „suspinele", să reconstituie spectacolul sîngeros desfășurat cîndva în sumbra incintă. Călătoria lui C. Negruzzi este, prin definiție, aceea a unui scriitor pe care evidențele îl lasă indiferent. Orizontul apropiat e ca o cortină care, cînd este cazul, se ridică, iar în scena vastă pătrund umbre sau întruchipări de odinioară. Tensiunile care mocnesc în „subtext" îl solicită pe scriitor, pregătit să foreze în galeriile subterane de unde își poate extrage materia primă pentru literatura lui.

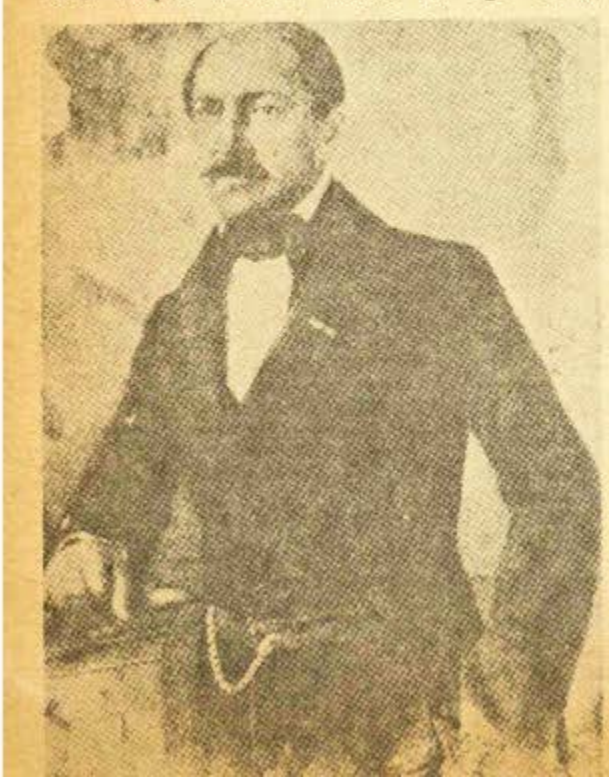

Reporterul improvizat îl stinghерește așadar pe prozator și numai uneori îi oferă șansa de a detecta, sub straturi terne, virtualități epice sau dramatice. În absența lor, descripția desuet clasicizantă nu se remarcă prin colorit sau relief. Și nici prin adecvare : „Oare Válcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile Ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton ? Ascultînd vuetul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe". Ce să caute în ambianța Tîrgu Ocnei „comparații mitologice" răsfolosite (Aheronul, „intrările imperiului lui Pluton", „Ciclopii făurind fulgerele lui Joe") ? Negruzzi nu le evită, chiar dacă se așteaptă să fie trecut — intervine deci autoironia — între „ruginele literaților". La o privire mai atentă, se observă că scriitorul nu pune multă seriozitate în asemenea procedee, pe care le subminează subtil, dinlăuntru. E și acesta un mod de a compensa o ingeniozitate care îi lipsește. În relațiile lui de voiaj scepticismul fraternizează cu ironia.

În fond, C. Negruzzi este un moralist rătăcit în peisaj, măsurînd cu băgare de seamă „tipurile" care defilează încoace și încolo, schițînd ca orice moralist ce se respectă „observații fiziologice" și cugetînd fugar la „vanitățile oamenilor". La Ems, mergînd și el la băi, în străinătate (în 1855), Negruzzi nu reține mai nimic din toată priveala (**Scrisoarea XXX. Băile de la Ems**). Nimic, în afară de „societatea aleasă" care, seara, iese la promenadă. La fel ca Barbu Știrbey, cu mai bine de jumătate de secol în urmă. Dacă acela enumera, cu emoții provinciale, tot „prințipi, grofi, baroni și cavaleri", cestălalt nu pare nici el chiar nepăsător față de o atare aglomerare de duci, prinți sau conți, de „obraze" care, în toalete elegante, își etalează blazat distincția prin grădinile unde muzicile cîntă. O clipă, Negruzzi se lasă furat de acest tablou vivant care nu-i este dat să-l vadă în fiecare zi. Dar numai o clipă. Apoi, lucidul epistolier redevine el însuși, penalizîndu-și un sentiment care nu-i este în fire. Odată ce-și recapătă umorul, distincția nobilelor fețe îi apare așa cum poate era, searbădă și puțin ridicolă în ifosele ei. Iar figurile, pînă atunci impunătoare, iată-le acum „țanțoșe", rigide și îngîmfate. Aceeași „societate" fașionabilă, surprinsă în exercițiul curei, în „haine de baie", îi stîrnește prozatorului un fin surîs. Ca și în alte **Scrisori la un prieten**, și în notele de călătorie, sporadice, ale lui C. Negruzzi semnul ironiei își are privilegiul său.

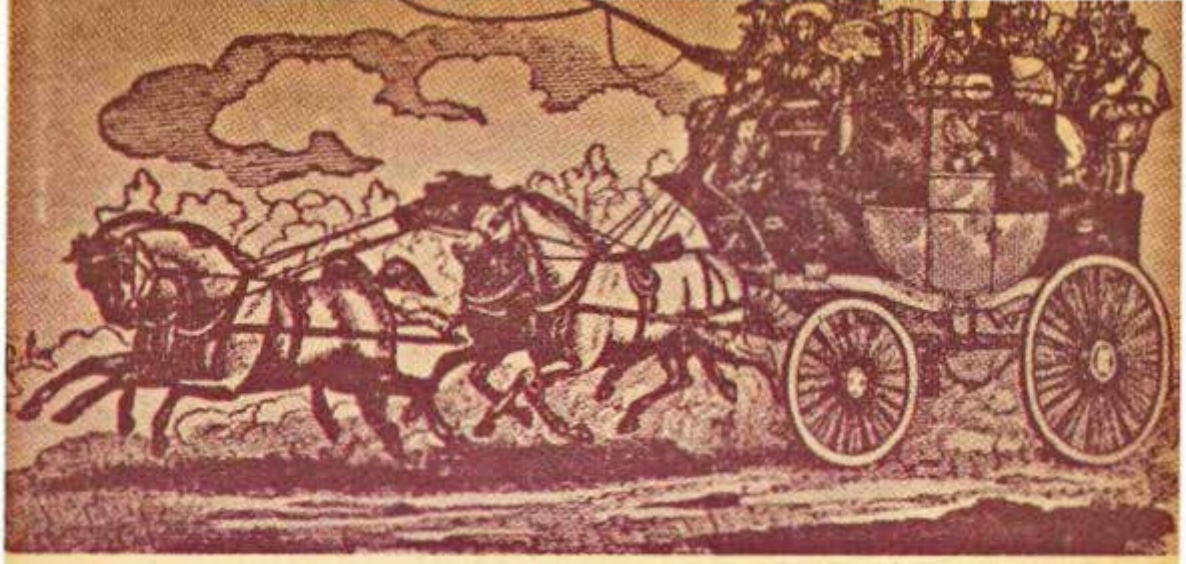

CĂLĂTORIA CA EXERCIȚIU FILOSOFIC

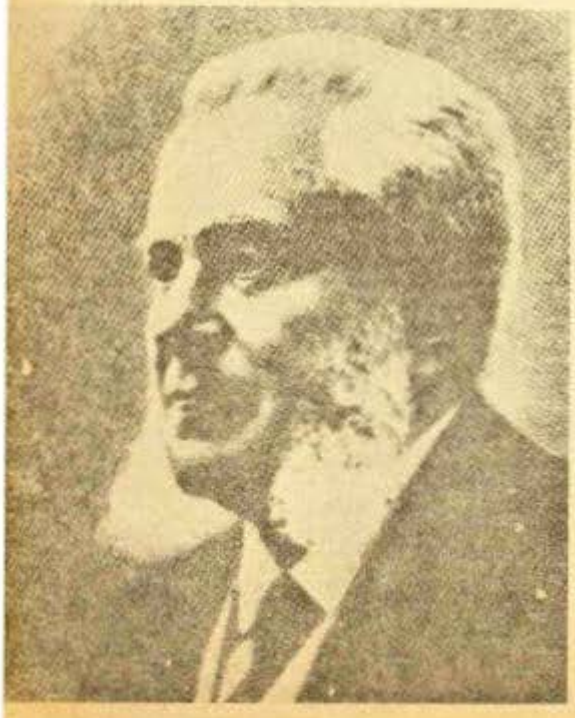

Un irezistibil „dor de ducă", „dor straniu și neînțeles", îl încearcă, de cum vine vara, pe A.D. Xenopol. În țară și în străinătate: **Mehadia. Impresiuni de călătorie** („Conv. lit." 1884), **O călătorie la Dorna în Bucovina** („Voința națională", 1886), **Amintiri de călătorie** („Voința națională", 1887, semnate Helvetius), **O excursiune la Rădășeni** („Lumea ilustrată", 1893), **Nürnberg** („Dochia", 1896), **O excursiune la Karlsbad** („Arhiva", 1896, semnată Vitold), **Amintiri din călătorie. Reichenhall și Salzburg** („Literatură și artă română", 1904), **Marea. De pe Aventin. Amintiri din Italia** („Românul literar", 1905), **Pădurea, Muntele Le Grand Salève de lîngă Geneva** („Românul literar", 1906), **Un suiș pe Ceahlău** („Arhiva", 1906), **Teiul din Schönau** („Arhiva", 1906), **Întîmplări de la țară** („Arhiva", 1907), **Orașul Dorohoi** („Noua revistă română", 1910), **Rișnovul de lîngă Brașov** („Viața românească", 1912), **Din fuga trenului** („Noua revistă română", 1913). Unele dintre aceste însemnări sînt reunite în volumele **Amintiri de călătorie** (1901) și **Tablouri din natură** (1913).

„Întîmplările" de pe natură ale lui A.D. Xenopol sînt ale unui reflexiv cu percepții impresioniste. Sălt, romantic, pe o stîncă așezată de valurile spumegînde ale mării, scrutînd heraclitian unda iute a unui riu, afundîndu-se într-un desiș umbros de pădure, el se pătrunde cu înfiorare de miracolul creațiunii. Ca într-un sanctuar, „glasul veșniciei" își murmură taina impenetrabilă, „taina cea mare în veci nedeslegată". Călătoria, pentru Xenopol, se transformă într-un exercițiu ca și filosofic, suspendat într-un agnosticism care trece ușor în resemnare mistică. Dacă există un sens, o finalitate în universul care ne conține, înseamnă că o forță mai presus de înțelegere le-a orînduit pe toate. Însă „marele tot" rămîne o enigmă, pururi ascuns în „învelișul metafizic" pe care nimeni și nimic nu ar putea să-l destrame. În învolburarea acestor neliniști, o soluție totuși se străvede. Dacă omul, în fața necunoscutului, își pune întrebări la care încă nu poate răspunde, în însăși această „îmboldire" stă șansa ca el să se apropie din ce în ce de inima misterului care îl atîtă, îl deznădăjduiește sau numai îl intrigă. Călătorind, Xenopol peregrinează și printr-o împărăție a fenomenelor în perpetuă mișcare și într-o metamorfoză necontenită care nu zăruncină totuși ordinea impecabilă a elementelor. O peregrinare, deci, în căutarea unor esențe cît ghicite, cît nedeslușite, o încercare prin învăluire de a forța, atît cît este îngăduit, des-tăinuirea „veșnicului tot".

Natura își are cifrul ei, un limbaj secret care nu se poate încă, ori niciodată, decripta. De aceea contactul se realizează în sfera percepției imediate. Fascinația se împletește cu un fel de spaimă, „necunoscutul" ispitește și descurajează totodată. Aventura cugetării, pe aceste cărări ale „neconștiutului", se oprește în pragul unor revelații care țin mai curînd de o beție a rațiunii. Reazemul ei, și poate consolarea, e în ideea cu reflex poetic a dumnezeirii — răsfrîntă în gloria solară și în magia selenară, în foșnetul unui fir de iarbă, în pulsația sevelor, în toate manifestările sau „icoanele" firești și totuși misterioase ale vieții. În beatitudinea lui, contemplativul se poate întreba o clipă, kantian, dacă lumea înconjurătoare există cu adevărat sau este numai o reprezentare a minții sale. „Pentru ce nu ar fi, ca și curcubeul, întreaga noastră concepție a realității tot numai răsfringere a soarelui inteligenții noastre în boabele de rouă ale lucrului în sine?" **(Amintiri din Italia, „Românul literar", 1906).** Curcubeul, „întipărire reală căreia îi lipsește însușirea obiectivității", se arcuiește ca o emblemă a sentimentului naturii la Xenopol. În Natură, ambianță și reală și părelnică, toată numai susur și freamăt, pămîntul chiar pare alcătuit din esențe imateriale, la fel ca eternicele „arătări ale văzduhului". Jocul de umbre și lumini — dominanta acestei viziuni — este și o metaforă a vieții și a morții. E o alternare de neguri mohorîte și de lucoare pulverulentă, o atmosferă vaporoasă care filtrează totul într-un spectru de nuanțe multicolore, cu poezia lui „nehotărîtă". Un abur se înalță peste ape, văzduhul încins tremură, razele soarelui se preling, „bură aurie", prin frunzișul catifelat al pădurii, un văl diafan, muiat în lumină și stropit cu mireasme, se așterne, în vreme ce un șopotit insinuant tulbură tăcerea. Un spectacol de sunet și lumină, trezind o voluptate dureroasă. În vraja toropitoare, extincția va fi părînd o comuniune eternă cu toate cele înconjurătoare. Lirismul reflexiv al lui Xenopol are uneori, pe struna melancoliei, ceva din timbrul eminescian. În **O călătorie pe Svițera**, străbătînd cu melancolii lamartiniene Lacul de Geneva, el invocă o poezie, al cărei original s-a pierdut, închinată de Eminescu la Viena actriței Baudius : „Wie Sterne viel Gedanken mild, / Im tiefen Grund, / Wie Mandenrund, / Ihr theures, bleiches Bild".

Cu „plăcerea nețărmurită a contemplării", Xenopol surprinde ca un pictor de la Fontainbleu, în diferite ceasuri ale zilei, „treptata schimbare a coloratiei întregului tablou". Din „indefinitul liniilor" emană o „poezie nemărginită". Licărul apei întrezărit prin „pînza" unei păduri, urzeala cu nuanțe albăstrii care stăruie în aer ca o mreajă, picla alburie, nebuloziatea roșiatică a unor amurguri sînt stări ale naturii pe care ochiul, „organul estetic par excellence", le selectează îndeosebi. Un cadru difuz, în contururi fluide și nelămurite, o „țesătură de aer și lumină" pe care se brodează „fine închegări" — reflexe ale frumosului izvorînd din „fîntîna infinitului" ori zămislit în „împărăția închipuirei". Cuprins de euforii panteiste, călătorul, uitîndu-se pe sine, se cufundă în „marele tot", într-o contopire în care veghea lucidității poate deveni stingheritoare : „ființa mea se făcuse una cu totul ce mă înconjura". În această părăsire de sine, ca într-o alurare, se poate auzi cum crește iarba și tăcerea însăși prinde glas. Dar, deșteptat din hipnoză, călătorul simte anxietatea pe care întrepătrunderea de aievea și de fantasmagoric o stîrnește întotdeauna. E secunda în care cugetul ajunge la răspîntia dintre frumos și adevăr. Iar citeodată, în toiul unei furtuni grozave sau dimpotrivă, cînd liniștea coboară maiestuos, gîndul încremenește în preajma sublimului, paroxism al frumosului, care, „pătruns de infinit", înfioară și neliniștește. În natură și în artă, deopotrivă.

Cînd privitorul se abstrage de sub asemenea seducții, percepția se preschimbă într-o proiecție și „tabloul" se realcătuiește atunci din ceea ce natura oferă, dar imaginația reordonează. Pentru că frumosul este și „un joc de idei ce întovărășește întipărirea estetică" **(Amintiri din Italia).** Selecția se face după „valoarea estetică" și, totodată, după „plăcerea estetică", inseparabilă. Legile artei sînt acum cele care decid. Peisajul se transformă într-o vastă pinacotecă. O galerie de „tablouri" care, fiecare, își caută „privazul". Arta este frumoasă cînd imită natura, iar natura, atunci cînd se înveșmîntează în „forme artistice". Concluzia : „arta nu trebuie să reproducă din natură decît acele părți ce pot îmbrăca forme estetice". Și încă : „Arta nu e frumoasă decît atunci cînd poate fi luată drept natură ; dar nici natura nu e frumoasă decît atunci cînd îmbracă forme artistice". Însă a nu se confunda : „Precum natura nu poate fi artă și arta nu poate fi natură și în această deosebire stă condamnarea definitivă a realismului în artă". **(Amintiri de călătorie).** Nici „realism brutal", nici „idealizare exagerată", reia Xenopol ideea, mlădiind-o, în **Amintiri din Italia.** Esteticianul face disocieri pentru care exemplele îi stau la îndemînă, puzderie. De pildă, frumosul natural din Via Mala „întrece tot ce pictura a putut închipui ca ideal în domeniul frumosului naturei" ; în schimb, Domul din Milano „învinge în luptă frumosul tablou al naturei înconjurătoare" **(Amintiri de călătorie).**

Dar nu e numai filosoful acela care purcede în aceste explorări poetice și de cunoaștere. Ci și istoricul, care reflectează la stadiile umanității sau, de pe Aventin, caută a descifra în ruinele Romei „istoria lumei", sociologul (făcînd lejere, involuntar amuzante asocieri între straturile apei unui rîu și „straturile societății românești"), filologul, care (în **O călătorie la Dorna în Bucovina)** deconspiră etimologia unor denumiri (ex. Colțul Acrei — de la lat. „acer" — „greu, cumplit, spăimîntător"). Reîntîlnim și la Xenopol anumite topos-uri ale călătoriei autohtone. Așa ar fi primejdiile coborîrii cu pluta pe Bistrița sau furtuna izbucnită pe neașteptate, apoi imageria medievalizantă, compensatorie în fond (stîncile, precum „ruinele unor castele feudale", asemuite cu acelea de pe malurile Rinului, „formele arhitectonice" care compun un decor muntos). Ancheta socială nu lipsește **(O excursiune la Rădășeni, Întipăriri de la țară, Orașul Dorohoi).** Xenopol deplînge „priveliștea desnădăjduită" pe care satele o oferă. Pricina, polemizează el, nu-l beția, ci dezinteresul și lăcomia stăpînilor, ca și ignoranța multor rurali, îndărătnici și orbiți de „eresuri agronomice". Nota politică **(Rîșnovul de lîngă Brașov)** se adaugă comentariului social, economic, etnografic.

Rareori **(Mehadia, O excursiune la Karlsbad),** scriitorul încearcă să fie și spiritual, dar umorul e sărac. În tren, spre Mehadia, sub ochii sclipind de amuzament ai povestitorului se urzește „un roman întreg" — de fapt „o nostimă nuvelă sau comedie" între o tînără doamnă și un curtezan cam vîrstnic și hilar. Sînt pagini de un haz minor. Dar e interesant că nu rareori scriitorii, călătorind și privind în jurul lor nu văd viața ca viață, ci viața ca roman, fie și comic.

Florin Faifer

CARE A FOST NUMELE LUI DECEBAL?

O asemenea întrebare este, fără îndoială, şocantă. Puţine sînt acele personalităţi istorice care să fi intrat în conştiinţa urmaşilor atît de plenar cum s-a întîmplat cu Decebal. El este ultimul dintre regii geto-dacilor care şi-a pus întreaga forţă în slujba patriei sale, în apărarea ei. „Era — ne spune Dio Cassius — priceput în ale războiului şi iscusit la faptă ; ştiind cînd să năvălească şi cînd să se retragă la timp, meşter a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere ; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut". După ce relatează crîncena încleştare dintre daci şi romani (cea mai amplă care s-a păstrat) Dio Cassius ne spune : „Decebal, căruia i se luase acum şi scaunul domniei şi ţara întreagă, şi care era însuşi în pericol de a fi prins, îşi face singur seama şi capul său fu dus la Roma". Pliniu cel Tînăr (Scrisori, VIII, 4, 1) vorbind tot despre el îl numeşte „un rege alungat din reşedinţa sa, izgonit chiar din viaţă, fără ca să fi pierdut niciodată nădejdea".

Decebal a înţeles să facă şi supremul sacrificiu pentru apărarea idealului său : libertatea, a înţeles să treacă liber în eternitate fără a suporta ruşinea înfrîngerii. Oare poate fi ceva mai măreţ decît a-ţi dărui pînă şi viaţa în slujba apărării patriei tale, a libertăţii ei? Nu este de mirare că în conştiinţa românilor, singurii urmaşi ai geto-dacilor, Decebal s-a transformat într-un mit, un simbol al dragostei de ţară, al apărării libertăţii, sentimente ce l-au animat şi îl animă pe români din totdeauna.

Nu ştiu dacă s-a făcut o statistică privind personalităţile din istoria noastră care au servit drept subiect în folclor, literatură, muzică, pictură, sculptură ori alt gen de manifestare artistică. Nu mă îndoiesc însă că pe primul loc se situează Decebal.

Dacă aşa stau lucrurile, şi aşa stau, se poate totuşi pune întrebarea : care a fost numele acestui mare erou ? După cum bine se ştie geto-dacii, ca de altfel toate popoarele Europei antice, cu excepţia grecilor şi a romanilor, n-au ajuns la un stadiu de dezvoltare care să le permită consemnarea în scris a istoriei lor. Tot ce ştim, sau, mai exact spus, aproape tot ce ştim despre strămoşii noştri se datorează scriitorilor greco-romani. Şi, numărul acelora care au scris despre geto-daci n-a fost mic, indiferent de apartenenţa lor etnică (deloc unitară) sau limba în care şi-au redactat opera. Se cunosc 63 de autori antici de limbă greacă sau latină, începînd cu Sofocle şi Herodot pînă la Solinus (a trăit pe la 250 e.n.) la care se adaugă cei din antichitatea tîrzie şi cei din epoca bizantină. N-au lipsit nici scriitorii care le-au dedicat opere întregi. Unul dintre aceştia este retorul şi filozoful Dio Chrysostomos care a scris o carte intitulată Getica ori Istoria geţilor, azi pierdută. Ştim că şi Dio Cassius a scris o Getica şi ea pierdută. Despre geto-daci a scris şi Traian ori medicul său Criton, opere din care s-au păstrat infime fragmente. Pierdută este şi partea din Istoria Romei a lui Appian care se referă la luptele cu dacii. S-au pierdut şi biografii ale împăraţilor în care s-a vorbit despre daci, cum este

cea a lui Marius Maximus. Cele ale lui Suetonius se opresc la Domiţian iar Historia Augusta începe doar cu Hadrian pe cînd din Istoria lui Ammianus Marcellinus întîmplarea face să se fi pierdut partea cu privire la evenimentele din vremea lui Domiţian. S-ar putea continua înşirarea acelor cărţi, ori părţi, pierdute în care era vorba de strămoşii noştri geto-daci.

Pierderile de care vorbeam au lăsat lacune în istoria noastră veche care se suplinesc, în măsura posibilului, cu izvoare de altă natură : arheologice, epigrafice, numismatice etc. Aşa se face că s-au putut naşte „probleme" cu repercusiuni de multe ori grave vizînd elemente fundamentale ale istoriei noastre, „probleme" puse uneori cu ştiinţă şi reavoinţă iar alteori din necunoaştere şi de cele mai multe ori cu alte scopuri decît cele ştiinţifice. Aceleaşi pierderi au dus la discuţii contradictorii între învăţaţii moderni cu privire la anumite evenimente ori aspecte referitoare la civilizaţia sau istoria geto-dacilor. Fiecare dintre ei formulîndu-şi opinii bazate pe izvoare de diferite categorii avînd drept scop luminarea unor întunecimi sau neclarităţi, contradicţii etc. Fiecare generaţie şi-a adus şi continuă să-şi aducă contribuţia la o mai bună cunoaştere, scopul esenţial al cercetării ştiinţifice.

Nici cu privire la Decebal, neîndoielnic, personalitate de primă mărime a istoriei geto-dacilor, izvoarele literare nu sînt prea multe şi lipsite de contradicţii. Izvorul de bază rămîne Dio Cassius a cărui Istorie romană (scrisă după anul 229 e.n.) s-a păstrat doar în parte. Din fericire istoricii bizantini cum au fost Xiphilinos (sec. XI) şi Zonares (sec. XII) au făcut rezumate ce au ajuns pînă la noi.

Pentru alcătuirea monumentalei sale opere Dio Cassius s-a folosit de autori ca Polybios sau Titus Livius dar i-a trecut cu vederea pe Caesar, Salustius, Tacitus ori Suetonius. Cu privire la Decebal el ne spune : „Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal. Duras, care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bună voie domnia (LXVII, 6, 1). Este vorba de începutul anului 86 e.n. cînd Domitian a pornit războiul împotriva dacilor. „Împăratul Domitian — traduce Şincai în Hronica Românilor, vol. I, p. 5) — carele era nu numai nesuferitoriu de osteneli, ci şi fricos, slab la fire şi dat spre sburdările trupeşti nu numai cu muieri, ci şi cu prunci. Drept aceia el nu s-au atins de război, fără numai prin povăţuitori s-au oştit cu Decheval". Unul dintre aceştia era Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene căruia i-a fost încredinţată conducerea armatelor romane ce au suferit mari dezastre, Fuscus însuşi găsindu-şi moartea.

Din relatarea lui Dio Cassius (fără să ştim pe ce izvoare se bazează) reiese că în vremea războiului lui Domitian cu dacii rege era Decebal şi că acesta s-a luptat cu generalul Cornelius Fuscus. Tacitus însă (considerat pe drept cuvînt cel mai mare istoric roman, contemporan cu evenimentele) în Istorii ne spune altceva şi anume că luptele au fost purtate de Diurpaneus, regele dacilor. Partea cu privire la Domitian din opera lui Tacitus s-a pierdut. Din fericire însă tocmai evenimenul de care este vorba a fost înşirat printre argumentele lui Paulus Orosius (scriitor de la începutul sec. V e.n.), în a dovedi că nenorocirile ce se abat asupra oamenilor din vremea sa nu se datorează creştinilor, ci au existat totdeauna. „Căci cît de mari au fost — spune el textual (Istoria împotriva păginilor, VII, 10, 4) — luptele lui Diurpaneus, regele dacilor, cu generalul Fuscus şi cît de mari dezastrele romanilor, le-aş enumera, într-o înşirare lungă, dacă Cornelius Tacitus, care a tratat în mod organic şi cu foarte mare exactitate aceste evenimente istorice...".

Acelaşi lucru îl spune şi Iordanes (Getica, 77—78) : „Domitian a plecat cu toate forţele sale în Illyria şi încredinţînd conducerea aproape întregii armate generalului său Fuscus şi cîtorva bărbaţi aleşi, i-a obligat să treacă peste Dunăre împotriva armatei lui Dorpaneus, pe un pod din corăbii legate între ele. Atunci goţii (respectiv geţii), care n-au fost luaţi pe neaşteptate, au pus mîna pe arme şi chiar la prima ciocnire au învins pe romani, omorînd pe comandantul acestora Fuscus... Pentru dobîndirea acestei victorii mari el i-au numit pe conducătorii lor semizei...". Nici de această dată nu cunoaştem izvoarele folosite de istoricul got de la mijlocul secolului VI e.n. Ar putea fi Cassiodorus, Dio Chrysostomos sau poate Tacitus. Fapt este că el era bine informat.

Despre dezastrul lui Fuscus întîmplat în anul 87 e.n. ne mai vorbesc Martial (Epigrame, VI, 76, 1—6) şi Iuvenal (Satire, IV, 109—112), amîndoi contemporani cu evenimentele, fără să precizeze însă de cine anume erau conduse oştile dacilor ori numele regelui. Acelaşi lucru şi cu privire la Suetonius (Domitian, VI, 1) care vorbeşte şi el de înfrîngerea lui Fuscus. În sfîrşit, a mai rămas de adăugat Petru Patricius (Istorii, 4, 5) autor din sec. VI e.n. care reproduce aproape cuvînt de cuvînt textul lui Dio Cassius.

Contradicţia este evidentă şi istoricii moderni au încercat să-i găsească o explicaţie. S-a acreditat părerea potrivit căreia Duras şi Diurpaneus ar fi fost una şi aceeaşi persoană. El i-ar fi cedat tronul lui Decebal, învingătorul lui Cornelius Fuscus, la o dată ce nu poate fi precizată. Rămînea fără de explicaţie relatarea lui Tacitus, transmisă de Orosius, şi a lui Iordanes. Or, despre Tacitus nimeni nu poate spune că nu este bine informat, mai ales fiind vorba de evenimente contemporane lui. Cele relatate de Tacitus sînt confirmate şi de Iordanes.

Într-un articol apărut postum, regretatul meu coleg de la Iaşi Nicolae Gostar (Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, 35, 1, 1984, p. 45—54) arată, cu îndreptăţit temei, că Duras şi Diurpaneus sînt doi regi deosebiţi iar Cornelius Fuscus a fost învins de Diurpaneus, victorie în urma căreia el a primit supranumele de Decebal care ar fi putut însemna „cel puternic", „cel viteaz".

Ideea ca atare, fără să fi fost argumentată, o găsim încă la Gh. Şincai care, la începutul Hronicii sale, anul 86, vorbeşte despre „Decheval, craiul Dachiei-ceii-Vechi, carele şi Diurpaneu s-au numit". Citindu-l pe Orosius, C.C. Giurescu, fără să ştim pe ce se baza, vorbeşte şi el de „Decebal i se mai spune şi Diupaneus sau Diurpaneus".

Iată aşadar că, după toate probabilităţile, Decebal este un supranume ce i-a fost atribuit regelui Diurpaneus, supranume legat de vitejia lui, înscris cu litere de aur în istoria geto-dacilor şi în conştiinţa urmaşilor acestora.

Ion Horaţiu Crişan

ROMÂNIA

PĂMÂNT AL SPERANȚEI

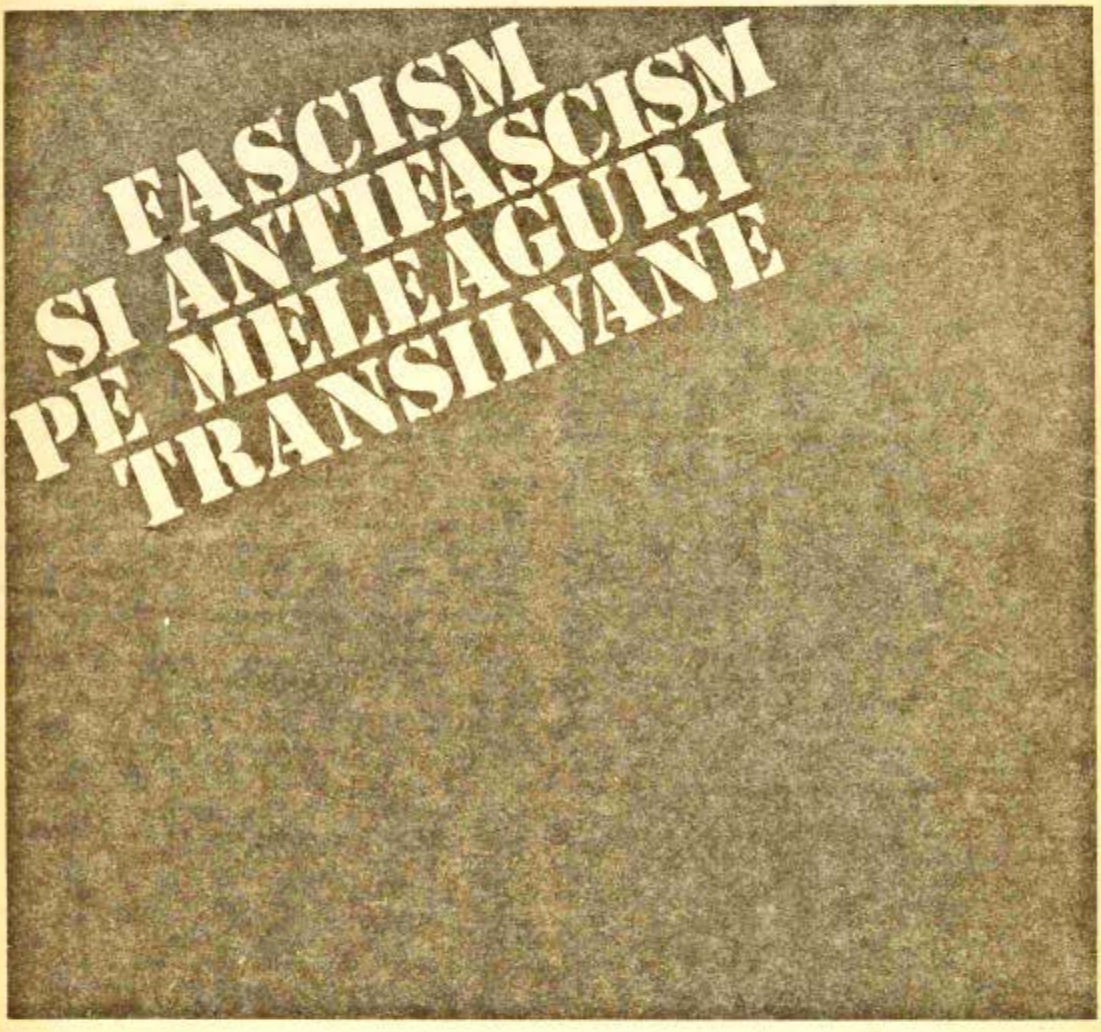

REȚEAUA OMENIEI

August 1985. În cimitirul evreiesc din Sighetul Marmației.

În miezul cel mai fierbinte al verii lui 1985, porneam, împreună cu alți cîțiva gazetari, spre nordul îndepărtat al țării, ca să întîlnim un grup de evrei americani originari din România, veniți în pelerinaj la mormintele înaintașilor lor și pentru a cinsti memoria victimelor holocaustului horthyst.

Cimitirul evreiesc din Sighetul Marmației arată ca o livadă de liniște semănată cu pietre albe. Dar oamenii aceia bătrîni au intrat pe porțile lui ca pe niște mari porți ale durerii. Erau evrei hasizi și purtau cu toții, chiar și cei din grupul tinerilor învățăcei care-i urma, redingote și pălării desuete, negre. Veneau de la capătul lumii și nu-ți puteai închipui lunga lor călătorie decît așa cum se desfășura către sfîrșitul ei, aici, pe drumul în coastă care urca spre cimitir. Veneau cu pas așezat, ca dintr-un loc în care timpul nu mai are curgere, și mica lor ceată chema de departe o legendă parcă știută. În frunte, ca și cum le-ar fi deschis trecerea, cu plete lungi și barbă albă de patriarh, marele lor rabin își sprijinea în toiag făptura firavă, închipuind pe zidul însorit o siluetă ciudată, hieratică.

N-au zăbovit prea mult lîngă monumentul din mijlocul cimitirului, poate pentru că aveau niște amintiri pe care viermele timpului nu izbutise să le roadă într-atîta, și nici apa lui să le spele îndeajuns, încît să și le poată așeza, pînă la urmă cuminte, în abstracția solemnă a istoriei. S-au risipit prin fineața înflorată a cimitirului, căutîndu-și fiecare pietrele lui. Trecuseră, totuși, mai bine de patruzeci de ani. Căutau. Citeau inscripțiile, se întrebau unul pe altul, erau și cîțiva oameni tineri care dibuiau, urmînd descrierea cețoasă făcută de părinții rămași acolo departe. Apoi, cimitirul s-a umplut de vocile celor care se rugau pentru morți.

Și, deodată, bătrînul de lîngă mine a luat în brațe piatra albă și s-a prăbușit în plîns. Hohotea, nestăpînit, ca un copil, îmbrățișînd marmora rece, în dreapta cu cartea pe care un deget o ținea mecanic și inutil deschisă la pagina cu rugăciunea care nu îi mai încăpea durerea. Morții lui cei mai dragi, cei mai apropiați, nu erau îngropați acolo, ci sub cerul Poloniei, ei nici nu aveau morminte. Dar piatra aceea punea un semn singurei bucăți de pămînt din care amintirea lui putea lua și face, firesc și de-a dreptul, ca în Carte, întrupare pentru chipul și asemănarea durerii lui.

Și dîrzenia acestei dureri, venită după patruzeci de ani, de la mii de kilometri, la ea acasă, a chemat alături, ca o mustrare, amintiri ale copilăriei mele. La 9 ani, am plecat din satul în care mă născusem, sat de pădureni coborîți spre cîmpie, plin de o rușine pe care o știam nemeritată, cu sentimentul copilăresc al unei uriașe puteri silită la neputință, ca și cum oameni răi l-ar fi pălmuit pe tata, cu sfîșierea unui început de moarte (izgonit ca un cîine rîios, avea să-și amintească și Elie Wiesel plecarea din Sighetul copilăriei lui). Peste Gepiu, satul cel mai românesc din lume, cobora noaptea ocupației. Au poposit apoi, în nouă noastră casă, oameni, cei mai mulți învățători ca și tatăl meu, alungați din locurile în care trăiseră, ei și ai lor, dintotdeauna, luați noaptea din pat, bătuți, schingiuiți, înghesuiți în vagoane de vite. Cîți vor fi fost? Și ce reprezentau ei față de cei 217 942 de români expulzați sau refugiați (16,5 la sută din populația românească rămasă sub ocupație!), ca urmare a unei politici sistematice de lichidare a elementului româ-

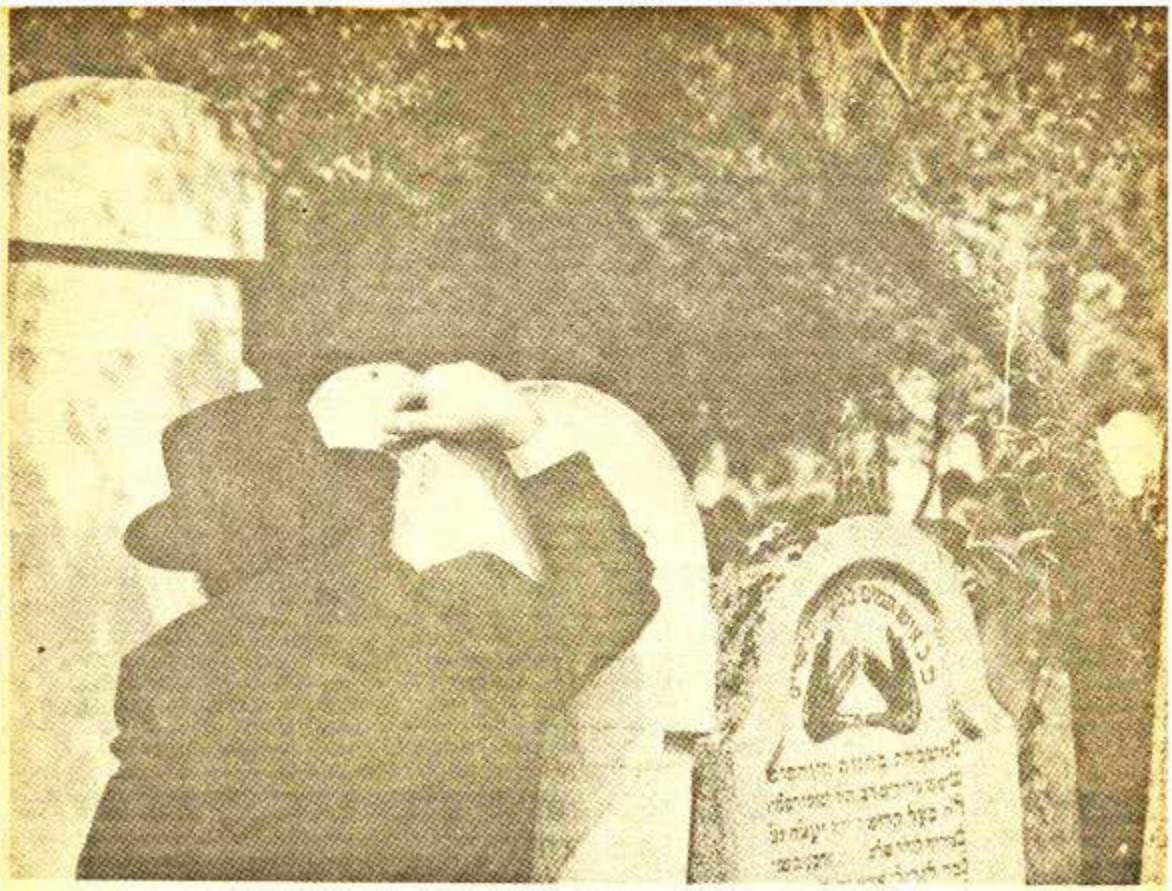

nesc ? [1]). Ne despărțisem de doi dintre cei mai prețuiți prieteni ai tatii. Despre moartea de martir a unuia, protopopul Aurel Munteanu, din Huedin, aveam să aflăm curind, cu suflete pustii, înmărmurite de durere. Cel de-al doilea, doctorul Wexler, din Beiuș, omul inteligent și instruit, cu chipul luminat de o necontenită întrebare interioară, care salvase cîndva viața tatălui meu și pe care acesta il prețuia atita, avea să ne scrie într-un tîrziu, după 1944, sgîrcit cu vorbele, despre ce se întîmplase cu evreii din Beliu, din Salonta, din Oradea.

Așa a început, la Sighetul Marmației, reconstituirea ce urmează, ca un drum prin amintirea oamenilor și prin istorie.

O pagină de istorie

Originea evreilor din Ardeal a făcut obiectul unor studii istorice minuțioase. Ele au înlăturat, fără drept de apel, opinia diletantă după care cele mai timpurii așezări ale lor ar putea data de pe vremea Daciei Traiane, deși urmele unor grupuri semite, și chiar evreiești, sînt indiscutabile pe stratul colonizării romane. O plăcuță de aur descoperită, în context funerar roman, la Orșova veche (1960—65), este chiar o invocare a lui Iahwe Adonai, iar o alta, scoasă la lumină tot acolo (1968), redă criptic numele aceluiași Iawo. [2]) Unități militare de „syri" (o cohors) fac parte din garnizoanele de la Romula. Dar, deși, în toată Romania occidentală, grupuri de negustori „syri" apar din cel mai timpuriu ev mediu, împrejurările în care sînt atestate primele așezări cunoscute în Ardeal (1571—1687) face imposibilă, după cele mai autorizate opinii, ipoteza unei continuități.

Vor fi avut loc infiltrări, nu foarte importante, și ceva mai înainte, în ciuda eforturilor de a le îngrădi, care își găsesc expresia, printre altele, într-o hotărîre a Dietei din 1578. [3]) Prima comunitate organizată pe care o cunoaștem este compusă din sefarzi, veniți din Imperiul otoman, și este cea de la Alba Iulia, pe atunci capitala voievodatului ardelean și singurul oraș în care evreii aveau voie să se așeze. O „cartă de drepturi" acordată de Gabriel Bethlen, în iulie 1623, ne îngăduie să cunoaștem destul de bine împrejurările apariției ca' și condițiile în care trăiește.

Devorat de ambiții mari, hrănite de receptarea prea optimistă a contextului politic complicat schițat de „războiul de treizeci de ani", sub care se ascundea procesul de restructurare a unui nou sistem continental al centrelor de putere, Bethlen miza prea mult pe efectele secundare ale conflictului din zona lui periferică, de contact cu Imperiul otoman. Influențat, fără

[1]). M. Fătu, Biserica românească din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația horthystă, 1940—1944, București, 1985, p. 60.

[2]) Inscripțiile Daciei Romane, vol. III, București, 1977, pp. 69—71.

[3]). R. L. Braham, Genocide and Retribution, Boston, 1983, p. 4.

indoială, de înfăptuirea de o clipă a lui Mihai, al cărei sens mai profund nu îl putea înțelege, ei voia să refacă splendorile unei Dacii utopice și, intuind avantajul pozițional al Ardealului, să tragă toate foloasele din transformarea platoului carpatic într-o turnantă a legăturilor europene cu spațiul otoman. Personaj aventuros și grandoman, de felul lui Despot Vodă, își dorea o curte strălucită, colecționa cărți și tot felul de celebrități. Avînd bune legături cu otomanii, Bethlen știa ce rol joacă grecii și evreii în viața comercială a Turciei europene și ar fi vrut să-i atragă spre voievodat. Unul din emisarii săi la Constantinopol îi vorbește despre faima medicului Abraham Susa, care îi trimite și niște leacuri, cu efect se pare, căci, în 1623, prințul scrie unui alt om al său să-i procure „leacuri noi" și să-i dea sefardului o sută de ducați, în cazul în care se hotărăște să vină la Alba Iulia. Medicul vine, în fruntea unui grup de evrei sefarzi care se stabilesc în oraș.

În „carta" pe care le-o acordă Bethlen, la intervenția medicului, se subliniază din nou dorința prințului de a restaura vechea glorie a Daciei, așezarea sefarzilor și a altor coloniști străini fiind menită să refacă viața orășenească a voievodatului pustiit de războaie. Ea garantează „națiunii evreești" o seamă de „drepturi", dintre care o parte, cele privind reglementarea activității negustorești, au caracterul unor adevărate privilegii. În general însă, „carta" nu este mai „liberală" decît actele care reglementează statutul comunităților evreiești din alte zone de influență „reformată", anti-catolică.

Pînă tîrziu, sefarzii, care au o organizare riguroasă și din rîndurile cărora apar primii rabini cunoscuți din Ardeal, sînt cei care domină viața comunității. Avem știre despre legături ale lor cu cercurile rabinice din Constantinopol, Belgrad și Salonic, cărora li se adresează pentru rezolvarea unor probleme religioase controversate. [4])

Dar episodul Bethlen, care s-a bucurat de atenție mai ales datorită precedentului de drept pe care-l constituia „carta", rămîne, istoric vorbind, fără urmări, mai degrabă pitoresc.

Odată cu precizarea noului echilibru de forțe european, proces în cadrul căruia eșecul turcilor în fața Vienei (1680) a avut rolul său, prezența austriacă devine tot mai evidentă și tot mai activă, culminînd cu incorporarea Transilvaniei în imperiul habsburgic. De acest proces se leagă, urmîndu-i tribulațiile, și afluxul din ce în ce mai puternic de așkenazi, legați de teritoriile aflate în sfera de influență austriacă. Sporul populației evreiești din Ardeal, care rămîne totuși neînsemnată (2 000, în 1766 ; 5 176, în 1825 ; 15 600, în 1850) [5]), se înscrie mai ales la activul acestora. „Registrul" (Hapinkas) comunității sefarde de la Alba Iulia (1736—1835), aflat astăzi la București, care începe să fie redactat în ebraică și „ladino", se încheie cu texte scrise în idiș, vorbind, în felul lui, despre acest proces. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, grupul sefard este copleșit după ce, începînd de la mijlocul lui, conflictul dintre sefarzii din ce în ce mai puțini și așkenazii deveniți majoritari luase forme tot mai ascuțite. De altfel, tensiunile de acest fel rămîn o caracteristică a vieții evreiești din Ardeal, oglindind, relictual pînă foarte tîrziu, situația specifică a regiunii, în care s-au întîlnit, de-alungul timpului, căile de descărcare ale unor nuclee dense de emigrație, lovite de vicisitudinile istoriei.

Un prim val vine din Galiția, provocat probabil de către șirul de nenorociri care se abat asupra evreilor polonezi începînd din 1648. Oricum, în 1735 conducătorul comunității de la Alba Iulia este David ben Beniamin, de origină poloneză, dar născut în oraș.

Imigrația galițiană a crescut puternic după prima dezmembrare a Poloniei din 1772, cînd una din regiunile cele mai dens populate de evrei a revenit Austriei. Marea majoritate a emigranților era constituită din oameni săraci și foarte săraci, fugiți de persecuții, dar și de lipsuri. Excluși din viața economică majoră, se ocupau cu mica negustorie locală, cu colportajul sau țineau circiumi. Unii aveau poverne, cazane de ars horilcă și votcă, al cărei secret îl aduseseră cu ei din Polonia. Foarte mulți însă își cîștigau pîinea muncind la pădure, ca țapinari, sau lucrînd pămîntul. Așezările evreiești țărănești din Maramureș, unice în felul lor, au scris una din cele mai interesante și mai pitorești pagini din istoria Diasporei. Aici și-a găsit hasidismul, mișcare mai mult decît religioasă, cu ample ecouri în conștiința și în viața spirituală evreiască, o nouă patrie și o a doua vatră de legendă. [6]) În pelerinaj la Sighet, în 1984, Elie Wiesel își amintea nostalgic un cîntec evocînd pădurea carpatină prin care trecea Baal Șem Tov, întemeietorul hasidismului. Noua înțelegere a lui dumnezeu, omniprezent în natură sub forma unei „scîntei sfinte", simplitatea și accesibilitatea drumului către el, o anume fervoare mistică de sorginte populară, găsiseră aici un mediu firesc de exteriorizare. Vorbitori de idiș, ținînd la obiceiurile, la ritualul și la folclorul lor, credincioși costumului tradițional, evreii din Nord-Vestul extrem al României au opus o rezistență organică față de tendințele de asimilare, atît de puternice în vechea Ungarie. Reacția de apărare este și mai vizibilă în viața lor spirituală, care mai că nu cunoaște fenomene de aculturație. Așa se explică faptul, aparent paradoxal, că deși credința lor punea piedici de netrecut ideii refacerii căminului lui Israel, tocmai în mediile ortodoxe, și poate mai ales hasidice, puternica conștiință de sine a schițat soluții sioniste. Acest proces de „laicizare" a iudaismului, cu atîtea consecințe în istoria modernă, pînă în zilele noastre, este de altfel o parte a procesului mai general de trezire a conștiinței naționale a popoarelor din această parte a Europei și nu poate fi despărțit de el. Nu este, desigur, întîmplător că unul din înaintemergătorii ideii, Peretz Smolenskin (1842—1885), aducea în articolele lui de presă, ca argument în favoarea cauzei evreiești, exemplul grecilor și românilor care fuseseră în stare să se regăsească pe sine ca națiuni moderne. [7])

Cel de-al doilea val de imigrație vine dinspre vest și este reprezentat de evreii unguri. La origine, este vorba de evrei din Boemia și Moravia care trec în Ungaria în urma măsurilor austriece menite să ducă la îngrădirea creșterii numărului lor în Cehia (sub Carol al III-lea, în 1726, se limitează căsătoriile, îngăduite pentru un singur tînăr bărbat de fiecare familie) și, mai ales, în urma noilor restricții, instituite sub Maria Tereza (în 1748, se fixează la zece mii numărul familiilor evreiești care pot trăi pe teritoriul boemo-morav). Curentul pune în mișcare oameni aparținînd unei burghezii orășenești de veche tradiție, cu ample legături exterioare, cu o viață cultu-

[4]) Dr. Carmilly-Weinberger Mózes, A Kolozsvári zsidóság emlékkönyve, New York, 1970, pp. 263 și urm. (Pentru toate datele privind „carta" și sefarzii ardeleni).

[5]). Braham, op. cit. p. 4 (Mai departe, trimiterea se face la : Braham, Genocide...)

[6]) L. Poliakov, Histoire de l'antisémitisme, I, Paris, 1981, pp. 388 și urm. (O foarte frumoasă și corectă prezentare a hasidismului și a rădăcinilor lui istorice).

[7]). S. Grayzel, A history of the Jews, New York, 1968, pp. 573—74.

rală bogată, activă și, ceea ce este și mai important, deschisă spre orizontul european. Ei vehiculează ideile înaintate ale timpului, sînt partizanii reformelor și luptă pentru emancipare și pentru cîștigarea dreptului de cetățenie. În lipsa unei burghezii naționale cît de cît puternice, ei ajung să joace, încă de la începuturi, un rol de întîiа mînă în dezvoltarea primului capitalism ungar, în industrie, comerț și finanțe. Nu este de mirare că, în marea lor majoritate, tind la asimilare și că din rîndurile lor se recrutează primii „asimilaționiști" activi. După emancipare (1867—68), foarte mulți se îndreaptă spre profesiunile libere și se afirmă puternic în domeniul vieții culturale și științifice. Ei sînt astfel principalii făuritori ai „erei de aur" din istoria evreilor unguri. [8])

În Ardeal, unde apar, de la început, ca evrei unguri, ei joacă, așa cum observă Randolph L. Braham, un rol deosebit de important în procesul de „maghiarizare". Adepți ai „reformei" religioase, ei sînt „neologi" occidentalizați și privesc cu oarecare superioritate pe ortodocșii localnici, în marea lor majoritate hasizi (spre deosebire de situația din Ungaria), Ostjuden, „evrei răsăriteni".

Stabiliți în centre urbane, cu precădere la Oradea și Cluj, ei ocupă poziții conducătoare în comerț și industrie, în profesiile libere, unde procentul lor este relativ ridicat, și în cultură. Evident, în toate aceste sectoare, nivelul economic general este simțitor mai bun, iar faptul se reflectă și în situația evreilor aparținînd mediilor sociale legate de ele. Componența solală (sau, mai degrabă, rezultanta acțiunii unor factori istorici deosebiți) apare, în cazul de față, supraadăugată unor alte mentalități și comportamente și este accentuată de decalajul marcat dintre zonele nordice „subdezvoltate" și celelalte zone din Ardeal. Un oraș, relativ mare, cum este Sighetul Marmației, rămîne un mediu economic și cultural departe cu totul de complexitatea și dinamica mediului urban orădean sau clujean.

Rămîne un fapt semnificativ că, în județele Maramureș și Satu Mare, cu preponderență hasidică, majoritatea sau o bună parte a evreilor locuiau, încă în 1930, la sate (în Maramureș : 23 480 în mediul rural, față de numai 10 609 în mediul urban; în Satu Mare: 11 485, față de 13 885), în timp ce în județele Bihor și Cluj situația este cu totul deosebită (în Cluj numai 2 025 în mediul rural față de 14 530 în mediul urban; în Bihor: 5 572, față de 20 578. [9])

Desigur, procesul istoric, departe de a fi liniar, nu se lasă surprins de modelul sociologic, care nu se realizează, nici el, în stare pură. Bunăoară, populația evreiască a Ardealului continuă să crească în mod semnificativ în cea de a doua jumătate a secolului trecut și, în același ritm, în primii ani ai secolului nostru : 30 000, în 1880 ; peste 53 000 în 1900 ; mai bine de 65 000 în 1910 [10]). Creșterea accentuată nu se explică, neîndoielnic, numai prin sporul natural. Dar aportul exterior nu este constituit exclusiv din evrei „neologi". Pe de altă parte, evreii ortodocși veniți din Ungaria se deosebesc de ortodocșii așezați aici de mai multă vreme, mai ales de adepții hasidismului, puternic atașați de tradițiile proprii, dar și de o

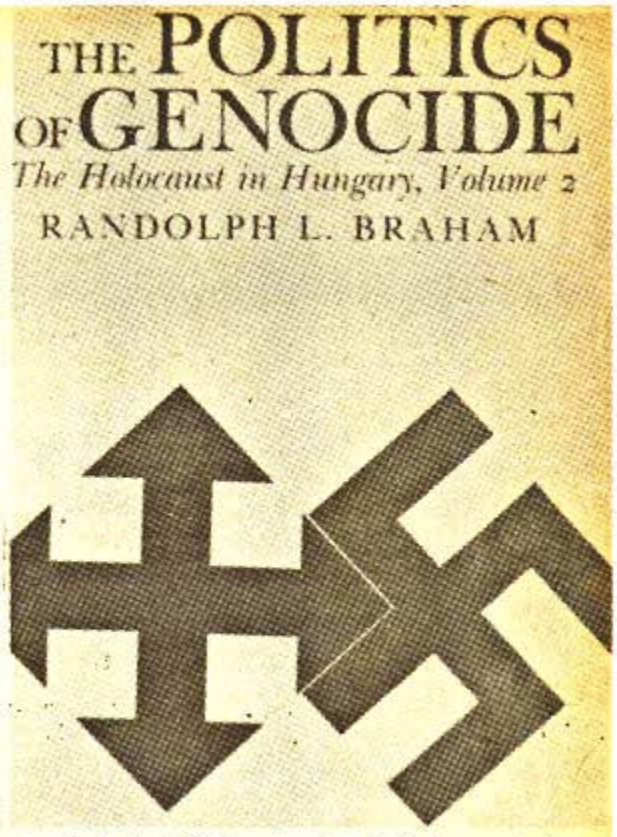

seamă de tradiții locale, deosebite, în majoritatea lor oameni săraci, muncitori necalificați, chiar țărani, meșteșugari, dughengii, desăgari, vorbitori de idiș, concentrați la Satu Mare și Sighetul Marmației, dar care, în satele locuite majoritar de români, și mai ales în județele Maramureș și Năsăud, vorbeau ca a doua limbă (sau cel puțin ca a treia) româna. O anume mișcare internă, continuă, a remodelat tot timpul schema primară.

Exemplul comunității din Oradea este grăitor din mai multe puncte de vedere. În anul 1 732, ea era compusă din 46 de oameni. În 1813, se construiește prima sinagogă. În 1870, populația evreiască constituie două comunități : una ordotoxă, majoritară, și una reformată. În 1944, în Oradea trăiau aproape 30 000 de evrei, numărul localurilor de rugăciune era de 40, dintre care 12 sinagogi. [11]) Așezarea unor grupuri de hasidimi, în jurul rabinului din Vijnița, care venise la Oradea în perioada interbelică, continuă procese mai vechi și, în acest sens, ilustrează bine felul cum s-a configurat în timp situația populației evreiești din Ardeal. La sfîrșitul primului război mondial, în Transilvania, Crișana și Banat trăiau 180 000 de evrei (1920). Organizarea lor în 110 comunități, dintre care 80 erau ortodoxe, 23 reformate și 7 „Statu Quo Ante", reflectă nu numai deosebiri de cult, ci, într-o bună măsură, o seamă de realități economice, sociale și culturale mai profunde, cu toate implicațiile ce decurg de aici. Ea pune în evidență și trăsăturile specifice ale vieții evreiești ardelene, în raport cu cea din Ungaria. [12])

[8]). R. L. Braham, The Politics of Genocide, The Holocaust in Hungary, vol. . pp. 80 și urm. (Mai departe trimiterea se face la : Braham, Holocaust...)

[9]). Remember, 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de nord sub ocupația horthystă, București, 1985, Tabel statistic, Anexa nr. 2, pp. 60—61.

[10]). Braham, Genocide..., p. 5.

[11]). Katona Béla, Várad a viharban, 1946, pp. 9 și urm. (Cifra de 30 000 include, probabil, și pe evreii din jud. Bihor).

[12]). Braham, Genocide..., p. 5 ; pentru Ungaria (structura socială, numărul și repartizarea comunităților etc., dovedind un statut social, în general, superior) v. Braham, Holocaust...

«Era de aur»

nul dintre cele mai zguduitoare aspecte ale marii drame pe care au trăit-o evreii din Transilvania de nord, și poate cea mai tragică dimensiune umană a ei, nu poate fi înțeles fără moștenirea istorică a ceea ce s-a numit „era de aur" a evreimii din Ungaria. În plan afectiv, clipele de pe urmă a mii și mii de oameni au fost marcate, mai mult decît de orice altceva, nu de sentimentul fringerii brutale a încrederii în om, oarecum vag totuși, fără adresă, ci de încălcarea în picioare a încrederii într-un șir de valori „naționale" intrate adînc în ființa proprie, în parte făurite chiar de ei, transformate de călăi în motivarea principală a nimicirii lor. Căci, niciodată, poate, n-a primit legenda antisemită a „evreului trădător" o infirmare mai dramatică decît în cazul acestor oameni trădați, și, pînă în pragul camerei de gazare, atît de naiv dezarmați, unii pînă astăzi, în fața trădării. Niciodată, legenda antisemită a „evreului apatrid" nu a primit o mai scumpă plătită infirmare decît în cazul acestor oameni care se socoteau, foarte mulți dintre ei, „unguri de confesiune israelită". Multe din cele ce urmează ar rămîne de neînțeles fără înțelegerea a ceea ce s-a petrecut în „Ungaria mare" între 1867, anul emancipării evreilor, și primul război mondial.

Întemeiată pe o cunoaștere profundă a contextului istoric, o analiză dintre cele mai pertinente a acestui aspect este cea făcută de către Randolph L. Braham, analiză pe care o reproduc, citind amplu.

„Datorită tradiției feudale a Ungariei, scrie Braham, aristocrația și gentry au refuzat cu îndărătnicie să intre în comerț, industrie și în alte ocupații «degradant burgheze», preferind să prelungească o eră feudală depășită. Fiind neliberală în atitudinea ei față de naționalitățile conlocuitoare și antidemocratică față de țărănimea maghiară și de masele muncitorești, aristocrația ungară la putere a avut o atitudine constant liberală față de evrei și i-a încurajat să se angajeze în afaceri și industrie. De-a lungul timpului, o relație de colaborare prietenească s-a stabilit între aristocrația ungară și industriașii, bancherii și financiarii evrei. Mulți reprezentanți ai aristocrației au devenit pe nesimțite parteneri în întreprinderi evreiești, ajungînd acționari și membri ai consiliilor lor de conducere. La rîndul lor, mulți magnați evrei au fost înnobilați și au asimilat moravurile și practicile aristocrației.

Ca o consecință a acestei politici tolerante, evreimea ungară se considera ea însăși o parte integrantă a națiunii ungare, iar maghiarii acceptau pe evreii asimilați vorbitori de limbă ungară ca egali ai lor. Ca atare, evreii nu numai că au participat din plin la dezvoltarea economiei Ungariei, dar au și contribuit generos la îmbogățirea culturii și științei ungare". [13])

„...Alianța dintre evrei și unguri, scrie la rîndul său Thomas Karfunkel, era o alianță naturală, bazată pe interese. Clasa conducătoare ungară era în principal interesată în perpetuarea poziției ei politice dominante și aprecia sprijinul evreiesc. De altfel, acest sprijin era foarte confortabil, pentru că evreii n-ar fi putut niciodată deveni un partener amenințător, cu un program politic urmărind autonomia sau existența separată. Simultan, ridicarea unei clase capitaliste evreiești și, în general, țelurile economice ale evreilor, au primit încurajare oficială. Aristocrația ungară nu avea, în mod deschis, atracție pentru aceste activități, iar penetrarea evreilor era preferată celei a unui alt grup etnic, inclusiv, sau probabil în special, celei a minorității germane".

Braham observă, cu drept cuvînt, că atitudinea de „toleranță binevoitoare" față de evrei era motivată nu numai de considerente economice, ci și de dorința de a crește procentul de maghiari în Regatul ungar poliglot, prin însumarea «maghiarilor de confesiune israelită» (Zsidóvallású magyarok), cum erau înregistrați evreii în statisticile oficiale". [14])

În conformitate cu statistica din 1910, întemeiată oricum pe o tehnică trucată, menită să înlesnească măsluirea datelor de bază, cum prea bine știau românii din Ardeal, din cei 18 264 533 de locuitori ai Regatului maghiar doar 9 944 627, adică 54,5 la sută erau unguri. „Dar chiar această majoritate anemică și dubioasă, subliniază istoricul american, fusese cîștigată cu ajutorul celor 911 227 de evrei care reprezentau peste 5 la sută din populație". [15])

„Recensămîntul din 1910, ultimul ținut în Austro-Ungaria, comentează, în strict același sens, Thomas Karfunkel, a identificat 54,5 la sută din populația Ungariei drept ungurească. Acest statut majoritar, extrem de important pentru motive politice precum și psihologice, era cîștigat cu colaborarea evreilor, care au au fost clasificați ca un grup național separat și care, în întregime, au optat pentru naționalitatea ungară. Evreii constituiau numai 5 la sută din populație, dar pentru unguri ei reprezentau diferența dintre o poziție majoritară și una minoritară".

Reamintind datele cunoscute (românii formau „minoritatea" cea mai numeroasă a regatului și reprezentau 20 la sută din întreaga lui populație, față de procentul real al ungurilor de maximum 45,4 la sută), Braham prezintă critic politica claselor conducătoare maghiare, „minate de un naționalism șovin orb", și urmărind asimilarea forțată a românilor, sîrbilor, slovacilor și rutenilor.

„Doctrina imperialistă a naționalismului maghiar, spune el, a inclus axioma politică potrivit căreia «ori maghiarii asimilează naționalitățile, ori naționalitățile vor distruge statul ungar»».

Evreii au jucat un rol deosebit de important în procesul de maghiarizare. Poate că nici o altă minoritate sau naționalitate din regatul ungar, observă Braham, nu a adoptat limba și cultura ungară cu o asemenea «grabă spontană» ca evreii... Acest proces de maghiarizare a devenit intens după 1877, dar începuturile sale datează din 1844 cînd conducătorii tineretului evreiesc din Pesta au lansat Magyarító Egylet (Societatea de maghiarizare) cu obiectivul specific al maghiarizării evreilor, predominant vorbitori de limbă germană, din oraș".

„Spre deosebire de situația din Occident, continuă istoricul american, emanciparea evreilor a fost promovată nu atît în termenii filozofiei liberale a iluminismului, ci, în primul rînd, ca un aspect al ideii de naționalism ungar. Unul din obiectivele de bază era întărirea poziției numerice precare a maghiarilor în regatul poliglot prin absorbirea sau maghiarizarea evreilor...

---

[13]). Braham, Holocaust..., I, p. 4 ; pentru citatul imediat următor, v. Thomas Karfunkel, The Impact of Trianon on the Jews of Hungary, în War and Society in East Central Europe.

[14]). Idem, p. 5 (subcapitolul „The problem of Nationalities").

[15]). Ibidem, p. 5.

Graba cu care evreii unguri au îmbrățișat cauza maghiară — majoritatea covîrșitoare a fost asimilată și mulți evrei ortodocși chiar au adoptat limba ungară ca limbă a lor de comunicare — poate fi explicată printr-un număr de factori. Ei erau, bineînțeles, recunoscători pentru înlesnirile economice și profesionale ce le fuseseră acordate după emancipare de către regimul aristocratic-gentry de orientare feudală. Ca urmare a acestui Interessengemeinschaft (comunitate de interese, n.m.) între regim și evrei, țara a cunoscut un nivel fără precedent al dezvoltării industriei și al modernizării în general, în vreme ce evreii s-au afirmat ca factor major, dacă nu dominant, în profesiile liberale și în capitalismul ungar. Dacă numărul avocaților a crescut între 1890 și 1900 cu 7,2 la sută, numărul avocaților evrei a crescut cu 68, 6 la sută. Din cei 4 807 medici, câți existau în 1900, 2 321, sau 48 la sută, erau evrei. În ce privește proprietatea agrară, de asemenea, progresul evreilor a fost de-a dreptul remarcabil, avînd în vedere faptul că evreilor nu li se permitea să posede pămînt înainte de emancipare. În 1884, existau 1 898 de proprietari evrei posedînd un teritoriu de aproximativ 1,75 milioane de jugăre... La 1894, numărul lor crescuse la 2 788 și mărimea teritoriului crescuse, și ea, la 2,62 milioane jugăre...

Postura naționalistă pro-maghiară a evreilor, continuă Braham, a fost, bineînțeles, adoptată, nu numai din cauză că era avantajoasă sau din recunoștință pentru înlesnirile create și pentru securitatea acordată de către regimul aristocratic-gentry, ci și datorită patriotismului fervent care a motivat atitudinea multora dintre ei. Așa cum a observat pe bună dreptate prof. Oscar Jászi, sociolog remarcabil și om politic democrat : «nu există nici o îndoială că o mare parte dintre aceste elemente asimilate și-au însușit noua ideologie în mod de-a dreptul spontan și entuziast, din dragoste sinceră pentru noua patrie». Naționalismul semit al multora dintre evrei s-a manifestat în special la Budapesta. Constituind aproape 20 la sută din populație, evreii din capitală se aflau în fruntea procesului de asimilare. Elita lor intelectuală a jucat un rol creator activ în dezvoltarea artelor, științei și literaturii. Tot această elită intelectuală asimilaționistă este cea care a dat naștere primei prese "liberale stăpînită de burghezia evreiască, cu cadrele ei slugarnice de ziariști și redactori care au servit plini de zel și necritic cauza hegemoniei maghiare. Această presă nu numai că a hrănit jocul șovinismului național îndreptat împotriva Austriei, dar a luat cea mai grosolan bătăioasă atitudine în luptele naționale și a fost un principal obstacol în calea unui compromis rezonabil între națiunile rivale.

Deosebit de virulenți în această privință au fost jurnaliștii de la Budapesti Hirlap (Gazeta Budapestei). Ei au fost în fruntea celor care pledau pentru politica de asimilare forțată în vederea creerii unei națiuni de «treizeci de milioane de unguri». Trebuie de asemenea amintită, în acest context, acțiunea necugetată a unor personalități ca Béla Grünwald, un sociolog, istoric și om politic, care urmărea maghiarizarea minorităților naționale, cu precădere în Slovacia, cu un zel de misionar. De îndată ce majoritatea evreilor antrenați în procesul de maghiarizare erau în același timp principalii reprezentanți ai clasei burgheze comerciale în comunitățile agrare locuite de minorități naționale, ei erau priviți în egală măsură ca purtători ai capitalismului exploatator și ai șovinismului maghiar. Această receptare a fost asociată în special cu presa bătăioasă aflată în proprietate evreiască identificată drept «un instrument lipsit de scrupule al dominației de clasă feudală și financiară»". [16])

Fără îndoială, și în acest caz, fenomenul istoric are un relief cu mult mai bogat, și Braham observă, pe bună dreptate, pericolul generalizării, scoțînd în evidență aspectele sociale ale procesului și incriminînd, retrospectiv, „politica mioapă", de bătaie scurtă, a unora din cercurile conducătoare evreiești. În nici un caz, nu poate fi scoasă din discuție brutalitatea cu totul deosebită a politicii oficiale de „maghiarizare" a tuturor nemaghiarilor, inclusiv a evreilor.

„Conduși în mare măsură de interesele economice și politice ale aristocrației evreiești asimilaționiste, care reprezenta în același timp grosul conducerii comunitare, ei (evreii, n.m.), nu au reușit să-și dezvolte o conștiință națională evreiască. Cu conducătorii aliniați necondiționat și necritic la un regim depășit în plan social și reacționar represiv în plan național, ei (evreii, n.m.) nu au devenit niciodată conștienți de responsabilitatea și de rolul lor particular în cadrul statului multinațional. În loc să acționeze pentru dezvoltarea unei societăți pluraliste democratice bazată pe toleranță și respect pentru toate naționalitățile conlocuitoare, evreii din Ungaria au fost greșit orientați «să nu scape nici un prilej de a-și uni interesele cu acelea ale claselor privilegiate aparținînd naționalității privilegiate din punct de vedere social și cultural». În felul acesta, evreii au permis, inconștient, să fie exploatați politic în serviciul unui regim aristocratic-gentry arhiconservator avînd drept scop principal păstrarea privilegiilor feudale tradiționale. Și-au dat seama prea puțin că acest regim agita spectrul «pericolelor» reprezentate de către naționalitățile «înapoiate» în curs de trezire, nu numai pentru a păstra unitatea statului național ungar sub hegemonie maghiară, dar, mai presus de toate, pentru a ține în frîu sau a reprima revendicările de reforme, justiție și egalitate ale claselor sociale exploatate și oprimate". [17])

«O ironie» sinistră a istoriei

Atitudinea adoptată de evreii ardeleni față de unirea Transilvaniei cu România a fost nuanțată, în funcție de multitudinea de factori care determinau situația lor, în contextul istoric foarte complex al momentului. O seamă de intelectuali cu vederi democratice și radicale au înțeles importanța evenimentului, și unele din primele și cele mai obiective relatări ale presei de limbă maghiară din Transilvania privitoare la Marea Adunare de la Alba Iulia se datorează unor gazetari evrei. La 18 aprilie 1919, în urma mai multor întîlniri pregătitoare, are loc la București o întrunire a evreilor ardeleni cu domiciliul în „Regat" care, se spune în rezoluția adoptată cu acest prilej, „luînd cunoștință de actul din Alba Iulia... aderă din inimă și cu multă satisfacție la programul cuprins în acest act, avînd în vedere că dispozițiile (lui)... corespund în totul principiilor liberale și democratice ale vremurilor actuale".

„Sașii au fost primii care au cerut în mod categoric ocrotirea românilor, scria cu acest prilej ziarul „Adevărul", după ei a urmat chiar o parte din unguri și astăzi vor să adere la

16). Ibidem, pp. 7, 8, 9, 10, 11.
17). Ibidem, pp. 11—12.

programul din 1 decembrie de la Alba Iulia, evreii". [18])

„Victime ale mediului în care trăiau" (Braham), unii evrei se temeau mai degrabă de un antisemitism plasat în România şi fals generalizat de către presa şovină ungară, care îl exploatase puternic în propaganda ei antiromânească, decît de antisemitismul „virulent" care mocnea sub toleranţa aparentă a claselor conducătoare maghiare. Faptul, folosit pînă astăzi de către o anumită propagandă, apare cu atît mai paradoxal cu cît, pe de o parte românii ardeleni nu folosiseră niciodată argumente antisemite în lupta pentru afirmarea drepturilor lor, iar pe de altă parte, în România nu avuseseră loc niciodată manifestări de antisemitism de gravitatea provocatorului proces al „omorurilor rituale" de la Tisza-Eszlár (1882), comparabil doar cu sinistrul fals al editării „Protocoalelor Sionului". El se explică, exclusiv, prin ataşamentul sentimental la realităţile depăşite ale „Ungariei mari" şi prin optica deformantă pe care o întreţinea acesta în privinţa românilor.

În cei douăzeci şi doi de ani de pînă la dictatul hitlerist din 1940, statutul economic şi social al evreilor ardeleni nu s-a înrăutăţit în nici un fel. Dimpotrivă, bucurîndu-se de toate drepturile cetăţenilor români, ei şi-au dezvoltat nestingherit viaţa spirituală, culturală şi religioasă, proprie.

În ce priveşte cultura religioasă, în cei 20 de ani, între 1920 şi 1940, în Transilvania de nord s-au tipărit 492 de cărţi evreieşti (titluri publicate) faţă de 241 cîte se publicaseră în cei 50 de ani anteriori. Între 1921 şi 1934 au apărut mai multe ziare idiş (13) decît în toţi anii „erei de aur" (10). Învăţămîntul religios nu a suferit nici o atingere. Dintre cele 37 de ieşive ardelene cunoscute de-alungul unei lungi perioade de timp, 10 au fost fondate între 1920 şi 1940[19]). Pînă la instaurarea dictaturii regale, a existat un Partid evreiesc care şi-a desfăşurat activitatea în cadrul constituţional al timpului. Personalităţi reprezentative dintre conducătorii politici activi ai evreilor ardeleni, ca Tivadar Fischer, József Fischer sau Ernö Marton au făcut parte din Parlamentul României.

Dar factorul nou care a intervenit în viaţa evreimii din Transilvania, şi care a căpătat în mod firesc, odată cu timpul, o pondere tot mai mare, este determinat de felul în care a receptat tînăra generaţie destrămarea imperiului habsburgic şi sfîrşitul „erei de aur", însoţit în Ungaria de un val antisemit fără precedent. „Renunţarea la visul asimilaţionist" (L. Bitton) şi victoria principiului naţionalităţilor au influenţat puternic noua atitudine adoptată în cercurile tineretului, nu o dată în opoziţie cu unele elemente din vechile conduceri comunitare. Încă înainte de adunarea de la Alba Iulia, la 20 noiembrie 1918, are loc, la Cluj, adunarea de constituire a Uniunii naţionale evreieşti din Transilvania (Erdély Zsidó Nemzeti Szövetség), după modelul diferitelor „consilii naţionale" care apăruseră, şi în Ardeal, ca mai în toate părţile fostului imperiu austro-ungar, în plin proces de disoluţie. Atunci cînd s-a pus problema reprezentării unice a evreilor în cadrul noilor structuri ale statului român (asemănător procedurii prin care se asigura reprezentarea altor naţionalităţi de după Unire) această formulă s-a impus de la sine, dată fiind organizarea separatistă a celor trei comunităţi religioase, ortodoxă, neologă şi Statu Quo.

„Această mişcare, scrie Livia Bitton, marchează, istoric şi ideologic, o cotitură semnificativă în viaţa evreimii ardelene, în special, şi în istoria luptelor sioniste din această zonă, în general, căci ea reduce indirect opoziţia tradiţională faţă de sionism a celor două tabere evreieşti extreme". [20]). Hasidimii, opuşi sionismului politic, în care vedeau o renegare eretică a regăsirii Sionului prin voinţa divină, ca şi unii neologi care vedeau în el un duşman al „aspiraţiilor şi sentimentelor lor naţionaliste legate de Ungaria" (L. Bitton) acţionau, pentru prima oară în istoria lor uniţi, în cadrul unei organizaţii naţionale evreieşti. Livia Bitton vorbeşte despre o adevărată „renaştere culturală a evreilor transilvăneni" înregistrată în cei 20 de ani interbelici, ale cărei instrumente au fost şcolile şi presa evreiască de limbă ebraică. Asociaţia şcolară Tarbut a organizat clase speciale şi şcoli de toate gradele în 32 de oraşe din Transilvania. Dintre şcolile secundare, un rol deosebit l-a avut „Gimnaziul Tarbut" de la Cluj, de fapt, un liceu, care da şi o pregătire pedagogică. Cei 720 de elevi ai lui studiau Talmudul, literatura ebraică, Biblia, istoria evreilor. Limba de predare era ebraica. Dezvoltarea acestei şcoli se leagă de numele directorului ei, un pedagog excepţional şi entuziast, Antal Mark.

În afara presei comunitare şi religioase, despre care am vorbit mai sus, între 1920 şi 1940, au apărut în Transilvania 10 ziare şi reviste de orientare sionistă, începînd cu Uj Kelet ziarul condus de Ernö Marton. În marile oraşe ale Ardealului, funcţionau şapte edituri evreieşti, din care patru numai în Cluj, care publicau lucrări literare şi politice. Este imposibil să enumerăm aici mulţimea de asociaţii sportive, culturale, literare, muzicale, artistice şi politice înfiinţate mai ales de către şi pentru tineri. Toate organizaţiile de tineret aveau centre de pregătire pentru haluţimi, „pionieri", coordonate de un Oficiu palestinian pentru Transilvania. [21]) Faptul că majoritatea acestor organisme au fost create încă prin 1920, continuînd de altfel tradiţii mai vechi, oprimate în „Ungaria mare" de tendinţele asimilaţioniste, dovedeşte că este vorba de iniţiative evreieşti, şi nu de o încercare de „demaghiarizare" a „evreilor unguri". De altfel, presa de limbă ungară, inclusiv presa evreiască de limbă ungară, a apărut nestingherită în România interbelică. Nu este mai puţin adevărat că statul român nu le-a pus nici o piedică, recunoscîndu-le şi acordîndu-le un statut legal nediscriminatoriu. Consecinţele acestei situaţii s-au resimţit favorabil şi în organizarea vieţii comunitare, a asistenţei sociale etc.

Toată această structură, scrie M. Carmilly-Weinberger, fost prim rabin al Clujului, se prăbuşeşte la 14 septembrie 1940, cînd Miklos Horthy, regentul ungar, intră în Cluj, capitala Transilvaniei, după dictatul de la Viena". [22])

Şi totuşi, R. L. Braham consemnează faptul că „unii evrei ardeleni au primit vestea celui de al doilea dictat de la Viena cu mare satisfacţie. Acest sentiment era întărit de către evreii bătrîni care îşi mai aminteau de «epoca de aur» a Ungariei dinaintea primului război mondial şi de către ignoranţa evreiască cu privire la

[18]), Unirea Transilvaniei cu România (Sub redacţia lui I. Popescu-Puţuri şi A. Deac), Bucureşti, 1972, pp. 686—87.

[19]). Remember.., anexe nr. 4, nr. 5, nr. 7, nr. 8, pp. 64, 65, 67, 68.

[20]). Livia Bitton, The Zionist Movement în Transylvania, în A Kolozsvári zsidóság..., citată mai sus, pp. 279.

[21]). Pentru toate acestea, v. Livia Bitton, loc. cit. pp. 280 şi urm.

[22]). A Kolozsvári zsidóság... p. 291. Tot acolo, prezentarea excepţionalei organizări comunitare, pe linie economică, culturală, de asistenţă socială etc.

realităţile politicii antisemite a regimului Horthy".[23]).

În acest sens, „este o ironie că, pînă la urmă, evreilor le-a mers cu mult mai rău sub unguri decît sub români. Pentru că, la cîţiva ani după cel de-al doilea dictat de la Viena (august 1940), evreii din Transilvania de nord, ajunşi sub stăpînire ungurească, au sfîrşit în lagăre de muncă sau la Auschwitz ; cei din Transilvania de sud, rămaşi în România, au supravieţuit aproape neatinşi[24]). Mai mult decît atît, aceştia din urmă, cu ajutorul unor români, şi alături de români, au salvat mii de vieţi evreieşti de la coşmarul Auschwitzului.

O ironie sinistră, călită cu martiriul a 130 000 de oameni.

«Protofascismul»

Adevărul este că amintirea nostalgică a unor evrei bătrîni, din Ardeal, dar şi din Ungaria, a fost exploatată de către un formidabil aparat de propagandă pus în slujba revizionismului şi a hrănit sistematic, neîntrerupt şi cu bună ştiinţă, ignoranţa cu privire la antisemitismul congenital al şovinismului horthyst.

Impus ca o soluţie ultrareacţionară, în faţa „pericolului comunist", regimul lui Horthy a început prin a justifica prăbuşirea edificiului şubred al „Ungariei mari", pe linia unei vechi tradiţii a clasei conducătoare maghiare, de cînd lumea „victimă a împrejurărilor istorice", prin cauze externe. Procesul istoric al creării statelor naţionale unitare din această parte a lumii a fost prezentat ca o mîrşavă conspiraţie a „naţionalităţilor", ajutată de „conspiraţia evreiască", singura vinovată pentru „revoluţia comunistă". Această variantă provincială a legendei germane despre „lovitura pe la spate" a dezlănţuit un val de excese antisemite, la acea dată fără analogii, în afara ororilor la care se dedau albgardiştii prin oraşele Ucrainei. Revoluţia era prezentată ca opera exclusivă a „comisarilor evrei" de la Béla Kun şi Tibor Szamuely pînă la Jenö Landler, Jenö Hamburger sau Aurel Stromfeld. „În vreme ce armata lui Horthy evita orice luptă, fie cu forţele române, fie cu cele ale lui Kun, scrie Braham, ea era din plin angajată în pogromuri şi în teroarea albă care au făcut mii de victime".[25]) Întreg arsenalul violenţei antisemite a fost pus în joc, de la „judecăţile populare" (népitéletek), făcînd apel la instinctele primare ale gloatei, pînă la „Legiunea neagră a morţii" (Fekete halállegió) a sinistrului Prónay, care trecea din comunitate în comunitate terorizînd, încasînd sume mari de bani drept „răscumpărare" de la „evreii bogaţi", aţiţînd populaţia la jaf şi executînd public evrei şi comunişti. Crime de rară bestialitate au fost săvîrşite într-un şir de localităţi unde au fost organizate omoruri în masă. Puzderia de „societăţi patriotice", secrete şi publice, răsărite ca ciupercile după ploaie imediat după război, au preluat programul şovin şi antisemit al reacţiunii anticomuniste ultraconservatoare. Una din cele mai puternice, MOVE, Magyar Országos Vederö Egyesület (Asociaţia maghiară de apărare naţională) avea două ramuri, civilă şi militară. Cea civilă, Magyar Tudományos Fajvédö Egyesület (Societatea ştiinţifică maghiară pentru protecţia rasei), cunoscută şi ca Uniunea Etelköz, după regiunea locuită primitiv de maghiari undeva pe Don, era dublată de cea militară, Kettös-Kereszt Sövetség (Uniunea Dublei Cruci). Primirea membrilor se făcea, şi în una şi în cealaltă, în cadrul unor ceremonii pline de mister operetistic, care încercau să refacă acte iniţiatice de fantezie ţinînd de imaginare rituri maghiare străvechi. Cum toate acestea preced SS-ul, singura explicaţie rămîne perfecta similitudine a motivaţiei lor mai profunde. Ca şi în cazul celor 10 000 (!) de asociaţii, pe grupe de vîrstă, de sex, de ocupaţie, de statut profesional etc. etc., coordonate de către o asociaţie de „apărare teritorială". boteză pînă la urmă, mai paşnic, Társadalmi Egyesületek Szövetsége, faimoasa TESz (Federaţia uniunilor sociale). Spre deosebire de situaţia din republica de la Weimar, unde, în ciuda unor complicităţi, ele întîmpinau opoziţia aparatului guvernamental, „asociaţiile patriotice" ungare au fost subvenţionate pe ascuns şi coordonate, încurajate activ şi folosite de către cercurile conducătoare ale statului, inclusiv Horthy. La protestele ocazionale ale fostelor puteri aliate, observă Braham, răspunsul tip al oficialităţilor maghiare, era că ele nu le pot controla deoarece forţele armate ale Ungariei sînt limitate prin tratatul de pace.[27])

Tot atît de semnificative rămîn contactele timpurii (1920) dintre personalităţile conducătoare maghiare şi mişcările de extremă dreaptă antisemite din Germania (Ludendorff şi von Kahr), legăturile cu albgardiştii, şi încă din 1923 (!), cu partidul nazist. La două zile după numirea lui Hitler în postul de cancelar, Gömbös, pe atunci, prim ministru al Ungariei, dă instrucţiuni ambasadorului de la Berlin să-i „prezinte felicitări şi salutări", iar în iunie 1933 este primul om de stat străin care se întîlneşte cu führerul. Într-o scrisoare adresată lui Hitler, la 14 februarie 1934, Gömbös îşi exprimă satisfacţia în legătură cu faptul că, în cadrul acestei întîlniri, führerul a sprijinit „principiile bismarckiene", adică rolul dominant al Ungariei în bazinul dunărean.[27]).

Supraestimarea propriilor forţe, îngîmfarea patologică a husarului, fanfaronada lui irresponsabilă au găsit în cîrdăşia cu hitlerismul, care le-a manevrat, singura speranţă de reînviere a himerelor lui politice. Ultraşovinismul tradiţional al clasei conducătoare a „Ungariei mari" s-a „modernizat" şi el, încorporînd din mers antisemitismul. Megalomania specifică adăuga o notă de grotesc întregii combinaţii.

„Horthy şi Gömbös, scrie R. Bigler, erau convinşi că ar putea negocia cu Hitler de la egal la egal. Reprezentanţii «rasei de stăpîni» ungare se comportau de obicei în tradiţionala notă de siguranţă de sine a «gentilomilor unguri» (magyar urak) faţă de führerul Herrenrassei germane.

Într-un discurs ţinut în parlament, în 1936, Dezsö Sulyok a atras atenţia asupra pericolului pe care îl reprezintă supunerea totală a Ungariei politicii externe a lui Hitler. Cu un zîmbet superior, Gömbös l-a asigurat pe Sulyok că «el l-a avertizat pe Hitler mai de mult că el (Hitler) nu trebuie să se gîndească să trateze Ungaria ca o parte a Südostraum-ului, deoarece în acest caz, şi Ungaria va trata Germania ca Nordwestraum»".[28])

---

[23]). Braham, Genocide.., p. 8.

[24]). Braham, Holocaust..., I, p. 84 ; în acelaşi sens, v. şi Braham, Genocide..., p. 8.

[25]). Braham, Holocaust..., I, p. 18.

[26]). Braham, Holocaust..., I, p. 21 ; subcapitolul „The Patriotic Associations", pp. 20 şi urm., prezintă această „uriaşă reţea la scară naţională". V i S. Fényes, Ungaria revizionistă, Bucureşti, 1936.

[27]). R. M. Bigler, Heil Hitler und Heil Horthy ! The nature of Hungarian racist nationalism and its impact on German-Hungarian relations 1919—1944, în East European Quarterly, vol. VII, nr. 3, 1977, p. 260.

[28]). Idem, p. 260.

Legătura indestructibilă dintre revizionism, cu toate implicațiile lui rasiste, și antisemitism, ca forma nazistă a rasismului, nu era o legătură conjuncturală, tactică, ci exprima o deplină și intimă sudură istorică. Visul grandoman al „Ungariei mari", adică înrobirea națională a zeci de milioane de români, sîrbi, slovaci, ucrainieni, nu mai putea fi conceput decît în perspectiva de coșmar a „ordinei noi" hitleriste. Dar, în anii interbelici, acest vis era întreținut nu numai de interesele aristocrației „zséntri", ci și de o masă mic-burgheză lumpenproletarizată, cum nu exista probabil nicăieri în lume, formată din sutele de mii de funcționari, polițiști, jandarmi, notari, contopiști dezafectați odată cu prăbușirea „regatului istoric". Interessengemeinschaft-ul nu mai exista, spartă de aparitia acestei mase de șomeri sociali și de declasați turbulenți, nemulțumiți cu rolul de pauperi pensionari ai trecutului și de sinecuriști mizeri ai exaltării naționaliste. Pînă la realizarea visului revizionist, pentru această uriașă masă de nemulțumiți, dușmanul de acasă era evreul, „străinul trădător" la îndemînă. Nu este o întîmplare că prima măsură antisemită legalizată din Europa interbelică este cea adoptată în Ungaria, încă în 1920 (!), legea XXV, din septembrie, care limitează accesul studenților evrei în universități. (Cererea studenților medicinești ca studenții evrei să facă necrotomii numai pe cadavre evreiești, lucru strict oprit de legile ortodoxe evreiești, reînvia o mentalitate medievală și inaugura cele mai perverse agitații antisemite moderne.)

În ciuda evidenței, unele cercuri conducătoare evreiești nu au înțeles acest lucru. Deși legea antisemită cădea sub incidența prevederilor tratatului de la Trianon, privind drepturile minorităților, unul din conducătorii evrei, Vészonyi, fost ministru de justiție, declara la adunarea comunității evreiești din Pesta, la 27 octombrie 1924, că, „tratatul de pace de la Trianon, care i-a lipsit (pe unguri) de drepturile lor, nu poate fi izvorul drepturilor noastre", iar o seamă de fruntași evrei au intervenit pentru ca organizațiile evreiești occidentale să nu agite problema la Liga Națiunilor, intervenție exploatată la Geneva de reprezentantul ungar. De altfel, într-o scrisoare adresată Secretariatului Ligii, la 29 noiembrie 1925, conducătorii evreimii ungare „protestează viguros" împotriva intervențiilor străine în problema dispozițiilor antisemite ale legii. [29])

De fapt, dînd prioritate revizionismului, cercurile conducătoare ungare își manifestau rasismul antisemit cu intermitențe (și cu menajamente pentru marii capitaliști evrei din Ungaria), exploatînd din plin rasismul antiromânesc și antislav, citeodată chiar cu banii extorcați moralmente de la aceștia.

Pentru cercurile conducătoare horthyste, scrie Bigler, lecțiile Trianonului erau clare: dacă Ungaria vrea să ajungă din nou să domine bazinul Dunării, ea trebuie să elimine rasa străină a evreilor din viața Ungariei și să ducă pînă la capăt procesul de asimilare a celor cîteva sute de mii de țărani germani și slovaci din țară (evident, și a celor români, n.m.) care, datorită politicii ministerului educației, nu citeau și nu scriau în limba maternă. În același timp, Ungaria trebuia să se pregătească pentru recucerirea tuturor fostelor teritorii ale „regatului", bineînțeles cu ajutorul unor puteri străine, și pentru o maghiarizare a teritoriilor astfel recucerite care trebuie urmărită cu mult mai puternic decît „în vremurile de altădată".

Numai toate aceste elemente împreună dădeau coerență politicii revizionismului și numai deplina cirdășie dintre Hitler și Horthy îi putea hrăni iluzia realizării. Așa se și explică faptul că felul temperamentos al fasciștilor unguri a luat-o, nu o dată, înaintea felului metodic al fasciștilor germani.

«Hullarablo leszünk»! (Vom deveni jefuitori de cadavre!)

La întîlnirea de la Berchtesgaden, la 22 august 1936 (!), Horthy a făcut apel la ura lui Hitler față de „comunismul evreiesc" și la disprețul lui față de slavi, identificînd „bolșevismul rusesc și panslavismul". „Horthy a sugerat, de asemenea, ca Germania și Ungaria să atace Cehoslovacia (în 1936 !, n.m.) și «să distrugă această tumoare canceroasă». Ungaria ar fi atunci «capabilă să arunce forțele și materialul său de război, eliberate de pe acest teatru de luptă pe un alt front». (Era vorba, fără îndoială, de un viitor război antisovietic. În 1936 ! n.m.)... Fapt este că Hitler a trebuit să potolească inițiativa agresivă a regimului Horthy: nu din pricina moderației, ci pentru că Germania nu era încă gata de război. Ungurii erau alarmați de posibilitatea unei înțelegeri între Hitler și cehi, lăsînd Ungaria în afara ei. Ministrul german al afacerilor externe, Neurath, a trebuit să asigure în repetate rînduri pe unguri că Germania nu va începe negocieri fără informarea prealabilă a Ungariei. Ungurii au arătat că orice angajament bilateral germano-ceh ar crea o criză serioasă în Ungaria, care ar putea pune în pericol orientarea pro-nazistă a politicii ungare". [30])

Cît se poate de caracteristici pentru tehnica poltronă a afacerii, după ce Horthy se asigurase în felul acesta de concursul lui Hitler și în timp ce agitația celor 10 000 de societăți „patriotice", a „gărzilor" și „vitejilor" de tot soiul continua mai bătăioasă ca oricînd să exalte virtuțile războinice ale „urmașilor lui Atila și Arpad", îmbătîndu-se cu apă rece, guvernul ungar a ținut să primească bucățica de zahăr, nu în fireasca poziție de sluj, ci cu ceva aparențe de onorabilitate. Ungaria a cerut prin urmare, negocieri și o rezolvare a „diferendului" pe baza principiului „autodeterminării". Negocierile de la Komarno (octombrie 1938) n-au dus, evident, la nici un rezultat și guvernul ungar a hotărît, excedat, să supună problema unui arbitraj germano-italian. Cele două puteri ale Axei „au acceptat această sarcină" la 30 octombrie și, la 2 noiembrie, Ribbentrop și Ciano, după ce au judecat profund, timp de două zile (!), au semnat „primul arbitraj de la Viena". Ungaria horthystă a fost cadorisită cu o parte din teritoriul cehoslovac.

În „problema românească" datele erau ceva mai complicate. Din motive „istorice", de prestigiu, Horthy ar fi vrut să aibă parte de o „cucerire". „Că ungurii ar fi fost învinși de români într-un război era pentru Hitler în afară de orice discuție" [31]). Și probabil că și pentru Horthy. Dar teama dictatorului german că ar putea pierde petrolul și grîul românesc ca urmare a complicațiilor necontrolabile ale unui

[29]). Braham, Holocaust..., I, p. 31—32.

[30]). Bigler, loc. cit. p. 262.

[31]). Idem, p. 263.

conflict în zonă era foarte mare şi pe ea a mizat, fără îndoială, guvernul horthyst, lăsînd loc bănuielii că ar putea căuta şi ajutorul altor puteri.

„În aprilie 1940, primul ministru Teleki a încercat să ia iniţiativa şi să forţeze Germania la un atac comun germano-ungar împotriva României. Cel mai surprinzător aspect al planului era că trupele germane, atacînd prin Transilvania, ar fi urmat să fie sub comandament ungar, pentru a da impresia că trupele ungare au cucerit Transilvania. În ciuda ameninţării naziştilor că nu vor sări în ajutorul Ungariei într-o ciocnire militară cu România", [32]), presiunea horthystă a forţat mîna lui Hitler. Şi din nou, în timp ce „societăţile" şi „vitejii", cu şi mai multă furie „patriotică", cîntau prin circiumi cîntece de glorie, guvernul Ungariei „nedreptăţite" propunea tratative cu românii, pentru rezolvarea „litigiului istoric". Şi din nou, după tratativele ţinute de data asta la Turnu Severin, guvernele Axei „acceptă" un „arbitraj" pe care nu-l ceruse decît Ungaria. Ribbentrop şi Ciano semnează, din nou la Viena, cel de-al doilea arbitraj (cum ar trebui, poate, să-l numim şi noi), subliniind stereotipia unui procedeu caracteristic pentru modul laş de săvîrşire a agresiunii.

Dacă toate aceste tertipuri de avocat provincial, dacă toată această incredibilă mascaradă nu ar fi dus la înrobirea a milioane de oameni şi la jertfa a sute de mii de vieţi omeneşti, ar merita să ne oprim mai mult asupra aspectelor lor profund ridicole.

Pentru simbioza revizionismului cu rasismul, şi pentru locul special pe care îl avea în aria ei îndeosebi rasismului antiromânesc şi rasismul antisemit, sînt grăitoare argumentele lui Horthy faţă de Hitler (iulie 1940). El a reamintit führerului vechea prietenie a Ungariei şi vechile ei dovezi de credinţă faţă de idealurile comune. Deoarece Transilvania era singura fortăreaţă naturală în Europa şi din moment ce ostilităţile germano-ruse erau inevitabile, chiar interesele Germaniei ar cere ca această fortăreaţă să fie în mîini sigure. Românii, a argumentat el, sînt „putrezi moral" şi aliaţi nesiguri. „Pentru a sublinia prietenia sa pentru cel de al III-lea Reich, Horthy a considerat necesar să dea glas antisemitismului său adînc. El a informat pe führer că motivul pentru care evreii din Transilvania erau mulţumiţi cu stăpînirea românească se datora corupţiei şi venalităţii desmăţate din ţară. Evreii, a continuat el, au adus mult rău Ungariei, pentru că, atunci cînd orice om cinstit era pe front, evreii au organizat revoluţia şi au instaurat bolşevismul". [33])

Apropierea se făcea şi atunci cînd într-o scrisoare către Hitler, Horthy scria, cu referire la români, „această rasă amestecată de ciobani balcanici, ţigani şi criminali romani deportaţi" [34]), ştiind prea bine ce sens au noţiunile de „rasă inferioară" şi de „rasă amestecată" şi la cine se aplică ele în halucinantele teorii rasiste ale nazismului. De altfel, în anul 1940, conducătorii „Asociaţiei ştiinţifice maghiare pentru protecţia rasei" considerau, oficial, că „problemele rasiale" ale Ungariei sînt românii şi evreii.

Cît priveşte duplicitatea, este suficient să spunem că, între timp, în Ungaria, fuseseră adoptate legi antisemite (prima, legea nr. XV din 1938, şi cea de a doua, legea din 4 mai 1939). În orice altă ţară care a cunoscut asemenea reglementări infamante, ele au fost impuse prin decrete. Legile antisemite din Ungaria erau, şi au rămas, singurele asemenea „legi" sancţionate de către un parlament. Dar poate că şi mai revelator este faptul că, în timp ce Horthy denunţa lui Hitler situaţia bună a evreilor din România, primul ministru Imrédy (februarie 1939) justifica în „parlament" măsurile antisemite din Ungaria prin... măsurile antisemite din România, „care fac situaţia evreimii de acolo şi mai grea". Preluînd sugestia oficială, unele elemente conducătoare ale evreilor din Ungaria au pledat pentru acceptarea măsurilor antisemite maghiare, cu argumentul că ele sînt „rezonabile" în raport de măsurile din Reich şi... România, şi că de fapt, satisfăcînd sentimentele antisemite ale populaţiei, smulg o armă periculoasă din mîna extremiştilor. În realitate, la acea dată, în 1938—39, reglementările antisemite din România, preconizate de guvernul Goga-Cuza şi într-o măsură neglijabilă aplicate de acesta în cursul celor 44 de zile de guvernare, nu sufereau, în sine, comparaţia cu cele din Germania şi Ungaria. Ele rămăseseră, de altfel, literă moartă, ca urmare a opoziţiei manifestată faţă de ele de Carol al II-lea. (Argumenul lui Imrédy mai circulă însă,

Protopopul Aurel Munteanu ucis în chip bestial de horthyşti.

[32]). Ibidem, p. 264.

[33]) Braham, Genocide..., p. 7—8 ; v. şi Holocaust..., I, p. 164—165.

[34]). Bigler, loc. cit. 256.

pînă astăzi, neamendat, chiar prin serioase lucrări istorice cum este cea a lui R. Braham[35]).

In cea mai firească înlănțuire a lucrurilor, Ungaria horthystă nu putea pierde ocazia de a mai opera o „cucerire", și ea pregătită în dialoguri secrete și slugarnice cu Hitler, atunci cînd Germania a atacat Iugoslavia. Silite de împrejurări, de data aceasta, în sfîrșit, trupele maghiare au apucat să și lupte, atacîndu-și vecinul, căzut sub atacul blindatelor germane, la numai trei luni după ce Teleki semnase un „tratat de pace și prietenie veșnică" cu guvernul iugoslav, într-un joc al diplomației tuturor atuurilor, rar întîlnit chiar și în istoria clasei zséntri. Prins în țițele lui, scîrbit de el însuși, Teleki se omoară, cu cîteva zile înainte de începerea agresiunii. „Hullarablok leszünk ! a legpocsékabb nemzet !", îi scrie el lui Horthy înainte de a se sinucide : „Vom deveni jefuitori de cadavre ! Cea mai nemernică dintre națiuni !"[36]), nedrept, desigur, căci nu națiunea ungară era vinovată de nemernicia conducătorilor ei.

Așa a reînviat, prin 1941, o stafie istorică. Nu era vorba chiar de „Ungaria mare", căci de fiecare dată, din considerente dintre cele mai deosebite, Horthy, în postură de simplu petiționar, în ciuda ifoselor sale, fusese nevoit să accepte ceea ce i se oferea, și cu mult mai puțin decît poftele lui. Dar, oricum, peste puteri. Apăruse pe harta Europei o Ungarie „aproape mare", în care, ca pe vremuri, „minoritățile" tindeau să copleșească „rasa de stăpîni". Că soluția preconizată de cercurile conducătoare maghiare pentru rezolvarea problemelor insolubile pe care le crea această situație este una rasistă, nu încape îndoială. Nici una din figurile politice conducătoare ale Ungariei interbelice, de la Horthy și Gömbös, pînă la antisemitul Imrédy, silit să demisioneze după ce adversarii lui personali dovediseră că este evreu, și pînă la Sztojay și Szalassy, nu puseseră la îndoială și nu ieșiseră în afara programului revizionist și șovin în spatele căruia stătea „ideea de la Seghedin". Față de Sztojay, Teleki nu este mai „liberal" decît era, în clica hitleristă, „liberalul" von Pappen sau „moderatul" Ribbentrop față de Himmler. Caruselul schimbărilor de miniștri, comedia parlamentarismului, caleidoscopul motivațiilor, de la „pericolul comunist" și „nedreptatea istorică" pînă la „noua ordine" și „dreptul rasei de stăpîni", nu au întrerupt niciodată o continuitate care merge de la începuturile fascismului ungar și pînă la Szalassy. Nu există o ruptură între Horthy și Szalassy, cum mai cred și astăzi, naivi sau interesați, o seamă de oameni, iar între rasismul cu mănuși albe al zséntri-ului și pogromul plevei lumpen-proletare, care îl „traduce" în viață, diferențele nu există decît pentru avocații apărării. Unii istorici vorbesc despre horthysm ca despre un „protofascism", ceea ce este parțial adevărat, dacă ne gîndim la „prioritățile" lui. În realitate, este vorba de fascism, pur și simplu, de un fascism care dozînd șmecherește antisemitismul cu ingrediente locale, mai puțin cunoscute prin alte părți, cu antiromânismul și antislavismul, a fost tratat cu oarecare toleranță îngăduitoare, de un fascism care manifestîndu-se într-o țară mică, „pe scară locală", nu prea a fost luat în seamă, așa cum se mai întîmplă într-o logică a inechității care se manifestă și în scrierea istoriei. Pînă și de acest lucru profită o anume istoriografie.

Odată cu înfăptuirea Ungariei aproape mari, odată cu reapariția acestui fenomen de patologie istorică, șovinismul arogant, „compus din elemente mesianice, paternaliste, autocratice și imperialiste" și infestînd pe canalul „societăților patriotice" o masă de executanți, avea, în sfîrșit, terenul așteptat de manifestare.

Zadarnic mai încercau să se iluzioneze unii. Este adevărat că o anume diversiune continua să opereze. Bestialii ucigași ai protopopului Aurel Munteanu fuseseră absolviți de pedeapsă de către un tribunal (!) cu motivarea că faptul se datorește „emoției puternice provocată de fericirea eliberării" (dosar B 4239/1941/6, Tribunalul regal din Cluj, 1) [37]) în timp ce, își aminteau unii, o parte din autorii crimelor antisemite de la Budapesta, din 1938—39, primiseră totuși niște pedepse. Dar de îndată ce s-a putut, și „ideea de la Seghedin", și „tribunalele" lui Pronáy au reapărut. Intrarea celor 300 000 (!) de soldați, jandarmi și polițiști în Ardealul de nord a luat caracterul unei adevărate „expediții de pedeapsă". Pînă și în șirul de atrocități, de jafuri, de acte huliganice și de samavolnicii din acel an, se remarcă totuși atrocitățile de la Trăznea și Ip, un Lidice și un Oradour românești. La Ip, au fost omorîți 156 de români, printre care 20 băieți și 14 fetițe sub 16 ani. A fost ucisă în leagăn o fetiță de două săptămîni. Pînă în vara lui 1943, fuseseră maltratați și schingiuiți 15 000 de români. Dar toate acestea nu îi mai priveau numai pe români. La Trăznea, au fost uciși 74 de români, 6 evrei și o unguroaică. [38]) În septembrie 1941, la Kameneț Podolsk, sînt masacrați 17 000 de evrei „străini" (refugiați în Ungaria din Austria, Cehoslovacia și Polonia), deportați pe baza unui plan aprobat de Horthy (și, este semnificativ că pentru domnii din zséntri nu a prevalat faptul că era vorba de refugiați, oameni care făcuseră apel la ospitalitate, ci faptul că era vorba de „străini"). Urmează, în ianuarie 1942, masacrele din teritoriile iugoslave ocupate, conduse de ofițeri superiori (cu vechi state în MOVE !), la care iau parte detașamente de Levenți (tineri premilitari !) și cărora le cad victime 4 000 de ființe omenești, dintre care mai bine de 150 de copii. Iată jaloanele drumului pe care coșmarul se apropie de evreii din Ardeal.

Istoria evenimențială suie spre oameni obișnuiți

a 14 septembrie 1940, ca într-un libret prost de operetă, amiralul, fără flotă, trecut de circumstanță la cavalerie, își face intrarea în Cluj, în chip de cuceritor călare pe un cal alb. În fotografiile ce ni s-au păstrat, nu seamănă cu Atilla. Ifoselе lui senile sînt purtate de un cal frumos, e adevărat, dar, pe cît se pare, un cal liniștit de parte sedentară.

Pentru evreul amărît din Maramureș viața nu părea să se oprească dintr-atît. El continua, probabil, să-și caute de ale lui, așa cum îl surprinsese Brunea-Fox în 1928 : „L-am văzut numai la 100 metri de-asupra mării, în ipostaza omului de la șes, trăgînd la plug, cu pulpana caftanului prinsă în briu, cîntînd niște fonf un psalm sau o melopee de ghetto. Am dat peste el mai sus, la 500 metri, pe capra cotigii cu doi cai, cărînd butucii la fabrică, glumind idiș

35). Braham, Holocaust..., I, p. 146 și p. 126.
36). Bigler, loc. cit., p. 264.
37). Transilvania, ultima prigoană maghiară, Roma, 1980, p. 24.
38). Remember..., p. 39.

cu țărani descendenți din voievozi, minuind biciușca și suduind animalele, opintindu-se la roată, sau săltînd un lemn rebel cu o forță necostisitoare, naturală. Și mai sus, la 1 000 metri, în inima codrilor seculari, ciocănind cunoscător, ca un medic, pielea stejarilor străbuni sau clătinindu-se la maráv (rugăciunea de seară, n.m.), lîngă joagărul pe care-l hrănise cu trunchiuri de brad toată ziua". Și, cînd cineva l-ar fi întrebat dacă nu îi este frică de noaptea care se apropie, el ar fi răspuns, desigur, la fel ca în 1928 : „De ce să-mi fie frică ? Cunosc pădurile astea mai bine decît Ierusalimul"[39]).

Ignoranța, privind horthysmul, a evreilor mai bătrîni, care se gîndiseră nostalgic la „era de aur", avea să fie repede risipită.

Cît îl privește pe rabinul Moșe Weinberger, unul din strălucitii reprezentanți ai generației tinere, el își dă seama, de la început, că tot ceea ce se înfăptuise în comunitatea din Cluj în anii dintre 1920 și 1940 se prăbușește. Weinberger receptează corect și un alt semnal. „Foarte devreme, își amintește el, ungurii au arătat cît se poate de limpede evreilor că pentru ei «eliberarea» Transilvaniei implică subjugarea totală. Ca să-i convingă pe evrei de aceasta în chipul cel mai concret, ei au spînzurat public un evreu (Wurczel) și un român, în orașul Cluj, sub acuzația de spionaj în favoarea românilor. Pe la sfîrșitul anului 1940, a început cercetarea cetățeniei evreilor și li s-a cerut acestora să dovedească faptul că au cîștigat-o înainte de 1921 sau că părinții lor au trăit în Ungaria înainte de 1851. Într-o noapte din iulie 1941, sute de familii de evrei au fost scoase din căminele lor, deportate ca «străine» din Ardealul de nord la Kamenet Podolsk unde au fost omorîte"[40]).

Poate că pentru o seamă de evrei măsura putea avea și sensul că ei, cu părinți așezați în Ungaria cu mult înainte de 1850, pot să fie și mai liniștiți. Dar ceea ce vedea Weinberger vedea și Victor Văleanu, martor ocular la intrarea trupelor de ocupație în orașul Satu Mare, la 5 septembrie 1940 : „Puținii români care se mai aflau în oraș, cum și evreii, au fost obligați să-și pună la butonieră cocarda ungurească, altfel fiind expuși să fie linșați... de hoardele dezertorilor, reintorși în oraș înainte de intrarea trupelor maghiare... Evreii sînt prigoniți aproape la fel ca românii, din care cauză, întrucît este posibil, ei înconjoară (evită, n.n.) orice contact cu ungurii"[41]).

Pentru Moșe Weinberger, una din grijile principale ale acelor zile era legată de o acțiune în care se angajase cu tot sufletul. „Printre uecazurile și preocupările evreilor ardeleni, scrie el, atît înainte cît și după diktatul de la Viena, era cum să ajute pe cei fugiți de naziști și care ajunseseră în diferite orașe din Transilvania — în special la Cluj, care era joncțiunea centrală în această parte a Europei — după ce trecuseră prin mai multe țări ostile. Primii refugiați au început să apară în 1936 și numărul lor sporea pe măsură ce aria ocupată de Hitler se extindea. Dar, pînă la cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria, problema era relativ simplă, pentru că autoritățile românești au adoptat o atitudine suplă față de refugiați, în conformitate cu politica lor internațională. Chiar și după diktat, emigrația către Israel, via porturile românești, a continuat, fără a lua în seamă protestele înaintate de către reprezentanții germani la București". [42])

[39]). F. Brunea-Fox, Reportajele mele 1927—1938, București, 1979, pp. 69—70.
[40]). A Kolozsvári zsidóság... p. 287.
[41]). M. Fătu, op. cit., p. 54.
[42]). A Kolozsvári zsidóság... p. 291.

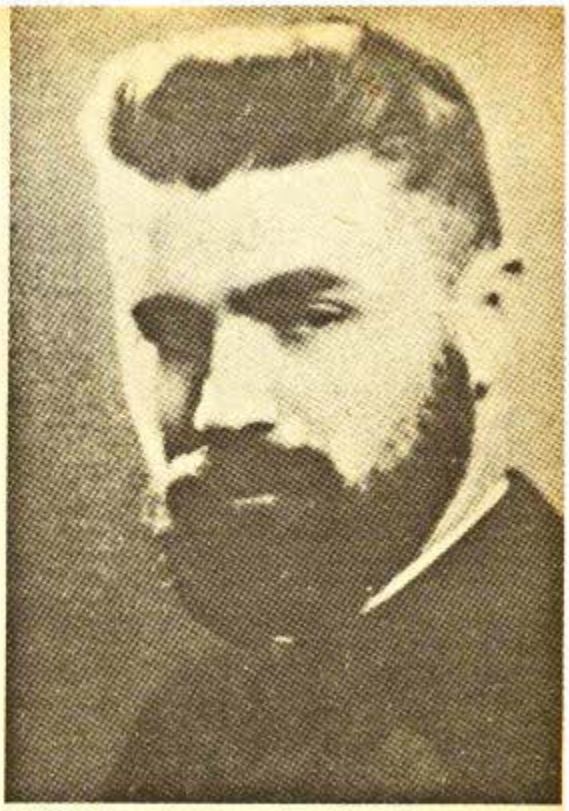

Rabinul Moshe Weinberger

În baza documentelor aflate în dosarele procesului de la Nüremberg (NG. 2354 ; NG 220 : C-144, NG 1780 : NG 5049 ; NG 3987), rabinul Weinberger scrie : „În vreme ce Hitler cerea ca Antonescu să expulzeze pe evreii din Arad, Timișoara, Turda și din zonele învecinate (10 septembrie 1942), Killinger, ambasadorul Germaniei la București (1941—1944), aflase că dictatorul român permisese ca 75—80 000 de evrei să plece în Palestina. Martin Luther, șeful departamentului Deutschland în Ministerul afacerilor externe german, a dat instrucțiuni lui Killinger să blocheze proiectul care era contrar înțelegerii dintre germani și marele muftiu al Ierusalimului și Galiani, primul ministru al Irakului. În timpul vizitei la Klessheim, în 1943, Antonescu a cerut consensul lui Ribbentrop pentru emigrarea în Palestina a 7 000 de copii în vîrstă de pînă la 8 ani. Eichman și-a exprimat opoziția față de acest plan. Mai tîrziu, Killinger a raportat că Antonescu permisese Crucii roșii să faciliteze emigrarea evreilor din Transilvania". [43])

Încercînd să explice atitudinea lui Antonescu, unii istorici insistă asupra considerentelor oportuniste și conjuncturale ale ei, asupra „intereselor politice" ale dictatorului și asupra faptului, eronat, că acesta și-ar fi schimbat atitudinea abia în momentul cînd a înțeles că Germania este învinsă. Desigur că în atitudinea lui Antonescu a fost și calcul politic, căci el era, firește, și om politic. Dar nu se poate nega faptul că în poziția adoptată interveneau și factori de altă natură. În plin desmăț antisemit, cînd Germania nazistă impusese României re-

[43]). Idem, pp. 291—293, nota.

gimul legionar, într-o ședință a Consiliului de miniștri (27 noiembrie 1940), l-a admonestat pe Horia Sima spunind : „Nu permit să se excite simțul de bestialitate al nației, pentru că poate să ducă la o situație tragică pentru neamul românesc". Iar în ordinul de zi nr. 255 din 4 iulie 1941, calificînd drept „rușine" participarea unor soldați izolați la pogromul de la Iași, organizat și condus de SS, o condamnă sever, motivația fiind următoarea : „Crime de asemenea natură constituie o pată rușinoasă pentru neamul întreg și ele sînt plătite mai tîrziu de către alte generații decît aceea care le-a comis. Cei ce se vor abate ori s-au abătut de la ordinul de mai sus (de a nu „jefui și maltrata" populația evreiască și de a nu „rezolva" problema evreiască prin jafuri și masacre, n.m.) vor fi dați în judecată și li se vor aplica sancțiunile cele mai severe prevăzute de lege"[44]). Nu se îndoiește nimeni că la acea dată Antonescu, ca de altfel mulți oameni politici, inclusiv occidentali, era convins că Germania va termina victorioasă sau, oricum, printr-un compromis cu anglo-saxonii, războiul în care se angajase.

În realitate, „antisemitismul ponderat" (cum îl califica un istoric israelian) al lui Antonescu trebuia să țină seama de o reacție previzibilă a poporului român, factorul principal care a determinat atitudinea dictatorului. Așa cum dovedise viața, violența de dreapta nu avea șansă să devină populară în România, țară al cărei popor suferise atîta de pe urma excesele naționaliste ale altora. „Stăvilarul ridicat de omenia poporului român, așa cum observa pe bună dreptate N. Minei, a rezistat și la asaltul năpraznicului val de persecuție rasială pe care l-a stîrnit ideologia fascistă în Europa interbelică"[45]).

De altfel, în răspunsul pe care Mihai Antonescu îl da intervenției lui Killinger, amintită de Weinberger, el spunea că dacă „d. Ribbentrop vrea să-i menajeze pe arabi, rog să aibă tot atîtea menajamente pentru psihologia românilor", răspuns aprobat de I. Antonescu. Și, în același cadru în care relata întîmplarea unor reprezentanți ai evreilor din România, adăuga : „Am spus de la început că sînt împotriva oricărei soluții fizice" pentru că „poporul român este un popor tolerant și aș lucra împotriva poporului român dacă aș practica asemenea metode... Noi nu putem să facem școala crimei și a altor acte violente, pentru că poporul acesta nu suportă asemenea metode"[46]).

În aceste condiții, România, singura țară din Europa ocupată de fasciști care a permis emigrarea evreiască în toți anii războiului fără excepție, rămăsese unicul culoar de refugiu pentru mii și zeci de mii de oameni, hăituiți și izgoniți de peste tot, singura lor speranță de viață.

„Pînă în 1939, își reamintește Weinberger, ajutorul dat refugiaților s-a extins în afara unui cadru legal. În acel an, din inițiativa autorului acestor rînduri, a luat ființă un comitet pentru ajutorarea refugiaților... Majoritatea lor veneau din direcția Košice și erau epuizați, demoralizați. Mulți dintre ei erau bolnavi și erau și copiii care sufereau de boli infecțioase și trebuiau trimiși la un spital local. Le-am furnizat certificate de nastere false pentru a le facilita acceptarea în spitale... Sarcina a fost preluată de un comitet restrîns care a îndeplinit-o cu maximă devoțiune... În general, oficialitățile (române, n.m.) au dat ajutor. Ele ne-au facilitat vizitarea refugiaților care avuseseră nenorocul să fie arestați (la trecerea ilegală a frontierei, n.m.) și închiși. Comitetul local le-a furnizat acestora hrană cuser, medicamente, îmbrăcăminte și altele. Totodată, ei au fost duși, însoțiți de poliția română, în grupuri organizate spre porturile românești. Cînd ungurii au intrat în Transilvania de nord, în septembrie 1940, comitetul a fost obligat să adopte alte metode de acțiune... Spre deosebire de români, ungurii nu erau toleranți"[47]).

„Imediat după septembrie 1940, ziarele de limbă maghiară din Transilvania, ca și mulți din colaboratorii lor, cunoscuți ca moderați, au devenit purtătoare de cuvînt ale fascismului", scrie R. Braham. Ziariștii cu alte opinii au fost concediați. Ellenzék de la Cluj, Szekely Nép de la Sfîntul Gheorghe, Samosvölgye de la Dej, printre altele, s-au transformat în organe ale antisemitismului și s-au specializat în atacuri antiromânești. Societatea culturală Erdély Hélikon, sub influența unor șoviniști ca József Nyirő, acționa programatic într-un spirit agresiv antiromânesc și antisemit. O serie întreagă de organizații și asociații „culturale" nu admiteau statutar, în rîndurile lor, români și evrei.

Lovitura primită de evrei din Transilvania a fost cu atît mai puternică cu cît reglementările antisemite aplicate, pe rînd și mai de mult, în Ungaria, au intervenit în viața lor brusc și în bloc, imediat după data ocupării totale a teritoriului, la 13 septembrie 1940. „Iluziile hrănite de unii evrei ardeleni cu privire la înlocuirea românilor de către unguri, scrie Braham, au cedat curînd locul lipsei de încredere și disperării"[48]).

Degradarea continuă a statutului discriminatoriu aplicat românilor și evreilor, în toate domeniile vieții economice și sociale, se oglindește semnificativ în felul cum s-au aplicat prevederile legii cu privire la înlocuirea serviciului militar prin munca obligatorie. (Pentru un alt aspect al problemei, este relevant faptul că soldați evrei care participaseră la ocuparea Transilvaniei au fost, după aceea, liberați și, mai tîrziu, încorporați în companii de muncă.) Accentuarea continuă a rigorilor diferitelor reglementări privind uniforma, purtarea unor însemne speciale, înăsprirea continuă a programului și regimului de muncă, dispozițiile „disciplinare", bătaia, au făcut din „companiile de muncă" și din „campamentele" lor adevărate lagăre de muncă și de exterminare. Pe calea unor decrete sau pe calea unor măsuri locale, stipulînd restricții și interdicții de tot felul, au fost lovite mai toate categoriile sociale. Politica horthystă de promovare a „ungurilor adevărați", veniți odată cu armata de ocupație din Ungaria propriu-zisă, a creat nemulțumiri chiar în rîndurile burgheziei și micii burghezii maghiare locale, ca să nu mai vorbim de muncitori și țărani, care receptau dictatura horthystă ca pe o înăsprire a exploatării lor. Fostul președinte al organizației județene Bihor a Partidului maghiar, Emanoil Markovitz, se retrăsese din viața politică și „evita orice contact cu autoritățile maghiare, afirmînd că nu poate admite prigoana împotriva românilor".

În procesul penal 4 588/1941, judecat de Tribunalul județean Mureș, la 18 octombrie 1941, acuzatul Spielman Malas, din Dobeni, de naționalitate izraelită, comerciant, este condamnat „pentru ofensă la adresa națiunii maghiare" întrucît, în februarie 1941, a spus : „E păcat că

[44]). V. și A. Kareţki și M. Covaci, Zile însîngerate la Iași, 1941, București 1978, p. 32, v. și p. 36.
[45]) Idem, p. 19.
[46]). Ibidem, p. 38 ; v. și A. Simion, Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944, Cluj-Napoca, 1979, p. 132—133.
[47]) A Koloszvári zsidóság... pp. 292—293.
[48]). Braham, Genocide..., p. 13.

Expulzarea intelectualilor români din Oradea de către autoritățile maghiare, în zilele de 4 și 5 octombrie 1940. Expulzații au călătorit într-un vagon de marfă pînă în gara românească de frontieră Curtici

l-am așteptat pe unguri, pentru că, în loc să aducă bine, numai ne-au îngreunat viața". În arhiva acestui tribunal există 594 de dosare privind asemenea „delicte", judecate între 1940—1944, în care acuzații sînt români, evrei, unguri și germani.

Recursul la soluția unui guvern pronazist, de mînă forte, și, mai tîrziu la echipa „crucilor cu săgeți", este, fără îndoială, și un răspuns la presiunea din ce în ce mai puternică a nemulțumirii populare. Și este un răspuns horthyst. Guvernul Sztojay și „soluția finală", în Ungaria, vin împreună, ca urmare firească a unui proces istoric îndelung și sînt nemijlocit pregătite de toate măsurile antipopulare și rasiale adoptate de „parlamentarismul" horthyst, cu o rară consecvență, indiferent de mecanismul caruselului de schimbat miniștri. O propagandă de sorginte fascistă a lansat povestea unei crîncene „opoziții" a lui Horthy față de „soluția Sztojay", impusă de germani. Ziaristul american C.L. Sulzberger (Dans le tourbillon de l'histoire, Paris, 1971, p. 114) aruncă o lumină suplimentară și aduce o mărturie de caracter mai general asupra politicianismului, nu prea inteligent și prăfuit, de club provincial austriac, care a încercat să dea un lustru ideologic (sau, după împrejurări, să justifice umil și mincinos unei atitudini troglodit sovine devenită o a doua natură a clasei zséntri, și afișată uneori (tot după împrejurări) cu obrăznicia specifică. „Istoricii, observă ziaristul american, manifestă tendința de a fi milostivi cu Horthy. Am stat de vorbă cu el de două ori și, după părerea mea, el n-a fost decît un imbecil plin de pretenții. La sfîrșitul celui de-al doilea război, am avut posibilitatea să citesc rapoartele secrete ale centrului denumit ASHCAN, unde era interogat. Față de anchetatori era de o politețe extremă și, în mod hotărît, pro-occidental. Dar de îndată ce se întîlnea cu alți internați, cum era von Pappen, le mărturisea plimbindu-se pe sub copacii din curte că americanii sînt niște bieți idioți pe care-i poți păcăli cum vrei. Nici el, nici von Pappen nu știau că aproape sub fiecare frunză se ascundea cîte un microfon și că toate convorbirile lor erau înregistrate". La Nüremberg, unde a apărut în calitate de martor (!), Horthy, cu memoria mai proaspătă, declara: „După negocieri laborioase mi s-a supus o listă de ministeriabili și astfel l-am ales pe ministrul nostru la Berlin, Sztojay, fost ofițer cu grad de general. L-am desemnat deoarece știam că se bucură de popularitate" (!) [49]). „Popularitatea" lui Sztojay printre prietenii „regentului" se datora, desigur, ideilor sale. Nu în legătură cu românii sau evreii, puteau să apară „opoziții" în sînul clicii horthyste. De altfel, în cursul „laborioaselor tratative", Veesenmayer, noul ambasador hitlerist, îl propusese ca prim ministru pe Imrédy, respins categoric de Horthy, care, atunci cînd vorbea despre el, îl numea consecvent... „Evreul" [50]).

Lichidarea fizică a evreilor vine pe urmele unei opere de înfestare a conștiințelor, urmărită diabolic și pe toate căile, zeci de ani, cu o răbdare și o metodă rar întîlnită de stafiile supraviețuitoare ale grofilor și tanțoșilor urak din zséntri. În apărarea lui, plină de șiretenie avocățească și provocatoare, Horthy a lansat

[49]). Eichmann par Eichmann, Paris, 1970, p. 500.
[50]). Braham, Holocaust... I, p. 400.

legenda depășirii lui de către evenimente. Astăzi este pe deplin dovedit că hotărirea deportării evreilor din Ungaria a avut aprobarea lui. Iar măsurile draconice adoptate de guvernul Sztojay nu au făcut altceva decît să dea frîu liber unor porniri de mult dresate de galeria prietenilor lui Horthy, „liberali" sau „intransigenți", „moderați" sau „naționaliști", dar invariabil antiromâni și antisemiți. Legislația antisemită legată de numele lui Sztojay, cea care a însemnat sfîrșitul, era cea de a treia. Ea a încununat cu un coșmar demența rasistă a unei întregi lumi.

„Ungaria nu are nevoie să fie dăscălită în această privință — va afirma primul ministru Kallay la sfîrșitul anului 1942 — căci este bine cunoscut rolul nostru de inițiatori în soluționarea problemei evreiești din Europa" [51]).

Comando Eichmann

Guvernul Sztojay se constituie la 23 martie 1944. Comandourile germane încep să se instaleze în Ungaria cu cîteva zile mai înainte. La 29 martie se declanșează violența antisemită organizată. La începutul lui mai, evreii sînt internați în ghetouri. Pînă în cea de a doua decadă a lui iunie se încheie deportările. Toată desfășurarea logistică pe care o presupunea „planul Margareta" arată limpede că planul nu era numai opera lui Eichmann și exista cu mult înainte de 23 martie.

17 martie 1944. Presa publică un comunicat (apărut „cu concursul lui Horthy", spune Braham) în care se anunță că „în Ungaria au sosit trupe germane, în temeiul unui acord bilateral".

Cluj. În atelierul tînărului pictor Raoul Șorban, de pe actuala stradă 23 August, la nr. 36 se adună, ca de obicei, un grup de intelectuali cu vederi de stînga, în majoritate români. Raoul Șorban era fiul muzicianului și compozitorului Guilelm Șorban, care debutase la „Musa Română" a lui Iacob Mureșianu. Compusese „Mai am un singur dor" (așa cum se mai cîntă și astăzi) în casa lui Gh. Pop de Băsești. După apariția „Albumului de compoziții românești" (1899), Gh. Dima credea că muzica lui izbutise cea mai bună comunicare cu versurile marilor noștri poeți. Ultima lui compoziție, scrisă în decembrie 1918, este „Ce-ți dorește cu ție, dulce Românie". Guilelm Șorban era, ca atîția intelectuali ardeleni de atitudine, un om cu vederi luminate. „Curentul democratic, scria el în 1921, ne obligă să ne achităm de toate promisiunile făcute la Alba Iulia față de toată naționalitatea maghiară din România ; nu de dragul ungurilor, ci de dragul nostru... Reamintind de soarta mea pe vremea Imperiului maghiar, nicidecum n-aș trata cu ei precum au tratat ei cu noi, ci aș trata cu ei cum aș fi dorit să trateze ei cu noi".[52])

Fiul său, Raoul, cîntase pînă la vîrsta de 21 de ani la vioară. Făcuse apoi studii de pictură și istoria artei, iar din 1938 era asistent la catedra de istoria artei. În mediul universitar clujean avusese legături prietenești cu E. Mezincescu, E. Pamfil, András Szilagy, Camil Suciu, Pavel Dan, Ion Vlasiu.

Era cît se poate de firesc să-i întîlnească pe comuniști, de care se simțea apropiat. Îi cunoaște în plină activitate pe Ion Vinție și pe Jozsa Béla. Oamenii care vin în atelierul său îi împărtășesc ideile și, legați de cea mai strînsă prietenie, discută aprins evenimentele zilei, încearcă să le lămurească sensul, să le înțeleagă.

Printre ardelenii lui, Raoul Șorban putea trece drept boem. Înzestrat cu o inteligență pătrunzătoare, pe care, un bun simț nativ o cenzura cît se cuvine și, citeodată, cu humorul potolit al regiunii, de o energie debordantă pe care o ținea ascunsă de cele mai multe ori, el nu era un visător. În realitate, boema acestui tînăr subțire, arătos, cu ochelari de belfer, îmbrăcat cu grijă și elegant, descărca un surplus de porniri generoase, de avînturi, de disponibilitate inimoasă. Atent cu ceilalți, îi judeca repede, și nu o dată părtinitor, pe criteriile unei credințe pătimașe, deși, în afară, afișa, în asemenea cazuri, o obiectivitate rece. Era, în realitate, un om de acțiune. El fusese inițiatorul expoziției pictorilor români din Ardealul de nord, excluși din viața culturală oficială, care se deschisese la 25 ianuarie 1942, după o luptă tenace cu autoritățile horthyste. Sala din subsolul Căminului muncitorilor metalurgiști de pe strada Dobrogeanu-Gherea 17, era obținută după ce toate sălile de expoziție din Cluj îi fuseseră refuzate, cu ajutorul unor prieteni social-democrați unguri, ceea ce conferea evenimentului o dimensiune suplimentară. „Expoziția Abrudan-Cornea-Harșia-Șorban", cu ecouri puternice, era într-adevăr, „o manifestație culturală cu implicații național-revoluționare". Tinerii care organizaseră și sprijiniseră expoziția constituie apoi o asociație a artiștilor români, în fruntea căreia se afirmă ca entuziast animator dr. Emil Hațieganu.

Asociația editează o colecție (plastică, poezie, artă, muzică) patronată de Hațieganu și îngrijită de Raoul Șorban, care era și secretarul general de redacție al „Tribunei Ardealului", singura publicație românească autorizată să apară sub ocupație. [53])

Iată de ce, și de data aceasta, prietenii, care aduseseră și primele ecouri la știrea publicată de ziare, așteptau de la Raoul Șorban mai mult decît o simplă părere. El ascultase atent și tăcut ceea ce spuseseră ceilalți, încercînd să-și stăpînească tulburarea. „Sîntem cu toții amenințați, spusese, dar s-ar putea ca diversiunea să înceapă cu evreii. Ce facem cu ei ?". Aveau cu toții prieteni evrei și întrebarea lui Șorban era pentru fiecare o întrebare de suflet. Dar nici unul nu bănuia, totuși, ce avea să urmeze.

Oradea (și toate orașele Ardealului ocupat), 29 martie. Desființarea posturilor telefonice ale abonaților evrei și sigilarea aparatelor de radio. [54])

În toate orașele se evacuaseră casele unor evrei bogați pentru a fi puse la dispoziția exponenților SD, SS și a ofițerilor germani. Toate bunurile rămîn pe loc, locatarii sînt evacuați în cîteva minute.

Casele rechiziționate sînt astfel jefuite „oficial". „Colonelul Szentiványi, șeful contraspiona-

[51]). Karsai Elek, „Deportările din Ungaria, 1944", în Népszabadsag, nr. 112/1984.

[52]) Guilelm Șorban, Piese lirice și jocuri românești pentru pian, București, 1985, pp. 40 și urm. (Postfață de Raoul Șorban).

[53]) Mircea Toca, Șase decenii de plastică românească militantă, Cluj, 1981, pp. 82 și urm. („Artiștii plastici clujeni în lupta pentru apărarea ființei neamului", 1940—1944).

[54]). Aici și mai departe, datele despre Oradea sînt extrase din lucrarea citată a lui Katona Béla.

Raoul Şorban în 1944.

jului ungar, scrie Weinberger, m-a invitat să-l vizitez şi mi-a cerut un inventar exact al bunurilor evreieşti confiscate de nazişti, spunînd «acestea reprezintă proprietate naţională ungară pe care germanii nu au dreptul să o ia.» Potrivit colonelului, numai ungurii aveau dreptul să jefuiască pe evrei de bunurile lor.

Am răspuns că nu aveam la dispoziţie o astfel de listă, dar că poliţia ungară, care însoţise pe naziştii în apartamentele evreilor, putea depune mărturie cu privire la confiscările la care ea însăşi fusese martoră. Rivalităţi similare între criminali existau şi în alte părţi ale Ungariei". [55])

Oradea (şi toate oraşele Ardealului martir) 30 martie. Evreii sînt obligaţi să declare autorităţilor covoarele, picturile, obiectele de aur şi argint. Trebuie predate imediat sumele ce depăşesc 300 pengö.

La Cluj. „Afişe pe pereţi semnate de L. Hollósy-Kúthy, comandantul poliţiei ungare, cereau evreilor să prezinte rapoarte amănunţite cu privire la avere (bani, bijuterii, covoare etc.), îşi aminteşte rabinul Weinberger. Ungurii deveniţi mai înţelepţi prin experienţă se pregăteau acum ca «proprietatea naţională» să cadă în mîinile lor şi nu în acelea ale germanilor... Presa ungară continua să toarne fără întrerupere otrava antisemită, în stilul cunoscutului Der Sturmer". [56])

Oradea, 31 martie. Directorului spitalului evreiesc i se comunică rechiziţionarea spitalului. Se dă termen de o oră pentru scoaterea din spital a tuturor bolnavilor. Preşedinţii comunităţilor ortodoxă şi neologă sînt obligaţi să asigure, în 24 de ore, 600 de paturi cu două rînduri de lenjerie şi cîte două pijamale fiecare.

Oradea, 1 aprilie. Cererea notificată cu o zi în urmă se majorează. Comunităţile trebuie să predea neîntîrziat încă 1 000 de pijamale, 800 de paturi din păr de cămilă, 600 aparate de radio, 500 de maşini de scris, 200 de aparate fotografice. Apare dispoziţia ca toţi evreii să poarte pe piept o stea galbenă. Poliţia are ordin să urmărească dacă steaua este cusută bine, dacă s-au respectat dimensiunile şi culoarea prescrise etc.

Cluj. Începutul lui aprilie. Se înmulţeşte numărul molestărilor spontane de evrei. La hotelul New York, unde s-au stabilit „experţii" SS, un du-te-vino neîncetat. Poliţia şi jandarmeria continuă să evacueze case evreieşti.

În atelierul lui Raoul Şorban apar cîţiva prieteni evrei care nu mai au unde locui. Între timp, acesta vorbise cu dr. Aurel Socol, Gheorghe Giurgiu, Vasile Moldovan. Cu toţii fuseseră de acord că evreii trebuie ajutaţi pe orice cale şi cu orice preţ.

4 aprilie. Se dispune introducerea domiciliului obligatoriu, prima măsură care pregăteşte concentrarea în ghetouri. Operaţia este asigurată de poliţia şi jandarmeria regală.

Oamenii, solidari

Îl cunoscusem pe dr. Moşe Weinberger, îşi aminteşte Raoul Şorban, într-o împrejurare deosebită. În 1938, către începutul verii, după o inspecţie a fortificaţiilor de pe graniţă, venise la Cluj regele Carol al II-lea. Eram şeful de cabinet al dr. Coriolan Tătaru, rezidentul regal al ţinutului Someş, şi stăteam nu departe de el, în dreapta estradei pe care luaseră loc regele şi voievodul, pe atunci, Mihai, în sala unde s-au prezentat obişnuitele omagii de către reprezentanţii cultelor. În numele comunităţii mozaice a luat cuvîntul un om surprinzător de tînăr, cu o înfăţişare de popă memorandist. A vorbit într-o românească impecabilă, inteligent şi degajat. Avea o voce bine timbrată, sigură şi, în total, făcea o impresie excelentă. După ce a terminat, regele i-a spus ceva lui Tătaru care m-a chemat şi m-a însărcinat să-i comunic prim-rabinului Moşe Weinberger, căci el era vorbitorul, impresia bună a suveranului şi intenţia acestuia de a sprijini o eventuală candidatură a lui ca rabin şef al cultului mozaic din România. Aceasta a fost prima mea întîlnire cu el.

Mai tîrziu, sub ocupaţie, societatea maghiară din Cluj organizase un boicot contra meseriaşilor români şi evrei, lansînd cuvîntul de ordine

55). A Kolozsvári zsidóság... p. 294—295.

56). Idem, p. 296.

La expoziția pictorilor români din Ardealul de nord (de la stînga la dreapta): Raoul Șorban, persoană neidentificată, Emil Hațieganu, Liviu Pop, Emil Cornea, Gheorghe Giurgiu și Petre Abrudan

ca nici un ungur să nu apeleze la ei. A venit atunci la mine Gh. Timofi, fost ceferist, dat afară de la căile ferate ca român, și mi-a relatat situația care se crease. La sugestia lui, am intrat în legătură cu episcopul greco-catolic Hossu și cu prim-rabinul Weinberger rugîndu-i să se gîndească la o modalitate de răspuns și am înființat un «birou» al meseriașilor români și evrei, pentru a le asigura sprijinul eventualilor clienți români. Biroul a funcționat în atelierul meu timp de 10—11 luni. Primeam telefoane și dam celor interesați sfatul de a se adresa cutărui sau cutărui meseriaș boicotat. Listele meseriașilor evrei fuseseră întocmite și îmi fuseseră transmise de către Weinberger. Aceasta a fost a doua noastră întîlnire.

La ei, în primul rînd, m-am gîndit în acele zile. Mi se părea omul cel mai indicat pentru a face ca ajutorul nostru să fie cît mai eficient. Toți prietenii pe care i-am consultat au fost de acord cu mine". [57])

Punctele de trecere a refugiaților spre România au funcționat tot timpul, cu concursul unor oameni de bine din aparatul de stat și din armată și cu îngăduința tacită a autorității, în ciuda presiunii germane care atinsese din nou un punct maxim în 1943. La 20 mai 1943, Völkischer Beobachter, organul partidului lui Hitler, publicase un articol care reprezenta mai mult decît o notificare, de rară asprime, a nemulțumirii germanilor, și care fusese recepționat ca atare de către oficialitățile românești. Ziarul atrăgea „atenția românilor, cu toată seriozitatea, asupra necesității de a pune capăt pericolului evreiesc, odată pentru totdeauna, prin nimicirea celor care-l întruchipează. Orice neglijență sau tărăgănare în această privință provoacă inevitabil neliniște și tensiune, deoarece, în ultimă instanță, avem de-a face cu o sabotare a uneia din concepțiile de bază ale național-socialismului. Iar atunci cînd au de-a face cu sabotori, führerul și Germania lovesc rapid și fără cruțare". [58])

„Atunci cînd în Ungaria au fost introduse măsuri antievreiești draconice, scrie R. Braham, după martie 1944, România apărea firesc ca un potențial loc de refugiu... În mod vădit, guvernul român s-a supus (presiunilor oficiale germane, n.m.) atunci cînd a emis un decret prevăzînd pedeapsa cu moartea pentru evreii care trec fraudulos frontiera și pentru cei care îi ajută. Românii, cu puține excepții, continuau, cu toate acestea, să trateze pe refugiații sosiți cu un grad considerabil de indulgență. De fapt, ei comunicaseră autorităților lor de graniță instrucțiuni confidențiale ca să faciliteze primirea de refugiați evrei din Ungaria". [59])

O rețea bine organizată de gazde și de călăuze, formată din tineri evrei, asigura funcționarea punctelor de trecere și legătura cu românii care ajutau acest trafic.

„Am văzut și am cunoscut activitatea lui Arie Hirsch de la Turda, își amintește Itzak Artzi, vicepreședintele partidului liberal din Israel. Prin acest punct s-au salvat mulți refugiați. Voi pomeni printre ei pe rabinul din Vijnița, reb Haim Meir Hager, travestit în pădurar, și pe

[57]). Aici și mai departe, reproduc fragmente din convorbirile avute cu Raoul Șorban în vederea alcătuirii acestui reportaj. Redactarea lor a fost revăzută de către acesta.

[58]). A. Kareţki și M. Covaci, op. cit., p. 23.

[59]) Braham, Holocaust..., II, pp. 905 și urm.

În aceeași împrejurare (de la stînga la dreapta) : Emil Cornea, Petre Abrudan, Francisc Păcurariu, Teodor Harșia și Raoul Șorban.

doctorul Ernest Marton, care a devenit apoi, la București, reprezentantul Crucii roșii internaționale pentru sud-estul Europei. Vreau să pomenesc punctul de salvare de la Arad. Aici Rezső (Rafael) Rozenberger, Haim Wurzel, Mordehai Roessel și mulți alții au făcut minuni. Aici ajungeau curajoșii care îndrăzneau să înfrunte drumul ilegal, de la Budapesta la Arad. De aici, ei erau expediați în wagon-lits, la București. Rezső îmi telefona la adresa mea care se chema atunci „casa inginerului Șerbănescu", spunîndu-mi că trebuie să aștept atîtea și atîtea pachete. Înțelegeam că trebuie să așteptăm la gară atîția refugiați... Documentele false erau gata pregătite. Polonezii primeau documente oficiale de refugiați polonezi, iar ceilalți buletine de identitate perfect falsificate". [60])

„Încă înainte de măsurile care vesteau «soluția finală» procurasem, la rugămintea unor prieteni, documente care să ajute mai ales pe refugiați. M-am adresat protopopului greco-catolic al Clujului, mai tîrziu ajuns episcop ortodox, Aștileanu, care avea un văr, Petre Aștileanu, tipograf, cunoscut mie și apropiat de mișcarea muncitorească, și protopopului ortodox Florea Mureșan, care puteau să-mi elibereze certificate de botez, cel mai bun act pentru stabilirea unei false identități. Le-am spus deschis, de la început, despre ce este vorba. Nu au manifestat, nici unul, nici celălalt, nici cea mai mică ezitare. Nu am ținut contabilitatea acestor certificate, al căror număr este de ordinul zecilor. Interesant este, poate, că, la cererea unor prieteni evrei am trimis asemenea certificate și în afara granițelor. André Neufeld, care trăiește și astăzi în Belgia, a fost «botezat» în felul acesta de către protopopul Aștileanu și a scăpat de deportare. Un alt supraviețuitor, al cărui nume nu îl dau (și se va înțelege de ce), pe care l-am văzut de curînd la Paris, după mai bine de 40 de ani, mi-a spus că a primit atunci «cele mai bune acte pe care și le putea dori un evreu». M-a rugat însă să nu amintesc în fața soției lui împrejurarea. Prin cine știe ce ironie a soartei, și cine știe de ce, ea nu știe nici astăzi că el nu e creștin".

„La vremea aceea Judenratul (Consiliul evreiesc), scrie Weinberger, a luat în discuție o idee : să trimită trei evrei avînd legături printre românii și evreii de pe graniță pentru a căuta să sporească numărul «punctelor de trecere». Aceștia erau Dr. Ernest Marton, fost deputat în Parlamentul român și redactor șef al ziarului Uj Kelet, Jenő László, industriaș din Cluj, și autorul prezentelor rînduri, care fusese candidat la postul de rabin șef al României în 1940. Acestor delegați li se cerea, în afară de sporirea punctelor de trecere, să găsească un adăpost sigur pentru refugiați și să le înlesnească continuarea călătoriei via Alya Beth (emigrarea ilegală în Palestina). După zece zile de pregătiri, planul a fost anulat, deoarece se spunea că ar pune în pericol viața membrilor Judenratului și a altor evrei dacă s-ar fi descoperit plecarea delegaților". [61])

În aprilie 1944 evreii din Cluj urmau să trăiască două mari sărbători de obște : paștele și examenele de sfîrșit de an ale copiilor.

Știm acum din documente că în zilele acelui aprilie, la Birkenau și Auschwitz, începuse pregătirea tehnică a cuptoarelor, pentru „soluția finală" din Ungaria.

[60]). Ziarul „Viața noastră" (Israel), nr. din 15 iunie 1984 („Lacrimi și amintiri").

[61]) A Kolozsvári zsidóság..., p. 297.

Eva Semlyen

„Naivitatea evreilor era uimitoare, își amintește Raoul Șorban. Cu puțin înainte de sfîrșit, l-am întîlnit pe stradă pe marele scriitor care a fost Karácsonyi Benő, care locuia pe lîngă mine. Purta steaua galbenă și era o epavă a omului pe care-l știam. I-am propus să îl ajut să treacă în România. Mi-a răspuns că este scriitor ungur și că, orice s-ar întîmpla, confrații lui o să-l apere și o să fie alături de el. Am citit recent amintirile cuiva care relata o întîlnire avută, cam în aceleași împrejurări, și fără îndoială în aceleași zile. Reieșea că l-a încurajat pe Karácsonyi spunîndu-i că vremurile sînt grele sau așa ceva. Karácsonyi a murit la Auschwitz.

Am mai auzit evrei spunînd, atunci cînd li s-a cerut să predea totul, că lucrurile merg spre bine, de îndată ce statul ungar la în custodie bunurile lor, fără îndoială ca să le scape de nemți".

Și rabinul Moșe Weinberger vorbește despre „optimismul Clujului" în care circulau cele mai fanteziste zvonuri. Se spunea la un moment dat că naziștii nu vor depăși Tisa, și că, deci, în Ardeal va fi bine. Alții, care se lămuriseră în privința aceasta, credeau a ști că Hitler, nemulțumit de Horthy, va înapoia Ardealul românilor și că, prin urmare, în curînd vor fi eliberați de către... Antonescu. Chiar după ce se primiseră informații despre înființarea iminentă a ghetourilor, unul din conducătorii sinagogii Beth Iaacov din Cluj a venit la sediul Județenatului revoltat de zvonurile false care pornesc de acolo : „Ihr macht meshuge di ganze Welt. Es wet gornisht zain" („O să înnebuniți toată lumea. N-o să se întîmple nimic") [62])

La 23 aprilie 1944, Șorban și Socol merg acasă la Gheorghe Giurgiu ca să-l felicite de ziua lui. De acolo, ies împreună cu un german, Müller, originar din Bistrița, care vorbea foarte bine românește. „Ne simțeam bine, își amintește Raoul Șorban, ne tutuiam, eram ca niște frați. Am intrat într-o cîrciumă în care am stat pînă către dimineață. În piața Mihai Viteazu, neamțul ne-a spus, deodată, că aici va fi ghetoul. A tăcut o clipă, apoi a continuat : „Știu că acasă te așteaptă trei evrei ascunși. Știu și mai multe : Sînt scharführer SD. Nu te speria, fiindcă dacă aș fi vrut să-ți fac rău, nu-ți vorbeam așa. Vreau ca după război să depui mărturie că v-am ajutat. Atîta tot. E bine să știi că lucrurile nu se vor opri la ghetou. Evreii vor fi deportați. Jur pe mama mea că așa se va întîmpla. Nici unul din cei care vor intra în ghetou nu va supraviețui". Am rămas fără glas. Nu mai aveam nici o reacție. Ne-am despărțit de el la 6 dimineața. M-am dus acasă, unde își găsiseră adăpost, într-adevăr, trei evrei, dați afară din casă de către S.D., Eva Pamfil, care trăiește, sora și tatăl ei. Mama Evei era ascunsă în altă parte. Casa mea era o casă veche, cu 3—4 camere înșirate spre un tîrnaț, nu prea bună pentru conspirație. M-am odihnit trei ore, m-am ras, m-am spălat și l-am căutat pe Weinberger. I-am spus că toate zvonurile optimiste care circulă sînt o aiureală, dacă nu cumva sînt chiar întreținute cu bună știință. Sînteți în primejdie de moarte, i-am spus. Păreau alertați, deși, după părerea mea, nu știau de lagărele de exterminare. A luat însă avertismentul în serios. Aceasta a fost a treia mea întîlnire cu el. După care au urmat mai multe."

„În a doua săptămînă a lunii aprilie se hotărăște înființarea ghetourilor în toată zona, iar la 16 aprilie se comunică hotărîrea și conducătorilor evreimii din Cluj și Oradea. Președintele Consiliului evreiesc din Cluj și cinci membri sînt invitați la Budapesta pentru a primi instrucțiuni de la statul major al lui Eichmann. Cele văzute și constatate i-au convins că nu pot scăpa de ghetou, li s-a consolidat chiar supoziția că ulterior va urma deportarea".

„M-am sfătuit chiar în acea zi cu Giurgiu și cu Vasile Moldovanu. Rabinul îmi spusese că singura salvare poate fi trecerea în România, că ei au un punct de trecere și că ar fi bine dacă s-ar putea organiza mai multe puncte sigure prin care să se poată ajunge la Turda.

Timpul nu mai avea răbdare. Au fost niște zile pe care nu izbutesc să le pun bine în ordine nici acum. Am discutat cu Aurel Socol, care era avocat și avea clienți în satele din jurul Clujului. Am organizat un punct de trecere prin Mănăștur iar Socol a pus la punct încă o trecere la Aiton. Nu a trebuit să pledăm, să ne rugăm, să convingem. Am spus oamenilor despre ce este vorba și, cu o simplitate dezarmantă, ei au acceptat să ne ajute. Îmi aduc aminte de discuția cu Moldovanu, care avea pe atunci 20 de ani. Nu am apucat să termin explicațiile și mi-a spus. «Da, domnule Șorban, sigur că vreau». [63]) El riscîndu-și viața, a fost călăuza multor grupuri. La fel a reacționat Silviu Bogdan, actualmente pictor scenograf la Opera din Cluj, pe atunci un adolescent. Zeci de țărani români din Mănăștur treceau noapte de noapte grupuri de evrei, în special femei, pentru că puteau să folosească ac-

[62]). Idem, p. 294.
[63]). Remember..., p. 20.

Emil Hațieganu, directorul singurului ziar românesc ce apărea sub ocupația horthystă, printre cititorii țărani de pe valea Someșului.

telo nevestelor, surorilor sau mamelor lor. O cale foarte bună de trecere ne-a oferit-o din proprie inițiativă atașatul militar al României la Cluj, locotenent-colonelul Gurgu, prin șoferul consulatului, Releanu, fost șofer al lui Gafencu la Moscova. Întrucît la Cluj nu se găsea benzină, mașina trecea zilnic la Turda să facă plinul. Lua la fiecare drum un om în portbagaj. Așa a trecut în România Ernő Marton. Releanu a fost, de altfel, și un foarte bun curier".

Primii care au făcut cunoștință cu ghetourile au fost evreii din Maramureș. Expulzarea din sate și adunarea în ghetouri începe aici la 20 aprilie. Cît de săraci puteau fi locuitorii evrei ai unui sat tipic maramureșan se poate constata din ceea ce s-a confiscat în satul Rozavlea de la 85 de gospodării : 70 de bovine, 4 cai, 28 de capre, gîște, găini și ouă. [64])

Se pare că, despre ceea ce avea să se întîmple, aicea se știa și mai puțin : „Evreii din Sighet n-au știut pînă în ultimul moment ce le era pregătit... Cerul și pămîntul se prăbușeau în Polonia și în alte locuri, scrie Elie Wiesel, și noi n-am știut despre aceasta... Toată lumea știa despre soluția finală, evreii din Sighet nu știau, toți erau convinși că un evreu poate să aștepte în liniște sfîrșitul nenorocirii". [65])

„Primul punct a început să funcționeze imediat. Grupurile de fugari, cîte 10—12, se adunau în două locuri, în Mănăștur și într-o casă lîngă biserica Sf. Petru. De acolo erau luați în primire și trecuți pe seama oamenilor noștri. Se trecea prin porumbiști, noaptea, și conducătorul grupului avea consemn să încredințeze călăuzei un bilet, în ebraică, confirmînd trecerea. Aceste confirmări le-am dus, de cîteva ori, pentru descifrare, lui Weinberger. În amintirile mele despre acele zile, un loc aparte păstrează chipul lui Mandel Lehrman, negustor de tarabă din Cluj, om de mare inimă, dăruit cu totul și plin de răspunderea a ceea ce făcea. El rămîne, pentru mine, eroul anonim al acestei istorii cu mulți eroi. Era unul din cei ce asigura adunarea și organizarea grupurilor. Înainte de a pleca în țară, l-am propus să plece. S-a uitat la mine, parcă neînțelegînd ce vreau. A rămas să stringă și să trimită spre viață zeci, sute de ființe sortite morții, pînă cînd a fost pornit spre moarte. (Nevasta lui venise într-o zi să-mi încredințeze spre păstrare «bijuteriile lor». Și alți evrei îmi încredințaseră spre păstrare valori. Mărturisesc însă, cu vinovăție, că în cazul lui Lehrman, cuvîntul «bijuterii» mi-a dat o mică tresărire interioară. Așadar, Lehrman are bijuterii ! Femeia a scos 2 (două) verighete înguste, o pereche de cercei și un lanț subțire de care era prinsă o stea în șase colțuri. Asta era tot. După război a venit la mine o tînără «din partea lui Mandel». Unde e?, am întrebat. A murit și el și nevasta, dar acolo, în lagăr, mi-a spus «să vin și să vă spun să-mi dați mie bijuteriile». Cuvîntul m-a speriat a doua oară. Ce va crede femeia aceea cînd va vedea ce sînt «bijuteriile» lui Lehrman ? Din fericire știa exact ce anume mi se încredințase.)"

„Fără să fie limpede de ce, povestește mai departe Raoul Șorban, în oraș se simțea că lucrurile se precipită. Oamenii trăiau sub o presiune incertă care creștea. Tot mai mulți ar fi vrut să plece. Punctele noastre de trecere erau suprasolicitate. S-a ivit din nou problema documentelor. Ne trebuiau cît mai multe documente și nu voiam să ne compromitem sursele exploatîndu-le peste măsură. Era nevoie să le căutăm în altă parte. M-am dus pe Valea Someșului unde, în cîteva zile, am adunat de la țăranii și țărăncile din Iclod, Stoiana, Morău, Tiocul de Jos, Lujerd, 50—60 de certificate de naștere. Îmi amintesc bine de o fată din Stoiana, Vero-

[64]). Idem, p. 19.
[65]). Ibidem, p. 20.

Raoul Şorban. Potretele unor prieteni ai pictorului. Executate în 1941, ele perpetuează amintirea citorva din cei care au dispărut în tragica vară a lui 1944, luînd calea Auschwitzului, aşa cum erau ei atunci, în plină tinereţe.

nica, fata morarului, care, la fel, de cum a aflat despre ce e vorba, fără ezitare, fără să se gîndească la vreo recompensă mi-a adus de acasă certificatul ei şi mi l-a dat. La 1 mai am trecut în ţară, la Turda, ca să văd ce posibilităţi de lărgire a acţiunii există.

Reţeau pusă la punct de mine continua să funcţioneze. Pe una dintre căi, cea de la Mănăştur, s-au scurs oameni pînă la 23 August, fără întrerupere."

Într-adevăr, lucrurile se precipitau.

„La 2 mai, la ora 4 d.m. scrie Moşe Weinberger, cu două ore înainte de intrarea în vigoare a stării de asediu zilnice, dr. Joseph Fischer, preşedintele comunităţii noastre şi preşedintele Judenratului, mi-a cerut să încerc să trec frontiera, adică să îndeplinesc misiunea despre care vorbisem la începutul lui aprilie. Am simţit că aceasta era ultima noastră şansă şi, fără nici o ezitare, am acceptat să îndeplinesc această misiune primejdioasă. În timpul celor două ore pe care le aveam la dispoziţie, m-am întîlnit cu membri ai Judenratului şi le-am dezvăluit unde ascunsesem Sifrei Tora şi registrele comunităţii. Mi-am luat rămas bun de la părinţii mei (morţi, ambii, la Auschwitz. n.m.) şi întovărăşiţi de nouă tineri, băieţi şi fete, toţi din Polonia, şi de unul din copiii mei, am pornit spre frontieră".[66])

Rabinul Moşe Weinberger a trecut graniţa pe calea organizată de haluţimii lui Hirsch şi s-a îndreptat spre Bucureşti.

[66]) A Kolozsvári zsidóság...

Jefuitorii de cadavre

5 mai. Apare dispoziţia cu privire la înfiinţarea ghetourilor şi la strămutarea în ele a întregii populaţii evreieşti. Se apropie sfîrşitul sfîrşitului.

Oradea. S-au format sute de echipe de funcţionari ai administraţiei de stat, compuse din trei persoane, sub comanda unui poliţist care au mers din casă în casă, anunţînd ca în două ore, pînă se vor întoarce, evreii să pregătească lenjerie de pat, pături şi alimente, în greutate de maximum 50 kg. Nu puteau lua îmbrăcăminte în afară de cea de pe ei. Au fost încărcaţi în camioane, tineri, bătrîni, bolnavi, invalizi, în cărucioare, pe targă sau obligaţi să-şi pună boccelele într-o căruţă, alergînd sau, pur şi simplu, tîrîndu-se după ea, sub privirile, nu o dată batjocoritoare, ale siniştrilor curioşi de pe trotuare.

„Veesenmayer raportează aşa cum ştie el, pedant, precis, concis. În telegrama expediată la 4 mai, comunică: «Crearea ghetourilor a luat sfîrşit în regiunea Carpaţilor zona I-a (Zona includea şi Maramureşul — n.n.). Măsurile au cuprins în jur de 200 000 evrei, grupaţi în 10 lagăre şi ghetouri. În Transilvania zona II (cuprindea restul Ardealului de nord — n.n.) concentrarea celor aproximativ 110 000 evrei care trăiesc în regiune a început astăzi».

Într-adevăr, ea s-a declanşat ca un arc întins la maximum, brusc şi simultan, în noaptea de 2 spre 3 mai. Urmează jaful, însoţit de bru-

talizări, loviri, înghesuirea într-un spațiu total insuficient, și mai ales alegerea diabolică a locurilor pentru organizarea ghetourilor.

«Cu cîteva zile înainte de 3 mai,... comisiile speciale pentru diferite orașe și localități s-au întrunit pentru a stabili amplasarea ghetourilor... Astfel, în orașe ca Oradea, Sighetul Marmației și Satu Mare ghetourile au luat ființă în cele mai sărace cartiere, în mare parte locuite de evrei, în altele, cum ar fi Cluj, Tîrgu Mureș, Reghin, Bistrița și Șimleul Silvaniei, ghetourile au fost create în cărămidării. Ghetoul din Dej era amplasat în Bunguri, o pădure». [67])

Cluj. Chiar în centrul orașului, concentrarea în ghetou provoacă scene de groază. Oamenilor li se acordă 10 (zece) minute pentru a-și părăsi casele. Polițiștii și jandarmii se dedau la violențe nemotivate, cu totul neprovocate, din senin.

„Adunați în fața caselor, cei ce trebuiau să intre în ghetou au fost transportați cu autocamioane sau în căruțe, duși pe jos, sau pe targă. Excepții nu se făceau. Undeva, o femeie, trecută de optzeci de ani, paralizată, va fi aruncată de jandarmi, precum un sac, în mașină, peste toți ceilalți. Unii au fost urcați cu targă cu tot. Altora, lucrurile le-au fost aruncate în căruțe, devenite repede arhipline, încît ei n-au mai încăput, așa că s-au tîrît sau au alergat după ele, la bunul plac al vizitiului.

Odată «înghesuirea» în ghetou încheiată, s-a ajuns îndeobște la 10—15 persoane de cameră ; de altfel, după evacuarea lor nu s-a găsit, în cele mai multe camere, decît locuri de dormit. Porțile odată închise, paza a fost preluată de jandarmeria ungară, al cărei comportament și metode de acțiune nu se compară decît cu Gestapoul". [68])

Campania de închidere în ghetouri în districtele de jandarmerie IX și X (care își împărțeau Ardealul ocupat), începută la 3 mai, s-a încheiat, practic, într-o săptămînă. La 5 mai erau internați în ghetouri 16 144 evrei; la 6 mai, 72 383 ; la 10 mai, 98 000.

O rețea specială (telecomunicații și curieri) asigura legătura cu ministerul de interne de la Budapesta, de unde se urmărea în detaliu executarea, pe etape, a programului de exterminare, pus la punct pînă în cele mai mici amănunte.

Toți cercetătorii problemei fără excepție, subliniază fantastica rapiditate cu care s-a desfășurat operația. În nici una din țările ocupate sau, într-un fel sau altul, dependente de Germania hitleristă, organele represive naziste nu au putut atinge asemenea „recorduri".

Cauza este, fără îndoială, concursul dat micului grup de experți naziști de către organele represive horthyste, formate din oameni otrăviți timp de decenii cu rasismul cultivat în întuneric de „societățile patriotice" și, pe toate drumurile, de lăutarii zgomotoși ai „nedreptății istorice".

„Cînd reprezentantul ministerului de externe german, scrie S. Any, i-a sugerat lui Vessenmayer, că ar fi cazul lansării unor zvonuri, cum că s-au descoperit unelțiri evreiești împotriva ordinii din țară, ori să se înscenеze că s-au găsit explozibile ascunse în sinagogi, pentru a justifica măsurile antievreiești, Vessenmayer

[67]). Remember... p. 20.

[68]). Idem... p. 23.

La rampa de imbarcare în trenuri cu destinația... exterminare

a replicat că nu este necesar pentru că, oricum, nimeni nu va protesta.

„Reprezentanții hitleriștilor din Ungaria, scrie același autor, își exprimau în rapoarte oficiale, uimirea dar și satisfacția față de gradul de colaborare a ungurilor (este vorba, bineînțeles, de fasciștii unguri, n.m.), cum n-au mai întîlnit nicăieri în alte țări. Autoritățile maghiare au primit circa 35 000 de denunțuri împotriva evreilor care s-ar fi ascuns ori au ascuns bunuri.

...De altfel, germanii au «răsplătit» pe unguri pentru acest ajutor, făcînd un film, în care se arată «umanitarismul» germanilor în comparație cu bestialitatea ungurilor cu ocazia evacuării evreilor din ghetoul din Oradea Mare. În film se văd jandarmi unguri bătînd femeile cu patul armei și pe copii cu cravașa. Ungurii sînt arătați smulgînd verighetele de pe degetele femeilor. Cînd transportul este predat germanilor, aceștia dau dovadă în sfîrșit de puțină omenie, aducînd apă în vagoanele cu deportați"... [69]) Filmul i-a supărat pe fasciștii unguri și a fost, după Avny, una din cauzele care l-au făcut pe Horthy să sisteze ultimele deportări. (După R. Braham, una din cauzele principale ar fi fost atitudinea oficialităților românești.)

„Știți — îi spunea Eichmann, după mulți ani, anchetatorului său israelian, căpitanul Avner Less —, asta a fost epoca în care am putut și eu să duc o viață particulară aproape normală. O dată la două zile mîncam cu Endre (László, secretar de stat la ministerul ungar de interne — n.m.)

...Neavînd nici el mare lucru de făcut — evacuările se făceau fără dificultăți, iar de jandarmeria ungară n-aveai ce să zici — Endre m-a însoțit într-o călătorie prin Carpați... Mi se dăduse pe atunci o mașină amfibie și făceam sport... Cam asta e tot ce pot spune despre viața mea particulară la Budapesta. N-am avut niciodată atîta timp liber și nu eram singurul într-un asemenea caz, tot personalul comandoului era în aceeași situație privilegiată".

[69]). Ziarul „Viața noastră", citat.

Oricum, în ghetouri se găseau imagini din belșug pentru un film de coșmar. La Cluj, la 18 000 de internați erau 15 robinete de apă, pentru băut, gătit și spălat, și 4 latrine, două pentru bărbați și două pentru femei. În ghetoul din Oradea, oamenii trăiau cîte 14—15, în medie, într-o cameră. Administrația comunală, din inițiativă proprie, a tăiat curentul electric și conducta de apă care deserveau ghetoul.

Dar, fără îndoială, lucrul cel mai îngrozitor din acest spațiu al groazei erau „cercetările",

Insigna de deținut la Dachau a lui Solomon László, dăruită în semn de prețuire prietenească lui Raoul Șorban.

conduse de obicei de ofiţeri de poliţie sau jandarmerie, pentru descoperirea valorilor ascunse. Unul din cei mai sadici „specialişti" a rămas în istoria acestui coşmar, la Ciceu Giurgeşti, Ferenc Lakatos, atroce schingiuitor nu numai al evreilor, ci şi al românilor.

„La Bistriţa, pentru ghetou a fost ales un loc în cîmp deschis. Exista o singură cabană de lemn, declarată spital ; drept WC se folosea o groapă fără scurgere. Într-o asemenea situaţie, ca şi în pădurea Bunguri, unde s-a făcut ghetoul din Dej, s-au improvizat aşa-zise corturi din cearceafuri, pături şi altele.

Ghetoul din Satu Mare a stat sub teroarea unui fost comandant al jandarmeriei locale, Sarközi, un sadic, care a bătut în scînduri şi ferestrele caselor. Anchetîndu-i pe cei bănuiţi că au ascunse valori, a ucis cîteva zeci.

Un ghetou care şi-a cucerit o faimă tristă pentru felul cum se bătea acolo, a fost cel din Sighet. Un supravieţuitor din ghetou, care a scăpat şi de la Auschwitz, aprecia că în lagărele germane a fost mai puţin bătut decît acasă — la Sighet.

Ghetourile din Sighet şi Vişeul de Sus au fost, probabil, singurele vizitate de Eichmann personal, însoţit de László Ferenczy ; era la sfîrşitul lui aprilie ; fiind încă la începutul aplicării planului «Margareta», Eichmann a ţinut să se convingă personal de buna desfăşurare a operaţiunilor, mai ales pentru a putea corecta «ineficienţele».

A fost însă şi un ghetou în care spiritul de întrajutorare se pare că l-a depăşit chiar şi pe cel de la Sighet, care îşi crease şi el o viaţă bazată pe solidaritatea comunitară, exprimată mai ales în grija pentru bătrîni şi copii. Este vorba de Tg. Mureş. Aci tineretul a improvizat, cu materialele din cărămidărie, acoperişuri din lut, a acordat ajutor şi asistenţă celor în mai mare nevoie. Corpul didactic, ajutat de educatori voluntari, s-a ocupat de copii, pentru ca, ridicîndu-le moralul, să-i scoată de sub imperiul fricii. O astfel de activitate printre copii a avut loc şi la Cluj". [70])

„Ştiu că maşini electrice erau aplicate femeilor, astfel încît un pol să fie legat de sîn şi altul la degetul mic de la mîna stîngă, provocînd şocuri. Am auzit acest lucru de la soţia lui László Bárdos...

Ştiu de asemenea, de la această femeie, că a fost silită să se dezbrace şi să danseze desbrăcată în faţa jandarmilor care o anchetau şi care o biciuiau în timp ce dansa". [71])

(Béla Nussbaun, despre „viaţa" din ghetoul din Oradea)

„Un alt procedeu preferat era de a ţine pe deţinut în picioare, într-un bazin, pompîndu-i apă în gură printr-un furtun pînă cînd victima leşina. Alt mijloc obişnuit de torturare era să îndese în gura victimei un burete de şters tabla. Cunosc mai multe victime care s-au otrăvit din cauza grozăviei torturilor, printre ei numărîndu-se dr. Osváth, dr. Stolz şi mulţi alţii al căror nume nu mi-l amintesc. De obicei, cînd interogatoriul nu dădea rezultate prin

[70]). Remember... p. 25.

[71]) Toate mărturiile care urmează sînt citate de actul de acuzare în procesul intentat vinovaţilor de Holocaustul ardelean de către Tribunalul Poporului din Cluj. Neavînd posibilitatea să consult documentele originale, am retradus mărturiile din limba engleză, actul de acuzare apărînd integral în R. L. Braham, Genocide and Retribution (lucrarea citată mai sus).

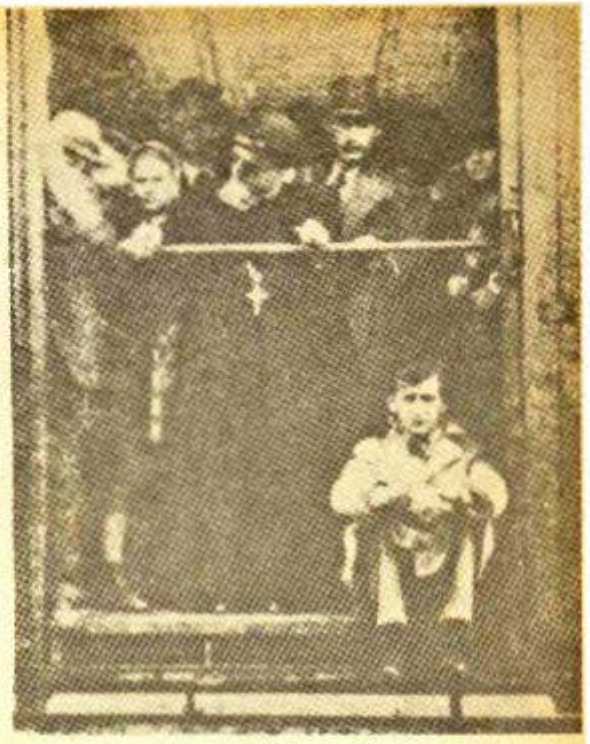

Expulzarea intelectualilor orădeni

torturarea soţului, cereau să fie adusă soţia şi copiii, care erau torturaţi, în faţa soţului sau tatălui, pentru a smulge declararea bunurilor ascunse... Ştiu că mulţi au murit din bătaie, printre ei numărîndu-se Leopold Weisz. Numărul victimelor bătute şi torturate... atinge cîteva mii. Cînd anchetatorii nu puteau obţine nici o informaţie, se aşezau la fereastră, alegeau cîteva femei din cele care aduceau pîine, le aduceau în cameră, le dezbrăcau şi le băteau. Groaza era atît de mare, încît oamenii renunţau mai de grabă la hrană, adică la pîine, decît să fie expuşi chinurilor." [72])

(Ernö Schwarz, despre „viaţa" din ghetoul de la Oradea).

„Într-o cameră alăturată de cea în care erau controlaţi bărbaţii, Rozalia Jánco dezbrăca femeile la piele şi le făcea control vaginal cu mîna neînmănuşată, chiar unor fetiţe între 6 şi 12 ani. Ea m-a controlat şi pe mine şi pe fiica mea de 12 ani, Julia Stern, care din această cauză a fost bolnavă timp de trei săptămîni. Julia Hirsch, spune că şi ea a fost controlată vaginal într-un chip brutal şi cu mîinile murdare, ca şi sora ei mai mică de 13 ani, Eszter Hirsch, care plîngea şi o ruga (pe Rozalia Jánco, n.m.) să o ierte. Dar Rozalia Jánco nu a vrut. După control, Eszter Hirsch s-a îmbolnăvit atît de rău, încît atunci cînd s-a făcut «selecţia» la Auschwitz, ea a fost trecută printre bolnavi, şi a fost arsă la crematoriu". [73]).

(Dora Stern, despre „viaţa" în ghetoul din Dej)

„În acest timp am fost maltratat de József Orgoványi. La început mă lovea peste mîini cu

[72]). Idem.

[73]). Ibidem.

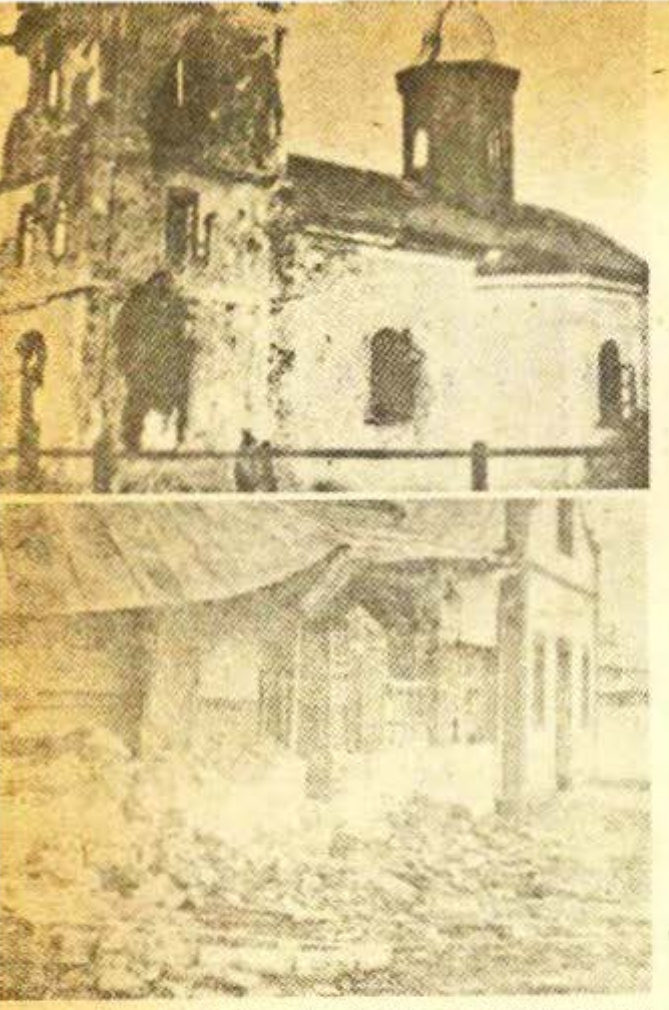

Barbaria horthystă a distrus deopotrivă biserici ortodoxe și sinagogi

o bieluşcă şi cînd nu mai puteam mă silea să-mi scot pantofii şi mă bătea la tălpi pînă cînd se umflau ingrozitor. În această stare, îmi ordona să dansez în jurul camerei şi cînd nu puteam, mă bătea cu un baston de cauciuc... Cînd bătăile nu dădeau rezultate, Orgoványi mă stringea de testicule pînă îmi pierdeam cunoştinţa". [74]) (Eliberat după 11 zile, a fost îngrijit de dr. Liviu Pop).

(Lajos Filipás, despre „viaţa" în ghetoul din Baia Mare)

Omenia: stare de veghe

unctele de trecere au resimţit imediat înfiinţarea ghetourilor. Sute de oameni izbuteau să evadeze din infern şi încercau să treacă în România. Oricît de aberant ar părea acest lucru astăzi, evadările nu au căpătat totuşi proporţii de masă, fiindcă oamenii nu aflaseră încă de Endlösung, de „soluţia finală". Fugeau cei mai îndrăzneţi sau cei care ştiau.

[74]). Ibidem.

Rabinul Iosef Paneth din Ileanda Mare (judeţul Someş) a rătăcit patru săptămîni, cu nouă copii prin pădure, pînă a ajuns la Turda. Fiica lui, Brandale, aflase în Polonia ceea ce urma să se întîmple. „Nimeni n-a vrut să urmeze exemplul rabinului", scrie S. Avny. În condiţii deosebit de grele, înfruntînd adevăratele vînători de oameni pe care le organiza jandarmeria şi formaţiile de Leventi, oamenii, totuşi, fugeau spre România. Rabinul din Vişniţa, travestit în ţăran, cu întreaga familie, a fugit din Oradea şi a ajuns cu bine la Bucureşti. Helen Victor, travestită în ţărancă, a ajuns la Turda. „Aflînd aici, scrie Avny, care urmează a fi soarta evreilor unguri, s-a întors la Dej ca să-şi salveze familia şi cunoscuţii. Ea a fost prinsă de jandarmi, întemniţată la Bistriţa, dusă la Debreţin şi deportată de acolo. În drum spre Auschwitz, fata a sărit din vagonul de tren, lîngă Košice şi a revenit la Dej. Dar era prea tîrziu : evreii din Dej erau deja deportaţi. Tînăra Helen s-a întors în România, unde a aşteptat sfîrşitul războiului". [75]).

Punctele de trecere româneşti continuau să funcţioneze, în legătură cu haluţimii coordonaţi de Ari Hirsch şi cu ajutorul unui grup de oameni de suflet printre care un rol deosebit a jucat plutonierul major Gh. Moldoveanu, şi un grup de subofiţeri de la Comenduirea pieţii Turda.

„La Turda, îşi aminteşte Raoul Şorban, am intrat în legătură cu Ari Hirsch. Era un om tînăr, cam de 30 de ani. De statură potrivită, brunet, cu ochi inteligenţi şi vii. Era fermecător. M-a impresionat puternic. Era bolnav de tuberculoză foarte grav, sta cea mai mare parte din timp în pat. Ajutoarea lui era Estera Goró. La Turda, prin Releanu, am primit bilete de la cei scăpaţi din ghetou : «Faceţi ceva şi reluaţi legătura». Într-adevăr, unul din canale nu mai mergea. Am refăcut legătura prin acelaşi Releanu. Am scris lui Tudor Bugnariu, iar acesta a izbutit să găsească pe mulţi dintre fugari. Cu ajutorul Letiţiei Papu şi cu Silviu Bogdan, pe atunci un adolescent, am realizat o altă trecere, cu ajutorul unor ţărănci care au însoţit mai ales evreice (luînd actele surorilor sau mamelor lor). La un moment dat, un grup după care a plecat o femeie nu s-a mai întors. Grupul era aşteptat de Silviu Bogdan. Se întîmpla ceva la Cluj. Poate o altă cădere (mai avusesem două).

A trebuit însă să plec la Bucureşti, unde m-am întîlnit cu Marton şi cu Weinberger. Ei voiau să contacteze personalităţi politice româneşti. I-am dat telefon lui Iuliu Maniu, pe care îl ştiam de copil, din casa tatălui meu, şi l-am rugat să mă primească. Maniu cunoştea convingerile mele de stînga. I-am spus despre ce este vorba şi el a acceptat să aibă o întîlnire cu Weinberger. La cererea acestuia, Maniu a dat 1 200 de legitimaţii de membru P.N.T., în alb, ştampilate cu ştampile ale organizaţiilor judeţene dinainte de 1938, pentru a facilita întocmirea de acte false.

Între timp, aflasem că toate legăturile cu teritoriul ocupat păreau întrerupte. Practic, aşa ceva nu se putea întîmpla. Şi totuşi era o linişte sinistră, ca după un bombardament. Dinspre Cluj nu mai venea nimeni. Am propus să merg acolo, să văd ce se întîmplă. Am ajuns la Cluj ca într-un Pullman, călătorind într-un autocar deschis care transporta ofiţeri permisionari germani. Vorbeam bine nemţeşte, l-am rugat degajat să mă ia cu ei şi m-au luat. Am stat ascuns în Mănăştur pînă noaptea, cînd m-am dus acasă

[75]). „Viaţa noastră", citat.

la Gh. Giurgiu. El mi-a spus despre deportări. Totul se terminase în cîteva ore. M-am întors la București la Moșe Weinberger. I-am spus ungurește, îmi amintesc, „Kolozsvárt nincsenek zsidók!", la Cluj nu mai sînt evrei. Cum nu mai sînt ? Ce s-a întîmplat ? I-am povestit. Mi-l amintesc pe Moșe Weinberger plîngînd".

La București, Moșe Weinberger voia însă, în primul rînd, să se asigure că autoritățile române nu vor face greutăți refugiaților din Ungaria.

„Dr. Filderman, scrie el, a cerut guvernului român să acorde azil temporar refugiaților care nu puteau părăsi țara în vapoarele de Alya Beth. Dr. Filderman l-a sunat pe Mihai Antonescu, din partea refugiaților din Ungaria care reușiseră să ajungă pe teritoriul românesc, obținînd asigurări că aceștia nu vor fi extrădați. El a obținut, de asemenea, promisiunea ca pe toate vasele ce pleacă din porturile românești cu destinația Eretz Israel, 10% din locuri să fie rezervate pentru refugiați". [76]).

În cadrul de care aminteam, M. Antonescu comunicase, într-adevăr, lui Filderman, acordul pentru plecarea copiilor aduși din Transnistria și a evreilor refugiați din Ungaria, ca să „nu-i mai țin pe teritoriu român... într-o poziție tulbure și periculoasă pentru ei". Tot atunci, el a precizat că autoritățile românești au admis tot timpul emigrația, cu o întrerupere, tragedia Strumei, pentru că nu vroia să se creadă că, „cu aprobarea guvernului român se organizează transporturi care nu constituie o certitudine de emigrație, ci de aventură sau de moarte". Afirmînd că a refuzat hotărît pe delegații germani ai SS care „mi-au propus să la dinșii în România organizarea întregii probleme evreiești", el

[76]). A Kolozsvári Zsidóság...

Legitimația de „refugiat din Nordul Ardealului" a lui Raoul Șorban

●

Sărmaș. După exhumarea cadavrelor victimelor măcelului horthyst

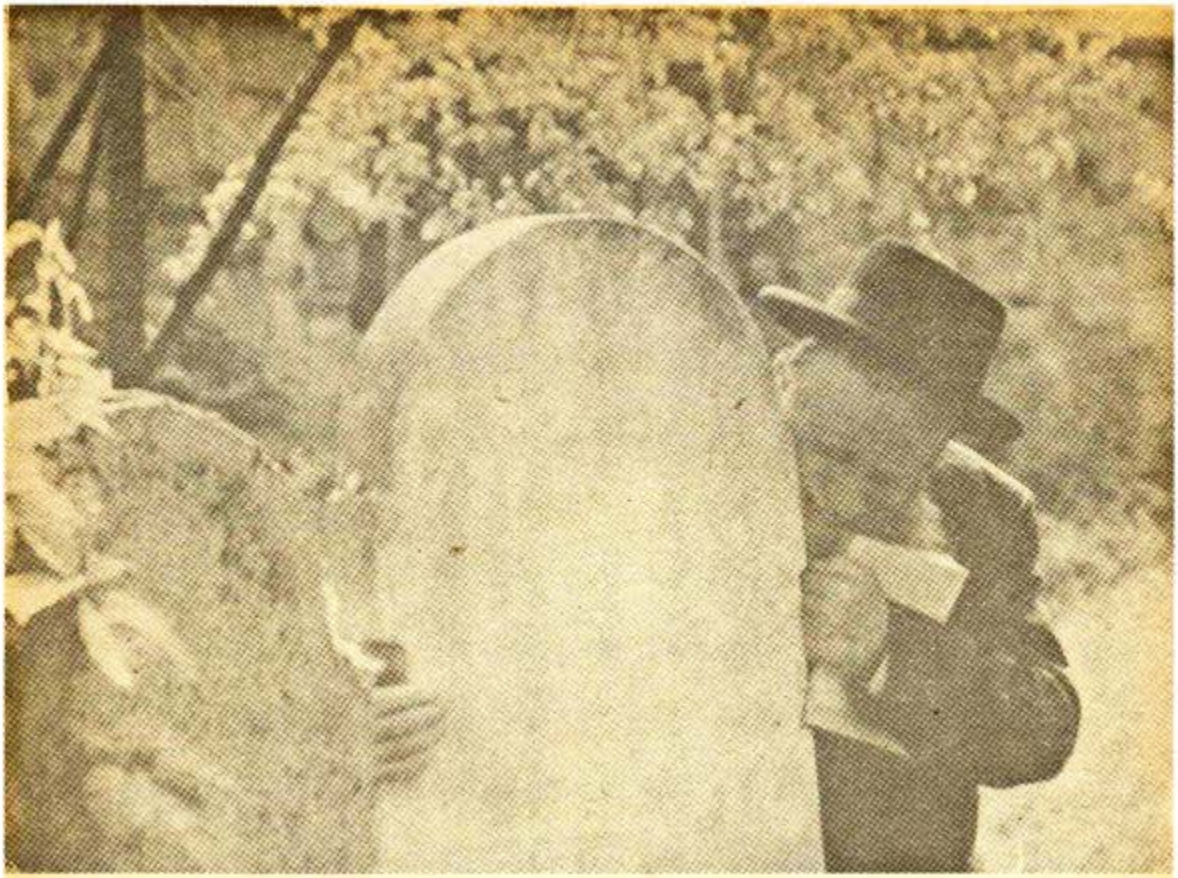

s-a pronunțat pentru o emigrare masivă, prin găsirea unei soluții de punere sub pavilion neutru a navelor Transilvania și Basarabia (aflate la Istanbul), spre a nu fi torpilate de germani (provocator) sau de sovietici (cu care România se găsea în stare de război). În același cadru, Mihai Antonescu a aprobat plecarea vaporului Kazbek.

„Agenturile germane îmi luaseră urma, povestește Raoul Șorban. Cîteva zile am trăit, cu domiciliu mobil, prin trenuri militare germane, călătorind tot timpul și pe toate direcțiile. Săream dintr-unul în altul, făcînd pe omul grăbit și rugînd cîte un ofițer să mă ia cu ei. Marton și Weinberger erau îngrijorați. M-au luat sub protecția organizației lor și au hotărît să mă trimită în Palestina pe vaporul Kasbek, pe care urma să plece și Weinberger. Mi s-au făcut acte pe numele de Robert Șmilovici (pentru ca eventualele monograme să coincidă).

Cu o zi înainte de plecare, am primit însă un bilet de la o bună prietenă, Eva Semlyen. «Dacă mai ai un dumnezeu, îmi scria, dacă mai crezi în ceva, salvează-mă. Sînt ascunsă la Cluj. Bugnariu te va pune în legătură cu mine». I-am spus lui Marton despre ce este vorba și am plecat la Turda. Am trimis la Cluj pe una din femeile care ne ajutau și Tudor Bugnariu s-a dus să o caute pe Eva. Dar ea nu mai era la adresa știută.

Așa se face că n-am mai plecat în Palestina. M-am ascuns pînă la 23 August în Apuseni, pe la Baia Sprie, pe la Iara, hăituit tot timpul...

Spuneai că au fost 35 000 de denunțuri ? Într-o discuție cu Bugnariu, care era, după eliberare, primar al Clujului, el mi-a spus că numai la Cluj s-au găsit peste 100 000. Procuratura care pregătea procesul crimelor de război a trebuit să renunțe să le cerceteze".

În cimitirul evreiesc din Sighetul Marmației

Început și sfîrșit

Maramureș. „Duminică 14 mai 1944, după amiază, s-a ordonat prezentarea tuturor bărbaților în vîrstă de 11—60 de ani la Școala veche, povestește Haim Perl, supraviețuitor al ghetoului din Dragomirești... Pe neașteptate a sosit un autobuz cu jandarmi. Noii veniți s-au năpustit asupra mulțimii de evrei, lovindu-i cu armele și pălmuindu-i în stînga și dreapta.

...Un tînăr ofițer a fluierat, ordonînd alinierea... Ar trebui să vă țin în picioare pînă mîine dimineață (a spus ofițerul, n.m.) dar, pentru că sînt om cu suflet, vă permit să vă găsiți locuri înlăuntru școlii... Toți s-au înghesuit în școală (românească, n.m.) o ruină transformată de soldați într-un grajd pentru cai. Pe jos, printre excremente de oameni și animale, și-au căutat în întuneric un locșor. Nu era loc pentru toți, dar soldații i-au înghesuit cu patul armelor pînă au intrat toți. Așa a început ultimul act al marei drame trăită de evreii din Ardealul de ocupație horthystă".

Cu mai puțin de un an înainte de victoria împotriva lui Hitler, o demență colectivă, atițată drăcește și împinsă la crimă a izbutit să mai dea morții încă aproape 600 000 de oameni. Pentru cei fugiți în România și pentru cei pe care marșul eliberator al armatei române i-a mai prins în

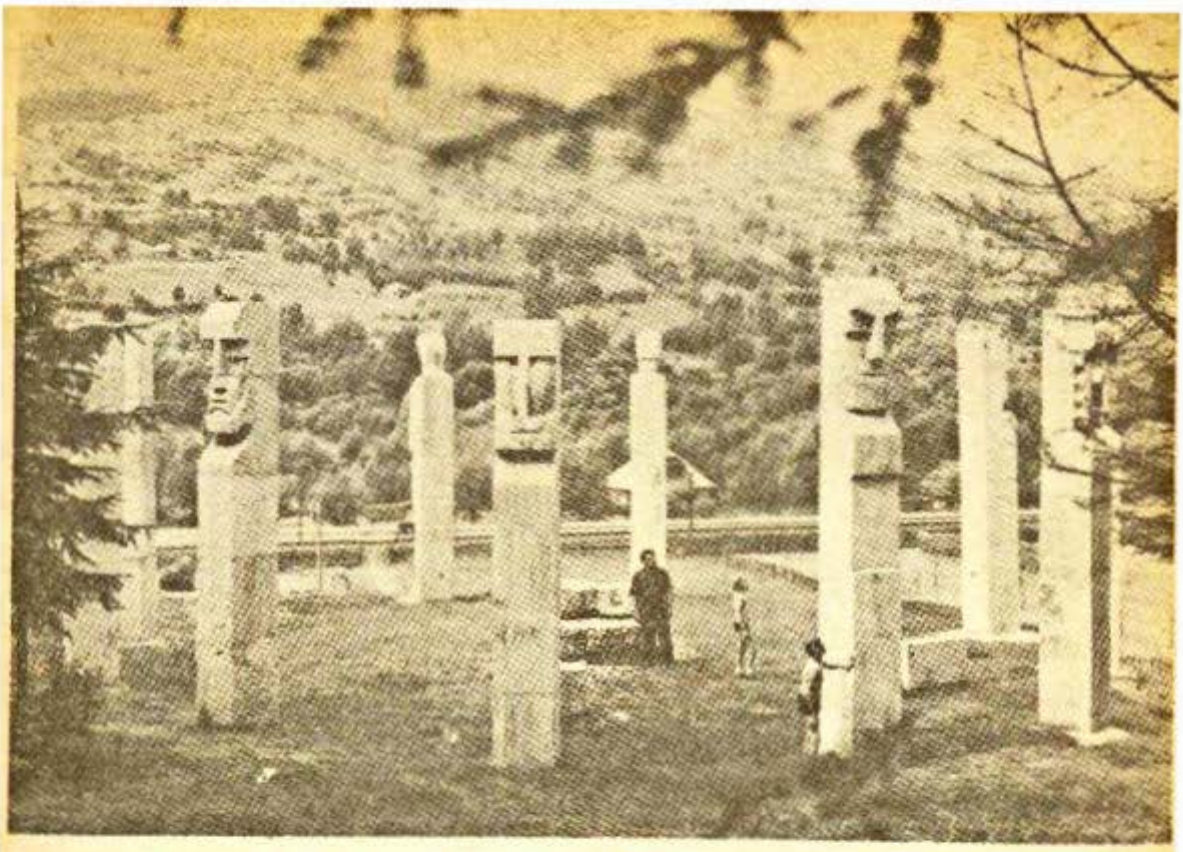

Monumentul martirilor români de la Moisei. Operă a sculptorului Vida Geza

viață în Ardeal și în Ungaria, liniștea a venit mai devreme. Alternativa ? La aflarea primelor știri despre noua situație de la București, la 23 August 1944, vacanța budapestană a lui Eichmann a luat sfîrșit. În aceeași noapte, plecase din Budapesta la Arad și Timișoara „pentru a se ocupa de evreii de acolo, scrie G. Reitlinger, acei evrei pe care ar fi vrut să-i deporteze în 1942" și pe care nu-i putuse „obține".

Se pare că la Arad, așa cum s-a dovedit după eliberarea orașului vremelnic ocupat, comandoul Eichmann izbutise să pregătească un crematoriu, pe care n-a mai avut vreme să-l folosească.

„Din cei 825 000 de evrei care trăiau în Ungaria în anul 1941 (atît cei botezați cît și mozaicii), au supraviețuit 255 000. Aproape 570 000 au pierit în ultimele luni ale războiului, adică 70% din total. Chiar și această cifră este înșelătoare, deoarece majoritatea supraviețuitorilor erau din Budapesta, unde nu s-au făcut deportări în masă. Dintre cei deportați, 82% au pierit...

Unii emigranți maghiari doresc să-și asume responsabilitatea doar pentru cei 261 000 de evrei (sau mai puțin) care au pierit din cei 481 000 de evrei din Ungaria de la Trianon, adică din statul actual. Dar nu Benes, Tito și nici chiar Antonescu n-au fost responsabili pentru cele 309 000 de decese evreiești din teritoriile «returnate» Ungariei după 1938. Cifra responsabilității imrédiste este de 570 000 morți. Să ne amintim totuși că Eichmann și nemții au cerut mereu evrei apți de muncă, și că ei cereau un modest număr de 50 000!".

Elevii școlilor militare de la Păuliș, toți acei copii, unul cîte unul, ar trebui înscriși : căzuți, înainte de a deveni bărbați, în înclestarea cumplită de acolo care a oprit primele Stiaffbataliioane trimise să facă „ordine" în România, toți ar trebui înscriși în capul unui nesfîrșit pomelnic al recunoștinței. Cu moartea lor, ei au călcat moarte și au oprit ca la Arad sau Timișoara să se mai poată întîmpla ceea ce s-a întîmplat la Sărmaș, unde satul a fost ocupat, în septembrie 1944, pentru cîteva zile.

Printr-o sinistră ironie a istoriei, încă una, „eroii" de la Sărmaș sînt tot elevi de școală militară : 40 de elevi ai școlii de jandarmi de la Zalău, comandați de căpitanul Lancz László. (Oare cine știe cum îi chema pe comandanții detașamentelor de la Păuliș ?) Ei intră în sat și instalează „administrația regală ungară", în frunte cu pretorul lt. Biró Jozsef.

Prima măsură a noii administrații a fost internarea imediată într-un lagăr improvizat a intelectualilor români (pe toți românii nu-i puteau interna fiindcă erau prea mulți) și a evreilor, a acelor evrei care trăiseră în „România antisemită" stăpîni pe agoniseala lor și țară ca cineva să-i atingă. Erau 300. Parte dintre ei au scăpat datorită oamenilor de inimă din Sărmaș și împrejurimi. 126 au fost însă uciși. Uciși sadic, prin „schingiuire individuală". Certificatul medical scrie : „Majoritatea cadavrelor sînt mutilate îngrozitor, cu capetele zdrobite de corpuri contondente, cu picioarele și mîinile fracturate și multe din ele spintecate cu arme albe. Numai puține din ele prezintă urme de împușcare... iar o parte din copii neprezentînd nici o leziune cauzatoare de moarte, se deduce că au fost îngropați de vii".

O moarte identică au avut românii internați, printre care unii erau prizonieri de război.

Pe teritoriul Ungariei, grozăvia continuă pînă în ultima clipă.

16 octombrie 1944. Huliganii din mîlițiile Partidului Crucea cu Săgeți năvălesc în casele evreilor

Moshe Carmilly
65 Central Park West
New York, New York 10023

Aug.18,1985

Prof.Raoul Sorban
Str.30 Decembrie 18
Bucuresti

Dear Prof.Sorban,

An uitat Romaneste dar nam uitat Raoul Sorban !
I can not forget your cooperation in the tragic year 1944.

As I remember you once returned to Kolozsvar from Bucuresti with 1200 blank forms received from Iuliu Maniu,after I visited with him,to distribute among the Jews of Kolozsvar,to facilitate their movement after escaping from Hungary into Rumania.

answer would be appreciated. In hope we will meet again,

With warmest regards,

(Moshe Carmilly-Weinberger)
Professor Emeritus of Jewish Studies
Yeshiva University,New York

din Budapesta şi masacrează cu singe rece 2—3 mii de evrei, în majoritatea femei şi copii, acuzaţi că ar fi tras asupra trupelor germane.

7—8 mii de evrei au fost minaţi în aceeaşi zi spre hipodrom, mulţi fiind împuşcaţi pe drum.

Prostituatele din Budapesta ies din casele din cartierul lor (apropiat de locul masacrului), insultă, atacă şi jefuiesc pe evreii lipsiţi de apărare.

Martie 1945. Gabor Vajna, ministru de interne, declară că nu va respecta excepţiile privind evreii de altă naţionalitate.

Incitaţi, szalassiştii molestează cîţiva evrei de altă naţionalitate, năvălesc în apartamentul Căpitanului Bienenstock, unul din eroii primului război mondial, care fiind 75% infirm era exceptat de la măsurile antievreieşti, îl bat, îi smulg decoraţiile de pe piept, îl tîrăsc la Dunăre şi îl împuşcă.

Din fericire, Ardealul a fost eliberat destul de repede pentru ca „răzbunarea" să nu-şi poată arăta toate ororile. În înaintarea lor, trupele române au mai scăpat de moarte pe teritoriul Transilvaniei eliberate mai bine de 10 000 de evrei.

„Evrei din Sighet, spunea în 1984 scriitorul Elie Wiesel, ştiţi ce doare ? Că tragedia noastră ar fi putut fi evitată.

Nemţii pierduseră războiul... 35 000 de evrei, cei mai buni şi cei mai frumoşi, cei mai sănătoşi şi mai veseli, au fost deportaţi. Şi pădurile frumoase din jur, şi munţii din jur, care se înalţă pînă la cer, ne puteau adăposti. Doamne! De ce nu ne-a spus nimeni ? Dacă am fi ştiut că, undeva în Polonia, există un oraşel care se numeşte Auschwitz n-am fi mers. Am fi fugit. Ne-am fi răspîndit care încotro şi atîtea mame cu copii, şi atîţia taţi cu copii ar fi fost azi aici şi ar fi auzit pe rabin ţinînd o predică din Talmud. Şi în loc de asta, mergem de ieri de la un mormînt la altul. Doar poţi înnebuni de atîta durere !".

Gradul de speranţă al evreilor din Sighet era însă zero. Căci chiar pentru cercurile horthyste „moderate", care îşi mai găsesc încă apărători, ei, „evreii orientali", neasimilaţi şi sărăntoci, „era bine" să piară.

„Tribul ţăranilor evrei din Maramureş", cum îi numea Itzhak Arizi, şi „Centrul hasidimilor de la Satu Mare".

Pe veranda hotelului Marmaţia, o femeie, avînd pe braţ tatuajul Auschwitz-ului, îmi vorbea românește, cu emoţie, atentă să nu facă greşeli, şi, adunîndu-şi cuvintele mai greu, concentrată. Avea „pe atunci" 13 ani şi împreună cu o soră, încă mai tînără, a supravieţuit. Venea să-şi pomenească cei 34 de morţi. Unul singur dintre ei era îngropat acolo, scăpat de un ţăran, Godincă, din Bistra. Acesta mai scăpase şi pe alţii. Unul dintre ei îşi amintise de bătrîn şi îl invitase în Israel, prin 1970, unde îl cunoscuse şi ea. Nu putem uita pe români, îmi spunea. „Pe atunci" România însemna viaţă, adăpost sau cale de scăpare. Rabinul Zvi Kestenbaum avea să spună, în cadrul întîlnirii cu ziariştii români, acelaşi lucru : „România a fost singura ţară din Europa care n-a deportat evrei la Auschwitz".

Mi-am amintit de protopopul Munteanu şi de doctorul Wexler, uniţi undeva în moarte. Şi unirea aceasta a şters sfîşietoarea umilinţă a copilăriei mele fugărite, pe care nu ar trebui să o mai cunoască niciodată, sub nici o formă, nimeni.

Adrian Riza

ALEXANDRU CEL MARE — UN TRAC ?

Una din cele mai frumoase pledoarii ale lui Nicolae Iorga a fost aceea privind scrierea istoriei omenirii fără a ţine seamă de actualele graniţe politice. A studia o cultură antică, spunea el, răspîndirea unui tip de olărie, difuziunea formulei grafice imprimate pe diferite unelte, nu se poate face în cadrul strîmt impus de graniţele politice pentru că întinderea unei astfel de culturi depăşeşte actualele graniţe şi configurează altfel harta relaţiilor umane. Nicolae Iorga n-a obosit în a ne trasa o hartă culturală a omenirii despărţind-o mereu de harta politică. A învăţa istoria după manuale recente şi limitative este o greşeală, pare a ne spune mereu marea lui serie de contribuţii. Sub stratul vizibil şi actual se ascunde altul. Iar sub acesta, un al doilea. Şi aşa mai departe. Numai descojind realităţile ajungem la esenţă şi la adevăr, iar marea esenţă şi marele adevăr sînt popoarele şi contribuţia lor de civilizaţie şi cultură. O asemenea incursiune dincolo de straturile superficiale face Nicolae Iorga atunci cînd ne vorbeşte despre Alexandru cel Mare. Istoria Greciei şi-l atribuie. Nicolae Iorga ne învaţă să distingem ce este grecesc şi ce nu este grecesc în conduita şi opera uriaşă a lui Alexandru cel Mare. Ochiul savantului priveşte disociativ şi distinge elemente care ne conduc la o altă imagine şi la un alt portret al lui Alexandru cel Mare decît cel şablon de circulaţie uzuală. El ne atrage atenţia asupra tipului trac pe care-l reprezintă Alexandru cel Mare, asupra energiei trace pe care o exprimă întreprinderea lui militară şi modul în care ele împreună devin vehicol al culturii helenice. Ipoteza lui Nicolae Iorga este pasionantă şi ne deschide o perspectivă asupra mentalităţilor româneşti interesate de Alexandru. Popularitatea **Alixăndriei** la români, rolul ei formativ pe care l-a avut în cazul lui Mihai Viteazul devin şi mai interesante din acest unghi de abordare. Dacă adăugăm că Haşdeu admitea ipoteza că dacii îşi revendicau drept eroi pe troianii din **Iliada** stabilim un lanţ de receptivitate faţă de marile figuri ale sudului şi nordului Dunării. Situaţia s-a perpetuat şi cînd centrul de raportare a fost Constantinopolul. Dăm curs aici acestei seducătoare ipoteze formulată în chipu-i inimitabil de Nicolae Iorga.

nicolae iorga

ALEXANDRU CEL MARE

În această a doua lecție, mă tem că voi avea față de mine însumi mai puțină originalitate decît în cea dintîi, fiindcă nu este întîia oară cînd caut a fixa adevăratul chip al lui Alexandru-cel-Mare, care este cu desăvîrșire deosebit, în multe privințe, de chipul în care este înfățișat de obicei.

Înainte de a vă arăta care este acest chip adevărat, trebuie să vă arăt de unde vine celălalt tip, tipul fals : cum a fost creat, în ce timp, sub care influență și cu ce misiune.

De la Alexandru-cel-Mare, noi avem ceea ce se numește : document contemporan, în măsură foarte mică. Avem o proclamație a lui, care este, fără îndoială, foarte interesantă, în care anunță Grecilor ce a făcut el în regiunile acelea orientale, în care a căpătat de atîtea ori biruința. Pe cînd, de exemplu, în legătură cu Napoleon I-iu are cineva un imens tezaur cuprins în corespondența lui, prin urmare îl aude cineva vorbind, la Alexandru-cel-Mare nu există acte contemporane decît extrem de rar, și nu există nici măcar inscripții. Nu avem ceea ce s-a păstrat, de pildă, în ce privește pe August ; pe August îl putem recunoaște ce a vrut și ce a vrut să dea impresia că a realizat. Este așa numitul monument „anciran", de la Ancira, Angora de odinioară, Ankara de astăzi, un mare monument împărțit odinioară între mai multe case turcești și al cărui text a fost stabilit, mergînd de la una din aceste case la cealaltă, cu foarte mare greutate. Și acest sumar al domniei lui, pe care August s-a simțit dator să-l lase posterității, acesta nu era numai acolo. Vă puteți închipui că August nu s-a gîndit să aleagă dintre toate capitalele în care puteau fi arătate isprăvile lui, numai această Ankara, dar au fost și altele, care au dispărut. De la Alexandru-cel-Mare nu avem în privința aceasta nimic.

Au rămas memorii, „Memoriile" lui Ptolomeu, care a fost unul dintre generalii lui și memoriile acestea au intrat într-o măsură mai mare sau mai mică în anumite compilații, tîrzii ; așa încît, îl cunoaștem după anumite cărți grecești, care aparțin epocii romane, sau după cartea lui Quintus Curtius, care este de pe vremea Romanilor și care scrie în latinește. Dar astfel de scrieri sînt făcute cu un anumit scop, nu scopul pe care l-a avut Alexandru-cel-Mare, și pe care oamenii aceștí poate n-au fost în măsură să-l înțeleagă, ci în legătură cu anumite nevoi contemporane. Trebuiau să servească pentru a stîrni și a menține și înălța eroismul în societatea grecească dintr-o epocă tîrzie, cînd, acum, tocmai sub influența lui Alexandru-cel-Mare se creează tipul eroului, care trebuia să fie dezvoltat mai departe, sau pentru a servi unor anumite interese de Stat, fiindcă Roma îndeplinea în calitatea ei de cetate, de Stat, ceea ce în calitatea lui aproape personală, mai mult ca Alexandru-cel-Mare decît ca rege al Macedoniei, îndeplinise Alexandru-cel-Mare.

Vedeți dar, cît de săracă este documentația cu privire la Alexandru-cel-Mare, din care cauză toți cei care s-au ocupat de dînsul și de urmașii lui, au cules ici și colo, au legat cu multă greutate, întrebuințînd o interpretare pur personală și o retorică menită să umple golurile informației și, în felul acesta, au alcătuit cărți dintre care unele foarte citite, de exemplu cartea lui Droysen, pentru întregirea monarhiei macedonene, care a avut o ediție și acum

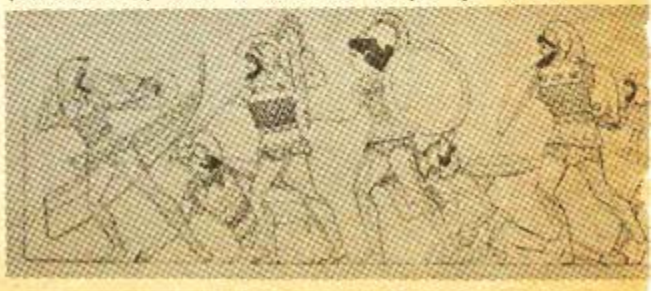

Monedă a lui Lisimah cu chipul lui Alexandru cel Mare (Cabinetul de medalii, Berlin)

citeva decenii, sau cartea lui Niese, care reprezintă tot ceea ce poate fi mai actual, deşi a trecut atîta vreme de la publicarea acestei cărţi.

Iată prin urmare, cînd şi cum, şi cu ce scop, pentru a servi cărui interes şi în legătură cu ce politică, a fost alcătuită legenda lui Alexandru-cel-Mare sub două raporturi, care amîndouă sînt greşite. Este întîi o legendă a unuia dintre aceste raporturi, care îl pune în legătură cu societatea grecească. Adică, Alexandru-cel-Mare, Macedoneanul, ar fi fost Grec. Se credea că dinastia însăşi ar fi fost de origine grecească şi că, prin urmare, el ar fi răzbunat pe Greci împotriva Persiei. Şi atunci, — îşi aduce cineva aminte de înfăţişarea lui Herodot, care prezintă legătura dintre Orient şi Greci aşa, ca şi cum ar fi două naţionalisme în luptă : de o parte, un naţionalism persan şi de altă parte, un naţionalism grecesc, — prin urmare, Alexandru-cel-Mare ar fi, după atîta trecere de vreme, — pentru că Herodot este în secolul al V-lea şi Alexandru-cel-Mare în partea din urmă a secolului al IV-lea, — ar fi, prin urmare, un nou capitol din lupta aceasta între Greci şi Perşi, sau, unii spun, între Occident şi Orient. Natural că Grecii, care s-au ocupat şi ei, deşi nu cu multă originalitate, de Alexandru-cel-Mare. Grecii sînt încîntaţi de această prezentare: vasăzică, cel dintîi mare erou recunoscut de toată lumea şi mort la o vîrstă care nu-i permitea să facă greşelile care se fac totdeauna de la o bucată de vreme, ar fi aparţinut rasei greceşti. Dar Alexandru-cel-Mare este un barbar, şi prin calitatea aceasta este în legătură cu strămoşii noştri cei mai depărtaţi, care fac parte din aceeaşi lume barbară a regiunii Pindului, a regiunii balcanice, a Carpaţilor. El are şi în figura lui înfăţişarea barbarului : nu este nimic elenic în profilul lui Alexandru-cel-Mare, un profil crud, în care se vede foarte bine originea lui din văile pline de o populaţie a Vestului Peninsulei Balcanice.

S-a încercat apoi a se face dintr-însul un tip care să semene cît mai mult cu tipul zeilor. Ştiţi legenda creată de o bucată de vreme, că el nu este fiul lui Filip, că Olimpiada a fost cine ştie cine şi din această femeie s-ar fi născut Alexandru, şi dorinţa lui de a fi primit în mitologia contemporană, călătoria pe care a făcut-o el în oaza aceea unde era templul lui Jupiter-Amon, care nu este decît una din formele lui Amon-Ra, zeul soarelui la Egipteni, care, acesta, într-o epocă mai tîrzie, de grecizare a Egiptului, a căutat să fie asimilat cît se poate de Zeus ; de aceea pe unele monede ale lui, se vede un chip omenesc cu coarne de berbec. Zeus-Amon era înfăţişat aşa, în legătură cu vechea mitologie egipteană care se închina animalelor : boului Apis, zeiţei-leoaice şi aşa mai departe, pînă se ajunge şi la berbecul sacru, care era unul din felurile de înfăţişare ale lui Amon. El este Macedonean şi Macedonenii nu sînt Greci. În clasa de sus era tendinţa de grecizare, şi dinastia era influenţată de la o bucată de vreme de spiritul elenic ; în privinţa aceasta nu e îndoială. Alexandru-cel-Mare a fost încredinţat îngrijirilor lui Aristotel şi hrănit cu cetirea Iliadei.

Între Alexandru-cel-Mare şi Mohammed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, este fără îndoială o mare asemănare. Mohammed al II-lea este fiul unui Sultan de veche tradiţie patriarhală, un foarte bun Musulman, avînd ca model, nu pe Cezar şi pe Alexandru, ci pe diverşii sfinţi, pe santonii musulmani. Într-un moment, Murad, înainte de bătălia de la Varna, intrase într-o mînăstire de dervişi, însă în faţa primejdiei ce ameninţa din partea lui Hunyadi a ieşit de acolo şi a cîştigat bătălia. Fiul lui Murad a fost crescut în altă tradiţie, el a citit „Cartea Regilor" a lui Firdusi legenda eroică persană. El a citit traducerea în limbile orientale şi o fi ştiut şi greceşte, poate citea chiar direct povestea eroilor antichităţii elenice. Mohammed al II-lea s-a prezintat de la început ca reprezentînd cu puterile naţiei sale un ideal, care nu era al naţiei sale. Tot aşa a făcut şi Alexandru-cel-Mare. El a mobilizat toată ţărănimea din Balcani şi cine a vrut să meargă cu dînsul, a mers ; oameni deprinşi să lupte între ei, să năvălească în dreapta, în stînga, unde aveau posibilitate, oameni care trăiau într-o continuă agitaţie războinică, oameni mai mult de încăierare decît de război. Şi atunci el a plecat cu aceşti oameni. Grecii i-au dat o flotă, cîţiva sfătuitori ; unii dintre generalii lui poartă nume greceşti, dar nimeni nu poate şti care este adevărata lui origine, foarte probabil macedoneană.

Toate războaiele lui, seria aceea de campanii care formează marea lui ispravă, toate acestea sînt cîştigate, nu după obiceiul nostru de acum, nici după o tradiţie care să aparţină lumii greceşti. Grecii umblau după incidente, lor le plăcea faptul mic, şi după ce cîştigau o bătălie, aceasta nu era un angajament naţional să continue ceva : bătălia avea un sens în ea însăşi. Aşa a făcut Epaminonda, Pelopida ; cine ar putea spune că aceştia ar fi avut un ideal şi ar fi dorit să realizeze ceva ? Din Teba au plecat, şi atunci cînd au dispărut amîndoi, Teba a rămas acelaşi lucru ; ea n-a crescut, nu s-a pus în fruntea unei confedera-

ții greceşti, pe cînd dincoace vede cineva că este o acțiune urmărită şi urmărită cu foarte multă răbdare. Vedeți, el nu merge de la început la capitala lui Dariu Codomanul, el cîştigă o biruință şi după aceea se duce unde îl atrage mai mult legenda şi unde îşi închipuie el că poate găsi o pradă mai uşor de luat şi mai bună, el se duce în Egipt; de acolo se întoarce, ajunge în Asia Centrală, trupele lui Dariu se împrăştie şi după aceea el stă şi se întreabă ce mai este de făcut. Apoi călătoria pe Indus, amestecul într-o lume pe care n-a cunoscut-o deloc, o lume cu o veche tradiție, de o mare importanță, capabilă de a da o literatură, o artă, care, aceasta, a împrumutat foarte mult de la învelişul elenic al campaniilor lui Alexandru-cel-Mare. Atunci abia lumea aceasta a cunoscut monedele, care monede sînt întocmai ca şi cele greceşti şi au şi inscripții greceşti, şi a cunoscut un anumit tip uman pentru eroi, zei, care este luat din tezaurul artei elenice.

Vedeți că aici nu este nimic grecesc, dar cu toate acestea, pe steagul lui, — dacă putem întrebuința acest termen, care nu este potrivit cu timpul, — pe steagul lui este scris ceva grecesc: aceasta este partea moştenită de el de la Filip, de la tatăl său, partea pe care a luat-o de-a dreptul din Iliada, din cartea cu care şi-a hrănit adolescența şi în care găsea eroii pe care se simțea dator să-i imite. Aceasta i-a permis să aibă o atitudine pe care n-o putea avea în calitatea lui de Macedonean: ca Macedonean ar fi fost prea puțin. Dar aici nu este o creație a lui Alexandru-cel-Mare. Îndreptarea aceasta a luat-o de la tatăl său, care la rîndul lui a făcut altceva decît regii macedoneni de pe vremea războaielor medice din secolul al V-lea. El a făcut acelaşi lucru pe care îl făcuseră nordicii din Tesalia. Iason din Pherae, toți aceştia conducători de cete de călăreți din regiunea întinsă, care mărginea la Nord Grecia. Şi pe lîngă aceasta toate micile populații care erau pe acolo, în regiunea muntoasă, lîngă defileuri, toate acestea erau în creştere în acel moment.

Am arătat în lecția precedentă cum se producese acum un curent, care mergea de la Sud la Nord, cum s-a creat barbarul acesta elenizat, întîi în forma macedoneană, pe urmă cîştigat pentru civilizație, în forma cea mai nouă, romană. Şi Filip s-a prezentat la o anume dată ca apărător al locurilor sacre, ale unei Grecii împărțite între mai multe cetăți, care, Grecia aceasta, nu putea să-şi apere comorile sale sacre şi morale. Era sanctuarul de la Delphi; de jur împrejur de la o bucată de vreme se întîlnea acolo o populație de iaf, care nu se gîndea la altceva, decît din atîtea temple semănate acolo şi care cuprindeau lucruri foarte prețioase, să ia ceea ce putea să îndestuleze pofta lor de pradă.

Eu am fost la Delphi şi am văzut că într-adevăr, el poate fi apărat cu foarte multă greutate, pentru că din toate părțile poate veni cineva, din partea mării, din partea muntelui, ca să atace această catapeteasmă de deal, pe care se înşiră dovezile de evlavie ale tuturor semințiilor greceşti.

Filip s-a prezentat Grecilor ca un fel de generalisim al lor, ca strategul suprem al tuturor Grecilor.

Demostene n-a vrut să-l primească în forma aceasta şi de aceea s-a dat lupta de la Cheroneea, în care Atenienii au fost cu desăvîrşire învinşi; şi după aceea a fost o luptă cumplită contra lui Alexandru, în momentul suirii lui pe tron.

Nu se poate zice că Alexandru era peste măsură de popular şi că mulți Greci au dorit să se întoarcă din Asia. Dar nici el nu arăta prin nimic dorința de a se întoarce. Unde să se aşeze? În cetățile acestea, ale căror rosturi nu-l primeau? Să se întoarcă în munții Macedoniei, după tot ceea ce văzuse, după aventurile ce găsise, după beția aceasta? Nu-i vorbă, era el puțintel beţiv şi aceasta a fost una din cauzele morții acesteia, aşa de repezi. I s-a întîmplat lui ceea ce i s-a întîmplat unuia dintre regii Germaniei din evul mediu, care, coborîndu-se la Roma, îşi închipuia că poate mînca şi bea acolo ca şi în Germania cea veche, şi s-a îmbolnăvit şi a murit.

Dar Alexandru-cel-Mare s-a îmbătat şi sub raportul sufletesc de tot ceea ce văzuse acolo, cînd s-a simțit stăpînul lumii.

Nu avem a face cu un om care reprezintă o politică macedoneană pentru că politica macedoneană nu există: nu avem a face cu un om care se prinde de idealul elenic, pentru că el era numai pe dinafară vîpsit cu acest ideal al unei societăți cu totul deosebită de societatea lui macedoneană; şi iarăşi, el nu este tipul eroului, care vrea să fie erou, care se gîndeşte numai la rostul lui individual, deşi înaintea lui era Ahile, tipul lui Ahile şi atunci cînd a ajuns la Troia el a şi făcut sacrificii în memoria lui Ahile şi căuta chiar un Patrocle lîngă dînsul, pentru a semăna întru toate cu eroul lui Homer. El n-a avut furia aceasta de a se afirma împotriva oricărei tradiții, a oricărei amintiri de trecut, însă prezintă oarecari sfaturi care uimesc pe anumiți războinici de mai tîrziu. Napoleon a lăsat şi el o îndreptare, dar nu se poate zice că atunci cînd Napoleon a plecat pentru campania din Italia sau Egipt, avea înaintea lui un plan pe care să-l urmeze cu răbdare de la un popas de biruință la altul.

Dar înainte de toate, acesta este lucrul care mai ales trebuie reliefat, şi tot ceea ce am spus pînă acum nu este decît o pregătire a acestei explicații, care ne dă cheia personalității lui şi explicația pentru toate campaniile pe care le-a adus şi aceasta l-a făcut pe dînsul capabil de a fi imitat de alți oameni, de altă rasă şi din alte locuri, şi cari se puteau strămuta în condițiile acestor începuturi de direcție în domeniul militar, sub anumite raporturi şi în domeniul politic organizator.

Încă din lecția trecută am făcut să se atragă atenția asupra unui lucru: că regele Persici nu este un rege național, el nu reprezintă un popor care să fi avut ceva şi care să-şi fi ajuns acest scop şi prin urmare, regalitatea, monarhul care stăpîneşte acest popor să fie strîns legat de o anume moştenire, care să aibă sensul pe care îl are astăzi de o națiune, de un ideal național sau de o luptă pentru realizarea idealului național.

În Orient, în depărtatul Orient **exista o singură concepție a monarhiei şi concepția aceasta a monarhiei este de caracter universal,** pentru că ei credeau că trebuie să existe un singur stăpîn al lumii, ceea ce, cu un cuvînt grecesc, s-ar numi: o **ecumenicitate.** — cum se spune; patriarh ecumenic, — ceea ce înseamnă că înțelege a fi stăpîn peste toată lumea. **Monarhia cea veche este o monarhie ecumenică.** Noi vorbim de Egipteni, dar cuvîntul de „Egipt" este o reunire a mai multor cuvinte egiptene, interpretate greceşte şi pe lîngă aceasta, Grecii s-au gîndit că (denumirea autohtonă n.n.) înseamnă: capră şi are un sens dat Egiptul nu are nimic a face cu capra, — nici nu există capre în Egipt. Acesta ar fi un cuvînt în care sînt reunite trei cuvinte, care

Alexandru cel Mare (detaliu din «Bătălia de la Issos», 333 i.e.n.) — mozaic în Muzeul Național din Neapole

au fiecare cu desăvîrșire alt sens : „a-ka-fta", „Aigyptos".

Noi vorbim de Haldeea, de Babilonia. Babilonul este o cetate care își ia numele de la zeul care este adorat acolo. Fiecare cetate este un altar și regele este înainte de toate preotul acestui altar și pe urmă în jurul lui se strînge viața de toate felurile.

Haldeea este un termen oarecare geografic, și la o anume dată, dar ei au fost totdeauna oameni din Larsa, din Nipur. Noi spunem : Asirian, dar Asirian nu înseamnă altceva decît cum spuneam noi astăzi : creștin, după numele lui Christos. Tot așa Asirienii înseamnă aceia cari se închină zeului Asur, sînt oamenii zeului Asur, ei aparțin acestui zeu și tot ce fac ei este în legătură cu acest zeu. Nu este nici cea mai mică notă de naționalism politic sau militar. Noi, spunem : Perși ; evident că li se zicea așa de alții, dar rămîne de văzut întru cît ar fi primit ei acest calificativ. Tot așa și cu Mezii, care sînt puțin înaintea Perșilor. Fiecare se consideră că este poporul care trebuie să fie unic, care printr-un război necontenit dus în folosul zeilor săi trebuie să înlocuiască alte popoare și să ajungă a stăpîni lumea. La haldeeni este chiar și un calificativ pentru stăpînitorul care ajungea să fie mai mare peste mai multe cetăți : i se zicea : „stăpînul celor patru colțuri ale lumii". Eminescu, în legenda lui Arald, care este o legendă germanică, dar care nu are nimic a face cu concepția germanică, zice : „Stihii a' lumii patru, supuse lui Arald".

Prin urmare, ei sînt stăpînii „stihiilor lumii patru", ca să întrebuințăm formula aceasta a lui Eminescu. Dar veți zice : Grecii ce credeau de această monarhie ? Evident că cetatea grecească este altceva, este o creație a poporului grecesc din Grecia, — nu a Cretanilor, care foarte probabil erau de aceeași rasă, dar mai ales sub influența Egiptului reprezentau altă civilizație, o civilizație strălucită. Păcat că în prezentările de artă de la București nu s-au înfățișat niciodată minunile de artă realizate de Cretani, într-un timp cînd Grecii din Grecia peninsulară sau continentală nu însemnau nimic.

Așa numita civilizație miceniană nu este decît un reflex al civilizației cretane, care și ea a împrumutat atita de la civilizația orientală și a făcut dintr-însa o sinteză. Dar civilizația grecească este reprezentată de un grup de oameni de aceeași origine, care formează o oligarhie foarte strictă, foarte disprețuitoare pentru alții, o categorie privilegiată de oameni, care se ocupă numai cu politica, trăind înainte de toate în piața publică și care pentru toate rosturile celelalte întrebuințează sclavi sau se fac serviți prin ceea ce au de la străini.

Atena nu este același lucru cu Corintul și celelalte cetăți grecești, după cum am văzut de la început că altceva este Atena și altceva este, mult mai jos, Teba. Dar (polis) — cetatea — aceasta este o creație înainte de toate a Atenienilor, în împrejurări pe care noi nu le putem lămuri.

A scris și Aristotel despre constituția ateniană, însă el a scris foarte tîrziu, pe vremea lui Alexandru-Cel-Mare, potrivit cu o anumită filosofie, cu o anumită metafizică a lui. Fondul acestei filosofii este plin de tot felul de legende, de tot felul de figuri. Cartea este un amestec de poezie, de realitate, de religie

și de imaginație. Grecia întreagă este acest amestec permanent, această armonizare între religie, poezie și realitate.

Pentru noi, acestea sînt trei domenii diferite și dintr-unul din aceste domenii poate să treacă cineva în domeniul celălalt, dar domeniile acestea nu coexistă și nu se străbat unele pe altele, pe cînd la Greci este așa. Dar cetatea este o negație a monarhiei și atunci, cum în timpurile noastre este lupta între așa zisa democrație și între dictatură, se caută exemple pentru o asemenea luptă în trecut. Se zice : lupta aceasta a fost și odinioară ; să se întărească dar, pline de încredere, elementele democratice, pentru că Grecii care erau așa de puțini, au izbutit să biruie toate popoarele Răsăritului ! Prin urmare, aceasta ar fi o încurajare.

Dar nu este așa. Grecii s-au socotit ca făcînd parte dintr-o vastă Împărăție și înainte de Marathon și după Marathon și pînă la moartea lui Temistocle, care, — se spunea —, a murit în exil ; dar el s-a dus la regele Persiei, și nu în calitate de trădător : el s-a dus la Împăratul lui, la Împăratul lumii. Acesta este sensul. El a făcut apelul suprem la acela care avea dreptul să hotărască orice.

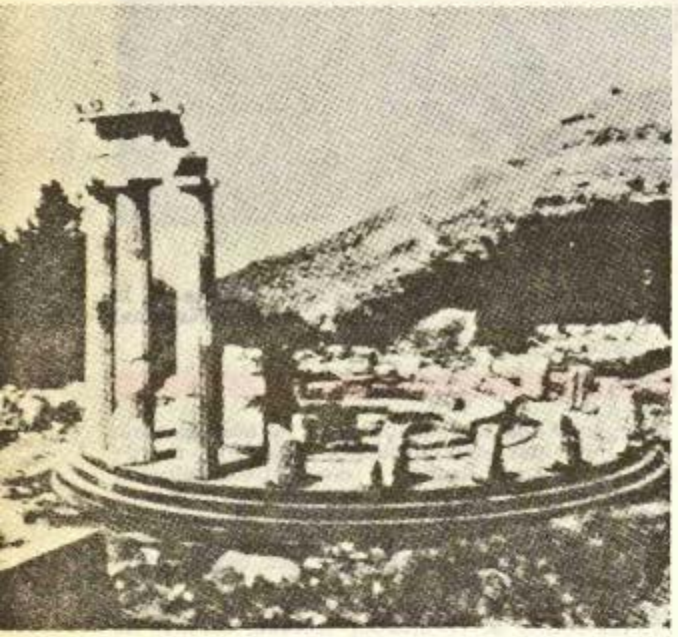

Între mersul lui Temistocle, care se credea nedreptățit, la regele Perșilor, care este „Basileus", și rege și Împărat, căci nu este nimic mai presus de dînsul, — mai tîrziu a venit noțiunea romană de „Imperator", — și mersul lui Mihai Viteazul, învins la Mirăslău, la Rudolf al II-lea, este o mare asemănare. În concepția lui acesta era Împăratul lui. Sau cum Horia, cînd a văzut la 1784 steagul Împăratului a spus : „Eu nu mă bat cu Împăratul". De ce ? Pentru că Împăratul este ideea fundamentală a rasei lui. Împăratul îl poate înțelege : „Eu vreau să merg la Împăratul. Împăratul mi-a spus ceva și eu vreau să-i spun ceva Împăratului". Așa a făcut Horia, așa a făcut Mihai Viteazul, așa a făcut Temistocle. Regele Perșilor era Împăratul lui ; fuseseră neînțelegeri, fuseseră lupte și Grecii vărsaseră sînge de al Perșilor și Perșii de al Grecilor, — aceasta se poate întîmpla, — dar de aici nu rezultă nici cea mai mică zguduire a acestei noțiuni fundamentale, pe care trăiește toată antichitatea, care este Împărăția.

Și atunci ce vrea Alexandru-cel-Mare cînd începe războiul său, război pe care se pare că-l pregătise Filip, dar nu putem spune că el văzuse așa de neted cum a văzut fiul său ceea ce are de făcut ?

Nu trebuie să uităm însă că și Filip și Alexandru au făcut și campanii în lumea barbară, au căutat să se asigure de coloniile din regiunea Dunării. Alexandru-cel-Mare a trecut prin Ialomița, este un vizitator al țării noastre. Ceea ce s-a făcut mai tîrziu de Sultanul Mohammed I-iu contra lui Mircea, nu este decît repetarea expediției lui Alexandru-cel-Mare. Filip mersese împotriva regelui Ateas, în părțile Sciției-Minore, în regiunea de la Marea Neagră. Prin urmare, cei doi mari Macedoneni au cunoscut aceste locuri, deci nu se poate spune că ei au lichidat totul și au făcut ceea ce făceau cruciații în evul mediu, care înainte de a pleca în războiul sfînt, căutau să rezolve toate procesele, să-și desfacă toate proprietățile și să adune bani de drum în buzunar, cu hotărîrea de a rămîne la Ierusalim. Ei au căutat să întărească această bază și și-au putut da seama, prin neizbînda amîndurora, că ei lasă aici o problemă. Însă așa cum fusese crescut Alexandru, și cum toată societatea contemporană era plină de studiul Iliadei, între Traian și între Alexandru este o foarte mare potrivire prin aceea că și unul, Macedoneanul, și celălalt, Iberul, devenit Împărat roman, trăiesc într-o societate de spirit eroic, spirit eroic ieșind dintr-o anume literatură care pătrunsese în spiritul fiecăruia. Și Traian mai tîrziu, ca și Alexandru în secolul al IV-lea, are un fel de mandat moral din partea societății. Fiecare dintre noi este și ce vrea el, iar dacă vrea să fie numai ce vrea el atunci nu are decît să se închidă în casă, dar dacă vrea să aibă o acțiune asupra societății, să aibă un rol public, atunci el primește anumite porunci din partea acestei societăți, pe care trebuie să le interpreteze potrivit cu o țintă mai înaltă.

Ceea ce este fundamental într-o societate, într-un anume moment, are o așa de mare influență, încît nimeni nu poate scăpa cu desăvîrșire de sub acțiunea ei.

Spiritul epocii sale îi poruncea lui Alexandru-cel-Mare să nu distrugă Statul persan, — a crede că Alexandru-cel-Mare a vrut să distrugă Statul persan, înseamnă a nu înțelege de la început rostul lui — el s-a dus acolo ca să fie Împărat a toată lumea, dar nu Împărat a toată lumea, pierzînd și amintirea macedoneană și baza elenică pe care într-un moment, cu mai multă sau cu mai puțină sinceritate, arată că o primește și se sprijină pe dînsa, nu Împărat a toată lumea în sensul că el voia să creeze ceva nou.

Una din greșelile care se fac mai des la noi este aceea de a crede că oamenii de odinioară voiau să creeze.

În timpurile noastre fiecare vrea să facă un lucru cum n-a mai fost, dar vremea în care sîntem noi cu expunerea, vremea aceasta este o vreme de tradiție necesară ; fiecare se supune unor curente, dar curentele acestea se sprijină pe o întreagă dezvoltare seculară și milenară. Așa încît, omul ascultă de tendințele epocii sale, dar epoca sa nu este altceva decît urmarea unei lungi tradiții.

Prin urmare, el nu înțelege a clinti nimic din rostul monarhiei ecumenice. El voia numai ca această monarhie, care a fost sprijinită de Egipteni, Haldeeni, Babilonieni, pe Mezi și care era sprijinită acum pe Perși, care se dovedeșe încă din zilele lui Xenofon că erau o rasă obosită, el voia numai ca monarhia universală să nu fie lăsată fără sprijin ; ea cerea un alt popor care

să i se sacrifice. Același lucru a fost mai tirziu cu Roma, care a cerut ca toate națiunile să se sacrifice pentru ideea romană, care nu este decit continuarea ecumenicității, servită cu cîtva timp înainte de Alexandru-cel-Mare. Și Bizanțul a uzat astfel toate rasele din aceste părți, care, toate, s-au pus în serviciul acestei idei a monarhiei ecumenice.

Norocul cel mare al Românilor a fost că noi, fiind un popor mai mult de țărani și cu multă chibzuială, la care entuziasmul se formează foarte greu, noi nu ne-am lăsat seduși de ideea aceasta, care pentru secole a pulsat toate puterile de luptă și de creație în orice domeniu și ale Grecilor și ale Sărbilor și ale Bulgarilor, peste care s-au așterunt apoi Turcii.

Alexandru-cel-Mare vine cu Macedonenii lui ca să sprijine această idee necesară, de care nu se poate despărți nimeni și fără de care totul se prăbușește. În toate epocile este o idee de aceasta, despre care se crede că dacă piere ea totul se prăbușește, cum a fost ideea de civilizație, într-un anumit sens, sau ideea de Europa, în secolul al XIX-lea. Se credea că dacă nu este civilizația tuturora și Europa, pe urmă popoarele ajung să se încaere sălbatec. Acum se caută o altă idee către care să se îndrepte silințele tuturor națiunilor, pentru ca în această colaborare să se găsească o bază a epocii. Aceasta, fără îndoială, nu se va găsi în legislația de la Geneva, nici în Tribunalul de la Haga.

Și atunci el se duce în Asia, fără nici o dușmânie împotriva nimănui : el este omul în locul lui Dariu Codomanul. El este stîlpul care va susține această clădire, care n-are voie să se dărîme și, prin urmare, nimic din partea lui nu înseamnă o prigonire a oamenilor de acolo. El îi privește pe toți ca trebuind să intre în acest Stat și să colaboreze cu dînsul la refacerea unui edificiu care începe să se clatine. Oriunde a fost, el a intrat în obiceiurile acelui loc, cum de altminteri făcuseră și Perșii. Cînd regele persan a cucerit Haldeea, a fost un suveran haldeean, cînd a cucerit Asiria, a fost un închinător al lui Asur, cînd a ajuns în Egipt, Xerses n-a fost decît un înlocuitor al Faraonului, precum va fi fost și Alexandru, cu cornul la ureche al lui Isis, Amon, precum vor fi după dînsul urmașii lui Ptolomeu, generalul lui, seria de suverani a Ptolomeilor, care sînt creatorii unei sinteze.

El adună tot ceea ce este, caută să păstreze tot ceea ce are valoare și pregătește în felul acesta, fără să aibă idei abstracte, o sinteză. În mintea lui umblă și un fel de învățătură religioasă din care a ieșit mai tirziu fenomenul, binecuvîntat pentru omenire, care se cheamă elenismul, și care înseamnă civilizația grecească, servită de rasele Orientului și împrumutînd de la ele anume tradiții religioase, ambiția de a face lucruri mari, împrumutînd un orizont pe care cetatea, așa de restrînsă, așa de meschină uneori, nu-l avea — și nu numai în ce privește posibilitățile de viitor din care a răsărit elenismul a lucrat așa Alexandru-cel-Mare, dar a lucrat așa și în unele amănunte ale guvernării lui. El a introdus și unele elemente noi, care i se datoresc lui și care arată o genialitate în mai mult decît un domeniu. El a vrut să creeze cea dintîi școală militară, în care ar fi intrat reprezentanții tuturor raselor. El, care luase pe fata lui Dariu și care stăruise din răsputeri ca generalii lui să ia fete din neamurile învinse, voia să creeze o forță militară internațională, care să-i stea la dispoziție, și prin care să-și poată desăvîrși opera.

Pe de altă parte, pentru a avea un chiag între deosebitele elemente ale Statului său, el a colonizat pe Macedoneni.

Un Grec, acum cîtăva vreme, credea că poate să spună că în drumul pe care l-a făcut în anumite regiuni din Asia, el ar fi găsit oameni care aminteau tipuri de acasă de la dînsul. Este posibil ; precum undeva, în Asia centrală, prin Bactriana, Sogdiana și în Turkestanul de astăzi, în mare parte rusesc, s-au găsit acum cîțiva ani niște oameni de dimensiuni colosale, al căror sens artistic era înainte de toate sensul grecesc.

Și Alexandru-cel-Mare a căutat, alegînd între deosebitele capitale ale monarhiei ecumenice, pe aceea care i s-a părut lui mai veche, mai vulnerabilă, poate și mai ușor de pus în legătură cu locul de unde pornise el și cu legăturile pe care înțelegea să le păstreze. El a ales acel Babilon, unde a și murit. Dar cînd a fost el acolo, în Babilon, cînd era vorba de a petrece, el petrecea cu ai lui, macedonean, și de acolo acele certuri, vărsări de sînge, moartea lui Cleytos, unul dintre cei mai buni tovarăși ai lui. Cînd era vorba să discute filosofie, el o făcea grecește, cu Greci de acolo, dar cînd era vorba de armată, el o făcea universal, militărește, iar cînd era vorba de cult, de prestigiu, cultul și prestigiul erau acolo, în Babilon, ceea ce trebuie să fie, singurul lucru care putea să fie acolo, adică moștenirea aceasta a celui mai depărtat trecut. El sacrifica zeilor locului și era încurajat de preoții de acolo și obiceiurile de acolo le observa în chip pedant, pînă și în cerințele cele mai timide. Și moartea lui, cum se știe, a fost anunțată pentru spiritele superstițioase prin aceea că, trecînd pe lîngă locul unde erau îngropați regii de odinioară, vîntul i-a smuls pălăria babiloniană pe care o purta și a aruncat-o peste aceste morminte. Și în boala lui, în frigurile acelea teribile de care a murit, atîta vreme cît a fost un element de rezistență fizică într-însul el s-a dus, cum se ducea un Suveran pios din evul mediu, s-a dus în fiecare zi — ca să zicem așa — la liturghia lui babiloniană.

Avem a face cu un tip mult mai complex decît ni-l închipuim. **Avem a face cu îndeplinitorul unei sinteze ale cărei elemente erau pregătite de multă vreme, cu integratorul unei noi perioade în istoria civilizațiilor umane.**

Partea militară a lui este numai un element din multele elemente care alcătuiesc personalitatea lui, care poate fi privită din atîtea puncte de vedere. El nu este numai un ostaș și nu are în jurul lui oameni care să fie generali în sensul actual, adică cineva care comandă o grupare importantă din armată. Nu se făcuse încă deosebirea aceasta care pune pe un om în afară de orice alte rosturi și îl leagă de unul singur, care să fie cel ostășesc.

Cunoaștem sensul cuvintelor pe

Cine ar scrie o carte a ipotezelor din cultura română ar trebui să pună la loc de frunte pe Bogdan Petriceicu Hașdeu. Nimeni n-a avut o mai mare pasiune a ipotezelor atunci cînd de altfel ele erau un instrument de lucru inevitabil, iar numărul de ipoteze lansate de Hașdeu este enorm. Orice pagină a lui este un act de incitație intelectuală, o propunere continuă de a construi din elementele existente pentru a-l obține pe cel absent. Pe terenul lingvisticii, de altfel, Bogdan Petriceicu Hașdeu rămîne un titan. El a făcut cercetări, a avansat teorii, a formulat ipoteze. Bagajul acestei moșteniri este mai mare decît cel pe care ni-l arată edițiile Bogdan Petriceicu Hașdeu apărute pînă acum după război. Monumentalul său dicționar n-a fost terminat, dar cu lămuririle de cuvinte lăsate de Hașdeu prin revistele sale se mai pot alcătui alte volume. În „Revista nouă" lingvistul Hașdeu a fost activ. El discută aici, de pildă, legenda lui Negru Vodă și întemeierea Țării Românești sau propune noi etimologii unor cuvinte cu o origină obscură. Orice etimologie este o ipoteză mai ales cînd este vorba de fastuosul aparat cu care lucrează Bogdan Petriceicu Hașdeu ca etimologist. Iată un exemplu. Hașdeu ia un personaj folcloric și-i analizează numele. E vorba de Statu-Palmă-Barba-Cot. La prima vedere totul e clar, dar Hașdeu ne indică inversul. Drumul pe care ne invită e pasionant. Ce-l preocupă este acel „cot" din coadă. Pentru orice absolvent de filologie cu o brumă de cunoștințe istorice „cot" vine din latinește. Pentru Bogdan Petriceicu Hașdeu acest „cot" din porecla cu pricina nu este însă latinesc. Aparent totul e paradoxal. Dar savantul știe ce spune. Există și formula rămasă în limbajul copiilor „cotul-pișcotul" sau simplu: „uite cotul" care înseamnă „nu-ți dau nimic" și în care

BOGDAN PETRICEICU HASDEU

«STATU-PALMĂ-BARBĂ-COT»

Piticii, ca și uriașii, sînt unul din elementele cele mai obișnuite ale basmelor la toate popoarele ; dar, începînd de la grecul Pigmeu, adică omul cît pumnul, și pînă la germanul „Daumling", francezul „Petit Poucet" și rusul „Malciki ci palciki", adică oameni cît degetul, al nostru Statu-palmă-Barbă-cot își are o individualitate a sa foarte caracteristică între toți piticii cei legendari. El se luptă tot de unul singur, fără ajutorul altor pitici, avînd tovarăș nedespărțit, în loc de cal numai pe „jumătate de iepure șchiop", și totuși biruiește fără nici o greutate pe uriașii cei mai înspăimîntători, pe smuncitorii stejarilor și ai stîncilor, pînă ce, în sfîrșit, îl doboară și pe dinsul Făt-Frumos, care nu este uriaș. În Banat, poporul îi zice **Stati-cot** sau **Stați-cot** (Shott, Walach, Mahrchen, p. 298) ; în Ardeal : „Omul cît șchiopul / Cu barba cît cotul / Pe-un iepure șchiop călare, / Rezemat p-un pai de secară..." în Bucovina : Șchiopul cu barba cît cot (Sbiera, **Povești**, 80), în Muntenia Tarta-cot, peste Dunăre Năpalmă-om-doe-palni-barbă, în Macedonia, Palmă-om-

care le folosim?

cot înseamnă practic nimic şi nu un detaliu anatomic al corpului omenesc. Către acest sens uitat, neglijat, conservat în limbajul copiilor ne conduce Haşdeu. Dar acest limbaj, să nu uităm, este transmis acestora de societatea adultă. Infantil aici înseamnă că se bucură de o circulaţie redusă. In Statu-Palmă-Barba-Cot marele savant crede a fi găsit vechiul cuvînt nelatinesc „cot", care înseamnă nimic şi totodată provenienţa lui străveche. Datorită suprapunerii fonice şi concurenţei cu nimic cuvîntul asiatic cot a cedat terenul latinescului cot şi sinonimului său nimic. Ipoteza e seducătoare şi ingenioasă. Amintim că pentru zeu limbajul copiilor păstrează vechiul cuvînt care-l desemnează în formula: „Să nu zici zău, / că-i numele lui dumnezeu!", ceea ce e încă o dovadă că în acest limbaj se conservă forme arhaice de limbă. Într-o rubrică a ipotezelor scriitoriceşti Bogdan Petriceicu Haşdeu îşi află oricînd locul.

şi-barbă-cot, în Epir (Papahagi) numele însă cel mai obşnuit este Statu-palmă-barbă-cot.

Alecsandri, **Poes. pop.** 132 : **„În poveştile populare există o fiinţă fantastică ce se numeşte : Statu-palmă, Barbă-cot, adică cu statul înalt de o palmă şi cu barba lungă de un cot. El trăieşte sub pămînt şi umbă călare pe un iepure şchiop".**

C. Negruzzi, **Toderică : „Pe cînd trăia Statu-palmă-Barbă-cot şi în Academia din Podul Iloaie dn lecţii vestiţii dascăli Păcală şi Pepele..."**

I. Creangă, **Poveşti I.** p. 224 : **„Şi o dată scoate sfînta Duminecă obrăzarul şi sabia lui Statu-palmă-Barbă-cot de unde le avea, şi dîndu-le lui Harap Alb, îi zice : «ţine acestea, că au să-ţi fie de mare trebuinţă...»".**

Basmul **Sur-vultur** (D. Stăncescu, **Basme,** p. 31) : **„În vreme ce plîngea el, numai iaca se pomeneşte alături cu Tartacot, barbă d-un cot, călare pe-o jumătate de iepure şchiop..."**

Armătura lui Barbă-cot, după cum se vede mai sus, variază în legendă : după unii, este numai „un pai de secară", după alţii : o sabie şi un „obrăzar" adică „casque à visière", după alţii — precum vom vedea mai jos, un colosal „buzdugan".

Mersul cel tipic al basmelor cu Barbă-cot este următorul : „Un Făt-Frumos, numit uneori Petru Firicel, alte ori Teiul-legănat, alte ori Fiutul oii etc. îşi asociază treptat pe doi sau trei uriaşi, a căror grozavă putere se exprimă prin chiar numele ce le dă poporul : Sfarmă-piatră, Strimbă-lemne, Scutură-munţi, uriaşi descrişi de Alecsandri într-o admirabilă legendă : „Urlă-n vale urieşii !... Amîndoi cuprinşi d'oradă / în virtej de nebunie, se fac Dunăre turbată / Şi'n văzduh încep s-arunce, împroşcînd ca doi vulcani / Cei mai groşi steiari din codri, cei mai sdraveni bolovani". Împreună cu aceşti tovarăşi, Făt Frumos se aşază într-un bunget, de unde în fiecare zi unul pe rînd rămîne ca să gătească bucate, pe cînd ceilalţi pleacă la vînătoare. De-nţiiu rămîne unul din uriaşi, dar tocmai cînd bucatele erau gata, iată că se iveşte Barbă-cot, îl bate, îl dă jos, mănîncă bucatele fierbinţi pe pieptul învinsului, şi pleacă liniştit călare pe jumătatea cea de iepure şchiop. A doua zi tot aşa o păţeşte al doilea uriaş. A treia zi însă Făt Frumos biruie pe Barbă-cot şi îl robeşte, închizîndu-i barba în despicătura unui copac. Piticul totuşi scapă de acolo, smulgînd copacul din rădăcină şi ducîndu-l cu sine. Făt-Frumos cu uriaşii îl urmăresc, pînă ce dau de groapa prin care Barbă-cot intrase sub pămînt, şi-apoi urmează diferitele peripeţii petrecute în «lumea neagră» pînă la «buricul pămîntului»".

Reproducem aici întreaga variantă românească trans-dunubiană culeasă de d. Şt. Ciumeeti la Călive-Badralexi, în Macedonia : **„Nişte uriaşi răpesc o fată de împărat şi o ascund în nişte păduri înspăimîntătoare unde păsări nu calcă. Palmă-om-şi-barbă-cot află aceasta de la un iepure prieten al său. Iute pune mîna pe buzdugan, care cîntărea o mie de ocale şi mai bine, şi iepurele mergînd înainte iar el după iepure ajunge la locuinţa uriaşilor. Era acolo numai unul din ei, care cum îl văzu începu să-şi bată joc de dînsul. Amîndoi se luptară şi uriaşul e doborît. Cînd cade uriaşul, întreaga pădure se clatină, încît al doilea uriaş se repede spre palat ca să vadă ce este pe acolo ; dar Palmă-om-şi-barbă-cot îl omoară şi pe dînsul. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu al treilea uriaş. Atunci fata de împărat, scăpată din robie, îl ia de bărbat pe pitic, iar iepurele rămîne pe lîngă dînşii ca să-i servească".**

Despărţiţi de Dacoromâni în secolul X, Macedo-românii, fugind din Pannonia dinaintea invaziei maghiare, au dus cu dînşii peste Dunăre, şi pe Barbă-cot cu iepurele, dar în cursul timpului numai atîta le-a rămas din ingredientele cele fundamentale ale basmului dacoromân ; restul a fost modificat ; dar în unele variante, mai ales acelea din Epir, pe care le cunoaştem de la d. Papa-hagi, a dispărut chiar iepurele, iar Barbă-cot s-a prefăcut într-un pitic binefăcător, un fel de „spiriduş" din legendele noastre [1]).

Un pitic, citeodată o pitică de felul lui Barbă-cot, ne întîmpină nu rareori şi-n basmele occidentale, fie franceze, fie italiene sau reto-romane, ba şi în cele germane. Aşa este, bunăoară, basmul flamand despre **Ucenicul fierar,** în care eroul Jan se asociază cu un uriaş ţinînd un pod pe spinare, apoi cu un altul desrădăcinînd copacii din pămînt, de aici cu alţi trei şi se opresc cu toţii într-un castel pustiu în adîncul unui codru, gospodărind în fiecare zi cîte unul, întocmai ca în basmul românesc. Aci se încep păţaniile uriaşilor din partea unui pitic roşu, cu o lungă barbă, care însă nu este singur, ci avea în ajutor o mulţime de alţi pitici, omoriţi la urmă de către eroul povestirii **(Contes flamands** în Revue d. trad. popul. t. 2 p. 559 sq.).

Este învederat că basmul românesc şi cel flamand, ca şi celelalte occidentale cu aceeaşi antiteză de un pitic faţă cu mai mulţi uriaşi bătuţi de dînsul, aparţin aceluiaşi ciclu legendar, ciclu care n-a fost clasificat de Hahn între cele patruzeci de tipuri generale de basme **(Griechsiche Marchen, I,** 45—61) dar trăsăturile cele distinctive ale lui Barbă-cot sînt cu totul altfel, şi ele nu ne întîmpină pe deplin în Europa — dacă nu mă înşel — decît numai la vecinii noştri Serbi şi Bulgari. Profesorul

[1]) **Teorie care nu şi-a dovedit valabilitatea, aromînii fiind autohtoni. Basmul are deci aici un aspect arhaic.**

Jagic (Archiv, f. slav. Phil. t. 5 p. 27—32) a descris vreo şapte variante sîrbeşti, în care mai în toate piticul poartă întocmai numele Statu-palmă-Barbă-cot : „der Ellenbart-Spannehoch". Într-unul din ele, tovarăşii lui Făt-Frumos sînt anume uriaşii Strîmbă-lemne şi Sfarmă-piatră. Apoi învingerea piticului, închiderea lui într-un copac şi fuga pînă la gaura de sub pămînt, se încheia prin urmărirea şi prin trecerea eroului pe celălalt „tărîm". Aci nu este numai acelaşi ciclu, chiar acelaşi basm. La Bulgari, de asemenea, piticul poartă ca şi la noi numele cel compus: „pedia-ciliak-lakatu brada", literalmente om-palmă-barbă-cot (Sbornik t. 2, Narodni umotvorenia, p. 161). La ceilalţi slavi, afară de Serbi şi Bulgari, acest basm — nu zicem „acest ciclu" —, nu s-a constatat pînă acum, şi nu ştim dacă ceva în felul acesta există la Saşi sau la Unguri, cari ar fi fost în stare de a-l căpăta de la noi. Este el originar românesc ? Dar atunci de unde-l au românii, de vreme ce nu se află la ceilalţi neolatini ?

Este el originar serbo-bulgăresc ? Dar atunci de unde-l au sîrbii şi bulgarii de vreme ce nu se află la ceilalţi slavi ?

Un basm aidoma ca cel românesc, şi anume ca prototipul cel daco-românesc, nu ca zdruncinata copie macedo-română, se găseşte în Caucaz la poporul turanic numit Avari, un rest al groaznicilor Avari din veacul de mijloc şi rude cu Pecenegii, urmaşi ai celor Avari în regiunea Carpaţilor.

În basmul avar eroul numit Ureche de urs se însoţeşte cu doi uriaşi, din care unul smulge paltinii din rădăcină, iar celălalt învîrteşte o moară pe genunchi. De aici să ascultăm basmul în rezumatul francez de d. Cosquien (Romania, 1876, p. 89) : **„Les trois amis s'etablissent dans un endroit qu'ils trouvent convenable et vivent de leur chasse. Les deux compagnons d'Oreille d'Ours sont successivement, pendant qu'ils appretent le repas, garottes par un petit homme a longue barbe qui arrive chevauchant sur un lievre boiteaux et qui mange toute la viande. Mais l'Oreille-d'Ours epoigne le petit homme et lui emprisonne la barbe dans la fente d'un platane. Le nain s'etant echappé trainant le platane apres lui, les compagnons suivent ses traces et parviennt à une ouverte sur le bord de laquelle le platane a ete jeté. Oreille-d'Ours s'y fait descendre..."**

În basmul avar se regăseşte pînă şi „iepurele şchiop" pe care-l au numai românii, ba încă numai daco-românii deşi au păstrat pe „iepurele" totuşi au uitat că era „şchiop".

Concluzia noastră este că pe **barbă-cot** ni l-au lăsat nouă în Dacia lui Traian năvălitorii cei turanici din evul mediu mai probabil pecenegii, iar de la noi el a trecut apoi românizat la sîrbi şi la bulgari. Zicem românizat, şi sîntem datori a explica această românizare.

În basmul turanic nu ne întîmpină de loc noţiunea de **cot**, pe care o au toţi românii, transmiţînd-o şi slavilor de peste Dunăre. La noi această noţiune figurează în toate numirile cele daco-române şi macedo-române ale legendarului pitic : **Barbă-cot, Stati-cot, Tarta-cot**, etc. În **Tarta-cot** compus din **Tarta** şi **cot** — tartar = lat. tartaros, adică infern, ca în textul bogomilic circa 1 550 **(Cuv. d. bătr. II, 465) „în focul nestins, şi în viermii neadormiţi şi în tartar..."** — în **Tarta-cot** noţiunea de **cot** ca termen de măsură n-are nici un înţeles. Lasă că o barbă numai de patru ori mai lungă decît statul nu este ceva destul de iperbolic în sensul iperbolei din basme, care ar cere un plus de cel puţin şapte ori nouă ori. Noi bănuim dară că acest **cot** este rezultatul posterior al unei etimologii poporane şi iată cum :

La daci, sau mai bine la traci, în genere, cuvîntul **cot** înseamnă ceva foarte mic, „un rien presque rien". Cu acest sens, el s-a conservat la Albanezi, în locuţiunea adverbială **mbe kot, pour rien, en van** ce se aude şi la macedoromâni — în **cotu-îndeşert, degeaba.** Existenţa vorbei **cot, tres petit,** la traci nu este o simplă ipoteză, ci se întăreşte printr-un vechi text decisiv. În glosariul cuvintelor tracice s-a scăpat pînă acum din vedere un preţios pasaj din bătrînul Pliniu. Vorbind despre regiunea numită azi Dobrogea, el zice **(Hist. Nat. IV, 18) : „În latura unde fluviul Istru se varsă în Marea Neagră Tracia posedă cele mai frumoase oraşe : Istropol a Milesianilor, Tomi Callatis, numit mai înainte Acervetis, mai era odată Heraclea, şi Bizonea, cea scufundată sub pămînt ; mai este Dionisopolea, zisă altă dată Crunus, lîngă riul Ziras, toată această regiune au ocupat-o schiţii, cei numiţi plugari, oraşele lor sînt Afrodisias, Libistos, Zigure, Borcobe, Eumenia, Parzenopolis şi Gerania despre care se povesteşte că existase acolo gintea pigmeilor, cea gonită de cocori şi pe care barbarii o numesc cattuzi :** „Pygmaeorum gens fuisse preditur, Catuzo Barbari vocant".

Pe pitici dară, barbarii din Tracia în epoca lui Pliniu Naturalistul îi numeau **cattuzi.**

În acest cuvînt, finalul este sufixul diminutival albanez **z** (de ex. **pak** — puţin, **pukăză** — puţintel, **doră — mînă , dorăză** — minuţă etc.) pe care de la daci l-au moştenit şi românii, mai păstrîndu-l într-un număr de cuvinte, bunăoară **pupăză, coacăză, spetează, cinteză, spinz, minz** şi altele, unde sufixul tracic **z** s-a agăţat şi la unele tulpini latine — pupăză — upupa + ză, spetează, spatha + ză etc.

În acest chip, plinianul **cattuz** se descompune în **cattu** + **z** în care **cattu** înseamnă **ceva mic,** iar sufixul **z** îl mai diminutivează întocmai ca în **mititel** sau **mic,** sau **mărunţel,** sau **mărunt.** Prin urmare, **albanezul kot în mbe kot pour rien, en vain,** se urcă la vechiul tracic **cattu** pitic.

Tracicul **cattu, pitic,** se confirmă nu numai prin derivatul albanez, dar şi prin paralele iranice, anume zendicul **kutaka,** şi afganicul **Kotah, petit** (Justi, Hb. d. Zendspr. 83) astfel că cuvîntul ni se prezintă cu o genealogie lingvistică ramificată.

zend **butaka** — trac. **kattuza**

afgan. **kotah** alban. **kot** rom. **cot**

Finalul **aka** în forma zendică este un sufix deminutival, ca şi finalul **za** în forma cea tracică.

Concordanţa vocalei labiale u (o) în toate formele iranice şi în forma albaneză ne face a bănui că tot vocala labilă cată să fi fost şi în forma tracică, şi, prin urmare, în textul lui Pliniu ar trebui citit **Cuttazos — (Cutazos)** în los de **Cattuzos.**

Înainte de secolul X, atunci cînd primiseră de la Avari sau de la pecenegi basmul cel turanic, românii cată să fi avut încă pe acel dacic **cot** cu sensul de pitic, care însă la noi nu putea să nu se ciocnească foneticeşte cu latinul **cot-cubitum** şi de aceea, printr-o asociaţie de idei foarte obişnuită în aşa numita etimologie poporană, iată că din cot cu barbă adică **nain barbu** se născuse **Barbă-cot,** adică barbe d'une aune, s-a amplificat apoi printr-o altă asociaţie de idei în Statu-palmă-Barbă-cot şi-n sfîrşit, astfel pe deplin românizat, a trecut la serbi şi bulgari.

Prin amestecul anticului element lingvistic dacic cu medievalul element legendar turanic, ambele cimentate printr-o etimologie poporană curat latină : „Status-palma-barba-cubitus" Barbă-cot este una din figurile cele mai interesante în mitologia poporană română.

UN DUBLET AROMÂN AL ȘCOLII ARDELENE

Întotdeauna „marginile" s-au atras ! Este o vorbă veche românească, foarte bine cunoscută și la aromâni care timp de secole au migrat an de an, din munții Macedoniei și peste Balcani — pînă în Carpații Daciei, de la curbura lor sudică în Maramureș. Drum bătut și de românii munteni, îndeosebi ardeleni, pînă prin veacul al VII-lea, cînd așezîndu-se popoarele slave sub Dunăre, pendulările păstorilor valahi peste fluviu mai întîi s-au rărit, apoi au încetat cu totul.

„Marginile" românești s-au atras dintotdeauna și și-au purtat reciproc afecțiune. Le apropia și pericolul deznaționalizării, ce plana asupra lor mult mai evident, ca o fatidică sabie a lui Damocles. Poate că așa se și explică reacția de apărare a acestora, apărare a limbii, a ființei naționale, a drepturilor poporului român asupra pămîntului străbun

Bătrîni din comuna românească Gopeși (Macedonia)

Român din Giumaia (Salonic) în costum național

pe care s-au pomenit și pe care nu l-au părăsit niciodată (decît în mintea bolnavă a unor „istorici" aflați în slujba a biete interese meschine...).

Reacția ardelenilor față de tentativa de a-i face să-și uite originea și unitatea cu frații de pe toate meleagurile românești s-a numit Școala Ardeleană, firesc. Și ea — se știe ce a însemnat. A fost o Universitate de suflet românesc. A fost stînca de cremene de care s-au izbit și s-au spart, asemeni unor valuri noroioase de vijituri, încercările caraghioase ale celor ce nădăjduiau că ne vor putea face să ne uităm numele. N-au putut însă, pentru că Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu și mulți alți cărturari ardeleni au tot risipit, cu lumina minții lor, întunericul ce venea asupra noastră.

Reacția aromânilor, a acestor români de sub Dunăre, nu s-a numit, cum s-ar fi căzut, Școala Moscopoleană. Dar ea ar fi meritat să se cheme așa, încît de aici, din Moscopole au roit în lume cărturarii aromâni după 1788, cînd marele lor oraș a fost distrus din temelii de hoardele turco-arnăutești, ale satrapului Ali Pașa, fanatizate religios. Am zis marele oraș, fiindcă Moscopole (azi în Albania de sud-vest) număra pe atunci 60.000 de locuitori și era, sub acest raport, a doua importantă așezare citadină din Peninsula Balcanică, după Stambul. În timp ce Atena, din cauza vicisitudinilor soartei, de care a avut și ea parte, număra doar 9.000 de locuitori, din care majoritatea turci și albanezi de rit musulman.

Pomenit în documente dinainte de 1453, acest tîrg ce s-a numit și Voshopole (tîrgul păstorilor, după ocupația de bază a celor ce l-au întemeiat) se mîndrea spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea cu veritabile instituții comerciale și bancare de nivel european. De aici au plecat bancheri renumiți, precum baronii Sina și Dumba, familiile Șaguna, Mocioni și Gojdu, cu ramificații în Ardeal, la Buda și la Viena. Tot aici în Moscopole exista încă din 1730 o mare tipografie, unică în Peninsulă, pentru ca în 1744 să fie înființată Noua Academie, ce fusese Colegiu mai înainte.

La tipografia din Moscopole, așa cum mărturisesc unii cărturari aromâni ai vremii, s-au tipărit și cărți în graiul lor de acolo, sub supravegherea învățaților de la Noua Academie, în fruntea căreia s-a aflat cîțiva ani Teodor Anastasie Cavalioti, corifeu al Școlii Moscopolene. Puține au ajuns la noi, deoarece după distrugerea orașului, dirijată, nu numai inspirată de Patriarhia constantinopolitană de atunci, tipăriturile aromâne au fost vînate precum „vrăjitoarele" în evul mediu și arse în public, spre a-i înspăimînta pe „ereticii" ce ar mai îndrăzni să-și vorbească limba lor.

Desigur, cărturarii moscopoleni nu au desfășurat activități de complexitatea, anvergura celor ale corifeilor Școlii Ardelene. Aceasta și pentru că, după arderea citadelei lor culturale au lucrat în condiții grele, departe de casa, de meleagurile aromânilor, pentru a căror luminare se străduiau. Iluminiștii aromâni însă nu

Româncă din Lumnița (ținutul Meglen) în costum național

s-au dovedit mai puțin conștienți de unitatea de limbă a poporului român. După cum erau la fel de conștienți de originea comună, traco-daco-latină, a tuturor românilor, nord și sud-dunăreni. Ei sprijinindu-și aceste convingeri cu argumente de ordin lingvistic și filologic, în principalele lor lucrări tipărite, de asemenea natură.

Printre cei mai de seamă iluminiști moscopoleni (care au lucrat, sau au plecat din Moscopole) s-au numărat **Teodor Anastasie Cavalioti** (1728—1786), **Daniil Moscopoleanul** (n. 1770, nu i se cunoaște data morții), **Constantin Ucuta** (despre care nu s-au păstrat date biografice), **Gheorghe Constantin Roja** (1786—1847), **Mihail G. Boiagi** (1780—1842), dar și **Nicolae Ioanovici,** stabilit la Timișoara, autor al unui „Dictionariu tru cinci limbe : ellinescu, grecescu, rumanescu, nemcescu shi madsarescu" (rămas în mss. La Academia Română), **Dim. Nicola Darvari** (din Viena), **Const. Emanoil Ghica de Djanfalva, Ioan Nicolidi de Pindo** (din Gramoste), care

au lăsat, de asemenea, lucrări de interes filologic, istoric, ştiinţific, privindu-i pe români în general. Toţi aceşti cărturari au fost contemporani cu reprezentanţii cei mai de seamă ai Şcolii Ardelene, care i-au încurajat, ajutat în activitatea lor.

De la cel dintîi, **T. A. Cavalioti,** profesor respectat şi director al **Noii Academii** din Moscopole, autor de cursuri de gramatică, poetică, filozofie, ne rămîne, între altele, şi o **Protopirie,** adică **Prima învăţătură,** tipărită la Veneţia în 1770. Este vorba de o carte de citire, scrisă în greceşte, cu texte biblice, dar şi cu un vocabular ce o încheie, cuprinzînd 1.170 cuvinte din limba greacă, traduse şi în aromână şi albaneză. Cavalioti premerge, cu cartea sa, lingvisticii comparate, vocabularul său fiind o mărturie preţioasă de limbă română mai ales, şi albaneză, de limbă română — dialect aromân, cea dintîi mărturie scrisă a acestuia. Cu litere greceşti, fireşte, care înlocuiau scrierea cirilică în spaţiul de influenţă culturală greacă. Învăţaţi precum I. Thunmann, G. Meyer, Fr. Miklosich, E. Picot au retipărit, ori s-au folosit de cartea lui Cavalioti, în lucrări ale lor privind romanitatea balcanică.

Se pare că menirea acestei **Prime învăţături** era de a răspîndi limba greacă şi printre aromâni. Cărturarul a alcătuit-o însă, conştient de emoţia ce urma s-o trezească printre conaţionalii săi, care vedeau astfel, concret, că poate exista scriere şi în graiul lor latin, fie şi cu litere străine ! Constatînd acest efect al cărţii, oamenii Patriarhiei din Constantinopole au vînat-o apoi fără milă... Cu greu au scăpat cîteva exemplare, aflate departe de raza lor de acţiune!

Daniil Moscopoleanu este autorul unui alt monument de grai aromân, încă mai important decît acela al lui Cavalioti, anume **Învăţătură introducătoare,** tot un dicţionar, dar în patru limbi (tetragloson) : aromână, greacă, albaneză, bulgară, cu caracter de ghid de conversaţie. Autorul, el însuşi un învăţat elenizat şi **elenizant,** nici n-a bănuit ce furtună va stîrni în cercurile Patriarhiei constantinopolitane tipăritura sa ! Care, menită grecizării aromânilor, le trezea — dimpotrivă, conştiinţa lor naţională adormită după secole de asuprire bizantino-turcă. În zadar erau îndemnaţi aici aromânii şi celelalte naţii să-şi lase limba străbună, în favoarea celei greceşti (şi încă în versuri) : „Bucuraţi-vă, tineri bulgari, albanezi şi aromâni.../ Deşteptaţi-vă din adîncul somn al neştiinţei,/ Învăţaţi limba romaică (greacă, n.n.), mama înţelepciunii" etc. Aceştia constatau **doar** că se poate scrie şi în limbile vorbite de ei acasă...

Constantin Ucuta, protopop de Posen (Prusia) tipăreşte, la rîndul său, în 1797, la Viena, o carte de mare succes, avînd în vedere intenţia pe care o exprima încă din titlu : **Noua Pedagogie** sau **Abecedar uşor spre a învăţa pe copii carte românească.** Este limpede deci, că nici după distrugerea Moscopolei, aromânii n-au renunţat la gîndul de a se instrui în propriul lor grai românesc. Şi nu e vreo influenţă din afară, a României, cumva... Fiindcă, pe atunci România nici nu exista ca stat independent.

Cartea lui Ucuta apare în tipografia marchizilor Puiu, şi ei aromâni. Ea stîrneşte furia nestăpînită a mai marilor Patriarhiei din Fanar, care îl excomunică pe autor. Aveau şi de ce. Iată, doar un fragment, edificator în acest sens, din prefaţă : „A

Perivale, vedere parţială

Aromâni apărători ai libertăţii lor (1889)

ghiuvăsitorului (către cititor). **Aşteaptă-o luñina aistă puţină, tră** (întru) **filisirea** (folosul) **a fumel'ilor** (copiilor din familie) **a nostror, că pistipsescu** (cred) **de multu şi era dor se o vedz aistă arhizmă** (început) **tru** (întru) **fara** (neamul) **a noastră...**" Constantin Ucuta, ca un adevărat gramatician, clarifică în opul său, recomandă reguli ce ţin de fonetica, morfologia, sintaxa graiului aromân de mare utilitate în epocă pentru consîngenii săi, doritori să se instruiască în limba maternă.

Lucrările lui **Gheorghe Constantin Roja** însă electrizează inimile, conştiinţele aromânilor, prin îndemnurile lor directe la trezirea din letargia în care căzuseră. Va fi străbătut în ele, desigur, şi ceva din militantismul, riguros ştiinţific, al lui Petru Maior, marele patriot şi reprezentant al **Şcolii Ardelene,** pe care autorul lor l-a cunoscut şi care îi era prieten şi pildă bună de urmat.

După ce învaţă la Timişoara şi la Viena, unde îşi trece doctoratul, Roja publică la Pesta, în 1808, **Cercetări despre românii numiţi Valahi, care locuiesc dincolo de Dunăre** (în lb. germană, carte tradusă în româneşte în 1867, de un aromân din Craiova, Sergiu Hagiade). Aici, tînărul cărturar pledează, cu argumente ştiinţifice, pentru dovedirea originii comune a aromânilor şi dacoromânilor. Roja este însă şi autorul unei alte lucrări, de şi mai mare interes, **Măiestria ghiovăsirii** (cititii) **româneşti cu litere latineşti, care sunt literele românilor ceale vechi,** apărută la Buda un an mai tîrziu, în 1809. Învăţatul aromân este aşadar conştient că alfabetul nostru firesc este cel latin, pe care noi l-am părăsit atita amar de vreme, datorită vicisitudinilor istoriei noastre. El este pentru unificarea graiului aromân cu limba română din ţară, propunînd înlocuirea grecismelor cu cuvinte ro-

Romîncă fărşerotă din cimpiile Tesalici şi Efirului

mâneşti de origine latină ; aşa cum Petru Maior cerea înlocuirea cuvintelor slave de la noi, în nordul Dunării, cu lexic aromân de origine latină. Se obţinea astfel, potrivit recomandaţiilor cărturarului aromân, o limbă română mai curată, latinizată, precum fragmentul ce urmează, desprins din textele sale : **„Cui place multă grăire, nu scapă de peccate. Quare dorme multu, nu va se aibă strañie** (straie) **pentru acoperire. Quare şi** (îşi) **face casa analtă, currundu va se o veadă apusa** (joasă, coborîtă)". Să ne amintim, pentru a realiza importanţa acestor îndemnuri, că în epocă, la noi în Principate, se mai scria cu alfabet chirilic. Ne aflăm în 1809 şi nu în 1829, cînd apare la Bucureşti **Curierul Românesc** al lui I. Heliade Rădulescu şi C. Moroiu. **(Albina Românească** ieşea în acelaşi an 1829, la Iaşi, tot aici, în 1840, **Dacia literară,** apoi **Propăşirea,** în 1844).

Roja este reprezentat cu texte în ampla ediţie critică în două volume, a profesorului Florea Fugariu, **Şcoala Ardeleană,** apărută la Editura Minerva. Din păcate însă, numai el, dintre iluminiştii aromâni.

În sfîrşit, **Mihail G. Boiagi,** unul dintre gramaticienii noştri vechi, cu a sa **Gramatica română sau macedo-română,** Viena, 1813, în germană şi greacă, dar cu texte aromâne transcrise în alfabetul latin (literare, filozofice, ştiinţifice). Alte gramatici ale vremii, cu litere chirilice : Radu Tempea, 1797, Paul Iorgovici, 1799, Constantin Diaconovici Loga, 1822 etc.

Lucrarea lui Boiagi apare în timp ce Neofit Duca — dascăl grec alungat din Ţara Românească (pentru dispreţul arătat faţă de limba noastră) odată cu venirea lui Gheorghe Lazăr la Bucureşti, şi deschiderea şcolii româneşti — dezlănţuise în Macedonia o furibundă campanie anti-românească. La asemenea invective, cărturarul aromân din Viena răspunde cu demnitate în **Gramatica** sa : **„Românul n-are de ce să se ruşineze de limba lui, din contra, el se va simţi mîndru cînd, reuşind să-şi cultive spiritul, limba maternă îl va urma bucuros... Aşadar... nu înţeleg flecăriile nedemne ale lui Neofit Duca, căruia, fiindcă nu cunoaşte nici o altă** (limbă), **i-ar fi plăcut să distrugă toate limbile din lume, pentru ca în locul lor să introducă limba sa".** Şi acum, cîteva fraze numai din **Gramatică,** în grai aromân de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea : **„Dionysiul-tyranul ieşi nuoară în piaţă. Şi cara** (dacă) **trecu tute bolţile, vidzundu niză** (lîngă) **alante şi un filosof care şedea tru unä boltă, lu întribă..."**

Fie şi din această grăbită enumerare de nume şi texte, lucrări filologice, se încheagă pentru cititorul de azi, de la noi, sper, imaginea strădaniilor românilor sud-dunăreni (aromânii) de a nu-şi pierde identitatea naţională, una cu aceea a fraţilor lor de aici, de dincoace de Dunăre.

Hristu Cândroveanu

CERCUL SE ÎNCHIDE

ÎNAINTEA CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Studiul lui George G. Potra cu acest titlu, a cărui primă parte a apărut în Almanahul Estival Luceafărul 1985 dezvăluie, cu ajutorul unei bogate documentații noi, în primul rînd poloneză, modul în care diplomația poloneză la sfîrșitul perioadei interbelice a acționat împotriva ministrului român de externe Nicolae Titulescu, căutînd să obțină o dezavuare a lui în cercurile politice românești și străine, și făcînd prin asta o politică progermană a cărei lipsă de realism Polonia a plătit-o foarte scump. Tratarea temei de către George G. Potra are într-o măsură covîrșitoare un aspect inedit. Genialul Nicolae Iorga, pionier în multe direcții, a anunțat însă această temă, fără s-o dezbată, în cursurile sale despre Dezvoltarea imperialismului contemporan ținute la Universitatea din București în anul 1940, anul morții sale.

„Iarăși, zice incomparabilul istoric asasinat de instrumentele nazismului în noiembrie 1940, nu vreau să spun nume și nu vreau să mă ating de nici o nenorocire, de nici una din nenorocirile umane, dorind din toată inima noastră ca acei care acum nu mai au un stat și cu care am avut atît de bune legături de prietenie să ajungă din nou în stăpînirea statului lor național în marginile sănătoase ale naționalității, care acelea sînt cele mai bune, afară de elementele de infiltrație care nu se pot satisface, pentru că s-ar ajunge la cea mai bizară hartă a Europei. Dar eu îmi aduc aminte de două lucruri : de o cerere de colonii care a plecat din Polonia și de dorința unei flote de război pe mare. Cum am obiceiul de a manifesta liber părerile mele, totdeauna am fost împotriva unor asemenea aspirații. (...) Cînd mareșalului Pilsudski a venit de două ori, aici, în România, în legătură cu un anumit plan, care cuprindea legătura tuturor popoarelor de la Finlanda pînă la Bosfor, sub hegemonia statului polon, nu era vorba numai de apărare, ci de mai mult". **Din această pricină partea românească a tergiversat convenția.**

Vedeți că imperialismul este în multe părți, și compoziția Statului polon n-a fost străină ea însuși de un anumit imperialism. În multe locuri este imperialismul acesta, **zice bătrînul istoric cu o limbă care avea să fie de moarte,** și otrăvește pretutindeni unde este, pregătind catastrofa mai depărtată sau mai apropiată".

În momentul în care vorbea Iorga, Statul polon își pierduse ființa, dar timpul a realizat ținta de bine a istoricului, căci Polonia s-a refăcut după război „în marginile sănătoase ale naționalității". Măsura în care Iorga a văzut bine ne-o spune și Sanația în acțiune, studiul de politică externă al lui George G. Potra, a cărei a doua parte apare acum.

Geneva, 29 septembrie 1931. Nicolae Titulescu rostindu-şi — în calitate de preşedinte — discursul la închiderea celei de a XII-a sesiuni ordinare a Adunării Societăţii Naţiunilor

SANAŢIA ÎN ACŢIUNE

Pericolul Titulescu pentru Sanaţia

Diplomaţia Sanaţiei a canalizat întreaga sa acţiune împotriva politicii externe a României în şi prin atacuri vizînd în mod expres pe Nicolae Titulescu. Laitmotivul campaniei desfăşurate de Varşovia împotriva lui Nicolae Titulescu a fost pericolul pe care ministrul român al afacerilor străine îl prezenta pentru relaţiile dintre Polonia şi România, pentru alianţa şi colaborarea dintre cele două ţări. „Varşovia vă acuză de a fi inspirat în timpul şederii excelenţei voastre la Belgrad articolul din **Vreme** din 23 octombrie în care pentru întîia oară Polonia este atacată cu o violenţă neobişnuită. Am protestat pe lîngă colegul meu polonez în contra acestor insinuări, care au ajuns şi la cunoştinţa altor colegi. Din diferite conversaţiuni — informa titularul oficiului diplomatic al României la Belgrad, în noiembrie 1934 — reiese că cuvîntul de ordine de la Varşovia este de a vă arăta ca factorul dezagregant al relaţiunilor dintre România şi Polonia şi că guvernul polonez condiţionează normalizarea lor nu de schimbarea politicii de pînă acum, ci de înlăturarea persoanei excelenţei voastre."[1]) Escamotarea adevăratelor mobiluri ale acţiunilor desfăşurate de diplomaţia Sanaţiei împotriva României, a politicii sale externe şi ministrului român al afacerilor străine — preluată sau împărtăşită şi de unii exegeţi postbelici ai relaţiilor româno-polone — a fost „o încercare specifică de a reabilita «contribuţia poloneză» la înlăturarea lui Titulescu."[2])

Documente emanînd de la diverse organe ale diplomaţiei Sanaţiei aduc numeroase argumente pentru iluminarea, în afara oricăror echivocuri, a fondului conflictului existent. Adresîndu-se preşedintelui Republicii Polone, Ministerul Afacerilor Externe al Poloniei sublinia — într-o notă[3]) purtînd data de 28 ianuarie 1936 — că „po-

[1]) **T.C., F.N., / Belgrad, 20 noiembrie 1934/, A. Gurănescu către N. Titulescu, la Geneva — A.M.A.E., Fond Geneva, vol. 21.**

[2]) **S. Mikulicz, l.c., p. 2 (traducere).**

[3]) **Ibidem, p. 7 (traducere).**

litica oficială a României, condusă de ministrul Titulescu, doritor de succese externe, de un an, mai mult sau mai puțin, s-a arătat nu prea paralelă cu politica Poloniei aliate. [...]. Aceasta s-a întîmplat mai ales în legătură cu relațiile ambelor state față de sistemul francez de securitate colectivă în Europa răsăriteană, sistem pe care Titulescu l-a adoptat integral, tinzînd să încheie un pact de ajutor reciproc între România și Soviete, împotriva atitudinii critice adoptate de Polonia și de o parte însemnată a opiniei publice din România." Complementare afirmațiilor din nota Ministerului Afacerilor Externe, mai sus amintită, aprecierile făcute în legătură cu același aspect de către ministrul Miroslaw Arciszewski, într-o scrisoare adresată colonelului Joseph Beck, la 19 noiembrie 1936, după o audiență pe care a avut-o la regele Carol al II-lea, aduc noi clarificări. Referindu-se la audiența acordată de monarhul român, diplomatul polonez nota : „Am remarcat că toate încercările de a crea în Europa răsăriteană o conjunctură politică contrară sau în afară de voința noastră au eșuat"[4]). Afirmația insolentă făcută de diplomatul polonez arată că Sanația nu înțelegea ca vecinul și aliatul său să-și elaboreze și să promoveze o politică externă proprie. „Rar se întîmplă — remarca judicios S. Mikulicz — ca megalomania politică să se fi proiectat într-un mod atît de drastic asupra politicii externe, cum s-a întîmplat în relațiile polono-române. Rămîne un fapt de netăgăduit și anume că diplomația lui Beck privea extraordinar de defavorabil acțiunile mai active ale vecinului ei român"[5]). Diplomația Sanației nu s-a mulțumit să constate divergențele ; ea a combătut virulent acțiunea externă a vecinului ei, declanșînd — în imposibilitatea de a ataca direct această politică — un adevărat «război sfînt» împotriva omului care conducea destinele diplomatice românești.

Presiunile lui Arciszewski

Un rol esențial în determinarea acestei atitudini a Centralei din strada Wierzbowa față de politica externă a României, față de persoana și acțiunea lui Nicolae Titulescu, l-a avut ambasadorul polonez la București, Miroslaw Arciszewski. Reprezentant tipic al diplomației Sanației, cu toate tarele sale, megaloman și orgolios, Miroslaw Arciszewski a desfășurat o activitate deosebit de nocivă, aducînd prejudicii fundamentale relațiilor româno-polone. Interpretările sale speculative, aprecierile sale subiectiviste, îmbibate de ură, activitatea sa de prezentare tendențioasă, deformată, a realităților politice din țara noastră, a pozițiilor diverselor partide și oameni politici, a relațiilor dintre aceștia, au fost o principală sursă de informații și argumente pe care s-a edificat vasta campanie de calomnii și intrigi desfășurată de diplomația poloneză împotriva lui Nicolae Titulescu. Folosind cu abilitate presiunea politică, ca și dezacordurile interne din România, discutînd cu, și flatînd pe unul sau altul din conducătorii grupărilor și partidelor politice românești, avertizînd sau amenințînd, diplomații polonezi acreditați la București au reușit să se facă ascultați în capitala României, influențînd — impunînd

[4]) Ibidem, **p. 5 (traducere).**

[5]) Idem **(traducere).**

Fiecare discurs rostit de Nicolae Titulescu a fost o pledoarie patetică în favoarea ideilor păcii, securității și colaborării.

pînă la un punct — hotărîrea de demitere a lui Nicolae Titulescu. Și dacă faptul că Miroslaw Arciszewski a avut o acoperire din partea Varșoviei pentru toată această activitate funestă este mai presus de orice dubiu, nu este mai puțin adevărat, în același timp, că în zelul său antititulescian, acesta a făcut mai mult decît i s-a cerut, aversiunea sa personală dînd o dimensiune aparte activității desfășurate de Legația Poloniei și funcționarii ei din București.

Ni se pare edificator următorul episod. În timpul vizitei pe care a făcut-o la Sofia, în toamna anului 1934, Nicolae Titulescu a primit vizita ministrului polonez din capitala Bulgariei, Tarnowski. Această vizită, avînd un caracter eminamente protocolar, a determinat o reacție violentă din partea lui Miroslaw Arciszewski, care — într-o convorbire telefonică, făcută fără luarea măsurilor elementare de precauție privind asigurarea confidențialității — reproșa colegului său din capitala vecină această întîlnire. „Mi-ai declarat prin telefon — scria Tarnowski lui Miroslaw Arciszewski, la 17 noiembrie 1934 — **primo**, că vizita mea la d. Titulescu, cu care nu voim să menținem nici un raport și cu care dorim să «terminăm» cu orice preț, a stîrnit mare nemulțumire la Varșovia ; **secundo**, că, avînd în vedere conflictul tău cu d. Titulescu, eu nu trebuia să-l văd, deoarece aceasta îi poate înlesni jocul împotriva ta"[6]). Afirmația lui Miroslaw Arciszewski privind „nemulțumirea Varșoviei" față de întîlnirea lui Tarnowski cu Titulescu trebuie privită cu multă circumspecție. Căci,

[6]) Ibidem, **p. 6 (traducere).**

credem noi, dacă Varşovia ar fi avut o asemenea atitudine (şi cînd spunem aceasta nu ne gîndim, desigur, nici un moment că ea l-a salutat), ea nu ar fi întîrziat să-şi arate expres şi direct nemulţumirea. Folosirea de către centrala Ministerului de Externe polonez a lui Miroslaw Arciszewski pentru comunicarea unei asemenea reacţii faţă de ministrul polonez la Sofia apare lipsită de sens. Sîntem tentaţi să credem că „nemulţumirea Varşoviei" era, în acest moment, înainte de toate, nemulţumirea lui Miroslaw Arciszewski. Avizat asupra conţinutului relaţiilor româno-polone, asupra crizei prin care treceau acestea, ca şi asupra conflictului Arciszewski-Titulescu, Tarnowski afirma că „noi trebuie să tindem la îndulcirea conflictului tău cu d. Titulescu, conflict iscat pe marginea declaraţiei tale, dacă nu vrem ca raporturile noastre cu România, departe de a fi excelente în ultimul timp, să nu treacă printr-o încercare destul de riscantă şi nu ştiu dacă şi indispensabilă."[7]). Glasul lui Tarnowski suna însă singular, opinia cercurilor politice conducătoare, ca şi a factorilor responsabili ai diplomaţiei poloneze a vremii neavînd realismul cerut de evoluţia normală a relaţiilor bilaterale şi de necesitatea apărării păcii şi securităţii în Europa.[8])

Departe de a recepta aceste sugestii, ministrul polon la Bucureşti — îndeaproape îndrumat de Joseph Beck şi Jan Szembeck — continuă fervent activitatea sa anti-Titulescu de la Bucureşti. Scrisoarea adresată de Miroslaw Arciszewski ministrului T. Schaetzl, la 12 decembrie 1934, conţine informaţii de-a dreptul revelatorii.[9]) Constatînd că „poziţia lui Titulescu în opinia publică s-a întărit fără îndoială", dar că acest fapt „va avea o influenţă inversă în sferele superioare", declarînd emfatic că nu acordă „prea mare importanţă acestor sfere, dacă este vorba de o decizie în momente critice şi de curaj", deşi „în sferele de intrigi şi de joc subteran ele sînt puternice", Miroslaw Arciszewski prevedea că „subminările reciproce se vor intensifica fără îndoială". Încercînd prea curînd satisfacţii, ministrul polon aprecia că „poate, pentru încă vreo cîteva luni, dl. Titulescu să mai aibă respiraţie, dar nu va rezista la nici o regrupare a forţelor din Europa, căci atunci întreaga sa concepţie politică va atîrna în aer. Această conştiinţă se coace cu încetul aici." Speranţele ministrului polonez se întemeiau pe rezultatele probabile ale vastei acţiuni pe care el însuşi şi colaboratorii săi o duceau împotriva apropierii româno-sovietice şi a promotorului ei, Nicolae Titulescu. „Aici — scria Miroslaw Arciszewski — se lucrează fără încetare asupra lămuririi oamenilor. Mă întîlnesc cu lideri, cu militari, cu miniştri şi văd că scepticismul creşte. Deocamdată oamenilor le lipseşte curajul faţă de puterea de fapt a lui Titulescu, dar la o ocazie corespunzătoare, la o alunecare, acţiunea poate fi uşor împiedicată. După cum ţi-am scris deja, acţiunea prosovietică de aici, contrar primelor mele presupuneri, chiar aşa uşor nu va prinde aici rădăcini. Argumentul veghei faţă de Soviete, cu care operez aici, cu tot fatalismul care caracterizează din acest punct de vedere opinia românească, este uşor de prins şi înţelegerea contrazicerii absolute a intereselor României şi Franţei faţă de problema Rusiei face progrese. Bineînţeles că, în acest moment, Titulescu are mîna plină de atuuri şi de bani, ceea ce face ca noi aici să ne putem opune prea puţin ; [...] sînt însă convins că cecurile obţinute le vom deconta cîndva pe piaţa de aici, dar pînă atunci trebuie să mai rezistăm"[10]).

Ministrul polon nu se resemna însă cu o aşteptare în inactivitate. „În ultimele două săptămîni — scria el — am primit la Legaţie aproape jumătate din membrii guvernului [...]. La mulţi dintre ei am simţit aceeaşi atitudine de şovăire : cine are dreptate, Titulescu sau Polonia ? Lupta dintre concepţiile gălăgioase ale lui Titulescu şi acţiunea tăcută, misterioasă şi puternică a Poloniei este în momentul de faţă un fond al problemei pentru spiritele româneşti."[11]) Miroslaw Arciszewski are, în acest context, convorbiri cu oameni politici de orientări foarte diferite, printre care menţionăm pe Constantin Argetoianu[12]), Grigore Gafencu[13]), Manolescu-Strunga[14]). Convorbirile sînt folosite, pe de o parte, pentru îndoctrinarea interlocutorilor în spiritul ideilor binecunoscute pe care diplomaţia Sanaţiei şi slujitorii ei le profesau fără încetare, pentru culegerea de informaţii care să poate fi folosite în campania anti-Titulescu. Legaţia Poloniei la Bucureşti încearcă, pe de altă parte, să realizeze breşe şi în unitatea de concepţie, atitudine şi acţiune a aparatului politico-diplomatic românesc, căutînd prozeliţi chiar în interiorul Ministerului Afacerilor Străine al ţării noastre. „Chiar la Ministerul de Externe român — remarca Miroslaw Arciszewski — sînt două tabere : statul major al lui Titulescu şi o serie de oameni ai săi, pe de o parte, precum şi cîţiva din funcţionarii superiori cu ajutorii lor, care se află de partea noastră, pe de altă parte."[15]) Neîndoielnic că aceste posibile slăbiciuni din interiorul Ministerului Afacerilor Străine al României vor fi folosite de Legaţia Poloniei în încercarea sa de a stimula orice posibile manifestări de neîncredere în politica promovată de Nicolae Titulescu şi de a sabota, în cele din urmă, această politică.

Cercurile politice româneşti erau în cunoştinţă de cauză cu acţiunea dusă de Legaţia Poloniei. Oamenii politici români erau puşi în gardă asupra profilului politic şi moral al ministrului polonez la Bucureşti, asupra conţinutului activităţilor sale. Din păcate, reacţia lor nu avea fermitatea şi unitatea cerute de situaţie.[16]) Avizate asupra fondului acţiunii desfăşurate de Legaţia Poloniei, misiunile diplomatice ale Franţei şi Cehoslovaciei din capitala ţării noastre au reacţionat prompt, angajîndu-se într-o acţiune de contracarare. „Francezii şi cehii duc aproape pe faţă o campanie împotriva Legaţiei."[17])

„Nu pot să spun — afirma Miroslaw Arciszewski la sfîrşitul anului 1934 — că m-aş simţi rău în aceste împrejurări. Mă învîrt mult, văd zilnic zeci de oameni, Legaţia este totdeauna plină. În clipa în care totul trebuie să se supună lui Titulescu, sînt simbolul forţei care nu dă nimic pe el. Cînd Titulescu vizitează pe oamenii politici şi pe lideri, eu fac în urma lui acelaşi lucru şi de aceea ştiu tot ce vorbeşte el cu ei."[18])

---

[7]) Idem **(traducere).**

[8]) Idem **(traducere). „Se constată deci că existau şi diplomaţi poloni care priveau cu atenţie şi cu raţiune problema Titulescu, precum şi relaţiile generale cu România. Din păcate, aceştia se aflau în minoritate."**

[9]) Diariusz i iteki Jana Szembecka, **vol. 1, p. 189—192 (traducere).**

[10]) Ibidem, **p. 190 (traducere).**

[11]) Ibidem, **p. 191 (traducere).**

[12]) Idem **(traducere).**

[13]) Ibidem, **p. 192 (traducere)**

[14]) Ibidem, **p. 191 (traducere).**

[15]) Idem **(traducere).**

[16]) Idem **(traducere).**

[17]) Idem **(traducere).**

[18]) Idem **(traducere).**

Sanația contra tratatului româno-sovietic

Anul 1935 adaugă note suplimentare de tensiune în relațiile dintre cele două țări. Factori responsabili ai Ministerului de Externe polonez atacă direct pe Nicolae Titulescu. Jan Szembeck îi afirma, fără înconjur, lui Victor Cădere, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al României la Varșovia, în martie 1935, că „dl. Titulescu nu este amicul nostru"[19]; demnitarul polonez incrimina „întreaga concepție genevo-internațională a d-lui Titulescu (care) îl inspiră negativ față de actualele direcții ale politicii polone"[20]; se uza de argumentul posibilității ca „din cauza d-lui Titulescu — în cazul cînd s-ar oferi prilejul — să se ajungă la o completă destrămare a relațiilor polono-române."[21]

Tot ce se întîmpla în viața politică românească făcea obiectul unei directe și permanente analize a Legației polone din București, al unor discuții ample între șeful misiunii poloneze din România și conducerea Ministerului Afacerilor Externe, așa cum era aceea din martie 1935, de la Varșovia[22]; în cadrul acesteia, Miroslaw Arciszewski a relevat „necesitatea de a susține această atitudine propolonă a regelui Carol"[23], de a relua contactele pe linie militară între statele majore ale armatelor celor două țări, lipsa acestora putînd să „influențeze foarte negativ asupra poziției regelui față de Polonia, oferind concomitent o armă perfectă în mîinile adversarilor alianței polono-române".[24] Indiscutabil că, în contextul general al relațiilor româno-polone, al blocării contactelor pe linia ministerelor de externe, diplomația Sanației căuta să-și asigure posibilitățile de acțiune pe linia raporturilor militare, cultivînd pe toți oamenii politici care o puteau ajuta să contrabalanseze reacția cancelariei diplomatice românești și, mai mult decît atît, să-i asigure concursul în acțiunea pe care o desfășura la București împotriva conducătorului acesteia, Nicolae Titulescu.

Știrile care circulau în iunie 1935 în legătură cu o apropiată semnare a unui tratat româno-sovietic de asistență mutuală concentrează cu prioritate atenția și preocupările Sanației împotriva unei asemenea eventualități. La 17 iunie 1935, cu ocazia unei întîlniri între colonelul Joseph Beck, Jan Szembeck și Lukasiewicz, reprezentantul Poloniei la Moscova, Jan Szembeck afirma că „din punctul de vedere al Poloniei s-ar ivi necesitatea de a-l înlătura pe Titulescu"[25], „autorul direcției rusofile a politicii românești".[26] De acord cu această concluzie, Lukasiewicz „își exprimă scepticismul în ceea ce privește posibilitățile de realizare a acestei decizii".[27] Joseph Beck a refuzat, cu această ocazie, să dea curs propunerii făcute de Miroslaw Arciszewski, în sensul că Legația Poloniei la București să facă un demers special, cerînd o precizare față de

[19]) Ibidem, **p. 238 (traducere)**
[20]) Idem **(traducere).**
[21]) Idem **(traducere).**
[22]) Ibidem, **p.p. 247—248 (traducere).**
[23]) Ibidem, **p. 247 (traducere).**
[24]) Idem **(traducere).**
[25]) Ibidem, **p. 317 (traducere).**
[26]) Idem **(traducere).**
[27]) Idem **(traducere).**

Varșovia, octombrie 1933. În centrul imaginii, Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, avînd la stînga pe Joseph Beck, ministrul de externe al Poloniei, și la dreapta pe Victor Cădere, ministrul plenipotențiar și trimisul extraordinar al României la Varșovia.

știrile privind eventualitatea încheierii unui tratat româno-sovietic.[28] Problema atitudinii care ar fi trebuit adoptată în cazul încheierii unui asemenea tratat a constituit obiectul unui schimb de păreri făcut la 19 iunie 1935 de Jan Szembeck cu von Moltke, ambasadorul Germaniei în capitala Poloniei.[29] Varșovia gîndea, în aceste condiții, la măsuri care să acționeze ca un factor de presiune politică asupra României. Colonelul Joseph Beck a propus ca primul ministru polon, însoțit de ministrul de externe, să facă o vizită oficială la Budapesta.[30]

Riposta lui Titulescu: înlocuirea lui Cădere

În condițiile înăspririi relațiilor bilaterale — înăsprire concretizată atît în atitudinea cercurilor guvernamentale și a cercurilor politico-diplomatice, cît și în tonul virulent al presei — Bucureștiul ia — se pare că în iulie 1935 — decizia de a înlocui pe titularul Legației României la Varșovia. În locul lui Victor Cădere este numit Constantin Vișoianu, un om de încredere al lui Nicolae Titulescu.[31] Victor Cădere își ciștigase „mari simpatii" la Varșovia datorită atitudinii sale lipsite de fermitate, jocului dublu pe care îl făcea, nerespectînd indicațiile din țară, totul aducînd prejudicii politicii externe românești, poziției cancelariei diplomatice românești în confruntarea cu diplomația Sanației. Măsura adoptată — cu evidente și puternice repercusiuni pentru capacitatea de influențare a cercurilor politice și diplomatice poloneze și pentru efici-

[28]) Ibidem, **p.p. 317—318 (traducere).**
[29]) Ibidem, **p.p. 319—320 (traducere).**
[30]) Ibidem, **p. 334 (traducere).**
[31]) Anuarul diplomatic și consular, **1942, p.p. 115, 185.**

Varşovia, 9 octombrie 1933. Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României, împreună cu Victor Cădere, ministrul plenipotenţiar şi trimisul extraordinar al României în Polonia, şi Vladimir Antonov Ovsenko, ministrul plenipotenţiar şi trimisul extraordinar al U.R.S.S. la Varşovia, după semnarea Procesului verbal de depunere a instrumentului de ratificare a Convenţiei pentru definirea agresiunii şi a Protocolului de semnătură, încheiate la Londra, la 3 iulie 1933.

enţa acţiunii lor anti-Titulescu — a provocat iritare extremă la Varşovia. Însemnările făcute de Jan Szembeck, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe al Poloniei, ca urmare a unei conversaţii cu Joseph Beck, în iulie 1935, sînt edificatoare. „Discutăm problema rechemării ministrului plenipotenţiar Cădere. Ministrul este foarte iritat. Subliniază că aceasta este fie dorinţa regelui Carol de a i se încredinţa d-lui Cădere o misiune de mai mare răspundere, fie o măsură a lui Titulescu îndreptată împotriva noastră. În acest din urmă caz, ministrul este gata să ridice mănuşa ce i s-a aruncat şi să reacţioneze aspru la chemarea lui Cădere. Îl va chema mîine la el şi va discuta cu el sincer ; îi va spune însă că faptul rechemării sale de la Varşovia nu se produce fără consecinţe politice. Ministrul intenţionează să arate în presă meritele lui Cădere, nu numai ca ministru la Varşovia, dar şi ca un combatant şi fost preşedinte al Fidac-ului ; bineînţeles că aceasta se va face într-o formă care să nu lezeze persoana lui Cădere. Beck se exprimă foarte furios despre Titulescu. Arată că va trimite o telegramă lui Arciszewski, recomandîndu-i să declare la Bucureşti că, dată fiind lipsa din Varşovia a preşedintelui Republicii Polone, precum şi desele sale plecări în scopuri sportive, chestiunea de agrement pentru ministrul român, dl. Vişoianu, nu va putea fi repede*) rezolvată".[32]) La 18 iulie 1935, Jan Szembeck are o convorbire specială cu Victor Cădere. Demnitarul polonez a pus din nou accent cu această ocazie asupra consecinţelor deciziei privind rechemarea acestuia. „Un lucru este însă sigur — sublinia Jan Szembeck —, că urmaşul d-lui Cădere va avea o situaţie extrem de grea, pe care nimeni dintre noi nu o va putea uşura".[33]). În aceeaşi zi de 18 iulie 1935, Joseph Beck îl informează pe Jan Szembeck asupra conţinutului discuţiei purtate cu puţin timp în urmă cu Victor Cădere. Cu această ocazie, Joseph Beck îi comunica colegului său de echipă „că se gîndeşte să trimită un curier special, cu o scrisoare la dr. Skupnievski, subliniind o serioasă prevenire în ceea ce priveşte rezultatul ce poate să aibă pentru relaţiile polono-române rechemarea ministrului Cădere".[34]) Reacţia şi demersurile Varşoviei au rămas fără ecou la Bucureşti, măsura hotărîtă fiind ireversibilă. Nicolae Titulescu a făcut presiuni serioase asupra lui Carol al II-lea pentru a obţine rechemarea lui Victor Cădere, suveranul român fiind obligat să cedeze în ciuda tuturor simpatiilor pe care le avea pentru trimisul extraordinar şi ministrul plenipotenţiar român în Polonia, fapt exprimat fără rezerve şi cu ocazia pe care regele a acordat-o lui Constantin Vişoianu înainte de a pleca să-şi ia în primire postul de la Varşovia.[35])

Alegerile pentru Consiliul Societăţii Naţiunilor din anul 1935 au determinat o puternică înfruntare şi confruntare a cancelariilor diplomatice ale celor două ţări. Atitudinea comună adoptată cu această ocazie de U.R.S.S., Cehoslovacia şi România, în sensul de a împiedica intrarea Poloniei în Consiliu, a determinat o paroxistică campanie anti-Titulescu în presa polonează,[36])

***) Constantin Vişoianu va pleca la Varşovia de-abia în ianuarie 1936 — cf. Armand Călinescu, Memorii, 14 ianuarie 1936— A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, f. 351.**

[32]) **Diariusz i teki Jana Szembecka, vol. I, p. 337 (traducere).**

[33]) **Idem (traducere).**

[34]) **Ibidem, p. 338 (traducere).**

[35]) **„Vino să mă vadă Vişoianu înainte de a pleca să-şi ia postul de ministru la Varşovia. Îmi povesteşte audienţa lui la rege. Regele a vrut să-l ia repede — nota Armand Călinescu. «Vezi că dumneata mergi să iei un post în condiţii grele, întrucît înlocuieşti un om care a lăsat mari simpatii». (Cădere). Asta nu l-a împiedicat pe rege să-l lăsăze pe Cădere. Cînd Titulescu a propus să-l ducă în America de Sud, regele nu i-a luat apărarea. «Da, sire, dar pretutindeni miniştrii m. voastre lasă simpatii. Şi eu am lăsat la Haga»" — Armand Călinescu, Memorii, 14 ianuarie 1936 — A.I.S.I.A.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, f. 351. Conţinutul şi tonul remarcilor făcute de Carol al II-lea cu această ocazie permit, îndreptăţit, supoziţia că factorii politici responsabili polonezi făcuseră, în mod direct sau prin intermediul lui Miroslaw Arciszewski, demersuri pe lîngă monarhul român. Atitudinile adoptate şi în acest caz se constituiau într-o ingerinţă inacceptabilă în treburile interne şi externe ale României, ingerinţă împinsă pînă la absurd, căci dacă s-au mai văzut proteste faţă de numirea unui reprezentant diplomatic, nu cunoaştem asemenea manifestări faţă de rechemarea unui trimis oficial.**

[36]) „Gazeta Polska şi Pravo, **ziare din apropierea guvernului, publică azi telegrama din Geneva a Agenţiei polone Iskra. Telegrama începe astfel : «Ministrul afacerilor străine român, Titulescu, s-a dedat complet încercărilor de a acţiona în contra intrării Poloniei în Consiliul Societăţii Naţiunilor. Numai ieri a apărut la Geneva şi deja astăzi ieşirea hotărîtă a d-lui Beck i-a dat cîmp de manifestare. De abia dl. Beck scobori de pe tribună şi dl. Titulescu s-a aşezat în băncile delegaţiunii sovietice alături de dl. Litvinov. Apoi nu l-a părăsit timp de cîteva ore». Vorbind apoi de o acţiune dusă de excelenţa voastră şi d-nii Litvinov şi Benes spre a convinge unele state să nu voteze pentru candidatura Poloniei, ziarul continuă : «Dl. Titulescu, ca agent electoral, s-a manifestat în mod perfect" / Telegrama continuă atingîndu-se la adresa d-lui Litvinov şi Benes şi ajunge la concluziunea că alegerea Poloniei înseamnă un triumf al «hotărîrii şi francheţei asupra intrigii»" — T.C. nr. 3040, (Varşovia, 17 septembrie 1935) C.D. Hiott către N. Titulescu, la Geneva — A.M.A.E., Fond Geneva, Societatea Naţiunilor, Corespondenţa delegaţiei române cu M.A.E., 1935, vol. 23.**

pe baza telegramei transmise din Geneva de **Agenţia Iskra.** Ziarele de opoziţie, în mod semnificativ, nu au reprodus această telegramă [37]). În acelaşi concert de atacuri, „ziarul guvernamental **Kurjer Poranny**, la sfîrşitul unui articol de fond consacrat politicii externe polone, conţine un nou şi perfid atac la adresa excelenţei voastre, acuzată că a jucat la Geneva «un rol lamentabil» ca «agent al d-lui Litvinov». România, continuă ziarul, «poate fi expusă de către propriul ei ministru al afacerilor străine la bănuiala de a nu-şi fi respectat propria demnitate şi de a fi renunţat la individualitatea ei politică»" [38]). Atacul **Agenţiei Iskra** a fost condamnat de o serie de ziare, printre care cele de orientare naţional-democrată, socialistă ş.a. ; aceeaşi dezaprobare era identificată în rîndul unor cercuri şi personalităţi poloneze [39]). Glasurile lucide ale oamenilor politici, partidele şi organele de presă care înţelegeau — în numele intereselor supreme ale popoarelor celor două ţări — să se pronunţe şi să acţioneze pentru a salva tot ceea ce mai era posibil să se salveze din relaţiile polono-române mai răsunau încă ; ele se vor mai auzi încă un timp, deşi mereu mai estompat, înecate de cascada calomniilor, injuriilor şi intrigilor pe care cercurile conducătoare poloneze — tot mai puternic legate de carul hitlerismului — le produc cu fervenţă pasiune şi nedezmînţită energie şi consecvenţă. Faţă de această adevărată campanie de presă îndreptată împotriva României, misiunea noastră diplomatică la Varşovia — în consens cu indicaţiile primite din ţară —a adoptat o atitudine energică, căutînd, în acelaşi timp, să angajeze un dialog efectiv şi să deschidă, prin însuşi acest fapt, calea unei reconcilieri [40]).

[37]) Idem.

[38]) **T. C., nr. 3 050,/Varşovia, 18 septembrie 1935/,**

[39]) Idem.

[40]) **„La cererea mea — scria Constantin Dinu Hiott, la 20 septembrie 1935 — ieri am fost primit în audienţă de Szembeck. I-am atras atenţiunea asupra telegramei Iskra, exprimîndu-i indignarea mea. Vizibil jenat, d-sa mi-a răspuns că nu ştie despre ce este vorba, că nu a citit nimic. Am ripostat că prima telegramă a fost publicată de toate ziarele guvernamentale. La aceasta, Szembeck mi-a răspuns că Agenţia Iskra nu este o agenţie oficială. Am arătat că în orice caz aceste atacuri perfide sînt de mică importanţă faţă de marea satisfacţie personală — de o proporţionare cum nu s-a obişnuit pînă acum — ce excelenţa voastră a avut-o la Geneva. «Care ?.» Am precizat : «Modul cum a fost aleasă România cu 50 voturi din 52». Foarte roşu, Szembeck a declarat că nu a examinat cifrele. Toate ziarele publică telegrama din Geneva a Agenţiei Iskra în care arată că zvonurile circulînd la Geneva despre votarea Poloniei în contra candidaturii României sînt, «pe baza informaţiunilor culese din cercurile competente», complet neadevărate" — T. C., nr. 3 069, /Varşovia, 30 septembrie 1935/, C. D. Hiott către N. Titulescu, la Geneva** — Ibidem. **Departe de a aduce o relaxare în relaţiile bilaterale, deznodămîntul alegerilor pentru Consiliul Societăţii Naţiunilor a generat noi fricţiuni, o înăsprire a tonului campaniilor de presă, în Polonia şi, ca reacţie, şi în România, proteste diplomatice de o parte şi de alta etc. Bucureştiul s-a arătat serios preocupat de turnura pe care o luaseră raporturile dintre cele două ţări. „Reîntors la Bucureşti, preşedintele Consiliului de Miniştri a binevoit a mă primi ieri 23 în chestiunea protestului Legaţiunii Poloniei. Am furnizat cu acest prilej materialul ; i s-a părut că atacul presei polone n-a fost provocat de presa noastră, că el a fost mult mai vehement şi mai grav şi că a fost susţinut de agenţii şi ziarele oficioase, pe cînd vreme la noi doar două ziare independente îşi exprimă o simplă îndoială asupra votului Poloniei. Am subliniat că, totuşi, noi nu am protestat, ci Polonia, şi aceasta după ce presa înregistrase comunicatul că ea a votat favorabil României. Dl. preşedinte al Consiliului de Miniştri mi-a spus că va vorbi în acest sens ministrului Poloniei"** — T. C., nr. 55 106, /Bucureşti/24 septembrie 1935, /G./ Paraschivescu — /V./Anastasiu către N. Titulescu, la Geneva — Ibidem.

[41]) **„Am subliniat — nota J. Szembeck, pe marginea convorbirii sale cu generalul E. Ridz-Smigly, la 8 octombrie 1935 — că el se află într-o aspră opoziţie faţă de persoana d-lui Titulescu şi faţă de politica dusă de el".** — Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 1, p. 363 (traducere).**

[42]) Ibidem, **p. 359 (traducere).**

[43]) Idem **(traducere).**

Miza pe adversarii lui Titulescu

În octombrie 1935, oficialităţile poloneze primesc în vizită pe liderul tinerilor liberali din România, Gheorghe Brătianu. În ciuda existenţei unor păreri divergente privind oportunitatea vizitei, oficialităţile poloneze au acceptat efectuarea ei în respectiva perioadă, politicianului aranjîndu-i-se un bogat program de întîlniri cu factori responsabili ai vieţii politice poloneze, printre care şi generalul Edward Rydz-Smigly. Elementul determinant, care a făcut să se treacă peste reticenţele iniţiale date de atitudinea critică pe care Gheorghe Brătianu şi partidul său o aveau faţă de Carol al II-lea, a fost, neîndoielnic, faptul că politicianul român se declara un adversar neîmpăcat al lui Nicolae Titulescu şi al politicii promovate de acesta [41]).

Intriga desfăşurată de Legaţia Poloniei la Bucureşti împotriva ministrului român al afacerilor străine continuă în ritm neslăbit. În octombrie 1935, Miroslaw Arciszewski îi comunica lui Kobylanski că, drept urmare a acţiunii pe care o desfăşura, se putea constata „extinderea în România a opoziţiei împotriva proiectatului pact sovieto-român" [42]) Convorbirea avută în octombrie 1935 de ministrul polon Miroslaw Arciszewski cu regele Carol al II-lea nu a dat însă rezultatele scontate de oficialităţile poloneze. Joseph Beck aprecia că „ultima discuţie a lui Arciszewski cu regele a dat rezultate negative. Regele a discutat într-un mod evaziv, iar conţinutul declaraţiilor sale ne arată că nu poate fi tratat drept un factor care, contrar tendinţelor şi politicii lui Titulescu, să constituie de partea română un reazim al alianţei polono-române" [43]). Felul de a acţiona al ministrului polonez la Bucureşti provoca din ce în ce mai mult superiorilor săi (nu pentru că aceştia n-ar fi fost de acord, în fond, cu acţiunea sa) serioase semne de îngrijorare. „În lupta sa contra lui Titulescu şi a politicii reprezentată de el — opina Joseph Beck —, Arciszewski a recurs la ultimul mijloc, foarte riscant şi periculos : la intrigile interne. Acest joc de-a opoziţia, poate, ce-i drept, să reuşească ; dar dacă ultimul efect se va constata că este negativ,

București, 10 martie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, întîmpină pe peronul Gării de Nord pe Joseph Beck, ministrul de externe al Poloniei, și soția acestuia, la începutul unei vizite oficiale în România.

asta va însemna concomitent terminarea carierei de la București a lui Arciszewski. Trebuie să mai adăugăm că generalul Ridz-Smigly nu este încîntat deloc de jocul actual al lui Arciszewski"[44]). La 8 octombrie 1935, în contextul unei discuții mai largi, Edward Ridz-Smigly aborda cu Jan Szembeck modul și mijloacele de acțiune folosite de șeful misiunii diplomatice poloneze din România. „Despre politica aspră a lui Arciszewski față de Titulescu este informat, dar față de tactica lui Arciszewski este mai curînd sceptic. Știe, de asemenea (de la fostul ministru Zaleski), cît de mult îl urăște Titulescu pe Beck și cît de bine este informat despre toate, ce se vorbește despre el la ambasada noastră din București. Generalul ghicește chiar pe ce cale ajung la el aceste informații"[45]). Joseph Beck însuși consideră că „Arciszewski duce o politică periculoasă și antipatică, așa cum sînt uneltirile cu opoziția internă. Generalul Ridz-Smigly — adăuga ministrul de externe polon — se teme foarte mult de această acțiune"[46]).

Ministrul Poloniei la București își asigurase uși deschise în cele mai înalte cercuri. Beneficia de audiențe la Carol al II-lea cu o frecvență invidiată de oricare dintre omologii săi. Regina Maria îl asculta, de asemenea, cu toată atenția. „Regina — raporta Miroslaw Arciszewski lui Joseph Beck — a discutat cu mine mai mult despre situația politică generală din Europa, despre problema Rusiei sovietice și mi-a spus că frecvent influențează pe fiul ei, făcîndu-l atent să nu se angajeze în combinații politice cu Moscova. Ea mi-a vorbit în această privință destul de optimist de dispoziția regelui Carol"[47]). Diplomația Sanației beneficia, de asemenea, de concursul reginei Elisabeta a Greciei. În urma unei discuții purtate în octombrie 1936, cu Alimănescu, Jan Szembeck nota : „Dl. Alimănescu este consilier juridic al reginei Elisabeta grecoaica, pe care o leagă de fratele ei, regele Carol, cele mai apropiate relații. Folosindu-se de ele, precum și de relațiile regelui cu dl. Scanavi (prieten apropiat al reginei Elisabeta) i s-a înmînat regelui Carol un memoriu care tratează despre raporturile polono-române, punîndu-se accentul principal pe sectorul economic și prin indicarea că dl. Titulescu sabotează în mod consecvent dezvoltarea schimburilor comerciale dintre cele două țări"[48]).

Faptul că, în ciuda protestelor și intervențiilor sale, Carol al II-lea a continuat să primească și să asculte pe ministrul Poloniei la București, a nemulțumit adînc pe Nicolae Titulescu. G.G. Mironescu îl informa pe Armand Călinescu, la 9 octombrie 1935, că „Titulescu e nemulțumit de întrevederile regelui cu ministrul Poloniei"[49]). Armand Călinescu afla, de asemenea, de la Sin Giorgiu, la 22 octombrie 1935, despre cererile exprese pe care Nicolae Titulescu le formulase suveranului în cazul lui Miroslaw Arciszewski, fiind informat, în același timp, asupra refuzului acestuia de a da curs rugăminților și sfaturilor conducătorului cancelariei sale diplomatice[50]).

Centrala din strada Wierzbowa

Centrala de pe strada Wierzbowa urmărea, cu maxim interes, toate acțiunile desfășurate împotriva proiectatului pact româno-sovietic. Comunicatul dat de guvernul român, în octombrie 1935, și precizările sale în legătură cu mult discutata problemă a încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic au fost salutate cu bucurie explozivă la Varșovia și de reprezentanții diplomației poloneze peste hotare, care considerau că, prin aceasta, sub presiunea Poloniei, guvernul român a fost silit să abandoneze gîndul semnării unui asemenea tratat. La rugămintea lui Miroslaw Arciszewski, Römer, — care își petrecuse concediul în țara noastră — se reîntoarce, de urgență, la Varșovia, pentru a face „un raport asupra situației de pe terenul românesc"[51]). Potrivit informațiilor lui Römer, „publicarea acestui comunicat este con-

[44]) Ibidem, **p. p. 359—360 (traducere).**
[45]) Ibidem, **p. 363 (traducere).**
[46]) Ibidem, **p. 379 (traducere).**

[47]) S. Mikulicz, **1. c.**, p. 10, nota nr. 21 (traducere).
[48]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 309 (traducere).**
[49]) **Armand Călinescu**, Memorii, **9 octombrie 1935 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, f. 322.**
[50]) **Armand Călinescu**, Memorii, **22 octombrie 1935 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, f. 323.**
[51]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. I, p. 383 (traducere).**

siderată la București drept un mare succes al ministrului Arciszewski" [52]) și că aceasta a „contribuit la întărirea poziției sale cu 90 la sută și este, fără îndoială, o parte a cîștigului său"[53]). Împărtășind factorilor responsabili ai Ministerului de Externe polonez îngrijorarea șefului Oficiului diplomatic polonez de la București în legătură cu posibilele reacții ale ministrului român al afacerilor străine, Römer afirma : „În momentul de față însă, Arciszewski a reușit să pregătească opinia publică din sferele superioare în sensul unei atitudini negative față de politica (...) a lui Titulescu. Chiar și în sînul guvernului s-au auzit voci critice. Mai ales miniștrii Ianculeț, Franasovici, precum și cei doi frați Angelescu, sînt în mod vădit porniți împotriva lui Titulescu. Sub influența lui Arciszewski, ei au cerut ministrului afacerilor externe să dezmintă știrile în legătură cu semnarea pactului. Rezultatul lor a fost publicarea astăzi a acestui celebru comunicat. Fapt este că acțiunea lui Arciszewski a provocat în opinia publică românească o puternică luptă între concepții. Vocile care îl atacă pe Titulescu se ridică din multe părți, iar tineretul naționalist este puternic pornit împotriva lui" [54]). Informațiile comunicate de Römer dau noi și importante elemente pentru cunoașterea dimensiunilor și direcțiilor acțiunii desfășurate de Legația Poloniei la București, vizînd în această etapă, se pare, modificarea pozițiilor și atitudinilor a însiși membrilor guvernului. Grăbit să obțină succesul scontat, nemulțumit că acesta întîrzia să se materializeze așa cum îl dorea, Miroslav Arciszewski își pierde cumpătul față de proprii superiori, făcîndu-le aspre reproșuri în legătură cu sprijinul pe care ar fi trebuit să-l acorde acțiunilor sale și pe care avea impresia că nu îl primește. „Arciszewski este foarte nemulțumit de Centrala din Polonia — raporta Römer cu aceeași ocazie. Simte mare lipsă de instrucțiuni și de informații explicative, fără de care — după cum se crede — desfășurarea unei lupte eficace contra lui Titulescu, contra argumentelor sale, este aproape imposibilă. Consideră că acțiunea sa prezentă nu este suficient de puternic sprijinită din țară și asta îl enervează. Se plînge de presă ; ar fi vrut să apară în ea voci care să trateze așa cum trebuie problema polono-română" [55]). Discuția purtată, la 26 octombrie 1935, de Jan Szembeck cu Kobylanski, oferă elemente revelatorii privind concursul special pe care Ministerul de Externe al Poloniei îl acorda legației și ministrului Poloniei la București. Se poate spune, fără exagerare, că în spatele acțiunii desfășurate în anii 1934—1936 de către Legația Poloniei la București, s-a aflat în întregime, printr-un imens bagaj de informații și argumente, însuși Ministrul de Externe al Poloniei, care a făcut totul pentru a asigura succesul „războiului sfînt" pornit împotriva perspectivei încheierii unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic și împotriva lui Nicolae Titulescu. „Kobylanski spune că acuzațiile lui Arciszewski la adresa Centralei din Polonia sînt nejustificate ; puțini miniștri plenipotențiari sînt informați atît de precis și atît de des ca el asupra dezvoltării politicii externe polone. Astfel, de pildă, ultima instrucțiune, trimisă la București cu ocazia anunțatei discuții a lui Arciszewski cu regele Carol, conține atîta material politic, încît poate fi folosit tot anul. Situația lui Arciszewski este totuși, fără îndoială, foarte delicată, iar Kobylanski cunoaște nervozitatea atitudinii sale. Și, de aceea, pentru a-i ridica moralul se propune să se trimită o telegramă de încurajare, care care ar conține cuvinte de recunoștință pentru eforturile sale" [56]). Telegrama de încurajare și de mulțumire nu avea însă să mai fie trimisă. În zelul său antisovietic și antititulescian, Miroslaw Arciszewski ajunge să se comporte ca un biet diletant ; calcă în străchini, face gafă după gafă, punîndu-și în dificultate patronii de pe strada Wierzbowa și prozeliții din România. Lubienski îl informează pe Jan Szembeck, în aceeași zi de 26 octombrie 1935, asupra faptului că imediat după publicarea comunicatului oficial negînd eventualitatea unei apropiate semnări a unui pact sovieto-român, Miroslaw Arciszewski trimisese lui Nicolae Titulescu o telegramă, apreciată de conducerea Ministerului de Externe polon „drept o măsură cu totul inutilă și nenorocită" [57]). În contextul nou creat, Joseph Beck și Jan Szembeck hotărăsc că „nu se poate exprima oficial recunoștință lui Arciszewski, tocmai în momentul cînd a făcut un pas atît de inutil" ; se recomandă lui

București, 20 iunie 1934. De la stînga la dreapta : Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României ; Louis Barthou, ministrul de externe al Franței ; Edvard Beneš, ministrul de externe al Cehoslovaciei ; Bogoljub Jevtić, ministrul de externe al Iugoslaviei — după încheierea celei de a V-a sesiuni a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri (București, 18—20 iunie 1934).

[52]) Idem **(traducere).**
[53]) Idem **(traducere).**
[54]) Idem **(traducere).**
[55]) Idem **(traducere).**
[56]) Ibidem, **p. p. 383-384 (traducere).**
[57]) Ibidem, **p. 384 (traducere).**

București, 9 mai 1935. Nicolae Titulescu și alte oficialități române împreună cu Joseph Paul-Boncour, ministrul de externe al Franței, la ieșirea de la Camera Deputaților a României.

Kobylanski să-i trimită o scrisoare personală lui Arciszewski, „pentru liniștirea nervilor", „care ar conține cuvinte de recunoaștere pentru eforturile depuse de el" [58]). Ministrul de externe polon refuză, cu aceeași ocazie, să dea curs propunerii făcute de ministrul Poloniei la București de a începe prin presă o acțiune mai largă privind relațiile polono-române [59]).

În luna noiembrie 1935, Jan Szembeck și Kobylanski primesc la Varșovia pe politicianul român Nae Ionescu, reîntors de curînd din Catedrala conspirației și crimei regimului hitlerist. Șederea la Varșovia a omului politic român oferă posibilitatea realizării unui larg schimb de păreri [60]) pe probleme politice generale, ca și asupra situației interne din România. Un loc aparte în discuții l-a ocupat problema luptei împotriva încheierii unui tratat româno-sovietic și a lui Nicolae Titulescu. Căpăta încă o dată confirmare faptul că toți cei care se afirmau potrivnic apropierii româno-sovietice și ministrului român al afacerilor străine erau primiți la Varșovia cu toată prietenia și atenția.

Sanația încearcă să remorcheze politica externă românească

Urmărind cu înversunare maladivă scopurile sale, diplomația Sanației se preocupa permanent de lărgirea ariei acțiunii sale. Consecventă principiului pe care îl adoptase, acela de „a îndoctrina" pe oricine lua legătura cu ministrul român al afacerilor străine, de „a reeduca" pe oricine gravita în jurul său sau era influențat de Nicolae Titulescu, Legația Poloniei la București urmărea cu atenție programul de vizite ale unor personalități străine în România, propunînd acțiuni în consecință. În urma discuției purtate cu Kobylanski, la 12 decembrie 1935, Jan Szembeck notează în jurnalul său : „În legătură cu vizita ce intenționează să o facă la București fostul președinte Millerand, a amintit despre sugestiile lui Arciszewski ca ambasada noastră din Paris să-l pregătească corespunzător pe Millerand, înainte de călătoria sa în România. Personal sînt de părere — afirmă Jan Szembeck — că ar trebui să aibă loc o discuție între Chłapowski și Millerand și în acest scop se pregătește o instrucție corespunzătoare pentru ambasador" [61]). Un tratament asemănător se aplică celor care vizitau Varșovia ; în vizită în Polonia, în noiembrie 1935, ministrul francez Anatole de Monzie a fost primit de colonelul Joseph Beck, cei doi abordînd printre altele problema raporturilor Poloniei cu România și chestiunea încheierii unui pact de asistență mutuală româno-sovietic [62]).

Imixtiunile tot mai frecvente și insolente ale cercurilor diplomatice poloneze din București, și în primul rînd ale titularului oficiului diplomatic polonez din capitala României, constituind adevărate presiuni asupra cercurilor guvernamentale române în scopul de a împiedica procesul de apropiere a țării noastre de Uniunea Sovietică, au devenit la sfîrșitul anului 1935 cunoscute în mod public, determinînd reacții ferme atît din partea unor cercuri românești, cît și din partea unor cercuri oficiale și de presă străine. „Diplomații polonezi — afirma **A. Grigoriev** în articolul **Polonia — România. Bizarele isprăvi ale diplomaților polonezi** publicat în **Journal de Moscou**, publicație apropiată Ministerului de Externe al Uniunii Sovietice — desfășoară aici **(la București — n.n. G.G.P).** o activitate febrilă care tinde să facă imposibilă apropierea dintre România și U.R.S.S. Această activitate merge pînă la imixtiunea directă a Legației poloneze în afacerile interne ale României. Un exemplu frapant în această privință este furnizat de demersul făcut de către ministrul Poloniei la București, pe lîngă unul din membrii guvernului român, în legătură cu tolerarea în România a ziarelor sovietice : după ce a atras atenția acestuia asupra faptului că România era «inundată» de numere din **Izvestia** și **Journal de Moscou**, ministrul l-a rugat să ia măsurile necesare contra acestui «rău». / /Un alt diplomat polonez se străduia, urmărind același scop, să influențeze redacțiile ziarelor din București. Neavînd, la prima vedere, o părere excesiv de bună despre interlocutorii săi, el recurge în acest scop la procedee deosebit de facile ; el încearcă să-l convingă că **Izvestia** care se primește în România... nu este o veritabilă **Izvestia** ; aceasta ar fi — se pretinde — o ediție specială pentru uzul României, în care nu ar fi nici un fel de propagandă și că bolșevicii nu arată românilor autenticele **Izvestia** cu propagandă. / / Dar, ceea ce este încă mai grav, este faptul că intrigile diplomaților polonezi ating probleme mult mai importante. / / Nu este un secret pentru nimeni că campania declanșată într-o parte a presei române contra ideii unui tratat sovieto-român de asistență mutuală și contra faimoasei eventualități a trecerii Armatei Roșii prin teritoriul român, pentru a acor-

[58]) Idem **(traducere).**
[59]) Idem **(traducere).**
[60]) Ibidem, **p. 407 (traducere).**
[61]) Ibidem, **pg. 436 (traducere).**
[62]) Ibidem, **p. 414 (traducere).**

Sinaia. La mormîntul lui Take Ionescu — Edvard Beneš, Bogoljub Jevtić şi Nicolae Titulescu, miniştrii de externe ai Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi României.

da ajutor Cehoslovaciei, a fost inspirată de Legaţia poloneză. Evident, există în România oameni politici care, fără a suferi nici o influenţă poloneză, se pronunţă contra încheierii unui tratat cu U.R.S.S. Dar s-au găsit cîţiva politicieni, aparţinînd mai ales micilor grupuri fasciste şi fascizante, care au publicat în presă declaraţii sub dicteul direct al Legaţiei poloneze". [63]) „Legaţia poloneză la Bucureşti — continua oficiosul sovietic — se străduieşte să influenţeze în sensul pe care ea îl doreşte pe oamenii politici ai României ; fără a se împiedica de nici un obstacol pentru a-şi atinge scopurile sale, ministrul Poloniei la Bucureşti a încercat să impresioneze pe şeful statului însuşi. / / Iată aici detaliile interesante care circulă în legătură cu subiectul acestei convorbiri cu regele, convorbire care este un eveniment politic senzaţional. Ministrul Poloniei a mers mai departe. El a declarat că Polonia şi România sînt, ambele, două mari puteri, trăsătura distinctivă a conducătorilor acestor două mari puteri fiind spiritul lor cavaleresc. Ministrul Poloniei gîndeşte că în timpul din urmă ministrul român al afacerilor străine s-a angajat din nefericire, în numele fidelităţii faţă de Franţa şi ideile democratice, în orbita influenţei franco-sovieto-cehoslovace şi că el antrenează, de asemenea, pe această cale periculoasă nu numai România, ci şi, de asemenea, Iugoslavia, şi aceasta împotriva guvernanţilor săi." [64]). Arătînd că „în cercurile politice din Bucureşti se poate auzi exprimîndu-se din ce în ce mai tare indignarea pentru faptul că diplomaţia poloneză crede că se poate comporta la Bucureşti ca într-un stat vasal Poloniei" [65]), **Journal de Moscou** condamna „intimidările şi comentariile ministrului Poloniei la Bucureşti asupra incompatibilităţii unui tratat polono-român şi a unui tratat româno-sovietic" [66]), subliniind că „un tratat sovieto-român de asistenţă mutuală, dacă ar fi efectiv încheiat, ar putea fi dezagreabil doar pentru statele agresive care ar intenţiona să profite de România ca de o bază pentru o agresiune contra Uniunii Sovietice şi care ar considera regatul român ca un teritoriu destinat să fie împărţit între statele imperialiste. / / Trebuie să se conchidă că, luptînd contra unei apropieri sovieto-române, Polonia s-a hotărît definitiv să-şi legea soarta de aceea a bioculul revizionist" [67]). În articol se evoca cu stupoare faptul că, în acţiunea lor, diplomaţii polonezi depăşiseră orice limite, dedîndu-se la ameninţări cu violenţa fizică împotriva personalităţilor politice româneşti care nu voiau să-şi modifice atitudinea în problema apropierii de U.R.S.S.[68]).

[63]) Journal de Moscou, **3 decembrie 1935 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XIV, dosar nr. 2 538.**

Sanaţia deschide uşa revizionismului horthyst

EVOLUŢIA raporturilor bilaterale dintre România şi Polonia a continuat să stea şi în anul 1936 sub acelaşi semn de criză. „Relaţiile oficiale polono-române din perioada anului 1936 au fost aşadar departe de a fi idilice. În coloanele presei din ambele ţări apar rînd pe rînd articole formulate într-un ton potrivnic. Personalul diplomatic al Legaţiei Republicii Polone din Bucureşti îşi desfăşoară activitatea. Se duc zeci de discuţii cu oamenii politici reprezentînd aproape toate grupările. Toate aceste întîlniri au ca scop să convingă pe ascultători de «relele pe care le face Titulescu». I se reproşează, între altele, «frăţia» cu ministrul plenipotenţiar sovietic Ostrovski, şi chiar ultima intervenţie, aspră, a lui Titulescu, pentru împiedicarea agitaţiei antisemite. Ambele momente mai sus amintite constituie «încercări de a se opune deschis voinţei regelui, fapt pentru care **(Titulescu — n. S. Mikulicz)** trebuie să plătească». În sfîrşit, se colportează «informaţii secrete, demne de crezare»" [69]).

Cercurile guvernante poloneze şi diplomaţia Sanaţiei continuau să-şi desfăşoare acţiunea împotriva ţării noastre, a politicii sale externe, a lui Nicolae Titulescu personal, atît în interiorul României, cît şi în diverse alte capitale eu-

[64]) Idem.
[65]) Idem.
[66]) Idem.
[67]) Idem
[68]) Idem.
[69]) S. Mikulicz, l.c., p. 14 (traducere).

Varșovia, octombrie 1933. La începutul unei vizite oficiale în Polonia, Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României, este întîmpinat pe peronul gării din Varșovia de către Joseph Beck, ministrul de externe al Poloniei.

ropene, prietene sau nu. E. Rydz-Smigly făcea [70]), în martie 1936, aspre reproșuri politicii Franței spunîndu-i lui Chastanet că țara sa „împinge România în brațele Sovieticilor", afirmînd, totodată, că „aceasta poate să ducă în România o stare de demobilizare morală" ; cu același prilej, E. Rydz-Smigly făcea aprecieri deosebit de critice la adresa „politicii prosovietice a României".

Legația română la Varșovia este confruntată în continuare cu efectele campaniei antiromânești și antitituleșciene duse de presa polonă [71]). La 17 martie 1936, în audiență la Jan Szembeck, Constantin Vișoianu reproșa direct acestuia campania dusă de **Gazeta Polska**, „care demonstrează o atitudine ostilă a acestui ziar față de România" [72]). Titularul misiunii diplomatice românești la Varșovia lua indirect atitudine față de solicitudinea pe care cercurile guvernante polone o manifestaseră față de Gheorghe Brăitanu, ca și față de alți politicieni români, în vizită în Polonia, afirmînd că „el continuă să fie în raporturi rele cu regele Carol, precum și că își pierde echilibrul în combaterea «presupusului tratat cu Sovietele»" [73]).

Festivitățile organizate în capitala Poloniei, în martie 1936, de Societatea maghiară „Petőfi", pentru marcarea zilei naționale a Ungariei, reacția presei române față de conținutul și caracterul acestor manifestări, expresie a politicii naționaliste și iredentiste promovate de cercurile conducătoare maghiare, contrareacția cercurilor de presă și a cercurilor politice poloneze au dus la o nouă și puternică tensionare a raporturilor dintre București și Varșovia [74]). Kobylanski declara lui Jan Szembeck, la 19 martie 1936, că „se află în posesiunea unor informații din care reiese că aceste informații **[puse la dispoziția presei române — n.n. G.G.P.]** au fost trimise la București de către atașatul de presă al legației românești de aici, dl. Cotruș. În afară de asta, este evident că întreaga acțiune a fost dirijată personal de ministrul Vișoianu. Dl. Kobylanski — nota Jan Szembeck — și-a exprimat părerea că, după completarea materialelor, va trebui să fie chemat ministrul Vișoianu, în scopul de a i se prezenta un proiect energic pentru întreaga chestiune, cu eventuala amenințare că va fi rechemat dl. Cotruș [75]). La 20 martie 1936, Constantin Vișoianu este invitat la Ministerul de Externe polon de către Jan

---

[70]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 120 (traducere).**

[71]) **Sugerînd o contrareacție, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar român la Varșovia scria Ministerului Afacerilor Străine al României : „Polonia nu cunoaște actuala sa situațiune în cadrul internațional. Dacă ar ști izolarea poziținii poloneze, reacțiunea ar fi mai tare. Dar generozitatea Franței și a României a făcut adesea jocul domnului Beck, căci de cîte ori este strîmtorat în opinia sa publică, se întoarce către Franța și România și le găsește totdeauna surizătoare și ospitaliere. Dacă am fi oglindă fidelă și am reflecta adevărata imagine a politicii domnului Beck, situațiunea sa ar fi fost demult compromisă sau ar fi schimbat d-sa atitudinea față de noi [...]. Rectificarea trebuie urmărită pe planul manifestărilor interne, mai mult chiar decît pe plan extern. Scopul general: egalitatea între cele două țări [...]. Metoda: o reacțiune franco-română mai activă decît pînă acum în fața actelor poloneze contrare intereselor noastre specifice și politicii care stă la baza alianței noastre. Avantajul acestei reacțiuni ar fi întreit : 1) ea corespunde mai bine psihologiei poloneze și poate avea un ecou mai favorabil, rezultate mai utile (notez aici că mă întîlnesc cu opiniunea ambasadorului Franței, dobîndită pe urma experienței sale personale) ; 2) ea poate arăta opiniunii poloneze adevărata definițiune a politicii domnului Beck și poziția exactă a d-sale față de aliații Poloniei ; 3) ea va conduce la o clarificare a politicii poloneze, care beneficiază prea des de echivocul pe care și l-a creat. / / Îmi îngădui însă să subliniez în ochii excelenței voastre necesitatea egalității între cele două state în manifestațiunilor din România [...]. România să înconjoare Polonia cu aceleași sentimente cu care Polonia înconjoară România. Și în afirmarea și manifestarea lor să avem aceeași temperatură ca și ea. / / Excelența voastră mă va lăsa să constat că astăzi societatea românească, oamenii noștri politici, nu măsoară cu echitate necesitatea acestui echilibru. Chestiunea este prea gravă ca să nu o feresc de orice element personal. [...] Ea angajează interesele și demnitatea țării noastre. În numele lor scriu aceste rînduri. Ele nu sînt bine servite prin ușurința pe care Polonia o întîlnește la București, în vremea în care politica Ministerului de Externe din Varșovia merge pe alte căi decît cele ale alianței româno—polone și cînd acest minister inspiră față de România atmosfera cea mai rece. / / La noi se dau cîteodată acestei poziții a Poloniei explicațiuni străbătute de preocupări și sentimente personale. Afirm că ea reprezintă politica externă actuală a Poloniei, gîndirea actualului ministru de externe. / / Și este în interesul alianței româno—polone să cunoaștem exact politica externă a Poloniei și să-i amintim cadrul natural al acestei aliante" — R., nr. 1 432, Strict Confidențial, Varșovia, 15 mai 1936, C. Vișoianu către N. Titulescu, la București — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Polonia, Relații cu România, 1936 ,vol. 56.**

[72]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 131 (traducere).**

[73]) Ibidem, **(traducere).**

[74]) Ibidem, **p. p.. 133, 137 (traducere).**

[75]) Ibidem, **p. 133 (traducere).**

Szembeck, care îi adresează un adevărat rechizitoriu în legătură cu reacția presei românești față de organizarea la Varșovia, la 15 martie 1936, a festivităților patronate de societatea „Petőfi". Varșovia avea serioase motive de îngrijorare. „După informațiile posedate de noi — nota Jan Szembeck — această campanie a provocat, într-adevăr, în România o mare impresie, bineînțeles în sens negativ pentru Polonia. S-a ajuns pînă acolo, în sînul factorilor competenți români, că s-au auzit voci pentru renunțarea la colaborarea cu Polonia în întreaga serie de probleme politice și economice" [76]. Șeful misiunii diplomatice românești la Varșovia respingea însă reprosurile făcute de partea polonă, arătînd că „opinia publică românească este deosebit de sensibilă la fenomenele prieteniei polone-ungare" și că indignarea acesteia era determinată de faptul că „serbările organizate (...) anul acesta au depășit cadrul de pînă acum" [77]. Constantin Vișoianu folosea prilejul pentru a reproșa „amestecul nepoftit al Poloniei în treburile interne politice din România" [78].

Intrigile Sanației și riposta românească

Diplomația Sanației depune în continuare, în primăvara și vara anului 1936, o activitate de subminare a unității statelor care alcătuiau Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. La începutul lui mai 1936, Kobylanski sugera lui Jan Szembeck propunerea ca colonelul Joseph Beck să facă o vizită la Belgrad înaintea reuniunii din iunie 1936, de la București, a șefilor de stat ai Micii Înțelegeri. Scopul era clar. „În modul acesta — afirma Kobylanski — s-ar oferi prilejul pentru întărirea rezervelor Iugoslaviei față de intențiile și faptele d-lor Benes și Titulescu" [79]. Colonelul Joseph Beck dă curs sugestiei făcute de colaboratorii săi. Politica profascistă, proitaliană și progermană dusă de Milan Stojadinović îi va facilita atingerea scopurilor propuse. Este ceea ce îl determină pe ministrul român să facă o călătorie precipitată la Belgrad [80], pentru a îndrepta lucrurile. Formal unitatea Micii Înțelegeri era salvată încă o dată; în fond, criza rodea adînc — datorită înainte de toate politicii desfășurate de Stojadinovic et Co. — forța acestui organism de securitate regională.

Acțiunea desfășurată de Varșovia pentru izolarea lui Nicolae Titulescu în chiar interiorul echipei guvernamentale românești continuă fără ostenire. Joseph Beck și Jan Szembeck stabilesc ca demersurile făcute la București în orice problemă să i se adreseze lui Gheorghe Tătărescu și nu lui Nicolae Titulescu [81].

În acest context de tensiune, fluxul vizitelor reciproce ale oficialităților din cele două țări este practic stopat [82].

Ministerul Afacerilor Externe al Poloniei intensifică relațiile cu diplomații germani și maghiari în numele interesului de a împiedica semnarea unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic. Convorbirile purtate de Jan Szembeck cu ambasadorul von Moltke[83] și cu de Hory, ministrul Ungariei la Belgrad [84] pun semnificativ în relief această preocupare comună. Pe linie diplomatică și pe linie militară se intensifică investigațiile în același sens. Au loc numeroase convorbiri în acest scop. Atașatul militar al Poloniei în România se deplasează la Praga, unde are o discuție pe această temă cu atașatul militar german în Cehoslovacia și România, Tschunke[85]. În relații strînse cu prințul Frederich Hohenzollern-Sigmaringen, așa cum am

București, ianuarie 1933. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, discutînd cu Armand Călinescu, om politic român, unul din liderii Partidului Național-Țărănesc, de care a fost legat atît prin concepțiile democratice, cît și prin adversitatea față de fascism.

---

[76]) Ibidem, **p. 137 (traducere).**

[77]) Ibidem, **(traducere).**

[78]) Ibidem, **p. 138 (traducere).**

[79]) Ibidem, **p. 193 (traducere).**

[80]) „Titulescu află că după vizita lui Beck la Belgrad, Sojadinovic ar pretexta nesiguranța prințului Paul pentru a nu mai veni în România" — Armand Călinescu, **Memorii**, 31 mai 1936 — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XV, dosar nr. 65, f. 378.

[81]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 196 (traducere).**

[82]) **„În ce privește vizita ministrului Angelescu — nota Jan Szembeck în mai 1936 — acesta n-a primit încă aprobarea cuvenită din partea ministrului Titulescu. Dl. Kobylanski — scria Jan Szembeck în a doua parte a lunii mai 1936 — este de părere că, momentan, trebuie să se înceteze cu presiunile asupra părții române în această chestiune"** — Ibidem, **p. 200 (traducere).**

[83]) Ibidem, **p. 232 (traducere).**

[84]) Ibidem, **p. 234 (traducere).**

[85]) Ibidem, **p. 235 (traducere).**

avut prilejul să arătăm și în altă parte, maiorul Tschunke, care afirmase peremptoriu, în ultimele luni, că „regele Carol nu va aproba niciodată pactul cu Sovietele", declara cu această ocazie colonelului Kowalewski că „regele Carol ne-a trădat" [86].

Incidentele continuă unul după altul. La serbările străjerilor, organizate la 8 iunie 1936, la București, delegației poloneze nu i se permitea să defileze. Cît de mult l-a afectat pe Miroslaw Arciszewski această hotărîre — pe el, orgoliosul reprezentant al Sanației, care cu mai puțin de o săptămînă înainte, la 2 iunie 1936, solicita indicații colonelului Joseph Beck în legătură cu oportunitatea unui demers pe lîngă autoritățile românești în scopul de a obține ca defilarea să se facă în ordinea de succesiune dată de alfabetul francez, ceea ce ar fi dat întîietate delegației Poloniei [87] — ne-o probează îndubitabil cele declarate de ministrul polonez, la numai cîteva zile după aceea, lui Armand Călinescu [88]. Fără doar și poate că în hotărîrea de neacceptare a străjerilor polonezi la defilare — hotărîre de inspirație titulesciană — era și dorința de a da o lecție intrigaților diplomați polonezi. „Poate s-a voit îndepărtarea, pentru a nu asista odată cu Beneș. Sau Titulescu va fi voit să-i dea o replică lui Beck pentru încercarea de a împiedica venirea prințului Paul la București" [89]. Cîteva zile mai tîrziu, Armand Călinescu avea să afle noi elemente care țineau de substanța reală a crizei relațiilor româno-polone. La 19 iunie 1936, dr. Blumenfeld (Scrutator) afirma lui Armand Călinescu că „Titulescu [...] nu putea lăsa să defileze pe polonezi, cînd știe că Beck a făcut o convenție cu Ungaria, căreia îi recunoaște dreptul de a revendica o porțiune din Ardeal și o convenție cu Germania, căreia îi recunoaște dreptul de a revendica o porțiune din Cehoslovacia." [90]

Modul în care a reacționat Miroslaw Arciszewski cu această ocazie a provocat însă o puternică nemulțumire la Varșovia, inclusiv la nivelul șefului statului. Pe baza informațiilor primite de la atașatul militar polon la București, colonelul Kowalewski, generalul Edward

Roma, 27 octombrie 1930. Ședința inaugurală a celei de-a XX-a sesiuni a Academiei Diplomatice Internaționale. În prezidiu : vicontele de Fontenay, președintele A.D.I., ambasador al Franței ; Nicolae Titulescu, președinte al celei de-a XI-a Adunări a Societății Națiunilor, vicepreședinte al A.D.I. ; A.F. Frangulis, secretar general pe viață al A.D.I.

Rydz-Smigly aprecia că „Arciszewski a intervenit fără să se înțeleagă în prealabil cu Kowalewski ; în afară de aceasta, intervenția a fost făcută într-o formă extrem de aspră și, în plus, deși ministrul de război român a declarat că armata română nu are nimic comun cu acest incident, Arciszewski a găsit de cuviință să-i trimită o notă, precizînd textul intervenției pe hîrtie. Drept rezultat, demersul de la București a depășit cu mult cadrul care i-a fost rezervat în timpul discuției generalului cu Beck [...]. Era vorba să se atragă atenția părții românești asupra procedeului [...], iar nu despre o intervenție de amestec în această problemă, oricum măruntă [...]. Generalul a declarat mai departe că — după părerea sa — întreaga chestiune a ieșit cît se poate de prost ; intervenția a fost foarte aspră, iar răspunsul la ea încă nu a fost dat pînă acum [91]. „Această situație — se aprecia la Varșovia — nu mai poate fi tolerată ; trebuie să se tindă la explicarea întregii probleme și la curățirea atmosferei. Aceasta trebuie să se facă, în primul rînd, pentru alianța care, date fiind raporturile politice destul de înrăutățite, se bazează astăzi exclusiv pe contactele militare, care sub nici o formă nu trebuiesc înrăutățite" [92]. Jan Szembeck încerca să se disculpe, prezentînd generalului instrucțiunile trimise la București. „Drept rezultat al discuției — nota Jan Szembeck — am ajuns la concluzia că Arciszewski trebuie chemat la Varșovia, pentru a stabili cu el modul de rezolvare definitivă a întregului incident. Dacă însă chemarea lui Arciszewski la Varșovia se va constata că nu este posibilă (el se află în concediu), atunci problema va fi rezolvată prin Ministerul Afacerilor Externe cu ministrul Vișoianu. Generalul a arătat că Vișoianu i-a cerut audiență. Este însă hotărît să-l primească abia atunci cînd va veni în chestiunea «Trăgătorului». În caz contrar nu va fi primit în audiență" [93].

---

[86]) Idem, **(traducere).**

[87]) **S. Mikulicz**, l.c., **p. 5, nota nr. 15 (traducere).**

[88]) **„Am la dejun pe ministrul Poloniei, Arciszewski, care-mi spune cu lacrimi în ochi că a suferit o mare ofensă. O.E.T.R., a invitat, pentru 8 iunie, o echipă de străjeri polonezi. S-a trimis o delegație în frunte cu ofițeri. Mai întîi, Legația noastră la Varșovia a făcut dificultăți cu viza pașapoartelor. Sosiți în țară, au fost plimbați prin Bucovina, cu gîndul de a le întîrzia sosirea. Veniți la București, după multe peripeții, nu au fost admiși la defilare. Guvernul polon a cerut acum să se facă un demers sever la Ministerul Armatei noastre pentru a cere satisfacție" — Armand Călinescu**, Memorii, **11 iunie 1936 — A.I.S.I.S.P., Fond, nr. XV, dosar nr. 65, f. 380.**

[89]) Idem.

[90]) **Armand Călinescu**, Memorii, **19 iunie 1936 — A.I.S.I.S.P., Fond, nr. XV, dosar nr. 65, f. 380-381. Neavizat asupra substanței și dimensiunilor conflictului existent între Nicolae Titulescu și diplomația Sanației, Armand Călinescu — care, după toate informațiile de care dispunem, nu fusese supus pînă atunci în mod direct, de Miroslaw Arciszewski și Alfred Poninski, unei operațiuni de îndoctrinare — nota, puțin naiv și oricum simplist, în loc de concluzie la cele de mai sus : „Dacă e așa, mă întreb de se mai păstrează alianța noastră cu Polonia ?".**

[91]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 237 (traducere).**

[92]) Idem **(traducere).**

[93]) Diariusz i teki Jana Szembecka, **vol. 2, p. 237 sau S. Mikulicz**, l.c., **p. 5, nota nr. 15.**

Măsuri inamicale față de România

Pe fondul unor asemenea stări de lucruri, în a doua parte a lunii iunie 1936, autoritățile poloneze adoptă o serie de măsuri inamicale față de țara noastră, printre care și împiedicarea călătoriilor, în scopuri turistice, ale unor cetățeni polonezi dornici să viziteze România [94]).

La București, diplomații polonezi își continuă neostenit acțiunea lor subversivă, dusă în toate cercurile politice, inclusiv în rîndul celor guvernamentale. Printre cei contactați apare și numele premierului Gheorghe Tătărescu, deși este foarte probabil ca diplomații polonezi să fi avut și pînă atunci convorbiri cu el. În aprilie 1936, în audiență la Gheorghe Tătărescu, consilierul de legație Alfred Poninski explică, demonstrează și probează pericolul pe care îl prezentau Nicolae Titulescu și politica promovată de acesta [95]). Aceeași cale de acțiune este urmărită și de Miroslaw Arciszewski. „I-am spus **(lui Gheorghe Tătărescu — n.n. G.G.P.)** în mod particular că, colaborarea cu d. Titulescu întîmpină la noi atîtea piedici psihologice din cauza lipsei de încredere față de el în sferele cele mai largi ; în schimb, el, premierul, se bucură în Polonia de încredere și recunoaștere ; totuși, colaborarea politică nu se poate stabili totdeauna direct cu el." [96]). În aceste contacte, profitînd de conflictul Nicolae Titulescu — Gheorghe Tătărescu, diplomații polonezi caută și reușesc să speculeze adversitățile primului ministru față de ministrul afacerilor străine. Mai mult decît atîta, Gheorghe Tătărescu își declară deschis această adversitate, solicitînd concursul aparatului de propagandă polonez pentru a obține cîștig de cauză. Referindu-se la o întrevedere avută la 16 iulie 1936, Miroslaw Arciszewski scria [97]) : „În aceeași zi, m-a vizitat unul dintre membrii de frunte ai guvernului, cu care mă aflu în relații de strînsă prietenie. Mi-a spus, între altele, că premierul Tătărescu este foarte interesat ca, în conflictul său cu dl. Titulescu, opinia externă să-și manifeste încrederea față de el, ca față de un om de stat care controlează politica d. Titulescu. Este vorba în special de Polonia, cu care d. Titulescu a stricat relațiile și nu poate să le repare. În această privință, ar fi de dorit

București, iunie 1934. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, împreună cu Louis Barthou, ministrul de externe al Franței, însoțiți de colonelul Delmas. ● Londra, iunie 1937. Nicolae Titulescu, fost ministru al afacerilor străine al României, și David Lloyd George, fost prim-ministru al Marii Britanii, în timpul unei întîlniri prilejuite de realizarea unui turneu de conferințe ale fostului șef al Cancelariei diplomatice românești în Marea Britanie.

---

[94]) **„Față de România — aprecia Constantin Vișoianu — niciodată guvernul polonez nu a avut o politică de încurajare a călătoriilor. Totuși, măsuri așa de grav restrictive, care în fapt echivalează cu o interdicțiune, nu fuseseră încă luate. Trebuie să adaug că guvernul polonez le explică prin lipsa unei convențiuni comerciale între România și Polonia, mai ales de cînd guvernul român s-a văzut nevoit să denunțe convențiunea de comerț cu Polonia. Cum însă convențiunea noastră de comerț nu comporta dispoziții privitoare la turism, măsurile guvernului polonez de care vorbesc au caracterul unor represalii, în vreme ce guvernul român nu numai că nu a edictat asemenea represalii, dar nici nu a suspendat măcar activitatea comisiunii poloneze de compensațiuni din România. Socotesc că ar fi oportun și folositor ca departamentul excelenței voastre să ceară explicațiuni Legațiunii polone, cu atît mai mult cu cît ministerul de aici nu lipsește niciodată a atrage atențiunea acestei Legații pentru cele mai neînsemnate întîmplări sau greutăți întîmpinate de polonezi în România". — R., nr. 1 897, Varșovia, 29 iunie 1936, C. Vișoianu către N. Titulescu, la București — A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Polonia, Relații cu România, 1936, vol. 56.**

[95]) **Despre această întrevedere, aflăm dintr-o relatare mai tîrzie, de la începutul lunii iulie 1936, a lui Alfred Poninski asupra convorbirii cu Victor Antonescu. „În aprilie am avut o audiență [la premier — nota S. Mikulicz] în care i-am explicat toate faptele negative noi și i-am pus aproape în mînă dovezile despre distrugerea alianței de către persoane chemate din oficiu la întărirea ei." — S. Mikulicz**, l.c., **p. 5, nota nr. 15 (traducere).**

[96]) Ibidem, **p. 12 (traducere).**

[97]) Ibidem, **p. 11 (traducere).**

ca să apară în unul din organele guvernamentale polone un articol «elogiu» pentru dl. Tătărescu. [...]. Un asemenea articol îl trimit lui **Kurjer Poranny.**[98]). Ministrul polonez la București înțelegea foarte clar că dintr-o singură lovitură atingea mai multe obiective. Satisfăcînd dorința orgolioasă a primului ministru, Miroslaw Arciszewski spera — pe bună dreptate — să beneficieze de o atitudine favorabilă (dacă nu chiar mai favorabilă) din partea lui Gheorghe Tătărescu (mai mult decît necesară după incidentele avute cu ministrul român al afacerilor străine, care au dus — după cum se știe — la o întrerupere completă a raporturilor între cei doi). În același timp, Miroslaw Arciszewski spera că recunoașterea publică pe care o făceau presa polonă — în condițiile declarării tot mai insistente a ministrului român al afacerilor străine drept persoană **non grata** — era de natură să stimuleze cel puțin două lucruri : a) dorința lui Gheorghe Tătărescu de a juca un rol mai proeminent în politica externă a României prin înlăturarea lui Nicolae Titulescu ; b) aversiunea lui Gheorghe Tătărescu față de propriul său coleg de echipă, ministrul afacerilor străine **en titre**, care nu ar fi acceptat să dea curs veleităților de acest gen ale șefului echipei guvernamentale de la București. La adăpost de sancțiunile pe care le merita, Miroslaw Arciszewski miza pe o înăsprire a raporturilor dintre primul ministru și ministrul afacerilor străine, ceea ce i-ar fi făcut lui Nicolae Titulescu mai dificilă acțiunea desfășurată în exterior, pe de o parte, ceea ce ar fi înlesnit reacțiunii internaționale obținerea unui succes în lupta înverșunată pe care o inaugurase de mult timp și o desfășura cu neostenită cerbicie împotriva șefului diplomației românești, pe de altă parte. Dincolo de toate aceste supoziții psihologice făcute de noi pe marginea articolului publicat de (sau din inițiativa lui) Miroslaw Arciszewski în **Kurjer Poranny** — supoziții care, ținem să subliniem, refuză speculația gratuită — aceasta era încă un act dușmănos manifest al cercurilor guvernamentale poloneze față de ministrul român al afacerilor străine și acțiunea sa, subtil prezentată ca „o politică personală". Miroslaw Arciszewski și Alfred Poninski vor fi destul de abili să nu ceară o modificare a politicii externe românești ; ei o doreau și o urmăreau prin înlăturarea ministrului român al afacerilor străine, convinși fiind că această modificare ar fi intervenit în mod automat prin debarcarea șefului Cancelariei diplomatice românești.

Ultima campanie anti-Titulescu

Plecarea lui Miroslaw Arciszewski în concediu, la mijlocul lunii iunie 1936 — concediu diplomatic, luat în exclusivitate în intenția de a nu fi prezent fizic la ceea spera și avea să fie ultima campanie anti-Titulescu[99]) — plasează pe primul plan al intrigii pe care diplomația Sanației o desfășura la București împotriva ministrului român al afacerilor străine, pe însărcinatul cu afaceri al Legației Poloniei din capitala țării noastre, Alfred Poninski. Pentru cineva neavizat, acceptarea de către colonelul Joseph Beck a concediului lui Miroslaw Arciszewski — într-un asemenea moment — ar putea apare, în ciuda tuturor argumentelor invocate și prezentate, ca o hotărîre inoportună, insuficient gîndită. Pentru cineva neavizat ! Decizia lui Joseph Beck nu era deloc superficială. În primul rînd, el cunoștea, desigur, foarte bine pe Alfred Poninski, considerîndu-l apt să desfășoare în continuare, cu rodnice rezultate, campania condusă pînă atunci sub responsabilitatea lui Miroslaw Arciszewski. În al doilea rînd, el împărtășea, fără îndoială, opinia titularului misiunii diplomatice poloneze din București privind oportunitatea unui concediu diplomatic. „Ucenicul" Alfred Poninski acționează la înălțimea „maestrului" Miroslaw Arciszewski. Odată plasat în fruntea acestei acțiuni, Alfred Poninski face totul pentru a-și onora și conserva rolul mult așteptat. Apreciind că „ministrul plenipotențiar (**Miroslaw Arciszewski** — n.n. G.G.P.) se angajează pînă peste urechi în orice acțiune, pe care o conduce cu convingere[100]), Alfred Poninski încearcă să convingă Centrala din strada Wierzbowa că plasarea pe mai departe a ministrului polon în fruntea acțiunii ce o desfășura Legația Poloniei din București nu numai că nu era indicată, dar era chiar dăunătoare și periculoasă. „Poninski nu vroia — remarcă judicios S. Mikulicz — ca Arciszewski să poată spune că el a dat lovitura de grație în duelul cu Titulescu. Poninski vroia s-o facă singur.[101]).

A doua jumătate a lunii iunie și prima jumătate a lunii iulie 1936 este foarte densă în contacte pentru Alfred Poninski. Se întîlnește și discută cu Octavian Goga, Alexandru Averescu, Gheorghe Brătianu, Constantin Argetoianu, V. V. Tilea, Victor Cădere, Grigore Iunian, Hodoș (desemnat de Octavian Goga să menți-

---

[98]) Idem ; **Articolul, sub titlul** Căile de colaborare pașnică ale Poloniei și României, **apare în** Kurjer Poranny **din 30 iulie 1936. Articolul este exact ceea ce solicitase premierul român : un elogiu la adresa sa. Textul, bogat în epitete, denotă un serios efort de construcție, demn de cauze mai generoase. Se vorbește despre Gheorghe Tătărescu pe un ton ditirambic, evidențiindu-se „multilateralitatea ocupațiilor", „excelenta orientare în problemele economice și financiare", „talentul parlamentarismului", „ușurința formulărilor", „iuțeala ripostei", „eleganta formă literară a discursurilor". Invocarea tuturor acestor calități este urmată de o tranșantă luare de poziție. „Odată cu proclamarea de către Congres a lui Tătărescu ca viitor șef al partidului, autoritatea lui capătă și mai mare putere. Aceasta este cu atît mai demn de subliniat, cu cît premierul român se interesează din ce în ce mai direct de problemele politicii externe. El este adeptul convins, fără nici un compromis, al menținerii alianței cu Polonia și îndeosebi — ca șef actual al Ministerului Inarmării — al cooperării dintre armatele ambelor state aliate. De aceea, și ultimul succes politic al premierului României poate fi salutat în Polonia cu cea mai mare simpatie. Atitudinea sa clară, lipsită de tacticile echivocului, față de problemele alianței polono—române va putea cîntări mai greu decît pînă acum în atmosfera de aici, unde clocesc din abundență miazmele suspiciunii, insinuării, iar uneori și ale unei nete rele voințe față de aliatul român / polon /" — S. Mikulicz,** l.c., **p.p. 11—12 (traducere).**

[99]) **La 15 iunie 1936, Miroslaw Arciszewski îi scria lui Kobylanski : „Plec pentru trei săptămîni, deocamdată în Austria. Îmi tratez nervii. Va fi bine dacă voi dispare de aici un anumit timp, deoarece aici toți încep să se ia de păr, iar eu nu vreau să iau parte la aceasta" — S. Mikulicz,** l.c., **nota nr. 27 (traducere).**

[100]) **S. Mikulicz,** l.c., **p. 17 (traducere).**

[101]) Idem **(traducere).**

nă legătura cu Legația poloneză la București pe timpul absenței sale din țară). Pentru a nu da de bănuit în legătură cu toate aceste întîlniri, însărcinatul cu afaceri polonez realizează o bine pusă la punct **mise en scène**. „Întîlnirile, de care este vorba, n-au putut produce în afară impresia cum că legația ar fi neliniștită de ceva, aceasta deoarece domnii Iunian și Cădere au venit la legație la conferința juriștilor, dl. Argetoianu mi-a primit vizita pentru a-i mulțumi pentru participarea sa la deschiderea expoziției de fotografii, iar la dl. Tilea am fost la întîlnirea noastră amicală demult stabilită" [102]). Grija cu care Alfred Poninski își alege cadrul întîlnirilor sale ne obligă să recunoaștem că, alături de un plus de vitalitate, pe care el îl aduce acțiunii desfășurate de Legația Poloniei la București — evocat și subliniat mai sus — Alfred Poninski aduce și o serioasă notă de inițiativă și inventivitate, identificînd noi modalități de acțiune. Însărcinatul cu afaceri polonez reușește performanța unei adevărate instruiri a interlocutorilor săi, pe care-i coordonează cu multă abilitate. „Neluînd seama la optimismul lor, am căutat să insinuez cu băgare de seamă interlocutorilor mei — relata Alfred Poninski lui Joseph Beck — că situația cere din partea lor o mare vigilență [...]. Pe lîngă aceasta, ar fi fost o greșeală să nu se aprecieze la justa ei valoare abilitatea și șiretenia adepților concepțiilor prosovietice. [103]). Alfred Poninski nu se lasă sedus de succesele obținute ; acestea îl mobilizează și mai mult, constituind un adevărat stimulent pentru acțiunea pe care o desfășoară în continuare.

Discuția cu Octavian Goga gravitează în jurul relațiilor României cu Uniunea Sovietică, a încheierii unui pact de asistență mutuală între cele două țări, a atitudinii regelui față de aceste două aspecte. Informațiile pe care le dădea Octavian Goga și aprecierile sale despre modificarea atitudinii unor cercuri politice față de problemele discutate, despre conturarea unor noi curente de acțiune în această direcție constituiau o primă de încurajare dată diplomației Sanației, care constata cu satisfacție că punctele sale de vedere căpătau o mereu mai largă audiență în cadrul dreptei românești și că starea de criză pentru care acționa se apropia cu repeziciune [104]).

La 23 iunie 1936, Alfred Poninski întîlnește pe mareșalul Alexandru Averescu [105]). Mobilul întîlnirii este precizat fără nici un echivoc. „Deoarece în timpul ultimei sale șederi scurte în România, ministrul Titulescu a vizitat în două rînduri pe mareșal și, fără îndoială, a căutat să-l inspire în problemele ce ne interesează direct, reînnoirea contactului cu el s-a constatat a fi indicată și a fost prevăzută din partea dl. ministru Arciszewski". În cadrul acestei noi discuții, Alfred Poninski punea la dispoziția lui Alexandru Averescu tot „ce ne parvine direct, din informațiile cehe și din altele, despre declarațiile unilaterale și despre promisiunile de cea mai largă anvergură ale diplomației românești, în favoarea securității și intangibilității acestei republici (**Cehoslovace — n.n. G.G.P.**) și a înlesnirii eventualului ajutor sovietic, respectiv a aderării României la sistemul franco-ceho-sovietic [...]. Am arătat — continua Alfred Poninski — și manifestările cu totul exagerate de intimitate personală între ministrul afacerilor externe și ministrul plenipotențiar Ostrovski, care au avut loc după congresul monarhic din București, precum și faptul, comentat aici ca scandal, că d. Titulescu,

[102]) Ibidem, **p. 16 (traducere).**
[103]) Idem **(traducere).**
[104]) Ibidem, **p.p. 9—10 (traducere).**
[105]) Ibidem, **p.p. 13—14 (traducere).**

Varșovia, octombrie 1933. Nicolae Titulescu, ministrul de externe al României, în timpul unei vizite protocolare făcute cu ocazia călătoriei sale oficiale în Polonia, însoțit de oficialități poloneze și române.

înainte de plecarea sa la Montreux*), a petrecut întreaga noapte la legația sovietică și de acolo a plecat direct la tren". Răspunsul mareșalului Alexandru Averescu era mai mult decît încurajator pentru interlocutorul său polonez, fiind în egală măsură o dezavuare a politicii promovate de ministrul român al afacerilor străine, ca și un reangajament implicit de a acționa mai departe împotriva acestuia.

Convorbirea avută de Alfred Poninski cu mareșalul Alexandru Averescu, la care ne-am referit în cele de mai sus, ne permite cîteva constatări. Membrii Legației Poloniei de la București mai avuseseră întîlniri cu mareșalul Alexandru Averescu, Alfred Poninski vorbind despre o „reînnoire a contactului cu el". Contextul afirmației însărcinatului cu afaceri polonez ne face să credem că scopul și conținutul convorbirii (sau convorbirilor) avute cu Miroslaw Arciszewski și Alfred Poninski a fost similar aceleia pe care Alfred Poninski o are la 23 iunie 1936. Programul de întrevederi, în țară și străinătate, al lui Nicolae Titulescu este urmărit și notat cu deosebită grijă de diplomația Sanației, cu scopul de a-și stabili cu precizione punctele și locurile de contraacțiune. Orice persoană contactată de ministrul român al afacerilor străine, în țară sau în străinătate, este avută în vedere — se elaborează adevărate programe de întrevederi și convorbiri — pentru a fi „indoctrinată" și „reeducată" de diplomația poloneză în sensul vederilor ei. Cum anume ? Cu argumente scoase din arsenalul nefast pe care l-a creat în trei ani de malefice căutări. În funcție de interlocutor, se folosesc argumente și mijloace specifice, deși nota generală a intervențiilor și discuțiilor rămîne, înainte de toate, atitudinea prosovietică a lui Nicolae Titulescu, intențiile sale de a lega România de Uniunea Sovietică printr-un pact de asistență mutuală (prevăzînd eventualitatea trecerii de trupe sovietice prin teritoriul românesc în scopul de a acorda ajutor Cehoslovaciei), răul pe care ministrul român al afacerilor străine l-a făcut și îl face relațiilor polono-române ș.a.

Relațiile Sanației cu Gheorghe Brătianu — relații deja cu tradiție — erau și mai strînse.

*) **Este vorba de plecarea lui Nicolae Titulescu la Conferința de la Montreux (22 iunie—20 iulie 1936) consacrată redactării noii convenții în legătură cu statutul strîmtorilor Mării Negre.**

București, 16 martie 1933. Declarație de presă a lui Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, la ieșirea de la Parlamentul român, după discursul său privind semnarea Pactului de reorganizare a Micii Înțelegeri. ● Praga, iunie 1933. Thomáš Garrigue Masaryk, președinte al Cehoslovaciei (1918—1935) întreținându-se cu Nicolae Titulescu, ministru al afacerilor străine al României. ● Londra, iulie 1933. Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, împreună cu Maxim Maximovici Litvinov, comisarul pentru afaceri externe al U.R.S.S., și Nicolaos Politis, om politic și jurist grec, delegat al Greciei la Societatea Națiunilor. ● Paris, Palatul Elysée, 1934. De la stînga la dreapta, Nicolae Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, Gaston Doumergue, președintele Republicii Franceze, Louis Barthou, ministrul de externe al Franței.

Însărcinatul cu afaceri polonez [106]) primea direct textul interpelării pe care liderul „tinerilor liberali" o făcea în Parlament în legătură cu proiectatul pact de asistență mutuală româno-sovietic.

Informațiile care circulau în legătură cu apropiata încheiere a pactului de asistență mutuală româno-sovietic fac ca o atenție particulară să se acorde contactelor cu Victor Cădere[107]) și V.V. Tilea, ambii aflați printre relațiile constante ale Legației Poloniei la București. În același scop, Alfred Poninski apelează la un membru al Consiliului Suprem al Apărării[108]).

Colaborarea Sanației cu Reichul

În primele zile ale lui iulie 1936, Alfred Poninski întîlnește[109]) și pe Victor Antonescu, ministrul de Finanțe. Abordînd problema relațiilor româno-polone, Alfred Poninski declara categoric omului politic român că „factorul știut **[adică Nicolae Titulescu — n.n. G.G.P.]** frînează metodic dezvoltarea lor normală și că importante sfere poloneze consideră actuala stare a acestor relații net nesatisfăcătoare". Ceea ce apare ca senzațional de această dată este faptul că interlocutorul lui Alfred Poninski — și Legația Poloniei nu se poate să nu fi știut acest lucru — era, prin soție, rudă cu Nicolae Titulescu. Orice rezervă în intriga contra ministrului român al afacerilor străine fusese depășită.

Din București, Legația Poloniei solicita constant Centralei din Varșovia noi argumente pentru campania anti-Titulescu, elaborarea unor

---

[106]) Ibidem, p. 10 (traducere).

[107]) Ibidem, p. 16 (traducere).

[108]) „Numai pentru informarea ta — scria Alfred Poninski lui Kobylanski — adaug că am verificat, printr-un oarecare membru al Consiliului Suprem al Apărării, un înalt general, atitudinea regelui, ca mai sus. Mai am și alte dovezi directe că Cădere are dreptate." — Idem (traducere). Nu am avut putința să cercetăm componența Consiliului Suprem al Apărării, foarte utilă pentru identificarea personajului la care se fac referiri.

[109]) Ibidem, p. 16 (traducere).

noi „dovezi ale vinovăției" șefului Cancelariei diplomatice românești. Iată o mostră a unei asemenea preocupări. „Rog să-mi telegrafiați — scria Alfred Poninski lui Kobylanski, directorul Direcției politice din Ministerul de Externe polonez — în ce măsură să exploatăm, pentru a-i dăuna [lui Titulescu — n. S. Mikuliez] și a ne completa sarcina, chestiunea Dardanelelor, cum să prezentăm din această parte slăbirea securității ambelor noastre state, cum să formulăm opinia guvernului nostru în această problemă. Aceasta este necesar, căci cu ea dl. Titulescu își poate frînge gîtul [...]. Nu te teme și, contînd pe presimțirea mea, trimite-mi telegrama, fără a aștepta întoarcerea ministrului plenipotențiar"[110]).

În acțiunea sa împotriva orientărilor politicii externe românești și a lui Nicolae Titulescu, diplomația Sanației a cooperat strîns cu diplomația celui de-al treilea Reich. Șefii misiunilor poloneză și germană din Capitala țării noastre făceau cu regularitate schimb de informații, coordonîndu-și de foarte multe ori punctele de vedere, atît în privința concluziilor pe care le formulau pentru centralele lor, cît și în privința pozițiilor exprimate față de diverși factori politici români[111]).

Așa cum arătam în altă parte, diplomația Sanației a mobilizat împotriva lui Nicolae Titulescu nu numai pe membrii Legației Poloniei de la București, ci și pe alți șefi de misiune, din alte capitale europene. Unul dintre aceștia a fost trimisul Poloniei la Berlin, J. Lipski. Adresîndu-se centralei din Varșovia la sfîrșitul anului 1936, J. Lipski scria : „Trimițînd, în anexă, un raport asupra convorbirilor mele cu domnii [Gheorghe] Brătianu și [Atta] Constantinescu aș ruga să păstrați o desăvîrșită discreție. În urma înțelegerii cu dl. Arciszewski, eu întrețin de mult timp cu cunoscuții mei vechi, domnii [Gheorghe] Brătianu și [Atta] Constantinescu, relații care, mai ales în perioada dificultăților cu Titulescu, au fost pentru noi foarte utile. N-aș vrea însă ca această relație a mea cu șeful opoziției să fie cumva dată la iveală".[113]) Afirmațiile lui J. Lipski permit constatarea că, alături de șefii misiunilor diplomatice poloneze din București și Belgrad, ambasadorul polonez la Berlin a jucat și el un rol efectiv — și de lungă durată — în campania de intrigi țesută împotriva lui Nicolae Titulescu. Este indiscutabil că prin intermediul lui J. Lipski o serie de informații prețioase legate de campania anti-Titulescu a ajuns deopotrivă în posesia Ministerului de Externe al Poloniei, ca și a Ministerului de Externe al Germaniei. El nu avea rolul de a

Miniștrii de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei — Nicolae Titulescu, Edvard Beneš și Vojlav Marinović, în viziunea caricaturistului Derso, așa cum au fost imortalizați pe unul din pereții cafenelei „Bavaria" din Geneva.

convinge, ci de a obține și a furniza informații și argumente pe care Berlinul însuși să le poată folosi în această acțiune, în care era la fel de interesat, pe de o parte, și, desigur, de a obține în același timp, din partea Berlinului, informații de același tip, care să fie puse la dispoziția cercurilor diplomatice poloneze, pe de altă parte. Faptul că a fost intermediar pentru aceste informații nu face deloc mai puțin importantă acțiunea reprezentantului polonez la Berlin. Această acțiune rămîne — dincolo de orice posibile controverse — un nou argument pentru relațiile de colaborare stabilite între diplomația Sanației și diplomația celui de-al treilea Reich. J. Lipski a fost pentru dreapta românească unul din canalele de comunicare nu atît cu Varșovia, cît mai ales cu Berlinul.

Afirmația comportă, după părerea noastră, cîteva dezvoltări. Înainte de toate — și acest element de natură logică ni se pare a da motivare întregii afirmații — politicienilor români de dreapta nu le era necesar să se deplaseze la Berlin pentru a lua contact cu reprezentanții diplomatici ai Sanației ; la București activau doar un Miroslaw Arciszewski și un Alfred Poninski, prea bine cunoscuți prin inițiativele lor în direcția contactării tuturor fruntașilor reacțiunii, ca și a acelor oameni politici care, într-un fel sau altul, le puteau servi în campania pe care o desfășurau. Legația poloneză la București și personalul ei manifestau un interes foarte activ în această direcție, interes care ne face să considerăm de neconceput, oricum puțin probabilă, ideea suplinirii, prin Legația poloneză de la Berlin, a necesităților de comunicare cu Varșovia. Cele de mai sus, odată spuse, nu

[110]) Ibidem, **p. 17 (traducere).**

[111]) **Analizînd și prezentînd pentru superiorii săi evenimentele de la București din iulie 1936 — cu toate concluziile pe care le implicau — evenimentele legate de dificilele discuții pe care Nicolae Titulescu le-a avut cu Carol al II-lea, Gheorghe Tătărescu, o serie de membri ai guvernului și diverși oameni politici, Wilhelm von Pochhammer afirma că „în mod asemănător a raportat guvernului său și ministrul plenipotențiar polonez" — Jurnal nr. 1781/36 — I.A.5 — București, 20 iulie 1936, Legația germană din București (din ordin Wilhelm von Pochhammer) către Ministerul Afacerilor Externe, la Berlin — A.I.S.I.S.P., Fond nr. XVII, dosar nr. 1313, f. 10—15.**

[113]) **S. Mikuliez**, l.c., p. 21 **(traducere). Semnificativ pentru afirmația privind antrenarea a numeroase forțe politico-diplomatice în campania anti-Titulescu ni se pare și faptul că raportul lui J. Lipski este trimis, în copie, și misiunilor diplomatice poloneze de la Londra, Paris și Geneva.**

răspund totuși unei alte întrebări care se formulează tot atît de logic. Avea oare dreapta românească nevoie de intermediul diplomației Sanației pentru a ajunge la guvernanții celui de al treilea Reich ? Afirmațiile de mai sus par a indica, la prima vedere, o negare categorică. Credem însă că luarea în considerare a datelor problemei impune un răspuns mai nuanțat. Contactul dreptei românești cu autoritățile celui de al treilea Reich s-a realizat treptat, adeseori fortuit, cu numeroase rezerve reciproce. Rezerve generate de foarte mulți factori. Din partea guvernanților hitleriști, rezervele erau determinate de suspiciunile față de poziția politicienilor români, a căror înclinație și dispoziție nu puteau fi întotdeauna interpretate, în ciuda contactelor existente sau numai dorite, nici ca o atitudine progermană și, mai puțin încă, ca o atitudine prohitleristă. Autoritățile hitleriste erau, de asemenea, concurate în încercarea de a-și crea și menține o clientelă politică, în general, o clientelă politică românească, în particular, de fascismul italian, care revendica pentru el „virtuți" cel puțin egale hitlerismului, „virtuți" prezentînd în concepția conducătorilor Italiei mussoliniene la fel de importante puncte de reper și centri de polarizare. Cît privește politicienii români de dreapta, aceștia arătau la rîndul lor oarecare circumspecție față de Germania hitleristă și politica sa externă. Orientările de politică externă ale dreptei românești — ale celei mai mari părți a dreptei românești, determinate și alimentate de un fervent anticomunism — nu au condus, cel puțin în intervalul la care ne referim, la o aliniere automată a acesteia la coordonatele și obiectivele politicii externe a celui de al treilea Reich. Și aceasta pentru că tendințele revizioniste ale acestei politici erau prea evidente, oricărui om cît de cît lucid nescăpîndu-i pericolele pe care o asemenea poziție le implica și pentru țara noastră. Sînt toate acestea motive nu numai pentru a nu respinge un asemenea rol de intermediar al diplomației Sanației pe lîngă guvernanții celui de al treilea Reich, dar chiar pentru a-l accepta măcar parțial. Dincolo de tot ceea ce am afirmat mai sus, ni se pare însă că J. Lipski și misiunea diplomatică poloneză la Berlin au reprezentat un alt important centru de coordonare a acțiunii Sanației împotriva lui Nicolae Titulescu.

Sanația — relcu al relațiilor legionaro-hitleriste

Lipski primea informații din partea oamenilor politici români de dreapta, trimițîndu-le Berlinului. Cel fel de informații, nu e greu de descifrat, J. Lipski însuși subliniind că „ele au fost pentru noi foarte utile" „în perioada dificultăților cu Titulescu". Ambasadorul polonez concentra pentru Berlin tot ceea ce putea constitui piesă la dosarul anti-Titulescu. Furnizorii de informații : Centrala din Varșovia a Ministerului de Externe polonez, Legația poloneză din București, direct sau indirect, prin Centrală ; oameni politici români de dreapta în vizită la Berlin, fie că aceștia avuseseră „privilegiul" de a avea întrevederi cu căpeteniile hitleriste, fie că nu avuseseră o asemenea „șansă". Spre o concluzie evidențiind un asemenea rol al Legației poloneze de la Berlin înclină și istoricul polonez S. Mikulicz (deși aprecierea sa

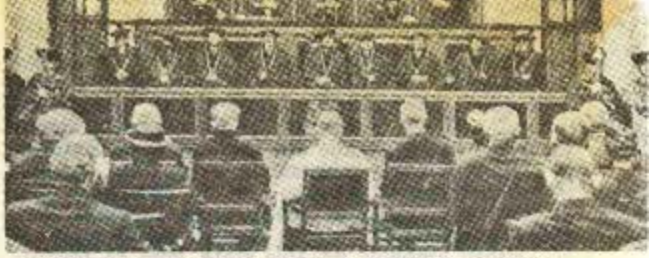

Bratislava, 19 iunie 1937. Aspect de la ceremonia în cadrul căreia Universitatea Komensky a acordat lui Nicolae Titulescu titlul de doctor honoris causa ; fostul ministru român al afacerilor străine a rostit cu această ocazie conferința Ordinea în gîndire.

are o notă evidentă de subiectivism) : „Din nou se pune întrebarea : a fost oare Lipski omul providențial al dreptei românești în lupta acesteia cu Titulescu ? Observînd cu atenție desfășurarea acțiunii mai sus schițate, ajungem la concluzia că n-a fost. Un asemenea om providențial a fost, fără îndoială, Arciszewski (sau, în lipsa sa, Poninski). Care este deci rolul lui Lipski ? Răspunsul nu-i greu : Berlinul l-a destinat pentru a lua parte la această luptă, adică locul funcțiunii lui Lipski. Prin urmare, informată urma să fie Wilhelmstrasse, iar nu Lipski, sau, mai corect, Wilhelmstrasse, prin intermediul lui Lipski." [113]) Care a fost ponderea reală a eforturilor desfășurate de diplomația Sanației împotriva lui Nicolae Titulescu. „Avertismentului clar dat de Polonia și nicidecum intrigilor de culise ale Oficiliului de Politică Externă — afirmă Andreas Hillgruber — se datora faptul că, în cele din urmă, la 29 august 1936, regele Carol l-a demis pe Titulescu din funcția de ministru de externe." [114]) Indiscutabil că Andreas Hillgruber realiza o minimalizare a rolului jucat de diferite organisme și factori ai celui de-al treilea Reich. Această afirmație categorică este pusă sub semnul întrebării de S. Mikulicz care afirmă că „trebuie să privim sceptic unele argumente ale istoricilor germani" [115]) (desigur, cele referitoare la rolul determinant al diplomației Sanației). Și în acest caz ne aflăm, după părerea noastră, în fața unei încercări de minimalizare, mai voalată, a rolul Sanației, roi pus în relief, printre altele, de însăși reacția cercurilor guvernamentale poloneze în momentul înlăturării lui Nicolae Titulescu, cînd, în mod emfatic, ele au reclamat pentru sine principalul merit în răsturnarea ministrului român al afacerilor străine, în scoaterea sa din viața politică a României, în ceea ce li se părea a fi o reorientare a politicii externe a României. Dificultatea de a emite o judecată definitivă în această direcție — ca fiind susceptibilă să trezească oricînd controverse și să stimuleze aducerea de contraargumente, logice sau documentare — ne face să ne mulțumim, în lipsa posibilității reale de a da un răspuns categoric, cu afirmația — pe baza tuturor informațiilor de care dispunem, prezentate în acest cadru — că diplomația Sanației a jucat, direct, pe cont propriu, sau indirect, prin intermediul unor forțe din interiorul sau din exteriorul României, un rol efectiv și activ în intriga care a dus la demiterea lui Nicolae Titulescu.

George G. Potra

---

113) **Ibidem, p.p. 21—22 (traducere).**
114) **Andreas Hillgruber, l.c. p. 12.**
115) **S. Mikulicz, l.c. p. 22 (traducere).**

«CAZUL OVIDIU»

povestit de el însuși

UN DOSAR INCOMPLET AL ISTORIEI LITERATURII

Publius Ovidius Naso (43 i.e.n. — 17 e.n.), cîntăreț al iubirilor gingașe, unul din eroii unei drame încă neelucidate pe deplin

Anul 8 e.n. părea să nu se deosebească prea mult de ceilalți ani ai lungii domnii a lui Octavian August. Preluase conducerea imperiului cu 52 de ani în urmă, respectiv în anul 44 i.e.n., aducînd Romei o lungă perioadă de stabilitate politică și de înflorire în toate domeniile. Dar pe la mijlocul acestui an un zvon se strecura din ce în ce mai stăruitor în palatele de marmură ale nobilimii, în for, pe străzi, pretutindeni unde urechea omenească poate să audă și vocea oamenilor să transmită mai departe — unele fapte, care, în afară de caracterul lor picant, aduceau serioase prejudicii casei imperiale.

Dar despre ce se șușotea sau se vorbea cu voce tare în întreaga Romă? Cine era autorul sau mai bine zis autorii scandalului ce punea într-o lumină defavorabilă casa imperială a lui August?... Și, într-adevăr, era vorba de persoane sus-puse, din „elita societății romane". Unele chiar din familia Cezarului. A aceluia care se străduise din răsputeri să moralizeze viața Romei și a imperiului.

Toate acestea le aflăm de la mai mulți istorici latini — Tacitus, Suetonius, dar mai ales din zbuciumatele scrisori de exil ale poetului Ovidiu, care, se știe, a fost condamnat și exilat la Tomis, unde a și murit. Deși „dosarul" său a fost încheiat la Roma, în acel an 8 e.n., Ovidiu n-a încetat să se apere și să-și pledeze, fără succes însă, propria lui cauză. În drama lui Ovidiu, care se încheie, așa cum s-a mai spus, „pe malurile scitice", în anul 17 e.n. întîlnim mai multe personaje, de care este bine să vorbim, înainte de a-i da cuvîntul lui Ovidiu, înțelegîndu-se prin aceasta o spicuire și așezare mai propice a vorbelor sale din „Scrisori", pentru aflarea adevărului.

Să începem mai întîi cu **Octavian August**. Era nepotul lui Cezar, care îl desemnează prin testament ca succesor al său. Cu un an înainte de a se naște Ovidiu, adică în anul 44 î.e.n. — Cezar este asasinat. În această perioadă, Octavian era un tînăr smead, aproape imberb. Drumul său spre puterea supremă de imperator a trecut prin furtunile unor evenimente istorice. La început aliat cu Antoniu, cu care pornește la drum pentru pedepsirea asasinilor lui Cezar. Apoi luptă împotriva lui Antoniu și a Cleopatrei, regina Egiptului, pe care îi învinge la Actium, în anul 31 i.e.n. Pe timpul lui August trăiesc o întreagă pleiadă de poeți: Catulus, Vergilius, Horatius, Tibullus, Ovidius, Propertius ș.a., precum și Mecena, protectorul și sprijinitorul artelor. Tot în această perioadă trăiește și istoricul Titus Livius. Toți aceștia, împreună și cu alții aduc strălucire

epocii, intrată în istorie sub denumirea laudativă de „epoca de aur".

Un alt personaj de maximă importanță pentru istoria acelor timpuri este **Livia,** soția împăratului. August o luase cu sila dintr-o căsnicie cu un alt bărbat, în plus fiind și gravidă. De fapt, August procedase tot așa și cu frumoasa soție a lui Mecena, pe care însă nu uită „să i-o restituie". Dar să revenim la Livia, pe care unii istorici o califică a fi fost un „Ulisse îmbrăcat în haine de femeie", reliefînd astfel șiretenia ei, priceperea de a trage sforile și a întinde plase, în care cad mulți dintre acei pe care-i consideră a fi periculoși pentru scopurile sale.

Într-o astfel de plasă a căzut și **Iulia,** fiica lui August, dintr-o altă căsnicie. Iulia este o femeie frumoasă. Îi plac petrecerile, luxul. În calea țelurilor politice ale Liviei, Iulia este un personaj incomod, care trebuie eliminat. Livia îl dorea ca succesor la tronul imperial pe fiul ei Tiberiu din prima căsătorie. Cînd moare soțul Iuliei, Marcus Agrippa, ea avea 27 de ani. Potrivit legii de atunci Iulia trebuia să se remărite. August i-l alege ca soț pe Tiberiu, dorind astfel să împace lucrurile. Tiberiu însă era căsătorit cu frumoasa Vipsania, pe care o iubea și de care era iubit. A fost nevoit s-o repudieze. Din anterioara ei căsnicie cu M. Agrippa, Iulia avea cinci copii, din care doi – Lucius și Caius – au fost adoptați de August. Această situație o favoriza pe Iulia. Se părea că a ciștigat partida, în lupta ei cu Livia. Dar Livia veghea. Urmărea cu ochiul ei ager toate mișcările Iuliei, care „își trăia viața", sătulă de atîtea căsătorii impuse. Tiberiu era al treilea bărbat. În afară de acesta a existat și un alt proiect matrimonial – de a fi căsătorită cu Cotyso, regele geților, care proiect, din fericire pentru Iulia, eșuase. În final, Livia a reușit să adune dovezi ce atestau viața ușuratecă, adulterină a Iuliei, pe care i le-a prezentat lui August. Acesta vrînd-nevrînd a trebuit să ia o hotărîre tragică – a exilat-o pe Iulia pe Insula Pantelleria, unde a și murit.

Iulia Minor, fiica Iuliei Maior, cum i se mai spunea mamei exilate, era nepoata lui August, trece și ea prin întîmplări asemănătoare cu cele ale mamei ei. Dragostea adulterină pentru Decimus **Iunius Silanus** este considerată crimă împotriva bunelor moravuri și este și ea condamnată la exil, ca și amantul ei. În acest angrenaj de împrejurări cade și Ovidiu, care este relegat – o formă de exil mai blînd, fără confiscarea averii și cu păstrarea drepturilor cetățenești.

Despre aceasta se vorbea la Roma în acel an 8 al erei noastre. Este anul de început al unei mari drame omenești : exilul unui foarte talentat poet, ale cărui „Scrisori din Exil" constituie un valoros document desfășurat pe mai multe planuri : istorie, geografie, precum și cu multiple alte informații, foarte importante pentru noi. Dar poate cel mai important aspect este cel uman, care asigură perenitatea operei sale.

Să revenim acum din nou la drama sa. „Dosarul său penal" a fost încheiat cu învinuirea **„Obscenii doctor adulterii",** ceea ce înseamnă în limba noastră : „învățător al adulterului". Cu toate acestea, concluziile cercetătorilor nu coincid în a stabili vina poetului, pentru care a fost pedepsit destul de aspru. Și această lipsă de unanimitate în a-i stabili vina pare cu atît mai ciudată, cu cît Ovidiu însuși revine asupra celor întîmplate de foarte multe ori – în scrisorile sale din exil. E drept, el se apropie de miezul chestiunii, dar ceva totuși îl oprește de a spune clar și răspicat ce s-a întîmplat. Firește problema este delicată și primejdioasă. Și Ovidiu se teme de a nu-și agrava și mai mult situația.

Dar recitindu-i scrisorile, prin așezarea versurilor într-o anume ordine, cu un caracter autobiografic mai pronunțat, poate că, „cazul Ovidiu" va avea forma unor mărturisiri, lesne de parcurs și de înțeles. Să-l ascultăm :

„De loc sînt din Sulmona, cea cu fîntîni
de gheață
„Departe de Cetate la mile nouăzeci
„N-am fost chiar eu întîiul copil : avui un frate,
„Născut mai înainte de mine cu un an.

Amîndoi, el și fratele, au fost dați să învețe :

„De tineri dați la carte, prin grija părintească,
„Umblarăm la ai Romei vestiți învățători.

Dar înclinațiile celor doi frați erau diferite :

„El fratele de tînăr, plecat spre elocvență
„Era să lupte cu armele din for
„Eu însă îndrăgisem cereasca poezie
„Și muza într-ascunsul la dînsa mă trăgea.

Tatăl lui Ovidiu însă nu împărtășea preocupările lui poetice :

„Ades îmi zicea tata : „Deșartă meserie !
„Homer nici o avere pe urma-i n-a lăsat.

Ovidiu încearcă să-și asculte părintele și să se lase de poezie, dar zadarnic :

„Înduplecat de sfatu-i, le-am părăsit pe Muze,
„Cercam să scriu cuvinte-n slobod mers,
„Dar ele pe-o măsură veneau să se așeze :
„Ce încercam a scrie era îndată vers.

Fratelui lui Ovidiu nu-i fu dat să trăiască, muri la vîrstă tînără :

„Cînd fratele împlinise abia două decenii,
„Muri, luînd o parte și din ființa mea.

Ovidiu se afirmase de tînăr. O femeie al cărei nume adevărat nu vrea să-l dea în vileag, dădu aripi imaginației sale poetice, îl inspira :

„Cînd am citit eu lumii întîi a mele versuri
„Eu barba mi-o răsesem cam de vreo două ori
„M-a inspirat femeia slăvită-n toată Roma
„Și căreia Corina în versuri eu i-am zis.

Se însură de tînăr, dar căsnicia aceasta n-a durat mult. Urmă a doua, dar nici cu a doua nevastă n-a făcut casă multă vreme. Urmă o a treia :

„A treia pînă la urmă rămase lîngă mine.

Pe aceasta o chema Fabia și a fost martoră a surghiunului lui :

„Și n-a roșit să fie soție de surghiun.

Plecarea din Roma a poetului e plină de dramatism. Despărțirea de casă, de soție, de cei ce-i sînt dragi, de puținii prieteni care i-au mai rămas, este descrisă în culori sumbre :

„Era aproape ziua cînd Cezarul dăduse
„Poruncă din hotarul Italiei să plec,
„Nici timp nu aveam, nici mintea nu-mi sta
atunci la drum

„Nu-mi alesesem încă nici sclavii, soți de cale,
„Nimic nu-mi pregătisem, nici straie
de surghiun.

Disperat, este gata să-și ia zilele, dar este împiedicat de Fabia, soția lui.

„Pe cînd voiam cu fierul și eu să-mi curm
durerea
„Tot ea oprindu-mi brațul, mă dojeni așa :
„Ce faci ? Acu-i nevoie de lacrimi, nu de sînge :
„Pe un principe cu lacrimi îl poți îndupleca.

După cum vom vedea mai tîrziu, Ovidiu reține sfatul Fabiei, dar în acel moment dramatic este plîns ca un mort :

„În casă numai plînset și gemete, oriunde
„Îți întorceai privirea, și bocet ca la mort !
„Toți mă jeleau : bărbați, femei, copii
„Și ud era de lacrimi orice colț.

Dar cel mai mult îl plîngea Fabia, despre care, din păcate, istoria nu a păstrat prea multe date :

„Atunci a mea soție de umeri mi se agață
„Și-mi spune aceste vorbe în hohote de plîns :
„O, nu te las din brațe, vom merge împreună,
„Surghiună sînt ca tine, te voi urma în surghiun.

Mijeau zorile și ziua ce urma nu trebuia să-l mai găsească la Roma. Trebuia să se grăbească, îmbarcîndu-se la Brundisium, port pe țărmul sud-estic al Italiei. Se iscă însă o furtună :

„Vai mie ! cum se umflă talazurile mării !
„Cum fierbe tot nisipul de valuri răscolit
„Și apa cît un munte, izbește și la proră.

Corabia este mereu împinsă înapoi, spre țărm. Lui Ovidiu însă îi era teamă că o revenire pe pămîntul Italiei să nu fie interpretată ca o nesupunere față de porunca Cezarului :

„Ah, vîntul într-acolo să nu mă mai arunce.

Ajungînd la Tempera, pe țărmul Bosforului, el părăsește nava. Dar cît timp a mers pe bordul navei, a scris :

„Papyrusul e umed de albastrul val al mării.

Ovidiu călătorește mai departe pe uscat, dar și aici este urmărit de ghinion. E atacat și jefuit de tîlhari. Totuși ajunge la Tomis, după o călătorie care a durat aproape 4 luni. Care îi sînt primele impresii :

„Eu sînt în fundul lumii, la capăt de pămînt.

Trece vremea, dar el se adaptează greu. Nu-i prieste nici clima, nici apa :

„Nici cerul, nici pămîntul, nici aerul, nici apa,
„Nu-mi priesc și trupul mi-i linced tot mereu.

Poetul avea insomnii explicabile :

„De cînd venii aicea mă chinuie nesomnul

A slăbit, nu poate mînca :

„Sînt piele doar și oase, mîncarea n-are gust.

Gîndurile îl poartă departe. Poate era mai bine ca Cezarul să-i fi luat viața.

„Și mă gîndesc la ceea ce sînt și la ceea ce
am fost
„Mă prinde un dor de moarte și-mi pare rău
că Cezarul
„N-a răzbunat insulta cu un fier ucigător.

Dar tot el îl apreciază pe Octavian August, că nu a făcut-o :

„Fiindcă la mînie a avut atîta cumpăt.

Revenim aici la „problema cheie". În ce a constat greșala lui Ovidiu ? Se perindă mai multe cuvinte, care toate circumscriu o faptă,

Octavian August, Livia și Nero, copil, eroii unor reale drame antice, reținuți pentru posteritate pe o camee antică, aflată în Muzeul Ermitaj din Leningrad

pe care Ovidiu o regretă acum. A vorbit, după cum am văzut mai sus, de o insultă adusă Cezarului, apoi vorbește de o rătăcire :

„Și zeului să-i spuneți de oarba-mi rătăcire.

Apoi :

„Greșeală a fost, nu crimă : voi zei prea bine
o știți.

Și mai departe :

„Dintr-o prostie numai ajuns-am exilat.

El încearcă să delimiteze, să simplifice cele întîmplate :

„Pe mine poezia și o oarbă rătăcire
„Pierdutu-m-a ; pe-a doua n-o pot destăinui.

Simți citind toate acestea — cît n-ar da poetul s-o poată spune, să-și ușureze sufletul dar îl reține frica. Da, frica de Cezar. E destul de primejdios să vorbești despre intimitățile curții imperiale, pentru că pot urma pedepse și mai grele decît relegarea — acest surghiun relativ destul de blînd, el putînd de aici din îndepărtatul Tomis să scrie la Roma, soției și prietenilor, să fie la curent, fie chiar cu întîrziere, cu tot ce se întîmplă la Roma — și nu numai acolo. Totuși, uneori sentimentul fricii este depășit. În definitiv ce vrea Cezarul de la el ? Pentru că nici el, Cezarul, nu este „ușă de biserică", cum s-ar spune în zilele noastre. Are și el păcatele lui. Și în casa împăratului se găsesc opere de artă cu subiecte deocheate. Și nu se sfiește să i-o spună pe șleau lui Octavian August :

„Dar undeva, desigur, tu ai cîte o mică
„Pictură cu imagini și dezmierdări de amor.

Și, în definitiv, numai, el, Ovidiu, a scris despre meandrele iubirii ? Cîți alți autori nu i-au dedicat versuri ? Și nu au păștit nimic :

„Eu, în sfîrșit, iubirea nu singur am cîntat-o,
„Deși numai eu singur acuma-s pedepsit.

Și Ovidiu începe să citeze cazuri concrete :

„Bătrînul Anacreon din Teos, cu a lui muză,
„Nu ne-a învățat iubirea și vinul să-l sorbim ?
„Dar lesbiana Safo ce le-a învățat pe fete ?

Nu se oprește la aceste fapte și merge mai departe cu exemplele, citind cazuri celebre, cum este acela al Elenei din Troia, soția lui Menelau, al cărei adulter a făcut să curgă atîta sînge :

„Ce vezi în Iliada ? Că pentru o adulteră
„Bărbatul și amantul se luptă între ei.

Ovidiu este convins că nu opera sa „Arta iubirii" a fost cauza nenorocirii lui :

„Eu cartea o scosesem și m-ai lăsat să trec.

A tăinuit un păcat :

„De ce-mi greșiră ochii privind nelegiuirea ?
„De ce din întîmplare păcatul l-am știut ?

Păcat, păcat, dar care anume ? El compară vina sa cu aceea a lui Acteon, vînător vestit, care la o vînătoare a văzut-o scăldîndu-se pe Artemis, zeița vînătorii (Diana la romani). Supărată, zeița l-a transformat pe Acteon în cerb, care a fost pînă la urmă devorat de propriii săi ciini :

„Acteon, fără voie văzu Diana goală,
„Dar ciinii lui îndată pe el l-au sfîșiat.

Și tot el trage concluzia :

„Ci ochii mei văzură o crimă fără voie :
„De aici-mi veni osînda ! De ce am avut eu ochi ?

Tot el, Ovidiu, își dă seama că este zădarnic să nege vina lui și își găsește o scuză — toată povestea a fost „în parte o rătăcire" :

„Ce-i drept, de toată vina eu nu pot să mă apăr,
„Dar vina mea în parte o rătăcire a fost."

Încearcă astfel să-și atenueze vina. O leagă de „Arta iubirii", carte în care dă sfaturi de dragoste. Încearcă să fie cînd reținut, cînd plîngăreț, amintindu-și poate și de sfaturile Fabiei la plecarea din Roma. Și deși știe bine că nu „Arta iubirii" a fost motivul principal al exilului său, el nu încetează a-l aminti. Chipurile, despre dragoste au mai scris și alții. Este o poveste veche — dragostea. De ce tocmai el, Ovidiu, să tragă ponoasele de pe urma ei. Dar cu Cezarul August nu-i merge. El nu dă crezare argumentelor sale și nici nu se lasă înduioșat de lacrimile lui. A fost el dur cu fata lui, Iulia Maior, neîndurător cu nepoata sa Iulia Minor, cu poetul Ovidiu, autorul moral al nenorocirilor casei imperiale, de ce s-ar purta mai blînd ? Sentința a fost dată și nu se mai revine asupra ei. Cuvintele „obscenii doctor adulterii" încheie definitiv dosarul penal al poetului Ovidiu. Dar începe un altul — cel omenesc — care nu se știe dacă se va încheia vreodată.

★

În final poate n-ar fi lipsit de interes să arătăm ce s-a mai întîmplat cu ceilalți eroi, implicați în toată această tragică poveste :

Cezarul Octavian August moare la vîrsta de 77 de ani, la 19 august, anul 14 e.n., respectiv în aceeași zi în care, cu 58 de ani în urmă, preluase puterea. Pînă în ultima clipă a vieții a fost îngrijit de Livia, care n-a permis accesul nimănui. Palatul a fost înconjurat de gărzi.

Frumoasa Iulia Maior, fiica lui August, o tragică eroină a timpului său, așa cum apare pe o camee, aflată în păstrarea Muzeului Luvru din Paris

Unii istorici nu exclud alternativa unei morți violente.

Livia moare la vîrsta de 80 de ani. Despre ea istoricul Tacitus a spus că a fost o mare nenorocire pentru țară, dar o și mai mare nenorocire pentru tot neamul lui August.

Tiberiu, fiul Liviei, pentru care mama lui a făcut totul pentru a-l vedea împărat, nici n-a venit la înmormîntarea ei, motivînd „că este ocupat". El se afla pe Insula Capri și nu vroia să-i fie tulburate plăcerile vieții. Domnia lui Tiberiu s-a manifestat prin excese și cruzimi. El a murit la 78 de ani. Se spune că în clipele agoniei i-a căzut inelul de pe mîna slăbită. Mulțimii care aștepta în fața palatului i-a fost anunțată moartea împăratului. Dar deodată, Tiberiu s-a trezit și a cerut de mîncare. Atunci prefectul pretoriului, ca să răzbune moartea predecesorului său Sejanus, executat din ordinul lui Tiberiu, l-a sufocat cu pernele.

Iulia Maior, mama Iuliei Minor și fosta soție a lui Tiberiu, este lăsată să moară de foame la Regium. A murit în același an cu tatăl ei, Octavian August.

Iulia Minor a trăit tot timpul sub supravegherea Liviei, care-i oferă condiții materiale suficiente, numai ca să n-o tenteze o eventuală revenire la Roma. Moare în anul 28 e.n., în vîrstă de 47 de ani. Fiica ei din căsătoria cu L. Aemilius Paulus s-a măritat cu Appius Iunius Silanus, o rudă a fostului amant al mamei sale.

Eugen Panighianț

CITIVA PLEZIRISTI

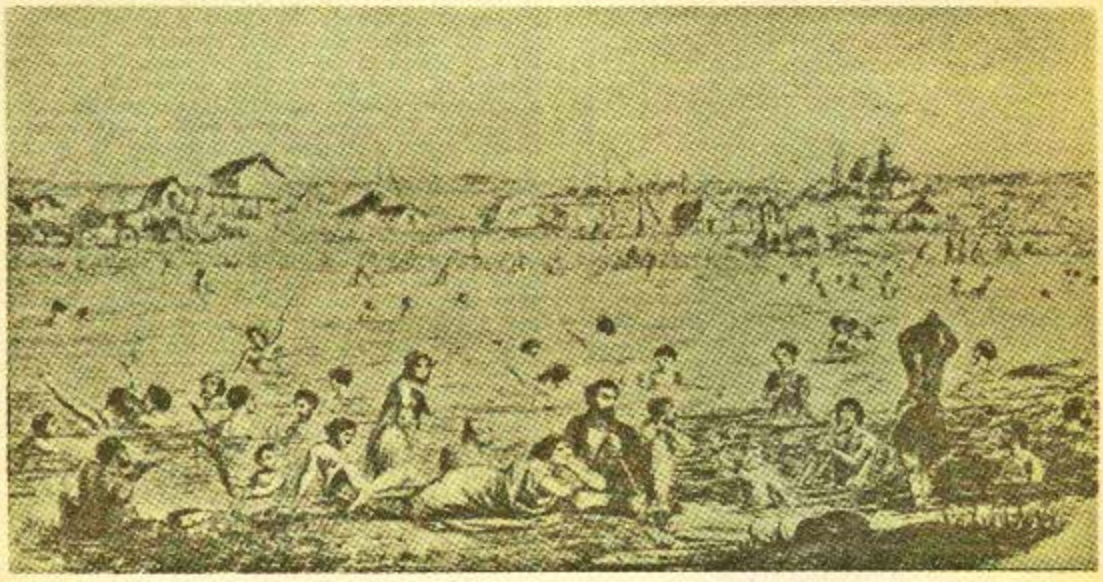

Utopia amoriului: Slănic

În preajma lui 1848, într-o îndepărtată moşie moldavă, un paradoxal boier, a cărui biografie e de tot romanescă, evoca momentele fericirii amoroase pe care le trăise, cu multă vreme în urmă, în juneţe, pe la Slănic. Acest mascul senect, care părea a nu uita nimic din ceea ce îi adusese hazardul în materie de amor, era Costache Conachi. Cine ar sta să examineze lirica lui şi să extragă de acolo biografia ar întîlni mai întîi un număr impozant de femei ; omul invoca pe iubite şi le compunea poezii spre a înălţa clipa la proporţiile eternităţii. Această populaţie considerabilă unde foiesc o mulţime de Marioare şi de Aglae, pe unde trec cu iuţeală meteorică Elenca şi Lucsandra, Catinca şi Anica, alcătuieşte categoria **„conachistelor"** literaturii române şi ori de cîte ori un poet s-a amorezat de vreo femeie numită în acest fel, atitudinea estetică trebuia să se definească numai prin raport la Conachi. Ideea lui Maiorescu de a determina erotica în funcţiune de apelativul ibovnicei e verificată de aceste asociaţii fatale pe care intelectul le face à propos de amorosul Conachi : din pricina lui, în literatura română Aglae nu poate fi o Beatrice.

Această uşurătate nu dădu, cu toate acestea, în lături adîncimea sentimentală şi este în afara îndoielii că boierul pasionat se îndrăgostea cu sinceritate. Dacă o catagrafie a femeilor acestei poezii indică o pasionalitate torenţială, totuşi frivolitatea trebui să se curme odată şi odată : în mulţimea aceasta de femei i-a fost dat unei Zulnia să îl fixeze sentimental pe Costache Conachi şi să devină a lui Laura. Un astfel de **coup de foudre** trebuie asociat cu izolările balneare şi în treacăt observ că numeroase din amorezările romanticilor români se produceau la băi. De această fatalitate sociologică nu scăpase nici Conachi şi toată erotica lui se desfăşoară în urmarea unei mitologii balneare. Fără utopia amoriului care este, la el, Slănicul, ar fi cu neputinţă de înţeles lirica aceasta, unde a pătruns, prin mijlocirea biografiei, un sentiment al naturii. Fapt e că, în optica lui Conachi, cadrul fizic e o nesfîrşită sursă mnemotehnică şi de cîte

Costache Conachi

ori scoboară în natură el memorează clipa amoroasă. Prin 1846, după douăzeci şi şase de ani de la teribila lovitură de săgeată a lui Amor, Ikanok, Conachi adică (întrucît iubiţii se ascundeau după pseudonime), se jeluia pe lîngă stîncile de la Slănic unde trecuse întîia oară, în ţipete, proba amoriului. Toate se dovedeau a fi însă deşertăciune, pulbere, ţărînă : „Apoi dar scris au fost încă / Să te mai văz, naltă stîncă / Să te mai văz, dar, vai mie / Nu cu draga mea Zulnie /.../ Înţăleg, în ţarnă toate / Le-au prefăcut cruda moarte /" **(„Slănicul, iarăşi, după 26 ani").** Şi în iulie 1846, Ikanok suferea invocînd, eminescian, luna : „Stăpîna nopţilor lună, / Ce ceriul încoronezi / Oftatul meu ce răsună / Şi lacrămile ce vezi / Du-le peste munţi şi spune / Stăpînei ce le-au pornit / Că o viaţă să răpune pentru dînsa la sfîrşit". Căci nu e vorba de Zulnia e fără putinţă de îndoială, şi emoţiile bătrîneşti ale lui Conachi se arătau în materie de erotică foarte viguroase. Iată o probă, de unde nu lipsesc ascunzişurile, fereala adică, „îmbrăţoşările" şi altele de acelaşi soi : „Nopţile înfricoşate / Ce pe furiş străjuiam / Păsurile măsurate / Ce pe prispă cumpăneam /.../ Şi apoi îmbrăţoşări / Cu aprindere de foc / Nesfîrşite sărutări / De mii de ori pe un loc". Există aci indiscutabil o anumită ritualistică amoroasă şi un canon care face repetiţia esteticeşte monotonă chiar dacă principiile plăcerii sînt îndeobşte mai puternice. Efectele ies aci mai de grabă din demisiunea amoroasă la vîrsta senectutii care e de un farmec nebun ; şi, cu toate acestea, omul nu se împiedică să evoce Slănicul, localitatea acceselor lui virile. Ce să înţelegem altceva din aceste compuneri : „Amori, la a ta putere deacum nu mă mai închin / Na-ţi şi arc na-ţi şi săgeată, na-ţi şi ghimpul cu venin / Căci la invalizi ca mine ele nu să mai cuvin, / Te-am slujit cît am fost tînăr cu credinţă precum ştii / La năvăli şi la rătrete, în cetăţi şi pe cîmpii. / De cîte ori pentru tine chiar mort am fost între vii /.../ Mergi şi du-te de la mine, frumuşălelor să spui / Că acela ce prin versuri le-au slăvit, acuma nu-i / Decît un scheletru răce, răzămat pe cîrja lui". De altfel, într-o vară la Slănic el reflecta, printre stîncile prăpăstioase, la mutarea în alte lumi ; văzînd pretutindeni în jur o schimbare universală : „Adeseori în pustiul acest de munţi ocolit / Gîndul meu zburînd colindă a lui împregiur cîmpesc / Şi mai nimic nu găsăşte să fi rămas nezmintit /.../ Toate stau pe o schimbare de la cer pîn-la pămînt / Căci schimbare face viaţa feluritelor fiinţi / Contenesc, dar de-a mă plînge că ce-am fost acum nu sînt / Şi că cale mi-i aproape către alte lăcuinţi". Asemenea vorbe par a fi mai degrabă recoltate dintr-o formulistică barocă, şi prin frivolitate, de natură rococo, întrucît poetul care se închipuia cu un picior în groapă găsea, în iulie 1847, tot la Slănic (locul lui predilect unde operă în domeniul amoriului) pe o diavoliţă cu chip îngeresc : „Mult te gresăi draga mea căci şi amoriul şi eu / De sîntem cu ochi legaţi şi robiţi de nurul tău / Dar cu atita mai vîrtos sîntem şi cunoscători". Şi spre a întări aceste încheieri, Ikanok compusese chiar şi un stih : „Gîndeam c-am iubit un înger din ceri supt chip femeiesc / Dar n-au fost decît femeie din iad supt chip îngeresc". Curioase vorbe, căci prin iunie 1847, aşadar cu o lună mai înainte de aceste pasiuni senile, Conachi se plîngea Amoriului, lăsînd să se înţeleagă sfîrşitul ideilor pasionale, fără a uita totuşi să se laude, ca un ostaş fanfaron (limbajul războinic e al lui) : „Armele, ce îmi dedesăşi pentru proslăvirea ta / Atuncea cînd Afrodite m-au luat în sama sa / Ţăndărite de războaie ţi le-aduc, să mă crezi / Că în cursul vieţii mele am fost vestit amorez / Şi că celor frumuşele n-am dat pace nici răgaz / Pîn nu s-o-nchinat la tine ş-au gustat din al tău haz".

Barlett : „Vedere din Ţara Românească" (din volumul «The Danube»)

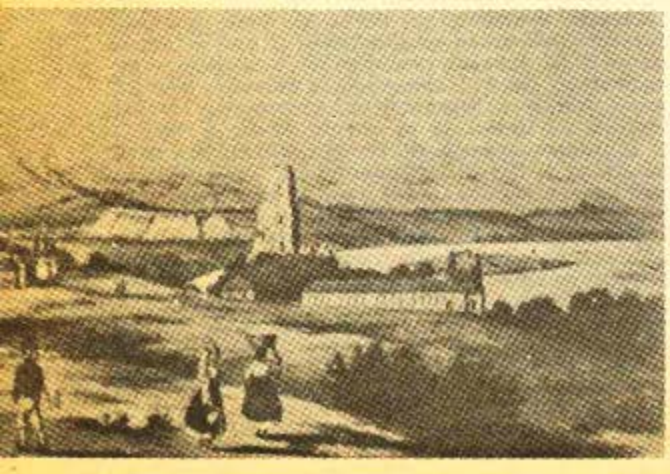

Adevărul acesta trebuie să fi fost, căci întreaga poezie a lui Costache Conachi e a unui erotolog care şi atunci cînd trebuia să cînte izolarea în pustiu, nu uita senzaţiile sălbatice, cu trăznete care cad lîngă ibovnici: „Atunci fulgere cu trăznet prin văzduh scăpărătoare / Pămîntul tot în cutremur şi stihiile-n perzare / Semăna înspăimîntate de atitea pătimiri / te-am iubit pînă acolo unde ceriul în uimire / Să cutremură, Zulnio, de-a inimii mele stare / .../Petreceam zilele noastre în pustiul acel mare ! / Vai mie, zisăi pustiul şi în inimă mă doare / Mă doare că acolo numai am trăit în fericire / Am gustat hazul din lume, cu plac

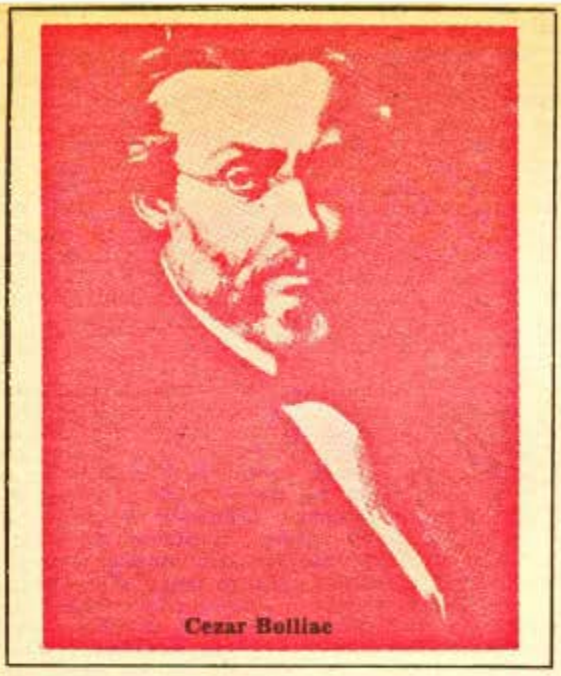

Cezar Bolliac

Plimbări la Colintina şi nostalgia Caraimanului

Viaţă modernă, în sensul vacanţei balneare, smulsă cu greu biografiei funcţionăreşti de peste an avea însă Cezar Bolliac, om al clasei mijlocii, trăind din jurnalistică şi aparţinător, ca şi Grandea, ca şi alţii, numeroşi, de acea categorie pozitivă care nu a primit nimic prin genealogie şi se luptase a răzbi prin sudoarea unei trude nebune. Această tipologie e şi aceea eminesciană şi dacă ar fi să prenumărăm printre antecesorii lui Eminescu pe vreunul care exemplifică în chip fidel această poziţie ar trebui să-l aşezăm aci negreşit pe Cezar Bolliac. Înţelesul acestei corespunderi e şi mai pronunţat dacă punem în comparaţie soarta arheologiei lui Bolliac cu aceea a jurnalisticii eminesciene ; amindouă sînt pînă astăzi înconjurate de prejudecăţi şi acest şir de reacţii fără măsurători pornind de la rădăcina consultabilă are originea într-o mitologie a puterii aristocratice, a unei presiuni de felul acelora venite de la categoriile superpuse. Oamenii trăiau într-un mediu fierbinte şi dacă aveau a gîndi pozitiv nu-i ajutase defel genealogia, hotărîtoare totuşi şi pe atunci.

În privinţa lui Cezar Bolliac, sentimentul vieţii moderne este însă foarte viu, el simţea, poate întîiul în literatura română, şi denumea în chip de „spleen", anxietatea fără motiv ; măcar dacă îl socotim printre cîntăreţii „spleenului" îl putem aşeza printre precursori. Acest ins, care simţea „globul că se mişcă şi cerul se clăteşte", încredinţat că nu-i place „nimic din astă lume" în ăst minut, avea trebuinţă de retrageri, fugind de lume, mai apoi, ca romanticii şi mai întîi în primblări împrejurul oraşului. El nu trăia, e adevărat, marile senzaţii izolaţioniste, pierdut în turnurile alpestre, ca Jocelyn, Cezar Bolliac avea la îndemînă numai o iluzie de utopie. Primăverile, el se plimba la „Colintina" care trebuie să fi fost un soi de Vichy ori un Bois de Boulogne agrest, şi această mică retragere înseamnă pentru Bolliac mi-

şi cu mulţămire". Toate sînt aci, chiar şi meditaţia la Slănic (cu predispoziţia cogibundă care este a vremilor), prin 1819, unde Conachi găsea un extract de vanitate universală („Muritor ce vii aicea viaţa să-ţi mai prelungeşti / Ia seama că-n toate celea periciunea ta găseşti / Munţi să pornesc, stînci se sfarmă, izvoară şi curg şi sacă / Copaciul creşte şi cade, părăile petre-neacă / ... / Lumea stă pe o schimbare, toate trec şi mor şi chem / Dar şi moartea este viaţă pentru cei care o cer".), reprezentare care e la el curentă din moment ce Lumea i se înfăţişa ca o mare primejdioasă : „Pre marea lumii aceasta lată / În care omul cu ah înoată / S-au cunoscut că nu poate să fie / Nici un lucru cu statornicie". S-ar putea trage încheierea că frivolitatea în amor a lui Costache Conachi găsea temei în labilitatea universală a materiei însă hotărît că aci principiul plăcerii este cheia. Această lume care se mişcă pe sfere mişcătoare ar fi putut să placă barocului dacă acela nu ar fi dramatic şi extatic, adică străin de hedonismul acestui boier, care ilustrează un rococo de Balcani. Sînt la el emoţia paradisurilor sălbatice, rousseau-istele retrageri „în locul acel de pustietate / Dătător de liniştire inimilor întristate". Mai apoi, primitivitatea cultivată (căci sălbăticia îi plăcea lui Conachi dacă se înfăţişa ca un latifundiu nemărginit) se vedea şi repudierea filosofică a sulimanului : „Pentru ce îţi ungi, femeie, faţa cu atita ghileală", zice el, iritat — „Şi îţi murueşti obrazul cu băcan şi cu văpseală ? / ... / Lasă dar făţărnicia ş-a obrazului schimbare / Căci frumuseţea firească robeşte pre om mai tare". Acest naturism este acela al nobilimii travestite în ciobănaşi şi cine ar sta să examineze din acest punct de vedere pictura de dix-huitième ar observa de îndată că rusticismul e doar expresia unei candori a libertinajului. Cite o emoţie de esenţă romantică extrage acest lirism din regimul ingenuităţii unei convenţii şi Aglae, de pildă, atacată de Cupidon, presimte stările din heliadescul „Zburător" („Iubitul şi uritul"). Balneologia lui Conachi era, neîndoios, un vis de Arcadie a rococoului, însă a unui rococo danubian.

Preziosi : „La scăldat" (din volumul „Bucureştii la 1867").

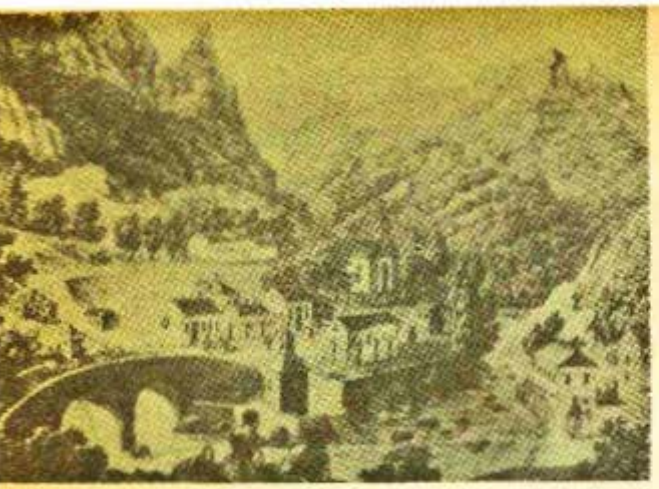

J. Alt : „Mehadia" (din volumul „Donau Ansichten")

cul lui Eden bucureștean. Mai încolo, „Lacul" lui Lamartine se înfățișa, printr-un efort de imaginație, ca un obiectiv balnear. Ori de cîte ori ieșea din mecanismele vieții curente, poetul simțea totuși trebuința reflecției și încordarea intelectului este la el efectul unei vieți trepidante. Arareori, în călătorii, cînd nu reflectează, poetul se amoreza : „Zina-mi fugea înainte, eu fugeam după dînsa / Izbia d-a dreptul -n mine resufletul dintr-însa / De ce-ntîi să mă mir , Ea-și întorcea adesea capul să mă privească / Părea că este-o nimfă, o nimfă cimpenească / Gonită de-un satir". De altfel, Cezar Bolliac e printre liricii români neguroși, prototipul lui e un soi de anti-Conachi și erotica se pornea la el doar în momentele vacuii, adică în mediul balnear. „La băi", poetul eliberat de febrilitatea funcționărească găsea instinctele slobozite și făcea toate nebuniile care îi treceau prin minte. Catagrafia jocurilor amoroase este de efect și aflăm în acest chip cum se desfășura iubirea la români în lumile balneologiei, pe la anii patruzecișiopt. Nu lipsesc de aci întîlnirea romantică „pe ripi tăcute / pe vîrfuri de munte", sărutările „jos lîngă girlită" (valahul „lac" lamartinian), ascunzișurile de lume, fuga în comun de ploaie, „tot într-o manta", nopțile secrete de „la moară", îmbrățișările fierbinți ucigătoare, se produc mai ales în trăsură : „Tii tu minte oară / toți cînd ne cătară / și noi în trăsură / strînși și gură în gură / Ne juram amor ?". Totuși, această sărbătoare e numai o părere și se produce arareori, cînd mințile liricului iau, cum se zice, foc ; Cezar Bolliac nu trăia monden și nu era un erotic al marilor emoții căci sentimentele

Mathias Anton Weiss : „Cozia" (1723)

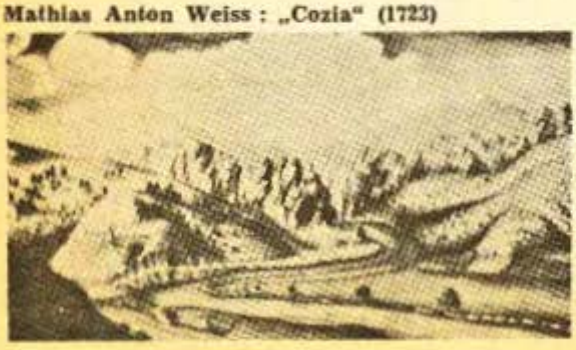

lui par a fi mai degrabă sentimentele literaturii.

Nici balneografia nu e mai întinsă în cantitate deși poetul dădea semne că ar voi să elogieze rarele lui refugii la băi și „oda la baia lui Ercule (Mehadia)" prelucrează, e adevărat că ingenios, o pozie a lui Iancu Văcărescu pe care și acela o tradusese probabil din baronul Lobkovici, interesant fiind aci numai limbajul oareșicum gongoric, vorbind despre „lichidul gumvital" : „Izvor de viață nouă și demn de-orice cîntare / De unde-ți vine cursul cu astă fierbîntare / Licuidul gumvital ? / Pucioasă, fier ce imprimă-n marmură calaiul / Prelins din Etna este sau Ecla-ți ține traiul ? / Ce Ocne de metal ?".

Omul era, în ultimă analiză, un mic religios cu sentimentul justiției sociale, reieșit din „Decalog", și eremitul era idealul lui uman pentru care euforia ar fi un fel de schivnicie, un șir de exerciții primitive de înfrățire cu natura ; îi plăcea, de aceea, să asculte riul mugind într-un abis, vîntul tunînd din mal în mal, „păsări triste ce noaptea se deștept", „trăsnete în cremeni izbind neîncetat", stătea, în sfîrșit, la obîrșia girliții de cristal. Plezirismul era la Cezar Bolliac dacă nu o viață în... chinuri, în tot cazul un refugiu în natura incultă, o regăsire a unei divinități abstracte, uneori cristiane. Nu-i o întîmplare că omul elogia țiganii pe care, în spirit romantic, ar fi voit să-i vază slobozi ; acești araucani de la Dunăre ilustrau cel mai bine pentru el ideea omului natural, înțeles la proporțiile autohtone. Altfel, Cezar Bolliac e unul dintre admiratorii mediului alpin căci nu încape îndoială că iubea solitudinea reculeasă ; el urca pe Caraiman din aceste rațiuni și dintr-un instinct dacic (era între primii care se preocupau de Zalmoxis și de daci) : „Și iacă-mă pe vîrfuri ararea străbătute / și unde achilonii locașul lor își pun / Dar nici o vegetare ! A iernilor trecute / Ninsorile, prin ripe, grămezi, grămezi s-adun / Nici mușchiul nu se ține pe cremenea lucioasă / Ce-o svîntă vijelia în drumul său trecînd / O ! nici un semn de viață / nimica nu trăiește / Decît pe-un colț de vultur lumina aținînd". Pornind de la primblările pe la Colintina, Cezar Bolliac ajungea, într-o „dimineață de Caraiman", la un lirism de cățărător.

Ceasul muzelor

Misteriosul Iancu Văcărescu, conducătorul „Societății literare" ivite prin 1821 la Brașov, cu fugarii din Valahia stăpînită de Tudor, avea însă un secret și mai înfricoșat căci scria poezii pe care nu voia să le vadă nimeni. Cînd apăru, în „Curierul Românesc" (din 1829) cu un sonet despre „Pace", omul trebui să vină cu mai multe precizări fiindcă acea compoziție fusese furată de Heliade și divulgată la gazetă. De aci înainte, nu mai fuse nimic de făcut și Iancu Văcărescu sfîrși prin a se închipui poet. În bună măsură, era un poet adevărat și inspirațiunea lui trebuie legată de viața la țară. Rusticismul românesc, propriu sfîrșitului de dix-huitième, se prelungise pînă la el și se adăogase unui soi de romantism lamartinian, aflat prin citirea de cărți franțuzești. Casa de țară era cîntată într-adevăr după Lamartine deși s-ar zice că simțurile sînt ale lui Iancu Văcărescu :

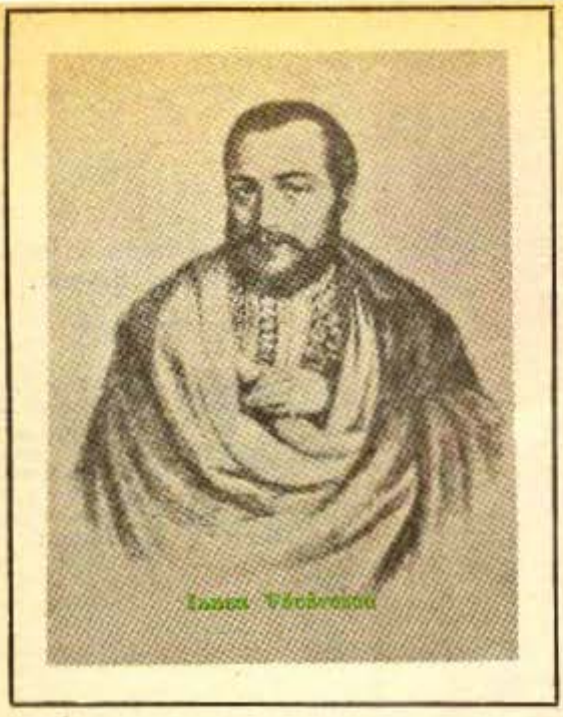

„Pe muntişor albeşte / Casa ce preţuiesc / Stinca pe ea domneşte / Juru-i împrejmuieşte / Un cring de lemn cinesc / Aci nu se ridică / Zgomot scornind ginsiri / Viersu-şi pre cît despică / Visarea-ţi nu ţi-o strică / Sfîşiind-o iar ţi-o-nşiri".

Spre a compune, omul se retrăgea neapărat la ţară şi a lui inspiraţie e a unui proprietar de moşii, a cărui curiozitate în direcţia mişcărilor pe pămînt este cu totul scăzătoare. Balneologia e la Iancu Văcărescu o iubire de latifundiu căci utopia literaturii însemna, pentru inşi de acest soi, viaţă pură şi simplă. Izolarea lui nu e aceea a proletarilor de felul lui Bolliac, care au trebuinţă de vacanţă spre a descoperi mediile primitive, Iancu Văcărescu era, ca şi Conachi, un boier cu domenii care nu avea nevoie de o retragere la Karlsbad din moment ce putea să-şi întocmească izolările boiereşti chiar pe pămînturile rămase de la bătrîni. Văcăreştii dîmboviţeni, ai lui Iancu Văcărescu, erau un fel de domeniu balnear şi poetul elogia, în „Primăvara amoriului", viaţa de latifundiar. El simţea în miniatural, adică în afectiv, şi mulţimea de diminutive arată că poetul se simţea gîtuit de emoţia izolării paradisiace. „Acolo am o căscioară / Pe-un vîrf de delişor / Curge-n vale o apşoară / Murmurînd încetişor". Adăugăm aci „girliţa", cu „cringul foarte-nveselit", vîlcelele înflorite, mieii, dealurile smălţuite, şi rezultă un tablou bucolic de Sicilie în gustul lui Teocrit, însă trecută bineînţeles prin neo-greci.

Micul jurnal de domeniu e, la Iancu Văcărescu, complet : omul săpa la vie şi la cîmp, împuşcînd apoi cu plumbi păsările din zbor, trăgea în fine din „lăcuinţa acvatică" tot soiul de peşti. Această himeră de topografie campestră este a „curăţiei" şi a „măsurii", poetul avea, carevasăzică, o reprezentare morală. Mai departe, vine rîndul creaţiei, care părea a fi scoposul ultim. Iancu Văcărescu e întîiul care evocă în chip precis „ceasul muzelor", creaţia, actul pur de a scrie. Acest moment, unde toate simţurile încep să se împleticească închipuind, prin sforţări emoţionale, alte lumi, e desfăşurat foarte nimerit : „Muzele ce-mi sînt dragi foarte / Mă-ntîlneau numaidecît / Cu nespusa lor dulceaţă / Minţile mi le-nmulţeam / minâ, duh, ochi, limbă, viaţă / Toate mi le-nsufleţeam". E în afara îndoielii că rusticismul stă în legătură cu utopiile căci poetul fugea de lume din raţiuni morale. Nu zisese el despre contemporani vorbe precum acestea : „Lăsînd ale lumei mare/ Cinsti, nădejdi, şi fumuri reci / Amăgiri cu-ncredinţare / Desluşeam un veac mai bun / Cu a cărui aşteptare / Răul oamenii supun". Poezia se alătură gîndirii despre cele nelămurite ale lumii şi, dacă ar fi să dăm deoparte stratificaţiile romantice, am găsi la Iancu Văcărescu un spirit religios însă de o religiozitate mai degrabă teoretică, a unui iubitor de iniţieri care nu sînt întotdeauna creştine. O astfel de iniţiere prin Amor (adică printr-o filantropie) este şi „Primăvara amoriului", unde pare că s-a depus şi un înţeles care scapă privirilor prea repezi. Soţ în „Societatea filantropică", Iancu Văcărescu era poate mai ştiutor decît se crede în mod obişnuit. Sigur e că acest post-clasicism care e al mentalităţii rococo, ascunde un fel de mistică palingeneziacă elogiind „Veacul de aur" şi o Arcadie cîştigată în Valahia. Din acest punct de vedere, exerciţiile de lirică balneară (după baronul B.H. Lobcovici) par a cînta, cu iniţiere, un oracol, încifrat prin „fecioare Elicoane", adică muzele, invocate în ceasul creaţiei. Balneologia lui Iancu Văcărescu era probabil o formă de filantropie luminată, de domeniu unde căuzaşii se ascundeau de ochi indiscreţi ai „lumii rele".

Artur Silvestri

Ilustraţii de Th. Aman la „Balta Albă"

EXISTĂ O ISTORIE A ROMANIEI ORIENTALE?

Harta politică a lui Gheorghe Șincai

Fosta Romanie orienală, pe a cărei hartă politică doar România îi mai conservă nominal și statal amintirea (o Românie, un platou intins, arată și hărțile automobilistice din Iugoslavia în zona Macedoniei), a fost supusă multor invazii distrugătoare și pustiirilor de tot felul și a cunoscut convulsii sociale și politice fără precedent. Complicațiile unice pe care le prezintă istoria locurilor a determinat pe unii autori occidentali, primii care au reconstituit istoria zonei, să decreteze istoria Imperiului Roman de Răsărit ca o epocă de decadență a Imperiului Roman, ceea ce este inexact și desigur părtinitor. Complicația relațiilor și conflictelor nu este o suficientă scuză.

Cel care dintre istoricii români a acordat o deosebită atenție fenomenului a fost Gheorghe Șincai. Considerat simplu cronicar Gheorghe Șincai merită neîndoielnic altă considerație. Minuirea izvoarelor se face la el dialectic, cu spirit critic, cronica avînd o concepție care este aceea a unei geografii politice unice în care istoricul caută să identifice contribuția românească. Șincai nu face teoria Romaniei orientale, ca mai tirziu Nicolae Iorga, dar harta pe care o are neabătut sub ochi este aceea a Romaniei orientale, iar evenimentele urmărite sînt cele ale acestei Romanii, în funcție de informațiile de care dispunea. Nu e de prisos să mai spunem că izvoa-

STRAT ȘI SUBSTRAT

rele puse în circulație de Șincai au devenit clasice și că numărul lor n-a sporit prea mult cu trecerea timpului, iar că identificările formulate de Șincai în materie de contribuție românească la problema Sudului Dunării, chiar cele aparent hazardate, au fost confirmate aproape în întregime de cercetări ulterioare. Doar Nicolae Iorga se va mai ridica la cota viziunii lui Gheorghe Șincai, ducînd mai departe cîștigurile acestuia. Șincai a intuit importanța Romaniei orientale, fără a-i da un nume. Iorga a formulat-o și a urmărit-o, pe urmele lui Șincai.

Istoria Romaniei orientale

Stupida și interesata teorie a golirii Daciei de populație prin retragerea Aureliană trebuie pomenită aici doar pentru caracterul ei de curiozitate și de fals științific. Retragerea Aureliană este o retragere administrativă și strategică, populația a rămas, ea fiind în egală măsură dacă și romană. Cine dorește să cunoască istoria dincolo de apariția romanilor la Dunăre, ia cunoștință de un popor dac numeros, rudă bună cu tracii sudici, a căror ramură era, cu o organizare statală și militară demnă de respect, cu o economie vie, cu schimburi comerciale largi, cu dovezi de cultură materială și spirituală impresionante. A. Bonnard vorbea atunci cînd scria despre civilizația greacă de un „șovinism elin", datorită căruia toate popoarele care nu erau grecești deveneau „barbare". Bonnard folosește chiar cuvîntul „rasism". Prefațatorul român al cărții s-a străduit să atenueze aceste formule, încercînd să dezvinovățească pe Bonnard, de ceea ce acesta n-a cerut să fie apărat. Exclusivismul grecesc de tip asemănător celui „rasist" de astăzi a fost o realitate. Una din strădaniile cele mai mari ale lui Alexandru cel Mare, el însuși un barbar, a fost să demonstreze că nu este nici o deosebire între așa-zișii „barbari" și „greci". Tipul său fizionomic, de altfel, tipul său de energie, timpul său de inițiativă nu sînt grecești. Grecii, ne spunea N. Iorga, au purtat altfel de războaie decît cele concepute și susținute de Alexandru: războaie locale cu caracter de incident, ceea ce nu i-a împiedicat cînd s-a scris istoria perioadei lui Alexandru cel Mare să și-l însușească ca „grec". Acest proces de însușire de la traci la greci a fost însă realmente vast și cea mai elementară întoarcere la surse ne arată cît de debitori erau grecii tracilor în mai multe domenii ale vieții lor.

Erwin Rhode ne-a înfățișat în **Psiché** o succesiune foarte interesantă de asemenea împrumuturi spirituale, mereu reînnoite dinspre Nord, prin care Grecia și-a clădit și reclădit mitologia.

Rezultatul osmozelor

Orbită de faima romană, istoriografia română s-a specializat în romani, ignorînd pînă astăzi masivul și importantul fond trac al vieții românești. Ceea ce trecea înapoi dincolo de nivelul cronologic roman

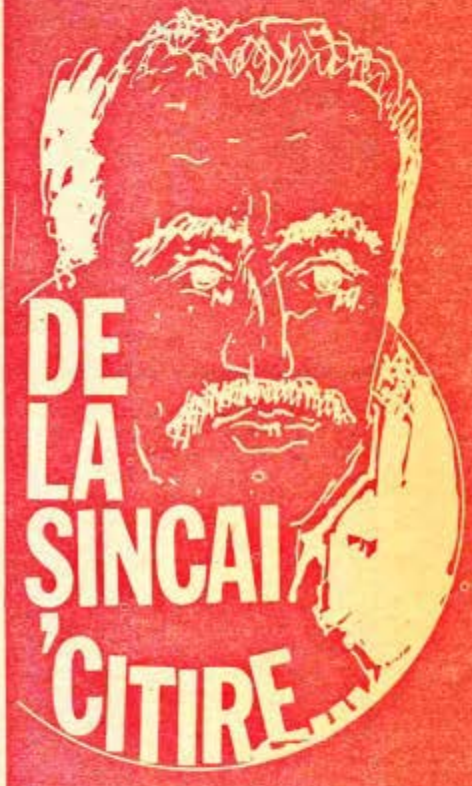

LA DUNĂREA DE JOS

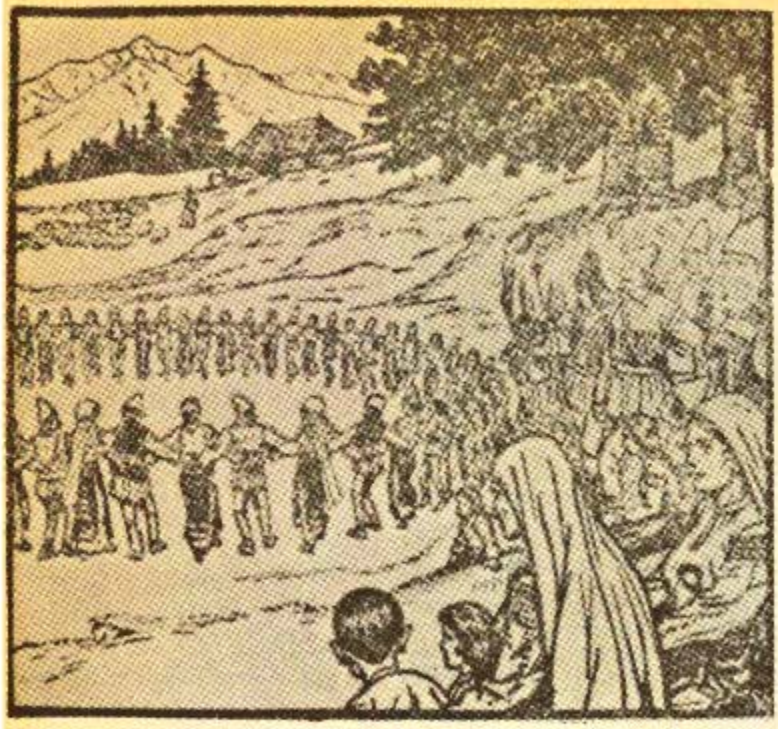

n-a mai interesat istoriografia română pînă la Hașdeu și chiar și după aceea. Cercetările pe stratul anterior celui roman au fost privite cu suspiciune și amatorii de asemenea perspective porecliți „tracomani". Dreptatea principială este însă de partea acestora din urmă: tracii au fost o realitate hotărîtoare a Carpaților, a Balcanilor, a munților din Grecia peninsulară. Iorga îi distingea pînă și în Sparta peloponeziacă, trăgînd din componenta tracă severitatea vieții spartane. Era imposibil ca numerosul popor trac de la Sudul și de la Nordul Dunării să fi pierit în luptele cu romanii. Arheologia ne-o probează astăzi din plin. După cum la fel de imposibil ar fi fost ca evoluția ulterioară a tracilor Nord-dunăreni și a celor Sud-dunăreni să nu-și aibă rostul ei în simbioza cu romanicii nou veniți. Aurelian a lăsat plecînd o populație romană și romanizată, romanizarea continuînd și după aceea, datorită prezenței tutelare a Imperiului Roman la Sudul Dunării.

Istoria românilor este de fapt istoria romanilor din această Romanie orientală și a rupe din acest întreg numai istoria românilor de la Carpați, eroare care s-a făcut, înseamnă a nu înțelege numeroasele procese istorice, sociale, economice, culturale, politice, de a căror enigmă ne izbim altfel mereu. Istoria Imperiului vlaho-bulgar face parte din istoria acestei Romanii orientale. Ea nu este o istorie „bulgară", ci istoria unor nou veniți implantați într-o Romanie de Răsărit ale cărei date generale le acceptă. Nici slavii, nici bulgarii n-au avut vreodată imperii. Ideea de Imperiu pe care o preiau prin intermediul acestei Romanii răsăritene este europeană, indiferent de vechile ei modele din Orientul apropiat. Bulgarii au avut hanate, slavii voievodate, ambele foarte diferite de ideea imperială. Această idee a fost găsită în Balcani, în mediul romanic de aici.

Sărim peste alte popoare care au trecut prin Dacia și Moesia, prin Panonia și Iliria, pentru că nu sînt componente importante ale chimiei etnice de aici. Ele au fost avarii și goții amestecați în treburile Imperiului Roman de Răsărit care au dispărut realizîndu-și menirea în alte arealuri de civilizație. Rolul germanicilor în perpetuarea formelor de stat ale Italiei decăzute din starea imperială este cunoscut. Lor le-au corespuns în răsărit slavii. Sînt veniți prin secolul VI, cînd se presupune că limba română era în linii mari cea vorbită astăzi, pentru că slavii care au conviețuit cu românii n-au reușit decît să-i dea un transport masiv de cuvinte, multe din ele dublete ale celor latine pînă astăzi, fără a reuși să modifice cu nimic mecanismul central al limbii, format și latin la venirea lor. Propozițiile din cartea de istorie cum că slavii au fost un popor pașnic sînt foarte discutabile. Documentele scrise ni-i arată ca pe toți invadatorii puși pe pradă și distrugere, pînă la statornicirea lor. **„În anul 548, slavii prădă Iliria pînă la orașele Epadamanos și Dirrachium și se întorc cu o mulțime de captivi. În 550, altă năvălire pînă la Marea Egee, cu cruzimi grozave : numai într-un singur oraș, Toperus, ar fi ucis cincisprezece mii de bărbați, luînd femeile și copiii în robie. Peninsula Balcanică e străbătută de la un cap la altul de neamurile slave, care foarte adesea se fixează și aici. Pe la 584, scriitorul Ioan din Efes spune despre slavi că „locuiesc, se așează și se odihnesc în provinciile romane, fără grijă și fără teamă, jefuind, ucizînd, arzînd ; au devenit bogați : posedă aur, argint, herghelii de cai și multe arme și au învățat să poarte războiul ca și romanii. Și totuși sînt oameni simpli, care nu îndrăznesc să iasă din păduri".** (C.C. Giurescu).

De reținut este că slavii își însușesc felul romanilor de a purta războiul, își însușesc și bunurile acestora, deci se poate vorbi despre un început de modificare a acestei populații scitice care intră în granițele Imperiului Roman pentru a se așeza acolo și pentru a profita de civilizația lui. Termenii de comparație ai acestora din urmă pentru bulgari erau desigur hunii și avarii, reprezentînd aceeași formulă asiatică. Sigur este că n-au fost priviți cu simpatie.

Au avut deosebite calități de organizatori și în planul vieții sociale, dacă ne gîndim la „imperiul hun" sau la „imperiul mongol" dar fără durabilitate. Ceva din această vocație s-a păstrat în Europa numai acolo unde acești nou veniți au intrat în simbioză cu autohtonii : adică pe teritoriul Romaniei orientale unde triburile maghiare au coabitat cu cele anterioare, iar cele bulgare cu populațiile de baștină.

Comunitatea cea mai sigură pe baza unei asemănări inevitabile de popoare invadatoare și asiatice se putea stabili între slavi și bulgari. Ea a funcționat, de altfel, în ciuda disensiunilor, și a dus în cele din urmă la dizolvarea completă a acestor turanici de la Volga în masa slavilor de sud. Dacă n-ar fi cuvîntul „bulgar" s-ar fi putut zice că „bulgarii" nici n-au existat. Cînd zicem „bulgar" astăzi, numim un popor slav care a asimilat un procent de sînge turanic greu de evaluat, dar minor totuși. Poporul de la Volga, de origine, a dispărut. Iar cînd zicem **Bulgaria** nu numim o țară a acestor asiatici, și ea pe vremuri pe Volga cu orașul Bulgar, drept mare centru, ci o țară de la sudul Dunării a cărei populație este rezultatul unui împătrit aliaj : traci, romani, slavi, bulgari. Mai exact spus, slavii au dat peste un strat romanizat care i-a influențat și modificat puternic, fără să-i dizolve dată fiind condiția lor de pătură avantajată social și politic prin situația de cuceritori și de aliați ai noilor cuceritori : bulgarii. Este vizibil că acești slavi nu seamănă cu ceilalți, nici chiar cu vecinii lor sîrbi. În ceea ce-i deosebește de slavii de Apus și de Răsărit trebuie să căutăm opera acestui substrat, trac și românesc. Altfel zis, acești bulgari din Sud, care nu sînt bulgari, sînt mult mai bune rude ale românilor decît se poate presupune la prima vedere.

Romania orientală și fixarea energiilor

Cu acestea pășim într-o sferă de înțelegere mai largă. Avem deci un Imperiu Roman așezat pe o geografie „barbară" care nu este de fapt barbară : geografia tracă. Incapacitatea Imperiului de a-și apăra granițele de năvăliri duce la instalarea în imperiu a unor noi veniți, intrați ca popoare de pradă : slavii. Cauzele acestor mișcări de popoare n-au fost bine lămurite, dar sigur sînt foarte materiale. Bunăstarea bazinului mediteranean, a Imperiului Roman, cu alte cuvinte, va fi jucat un rol important în aceste năvăliri. Jacques la Goff prezintă invaziile ca o fugă înainte : **„Năvălitorii sînt niște fugari împinși din urmă de unii mai tari sau mai cruzi decît ei. Cruzimea lor este adesea cea a disperării, mai ales atunci cînd romanii le refuză azilul pe care ei îl cer adesea în chip pașnic"**. Jacques la Goff este mai aproape de adevăr prezentînd astfel lucrurile. Avem de-a face cu un fel de lume a treia, care dorește o nouă ordine economică și politică și și-o face cu arma. Este de presupus că nu de dragul bătăliilor și al morții se angajează în lupte și războaie nesfîrșite acești invadatori. Fascinația Imperiului Roman de Răsărit era imensă. Capitala lui a lăsat amintiri fabuloase. Ce va fi însemnat ea pentru acești adevărați barbari?

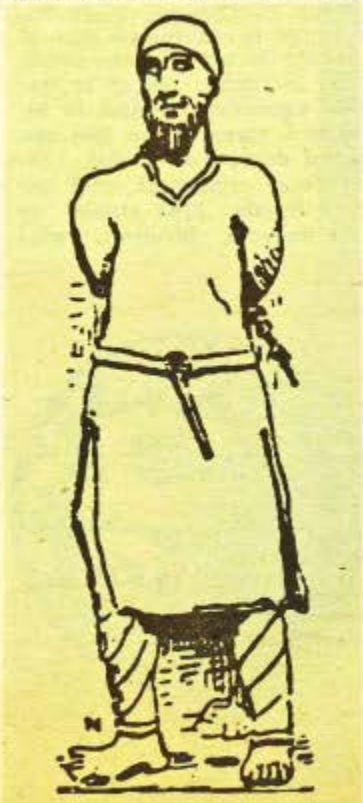

Revenind, trebuie spus că românii s-au aflat pe direcția principală a acestui impact care a creat lumii a treia a Europei, adică barbarilor, un statut nou între popoarele ei. Apariția Imperiului româno-bulgar la 1185 are un alt tîlc special văzut în acest context de dinamică socială și politică a popoarelor : unele înglobate în Imperiu, altele care vor să ia parte la viața Imperiului, intrînd chiar cu forța în viața acestuia. Cînd știm ce înseamnă „bulgar" în actuala semnificație putem zice că Imperiul care a intrat la 1185 pe arena politică a Sud-Estului european este un stat româno-slav cu tendințe de a echivala forțele „barbare" de viitură din imperiu cu cele „nebarbare" ale Imperiului.

Manifestările „imperiale" ale slavilor din Balcani, lîngă care trebuie să-i vedem tot timpul și pe români, sînt urmarea energiei manifestată pe orizontala invadării, prelungită și deviată pe verticală de întîlnirea cu aspirațiile legitime ale populației autohtone romanizate de a participa la viața Imperiului. Nu este lipsit de importanță să observăm așa cum am mai făcut, că populațiile de sorginte asiatică care au întemeiat în Europa „imperii", de fapt mari „hanate", așa cum a fost inițial și al bulgarilor, au ieșit din istorie fără urme, dacă n-au ajuns la o colaborare deplină cu factorii fundamentali autohtoni. Dintre toți asiaticii nimeriți în Europa, doar ungurii și bulgarii au realizat în cele din urmă alcătuiri statale durabile, în care conlucrarea cu populațiile aborigene a fost hotărîtoare. A fost unul din rolurile Romaniei orientale de a fixa și statornici energiile.

Istoria Ungariei, o istorie a Romaniei orientale

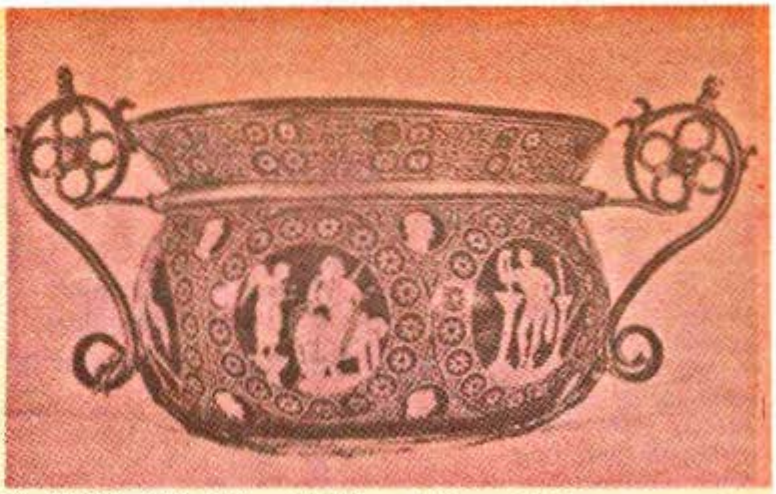

O istorie maghiară concepută pe terenul înrudirilor caselor regale poate ocoli această problemă, dar o istorie de tip modern, care are în vedere instituțiile, clasele sociale, producția, contribuția fiecărei pături a populației, nu poate ocoli însemnătatea hotărîtoare a contribuției românești la constituirea și consolidarea în timp a statului maghiar. Chiar angevinii, care au venit cu marile lor planuri statale, abstracte, de cabinet normand și catolic, s-au sprijinit, în vremurile de anarhie întîmpinate, pe români. După cum nu e un secret pentru nimeni că toate cruciadele militare ale lui Ioan Corvin, voevodul Transilvaniei, regent al Ungariei, s-a întemeiat pe blocul politico-militar al țărilor românești, al „vlahilor" : Moldova, Muntenia, Transilvania, că mîna armată pe care s-a bizuit Ioan Corvin între toți oștenii Ungariei a fost cea românească, între care românii bănățeni și cnezii lor au făcut proba unei capacități militare lucide și eficiente. Procesul de șerbizare a românilor din Ungaria și Transilvania a dezarmat în cele din urmă statul ungar. Înainte de 1437 au fost mai multe răscoale țărănești, ieși vlahe, care au dus la pierderea de către români a unor vechi libertăți. Vechea libertate a românilor de a purta arme ca oameni liberi a ocupat un loc însemnat. Finalul de la Bobîlna a însemnat scoaterea românilor din drepturi politice și definitiva lor șerbizare, adică transformarea lor din oameni liberi cu îndatoriri egale economice și militare, în oameni ai producției economice, fără alte drepturi. 1437 n-a fost totuși ultima mișcare românească. O notăm și pe cea din 1514, pentru că ea se petrece doar cu 12 ani înainte de prăbușirea Ungariei, la Mohaci. Participă la răscoala lui Doja mulți români, dar mai ales urmașii voevozilor din Maramureș. Rebeliunea ultimilor mohicani ai evului mediu român. Sfîrșitul răscoalei înseamă scoaterea acestora din drepturile istorice pe care le aveau. Așa se face că statul ungar s-a dezarmat treptat, singur, prin silnicirea categoriei etnice și sociale care-i asigurase inițial cheagul și forța militară. De altfel, orice contribuție militară ardeleană se confunda cu cea românească. În bătălia de la Mohaci, ne spune Gh. Șincai, episcopul de Calocea, Paul Tomori, ar fi convins pe rege să renunțe la participarea românilor la luptă : **„că ce le trebuie ungurilor românii la biruință !, carea, de au fost așa, destul de reu au vorbit,** comentează cronicarul, **căci ungurii numai pînă atunci au fost pururea biruitori, pînă cînd au fost una cu românii, iară după ce s-au despărțit de români, mai tot reu le-au mers, cum s-au arătat la anii de mai înainte".** Șincai se referă la radierea treptată a românilor de la drepturi și deci și de la participarea militară. Cît despre bătălia de la Mohaci la care episcopul Paul Tomori n-a voit să împartă cu românii cîștigul, ea s-a terminat prin zdrobirea Ungariei și transformarea ei în pașalîc, ceea ce nu s-a întîmplat cu Transilvania, cu Moldova, cu Muntenia.

O Bulgarie fără participarea decisivă a românilor din Sudul Dunării la existența ei ca stat modern în fazele antibizantine ale acestuia iarăși nu se poate concepe. Nu este vorba de hanatul bulgarilor din prima fază care conserva deprinderile organizatorice, de popor asiatic suprapus, ci de statul lui Simeon „bizantinizatul", și, deci, bucurîndu-se de colaborarea autohtonilor. Istoria statului bulgar este o parte din istoria Romaniei orientale care-i presupune pe români la temelia evenimentelor. Să observăm în cazul acestei Bulgarii slave că cu cît se va șterge contribuția invadatorului asiatic, adică a colectivității volgare, cu atît apare la suprafața istoriei poporul român de la Sudul Dunării, firesc adaptat sistemului social și politic bizantin, adică imperial, care pentru noii veniți era o noutate căreia i se adapta treptat. Procesele sociale, economice, politice, culturale, din Sudul Dunării, în jurul anului o mie, nu diferă deci de altele petrecute în spațiul Romaniei orientale, care s-au fundamentat pe ajutorul autohtonilor eliminați cu vremea de la drepturi politice.

Ar mai urma să ne oprim puțin asupra Imperiului Roman față de care se produce inițiativa vlaho-slavă de la 1185. Acest Imperiu Roman și-a moștenit titulatura de la Roma. El nu este cu adevărat un Imperiu decît din vremea lui Cezar. Acesta este de altfel împăratul tipic, de la el a derivat titulatura de „cezar", ca demnitate imperială, de aici și-au împrumutat slavii cuvîntul desemnînd autoritatea statală supremă : cezar = țar. Este interesant să ne aducem aminte că paralel cu Imperiul lui Cezar se constituia la Nord-Estul acestuia un imperiu fără nume, impozant ca suprafață și forță militară, monarhia lui Burebista, și că o ciocnire între cele două mari formații gigantice ale momentului părea inevitabilă. Două asasinate politice, paralele, nu știm dacă legate între ele sau nu, au curmat viața celor doi conducători, aminind data ciocnirii. N-are acum rost să ne întrebăm cum ar fi fost istoria dacă s-ar fi produs acest război cezaric. Fapt este că Imperiul Roman s-a întins tot mereu către răsărit. Mai mult de atît, conducătorii Romei părăsesc capitala italică, își aleg reședințele, mai mult sau mai puțin trecătoare, către răsărit, își mută acolo chiar capitala Imperiului. Istoriografii occidentali consideră o decădere această mutație către Răsărit, această deplasare a reședințelor imperiale care duce la părăsirea Romei. Este o simplă prejudecată, bună pentru Occident, care n-a înțeles niciodată Răsăritul și nu și-a propus să-l înțeleagă. Oameni de gîndirea atît de deschisă a lui Alexandru cel Mare n-au apărut în Apus. Numeroase cauze explică mutarea capitalelor către răsărit. Obligatoriu este să constatăm că noua capitală a urmașilor Romei este Bizanțul și că regiunea în care se află este foarte aproape de Troia, orașul de origină al Romei, după tradiție. Presiunea Iliadei n-a lucrat numai asupra lui Alexandru cel Mare, n-a lucrat numai asupra lui Vergiliu, ci și asupra împăratului Constantin, care a fundat aici noua reședință care-i va purta numele. Constantin a vrut să reîntemeieze Troia. Iată ce ne spune Schlieman : **„Cînd Constantin cel Mare s-a hotărît să construiască pentru vastul său imperiu o nouă capitală, care să ia definitiv locul vechii Rome, intenția lui a fost mai întîi să întemeieze noua Romă în țara strămoșilor de demult ai romanilor. După Zosimos, el a ales un loc între Alexandria-Troada și vechiul Ilion, după Zonaras, la Sigeion. Acolo împăratul a pus piatra fundamentală a orașului, o parte din ziduri au și fost construite, cînd au dat preferință Bizanțului, mai potrivit."** Ca și vechea Troie, a cărei populație angajată în războiul cu aheii era tracă, fiind ajutată de zeități trace, Bizanțul după nume este o localitate tracă. Aici, într-unul din punctele de trecere ale tracilor către Asia Mică, și-a stabilit Constantin cel Mare capitala care a dus gloria Imperiului Roman la cel mai mare renume. Imperiul Roman nu dispare odată ce are capitala la Bizant, este același Imperiu Roman, cu aceeași constituție internă, dar așezat strategic și economic în zona cea mai propice. Capitală a două continente, pe atunci Bizanțul și-a îndeplinit funcțiile imperiale cu o strălucire pe care Roma n-a avut-o niciodată. Un strat al culturii române, existent în romanul popular, conservă amintirea acestei capitale a cezarilor.

Ilustrații de Sabin Ștefănuță

Reconsacrarea Europei

Întorcînd spatele Occidentului, unui continent întreg, Bizanțul a dat un nume și acestei părți a lumii pe care o vitregea prin deplasarea sa către Est. Numele de Europa vine din Bizant și de la necesitatea de a găsi un nume uneia din provinciile sale. Situația merită a fi subliniată cu atît mai mult cu cît mulți „balcanici" vor neapărat să fie „europeni" și nu „balcanici". Ilustrative pentru misterul toponimicului „Europa" sînt textele lui Gheorghe Șincai de cronică. Împăratul poruncește la 591 pretorului **din Europa,** Evropa în grafia lui Șincai, Pretorul este „Prisc", înlocuit cu Petru, care devine el pretorul Thraciei. Ar rezulta că Thracia este în Europa. Altă dată, în anul 599, aduce o mare spaimă de „varvari" și sfatul **„să lase Evropa** și să fugă în Asia". Altădată ni se vorbește despre castelele **din Europa.** Această Europa este pentru Constantinopol ceva foarte tangibil, foarte apropiat.

Nu vom întîlni în legătură cu această Europa așa de des pomenită de bizantini, niciodată localități sau evenimente occidentale, ci evenimente răsăritene, legate strict de capitala Imperiului. Explicația este simplă : Europa era numele unei regiuni din provincia Tracia, cea mai apropiată de Bizanț, spre vest. Numele ei vine de la riul Hebru, care pronunțat fără „h", a dat Ebru, de unde Ebropa, Evropa, Europa. Europa de referință a constantinopolitanilor era un teritoriu foarte apropiat, valea riului „Evru" în Thracia vecină. A trece în Europa însemna a merge către vest, de unde extensiunea pe care a căpătat-o termenul ajuns să desemneze tot ceea

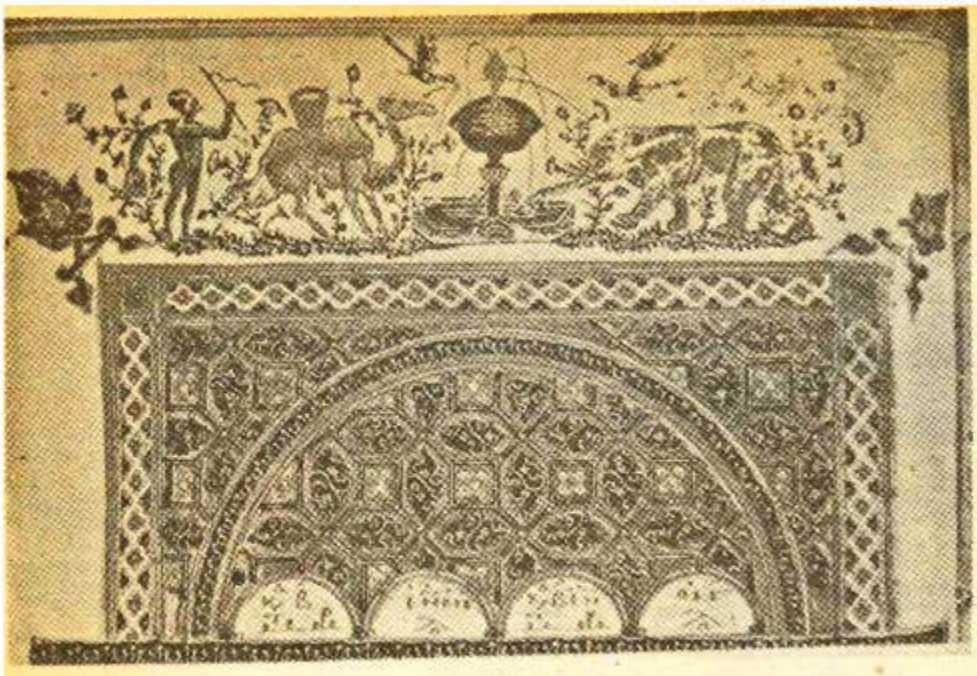

Miniaturi bizantine (după André Grabar : «Bizanț»)

ce era la vest de Bizanț, adică... Europa. Transferul este spectacul s,. Curios este doar faptul că transportat din Răsărit, toponimicul Europa a început să aibă o utilizare restrictivă numai pentru Occident ! Astăzi prin Europa mulți înțeleg numai partea ei occidentală, deși la origine Europa desemna tocmai colțul ei cel mai răsăritean.

Grecizarea imperiului și abandonul populației romanice

Ajungînd în anul 679 Șincai scrie : **„Eu, ca să meargă lucrul mai respicat, întîi îți voi arăta, după obiceiul meu, din avtorii cei bătrîni, ce s-au întîmplat în anul acesta cu bulgarii, românii și Impărăția Răsăritului ; apoi voiu descurca zisele celorlalți avtori, ca să se poată cunoaște și ști adevărul".** Semnificativ este că aici Șincai era preocupat de confruntarea celor trei elemente : bulgari, români, imperiali. Este vorba de nereușita bizantină de a-i alunga pe bulgari, care duce la instalarea acestora în regiunea Varnei, în Scythia Minor și Moesia Inferior și la controlul bulgar asupra celor 7 seminții slave izbucnite la 602 în imperiu. **„Tu, cititorule, ia aminte că, de la anul acesta, pînă la venirea ungurilor, bieții colonii lui Traian, și cei ce era în Dachia cea veche și cei din Dachia cea nouă, mai tot sub jugul bulgarilor au gemut".** Cronologia modernă dă anul 681 pentru crearea statului protobulgar, ceea ce nu schimbă cu nimic afirmațiile lui Șincai.

Pe la 705 fostul împărat Justinian al II-lea revenit în Europa din refugiul său nordpontic apelează la hanul Tervel pentru a-și reciștiga haine de purpură : **„Pre care priimindu-l Terbelie cu prea mare cinste, au pornit tot norodul bulgăresc (poate că și pre români) și la anul următoriu s-au dus la împărătească cetate".** Justinian ia Constantinopolul cu ajutorul lui Tervel, căruia-i acordă titlul de „cezar" și-i promite plata vechiului tribut. Dar la 708 îl găsim pe Justinian angajat într-un război cu **„Terbelie, craiul bulgarilor și românilor".** Imperialii sînt bătuți și fug : **„De-aci împăratul Justinian cu aceia, carii au scăpat din mîinile bulgarilor (și doară și ale colonilor lui Traian, adecă ale românilor, pentru că aceștea, în timpul despre care scriu, erau supuși bulgarilor), au fugit la Anhial, cetatea Thraciei, și au închis porțile, iară bulgarii au înconjurat Anchialul".** Pe lîngă presupusa și plauzibila participare românească, episodul mai are o interesantă adnotare : **„Eu însemn aici că, după ce au cuprins bulgarii Dachiile și Mesia de Gios, pre împărații din Țarigrad mulți avtori nu i-au mai numit „ai romanilor", ci „ai romaichilor", precum se numesc pre sine grecii de-acum, căci grecii, fără ajutorul românilor, n-au putut moșteni gloria sau slava strămoșilor noștri, după cum se va arăta la anii viitori".** Șincai presupune deci că fără baza de mase a acestor „coloni" ai lui Traian, adică românii, Imperiul de Răsărit își pierde din semnificație și din putere.

Fără a duce la ultimele consecințe constatarea lui, Șincai se oprește asupra unui fapt extrem de însemnat pentru regiunile de răsărit ale Imperiului Roman. Grecizarea Imperiului Roman de Răsărit a fost un fenomen incontestabil, dar el nu înseamnă și grecizarea populației (proces care va veni ulterior, mai ales acolo unde nu existau tradiții de limbă latină), ci mai ales o grecizare a imensului aparat funcționăresc, a instituțiilor de cultură, a bisericii.

Grecizarea Imperiului Roman de Răsărit

Procesul de grecizare începe să se pronunțe încă de pe vremea lui Theodosie, după 400, cînd elementul roman face loc celui elen în protocolul și instituțiile imperiale. El capătă forme finale sub împăratul Mauriciu. Apariția unui aparat funcționăresc de limbă greacă este pentru populațiile de altă limbă, și mai ales de limbă latină, vechea limbă a instituțiilor imperiului, un eveniment plin de urmări. Abandonată politic, abandonată militar, populația de limbă romanică din Sud-Estul Europei se vedea abandonată încă o dată prin separația de limbă pe care i-o propunea imperiul care altfel s-ar cuveni să-i poarte de grijă, conform ideii de „pace romană".

Practic, acesta este un eveniment hotărîtor pentru situația românilor din Peninsula Balcanică și este foarte probabil una din pricinile care-i depărtează de cauza unui Imperiu grec, „romaic", ei considerîndu-se romani.

I. G. Sbiera face observația că limba latină oficială nu mai era totuna cu limba vorbită de populația romanică și că o ruptură era posibilă și pe această cale. Pentru I. Sbiera grecizarea completă a suprastructurii Imperiului Bizantin a echivalat cu o decapitare a poporului romanic de la Dunărea de jos, membrii lui nemaifiind decît **„niște orfani, după deznaționalizarea și grecizarea clasei lor dirigente"**. I. G. Sbiera lărgește această comparație : **„Vorbitorii graiului poporan roman i-am putea compara acum cu niște copii minori care rămîn în casa și pe moșia părintească după ce au repauzat părinții lor, dar nefiind ei în stare să grijească singuri de conservarea vieții și de creșterea sa, au luat alții în mînă această sarcină și grijă"**. Acești epitropi sînt în cazul dat grecii : **„Dar precum la copiii minori se întîmplă adeseori că tutorul strîmbătățește și despoaie pe pupilii săi, așa s-a întîmplat și aici. Imperiul Roman Răsăritean drept că a fost condus mai departe sub firma pupililor, dar în dauna lor"**. Grecii, „romeii", au fost cu alte cuvinte „părinții vitregi" pentru populația romană de la Dunărea de jos. Faptele nu-l contrazic din păcate pe I. G. Sbiera decît în mică măsură. **„Elementul roman,** continuă sagacele, dar uitatul istoric din Bucovina, **din răsăritul Europei, rămas teafăr pînă la finea răstimpului acestuia, pierzîndu-și clasa dirigentă, și-a pierdut superioritatea politică, iar delăturîndu-i-se graiul național cultural, nu s-a mai putut cultiva și dezvolta în mod** propriu național **a trebuit să aștepte timpul pînă se vor ridica din mijlocul său bărbați providențiali inimoși și cutezători, care să redobîndească măcar o parte din moșia strămoșească răpită, și care, din graiul zilnic, să-i creeze un nou grai cultural național", (CONTRIBUIRI PENTRU O ISTORIE SOȚIALĂ, CETĂȚENEASCĂ, RELIGIONARĂ BISERICEASCĂ ȘI CULTURAL LITERARĂ A ROMÂNILOR DE LA ORIGINEA LOR ÎNCOACE PÎNĂ ÎN IULIU 1504, CERNĂUȚ, 1906).** Șincai subliniază deci un moment important din viața românilor, care explică în mare măsură evoluția lor ulterioară. Acești „bărbați providențiali" ai lui I. G. Sbierea n-au întîrziat însă să apară și de ei va fi vorba mai jos. **Romania orientală** de la Sudul Dunării n-a sucombat definitiv prin părăsirea ei de către Imperiul grecizat al răsăritului.

Bizantinizarea și desființarea Bulgariei

Etapa următoare de care se ocupă Șincai privește creștinarea bulgarilor în chip oficial. Printre ei se aflau dinainte creștini și un episcop. Influența acestuia fiind mare, el cîștigînd prozeliți, este ucis în chinuri de hanul bulgar. Șincai presupune că ei sînt români. Dar la 863 țarul Boris se creștinează și odată cu el statul bulgar devine un stat creștin. Este o încercare de omologare a statului bulgar după tipicul bizantin și papal. De aceea, devine importantă pentru Bulgaria stabilirea unei autorități bisericești proprii, pe care ei o cer întîi Bizanțului, apoi Romei și din nou Bizanțului. Apelurile țarului bulgar cînd la Bizanț, cînd la Roma întețesc rivalități vechi. **„Și Bulgaria este pricina deșdinării bisericii lui Hristos"**, scrie concluziv Șincai despre rezultatele acestei tentative bulgare de a întemeia un stat omologat politic între statele creștine. Creștinarea bulga-

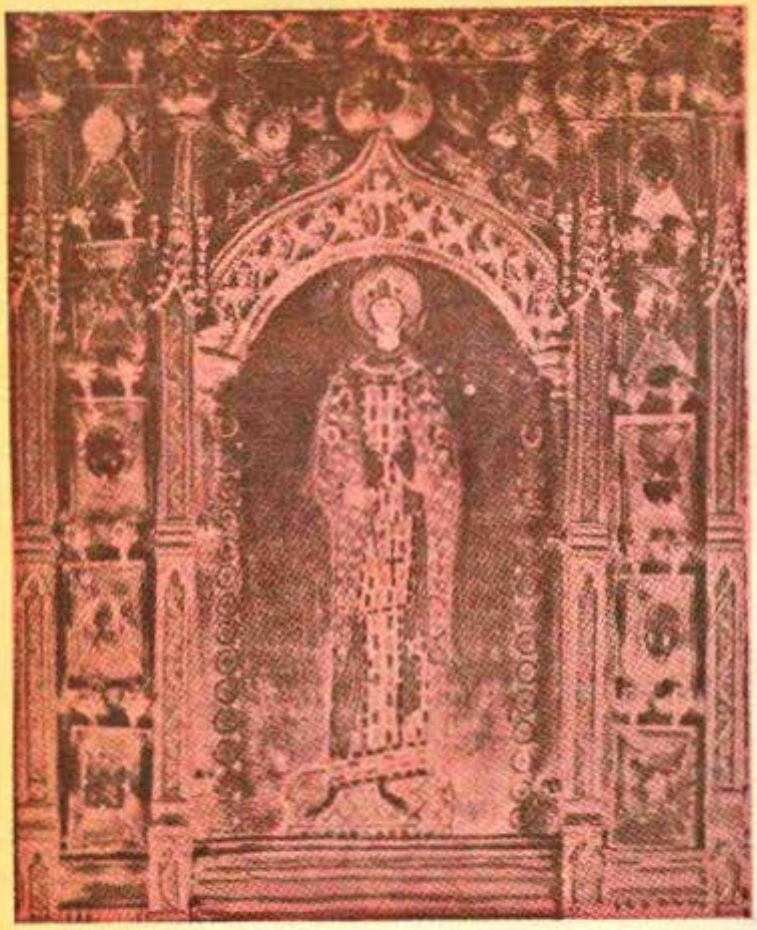

rilor a însemnat primirea limbii slave ca limbă de cult, așa zisa mediobulgară, ca și a alfabetului cirilic, a dus la topirea ultimelor enclave turanice din suprastructura țaratului bulgar, în masa slavă. Creștinarea are drept rezultat slavizarea completă a foștilor cuceritori. Despre un stat bulgar neasiatic, de formulă bizantină „europeană", mai ales de la această creștinare se poate vorbi. Arhiepiscopia din Bulgaria dă țării un centru de coeziune și un sens nou. Atunci cînd fostul țar Boris, ajuns prin creștinare Mihail, hotărăște **după model creștin** să renunțe la sceptru și să se retragă în mănăstire, nu se poate dedica nestînjenit monahismului. Fiul așezat în locul său vrea să întoarcă țara la păginismul asiatic. Călugărul redevine „țar", pune mîna pe arme, își prinde fiul rebel față de ideea creștină, îi scoate, după model bizantin, ochii și-l bagă în temniță, după care instalează pe tron în locul captivului orbit, pe fratele mai mic al acestuia, Simeon. Mihail țarul redevine călugăr după ce asigură noua ordine, ortodoxă, a țării.

Fiul cel mai mic, Simeon, creștinat și el, crescut în școlile grecești ale Constantinopolului, ține Imperiul bizantin într-o serie de războaie crunte. Împotriva acestui adversar instruit și extrem de ambițios, Bizanțul a folosit toată abilitatea sa diplomatică. El aruncă împotriva bulgarilor pe unguri. Simeon, după tipic bizantin, aruncă împotriva ungurilor pe pecenegi (de aici apariția acestora în Panonia și conflictele ungaro-române pentru Transilvania) apoi

cînd victoriile țarului bulgar devin insuportabile, se apelează la sîrbi, care-i provoacă degringoladă. Ultima întîlnire cu sîrbii îi va fi fatală teribilului țar bulgar de instrucție, credință și orizont cultural grecesc.

S-ar părea că acest creștin reeditează expedițiile de jaf și pradă ale sălbaticilor săi predecesori. Cu toate asemănările exterioare războaiele lui Simeon au alt sens. El urmează drumul deschis de tatăl său ținînd la „omologarea" maximă a noii Bulgarii creștine în profilul bizantin. Mihail a vrut-o un stat de formulă bizantină cu patriarh propriu și regim cultural la înălțimea acestei Europe răsăritene. Fiul, crescut la Constantinopol, vrea să-i fie recunoscută și titulatura de Împărat al Romanilor, titulatură pe care o negociază cu bizantinii, fără a o putea obține cu adevărat niciodată. Asimilarea de tip bizantin, prin creștinare, cu care Imperiul bizantin a înlocuit vechea politică de sabotaje interne a hanatului bulgar, a produs acest interesant efect : Simeon este un produs bizantin și înțelege să fie împărat al romanilor. **„Astfel, urmașul cel mai strălucit al lui Boris-Mihail, purtînd numele venerat al Sfîntului Simeon Stîlpnicul, fiind crescut grecește ca Teodoric, are ca suprem scop să se piardă în unitatea romană de Răsărit, devenind „tată de Împărat" sau Împărat chiar la Constantinopol, care e pentru ai săi un Țarigrad"**, scrie Nicolae Iorga (în Istoria românilor, II).

Omologarea Bulgariei ca țară bizantină are ca urmare firească o supunere de bunăvoie a urmașilor lui Simeon Bizanțului. Petru, fiul lui Simeon, se grăbește să încheie pacea cu Imperiul, primește de soție bizantină nepoată de

împărat, și titlul de **basileus**, exclusiv pentru Bulgaria. Bulgaria va funcționa, de acum pînă la 969 cînd moare Petru, ca un stat vasal Bizanțului, 42 de ani nu va mai fi vorba de nici o bătălie bizantino-bulgară. Un complot împotriva lui Petru, chiar la începutul domniei acestuia, este descoperit, iar Ioan călugărul, fratele său, întemnițat. Pentru mai multă siguranță Petru cere împăratului Roman Lecapenos, ruda sa, concursul și Ioan este pur și simplu scos din Bulgaria cu viclenie și dus la Țarigrad. Bulgaria funcționează acum ca un ținut de marcă, cu rolul de a apăra Imperiul. Cînd n-o face, este pedepsită de Bizanț. La 963, cînd lui Petru i-a murit soția născută din Împărații Bizanțului, el a reînnoit pacea cu aceștia, dînd chezași pe cei doi fii ai săi: Boris și Roman. Moartea la scurt timp a lui Petru, „basileul", a dus la urcarea pe tron de către bizantini a lui Boris. Acesta n-a ținut seamă de îndatoririle contractate de părintele său și lăsînd pe unguri să prade Imperiul chiar după ce Bizanțul i-a cerut să intervină, va fi pedepsit, după vechiul procedeu: împotriva Bulgariei va fi aruncat un alt popor de invazie: rușii. La 967 Bizanțul începe războiul cu bulgarii și invită pe Sviatoslav cu rușii săi să atace Bulgaria. La 968, Bulgaria este cucerită de Sviatoslav și capitala Preslav cade în mîinile acestuia. Boris, noul țar, nefiind recunoscut de o mare parte a boierilor bulgari devine prizonierul lui Sviatoslav cu fratele său Roman. Se pierde și tezaurul regal. Dar cum Sviatoslav vrea să se substituie bulgarilor în Balcani și să le preia statul, începe campania de alungare a acestor intruși ambițioși condusă cu succes de Tzimiskes, care ia Preslavul de la Sviatoslav și-l asediază la Silistra obligîndu-l să se retragă. Bulgaria nu mai există din acest moment. Imperiul bizantin își restaurează vechile granițe de la Dunăre. Contactul cu populația românească de aici este refăcut.

La Țarigrad are loc depunerea lui Boris de însemnele puterii. Ceremonia este publică: i se ia coroana de aur, „cănacii de ibrișim, călțunii mohoriți". Coroana de aur este închinată lui Dumnezeu, depusă într-o biserică, iar Boris făcut magistru. Bulgaria nu mai exista din acest moment, iar Imperiul își refăcea granița veche la Dunăre. Aventura bulgară — singura autentic bulgară — se isprăvise. Noile întocmiri statale antibizantine care apar reprezintă o fază nouă în viața popoarelor din Romania orientală, în care precumpănesc popoarele vechiului fond anteroman, vlahii și albanezii.

Descoperirea unui document neobișnuit, pentru că se ocupă, față de alte texte bizantine, de viața provinciei și nu a Bizanțului, ne îngăduie să vorbim despre un episod foarte semnificativ privind poziția românilor în amalgamul de popoare al Romaniei orientale.

„Încă din timpul domniei țarului Petru (927—969), din țaratul bulgar s-au desprins mai intîi regiunea de pe cursul superior al riului Struma și, puțin mai tîrziu, toată Macedonia", notează Istoria universală scrisă de sovietici, volumul III (Editura științifică, 1960). C. C. Giurescu dă și anul și numele acestei divizări: **„La 963, o parte însemnată a Bulgariei, cuprinzînd Macedonia, se constituie ca formație independentă avînd în frunte pe un boier puternic din partea locului cu numele de Nikola".** Secesiunea macedoneană este interesantă din mai multe motive. Mai intîi pentru că virtejul „bulgar", fie în forma strict „bulgară", fie în forma slavă, a privit mai ales geografia răsăriteană a Balcanilor, pe direcția Constantinopolului. Apoi această Macedonie care se autonomizează era și atunci și a fost și după aceea puternic vlahă. În al treilea rînd, aici a fost marele centru balcanic al vechiului imperiu macedonean întemeiat de Filip și fiul său Alexandru. E o altă bază geografică, istorică, demografică. Informațiile despre Nicola-Niculiță, în alte documente, sînt sărăcăcioase, dar există, și plecînd de la ele putem schița un tip de conduită socială și politică a acelei vremi pentru un membru al aristocrației vremii. La 980 un Niculița este guvernatorul Eladei pus de Vasile al II-lea. încă nu Bulgaroctonul, care îi încredințează în acest an funcția de **strateg** și de

domn al Vlahilor din Elada. Explicația stă în faptul că funcția anterioară fiindu-i retrasă „domestic al excubiților", titlurile noi sînt o compensație. La puțină vreme acest Niculiță supus Imperiului este înlocuit cu Kekaumenos (tatăl viitorului cronicar al evenimentelor Niculițeștilor). Schimbarea trebuie pusă (legătura o face G. Murnu) în legătură cu frecventele năvăliri în Elada ale țarului Samuil, față de care probabil că Niculiță nu era, deși strateg, un apărător sigur. Vasile al II-lea bănuia că Niculiță simpatizează cu Imperiul lui Samuil. Cînd Samuil ia cetatea Larisa prin înfometare, el deportează pe locuitori, dar cruță familia Niculițeștilor pe care o ia cu sine. Ipoteza simplă este că fostul strateg rămas în capitala asediată a contribuit la căderea ei în mîinile cuceritorului din Apus. Niculițeștii erau o familie frunțașă în aristocrația Tesaliei și implicată fatalmente în marile acțiuni ale momentului. Fiul lui Niculiță, alt Niculiță, devine la 1001—1003 conducătorul militar al puternicei cetăți Servia, punct strategic cardinal dintre Samuil și Vasile al II-lea. După ce ia cetatea Veria, Vasile al II-lea printr-un suprem efort militar ia Servia, pe care Niculiță o apără eroic. Predîndu-se împăratului, acesta nu-l pedepsește, ci îl duce la Constantinopol și îi dă un rang înalt. Niculiță fuge însă la Samuel împreună cu care împresoară Servia, acum în mîinile imperialilor. Vasile vine după ei și despresoară cetatea. Niculiță cade într-o cursă bizantină, e dus în lanțuri la Împărat și de aici la Constantinopol în închisoare. Nu știm cît va fi durat detențiunea pentru că-l regăsim, singur după prăbușirea țaratului lui Samuil, pe la 1019 luptînd disperat în munții Gramos împotriva armatelor bizantine. Locurile bătăliei sînt românești, ca în genere toate scenele importante ale întîmplărilor cu cei doi Niculiță de pînă aici. Izolat și părăsit de o parte din combatanți, ultimul cap al răscoalei se predă Împăratului. De această dată Vasile nu vrea să-l mai vadă și-l aruncă direct în temnița Salonicului. De aici încolo știrile despre el lipsesc. S-a opinat că ar fi murit în prinsoare, dar G. Murnu care vede că urmașii lui Niculiță apar sub împărații următori la mare cinste, trage concluzia că importanța acestei familii era mare în Tesalia și acest lucru a cîntărit foarte mult. Așa că fiul acestui rebel Niculiță deținut la Salonic, și probabil grațiat, alt Niculiță se va afla la 1066 protospătar la Larisa pe postul bunicului său, devenind și el cap de răscoală antibizantină în fruntea românilor. Tratamentul îngăduitor aplicat de împăratul Vasile, celebru omorîtor de bulgari, indică nu numai o tehnică bizantină de a-și apropia aristocrația ținuturilor ci și originea nebulgară a Niculițeștilor. Ajutorul pe care-l dă primul Niculiță lui Samuel, colaborarea celui de-al doilea cu același țar, ca și faptul că cel de-al treilea Niculiță, de la 1066, conduce o insurecție vlahă, ne indică puternica realitate românească a locurilor, de unde și denumirea de Vlahia Mare pentru Tesalia, Vlahia mică pentru Eolis și Vlahia de sus pentru Epir.

Dar cazul primului și celui de-al doilea Niculiță, ne pune în legătură cu memorabila creație de stat a lui Samuil la vestul Balcanilor, în zona macedoneană.

Imperiul macedonean al lui Samuil

Isprava lui Samuil este pusă automat în legătură cu cea precedentă sfîrșită prin țarul Boris, detronatul, devenit patriciu la Bizanț. Dar acesta își avea capitala la Preslav, către Dunăre și Marea Neagră, pe cînd statul lui Samuil înflorește de cealaltă parte a zonei Sud-dunărene, avîndu-și centrul la Ohrida, în Macedonia. Un istoric (Stelian Brezeanu) numește din această pricină formația statală care începe cu Samuil la 976 și se termină cu Ion Vladimir la 1018, **Imperiul macedonean** și judecata lui are o motivație care ține, după cum vom vedea, nu numai de **geografie.**

★

Pentru Șincai nu este nici o îndoială că cei patru fii ai comitelui Șișman David, Moise, Aron și Samoil, sînt români. Dovada la care apelează Șincai este revendicarea lui Ioniță Asan într-o scrisoare din acest neam. Cum obîrșia românească a Asăneștilor este pentru Șincai afară de îndoială, este limpede pentru el că cei patru erau români. Zona dealtfel este una dintre cele mai românești pentru timpul ei. Dealtfel, David a fost ucis de niște vlahi chervangii. Moise a murit într-o bătălie. Aron cu fiii lui, minus Ioan Vladislav, a fost ucis ca simpatizant al Bizanțului de Samuil. Proaspătul cîrmuitor acționează rapid și eficace, alegînd momentele acțiunilor sale în funcție de criza internă a Imperiului Bizantin. El bîntuie cu armatele lui tot apusul Imperiului, jefuiește Macedonia, vecinătățile Thesalonicului, Thesalia, ia cetatea Larisa, Grecia, Peloponezul, Thracia. Este vizibil că omul care acționează într-un cadru dat, altul decît al hanilor-țari, e un om politic care știe

ce vrea. Pe cetățenii Larisei îi deportează folosindu-i apoi ca militari antiimperiali. Duce moaștele sfîntului Achile de la Larisa la Prespa, unde-și avea scaunul. Împăratul bizantin Vasile, care nu se numește încă bulgaroctonul, îndată ce a terminat cu uzurpatorul tronului fugit peste hotarele imperiului, inițiază o campanie contra lui Samuil, ținînd să ia Serdica (viitoarea Sofie), din mîinile acestuia. Samuil s-a ținut în munți și profitînd de retragerea neașteptată a lui Vasile, minat de un zvon de uzurpare nouă, îi cade în spate, produce panică, cucerește tabăra imperialilor, care fugind părăsesc chiar însemnele împărătești pe cîmpul de luptă. Împăratul chiar scapă cu greu la Philippopolis. Campania din 997 începută de Samuil în Thesalonica este victorioasă. Prefectul Thesalonicii și fiul său cad în luptă cu toți ostașii lor, drept care Samuil și-a trecut trupele în Thesalia, Beoția, Attica, Peloponezul, de unde revin la Larisa. Armata trimisă de Vasile II îi surprinde în somn și numai noaptea îi scapă pe Samuil și Roman, fiul său, de sabia bizantină. Cei doi se prefac morți și fug prin munții Pindului, zonă vlahă, către locurile de-acasă. Samuil cucerește apoi Dyrrachium. În replică, Împăratul Vasile acționează în partea de răsărit luînd Pliska, Marele și Micul Preslav, înființînd aici o nouă temă bizantină: Paristrionul, cu centrul la Silistra. De aici înainte evenimentele curg în favoarea lui Vasile II, care cucerește Macedonia, cu Berroe și Servia, Thesalia cu Vodena, apropiindu-se de cuibul puterii lui Samuil. Pînă la 1014 Samuil va fi redus la regiunea marilor lacuri, la munții Albaniei și la Strymon, pentru ca în acest an la Cîmpulung, nume tipic românesc, armata bizantină să repurteze o decisivă victorie. Revanșa lui Vasile Macedoneanul este cruntă : cei 14 000 de ostași ai lui Samuil căzuți prizonieri sînt orbiți și trimiși astfel țarului lor care la vederea tristului spectacol moare, locul său fiind luat de fiul său Gavrilă, pe care nepotul Ioan Vladislav, cel salvat ca prin minune, îl asasinează și-i ia tronul.

Între timp Vasile Bulgaroctonul a cucerit și Melnicul și Bitolia și Prilepul și Istria. La 1018 încercarea țarului Ioan Vladislav de a lua înapoi Dyarrachiumul îi aduce moartea. Vasile Bulgaroctonul intră triumfal în Ohrida. Imperiul lui Samuil este suprimat, Peninsula Balcanică recucerită de Imperiu.

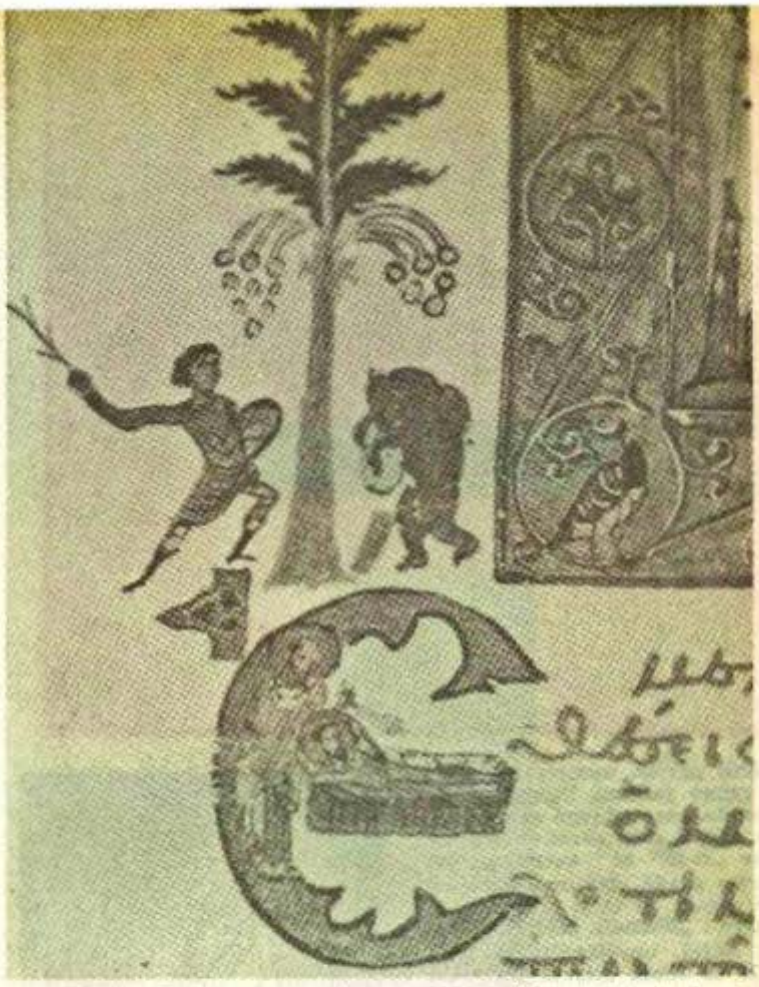

Noul stat n-a supraviețuit creatorului său Samuil, om de o capacitate politică și militară singulară.

Iorga notează aceste nume biblice, David, Moise, Aron, Samuel, și le atribuie în 1914 unui curent religios potrivnic Imperiului Bizantin, curentului bogomilic, capabil, după marele savant, să unească împotriva Bizanțului toate elementele de origină nobilă ale acestui Occident balcanic. Tot acum Iorga relevă rolul militar hotărîtor în vestul Peninsulei al albanezilor și vlahilor, și după toate semnele și în acțiunile lui Samuil, ale cărui centre de sprijin : Prespa, Ohrida, Prilep, Uskub, Vodena, Bitolia n-au fost niciodată în întregime slave. Bitolia este, de altfel, mai tîrziu, un foarte cunoscut centru aromânesc. În 1937 în **Istoria Românilor, Ctitorii**, capitolul Samuil este intitulat de Iorga **Românii și Statul macedonean.** De această dată numele celor patru comitopuli nu mai sînt legate de bogomilism : **„Numele șefilor primei mișcări sînt biblice, în legătură cu un fenomen religios necunoscut, care nu e maniheismul, potrivnic Bibliei. Dar astfel de nume se află la noi în județul Muscel și în toată țara Oltului ardelean, dacă le au secuii e de sigur fiindcă de la noi le-au luat : nume biblice la unguri vin numai odată cu calvinismul. De aici încheierea că și conducerea mișcării e tot românească".** Iorga își amintește și de mărturia lui Venianim de Tudela : **„Că ro-**

mânii purtau numele evreiești o spune rabinul Veniamin de Tudela, care adaugă că de aceea unii îi cred evrei și ei și-ar zice „frați" ai evreilor, pe care-i prădă, dar nu-i ucid, ca pe greci". Și ca o ultimă precizare : „Numele biblice sînt, de altfel, neobișnuite la bulgari în toată istoria lor" Un factor coagulant și director este pentru Iorga biserica slavă, care năpăstuită de cea greacă însuflețește pe luptători, unge un „țar", creînd deci forme politice îndătinate, „bulgare", un nou conducător, și dă țării o capitală spirituală, Ohrida (altfel „țarul" fiind itinerant în funcție de asediile pe care le întreprinde și de problemele militare care-l solicită). Acest stat macedonean este în bună măsură o creație spontană, organică a locurilor și împrejurărilor, ca și a oamenilor. Rangul de patriarhie, corespunzător condiției „imperiale" a lui Samuil, este retras, redus la cel de arhiepiscopie și aceasta pusă sub control împărătesc și nu patriarhal. E importantă depărtarea de centru, dar și mediul etnografic cu puternice enclave vlahe și albaneze, după cum și rolul bisericii, formativ, prin aversiunea față de biserica greacă din Constantinopol. Caracterul „bulgar" și vectorul politic sînt imprimate foarte probabil de biserica slavă. El gravitează în jurul spațiilor păstorești ale românilor, se întinde către Vidin, formație politică anterioară de oarecare autonomie, care intră însă în statul Macedonean, după Iorga, în anume condiții consimțite de o parte și de alta. Începuturile superioare ale organizării oltene sînt, pentru Iorga, legate de acest dinamism statal din Occidentul balcanic și de Vidin, care are o carieră aparte mai tîrziu. Statul macedonean al lui Samuil este mai mult un stat al revoltei la marginea de Apus a împărăției, valorificînd mulțimea vlahă și albaneză, vocația de guerilă a luptătorului vlah. Vasile Bulgaroctonul distruge carapacea acestui stat „bulgăresc", polietnic, dar nu distruge stratul de sub această carapace : albano-vlah. Un Niculiță continuă la 1019 în munții Gramos campania antibizantină dar trebuie și el să se predea lui Vasile Omoritorul-de-bulgari, care nu-l suprimă, ci-l aruncă în temniță. Acest stat va mai tresări în mișcări insurecționale sub Delean, sub Alusian. Fosta Bulgarie a lui Samuil, alta decît a lui Simeon ca centru de gravitație și vector politic, este împărțită în patru theme bizantine : Paristrion cu centrul la Silistra, Bulgaria cu centrul la Skoplje, Sirmium cu centrul la Sirmium și Dalmația pe coasta Adriaticii.

Imperiul macedonean al lui Samuil reprezintă un fenomen nou față de țaratul hanilor bulgari, care, odată bizantinizați prin creștinism, aspiră la integrarea bizantină și la un rol imperial în Bizanț. Samuil anunță fărîmițarea Imperiului Roman de Răsărit în viitoarele state balcanice ieșite din sfera gravitațională a Bizanțului. Țaratul „bulgar" al lui Simeon ilustra forța centripetă a Bizanțului, pe cînd Imperiul macedonean al lui Samuil ilustrează o forță centrifugă față de Bizanț.

După împărțirile cronologice, apogeul statului bizantin se situează între 843—1025, dar la limita temporală de jos a acestui apogeu, cele două insurecții întemeietoare de stat, cea macedoneană, condusă de Samuil, și cea balcanică, condusă de Asănești, anunță și deschid grava criză a Imperiului bizantin care-l duce la dispariție. Șincai pare a avea dreptate : „Grecii fără ajutorul românilor n-au mai putut moșteni gloria sau slava strămoșilor noștri."

O intervenție militară a normanzilor în Vestul Imperiului, pe coasta Adriaticii și în interior s-a putut face numai datorită consimțirii de către această populație vlahă războinică, care întreținea astfel în imperiu focul războiului. Thesalia este cunoscută sub numele de Marea Vlahie și faptul spune multe. Pentru rolul și importanța nouă a acestor creatori de state, și mai ales a celor din Macedonia, este interesant să pomenim episodul Prusian, despre care ne vorbește după izvoare tot Șincai. Sfîrșitul „imperiului macedonean, condus de Samuil se produce printr-o afluire a unor fruntași din suprastructura acestui „imperiu" către Constantinopol. Unul din ei este Cracra, altul este Bogdan, comandantul mai multor cetăți macedonene. Ei se închină lui Vasile II. De reținut că numele Bogdan este o caracteristică a onomasticii românești avînd un areal de întrebuințare care definește, în primul rînd, o geografie românească.

Căderea lui Ion Vladislav n-a însemnat sfîrșitul Imperiului macedonean. Fiul acestuia, Prusian, nepotul lui Samuil, refugiat în munți încearcă continuarea bătăliei, dar în cele din urmă se predă, cu frații, fiind duși la Constantinopol cu mama lor. Locul lor în aristocrația Imperiului Bizantin și relațiile lor, vechi și noi, sînt foarte grăitoare, dacă în anul 1029, deci la 10 ani după prăbușirea Imperiului macedonean al lui Samuil, Prusian pune la cale un complot țintind urcarea pe tronul Împăraților Bizanțului. În conspirație mai figurau Theodora, sora augustei Zoe, deci o membră a marii aristocrații a palatului, și mama lui Prusian, fosta soție a lui Samuil. Complotul este însă descoperit, dar pedepsiți sînt numai intrușii : Prusian, care e orbit și călugărit, ca și mama, băgată într-o mănăstire. Toate acestea arată existența unei clase cu conștiință politică și posibilități de acțiune, chiar după căderea statului, accesul lor în palat fiind de fapt o recunoaștere a legitimității fostei lor acțiuni politice. Tot de la Țarigrad avea să plece următoarea acțiune de reconquistă care-și alege ca punct de plecare tot Vestul Imperiului, fosta împărăție macedoneană a lui Samuil. Petru Delean „șerbul unui țarigrădean", după Șincai, fuge din Constantinopol la Bălgrad unde, prezentîndu-se ca fiu al lui Samuil, este ales „crai" de „bulgari". Începe lichidarea grecilor înaintînd către Niș și Scoplje. Un Dermocaitul trimis împotriva rebelilor jefuiește cumplit populația producînd o amplificare a rebeliunii armate. Explicația e ceva mai adîncă. Dermocaitul bănuiește pe Vasile Synadem, prefectul de la Dyrrachium, pornit de Împărat împotriva lui Petru Delean, că ar trăda Bizanțul, drept care îl reclamă împăratului (între ei are loc mai întîi o „sfadă") și după arestarea acestui prefect. Dermocaitul rămîne singur în fața unei stări insurecționale greu de controlat. Spațiul de Vest al Balcanilor este atît demograficeste cît și politicește un spațiu incandescent. Această nouă ridicare militară împotriva lui Dermocaitul, capătă un accentuat sens imperial prin ridicarea unui alt „împărat", Tihomir. Tihomir este evident un „bulgar", adică un slav. Petru Delean chemă prin scrisori pe Tihomir să se unească și după ce Tihomir sosește cu propria sa armată. Delean cere ostilor întrunite să aleagă un singur conducător, cerîndu-le supunere ca fiu de sînge al lui Samuil. Prestigiul lui Samuil biruie ; Tihomir este ucis cu pietre iar Petru Delean e aclamat ca singur împărat. Episodul e tipic romanic, aducînd aminte de

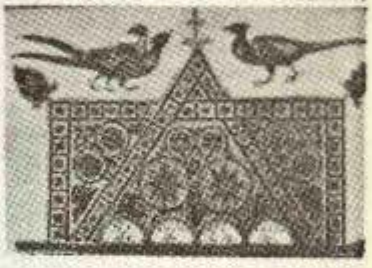

rolul legiunilor în facerea de împărați.

★

Romania orientală de care vorbea Iorga a fost o puternică realitate și ea a influențat decisiv pe toți cei care ulterior s-au așezat în interiorul ei. Cercetarea și reconstituirea istoriei popoarelor din cadrul acestei cărți este instructivă procurîndu-ne o optică mai puțin fragmentară asupra marilor fenomene sociale și politice din această parte a lumii. Foarte interesantă este mai ales contribuția autohtonilor la marile acte politice desfășurate uneori sub firma nouă a poporului năvălitor și suprapus. Dar regula substratului, pe care Hașdeu a stabilit-o pentru lingvistică, iar Iorga a aplicat-o în istorie, ne îndrumă către ce se vede dincolo de suprafețe, ne îndreaptă către esența lui.

G. Sighișoreanu

CUVÎNTUL „CRĂCIUN“ ESTE DINAINTE DE ROMÂNI?

ESTE CRĂCIUNUL O SĂRBĂTOARE DIN ERA NOASTRĂ?

Originea cuvîntului „crăciun“ a mobilizat pe mulți lingviști și fiecare a dat o interpretare proprie, uneori complet diferită de a celorlalți, asupra limbii și poporului de la care ar fi venit acest cuvînt în limba română. Dezlegarea originii cuvîntului are importanță, ca și în cazul cuvîntului „colindă“, pentru întreg șirul de obiceiuri care însoțesc de obicei această sărbătoare. Interesul nu este doar strict lingvistic, deci, ci privește și alte aspecte culturale românești. Pînă acum sînt două ipoteze principale asupra cuvîntului „crăciun“ care precumpănesc asupra altora. Este vorba de o origine latină, care se atribuie cuvîntului, și de o origine slavă. Evident, dacă acceptăm una din cele două explicații trebuie să acceptăm, după caz, alte explicații și asupra obiceiurilor legate de această sărbătoare. Între celelalte ipoteze se disting însă prin acuitate și forță demonstrativă, în care un rol important îl are conlucrarea cu orizonturi științifice nelingvistice, două, subsumabile la una singură : cuvîntul „crăciun“ este anterior slavilor, anterior romanilor și nu are nici o legătură cu biserica creștină. Această unică ipoteză, formulată în versiuni diferite, vine de la doi literați : de la criticul și biologul H. Sanielevici, și de la elenistul și dramaturgul Gheorghe Mușu. Primul, anterior ca dată pentru că tratează tema în perioada interbelică, se mișcă mai ales în orizont antropologic. Cel de al doilea, care-și enunță teza după război, operează în planul filologiei, al lingvisticii comparate. Este foarte probabil că Gheorghe Mușu nu cunoaște contribuția premergătorului său, contribuție găzduită într-o carte de eseuri critice ; Alte orizonturi, după cum se pare nici lingviștii nu cunosc, sau nu acordă atenție acestei contribuții de a cărei însemnătate își va da singur seama și cititorul. Predilecția pentru ipoteza slavă sau română se explică prin deprinderea de a nu acorda atenție fondului preroman, deprindere formată de școala latinistă, și de a judeca fenomenele de limbă doar pe palierele de sus ale istoriei sau prejstoriei, dacă vrem, lingvistice românești. Sondajul întreprins de cei doi eseiști, orizontul încercării lor, perspectiva interdisciplinară pe care o dovedesc, impune și ca atare facem loc aici acestor ipoteze. Exprimate cu inteligență, erudiție și argumente ele se constituie ca al treilea punct cardinal al discuției privitoare la originea cuvîntului „crăciun“. Propunerea lor ni se pare cu atît mai interesantă cu cît pe acest drum al interpretării celebrele sărbători de iarnă sînt scoase de sub haina ortodoxă care li s-a atribuit. Practic ele sînt mai vechi decît nașterea lui Isus și crăciunul din această perspectivă este altceva decît ne-a învățat biserica să vedem. Investigația celor doi scriitori și ipotezele lor emancipează viziunea noastră și dă crăciunului, atît în plan lingvistic, cît și în plan cultural și spiritual, o semnificație mai bogată, mai largă, mai veche. Către acest alt crăciun despuiat de vesmintele misticismului organizat de instituția bisericească îndreptăm pe cititori almanahului nostru.

FORME VECHI DE CULTURĂ ASCUNSE SUB VEȘMÎNT RELIGIOS

CRĂCIUNUL

H. SANIELEVICI

Data nașterii lui Isus nu-i arătată în evanghelii.

E probabil că Isus a existat, dar nu putem afirma nimic despre dînsul, fiindcă n-avem nici o mărturie neîndoielnică a unor oameni cari să-l fi văzut și auzit. Întîmplările pe care ni le povestesc apostolii, sînt luate din alte religii, ori născocite anume, ca să confirme profeții din Vechiul Testament. „Ce rămîne din toată povestea evanghelică, de la staulul din Bethleem pînă la Golgota ?... Rămîne... creștinismul, adică cel mai puternic avînt spiritual care a transformat sufletele și continuă să evolueze într-însele. Această influență e datorită frumusetii, cînd idilice și cînd tragice a legendei, dar mai ales moralei evanghelice, așa cum se desprinde ea din parabolele și cuvîntările atribuite Mîntuitorului. **„Spiritul Evangheliei,** zice cu drept cuvînt abatele Loisy, **este cea mai înaltă manifestare a conștiinței umane căutînd fericirea în dreptate"** (S. Reinach, „Orpheus", 1914).

La început, ziua nașterii lui Isus era serbată la 6 Ianuarie.

În anul 354 d. Ch., episcopul din Roma, Liberius, așează pentru întîia oară această sărbătoare la 25 Decembrie, data nașterii zeului Mithra identificat cu soarele (Dies natalis Solis invicti).

Biserica, în lupta grea pe care timpul de veacuri a trebuit s-o ducă în contra atîtor secte și religiuni, întrebuința, precum se știe, și mijlocul de a adopta, **creștinîndu-le,** credinți și rituri păgîne. Așa, **menhirilor,** cari erau adorați în lumea celtică, le-a pus o cruce în vîrf ; cultul martirilor, — obîrșia cultului sfinților — a luat locul eroilor greci, păstrînd uneori pînă și numele și legendele ; și așa mai departe.

Or, nici o religiune n-a opus creștinismului o rezistență atît de cumplită — pînă la sfîrșitul veacului al patrulea — ca **mysterele lui Mithra.** Puțin a lipsit ca zeul iranic să învingă pe Isus și să-i ia locul.

Adus din Asia de soldați romani și orientali în secolul întîi după Christ, **mithraismul** a fost cu entuziasm îmbrățișat de armată și de birocratie și a ajuns curînd pe Dunăre, pe Rin, în Bretania. Împărații, începînd cu Comodus, au favorizat pe acest zeu al soldaților — zeu solar, ca și **Baalii** din Syira — patronul armatei și proteguitorul dinastiei și al statului. Îndată ce s-a urcat pe tron, Iulian Apostatul s-a grăbit să-și aseze un Mithraeum în palatul său din Constantinopol.

În cultul solar al lui Mithra (zeul luminii în **Avesta**), regăsim și astrolatria chaldeană și mazdaismul iranic, cari,

amîndouă, de aproape înrudite între dînsele, înrîuriseră puternic asupra iudaismului, si — prin aceasta, dar si direct — asupra religiunii crestine.

În vîrful ierarhiei divine si la începutul lucrurilor se află timpul, care regulează miscările astrilor. Soarele, principiul oricărei lumini si al oricărei vieti, e adorat ca divinitatea centrală a unui pantheon din care fac parte planetele si stelele. Fiul timpul se numeste Ormanzd (Ahura Mazda), asimilat cu Zeus si numit de Romani **Coelus**; iar geniul răufăcător, Ahriman, e identificat cu Pluton. Mithra se naste dintr-o stîncă, încheie alianță cu soarele, si învinge si sacrifică un taur, din sîngele căruia răsar toate fiintele vietuitoare. El mijloceste între zeul suprem si oameni, este învingătorul răului, mîntuitorul sufletelor. Initierea în mysterele sale se compune din botez, împărtăsanie si posturi.

Originar, Ahriman era, evident, zeul vegetatiei, sotul zeitei semitice a pămîntului, iar taurul îl simboliza (vezi si studiul **„Mioriţa"**). E vorba prin urmare de lupta dintre religia castă a cuceritorilor arieni si cea orgiastică a semitilor cuceriti: dintre cultul solar si cel hypochtonian.

Dualismul mazdaismului persan a fost răspîndit în Europa de către preotii lui Mithra si această nouă concepție despre lume a servit ca temelie unei morale imperative, mai pure si mai active decît a oricărei alte secte păgîne.

Ideea dominantă în mazdaism este, precum se stie, lupta dintre bine si rău, dintre lumină si întuneric. Ahura Mazda a creat lumea; dar la fiecare din binefacerile lui, a răspuns o faptă rea a lui Ahriman sau Angra Mainyu. Asa va fi timp de veacuri. Arhanghelii secondează pe Ormuz, iar miriadele de genii rele, pe Ahriman. Orice impuritate si orice faptă rea constituie un ajutor dat lui Ahriman; orice existentă virtuoasă serveste cauza lui Ormuz, ale cărui puteri le măresc rugăciunile si jertfele oamenilor. Urmare practică a acestui dualism nu-i numai exactitatea rituală si puritatea — „după nastere, cel mai mare bine al omului" zice **Vendidad** (Avesta) — ci virtutea activă, veracitatea, curăţul, caritatea (chiar către animale). A desteleni un cîmp, a săpa un canal, a construi un pod, a distruge animale răufăcătoare, înseamnă a sluji cauza zeului celui bun. La sfîrsitul veacurilor, Ormuz va învinge pe Ahriman, iar mortii vor învia si vor fi judecati; pedepsele celor răi vor rămîne însă vecinice; după un incendiu general care va purifica lumea („Ragnarök" al mytologiei nordice!), întreaga omenire se va uni în adorarea lui Ormuz.

Această etică virilă, care consideră viata ca o luptă, era de natură să stimuleze sforțările individuale si să desvolte energia. În misterele lui Mithra, cari cuprindeau sapte grade succesive, initiatii erau supusi la anumite probe de curaj si de tenacitate; un semn imprimat pe frunte cu fierul ros înregimenta pe soldat în armata zeului neînvins. Spălături complicate si un fel de botez purificau de păcate pe initiati; împărtăsania, si anume, gustarea vinului sfintit, le dădea puterea să lupte cu spiritele rele si să scape de stăpînirea lor, în lumea aceasta si-n lumea cealaltă. Căci lupta între cer si infern urma si după moarte. Sufletele ploase, conduse de Mithra, scăpau de atacurile demonilor si se ridicau prin sferele planetelor pînă la lumina cerească, pentru a gusta acolo fericirea eternă în tovărăsia zeilor superiori.

Din pricina eticei sale virile **— de stăpîn si de războinic —** dusmane contemplatiei sterile, misterele lui Mithra fură îmbrătisate cu entuziasm, nu numai de soldati, de birocratie, de cezari, de mercenarii germani, ci de întreaga lume barbară occidentală si nordică. Doar rasa germanică **(homo europaeus)** crease odinioară cultul solar — cum voi dovedi amănuntit în cartea **„Rase si religiuni"**, la care lucrez — cult care cu mii de ani înainte de era noastră fusese impus Asiei întregi (dar si Americei) de către cuceritori arieni si arienizati. Acuma această religie revenea în Europa sub o formă modificată... Cu acelasi entuziasm avea să îmbrătisăze lumea nordică, în timpul Reformei, elementele semitice din crestinism — adorarea icoanelor, a Mariei si chiar, într-o anume măsură, a lui Isus — si să se întoarcă la puritanul si războinicul Iehova — si el zeul luminei, al focului, al soarelui, al vijeliilor si al armatelor.

De ce data nasterii lui Mithra, identificat cu soarele, era fixată la 25 Decembrie? Fiindcă în vremea aceasta cad cele mai scurte zile, cari, în nordul Europei, sînt abia de cîteva ceasuri. Germanii păgîni serbau si ei cu mare pompă cele patru puncte principale ale drumului anual al soarelui (adică al pămîntului): ziua cea mai mică, ziua egală cu noaptea, ziua cea mai mare — si iar ziua egală cu noaptea. Se aprindeau focuri — pentru a influenta soarele pe cale magică — se aruncau în aer roti aprinse (pentru a ajuta soarelui să se urce pe cer; în nordul Europei, soarele, pe timpul Crăciunului, trece doar la orizont, parcă n-ar avea putere să se ridice mai sus) ori se rostogoleau de pe dealuri si se cufundau în apă. **(Iulfeuer, Osterfeuer, Iohanisfeuer!).** Crestinismul a înlocuit aceste sărbători prin Crăciun, Paste, Sfîntul Ioan si Sfîntul Mihail. Cea mai însemnată dintre ele era Crăciunul **(Julfest)**, celebrat, timp de 12, ori de 20 de zile, prin băutură, petrece si sacrificii. Pînă în veacurile din urmă, această sărbătoare păgînească se mai păstra încă în Franta, sub numele de **Coligneau** sau **Calendeau** (colinde?...), cinstită fiind prin băutură, rugăciuni si plimbări din casă în casă.

Fixînd ziua Nasterii Mîntuitorului la 25 Decembrie, biserica adoptă, crestinînd-o, cea mai însemnată sărbătoare a lumii germanice. Pe vremea aceea sanctuarele numite **Mithraeum** se aflau pretutindenea în Europa.

Mi se pare probabil, că si legenda nasterii Mîntuitorului este de origine iranică. (La sfîrsitul veacurilor o focioară trebuia să conceapă cu Zoroastru un Mesia care să învie mortii...). Cei trei regi nu erau la început regi, ci magi. Apostolul Matei, care narează cum o stea i-a îndreptat spre Ierusalim — pe Kaspar, pe Mechior si pe Balthazar! — ca să se-nchine nou născutului rege al Iudeilor, înțelege prin magi, nu preoti persani, ci chaldeeni renumiti prin străvechea lor înțelepciune. Romanii numeau magi tot felul de astrologi si de prezicători ambulanti. Am văzut că-n lumea antică, mazdaismul persan venise amestecat cu astrologia babyloneană, cu care era aproape identic. (Marduk si Tiamat corespund lui Ormuz si lui Arhiman). Babylonienii se-nchinau soarelui **(Samas)**, lunii **(Sin)** si luceafărului, pe care, de sigur, intentionat, l-au numit **Istar**, dîndu-i numele zeitei semitice a pămîntului roditor. Venus este aceeasi zeită a fecundității si-n acelasi timp numele luceafărului. Iar la germani, ziua de Vineri se numeste **Freitag**, după Freyja, zeita fecundității si sotia lui **Odin**.

Mi se pare curios că-n colindele noastre steaua joacă

rolul principal. Mă-ntreb dacă această stea nu-i cumva soarele și dacă colindele nu s-au suprapus vre-unui rit solar păgînesc.

Dicționarul lui Șăineanu spune că **colindă** vine de la slavul **Kolenda**, iar acesta, din latinescul **calendae**. Nu pricep ce au de face slavii cu latinii, și colinda, cu ziua întîia a lunii. Faptul că o sărbătoare solară păgînească, ce cădea la Crăciun, se numea în franțuzește **coligneau** sau **calendeau** și era sărbătorită prin „**Umgänge**" adică prin colindare (vezi, în **Meyers Lexikon, Sonnefestfeuer**), dă de gîndit. **La bûche de Noël**, adică butucul care se pune acum în sobă în seara de Ajun ca să fie focul pînă dimineața, este tot un rit solar.

Cum vedem, dacă Paștele corespunde, precum se știe, ritului fundamental al semiților (moartea și învierea lui Dionys), Crăciunul ascunde mytul principal al arienilor. Ici, determinarea prin magie a fecundității solului ; colo ajutarea pe cale magică a strălucirii soarelui.

La Apuseni și la Nordici, (...), **Paștele** cade pe planul al doilea. Cine nu știe ce înseamnă **Weihnachten** pentru nemți, cine nu s-a înduioșat ascultînd într-o familie germană, în jurul pomului de Crăciun, dulcea și tainica melodie **„Stille Nacht, heilige Nacht"**...

Vorba **Crăciun** vine, evident, de la **cracă**, în legătură cu francezul „tăciune de Crăciun", „butuc de Crăciun". Soarele e serbat prin aceea că se aprind focuri de crăci. De la cracă la ciomag nu-i departe. „Pentru a mentine și mări strălucirea soarelui și a lunii, copiii, în străzile Ierusalimului și-n orasele Iudeei, strîngeau vreascuri, părintii aprindeau focul, și, îndeplinind aceste rituri, se invoca regina cerurilor" (Kreglinger, „La religion d'Israël").

Calendeau și **coligneau** nu vor fi și ele în legătură cu lemnul ? **Con-lignum**, adunare de lemne într-un loc ?...

Dicționarul de curînd apărut, al d-lor Candrea și Adamescu, nu spune că originea cuvîntului Crăciun e necunoscută și nu pomenește de înțelesul de **ciomag**, care tocmai ne îndreaptă către această origine.

NOTĂ : Dicționarul lui Șăineanu spune : **„crăciun**, 1) sărbătoarea nașterii Domnului ; 2) familiar : **ciomag** : „că se va găsi vre-unul, să-ți dea minte cu crăciunul". Nu se cunoaște originea cuvîntului CRĂCIUN".

Crăciunul

GHEORGHE MUȘU

Este un lucru bine cunoscut — și nu de acum — că sărbătoarea creștină a Crăciunului s-a suprapus peste aceea a solstițiului de iarnă din religiile naturaliste anterioare, atît în țara noastră cît și în celelalte țări — respectiv, continente. În fiecare din acestea s-a scris mult — și de mult — relevîndu-se continuitatea fondului respectiv pînă în vremea modernă și în zilele noastre, explicîndu-se numeroase datini și credințe prin acesta — ba încă și prin alte vechi practici care, dacă nu erau „adventice" la sărbătoarea solstițiului, nu aparțineau, totuși, numai acestuia : apăreau și la celelalte cumpene ale anului, exprimat și prin ciclul vegetației nu numai prin cursa anuală a soarelui. În cele ce urmează, noi nu vom putea vorbi despre toate acestea — nici măcar despre toate cele din țara noastră, necum din celelalte — ci vom face numai o prezentare de ansamblu, care îmbogățită, pe cît sperăm, cu noi elemente și deschideri, va putea situa în mai justă, cuprinzătoare lumină, respectiva sărbătoare a luminii de iarnă. Iar aceasta vom încerca să o facem începînd cu însuși numele sărbătorii numite, de evidentă origine și semnificație „naturistă", oricît unii cercetători o văd derivînd din stratul teologic suprapus. Și, trecînd mai întîi la părerile expuse pînă acum — la încercările de explicație date în secolul trecut și în acesta — noi le vom prezenta foarte pe scurt pe cele mai multe, cînd avem într-aceasta într-adevăr ceea ce francezul numește „l'embarras du choix" — dar în sensul invers celui exprimat în franceză, căci nu toate sînt bune sau profitabile. Dar așa cum se prezintă, ele aduc o mare varietate de soluții — de la nivelul cel mai elementar al religiilor naturiste pînă la cel pur teologic al religiilor „revelate". Astfel, lăsînd la o parte pe cei care consideră că originea cuvîntului nu poate fi găsită, avem întîia explicație românească din secolul trecut, la Hasdeu : din latinul **crastinum** (care, la rîndu-i, derivă de la **cras** „mîine", în latina clasică) ; din latinul **calatio „chemare", „convocare"**, părere susținută de un mare număr de cercetători, căzută însă în „desuetudine" mai ales pentru temeiuri de necorespondență în tratamentul fonetic — deși pe vremuri fusese însușită și de **Dicționarul Academiei Române** (1913), lucru explicabil dacă

ne gîndim că redactorul ei profesa această părere : din „slavul" **Kracum** ; de la cuvîntul latin **creatio** — derivare de care ne ocupăm, pe larg, imediat — sau de la expresia latină **quartum jejunium**, şi încă altele. Făcînd aici numai observaţia că sensul ultimei etimologii citate (quartum „al patrulea", jejunium „post") nu se potriveşte deloc cu datele sărbătorii respective şi că aceasta, deşi cvasi-penultima, revine oricît la începuturi, la aceea a mai marelui coleg al lui Hasdeu, Schuchardt, care deriva cuvîntul „crăciun" din latinul Christ(i je) junium — noi trimitem, pentru critica acesteia şi a celorlalte, la cercetările consacrate acestui subiect de acad. Al. Rosetti). Între acestea însă, deoarece tot acolo se reaminteşte ce spunea **Dicţionarul Academiei Române** despre cuvîntul „crăciun" **(sub voce**, inclusiv despre originea sa din **creatio)** : „dintre toate etimologiile propuse, nici una nu este sigură", vom considera şi alta, ulterioară acesteia, care ni se pare cea justă. Mai înainte, însă, vom trage tot folosul din zleimele cercetări numite — cînd o vom face în altă direcţie decît cea propusă — deşi, intervenind în dezbatere, şi acad. Al. Graur, consideră că originea arătată este cea justă — cu o rezervă : termenul vine direct din limba latină, iar greutăţile fonetice care ar fi pledat pentru trecerea lui în limba română prin intermediul slav ar putea fi explicate prin legi interne ale limbii noastre. Dar, răspunzînd la argumentele aduse mai înainte în sprijinul acestei păreri, noi socotim că sensul latinului **creatio** nu corespunde aceluia din **natalis** (dies) „(ziua) naşterii" — cum era, este numită ziua respectivă în termeni apuseni şi răsăriteni (aşa francezul Noël din **natalis**, sens revenind apoi şi în La **nativité** — rusul **rozdestvo**, ucraineanul **rizdvó**), ba, dimpotrivă, el este în contradicţie evidentă cu fundamentale concepţii teologice (căci „naşterea" este una, iar **creatio**, cu nota specifică, „din nimic" — cum se subliniază chiar în argumentarea respectivă — a întemeietorului religiei creştine n-a fost susţinută vreodată nici de vreo mişcare „eretică" din istoria acesteia) şi n-a putut avea niciodată circulaţie largă — aşa cum este în contradicţie şi cu cele populare (situaţie care se vede chiar din numirile arătate). Acesta în ce priveşte sensul — după ce s-au amintit greutăţile fonetice deosebite şi soluţiile complexe, care au fost prezentate pentru ceea ce este, în fond, inexplicabil pe această cale. Să considerăm acum şi alte greutăţi în direcţia arătată — indicatoare luminoase pentru cea nouă. Astfel, nici sensul „naştere" a respectivei sărbători nu este asigurat ca originar, cel puţin la unele populaţii slave — situaţia subliniată de cercetători. Şi acest lucru este cu atît mai semnificativ, cu cît procesul istoric s-a desfăşurat în sensul nou, al sărbătorii creştine, cînd, în mod firesc, abaterile de la „regulă", neconformismele au mai mare putere probantă decît opusele lor, cînd ele constituie elemente şi pentru una din cele patru mari metode logice — **metoda rămăşiţelor.** Şi să vedem acuma ce „stranii" rămăşiţe ne întîmpină chiar în noul calendar, restructurat. Iată, la bulgari (una din căile prin care ar fi pătruns cuvîntul în limbile slave), **Kracunec** este arătat că „ein Tag um Weihnachten", deci o zi din preajma Crăciunului, şi, de asemeni, ca ziua de 8 iunie sau ziua (sfîntului) Theodor — lucru deosebit de important, a cărui semnificaţie o vom înţelege mai departe. Cît priveşte sîrbocroata (care ar fi cealaltă cale de pătrundere a termenului latin, în limbile slave), cuvîntul respectiv este întrebuinţat numai ca nume de persoană şi localitate — ceea ce n-ar fi deloc normal pentru situaţia indicată. Iar, în limba rusă, de asemeni o surpriză : forma corespunzătoare **Korocjun** — în atestarea ei cea mai vechee, în **Cronica de la Novgorod** (1143) — apare cu sensul „determinare a timpului... de la 15 august pînă la ?" ; şi aceasta nu este de ajuns : încă în vremea noastră **Karacum** şi Korocun aveau sensul „solstiţiul de iarnă, ziua (sfîntului) Spiridon, 12 decembrie". Aceste stări neconformiste sînt de cea mai mare importanţă, căci ne duc spre soluţia justă a problemei — cum ne duc şi alţi factori, pe care îi vom vedea îndată, totul rostuindu-se într-un ansamblu perfect acordat, dar în altă cheie, cu noua etimologie, care urmează. Însă înainte de a trece la aceasta — şi fără „prejudicii" pentru desfăşurarea ei în continuare — să consemnăm stările, termenii „exploziv" apăruţi : vechiul strat slav arată că sărbătoarea creştină s-a suprapus unor elemente şi motive „clasice" în calendarul şi concepţiile culturii arhaice. Astfel, ca să considerăm numai elementele mai „pregnante", dualitatea din domeniul bulgar : o zi din preajma Crăciunului (nicicum 25 decembrie) şi ziua (sfîntului) Theodor, pusă în faţa celeilalte dualităţi, cea din limba rusă : solstiţiul de iarnă şi ziua (sfîntului) Spiridon, la care se mai adaugă şi sensul cuvîntului în **Cronica de la Novgorod**, determinare a timpului... de la 15 august la ? —, ei bine, aceste **survivals** „supravieţuiri" din vechea lume, precreştină, ne arată că erau cu toate în legătură cu sărbătorile solare, fie la solstiţiul de iarnă, fie la cel de vară — şi, mai departe, cu sărbătorile focului, în general ; mai spunem : Theodor, din iunie, este în legătură cu sărbătoarea focurilor de la solstiţiul de vară — cu exemple celebre din Europa şi în celelalte continente ; Spiridon este în legătură cu solstiţiul de iarnă — situaţie ce reiese şi din faptul că, pînă în vremea noastră, era — şi poate mai este — obiceiul de a pune în noaptea anterioară zilei numite, în întîmpinarea numitului pantofii, ghetele etc. (vom vedea noi îndată pentru ce), aşa cum se făcea şi se face şi în întîmpinarea lui „Moş Crăciun" ; ba încă şi la Sf. Nicolae, 6 decembrie, se practica la noi, în Uniunea Sovietică şi în alte ţări, acelaşi obicei — fapt care poate lămuri pe oricine cît erau de „largi" strămoşii în ce priveşte termenii şi întinderea sărbătorilor — fapt care, mai ales, înlătură şi orice obiecţie de această natură, care s-ar putea face. Iar datarea lui **Karacun**, **Korocun** şi în august se lămureşte fără rest nu atît pe această bază, cît mai ales, dacă ne gîndim că în luna respectivă se produceau cele mai multe şi mai mari incendii ale pădurilor — drept care şi la romani, ca să nu mai amintim şi de alţii, sărbătoarea zeului focului, Vulcan, era în luna august ; procese inevitabile apărînd şi în zilele noastre — drept care şi telegramele agenţiilor de presă din luna respectivă, anul trecut, ca să nu-l amintim decît pe acesta, anunţau mari incendii ale pădurilor în Italia, Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Franţa şi alte ţări. Şi în legătură cu Franţa, cu proverbiala expresie franceză **Feux de Saint-Laurent**, să subliniem faptul că acest sfînt îşi are ziua tot în august. Aceasta fiind situaţia — şi în acord cu majoritatea slaviştilor — noi mai socotim, că, departe de a fi ajuns la romani prin filiera slavă, respectivul cuvînt a trecut la aceştia din limba română (inclusiv dialectul aromân) — lucru evident, deoarece cuvîntul „crăciun" avea la noi, iar la aromâni, are încă, legătură directă cu focul care alimentează soarele pe cale de stingere acuma, deoarece el exprima chiar acest sens: „butucii" aprinşi solemn la această dată. Într-adevăr românul **crăciun**, aromânul **crăciun**, **cărciun**, meglenoromânul **cărciun** numeau

Ilustrație de Teodor Bago

la origine chiar butucul, sensul limitîndu-se apoi la cel de la seara și noaptea de atunci, iar în continuare, la sărbătoarea creștină respectivă. Iar, dacă în limba română se mai păstrează sensul general al cuvîntului în cauză, în aromână el numește încă și acum pe cel de la sărbătoarea Crăciunului... adică a sa. Această etimologie, văzută „într-o clipă de inspirație" de savantul italian Bartoli, într-o discuție avută cu cercetătorul albanez E. Cabej, cu peste 30 de ani în urmă, a fost argumentată în detaliu și publicată de ultimul, 20 de ani după aceea — tradusă apoi și în limba română. Cam în aceeași vreme, a publicării, autorul acestor rînduri ajunsese, să-i spunem tot „într-o clipă de inspirație" (pe atunci mă îndeletniceam și scriam mai ales despre limbile egeene), la aceeași „descoperire" — dar văzută într-alt fel în desfășurarea și confirmarea ei, așa cum se arată în continuare. Astfel, cuvîntul **crăciun**, cu variantele lui dialectale, cu sensurile lui, nu a pătruns la români din limba albaneză, din termenul respectiv **Kërcún**, „ciot, buturugă, butuc". Într-adevăr, lucru pe care-l menționează și E. Cabej, în limba albaneză, Kërcu etc., „nu se întîlnește nicăieri ca denumire a buturugii de Crăciun, ci cu sensul general". Ne unim, deci, cu el în ce privește „faptele culturale" prezentate, cu reflexele lor în cuvintele respective, cînd se arată concordanța dintre cele două planuri: cum, la unele popoare, seara de Crăciun este numită după respectivul butuc care se arde atunci — așa cum se petrec lucrurile la letoni, la sîrbo-croați și la albanezi (la aceștia din urmă, de pildă, seara de Crăciun se numește **nata e buzmit** „noaptea buturugii") — precum ne unim și cu celelalte de acest fel. Dar nu sîntem de acord cu el cînd scrie: „În lumina acestor date, în ciuda faptului că ne lipsesc informații cu privire la fazele mai vechi ale albanezei, trebuie să presupunem că Kërcún a trecut în limba română cu sensul profan și a cunoscut abia pe teren românesc evoluția spre semnificația «buturugă de crăciun» și apoi spre sărbătoarea însăși". La care noi răspundem că nu este nevoie să facem „în ciuda faptelor". Iar „de fapt", termenul nu putea veni din albaneză în română, în perioada unității acesteia, deoarece respectivul obicei, „rit" era la aceștia „de cînd lumea". Nu era, deci, nevoie să renunțe măcar la o parte din ei, și să-i ia de unde nu există și nu existau cu sensul specific. Și de ce ar fi apelat românii la limba albaneză, să ia de acolo un termen neconsacrat și lipsit de strălucire, „surghiunindu-l" pe al lor, care nu se putea să fie lipsit de numitele însușiri? Și, iarăși, admițînd prin absurd această „indignitate" pentru vechiul termen de la marea și sfînta lor sărbătoare, oare trebuiau să recurgă la împrumut pentru noua numire, nu se putea face aceasta din „resurse interne", nu mai exista altă numire pentru el în țară? De aceea noi considerăm că termenii atît de înrădăcinați, încît au durat și după venirea creștinismului, dînd numele sărbătorii în cauză, provin din fondul comun al populațiilor nord și sud-dunărene, sînt aici dinainte de venirea romanilor — cînd și aceștia din urmă

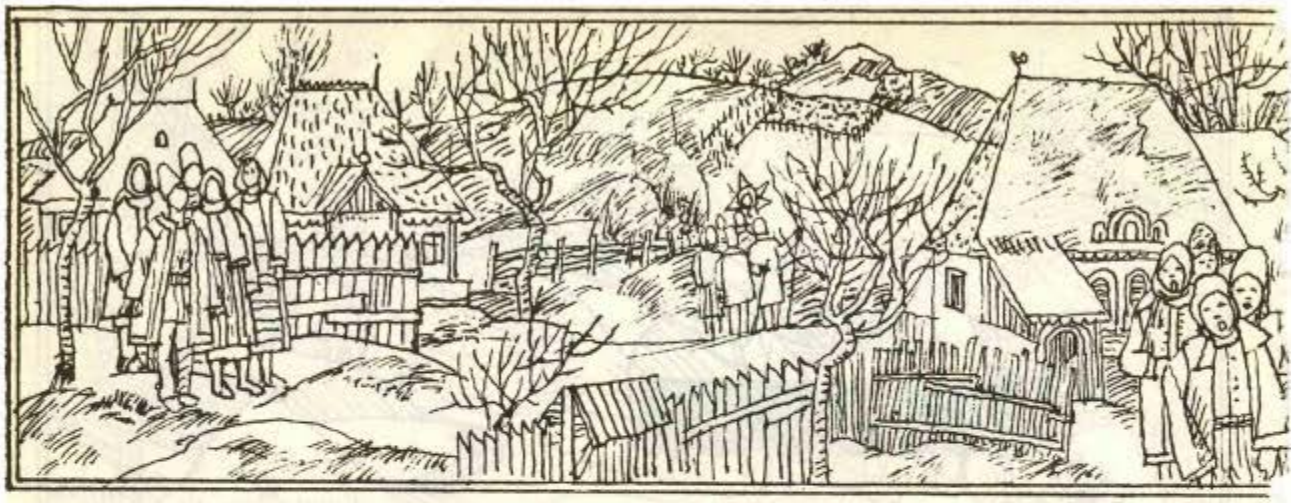

le-au adus, la rîndu-le, închinarea de cuviință, n-au putut să-i înlocuiască cu termeni din limba lor, căci erau prea îndatinați în „ordinea" lumii arhaice. Dar cu vremea, așa cum biserica creștină a putut să se suprapună, cînd „noul soare" al credinței a luat locul vechiului soare, „ordinea romană" a putut da numire nu chiar pentru numita sărbătoare, ci pentru ajunul ei. Și aceasta este o mare mărturie și confirmare pentru cele spuse de noi : după „presiunea" culturală, politică, administrativă (ceea ce, firește, nu putea să o facă cultura, politica și statul inexistent corespunzător zonei limbii din care provine albaneza) etc., ziua de Ajun a sărbătorii solstițiului de iarnă a luat haină latină și s-a numit ziua de **Ignat**, adică „ziua (omului) Focului" — așa cum și ziua următoare apărea sub haina mitică : „Moș Crăciun". Atunci, la marea cumpănă a cursei solare, cuvîntul de ordine era mobilizarea tuturor forțelor naturii și oamenilor pentru a susține, a-i da noi puteri **bătrînului** soare — de unde și translatarea asupra lui „Crăciun" — să reînceapă anuala cursă solară. Și desigur că focurile pămîntenilor contribuiau mult la aceasta — drept care pe toate meridianele pămîntului se întindea, atunci, mare vîlvătaie, iar soarele, precum știm, trecea cumpăna. De aceea o făceau mereu și după înstăpînirea creștinismului; iar aceasta era ușurată prin faptul că sărbătoarea creștină a fost stabilită pe 25 decembrie. Dar oamenii pămîntului și ai soarelui continuau să o serbeze la vechea și adevărata cumpănă a soarelui „natural", începînd din ajunul ei — la 20 decembrie — așa cum se orînduiau lucrurile la toate serbările și datele solemne — cum se petrec lucrurile în continuare, chiar în lumea „profană". Desigur, biserica creștină a dat cu vremea și acestei sărbători haină nouă, a dedicat-o „sfîntului" Ignat ; dar, de fapt, sfîntul creștin își avea locul adevărat la alte date ale anului, nu la aceasta.

Așa s-au petrecut lucrurile în linii generale, iar în ce privește desfășurarea lor în amănunt, nu ne ocupăm aici. Socotim, însă, că „întemeierile" cuvenite s-au făcut, și, de aceea, după ce am văzut mărturiile pe care le aduce numele și „suita" lui, să vedem, în continuare, altfel, nerelevate pînă acuma, descinzînd și ele... din soare. Iar cercetarea noastră ne va duce astfel pe drumuri mai depărtate — cum este și mersul firesc și mitic al soarelui — dar nu fără folos, pe cît sperăm.

Să pornim, dar, pe acest drum — „al basmelor" — cum a pornit, l-a străbătut și eroina din poveste, pînă ce a ajuns în împărăția lui. Iar asemenea călătorie prin zone solare începe acum cu o poveste, din ale cărei numeroase variante vom înfățișa doar o parte. Și dînd în extenso următoarea, să ascultăm cum se deșterne povestea de la „gura sobei", la Crăciun — în Moldova, în județul Tecuci : „Venindu-i Sfintei Fecioare vremea să nască, a fugit de la casa părintească și s-a oprit la gospodăria a doi bătrîni — Crăciun și Crăciunoaie, oameni cumsecade de altfel, dar care cu nici un chip n-au vrut s-o primească în casă, spre a nu le spurca cuprinsul cu nașterea unui prunc zămislit din greșeală. De aceea, închizîndu-i ușa, Maria fecioară, simțindu-se cu totul neputincioasă de a merge înainte, s-a tras într-un șopron de vite, unde s-a și culcat în ieslea boilor, în paie. Aici, începînd durerile nașterii. Maica Domnului a purces a se văita. Crăciunoaie, auzind-o și știind ce însemnează o naștere de copil, i s-a făcut milă de dînsa, și fără a vesti pe Crăciun — unchiașul — a ieșit afară și s-a dus la sf. Fecioară în iesle. Acolo a ajutat-o la naștere, a tăiat buricul pruncului, a culcat lăuza pe paie și a învelit-o, cu un cuvînt, a îndeplinit tot rostul moșitului. După aceasta a mers în casă și i-a spus lui Crăciun: — Uita așa și așa. Fecioara izgonită de noi s-a dus în ocolul vitelor și acolo a născut. Ce puteam face eu altceva decît s-o ajutorez ? Unchiașul ei însă nu era om de înțelegere. A apucat-o pe babă de mînă, a adus-o la tăietor și acolo i-a ciuntit mîinile din încheieturi ; apoi, înspăimîntat de acestea toate care s-au întîmplat la casa lui, a plecat și s-a dus în sat. În urmă, moașa Crăciunoaia a umplut cum a putut un ceaun cu apă, l-a pus cu gura pe foc și cînd a crezut că apa este numai bună pentru scăldătoare, i-a spus Maicii Domnului să încerce apa și să vadă cum este. Maica Domnului însă i-a răspuns : — Încearcă și dumneata, moașă Crăciunoaie ! Crăciunoaie vîri mîinile amîndouă în apă și deodată văzu că partea tăiată îi crește la loc mult mai curată și mai frumoasă ca la început. De la această minune se crede pretutindeni că moașele au mîini de aur curat." Fără să ne mai oprim la „subvariantele" locale, să înfățișăm, tot în întregime, o variantă din Transilvania — care, în final, ne pune și pe drumul dezlegării enigmei. Ea ne spune că la nașterea lui Iisus, „baba lui moș Crăciun, Crăciuneasa, s-a dus de a moșit pe Maica Domnului. Cînd a auzit moș Crăciun că femeia sa a lucrat în ziua lui, i-a tăiat mîinile **pe loc.** Atunci Crăciuneasa s-a dus la Maica Precista și plîngînd i-a spus ce-a pățit și i-a arătat mîinile. Maica Precista a suflat peste mîinile Crăciunesei și îndată mîinile i

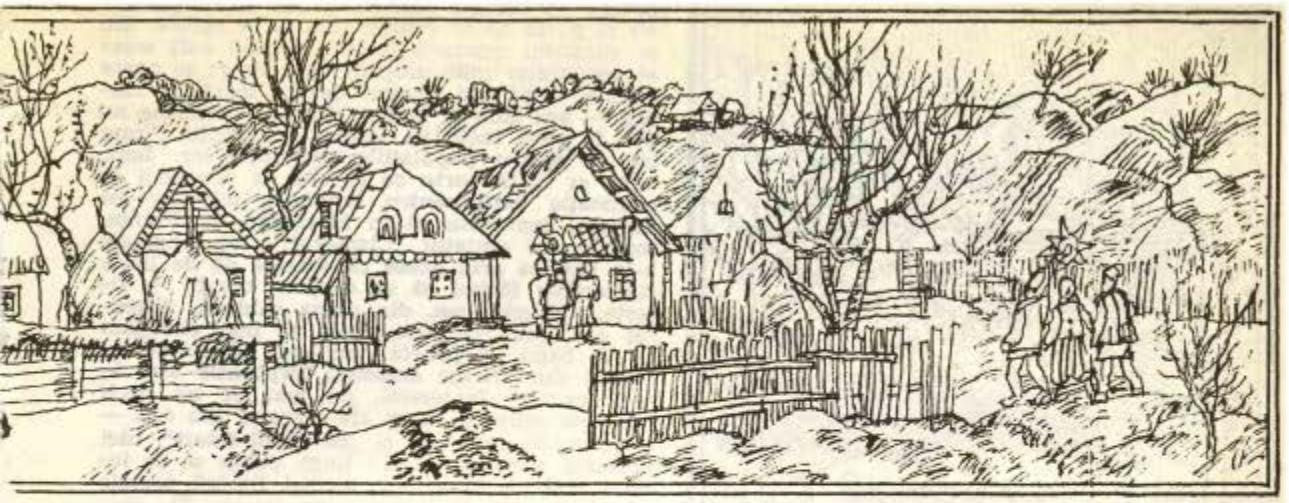

s-au făcut frumoase și curate, iar nu zbircite cum erau înainte de aceasta. De atunci a rămas datină să se facă pomenitul colac, care se unge pe deasupra cu gălbenuș de ou, ca să sclipească întocmai cum sclipeau atunci mîinile Crăciunesei". Într-adevăr povestea înfățișată se leagă de o credință din aceleași părți ale Transilvaniei — după care este bine ca fiecare să facă de Crăciun măcar cîte un colac, care să aibă înfățișarea unei mîini cu degetele întinse. Și menționînd că în Bucovina se fac colaci rotunzi ca soarele, să subliniem că din cea dintîi înfățișare s-au dezvoltat și celelalte motive pe care le-am văzut, ea este la baza tuturor, substratul străvechi și autentic. Dar în căutarea și stabilirea lui, a valorii și semnificațiilor originare, e bine să aruncăm o cît de scurtă privire și asupra motivului „mîinilor tăiate", cum se găsește el, în tipul de basm respectiv, în folclorul popoarelor din Europa și de mai departe. Deci, considerînd bogatul material referitor la tipul și motivul numit, noi subliniem și relevăm aici doar următoarele : apariția Maicii Domnului în legendele noastre de Crăciun este nu numai secundară, dar și tardivă — în Apus din secolul XV, iar la noi de abia din secolul XVIII, pe urma traducerilor din literatura creștină apuseană, ajunse la noi prin filieră greacă. Din analiza lor reiese că motivul „mîinilor tăiate" este legat în ultimă instanță de mituri solare, asociația făcîndu-se în primul rînd pe baza „strălucirii" : a scarelui și a mîinilor — „de aur" ; și ca să nu spunem multe, să luăm cele mai vechi variante apusene și răsăritene ; în Apus aceea referitoare la Sf. Leon, în răsărit la Sf. Ioan Chrisostom — cărora li se atribuie aceeași minune atribuită mai tîrziu Maicii Domnului : vindecarea mîinilor mutilate. Or, atît **Leon**, cît și **Chrisostom** exprimă și poartă această „strălucire" : al doilea în nume, „Gură de aur", întîiul metaforic, prin aceeași culoare galben-aurie a leului, drept care a și fost de atîtea ori simbol solar. Iar „mîinile de aur" de care vorbește varianta românească înfățișată, cum vorbesc și altele, sînt, ca și „strălucirea" colacilor din a doua legendă prezentată, semne al vechii lor legături cu astrul zilei, cu acest fond mitic — indiferent de faptul că ele ar împlini acum prin palingeneză acest rol. Legendele românești au, însă, și substratul de care am vorbit forma colacilor de Crăciun sub forma unei mîini cu degetele întinse, începătură a lor și a luminării noastre. **Alpha** după care va veni în continuare și **Omega**. Într-adevăr, ele descind din practicile și riturile de la solstițiul de iarnă, cînd pe lîngă focurile cu care oamenii veneau atunci să susțină soarele, să-i dea puteri în cursa eternă, erau multe alte mijloace, pe care le vom vedea mai departe — dar și acesta : mîinile, care poate vor fi fost aici să-i dea puteri, **să-i activeze**, interpretare la care ne îndeamnă atîtea practici străvechi în ținuturile noastre — și în alte părți — de a închina mîini zeităților, cînd, sigur, nu toate erau dedicate cu scopul **vindecării oamenilor** — vor fi fost și de acelea aduse pentru **uzul divinității**. Mai apropiat pare, însă, că datina de a face la Crăciun colaci „strălucitori", în forma unei mîini cu degetele întinse, descinde dintr-o reprezentare solară pe care o găsim din cele mai vechi timpuri în țara noastră, în Europa și în celelalte continente. Și iată mai întîi unele din meleaguri mai îndepărtate, celebre în cultura universală : în cea mai veche civilizație istorică din această parte a lumii unde ne aflăm, în Egipt, conform stilului culturilor arhaice de a exprima partea prin întreg și întregul prin parte — **totum pro parte** și **pars pro toto** —, zeul Horus este reprezentat printr-un singur element al mîinii drepte, prin „degetul arătător", cînd acesta închipuie raza solară și este semn, reprezentare a mîinii. Și tot aceeași civilizație egipteană ne aduse reprezentarea integrală a mîinii solare în și mai cunoscutele înfățișări în arta plastică ale marelui reformator în religie, faraonul Amenhotep al IV-lea, cel care a pus în fruntea pantheonului egiptean noul chip al zeului soarelui : **Aton (Aten)** „Discul solar" — proclamînd aceasta și prin noul nume luat : **Ekhnaton** „Slava lui Aton". De la el sînt mai multe reprezentări ale „mîinilor solare", dintre care aceea de pe renumitul basorelief înfățișînd pe faraon și soția, vorbind de pe un balcon supușilor săi, „catehizîndu-i" în noua credință — întîiul henoteism din istoria religiilor — în timp ce soarele coboară o ploaie de raze-mîini asupra personajelor regale. Nu vom spune mai mult despre acestea și despre altele din diferite părți ale globului, ci vom trece direct la urme și mărturii din țara noastră — începînd cu cele descoperite în peșterile din Oltenia. Iar dintre desenele rupestre de aici, în care apar diferite figurări ale mîinii, unele au fost considerate în legătură cu adorarea, cultul zeului soarelui ; or, alături de acestea apare cu timpul și simbolul solar. Asemenea figurări ale soarelui apar mai departe și din alte mărturii arheologice, cum sînt cele de la Tei-Snagov, unde avem, pe două urme de vase, reprezentarea mîinilor și a discului solar, în timp ce pe o ștampilă este reprezentată o figură umană în picioare, cu brațele ridicate și degetele mîinilor desfăcute. Ea constituie

cea mai veche mărturie și model pentru forma identică a colacilor de Crăciun, făcuți pentru aceeași slujbă a zeului solar — două capete la distanță de atitea milenii. Nu mai amintim, deci, de alte mărturii din vremea veche și străveche, nici nu ne oprim să considerăm frecvența și importanța motivului mîinilor sacre la marele zeu al tracilor sud-dunăreni, Sabazios, care, în final, evoluase spre stadiul de zeu solar — ci numai vom reaminti și sublinia aici marea importanță a cultului solar la geto-daci, demonstrată impresionant de ultimele descoperiri arheologice : aceeași reprezentare a discului solar pe unele din vasele pictate descoperite la Sarmizegetusa, fragmentele carului solar în miniatură de la Piatra Roșie și splendidul soare de piatră din aceeași capitală dacă. **Acestea ar fi originile motivelor solare numite, care au durat pînă în vremea noastră, sub formele arătate.** Legate de acestea sînt, însă, și altele, tot multimilenare, de tot atita largă răspîndire, pe cît sînt de necunoscute, neexplicate — și, iarăși, tot atît de revelante, pe cît n-au fost relevate. Și iată cum își fac ele apariția în istorie, venind din preistorie. Tocmai am vorbit despre figurările mîinilor care s-au păstrat pînă în zilele noastre între desenele rupestre din Oltenia, despre simbolurile solare de acolo etc., iar în fața lor noi punem acuma desene rupestre de aceeași natură din Scandinavia și Uniunea Sovietică, mărturii străvechi despre același cult solar, reprezentînd o figură divină cu brațele întinse sau înălțate, în general foarte lungi, terminate cu mîini de o mărime încă mai mare. Iar la capătul celălalt al Europei, în Irlanda, Lugh, marele zeu solar al celților, purta numele de **Lavada** (din **lamh-fhada**) „cu mîinile lungi", pentru că brațele sale erau atît de lungi, încît el putea să se încalțe fără să se aplece. Ele ar constitui mărturii despre vechiul cult solar al popoarelor indoeuropene — ceea ce se poate afirma, după noi, numai despre mărturia celtică — așa cum și la noi, desenele amintite nu pot fi puse toate pe seama getodacilor ; este loc și pentru populațiile dinaintea lor. Însă, orice ar fi în parte cu acestea și revenind la explicația dată pentru lungimea mîinilor lui **Lavada**, fapt este că în Morbihan, în Franța, soarele are epitetul „Cizmarul" ; iar numele s-ar explica prin aceea că soarele dă de lucru cizmarilor, făcînd să se despice saboții — firește, adăugăm noi, din cauza căldurii, dogoarei ce aduce (și este cazul să mai adăugăm că, la basci, el poartă epitetul „Brutarul" — tocmai din pricina aceasta). Explicația este în mod evident fantezistă, nu mai de soi decît cea dată mîinilor lungi ale marelui zeu celt — unde acesta mai este și „cu capul întors", căci judecata normală ar fi : Lugh putea să se încalțe fără să se aplece, tocmai fiindcă brațele sale erau atît de lungi — nu invers. Și, căutînd explicația numitei reprezentări care dă asemenea „răsuciri" și dureri de cap, să vedem mărturia ce o aduce folclorul scandinav : aici în ținutul cu desenele rupestre în cauză, țăranii îi dau respectivei figuri aceeași numire : **Skomakeren** (= germ. **Schuhmacher**) „Cizmarul". Or, această reprezentare și numire neînțeleasă este „foarte de înțeles" dacă este întrebată, interpelată cum se cuvine, în graiul ei. Iar el ne spune — ca și graiul basmelor despre eroina care a trebuit să aibă încălțăminte de fier ca să ajungă la casa soarelui — că acesta are nevoie de încălțări pentru cursa cerească, diurnă și anuală, că are mare nevoie de „cizmar", nu el este așa. Iar oamenii culturii arhaice, care aveau, la rîndul lor, înțelegere pentru cel numit de ei „Călătorul", îi procurau cu mare grijă mijloacele necesare — fiecare după posibilitățile sale. Astfel, dacă cei din Bretania nu-i puteau oferi decît încălțăminte de lemn, saboți — la nivelul portului, civilizației lor — alții îi ofereau în fiecare an un atelaj cu patru cai, cînd el nu mai avea altă grijă... decît să ție hățurile. Citeodată însă, acesta era redus doar la un iepure, așa cum se spune încă în folclorul din Oltenia — în ținutul numit, cu desenele rupestre. Și știau, vezi bine, „olteni" ce făceau, căci iepurele este foarte iute de fugă, lasă în urmă și cai. Deci, dacă stăm și socotim bine, tot olteni erau mai pricepuți în de astea — cum au fost totdeauna.

Și cîte alte mijloace n-au născocit oamenii pentru bietul soare, pe care cititorul poate să le înșire acuma și singur în gînd — cînd a și înțeles de ce își puneau, își pun și acum copiii — pe vremuri și virstnicii — încălțările la gura sobei, la ușă, în întîmpinarea lui „Moș Crăciun", ba încă și a „suitei sale mitice", motive din viața Sf. Spiridon și Nicolae — atît la noi, cît și la popoarele învecinate și de mai departe. N-am mai sfîrși de am înșira toate acestea, și altele. Ci noi vom releva acum doar un lucru în legătură cu aceeași fuziune, cu același „sincretism" văzut mai înainte între ultimele figuri numite — în planul focurilor de Crăciun — și în însuși sensul cuvîntului „Crăciun" la ruși (= Spiridon). Anume faptul că ultimul numit acuma era și patronul breslei cizmarilor la noi — și totodată al luminărarilor, stări care evidențiază cît de puternic și neclintit au durat pînă în zilele noastre străvechi elemente ale culturii geto-dace, și încă

Continuare în pag. 177

MAPAMOND ● MAPAMOND ● MAPAMOND ● MAPAMOND

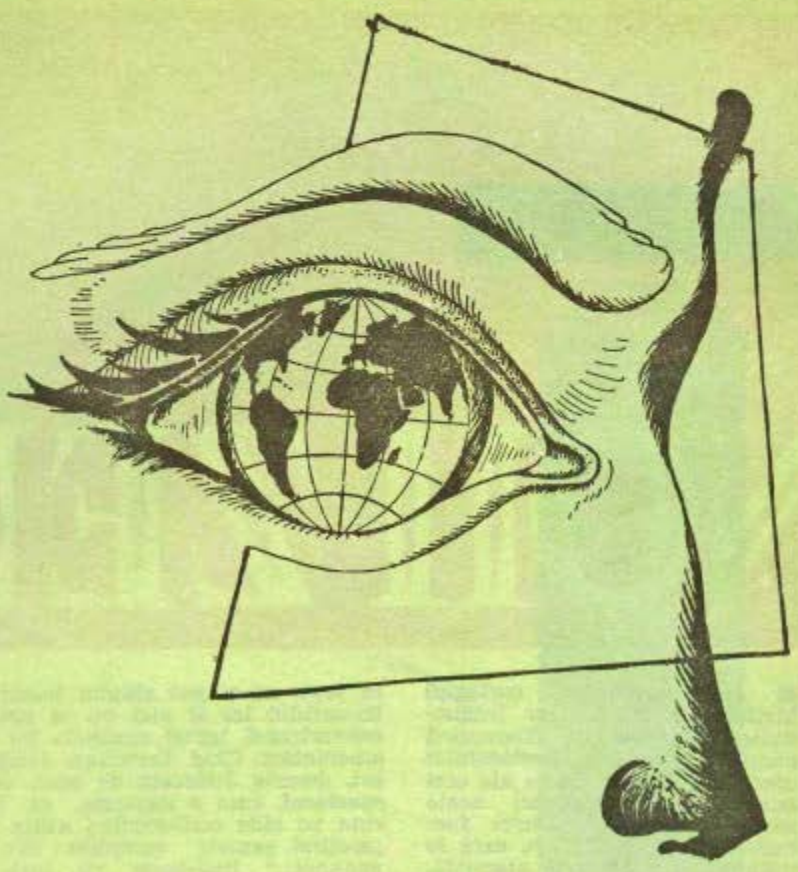

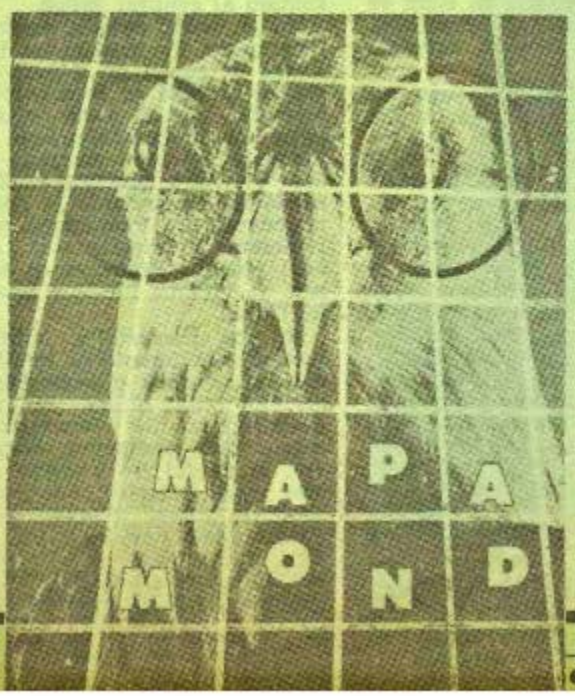

E.M. CIORAN

NOII ZEI

Cel care urmăreşte cortegiul ideilor şi al credinţelor ireductibile ar trebui să zăbovească neapărat şi asupra spectacolului oferit de primele secole ale erei noastre : ar descoperi acolo modelul însuşi al tuturor formelor de conflict pe care le întîlnim, sub o formă atenuată, în orice moment al istoriei. Aceasta se înţelege de la sine : este epoca în care oamenii s-au urît mai mult ca niciodată. Meritul le revine creştinilor, febrili, intransigenţi, experţi de la bun început în arta detestării, în timp ce păginii nu mai ştiau minui decît disprețul. Agresivitatea este o trăsătură comună oamenilor şi zeilor noi.

Dacă un monstru de blajinătate, care nu ştie ce-i harţagul, ar vrea totuşi să-l înveţe, sau măcar să-i afle preţul, cel mai simplu lucru ar fi să-i citească pe unii autori ecleziastici, începînd cu Tertulian, cel mai strălucit dintre toţi, şi încheind, să zicem, cu sfîntul Grigore din Nazianz, veninos şi totuşi insipid, al cărui discurs împotriva lui Iulian Apostatul îţi trezeşte pe loc pofta de a te converti la păginism. Împăratului nu i se recunoaşte nici o calitate ; cu o satisfacţie făţişă, i se contestă sfîrşitul eroic în războiul împotriva perşilor, unde ar fi fost chipurile ucis de „un barbar, măscărici de meserie, care urma oştirea, pentru a-i face pe soldaţi să uite de suferinţele războiului cu năzbîtiile şi vorbele sale de duh". Nici urmă de eleganţă, nici cea mai mică grijă de a părea cît de cît demn de un astfel de adversar. De neiertat în cazul unui sfînt e şi faptul că îl cunoscuse pe Iulian la Atena, pe vremea cînd, tineri, amîndoi frecventau şcolile de filosofie.

Nimic mai odios decît tonul celor care apărînd o cauză, aparent compromisă, cîştigătoare în fapt, nu-şi pot stăpîni bucuria la gîndul triumfului lor şi nici nu se pot împiedica să convertească înseşi spaimele lor în tot atîtea ameninţări. Cînd Tertulian, sardonic şi înfricoşat, descrie Judecata de apoi, **cel mai mare spectacol,** cum o numeşte, el îşi imaginează cum va rîde contemplînd atîţia monarhi şi zei „scoţînd gemete cumplite din străfundurile genunei..." Insistenţa cu care le reamintea păginilor că sunt pierduţi, şi ei, şi idolii lor, avea de ce să exaspereze chiar şi spiritele cele mai moderate. Suită de pamflete camuflate în tratate, apologetica creştină reprezintă un sumum al genului bilios.

Nu se poate respira decît la umbra divinităţilor uzate. Pe măsură ce te convingi de acest lucru, îţi repeţi cu groază că de ţi-ar fi fost dat să trăieşti în momentul ascensiunii creştinismului, n-ai fi putut scăpa probabil de fascinaţia lui. Începuturile unei religii (ca toate începuturile) sunt negreşit suspecte. Şi totuşi doar ele au o oarecare realitate, doar ele sunt **adevărate** ; adevărate şi abominabile. Nu asişti nepedepsit la instaurarea unui zeu, oricare ar fi acesta, şi oriunde s-ar ivi. Inconvenientul nu-i recent : Prometeu îl semnala la timpul său, el, victima lui Zeus şi al noii clici instalate în Olimp.

Nu atît perspectiva mîntuirii cît pornirea înverşunată împotriva lumii antice îi tîra pe creştini în unul şi acelaşi elan distrugător. Cum cei mai mulţi dintre ei veneau de aiurea, dezlănţuirea lor împotriva Romei este explicabilă. Dar, indigenul, atunci cînd se convertea, la ce fel de frenezie putea să participe ? Mai puţin înzestrat decît ceilalţi, el nu avea decît un singur refugiu : să se urască pe sine. Fără această deviere a urii, insolită, la început, apoi molipsitoare, creştinismul ar fi rămas o simplă sectă, mărginită la o clientelă străină, singura, la drept vorbind, capabilă să schimbe

vechii zei, fără eforturi și pe un cadavru bătut în cuie. Cel dornic să știe cum ar fi reacționat ei înșiși la convertirea lui Constantin, trebuie să se închipuie în locul unui apărător al tradiției, al unui păgin mîndru că-i păgin : cum să accepți crucea, cum să tolerezi ca pe stindardele romane să figureze simbolul unei morți dezonorante ? Totuși oamenii s-au resemnat, și greu ne putem imagina suma de înfrîngeri lăuntrice din care a izvorît această resemnare ce avea să devină curînd generală. Dacă, pe plan moral, o putem concepe ca încununare a unei crize, acordîndu-i astfel statutul sau scuza unei convertiri, ea devine trădare de îndată ce n-o mai considerăm dintr-o perspectivă politică. A-i abandona pe zeii care au făcut Roma însemna a abandona Roma însăși, pentru a te alia cu acea „nouă rasă de oameni abia născuți, fără patrie și tradiții, încîrdășiți întru sfărîmarea tuturor instituțiilor religioase și civile, urmăriți de justiție, înfierați de toată lumea, dar făcîndu-și un titlu de glorie din aversiunea unanimă...“ Diatriba lui Celsus datează din 178. Cu aproape două secole mai tîrziu, Iulian avea să scrie la rîndul său : „Considerați-mă cel mai mare impostor dacă veți descoperi sub domnia lui Tiberiu sau a lui Claudiu o singură minte aleasă, care să se fi convertit la ideile creștine“. „Noua rasă de oameni“ avea să se zbată multă vreme pînă să pună stăpînire pe spiritele alese. Cum să te încrezi în acești necunoscuți răsăriți din pleava societății, și care prin toate gesturile lor nu stîrneau decît dispreț ? Chiar așa : cum să accepți zeul celor pe care îi disprețuiești și care pe deasupra era și de fabricație recentă ? Numai vechimea garanta validitatea zeilor, și toți erau tolerați, fără deosebire, cu condiția să nu fie proaspăt apăruți. Foarte supărătoare în acest caz era noutatea absolută a Fiului : un contemporan, un parvenit... El mai cu seamă, personaj antipatic, pe care nici un **înțelept** nu-l prevăzuse și nu-l prefigurase, a „șocat“ cel mai tare. Apariția lui a fost un scandal ; patru secole i-au trebuit lumii pentru a se obișnui cu ei. Tatăl, o cunoștință veche, fiind **acceptat**, creștinii, din rațiuni tactice, s-au năpustit asupra lui și l-au adoptat. Cărțile care îl glorificau, și al căror spirit era perpetuat de Evanghelii, nu erau, oare, după Tertulian, anterioare cu cîteva secole templelor, oracolelor, zeilor păgîni ? Odată pornit, apologetul ajunge chiar să susțină că Moise precede cu cîteva milenii căderea Troiei. Asemenea divagații erau menite să combată efectul pe care îl puteau provoca unele reflecții ca aceea a lui Celsus : „La urma urmei, evreii, cu multe secole în urmă, s-au constituit într-un corp de națiune, și-au statornicit legi spre folosința lor, pe care le mai păstrează și astăzi. Bună, rea, și indiferent de ce am spune noi, religia ce-o practică este religia moștenită din moși strămoși. Rămînîndu-i credincioși, ei fac exact ce fac și ceilalți oameni care își păstrează fiecare datinile țării lor“.

Conformîndu-te prejudecății vechimii înseamnă implicit să-i recunoști pe zeii indigeni ca singurii legitimi. Din calcul, creștinii voiau într-adevăr să se încline în fața acestei prejudecăți, dar nu puteau să meargă mai departe și s-o adopte integral, cu toate consecințele implicate, fără să piară ei înșiși. Pentru un Origene, zeii etnici erau niște idoli, rămășițe de politeism ; la timpul său, sfîntul Pavel îi izgonise în rîndul demonilor. Iudaismul îi socotea pe toți la fel de mincinoși, în afară de unul, al său. „Singura lor vină, spune Iulian despre evrei, este că străduindu-se neîncetat să-și mulțumească zeul, nu-l slujesc în același timp și pe ceilalți“. El îi laudă totuși pentru

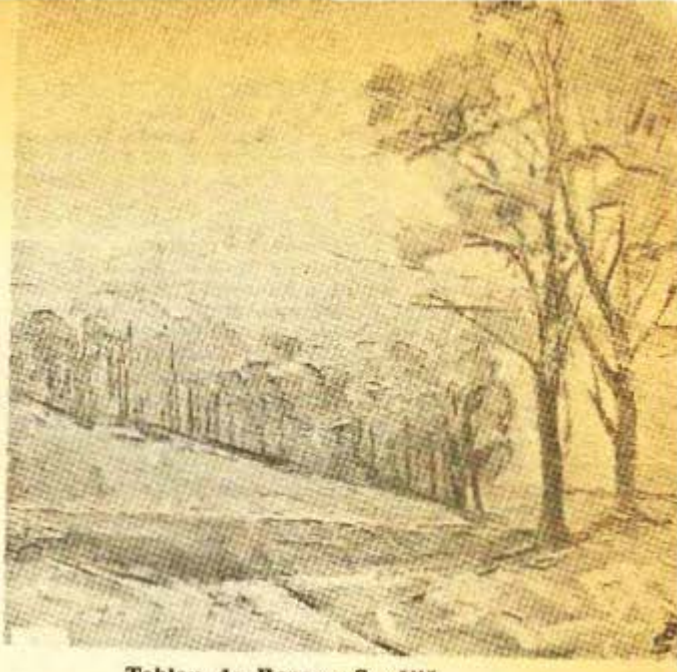

Tablou de Benone Șuvăilă

repulsia lor față de modă în materie de religie. „Mă feresc de orice schimbare, și mai ales cînd e vorba de zei“, — e o mărturie care l-a discreditat și pe care toți o folosesc pentru a-l eticheta drept „reacționar“. Dar, ne întrebăm, ce fel de „progres“ reprezintă creștinismul în raport cu păginismul ? Nu se poate vorbi de un „salt calitativ“ de la un zeu la altul, nici de la o civilizație la alta. Și nici de la un limbaj la altul. Cine ar îndrăzni să proclame superioritatea scriitorilor creștini asupra celor păgîni ? Sfîntul Ieronim, de pildă, ne mărturisește aversiunea ce-o încerca citindu-i pe Profeții, care aveau totuși alt suflu și alt stil decît Părinții Bisericii, după ce se cufundase iarăși în Cicero și Plaut. „Progresul“, în epocă, se întrupa în acești Părinți de necitit : a le întoarce spatele însemna oare că treci la „reacțiune“ ? Iulian avea perfectă dreptate preferîndu-le pe Homer, Tucidide sau Platon. Edictul prin care interzicea profesorilor creștini comentarea autorilor greci a fost viu criticat, și nu numai de adversarii săi, dar și de toți admiratorii din toate timpurile. Fără intenția de a-i lua apărarea, nu te poți opri totuși să-l înțelegi. Avea de a face cu niște fanatici ; pentru a le impune, trebuia întocmai ca ei să întreacă din cînd în cînd măsura, să debiteze cîte o insanitate la adresa lor, căci altminteri aceștia l-ar fi disprețuit considerîndu-l amator. Le-a cerut așadar acestor „învățători“ să imite scriitorii pe care îi comentau și să împărtășească opiniile lor cu privire la zei. „Dar dacă ei cred că acești autori s-au înșelat asupra esențialului, n-au decît să se ducă în bisericile galileenilor să-i comenteze pe Matei și pe Luca !“

În ochii anticilor, cu cît recunoști mai mulți zei, cu atît slujești mai bine Divinitatea, ei nefiind decît înfățișările, chipurile ei. A voi să le limitezi numărul era o impietate ; a-i suprima pe toți în folosul unuia singur, o crimă. Tocmai de această crimă s-au făcut vinovați creștinii. Ironia la adresa lor nu mai avea nici un efect ; răul pe care îl răspîndeau cîștigase prea mult teren. Toată acreala lui Iulian venea tocmai din neputința de a-i trata cu dezinvoltură.

Politeismul răspunde mai bine diversității tendințelor și impulsurilor noastre, cărora le oferă posibilitatea de a se exersa, de a se manifesta, fiecare dintre ele fiind liberă să tindă, potrivit naturii sale, spre zeul care îi convine pe moment. Dar ce să faci cu unul singur? cum să ți-l închipui, cum să-l folosești? Odată instalat, el te obligă să trăiești mereu **sub presiune.** Monoteismul ne comprimă sensibilitatea: ne aprofundează, îngustîndu-ne; sistem de constrîngeri ce ne conferă o dimensiune lăuntrică în detrimentul înfloririi puterilor noastre, el se așează ca o stavilă, ne oprește expansiunea, ne dereglează. Cu zei mai mulți, eram fără îndoială mai **normali,** decît suntem acum cu unul singur. Dacă **sănătatea** este un criteriu, ce recul reprezintă monoteismul!

Sub regimul mai multor zei, fervoarea se împarte; cînd se adresează unuia singur, ea se concentrează și se exacerbează, ajungînd în cele din urmă să degenereze în agresivitate, în **credință.** Energia nu se mai dispersează, se îndreaptă toată într-o unică direcție. Remarcabil în păginism era faptul că nu se făcea o distincție radicală între a crede și a nu crede, a avea sau a nu avea credința. De altminteri, credința este o născocire creștină; ea presupune unul și același dezechilibru atît la om cît și la Dumnezeu, și unul și altul prinși în vîltoarea unui dialog pe cît de dramatic pe atît de delirant. De aici înverșunarea ce caracterizează noua religie. Cea veche, mult mai **umană,** îți lăsa facultatea de a alege zeul pe care îl voiai; cum nu-ți impunea nici unul, rămînea să ți-l alegi singur. Cu cît erai mai capricios, cu atît simțeai mai mult nevoia să-i schimbi, să treci de la unul la altul, fiind deplin încredințat că de-a lungul unei existențe, vei găsi mijlocul de a-i iubi pe toți. Unde pui că erau pe deasupra și modești, nu pretindeau decît respect; îi salutai, nu îngenunchiai în fața lor. Pentru un spirit hărțuit și fără de astîmpăr, ale cărui contradicții nu erau și nici nu puteau fi rezolvate, ei reprezentau idealul: ce șansă, în descumpănirea lui itinerantă, să-i poată **încerca** pe toți să să fie aproape sigur că l-a nimerit chiar pe cel de care avea nevoie în clipa aceea! Odată cu triumful creștinismului, libertatea de a evolua printre ei și de a-ți alege unul după plac devine de neconceput. Coabitarea lor, admirabila lor promiscuitate se încheiase. Oare cutare estet, obosit de păginism dar încă nu scîrbit, ar mai fi aderat la noua religie dacă ar fi bănuit că avea să se întindă de-a lungul atîtor secole? ar mai fi schimbat oare fantezia proprie unui regim cu idoli interșanjabili pe un cult al cărui zeu avea să se bucure de-o asemenea fioroasă longevitate?

În aparență, omul și-a dăruit zei din nevoia de a fi ocrotit, apărat; în realitate, din dorința lacomă de a suferi. Cîtă vreme credea că există o mulțime de zei, își acordase o libertate de joc, niște căi de ieșire; mărginindu-se mai tîrziu la unul singur, și-a aplicat un supliment de piedici și de chinuri. Doar un animal care se iubește și se urăște pînă la viciu își putea oferi luxul unei aserviri atît de apăsătoare. Ce cruzime față de noi înșine să ne legăm de marele Spectru și să ne încătușăm soarta de a lui! Zeul **unic** face viața irespirabilă.

Creștinismul a folosit rigoarea juridică a romanilor și acrobația filosofică a grecilor, nu pentru eliberarea spiritului, ci pentru înlănțuirea lui. Înlănțuindu-l, l-a obligat să se aprofundeze, să descindă în el însuși. Dogmele îl întemnițează, îi fixează limite exterioare pe care nu le poate încălca sub nici un motiv; în același timp, îl lasă liber să-și cutreiere universul, să-și exploreze propriile ameteli și, pentru a scăpa de tirania certitudinilor doctrinale, să caute ființa — sau echivalentul ei negativ — în punctul extrem al oricărei senzații. Aventură a spiritului încătușat, extazul este în mod necesar mai frecvent într-o religie autoritară decît într-o religie liberală; pentru că, atunci, el este un salt spre intimitate, recursul la abisuri, **fuga spre sine.**

Neavînd, atît amar de vreme, alt refugiu decît în Dumnezeu, ne-am cufundat tot atît de adînc în el ca și în noi înșine (această cufundare reprezintă singura noastră performanță reală înfăptuită în două mii de ani), am sondat hăurile lui și pe ale noastre, i-am distrus una cîte una tainele, i-am vlăguit și compromis substanța prin dubla agresiune a științei și a rugii. Anticii nu-și surmenau zeii: prea eleganți ca să-i istovească sau să facă din ei obiect de studiu. Cum trecerea funestă de la mitologie la teologie nu se operase încă, ei ignorau acea necurmată tensiune, deopotrivă prezentă în accentele marilor mistici și în banalitățile catehismului. Cînd această lume a noastră e sinonimă cu impracticabilul, și cînd simțim că, fizic, contactul ce ne leagă de ea a fost tăiat, leacul nu se află nici în credință, nici în negarea ei (și una și alta expresie a aceleiași infirmități), ci în diletantismul păgîn, sau mai exact în **ideea** pe care ne-o facem despre el.

Cel mai grav inconvenient pe care îl întîmpină creștinul este acela că nu poate sluji **conștient** decît un singur zeu, chiar dacă în practică are latitudinea de a se înfeuda mai multora (cultul sfinților!). Înfeudare salutară, ce i-a îngăduit totuși politeismului o prelungire indirectă. Fără de care, un creștinism prea pur ar fi instaurat cu siguranță o schizofrenie universală. Nu-i fie cu supărare lui Tertulian, **sufletul este în mod firesc păgîn.** Oricare zeu, cînd răspunde unor pretenții imediate, stăruitoare din partea noastră, reprezintă pentru noi un adaus de vitalitate, o „plesnitură de bici"; nu-i totuna dacă ne este impus sau dacă nu corespunde vreunei necesități. Vina păginismului este aceea de a fi acceptat și acumulat prea mulți: a murit din generozitate și exces de înțelegere, a murit din lipsă de instinct.

Dacă, pentru a învinge eul, această lepră, nu se mai mizează decît pe aparențe, e cu neputință să nu deplîngem stingerea unei religii fără drame, fără crize de conștiință, fără îndemn la remușcare, superficială, atît în principiile cît și în practicile ei. În antichitate, profundă era filosofia, nu religia, în epoca modernă, singura cauză a „profunzimii" și a inerentelor ei sfîșieri de tot felul este creștinismul.

Numai epocile lipsite de o credință precisă (epoca elenistică sau a noastră) se ocupă zelos cu clasificarea zeilor, refuzînd totodată să-i împartă în adevărați și mincinoși. Dimpotrivă, ideea că toți ar putea avea aceleași merite este inacceptabilă atunci cînd domină fervoarea. Rugăciunea nu s-ar putea adresa unui zeu **probabil** adevărat. Ea nu se prea coboară la subtilități și nici nu tolerează gradarea în interiorul supremului: chiar cînd se îndoiește, o face în numele Adevărului. **Nu implorăm o nuanță.** Toate acestea nu sunt exacte decît odată cu calamitatea monoteistă. Pentru pieta-

tea pagină, lucrurile stăteau altfel. În **Octavius** de Minucius Felix, autorul, înainte de a apăra poziția creștină, pune în gura lui Cecilius, reprezentantul păginismului : „Vedem cum sunt adorați tot felul de zei naționali : la Eleusis, Ceres ; în Frigia, Cibela ; în Epidaur, Esculap; în Caldeea, Belus ; în Siria, Astartea ; în Taurida, Diana ; Mercur la gali și toți laolaltă la Roma". Și adaugă, în legătură cu zeul creștin, singurul care nu-i acceptat : „Oare de unde vine zeul acesta unic, solitar, părăsit, pe care nu-l cunoaște nici o națiune liberă, nici un imperiu... ?"

Potrivit unei vechi prescripții romane, nimeni nu avea voie să adore în mod special zei noi sau străini, care nu fuseseră admiși, în prealabil, de stat, mai exact de senat, singurul imputernicit să decidă care merită să fie adoptați sau respinși. Zeul creștin, ivit la periferia imperiului, parvenit la Roma prin mijloace inavuabile, urma firește să se răzbune mai tîrziu pentru că a fost obligat să se strecoare pe furiș.

Nu distrugi o civilizație decît distrugîndu-i zeii. Neîndrăznind să atace frontal imperiul, creștinii i-au atacat religia. S-au lăsat persecutați numai ca s-o poată ocări mai bine, să-și satisfacă pofta nestăvilită, de-a u[illegible]. Cît de nefericiți ar fi fost dacă nu li s-ar [illegible] acordat rangul de victime ! Totul în păginism îi exaspera, pînă și toleranța. Neclintiți în certitudinile lor, nu puteau concepe, asemenea păginilor, ideea acceptării adevărurilor aparente și nici să adere la un cult în care, preoții, simpli funcționari însărcinați cu maimuțărelile ritualului, nu impuneau nimănui corvoada **sincerității**.

Cînd îți tot spui că viața nu-i de trăit decît atunci cînd poți să schimbi cînd vrei zeii și că monoteismul conține în germene toate formele tiraniei, sclavia antică nu te mai înduioșează. Era mai bine să fii sclav și să te poți închina la zeitatea pe care o voiai, decît să fii „liber" și să n-ai în fața ta decît uha și aceeași varietate a divinului. Libertatea este dreptul la **diferență** ; fiind pluritate, ea postulează fărîmițarea absolutului, destrămarea lui într-o puzderie de adevăruri, la fel de justificate și de provizorii. Democrația liberală împiedică un politeism subiacent (sau, dacă preferăm, inconștient) ; dimpotrivă, prin natura sa, orice regim autoritar este un monoteism deghizat. Ciudate efecte ale logicii monoteiste: un păgîn, odată devenit creștin, cădea în intoleranță. Mai bine să mergi la pieire însoțit de o puzderie de zei înțelegători decît să prosperi la umbra unui despot ! Într-o epocă în care, în lipsa unor conflicte religioase, asistăm la conflicte ideologice, întrebarea ce ni se pune este aceeași care obseda antichitatea muribundă ; „Cum să renunți la atîția zei pentru unul singur ?" — cu corectivul, totuși, că sacrificiul care ni se cere se situează mai jos, la nivelul opiniilor și nicidecum al zeilor. De îndată ce o divinitate, sau o doctrină, pretinde supremația, libertatea este în primejdie. Dacă vedem în toleranță valoarea supremă, orice atentat împotriva ei trebuie considerat o crimă, începînd cu acele operațiuni de convertire în care Biserica a rămas neîntrecută. Și dacă a exagerat amploarea persecuțiilor la care a fost supusă și a umflat în mod ridicol numărul martirilor, a făcut-o numai pentru că, fiind timp atît de îndelungat, o forță opresivă, avea nevoie să-și acopere nelegiuirile sub pretexte nobile : nepedepsirea unor doctrine pernicioase, nu însemna oare o trădare față de cei care s-au jertfit pentru ea ? Faptul că a procedat la nimicirea „rătăciților" și a putut, după ce

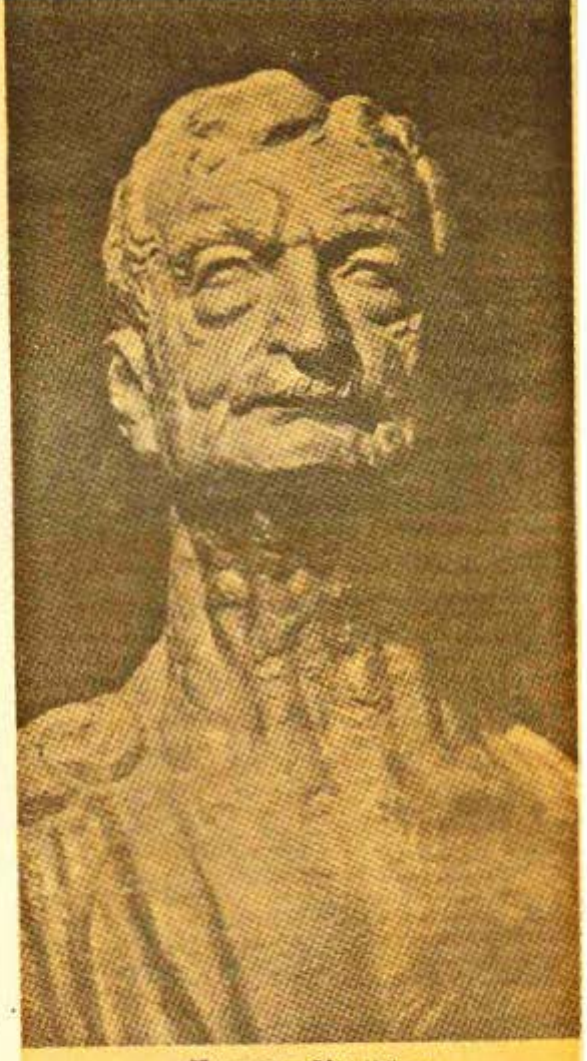

„Hermann Oberth" — Sculptură de Justin Năstase

fusese asuprită timp de patru secole, să devină ea însăși asupritoare, timp de patrusprezece, a fost așadar un act de fidelitate. Acesta e secretul, **miracolul** perenității sale. Nicicînd martiri n-au fost răzbunați mai sistematic și mai înverșunat. Cum ascensiunea creștinismului a coincis cu aceea a Imperiului, unii Părinți (Eusebiu printre alții) au susținut că această coincidență avea o semnificație profundă : un Dumnezeu — un Împărat. În realitate, desființarea barierelor naționale, posibilitatea de a circula în lungul unui stat întins și fără frontiere, i-au îngăduit neîndoielnic creștinismului să se infiltreze și apoi să reprime. Lipsit de această ușurință de a se răspîndi, ar fi rămas o simplă dizidență în sînul iudaismului, în loc să devină o religie cotropitoare și, lucru și mai supărător, o religie de propagandă. Nu scăpa nici un prilej de a recruta, de a se afirma și extinde, folosindu-se pînă și de acele îngropăciuni diurne, a căror pompă era o adevărată ofensă adusă atît păginilor cît și zeilor olimpieni. Iulian observă că, după legislatorii de altădată, „dat fiind că viața și moartea se deosebesc cu totul și întru totul, actele relative la una și la cealaltă trebuie îndeplinite separat". În prozelitismul lor deșănțat, creștinii nu erau dispuși să facă această disociere : ei

Virgil Făciu : „Cina"

cunoșteau prea bine utilitatea cadavrului și foloasele ce se pot trage de pe urma lui. Păginismul n-a escamotat moartea, dar întotdeauna s-a ferit să facă paradă de moarte. Pentru acesta, faptul că moartea nu se acordă cu strălucirea zilei, că este o insultă la adresa luminii era un principiu fundamental ; ea purcede din noapte și din zeii Infernului. Galileenii au umplut totul cu morminte, spunea Iulian, care nu-l numește pe Isus decît „mortul". Pentru păginii demni de acest nume, noua superstiție nu putea să pară decît o exploatare, o punere în valoare a hidosului. Cu atît mai mult trebuie să fi deplins progresele ei în toate mediile. Ce n-a putut cunoaște Celsus, dar Iulian a cunoscut perfect, au fost veleitarii creștinismului, cei care, incapabili să adere pe deplin, se străduiau totuși să-l urmeze, temîndu-se că, dacă se vor ține de o parte, vor fi excluși din „viitor". Fie din oportunism, fie de frica singurătății, ei voiau să mărșăluiască în rînd cu acei oameni, „născuți de ieri", dar chemați curînd să împlinească rolul de stăpîni, de călăi.

ricît de legitimă i-a fost pasiunea pentru zeii defuncți, Iulian nu avea nici o șansă să-i reînvie. În locul acestei îndeletniciri zadarnice, mai bine s-ar fi aliat din mîini cu maniheenii și împreună cu ei ar fi subminat Biserica. Astfel, sacrificîndu-și idealul, și-ar fi satisfăcut măcar resentimentele. Ce altă carte îi mai rămînea, decît aceea a răzbunării ? În fața lui se deschidea o splendidă carieră de demolator, și poate că ar fi urmat-o dacă n-ar fi fost obnubilat de nostalgia Olimpului. Nu pornești la luptă în numele unui regret. A murit tînăr, e adevărat : după abia doi ani de domnie ; să fi apucat zece sau douăzeci, ce serviciu ne-ar fi adus ! N-ar fi înăbușit, desigur, creștinismul, dar l-ar fi obligat la mai multă modestie. N-am mai fi fost chiar atît de vulnerabili, căci n-am fi trăit ca și cum am fi centrul universului, ca și cum totul, **chiar** și **Dumnezeu**, s-ar învîrti în jurul nostru. Întruparea este cea mai primejdioasă lingușire cu care ne-am amăgit. Ea ne-a conferit un statut excesiv, disproporționat în raport cu ceea ce suntem. Înălțind anecdota umană la demnitatea de dramă cosmică, creștinismul ne-a înșelat asupra nimicniciei noastre, ne-a azvîrlit în iluzie, în acel optimism morbid care, în ciuda evidenței, confundă mersul cu apoteoza. Mai înțeleaptă, antichitatea păgînă punea omul la locul cuvenit. Cînd Tacit se întreabă dacă evenimentele sunt guvernate de legi eterne sau se rostogolesc la bunul plac al întîmplării, el nu dă la drept vorbind nici un răspuns, ci lasă întrebarea doar rostită și această indecizie exprimă foarte bine simțămîntul general al anticilor. Mai mult decît oricine, istoricul, confruntat cu acel amestec de constante și de aberații din care se compune procesul istoric, ajunge în mod necesar să oscileze între determinism și contingență, între legi și capriciu, între Fizică și Întîmplare. Rareori nenorocire pe care să n-o putem raporta după placul nostru fie la o neatenție a providenței, fie la indiferența bazardului, fie, în sfîrșit, la inflexibilitatea destinului. Această trinitate, de o folosință atît de comodă pentru oricine, dar mai cu seamă pentru un spirit dezamăgit, este tot ce are de propus mai consolator înțelepciunea păgînă. Modernilor le displace să recurgă la ea, după cum le displace și ideea, specific antică, potrivit căreia cele bune și cele rele reprezintă o sumă invariabilă, ce n-ar putea suferi nici o schimbare. Obsedați de ideea de progres și de regres, admitem implicit că răul se schimbă, fie micșorîndu-se, fie sporind. Identitatea lumii cu ea însăși, ideea că e condamnată a fi ceea ce este, că viitorul nu va adăuga nimic esențial la datele existente, această frumoasă idee nu mai are curs ; căci tocmai **viitorul**, obiect de speranță sau de groază, e adevăratul nostru **loc** ; în el trăim, el înseamnă **totul** pentru noi. Obsesia venirii, care este de esență creștină, reducînd timpul la conceptul de iminent și de posibil, ne face incapabili să concepem o clipă imuabilă, statornicită în ea însăși, sustrasă blestemului succesiunii. Suntem atît de impropriu unei viziuni statice, încît, lipsiți chiar de orice urmă de conținut, **așteptarea** este un vid care ne copleșește, o anxietate care ne calmează, „Nu-i nevoie ca Dumnezeu să-și corecteze opera" — această opinie a lui Celsus, care este aceea a unei întregi civilizații, ne contrazice înclinațiile, instinctele, ființa noastră însăși. Nu o putem ratifica decît într-un moment insolit, într-un **acces** de înțelepciune. Ea contrazice însăși gîndirea credinciosului, pentru că ceea ce i se reproșează lui Dumnezeu, în mediile religioase, mai mult chiar decît în celelalte, este conștiința împăcată, nepăsarea față de calitatea operei sale și refuzul de a-i atenua anomaliile. Ne trebuie **viitor** cu orice preț. Credința în Judecata de apoi a creat condițiile psihologice ale credinței în **sensul** istoriei ; ba mai mult : toată filosofia istorici nu-i decît un **simprodus** al ideii de Judecată de apoi. Degeaba a înclinăm spre o teorie ciclică sau alta : n-ai vorba în fond decît de o adeziune abstractă din partea noastră ; de fapt, ne comportăm ca și cum istoria ar urma o cale lineară, ca și cum diversele civilizații care se succed în cadrul ei n-ar fi decît etapele pe care le parcurge, întru manifestarea și împlinirea sa, cine știe ce proiect important, al cărui nume variază potrivit credințelor sau ideologiilor noastre.

e poate dovedi mai bine deficiența credinței noastre decît faptul că pentru noi nu mai există zei mîncinoși ? E greu de închipuit că un credincios ar putea accepta ideea că zeul la care se roagă e tot atît de legitim ca și oricare altul, cu totul diferit. Credința înseamnă excludere, provocare. Creștinismul și-a înche-

Grafică de Raluca Grigorcea

iat cariera tocmai pentru că nu mai poate uri celelalte religii, tocmai pentru că le înțelege : îi lipsește tot mai mult vitalitatea din care purcede intoleranța. Or, ratiunea lui de a fi era însăși intoleranța. Spre nenorocirea sa, a încetat să fie monstruos. Ca și politeismul în declin, creștinismul este atins, paralizat de o prea mare largheță de vederi. Pentru noi, zeul său mai are tot atît de puțin prestigiu ca și Jupiter pentru păginii dezorientați.

La ce se reduce toată flecăreala în jurul „morții lui Dumnezeu", dacă nu la o certificare de deces a creștinismului ? Nu îndrăznim să atacăm fățiș religia, îl atacăm pe patronul ei, reproșîndu-i inactualitatea, timiditatea, moderația. Nimeni nu se mai teme și nu mai respectă un zeu care și-a risipit cu nesăbuință capitalul de cruzime. Suntem marcați de toate acele secole cînd a crede în Dumnezeu însemna a te teme de el, cînd spaimele noastre îl imaginau milostiv și totodată lipsit de scrupule. Cine l-ar mai putea intimida acum, cînd însăși credincioșii simt că e depășit, că nu mai poate fi racordat la prezent, și încă mai puțin la viitor ? Așa cum păginismul a trebuit să cedeze în fața creștinismului, și acesta din urmă va trebui să îngenuncheze în fața unei credințe noi ; lipsit de agresivitate, el nu mai constituie o stavilă în fața eruptiei altor zei ; aceștia nu mai au decît să apară, și vor apărea probabil. Fără îndoială că nu vor avea nici chipul și nici măcar masca zeilor ; dar asta nu înseamnă că vor fi mai puțin redutabili.

Pentru cine libertate și virtej amețitor sunt totuna, o credință, ori de unde ar veni, fie ea și antireligioasă, constituie o piedică salutară, un jug rîvnit, visat, a cărui funcție va fi aceea de a pune frîu curiozității și neliniștii, de a anula spaima de indefinit. Cînd o astfel de credință învinge și se instalează, rezultatul imediat este reducerea **numărului** de probleme pe care trebuie să ți le pui, precum și diminuarea aproape tragică a opțiunilor. Ai scăpat de povara alegerii ; optează alții în locul tău. Tocmai asta și așteptau păginii rafinați, care se lăsau ispitiți de noua religie : să opteze altcineva pentru ei, să-i îndrume **încotro** să meargă, pentru ca să nu mai șovăie în pragul atîtor temple și nici să rătăcească printre atîția zei. Efervescența religioasă **lipsită de credo** ce caracterizează întreaga epocă alexandrină se încheie de fapt dintr-o oboseală, dintr-un refuz al peregrinărilor spiritului. Coexistența adevărurilor este denunțată, pentru că **puținul** pe care îl oferă fiecare în parte nu mai mulțumește ; oamenii aspiră atunci spre tot, dar frica să nu cadă din universal în incert, din incert în precar și amorf e atît de mare, încît vor un tot limitat, circumscris, **sigur.** Acum, creștinismul e pe cale de a face experiența acestei degringolade pe care păginismul a cunoscut-o la timpul său. El decade, ba chiar își grăbește decăderea, devenind astfel suportabil, pentru necredincioșii din ce în ce mai generoși la adresa lui. Pînă și învins, păginismul tot detestat era ; creștinii erau niște apucați care nu puteau să uite, în timp ce astăzi toată lumea a iertat creștinismul. Argumentele împotriva lui se epuizaseră încă în secolul al XVIII-lea. Ca un venin ce și-a pierdut virtuțile, el nu mai poate izbăvi, nici osîndi pe nimeni. Dar prea mulți zei a răsturnat ca să poată scăpa nepedepsit de soarta ce le-ar fi rezervat-o lor. Acum a sunat și pentru ei ceasul revanșei. Mare trebuie să le fie bucuria văzînd că cel mai crunt dușman al lor a ajuns la fel de jos ca ei, de vreme ce îi acceptă pe toți fără excepție. În vremea apogeului său, a dărîmat templele și a siluit conștiințele pretutindeni unde a avut chef să apară. Un zeu nou, fie și răstignit de o mie de ori, nu știe ce-i îndurarea, zdrobește tot ce-i iese în cale, se înverșunează să ocupe cît mai mult spațiu. În felul acesta ne face să plătim scump faptul că nu l-am recunoscut la timp. Cîtă vreme era obscur, putea avea un oarecare farmec : încă nu bănuiam în el stigmatele biruinței.

Niciodată nu-i mai „nobilă" o religie decît atunci cînd ajunge să se considere o superstiție și asistă cu detașare la propria ei eclipsă. Creștinismul s-a format și a crescut în ura față de tot ce nu era el însuși ; această ură l-a susținut de-a lungul carierei sale ; odată încheiată, această carieră, i-a sfîrșit și ura lui. Cristos nu va pogorî în Infern ; a fost vîrît la loc sub lespedea mormîntului și, de astă dată, acolo va rămîne, nu va mai ieși probabil niciodată : nu mai are **pe cine** elibera nici pe pămînt, nici în adîncurile lui. Cînd te gîndești la excesele care i-au însoțit cariera, nu te poți opri să nu evoci exclamația lui Rutilius Namatianus, ultimul poet păgîn : „De-ar fi dat zeii ca Iudeea să nu fi fost cucerită niciodată !"

De vreme ce se admite că toți zeii sunt adevărați fără deosebire, de ce să te oprești în drum și să nu-i preamărești pe toți ? Pentru Biserică, aceasta ar fi suprema împlinire : ar pieri plecîndu-se în fața victimelor sale... Sunt semne care anunță că simte ispita. Astfel, urmînd exemplul templelor antice, și-ar face un titlu de glorie adunînd divinitățile, epavele de pretutindeni. Dar, încă o dată, pentru ca toți ceilalți zei să poată reînvia, **cel adevărat** trebuie **să piară.**

În românește de
Modest Morariu

(Fragment din „Le Mauvais Démiurge")

Serghei Esenin

Schimbarea la față

Lui Razumnik-Ivanov

1.

Latră norii-ghem.
Tăria — un muget cu dinții de aur e toată.
Cînt și chem :
Doamne, și fată odată !

La porțile raiului grele
Bat cu pumnii tăria ;
Înfașă cu stele
Viteluța Rusia.

Peste nori, mina mea se-ntinde departe,
Cintarea, furtună stăruie ;
Cerescul lapte
Și astăzi mi-l dăruie.

Înfricoșat tună tunetul tău.
Zbucium de aripi năzare și el.
Sodomă nouă
Șterge cu foc Iehudiel.

Nu te uita în spate.
Apăsat, pe lanul apelor tot,
Nou, prin porțile împurpurate,
Iese Lot.

2.

Și greieri spun în cîntul lor,
Prin alb mestecăniș,
Cum chipul roș al zorilor
Secara a spuzit.

Cum, îmbrăcînd albastru țol,
Precista-n dulce grai,
Pe ling-al norilor ocol,
Viteii cheamă-n rai.

De dimineață, peste bolți,
Glas trimbițele-au prins,
Tipînd ca pițigoii toți
De ce e-n soartă scris.

„O, crede : cerul s-o-nspuma ;
Talaz lătra-va-ntruna,
Și peste cringuri va făta
Cățel de aur luna.

Umbri-va apa lumi, ușor,
Cu alte ierburi și-alt frunziș
Și stea, cu șuer de prihor,
Cădea-va undeva-n tufiș.

Din spic ieși-va, ca un roi,
Cu glas de-albine, boabă,
Al holdei aur, în șuvoi,
Înnegurări să soarbă..."

3.

Ei, rușilor !
Pescari ai lumilor,
Ați apucat cerul cu năvodul zorilor.
Suflați în trimbițe !

Sub plugul furtunii,
Muge pămîntul.
Cormană cu gură de aur
Spulberă stînci.

Nou semănător
Bate cîmpul.
Sămînță nouă
Aruncă în brazdă.

Oaspe luminat în rădvan către voi
Vine
Aleargă pe nori
Iapa.

Hamul ei —
Albăstrimile.
Zurgălăii la ham —
Stelele.

4.

Tihniți-vă vinturilor,
Nu lătra, sticlă a apelor, nouă !
Prin mreje roșii, din-naltul cerurilor,
Lapte plouă.

De-nțelepciune vorba e borțoasă,
Florile buchiei dau în țarină roada.
Peste nori, ca o vacă frumoasă,
Și-au îmbîrligat zorile coada.

Prin ferestre, chipu-ți răsare,
Ziditorule darnic,
Peste pămînt, stihare,
Coborînd cerul.

Iată,
Ca un pisoi, soare,
Din răchită cerească, harnic,
Cu labă de aur moale,
Îmi atinge părul.

5.

Schimbarea la față e, în timp, pîrguită.
Un oaspe luminat veni-va jos,
Din palmele răbdării, răstignită,
Să scoată cuiul de rugină ros.

De dimineață și de prînzul mare,
Sub tunetele care cîntă iar,
El, zilele de trudă, fiecare,
Cu lapte le-o-mplini, ca pe-un șiștar.

De seară pînă-n crucea nopții grele,
Slăvind meleagu-acesta ne-asfințit,

Va spune proorocirile-i cu stele,
Vestind culesul boabelor-arginți.

Și cînd pe Volga luna cea tîrzie
Va soarbe apă, aplecată lin,
El, coborînd în luntrea-i aurie,
Pluti-va spre grădinile-i senin.

Din sînul albăstrimilor, prea sfîntul,
Arar trăgînd, plecat pe vîsla lui,
Ca pe un ou, ne-o azvîrli Cuvîntul,
Din care-i gata să ivească pui.

★

O, măicuță atotrăbdătoare,
Să mă scoli de cu zori negreșit.
Voi porni, la gorgan pe cărare,
Să întîmpin un oaspe iubit.

Am văzut, prin poiene uitate,
Urma roților late pe șleauri.
Sub frunzare de nori tremurate,
Joacă vîntul prin hamu-i de aur.

De cu zori, voi porni mîine, harnic,
Șapca-lună pitind prin zăvoi,
Iapa-și flutură-n cîmpuri șăgalnic
Coada lungă și roșie, vîlvoi.

S-aprinzi lampa-n odaia cea bună
Și din zori să mă scoli negreșit,
În curînd, a-nceput să se spună,
O s-ajung un poet renumit.

Și-o să cînt despre oaspe și tine,
De cuptor, de cocoș, de umbrare,
Peste cînt, o să-mi toarne, blajine,
Lapte proaspăt, văcuțele tale.

★

O, maică prea sfințită,
Să cazi precum o stea,
Prin zarea pustiită,
Pe-aici, prin ripa rea.

A lunii piete grele,
Tu varsă-le, oloi,
Mujicilor în iesle,
În Rusia la noi.

Ce lungă noaptea ține !
În iesle-i fiul tău.
Polog, peste-albăstrime,
Sloboade zorii-n hău.

Surisul tău revarsă-l
Pe-al lumii albe sat
Și soare — scrînciob lasă-l
Prin tufe agățat.

Să zburde-n el pe plaiuri,
Slăvire zilei dînd,
Prea sfîntul prunc din raiul
De-aici, de pe pămînt.

★

Unde-i casa cea iubită,
Sub colini adăpostită ?
Floare-albastru înflorit
Și nisipul nepășit,
Unde-i casa cea iubită.

Liniștea cocoșii curmă ;
Peste rîu, ciobani și-o turmă.
Și din ape-au luminat
Stele trei, îndepărtat.
Liniștea cocoșii curmă.

Vremea, moară cu aripă,
Ceas din lună înfiripă ;
Toarnă, peste sat și noi,
Ploaia clipelor șuvoi.
Vremea, moară cu aripă.

Ploaia asta, snop de ace,
Casa-n ceață mi-o preface,
Floare-albastră mi-o cosește
Și nisipu-l bătucește.
Ploaia asta snop de ace.

★

Lanuri în mirișe, cîmpuri goale,
Peste ape-n cețuri, jilăveală.
Ca o roată fuge-n rostogoale
Soarele prin măguri de sineală.

Drumul desfundat adoarme-n tină
Gînduri triste astăzi îl frămîntă.
Ce puțină vreme, ce puțină,
Pîn'să vină iarna cea căruntă.

Prin pădurea-n vînturi șuierîndă,
Am văzut, în negura albastră,
Luna roaibă, ca o minză blîndă,
Cum se înhăma la troica noastră.

În românește de
Adrian Riza

SCHEREZADE

elias canetti

Era patroana unui mic bar francez, al cărui nume era „Scherezade". Era unicul bar care se afla în acel oraș și care stătea deschis toată noaptea.

Uneori era complet gol, n-avea nici un client, iar alteori avea trei-patru persoane. Cînd se-ntîmpla să fie plin, era între orele două și trei dimineața. Atunci se putea auzi și înțelege fiecare cuvînt rostit de către oricare dintre clienți deoarece barul era foarte mic iar cu cele douăzeci de persoane care-i umpleau interiorul dădea impresia că dintr-un moment în altul va face explozie.

După colț se afla piața pustie. Djema el Fna se afla la zece pași de bar. Nu-ți puteai închipui un contrast mai mare. În piață dormeau pe jos ființe mizerabile-mbrăcate-n zdrențe.

Corpurile lor erau aproape-ntotdeauna așa de bine împrăștiate pe pămînt că trebuia să mergi cu mare grijă pentru a nu călca pe ele. Cel care la ora aceea mergea prin piață era suspicios. Așa că era mai bine să te ferești de el.

Viața proprie din Djema dispărea în momentul cînd ea renăștea în micuțul bar. Cei care se mișcau înăuntru aveau aspect european. Veneau francezi, americani, englezi. Veneau și arabi, dar aceștia ori erau îmbrăcați europenește ori beau, și numai acest lucru-i făcea să se simtă oameni moderni sau europeni, cel puțin în propriii ochi.

Băuturile erau foarte scumpe și numai arabii bine situați erau cei care-ndrăzneau să intre aici.

Ființele zdrențăroase care zăceau în piață n-aveau nimic sau cel mult numai doi franci în buzunar.

Clienții „Scherezadei" plăteau 120 de franci o cupă de coniac, și beau mai multe, foarte repede, una după alta. În piață, înainte de-a o cuprinde somnul și liniștea, era obiceiul să se-audă muzică arabă. Aparatele de radio din fiecare casă își trimiteau țipetele în exterior, încît piața aceea părea să spună că-i aparține fiecare acoperiș. În bar era numai muzică europeană, dar în surdină, și oricine-ar fi stat aici se simțea un mare domn sau cel puțin un om distins.

Doamna Mignon se preocupa să aibă melodiile cele mai moderne. Era mîndră de discurile sale și-n fiecare săptămînă apărea în local cu un disc de ultimă oră pe care tocmai îl cumpărase. Îl arăta clienților săi mai asidui și se interesa de gusturile lor speciale.

Ea se născuse la Shangai din tată francez și mamă chinezoaică. Ochii-i fuseseră oblici altă dată dar își făcuse o operație pentru-a avea ochii europeni așa că-i rămăsese foarte puțin din aspectul chinezesc. Trăise în altă colonie franceză înainte de-a se stabili în Maroc ; fusese în Duala cîțiva ani. Mereau avea ceva de obiectat împotriva tuturor țărilor. Judecăți așa de originale și de neschimbate ca ale acestei femei nu auzisem toată viața. Totuși, nu spunea nimic împotriva francezilor și nici a chinezilor, și de cîte ori avea ocazia spunea : mama mea era chinezoaică, iar tata francez. Numai cu aceasta și deja era mulțumită de ea însăși, fiind toată argumentația ei în cazul că proveniența clienților ar fi fost alta.

Eu mi-am cîștigat încrederea ei, după o lungă conversație, într-o ocazie în care-am fost numai cu ea în bar.

Cînd prietenii mei, un grup de actori care făceau un film englezesc, uitău să plătească consumația înainte de-a pleca, eu mă obligam să plătesc pentru ei. Din această cauză mă considerau un om bogat, într-o formă disimulată, după cum se-ntîmplă între englezi, fapt ce în rare ocazii se poate vedea după îmbrăcăminte.

Cineva, poate pentru a glumi pe seama doamnei Mignon și pentru că o considera bolnavă mental, a zis despre mine că sînt medic psihiatru. Eu obișnuiam să rămîn așezat la bar, liniștit și tăcut fără să scot un cuvînt. Mai înainte doamna Mignon vorbea cu mine numai despre clienții ei apoi s-a hotărît să dea credit acelui zvon. Eu n-am contrazis-o dar nici n-am clarificat nimic ; îmi mergea foarte bine să creadă asta ; în plus, ea îmi povestea de fiecare dată multe lucruri despre clienți.

Era căsătorită cu dl. Mignon, un individ înalt și puternic care făcuse parte din Legiunea străină ; își ajuta foarte puțin soția la bar. Cînd nu erau clienți îi plăcea să doarmă tolănit pe băncile micuțului local, iar cînd sosea vreun cunoscut de-al său îl ducea la bordelul francez, care se numea „La Rivière" și care se afla la cîteva minute de bar.

Aici stătea una sau două ore după care se-ntorcea din nou cu clienții săi. Îi povestea soției unde fusese, o informa despre noile fete care sosiseră la bordel, bea ceva și, poate, mai tîrziu, se-ntorcea cu clienții la bordel, la „Rivière" — acesta era cel mai frecvent cuvînt care se auzea în barul „Scherezade".

Dl. Mignon avea chip de copil, rotund și somnolent, iar capul îi apărea așezat peste niște umeri proeminenți ; surîdea leneș și, pentru că era francez, vorbea puțin și cu o încetineală surprinzătoare. Nici nevastă-sa nu vorbea mult, știa să tacă și avea sensibilitate, drept pentru care nu se impunea ușor, dar cînd începea să vorbească cu greu o mai puteai opri. El, între timp, bea cîteva pahare sau dormea, ori se ducea la „La Revière".

Doamna nu-i permitea niciodată corpolentului său soț să-i dea afară din bar pe clienții beți care se comportau grosolan. Ea rezolva singură toate aceste probleme. Localul le aparținea iar pentru cazurile periculoase avea un baston de cauciuc ascuns sub tejghea unde ținea și discurile.

Îi plăcea să le-arate clienților bastonul, zimbindu-le cu subînțeles ca o aluzie și le spunea : „acesta este numai pentru americani". Cele mai mari dificultăți le-avea cu americanii beți, fapt ce explica ura sa aprinsă. Din punctul său de vedere existau două clase de barbari : aborigenii și americanii.

Soțul ei nu fusese mereu în Legiunea străină. Într-o zi se-ndreptă spre mine cu manierele sale leneșe și viclene și mă întrebă : „Dvs. sînteți medic, medic de nebuni, nu-i așa ?" „De ce credeți asta ?" îl întreb eu și disimulez a fi surprins. „Ne-au spus-o. Eu am fost doi ani într-un ospiciu, la Paris, ca supraveghetor". „Atunci dvs. știți cîte ceva despre aceste lucruri" îi spun eu. Și se simți măgulit. Apoi el îmi povesti despre munca sa din acel timp și despre ocum îi tratase pe nebuni, deoarece știa care erau periculoși și care nu.

Făcuse o clasificare proprie și simplă a nebunilor după cît îi considera de periculoși. L-am întrebat despre nebunii din Marraquech și menționă cîteva cazuri cunoscute în tot orașul. Începînd de-atunci m-a tratat un pic ca pe un superior din sfera sa profesională. Ne uitam dacă în bar apărea cineva al cărui comportament făcea să te gîndești la un deficient mental și din cînd în cînd îmi oferea cîte-un coniac gratis.

Doamna Mignon avea o prietenă, numai una, de a cărei amiciție se simțea foarte satisfăcută. Se numea Ginette și venea des la bar.

Aproape întotdeauna se așeza pe unul din scaunele înalte de la bar și aștepta. Era tînără și părea foarte dichisită. Chipul îi era foarte palid, ca al unei persoane ce-și petrecea noaptea în picioare și dormea în timpul zilei. Îi cam fugeau ochii și-n fiecare moment și-i întorcea spre ușa barului să vadă dacă venea cineva, iar în acele momente parcă i se lipeau de geam.

Ginette visa să i se-ntîmple ceva grozav. Aveau douăzeci și doi de ani și nu ieșise niciodată afară din Maroc. Se născuse aici din mamă italiană și tată englez. Acesta plecase la Dakar fără să se preocupe de fata sa. Ei îi plăcea să audă vorbindu-se englezește pentru că-i amintea de tatăl său. Cu ce se ocupa, pentru ce fusese în Maroc și pentru ce plecase la Dakar n-a putut s-o afle niciodată. Uneori, cînd Ginette și doamna Mignon vorbeau despre acest lucru, lăsau să se înțeleagă cum că acesta ar fi plecat din cauza fiicei sale. Cu siguranță că amîndouă ar fi dorit să fie așa deoarece tatăl nu se ocupa de ea. În orice caz, ceea ce căutau să evite în discuție era orașul în care trăia fiica. Despre mamă nu se vorbea nimic, iar eu aveam impresia că trăia încă în Maroc. Despre faptul că nici Ginette, nici doamna Mignon n-o apreciau, nu mai exista nici o îndoială. Poate era săracă sau poate activitatea ei nu era destul de onorabilă sau poate pur și simplu nu-i stimau destul de mult pe italieni... Ginette visa o călătorie în Anglia, țară care o atrăgea mult. Totuși, ea ar fi mers oriunde, chiar și-n Italia. Aștepta să sosească un prinț bogat care s-o scoată din Maroc. Era în acele ore cînd barul era gol, atunci cînd ea se lăsa purtată de gînduri. Distanța de la scaunul ei înalt pînă la ușă era cam de trei metri și, cînd se deschidea, ochii fetei se deslipeau de ea parcă ar fi primit o lovitură puternică.

Ginette nu era singură cînd am văzut-o prima dată. Era lîngă un bărbat foarte tînăr, de un aspect efeminat și mai dichisit decît ea. Ochii săi mari, negri și culoarea închisă a feței îl trădau pe marocan. Ea părea să aibă multă încredere în el și amîndoi veneau la bar foarte des, mereu împreună. Deja îi luasem drept o pereche de tineri logodiți și am căutat să-i observ înainte de-a mă interesa ceva mai mult despre ei. El avea întotdeauna un aspect de parcă atunci ar fi ieșit din cazino. Nu numai că era îmbrăcat, după moda franceză, dar se lăsa mîngîiat frecvent de Ginette, lucru ce pentru un arab ar fi fost una dintre cele mai mari umilințe. Bea mult. Uneori mai venea cu ei încă o persoană. Era un om de vreo treizeci de ani, de aspect mai bărbătesc și nu așa de gătit.

Grafică de Luminița Tudor

Cînd Ginette mi s-a adresat prima dată, destul de timid, deoarece m-a luat drept englez, era așezată la bar. Eu m-am uitat în dreapta ei dar tînărul acompaniant se afla în partea cealaltă. Ea m-a întrebat despre cum merg filmările pe care le făceau prietenii mei în Maroc. Aceasta era pentru ea un mic eveniment și i-ar fi plăcut să participe și ea după cum mi-am dat seama imediat. Am răspuns cu amabilitate la întrebările ei.

Doamna Mignon s-a bucurat de faptul că pînă la urmă ne-am cunoscut, eu și prietena ei cea mai bună. Am discutat puțin, după care mi l-a prezentat pe tînărul care era așezat la stînga ei. M-a surprins deoarece mi-aș fi putut imagina orice altceva, mai puțin faptul că erau soț și soție. Trăiau împreună de aproape un an. Ca pereche s-ar fi putut spune că erau în luna de miere. Dar cînd Ginette apărea aici așezată fără el, privea mereu cu nostalgie ușa și atunci nu pe soțul ei dorea să-l aibă ea ală-

turi. Am întrebat-o prin intermediul unor glume făcute cu mult tact despre felul lor de viață și-am aflat că amîndoi ieșeau din bar la trei dimineața și se duceau acasă să mănînce. Pe la cinci se culcau și dormeau pînă după amiază. Am întrebat-o ce lucrează soțul. „Nimic, mi-a răspuns, are tată".

Doamna Mignon, care asculta, surise cu răutate, auzind această informație. Tînărul brunet și efeminat surise timid, dar suficient pentru a-i vedea dantura perfectă. Vanitatea sa eclipsa totul, chiar și perplexitatea cea mai dezagreabilă. Ne-am invitat reciproc să bem cîte-un pahar și-am început să discutăm. L-am întrebat pe el cît timp a trăit în Franța, deoarece avea aspect de francez.

„Niciodată, îmi răspunse. N-am ieșit niciodată din Maroc". L-am întrebat dacă i-ar plăcea să meargă la Paris și mi-a răspuns că nu, că aceasta nu l-ar atrage deloc. Dacă i-ar plăcea să meargă în Anglia. Nici aici. Dacă i-ar plăcea să călătorească în vreo altă parte a lumii. Nu. De fiecare dată răspundea încet, parcă n-ar fi avut viață proprie și autentică. Am presimțit că există ceva despre care el nu vorbea și care-l ținea legat de acel loc. Ginette nu putea să fie, deoarece ea dădea a înțelege destul de clar că prefera să meargă în oricare parte din lume, decît să stea aici în Maroc.

Perechea, care-mi părea atît de simplă și de curată, devenise deodată enigmatică. Îi vedeam în fiecare noapte la bar. În afară de străinii care intrau aici, îi mai interesau discurile doamnei Mignon.

Amîndoi exteriorizau dorințe inspirate de acele cîntece și găseau unele pe care le-ar fi ascultat de cîte șase ori. Cînd le ascultau, vedeam după picioare că nu se mai puteau abține și, atunci, dintr-o dată, începeau să danseze în acel spațiu mic dintre bar și ușă.

Își apropiau atît de mult picioarele, că era cam dezagreabil să-i privești.

Pe Ginette o atrăgea acest stil intim de a dansa. Totuși, uneori, se uita la spectatori și le spunea, plîngîndu-se de soțul ei : „este teribil, nu se poate cu el, nu vrea să danseze altceva. I-am spus-o de mai multe ori, dar zicea că nu știe să danseze altă bucată". Apoi începu altă melodie, și, cînd deja era pe punctul de a se termina, ea avu destulă grijă să nu întoarcă discul. Eu mi-o imaginam pe Ginette în altă țară, acolo unde ar dori să stea și unde ar putea să trăiască cu alte ființe, pe care și le-ar alege singură și unde ar dispune de timpul ei. Mi-o imaginam la Londra dansînd după melodiile acelorași discuri.

Într-o seară, cînd eram singur în bar, doamna Mignon m-a întrebat dacă-mi plăcea Ginette. Știam ce ar fi dorit să audă și i-am spus: „Are o naturaleță agreabilă". „Nu mai este cea care era — spuse doamna Mignon — dac-ați ști cît s-a schimbat în acest an ! Este foarte nefericită. Săraca ! Nu trebuia să se fi căsătorit cu el. Toți acești oameni născuți aici sînt soți răi. Tatăl lui este bogat, este de familie bună, este adevărat, dar l-a dezmoștenit pentru că s-a căsătorit cu Ginette. Iar tatăl ei nu vrea să știe nimic, deoarece s-a căsătorit cu un arab. Și-acum n-au din ce trăi". „Bine, dar cum trăiesc, dacă el nu muncește și tatăl său nu-i dă nimic ?" „Nu știți ? Nu știți cine-i prietenul lui?". „Nu, ce să știu ?" „Dvs. l-ați văzut aici cu ei. Prietenul său este un fiu de-al lui Glaoui. Soțul Ginettei este favoritul său. Acest lucru se-ntîmplă de mult timp. Acum Glaoui este foarte supărat pe fiul său. El n-are nimic împotrivă dacă sînt femei. Vrea ca fiii săi să aibă femei, cîte vor dori. Dar mersul cu bărbații nu-i place. Acum cîteva zile, și-a trimis fiul în străinătate". „Și din aceasta trăiește soțul Ginettei ?" „Da, și ea la fel. El o obligă să doarmă cu arabi bogați. Este unul, în special, la curtea fiului lui Glaoui care-o place pe Ginette. Nu mai este tînăr, dar este foarte bogat. La început, ei nu-i plăcea, dar soțul o obligă. Acum s-a obișnuit cu ei și dorm toți trei împreună. Soțul ei o bate dacă nu vrea să doarmă așa. Pe de altă parte, el este foarte gelos. O lasă să se culce numai cu bărbații care plătesc bine. Îi face scene de gelozie dacă-i place cineva. O bate dacă unuia nu-i place, deși o plătește bine. De asemenea o bate dacă ei îi place cineva care vrea să se culce cu ea fără s-o plătească. Pentru asta este așa de nefericită. Sărmana fată nu poate niciodată să facă ceea ce vrea. Așteaptă să scape de aici. Îmi pare tare rău de ea. Pe de altă parte, este unica mea prietenă și dacă pleacă nu-mi mai rămîne nimeni". „Dvs. spuneți că Glaoiu este supărat pe fiul său". „Da, l-a trimis afară pentru un timp. Speră că-și va uita favoritul. Dar nu-l va uita, sînt foarte uniți." „Și prietenul Ginettei ?" „A plecat și el. Trebuie să-l însoțească pe celălalt, deoarece aparține de curtea fiului lui Glaoui". „Amîndoi sînt acum în străinătate ?" „Da, este o grea lovitură pentru amîndoi. Acum n-au bani. Trebuie să trăiască din datorii. Dar asta n-o să dureze mult. Glaoui a încercat de mai multe ori să-i separe, dar fiul său se-ntoarce mereu. Nu rezistă să trăiască separat de soțul Ginettei. În cîteva săptămîni va fi din nou aici și tatăl său va trebui să cedeze". „Atunci totul va reîncepe să meargă bine". „O, da. Totul va merge bine din nou. Aceasta nu-i nimic serios și nici grav. A fost puțin iritat, asta-i tot. Acum caută să găsească pe cineva ; pentru acest sezon. Pentru asta am vorbit cu dvs. Se spune că dvs. sînteți foarte bogat. El a luat-o în serios, dar eu i-am spus că nu cred că va reuși. Dvs. sînteți prea mult pentru el. Vă place Ginette ?"

Atunci am început să înțeleg că presupusa mea bogăție îmi juca o festă. Totuși, într-un anumit fel, n-am acționat just față de doamna Mignon. „Trebuie scoasă de aici, spuse ea. Să nu-i dați lui nici un ban pentru Ginette. Orice s-ar face nu poate fi ajutată sărmana fată. Cu el, nu va economisi nimic. Îi ia totul. Plecați cu ea, de-aici. Mi-a spus că va merge cu dvs., oriunde ; vă va urma în orice parte doriți. El nu poate ieși de-aici. Aparține de curtea lui Glaoui și nu poate pleca așa ușor. Îmi pare foarte rău pentru fată. În fiecare zi arată mai rău. Ar fi trebuit s-o vedeți acum un an, proaspătă ca un trandafir. Are nevoie de îngrijire bună, și de o viață ordonată și echilibrată. Este o englezoaică. Naturală ca și tatăl său. Pentru aceasta este atît de drăguță. Nu se poate gîndi altceva despre ea. Dvs. o considerați o englezoaică ?" „Nu, am răspuns. Sau poate da, poate aș considera-o englezoaică datorită delicateței sale". „Exact, spuse doamna Mignon, are ceva fin și delicat, ca o englezoaică. Mie personal nu-mi plac englezii. Sînt prea liniștiți. Uitați-vă la prietenii dvs. Iată șapte persoane așezate la o masă, de o noapte-ntreagă stau acolo și nu li se aude nici un sunet. Niciodată nu știi dacă între ei există vreun criminal. Dar, comparați-i cu americanii ; nici aceștia nu-mi plac deloc, sînt barbari. Ați văzut bastonul meu de cauciuc ?" Scoase bastonul din tejghea și-l legănă de două ori cu energie și violență. „Asta-l am pentru americani. Mi-a fost util de mai multe ori. V-o spun foarte serios".

În românește de
Dorel Filipescu

ALEKSANDER MERTZ

«GNOMII»
IPOTEZE CONFIRMATE
- fragmente -

Abia deasupra Atlanticului, la vreo oră după traversarea Canalului Mineli, am scăpat brusc de sentimentul apăsător și confuz cu care plecasem de-acasă în această năstrușnică, dacă nu chiar absurdă, călătorie. Deși mă codeam să-l numesc, sentimentul era, evident, înrudit direct cu zădărnicia: unde mergeam? Să pornești la un asemenea drum, istovitor, neverosimil de lung și atît de costisitor, în căutarea g n o m i l o r, închipuindu-ți-i reali numai pe baza aluziilor din diferite legende, povești și basme, era totuna cu a completa cu seninătate un cec la bancă pentru o sumă astronomică, depusă acolo... în vis!

Îmi imaginasem că Atlanticul, privit de la înălțimea zborului cu reactorul (eram pe unul din vechile tipuri de Boeing), arată ca un lac liniștit, străbătut de corăbioare și bărci, văzut de undeva, de pe vreun munte din apropiere. Stupoare! Nu se vedea nici urmă de ambarcațiune, întinderea apei semăna cu o pătură nemișcată de nori, și atunci am ș t i u t deodată că plecasem să caut acul în carul cu fîn — cam asta însemnau gnomii la proporțiile planetei! Absenți din orice anuare statistice, ignorați cu desăvîrșire de rapoartele demografice, neavînd nicăieri în lume reprezentanțe diplomatice sau împuterniciți în organismele internaționale, unde trebuia să caut eu acest popor sau neam sau trib de personaje imaginare, față de-al căror număr, penibil de mic, populația pigmeilor bunăoară pare o mulțime uriașă?! Era totuna, înțelegeam, cu a căuta să descopăr, pe întinderea oceanului, o coajă de nucă — și în clipa aceea, numindu-mi exact situația deplorabilă, m-am liniștit definitiv. Pentru că hotărîrea sau capacitatea de a-ți defini orice stare de disconfort e un cîștig imens în atari situații, e ca și cum ai fi cîștigat bătălia premergătoare... Astfel că, la întoarcere, după vreo doi ani de căutări sterile, m-am grăbit să-mi încep această sinteză cu... concluziile:

1. Darwin nu-i menționează nicăieri pe gnomi.
2. Gnomii nu apar în tabloul elementelor lui Mendeleev.
3. Marile enciclopedii fac trimiteri la diverse mitologii, dar mitologiile îi confundă mereu pe gnomi cu alții.
4. Nu există nicăieri dovezi arheologice care să ateste prezența unei culturi aparținînd exclusiv gnomilor.

. . . . . .

După alți doi ani de căutări în cîteva biblioteci relativ bine puse la punct, eram în măsură să-mi revizuiesc întrucîtva concluziile:

1. Deși domnul Darwin nu-i menționează nicăieri, gnomii sînt ființe, și încă inteligente — îmi pare rău că trebuie să o spun (cînd un gnom spune „trebuie", se sperie el însuși de corvoadele abia sugerate de sonoritatea termenului...)

2. Gnomii cunoșteau demult **tot** tabelul elementelor lui Mendeleev, cînd l-au ajutat pe marele învățat să-l viseze în formă incipientă (dacă nu l-a transcris integral, a fost o simplă chestiune de timp...)

3. Referitor la enciclopedii: „Figlio, îmi spunea **padre** al meu cînd mă vedea punînd mîna pe vreun dicționar (în casă vorbeam numai în italiană, păstrînd franceza pentru relațiile cu oficialitățile), dicționarele și enciclopediile sînt făcute pentru semidocți și inculți! N-ai să înveți nimic din dicționare, oricît de aurite coperți ar avea! Încrede-te numai în «enciclopediile ambulante», **figlio**!" (acum știu că unor gnomi li se spune așa...)

4. Arheologia este inoperantă dacă avem în vedere încăpățînarea înverșunată cu care gnomii au șters orice urmă a trecerii lor de-a lungul veacurilor (ei înșiși, cîți au rămas, sînt relicve...)

Dovezi sigure:

Singurul om care mi-a răspuns imediat pozitiv la întrebarea dacă a văzut gnomi avea, în clipa aceea, o privire absent-visătoare, parcă întoarsă foarte adînc înăuntrul său; era un marinar boat

criță, în avionul cu care zburam de la Montreal la Oslo, într-o noapte atît de neagră, încît nu mai conta dacă vom ateriza teferi ; după ce mi-a răspuns afirmativ, a oftat într-un fel sfîșietor, cumva inuman, căzînd de îndată într-un somn profund, liniștit, senin. (Numai gnomii autentici privesc, în anumite împrejurări speciale, atît de absent-visător și oftează în felul acela sfîșietor, inuman, care poate clinti și o inimă de piatră...)

În posesia acestor date prețioase și verificate am început să scriu despre ei. După frecventarea bibliotecilor universitare, constatam că drumurile mele în jurul pămîntului mă ajutaseră să aflu o grămadă de lucruri noi despre nenumărații mei tovarăși ocazionali de călătorie, despre mine însumi în special, și nimic, dar absolut nimic relevant despre gnomi ! Chipul marinarului din avion mă urmărea persistent și zeflemitor, cumva provocator-îndoielnic, asta pînă la descoperirea de mai tîrziu că discutasem cu un gnom real. Într-o seară, trăgînd cu urechea la mormăiala lui **padre**, care încerca, amețit de vinul său preferat adus de contrabandiștii din Liguria, s-o adoarmă pe sora-mea, Silvana, de patru ani, am deslușit cu surprindere cuvintele lui : **„Gnomii, cînd se îmbată, nu țin cont !"** Veți spune că asta s-o fi întîmplat cu mult înainte de călătoriile mele de studii, întrucît asistînd la adormirea Silvanei **la patru ani** eu însumi nu puteam avea decît șase ! Dar bineînțeles ! Știu însă sigur că încă de pe atunci în casă se vorbea de dimineață pînă seara numai despre gnomi, apelativul fiind valabil pentru toată lumea. Și-apoi, nimeni n-a găsit încă leac pentru capriciile memoriei : doar nu era să-mi amintesc, **la șase ani,** pasajul găsit în „Introducerea în cunoștința suprasensibilă despre lume și menirea omului" a lui Rudolf Steiner, transcris de mine în fișier **la douăzeci și opt de ani :**

„...privirea spirituală mai cuprinde și multe alte ființe, unele inferioare, altele superioare, care trăiesc în preajma omului, fără ca el să le poată percepe fizic. Însă cei care au facultatea contemplării spirituale percep asemenea ființe și le pot descrie. Din speciile **inferioare** ale acestor entități, fac parte toate acele ființe pe care cei cu darul perceperii lor le numesc **salamandre, silfe, undine, gnomi".** (sublinierile mele)

Ceva nu se potrivea cu ceva : **padre** al meu, numit în familie **gnom,** nu putea fi de „specie inferioară"; dar, pe de altă parte, **cînd se îmbăta, chiar că nu ținea cont,** asemenea marinarului aceluia care afirmase că a văzut gnomi ! A fost prima mea revelație în sensul că multe scrieri despre gnomi sînt apocrife, ca să mă exprim elegant. Mi-am rupt furios fișele și însemnările și mi-am reluat chinurile de la capăt, întocmai ca Giovanni Papini, așa cum povestește în fragmentele de pînă acum din „UN UOMO FINITO"[1]), păstrîndu-mi doar cîteva date de referință :

Marea Enciclopedie Britanică ne descrie gnomul ca pe un fel de pitic, un locuitor din subteran sau „spirit al pămîntului" care păzește minele și tezaurele prețioase păstrate în subsol (vă dați seama — ce mai puteau găsi arheologii ?!). El ar fi fost reprezentat în mito-

[1]) Textul a fost redactat înainte de 1966 cînd a apărut, în volum, „Un om sfîrșit" (n. trad.)

ALEKSANDER MERTZ

sau negarea oricărei proporții între conștiința artistică și spațiul geografic natal

În singurul său interviu, acordat televiziunii locale, cu ocazia decernării „Salamandrei de Aur" pentru cel mai popular personaj la „Bienala de literatură de inspirație marină pentru tineret și copii" de la Livorno — Italia (1969), interviu care a și contribuit, în mare măsură, la meteorica răspîndire, în 4 limbi europene, a Cărții gnomilor (netipărită în volum nici pînă azi !), Aleksander Mertz polemiza cu editorii parizieni, demolînd simplu și convingător o prejudecată la ordinea zilei pe vremea aceea : „Nu cred că trebuie neapărat să «ai o țară mare în spate» pentru a-ți impune valoarea în plan literar. Problema se pune fals. Generalul armatei moarte al albanezului Ismail Kadare, scris și într-o limbă de foarte redusă circulație, a și atins milioane de exemplare, transpus în nenumărate limbi ! O dovadă recentă că sentimentele și ideile cele mai nobile ale umanității nu s-au născut pe un anumit pămînt ! Cred că dreptul de a fi patriot, datoria de a face bine oamenilor, de a trăi în pace și de a iubi, de a legăna un copil în brațe și de a-i șopti o poveste înainte de somnul său neprihănit — toate astea aparțin omenirii întregi ! Dacă n-ar fi așa, poate că nici n-ați fi stat de vorbă cu mine, numai din cauză că trăiesc în cătunul natal din munții Principatului Monaco..."

După ce bienala de la Livorno i-a mai acordat în două rînduri „Salamandra de Aur" (în 1971 — pentru ilustrațiile la propriile „fragmente" și în 1973 — pentru scurt-metrajul „de autor" Gnomii), autorul n-a mai participat la concursuri, explicînd, în spiritul operei sale, că „poporul cel mai puțin numeros din lume, gnomii, nu are nevoie de gloria premiilor pentru a-și dobîndi reputația literară !" Critica a ridicat mănușa lui Aleksander Mertz urcîndu-l și mai mult la bursa popularității, de care, dealtfel, nu ducea deloc lipsă...

Lăsînd glumele la o parte, Cartea gnomilor e, în totalitatea ei încă neadunată între două coperți definitive, una dintre cele mai serioase opere ale genului — avem în vedere fantasticul. Pentru readucerea gnomilor în actualitate sau re-considerarea acestor, din punct de vedere literar, autorul a recurs la diverse modalități publicistice, printre care și, uneori, benzile desenate, compromise ca fiind o expresie a kitsch-ului. Fără să-l deranjeze această vecinătate puțin măgulitoare, Aleksander Mertz și-a ridicat nivelul textelor și ilustrațiilor cu o autentică răbdare de giuvaergiu, învingînd fără eforturi rezervele criticii „scrobite" și cucerind, fără exagerare, popoare întregi de copii, deși Cartea gnomilor nu se adresează „în exclusivitate copiilor — cum declara autorul în unicul său interviu — ci copilăriei din noi (subl. ns.), așa cum și-o ma-

logia medievală ca „fiind mic, deformat fizic, de obicei cocoșat, ființă asemănătoare unui bătrîn noduros"... Gob, regele speciei gnome, și-ar fi condus supușii cu o sabie magică și se spune că ar influența temperamentul melancolic al omului.

Lucrurile se complică însă enorm cînd apare în scenă domnul Theophrastus Bombastus von Hohenheim (149...?—1541), care și-a luat și numele de Paracelsus. Voi trece sub tăcere părerea unor contemporani despre acest controversat personaj, căruia aceeași enciclopedie îi atribuie meritul (eu aș zice : **croarea**) de a fi „popularizat prin cărți gnomii ca fiind capabili să se miște prin pămînt (medii solide) asemenea peștilor prin apă" !

Nerozia asta nu-și găsește nici un fundament în eddele scandinave, de la care, de fapt, pornesc și se-ntorc toate firele legate de gnomi. E drept că feciorii lui Ivald, bunăoară, „făcură nu numai cosița de aur cerută, ci și lancea Gugner" — singura insignă a puterii lui Odin, părintele zeilor scandinavi. Această lance, ca și inelul Draupner, care avea însușirea ca, din nouă în nouă nopți, să permită desprinderea din el a altui inel, tot atît de greu și dintr-un aur tot pe atît de curat, simbol al fecundității, precum și grozavul ciocan al lui Thor, deținătorul fulgerului, reprezintă capodopere ale piticilor... Tot la pitici apelează și Loke, aflat în mare nevoie (avea nevoie de aur pentru a-i răscumpăra pe Odin și pe Hoener, luați ca ostateci) : el se adresează vestitului Andvare — Cel Prudent — și tîrgul se face. Andvare îi dădu tot aurul pe care-l avea ascuns într-o stîncă, afară de un inel, pe care-l dosi sub braț ! (Toate aceste minunate acțiuni se petrec într-un peisaj feeric, prin munți împăduriți și pe malul unor lacuri cu ape ca de cleștar, la lumina soarelui sau a lunii, și nici vorbă de deplasări subterane „ca peștii" prin medii solide sau alte bazaconii ale domnului Paracelsus — roade ale exaltărilor sale bahice, ca să folosesc și eu clișeul eufemistic...)

Dar ați reținut gestul ? Andvare își dosi inelul, ultimul său lucrușor prețios !, în locul considerat de el ca fiind cel mai sigur — sub braț ! Reacția asta de a-și pune la adăpost ceva, de a salva sau recupera ceva, un grăunte de aur, o pietricică, o scoică, o cireașă sau un bob de strugure, orișice, orișicit, acolo, să fie !, e atît de tipic gnomică, încît, recitind eddele, într-o dimineață de aprilie, în sala mohorîtă de lectură a bibliotecii municipale din Milano, m-a pufnit rîsul. Pe fereastră se vedeau tineri cu hainele strînse pe trup, încheiate la toți nasturii din pricina vîntului rece dinspre Monte Viso, și aerul ăsta cumva sticlos, rezistent, mi-a adus aminte de fetița cu foarfeca în mînă cu care am conversat stupefiat pe o plajă toridă în Caraibe. Am înțeles brusc în dimineața aceea că dacă n-aș fi călătorit atît, nici nu aș fi descoperit vreodată gnomii de lîngă noi și din noi...

Fetița stătea în genunchi, cu soarele-n spate și forfeca aerul din fața ei, ca și cum ar fi decupat ceva dintr-un material mai delicat ca mătasea. N-am înțeles ce făcea, dar, văzînd cît e de frumoasă, mi s-a strîns inima la gîndul că, într-o bună zi, va ieși din copilărie la fel de inconștient cum ieșise puțin mai înainte din mare, avea încă picături jucăușe pe omoplați. Am întrebat-o pînă la urmă ce face — vorbea spaniola — și ea mi-a răspuns serios că-și croiește un petic de... umbră. Am intrat în joc și

nifestă majoritatea oamenilor în momentele seninătății loc sublime". Dar de ce benzile desenate, ilustrațiile în general ?

Născut într-o familie de gravori de timbre, la 1934 (în același an cu Ismail Kadare pe care îl și citează, probabil, dintr-o afinitate structurală și, în mod sigur, complexat de... suprafața drapelului național : „Un gnom adevărat își dă viața și pentru un ciucure din drapelul patriei !", spune autorul într-unul din «fragmentele» sale), tînărul Aleksander Mertz preia profesia tatălui, căreia i se consacră cu toată pasiunea. Întrevedem deci o copilărie petrecută între multe desene, călimări cu cerneluri de toate culorile și penițe subțiri pentru tuș, grămezi de timbre prin casă și albume bucluțite cu mărci din lumea întreagă, asupra cărora copilul va fi zăbovit îndelung, fascinat de universul ce lua naștere, în filigran, sub degetele părinților săi; „pecetea" căpătată astfel este grăitoare în sine iar preluarea profesiei la fel de firească și aproape inevitabilă ca și transmiterea meșteșugului în familiile de olari...

Fără să trăiască „pe picior mare" (se știe că, pe lîngă încasările halucinante ale Cazinoului din Monte-Carlo, emisiunile de mărci poștale asigură o bună parte din veniturile Principatului Monaco), situația materială îi permite două călătorii pe glob, pe care le dedică, în principal, edificării asupra... piticilor de tot felul din cultura celor mai diferite popoare, căutînd, cu o febră soră cu „febra aurului", obîrșia... gnomilor. Ingenuu și entuziast, ni-l putem imagina pe tînărul explorator de numai nouăsprezece ani în postura vreunui „expert UFO", împătimit de întîlnirile de gradul trei cu ocupanții O.Z.N.-urilor dar jurnalul călătoriilor sale, radiodifuzat la Monte-Carlo, nu confirmă această imagine, dimpotrivă : luîndu-și în serios rolul de corespondent special al postului de radio național, Aleksander Mertz se dovedește un fin observator al zonelor investigate, arată solide cunoștințe de etnografie și folclor, geografie și arheologie, lingvistică și dialectologie, fiindu-i de un folos neprețuit și lui Charles Stone, bunăoară, printre crestele Himalaiei, în expediția acestuia pe urmele „omului zăpezilor", descrisă amănunțit în „Serpașii și omul zăpezilor" („The Sherpa and the Snowman", London, 1955). După doi ani de peregrinări pe pămînt, în aer, pe mări, fluvii și oceane ale lumii, avînd grijă să nu ocolească populațiile lacustre din arhipelagurile emisferei australe și zăbovind, îndeosebi, în extremul nord scandinav, urmează o perioadă de „recluziune" autoimpusă în bibliotecile universitare europene și, în sfîrșit, „lansarea" gnomilor : capitolul final al însemnărilor sale de călătorie, Dicționarul unei limbi necunoscute (Editura Nagard, Milano, 1964), se intitulează sec „Gnomii — ipoteze confirmate" și trece neobservat, ceea ce nu-l descurajează pe autor ba chiar îl îndirjește în finalizarea pasiunii sale de a insufleți o pagină mitologică.

Astfel începe să apară interminabilele «fragmente» din Cartea gnomilor, cărora nu li se întrevede nici pe departe capătul (cartea întreagă !) și pentru care i s-au acordat cele trei „Salamandre de Aur"... Cititorilor obișnuiți cu «fragmentele» din reviste ale prozei lui Aleksander Mertz nu li se mai pare bizară semnătura autorului, care se pune la adăpost, invariabil, sub mențiunea : „Traducere de Aleksander Mertz" (subl. ns.) fără să indice vreodată limba textului original. Dacă trucul e o altă mănușă aruncată ignoranței noastre, să o ridicăm împreună !

Alexei Rudeanu

am întins mîna spre ea, cerîndu-i-l să-l „încerc" dacă nu se „rupe", cînd m-a privit deodată absent-visătoare, refuzîndu-mă („**Nu pot să ți-l dau !**") și a oftat sfîșietor, cu amărăciune, în timp ce își ascundea peticul invizibil și imaterial de umbră (unde credeți ?), exact subsuoară ! Mi-a venit să mă frec la ochi ca la deșteptarea din somn, și nu știu pînă azi dacă bucata aceea de umbră întunecată i-a încăput într-adevăr sub braț, ori fetița avea subsuoară o pilozitate precoce ! Dacă nu aș fi întîlnit-o, **n-aș fi reușit** niciodată să-mi imaginez gestul delicat al lui Andvare, dosindu-și cu fereală inelul acela sub braț — și așa mi s-a întîmplat mereu pe parcursul elaborării acestei sinteze : întîi am descoperit limbajul încifrat în gesturile gnomilor (iar gesturile nu au vîrstă și sînt atemporale), și lecturile ulterioare m-au ajutat să-i identific aproape fără greșeală. Dacă n-aș fi avut eu însumi gnomii mei în arborele genealogic, probabil că n-aș fi reușit nici atîta ; în absența acestei filiații comunicarea nu se realizează, cum nu se pot face nici transfuziile sangvine între grupele incompatibile. Și astfel le-am stabilit, oarecum, poziția geografică :

„În forma în care îl ocupă și în prezent, teritoriul gnomilor se întinde din locul unde s-au trezit din somn ultima oară și pînă la limita unde vor adormi din nou".

. . . . . .

Frunzărind ambițiosul **Larousse** mi-am amintit iarăși ziua plecării la drum și priveliștea Canalului Minecii de la înălțimea la care se ridicase Boeing-ul în clipa aceea. Ar fi fost nu știu cum ca enciclopedia franceză să omită gnomii : „om sau copil de talie mică, spiriduș al pămîntului și al munților, în general hidos și deformat" (dar cum altfel să fi fost dacă, la origini, prin natura **serviciului** de trezorieri ai comorilor subterane, orbecăiau neîncetat prin catacombe și galerii de mină, cocîrjați, înghesuiți și striviți de răspunderea copleșitoare, zgîriindu-se în ieșiturile pietrelor și ecleționind cucuie peste cucuie pe căpățîna lor înțeleaptă ?!), în timp ce — atenție ! — femeile lor, „les gnomides étaient d'une grande beauté"... Fără îndoială ! Minunata fetiță din Caraibe !

Maeștri ai divagației, francezii citează însă și alte aspecte care nu interesează sub nici un raport această sinteză : întîlnim un citat din Hugo în care „gnomii se așezau pe vine, colo-sus, sub plafon" sau faptul arhicunoscut că distihurile lui Caton „sont un poème gnomique". Dar aici nu comentăm nici poeții din antichitatea greacă, „les gnomiques" care au pus în versuri felurite maxime morale, nici confuziile cabaliștilor sau ale misticilor, nici atîtea alte interpretări și tendințe care au folosit gnomii noștri drept simplu pretext ! Singura liniuță de unire între sensul filozofic al termenului și gnomii ca atare (piticii noștri dragi cu ale lor „les gnomides d'une grande beauté") ar consta în aceea că acțiunea adevărurilor generale gnomice este atemporală și deci se petrece în afara timpului, indiferent de timp — amănunt din care vom alege ceea ce ne convine : demonstrația permanenței lor !

Ca să vezi cîtă diferență între informația britanică, seacă și la obiect, și profunzimea complexă a vecinilor mei de pe țărmul cestălalt al Canalul Minecii, de care mă leagă atîtea... convenții ! Aș putea fi mîndru de asta ![2])

Și ca să isprăvim cu dicționarele, să vedem ce precizări face un colocatar din adîncuri al gnomilor, Dracul însuși, care și-a semnat cea mai mare parte a operei cu pseudonimul Ambrose Bierce.[3]) Neîntrecutul autor al definiției oglinzii(„o suprafață sticloasă pentru poiectat o imagine trecătoare, dată spre dezamăgirea omului") și astru de primă mărime pe bolta literaturii fantastice, așa cum l-am înțeles eu din **The Collected Writings of AMBROSE BIERCE** (The Citadel Press, New York, 1960) explică despre gnom : „În mitologia nord-europeană, un spiriduș pitic locuind în părțile dinăuntru ale pămîntului și avînd în pază specială tezaure minerale. Bjorsen, care a murit în 1765, spune că gnomii erau destul de obișnuiți prin părțile de miazăzi ale Suediei, pe cînd era el flăcău, și că i-a văzut adesea zbenguindu-se pe dealuri în lumina amurgului. Ludwig Binkerhoof a văzut trei nu mai departe de 1792, în Pădurea Neagră, și Sneddeker confirmă că în 1803 au gonit un grup de mineri dintr-o mină silezianâ", pentru ca în rîndurile următoare să dărîme fără milă întregul miraj al explicației : „Întemeindu-ne estimațiile pe datele furnizate de aceste mărturii găsim că gnomii au dispărut probabil **încă din 1764**" (sublinierea mea).

Un altul în locul meu ar fi ieșit urlînd din bibliotecă și s-ar fi apucat imediat de pescuit perle sau de orice profesie care să-l ucidă neîntîrziat. Perseverînd, mi-am găsit însă o altă însușire caracteristică gnomilor, notată într-un carnet care miroase și astăzi a pește, în timp ce

[2]) **Autorul face aluzie la tratatul din 1918, potrivit căruia Monaco intra sub „protecția prietenească a Franței" și la „Convenția de bună vecinătate și administrație comună" din 1951, între cele două țări (n. trad.)**

[3]) **Este vorba de „Dicționarul »Diavolului«" sau al „Cinicului" (1906) — operă de referință a autorului nord-american, din care se citează adesea fără a se mai face referință la sursă (n. trad.)**

navigam aproape de hotarul estic al Filipinelor, pe Marea Sulu, de la Sandakan spre Puerto Princesa, așezat chiar în „talia" ca de viespe a Insulei Palawan. Mi se spusese că în nordul insulei, la Taytay, ar trăi cîtiva bătrîni cam într-o ureche, care pretindeau că, în nopțile cu lună plină, „găsesc urme de pași dinspre grotele dintre stînci pînă pe țărm și înapoi spre grote, fără să vietuiască cineva pe acolo". La ieșirea în larg a început hula, chiar în clipa în care încercam să gust din supa servită în ceașcă ; vasul era hîrbuit rău de tot și se numea **Apo** (ca vulcanul de pe Insula Mindanao a arhipelagului) și-și merita numele cu prisosință pentru că trosnea groaznic din toate încheieturile, dar echipajului nu-i păsa de chestia asta. Mărunței și tuciurii, cei mai bătrîni, împodobiți cu frunte înaltă și barbă argintie și scurtă, ca niște sfinți, filipinezii își concentrau toată atenția asupra supei, ținînd coltucul de pîine strîns în pumn, ascunzîndu-l parcă, și muscînd din el cumva pe furiș, evitînd să se uite unii la alții : semănau incredibil cu o ceată de gnomi. Transcriu însemnarea :

„Gnomii mănîncă supa numai din ceașcă — pentru că o suprafață mai mare, cum ar fi farfuria, i-ar solicita prea mult —

Gnomii nu rezistă la suprasolicitare —

Gnomii **nu caută** —

GNOMII GĂSESC (carnea în supă sau orice altceva) FĂRĂ SĂ CAUTE !"

Cu timpul, am verificat de nenumărate ori justețea observației. Știam că am să găsesc pînă la urmă gnomii, fără să-i caut...

. . . . . .

„Cînd au de ales între două lucruri de făcut, gnomii optează pentru cel mai greu. Altfel n-ar avea nici un motiv să se plîngă că dificultatea acelei lucrări le depășește puterile sau competența. Așa reușesc să scape, în principiu, de orice treabă". Nu mi-am notat numele obscur al autorului cărții (o culegere de aforisme, dacă nu greșesc, frunzărită în grabă la un anticar din Buenos Aires, în timp ce așteptam ora fixată pentru întrevederea cu Jorge Luis Borges), dar am caligrafiat citatul cu litere de o șchioapă pe un carton pe care-l mai am și acum bătut într-un cui deasupra patului. În afară de autograful oferit cu o nejustificată răceală pe exemplarul terfelit al **Manualui de Zoologie Fantastică**, pe care-l aduseseм cu mine ca un onest începător (răceală explicabilă poate prin aceea că scrisese cartea împreună cu Margarita Guerrero, considerînd-o ca pe un soi de copil cu dublă sau dubioasă paternitate), nu m-am ales din acea neuitată întrevedere decît cu sentimentul că am discutat cu Dumnezeu, care nu-și atribuia, din păcate, nici un merit în existența sau irealitatea gnomilor...

Parcimonioase și contradictorii, inconsecvente (mai ales în privința descrierilor corporale), alteori banale sau cu tendințe vădite de a exagera sau minimaliza aportul „speciei gnome" la nuanțarea caracterelor umane, izvoarele literare mi-au lăsat un gust amar. În linii mari, se observă o diminuare a interesului autorilor de beletristică, pe măsură ce progresăm în timp, pentru întreaga specie. În **Piticul Cinabru** (1819) E.T.A. Hoffmann se menține în limitele convenției, dar, în loc să aducă lumină, contrariază cercetătorul : „— Cartea aceasta tratează despre gnomi ; poate dăm aici de Cinabru. Cei doi prieteni zăriră și aici o mulțime de gravuri viu colorate care înfățișau niște demoni galbeni și foarte uriți. Și cînd Prosper Alpanus îi atingea, începeau să orăcăiască și să plîngă, se tîrau greoi din filele cărții și se rostogoleau gemînd și mîriind pe masa de marmură, pînă cînd doctorul îi vîra iarăși în carte." În cele din urmă, Hoffmann îi dă lui Cinabru înfățișarea unui „prichindel pocit, necioplit și obraznic", validînd prin autoritatea sa urîțenia speciei, ceea ce contribuie la a tăia cheful oricui de a-și face de lucru vreodată cu gnomii ! Puține sînt vocile de literați care să le sară în ajutor, reabilitîndu-i, fie și din punct de vedere constituțional (anatomic, dacă se poate spune așa). Marii clasici, titanii tuturor literaturilor, îi ignoră cu desăvîrșire, neavînd timp, efectiv, să-și bată capul și cu ei, dacă abia izbutesc să schițeze marile drame ale omenirii ! E ciudată și atitudinea celor consacrați și recunoscuți ca făcînd parte din aceeași „familie de spirite", aruncați o privire rapidă pe **soclul** înălțat în rezervația naturală a literaturii fantastice : cîtă aglomerație ! Dar Edgar Allan Poe are lucruri mai importante de povestit decît năzbîtiile unor pîrliți de gnomi, ca și iluștrii Cervantes sau Dante, dealtfel, deși statuile lor sînt încă doar parțial dezvelite pe soclul fantasticului... Frumusețea e că florile ce li se depun la picioare, ca să nu-i obligăm să se răsucească în mormînt pe autorii necunoscuți ai Ramayanei, Upanishadelor sau Ghilgamețului, florile sînt mereu împrospătate și stropite cu lacrimile cele mai pure din lume — lacrimi neprețuite de gnomi...

. . . . . .

Și totuși — cum arată un gnom ?

Ceva, ceva ne oferă, dar tot cu zgîrcenie, un șir de autori cu atît mai demni de crezare și de luat în seamă, cu cît și-au zămislit opera cu aleasă modestie. Malcolm Lowry **(La poalele vulcanului)** ne descrie „O bătrînă cu chip de **gnom negru**, chip intelectual și ales — precum

i se părea mai mereu Consulului de pe vremuri (ibovnica de odinioară poate a vreunui **diform paznic al minei**), pe umăr cu nelipsita cîrpă de praf **trapeador** sau «domnul șterge praf»" care „ieși pe «ușa din față» tîrșindu-și picioarele și scîrțiind cu ele — tîrșitul și scîrțiitul părînd însă a nu se armoniza, fiecare ținînd parcă de cîte un alt mecanism al făpturii aceleia". Simptomatic pentru onomastica speciei, personajul se numește **Concepta**, dar mai reținem — pe lîngă frumusețea descrierii — faptul că obiectele folosite de gnomi au și ele nume proprii reale sau inventate, porecle sau pur și simplu denumiri inexistente. Precizarea că am avea de a face, **poate**, cu „ibovnica de odinioară... a vreunui diform paznic al minei" trădează că Malcolm Lowry știa despre gnomi mai multe decît ne comunică, ceea ce nu se întîmplă în cazul rusului Alexandr Grin : autor și stăpîn al unei întregii geografii (întocmai comitatului Yoknapatawpha integral administrat — și chiar desenat ! — de către William Faulkner), bîntuită de nenumărați pirați și cutreierată de nave fantomă descrise în cele mai mici amănunte, în nuvela „Lumina lunii" din volumul **Colonia Lanfière**, completamente atemporalul Alexandr Grin ne face portretul în peniță al unui cuplu de gnomi, fără să le spună pe nume, firește, dar dezvăluindu-le identitatea prin gesturi. Este vorba de „...el și o femeie micuță, mai mult dezbrăcată... care se lipea strîns de el" (atitudine tipic gnomică), îmbrăcămintea gnomiței constînd dintr-un „capoțel din frunze de arțar", iar **el** își dă de gol calitatea de gnom prin felul în care își pipăie, la răstimpuri și îngrijorat, manșetele cămășii și... butonii ! (Leit piticul Andvare !) Bineînțeles că personajele apar din nimic, pe neașteptate, coborînd parcă pe o rază a lunii, pentru a se topi la fel de insesizabil.

Delicat-neîndeminatici, așa le-aș aduna într-un singur cuvînt atitudinea. Rezistenți și fragili, uituci cu o memorie formidabilă, dizgrațioși cîteodată și de o frumusețe fascinantă de cele mai multe ori, proști ca gardul și înțelepți ca Buddha, orbi ca liliecii în plină zi și ageri în privire ca vulturii Cordilierilor, adunați toate paradoxurile posibile din alcătuirea cuiva și-i veți avea înaintea ochilor !

Și totuși — cum arată un gnom ?

Răspunsul e la îndemîna oricărui copil care nu mai caută cu degetele în spatele oglinzii (asemenea pisicilor sau cățeilor) explicația imaginii clare reflectate de luciul argintului. Priviți-vă în oglindă și aveți toate șansele să vedeți n gnom în carne și oase : dacă luați oglinda în .cceptia lui Ambrose Bierce, puteți încerca o neagră dezamăgire ; dacă o înțelegeți în spiritul lui Lewis Carroll **(Peripețiile Alisei în lumea oglinzilor)**, succesul experienței este asigurat...

. . . . . .

Dar asemănarea fizică nu ajunge pentru a fi cu adevărat gnom și nici nu e o condiție eliminatorie. Ca dovadă că, deși mișună printre noi atîția că nu-i mai încape lumea, abia dacă recunoaștem unul dintr-un milion.

Cîndva, în infinita evoluție a omenirii, s-a produs probabil și o microscopică mutație genetică, astfel încît posedăm fiecare cîte „ceva" din gnomii de odinioară : ni se întîmplă deodată să fim foarte darnici și buni, să ne emoționeze pînă în străfundurile sufletului căderea legănată a unei frunze desprinse din ram, să ne îngrijoreze răutatea și violența, să auzim chemările depărtărilor, să ne „lase gura apă" la vederea unui șimbure de cireașă și să simțim în vîrful degetelor atingerea catifelată a cîrlionților unui copil numai la gîndul de a-i pune mîna pe creș-

tet, ni se întîmplă atîtea nenumărate lucruri fără să știm **de ce acuma** și de unde ne vin... Dacă dintre acestea și altele asemănătoare se manifestă mai multe concomitent în același om, avem onoarea și toate temeiurile să-l considerăm **gnom.**

Din această succintă sinteză lipsesc o grămadă de amănunte mai mult sau mai puțin importante și definitorii, dar n-am căzut în păcatul de a o intitula **introducere** (îi va veni și acesteia rîndul cîndva). Aș menționa totuși alte cîteva trăsături inconfundabile ale gnomilor, în ultima clipă, dintr-un fel de disperare pe care nu mi-o pot explica, și nici nu simt nevoia :

Un lustragiu mucalit din Ankara, minuindu-și periile cu o iuțeală ametitoare pe unul din pantofii mei, m-a tras deodată de manșeta pantalonului întrebîndu-mă... de ce stau într-un picior ! Am devenit brusc atent și, ascultîndu-i explicația pe care i-o cerusem, nu mi-a venit să-mi cred urechilor : **„Gnomii stau doi cîte doi"**, mi-a spus el într-o franceză imposibilă. **„Cînd se despart doi gnomi, celălalt se simte de parcă ar sta într-un picior ! Unde vă este tovarășul sau soția ?"**

Deci asta era ! **Căpătasem „cheia" unei probleme** care mă frămîntase sute și sute de zile, de-a lungul miilor de kilometri, mile marine sau leghe de deșert în jurul pămîntului : **de ce nordul ?** Ce busolă interioară atrage gnomii de pe toate paralelele lumii numai și numai spre nord ? Constatasem această irezistibilă atracție nu numai la scara continentelor și emisferelor, dar și la proporția țărilor, indiferent de mărimea lor : toate sursele și izvoarele, toate legendele și cîntecele, toate dovezile materiale convergeau spre nordul planetei. Un timp, am fost ispitit să le atribui obîrșia certă în eddele scandinave, dar mai lipsea ceva. Lustragiul îmi deschisese ochii — **din cauza frigului.** „Gnomii stau doi cîte doi" sugera evident un grup, o formație incipientă, dezideratul unei mulțimi, necesitatea colectivității, într-un cuvînt. Și am avut măsura reală a vechimii acestei „specii" : fără-ndoială, de pe timpul înghețului veșnic, cînd se stringeau unul într-altul căutînd căldura trupurilor lor plăpînde de gnomi !

Am plecat mai departe năuc, împiedicîndu-mă, și știți de ce ? Gnomii se împiedică pentru că nu pot altfel. Dar gnomii nu sînt zăpăciți de felul lor ; ei sînt zăpăciți pentru că nu se gîndesc la asta !

Cu aceste date precise și verificate la indemînă, într-o bună zi voi începe să scriu — despre ei — **Cartea gnomilor...**

În românește de Alexei Rudeanu

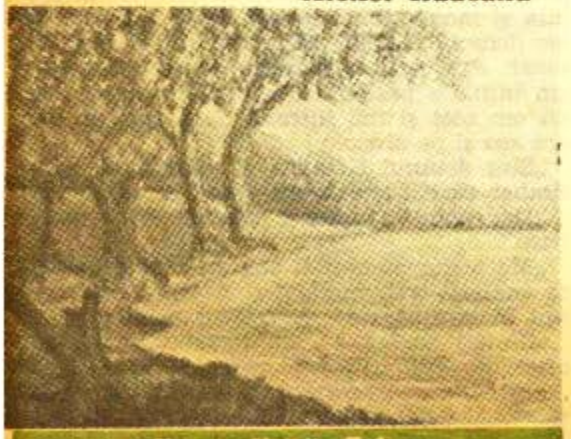

Ulei de Natalia Tofan

Crăciunul

Urmare din pag. 158

dinaintea ei. Și tot așa, răzbat alte motive ale sărbătorii luminii în „Viața Sf. Spiridon" : mustrarea făcută diecilor că nu aprind destule luminări în biserică — dar mai ales altele, în legătură cu motivele fertilizării cerute de însuși numele sfîntului (de la **speiro** „însămînțez"). Astfel, în timpul verii, cînd soarele dogorea, capul sfîntului era plin de rouă (reprezentare asemănătoare cu **a Sf. Gheorghe** — în sensul etimologic „Plugarul" — în folclorul rus, unde se spune că el coboară ploaia din cer). De aceea și aducea ploaie pe pămînt în timp de secetă, o oprea cînd era peste măsură etc. Iar acum, înainte de a evoca, în final, modul cum se reluau, reflectau încă în colindele de Crăciun, motivele „luminii" — să spunem cîteva cuvinte despre unele datini și credințe de la această sărbătoare, comune și altora așezate la cumpenele calendaristice, noaptea de 30 noiembrie — începutul iernii — etc. Astfel, prin unele părți fetele puneau grîu pe patul unde avea să stea preotul, ca să se mărite în cîșlegile următoare — iar femeile măritate aveau altă grijă, puneau grăunțe sub așternutul patului unde avea să se așeze acesta... ca să le stea cloștile pe ouă — datini care trebuie comparate cu cele de la ruși, unde preotul era rostogolit pe ogoare — ca să devină rodnice. Pe de altă parte, străinul care intra în bătătura unui om nu trebuia să-i închidă poarta, ci gazda singură, ca să nu i se închidă **norocul,** să nu li se taie calea pețitorilor, dacă avea fete mari — și încă multe altele, avînd caracter de prevestire, sau de ghicire, ca la toate marile cumpene ale anului. Și acuma, în final, iată modul anunțat, cum apare într-unul din colindele din Ardeal (din Cujir, Hunedoara) : „Sus la dalbul răsărit / Tare Domnul a durmit, / Vine neagră rîndunea / Și din grai așa grăia : / Scoală, Doamne, nu durmi, / Că, decînd ai adurmit, / Iuda în rai a intrat, / Ce-o fost bun tot o luat, / Lună luna și lumina, / Soarele și razele... / Dumnezeu din graiu grăia : / Dragile slujile mele, / Cari din voi că vi-ți afla / Să vă bateți cu Iuda ? Grăi Ilie, sfînt Ilie : / Dă-mi, Doamne, puterea ta, / Trăznetul și fulgerul !... / Dumnezeu că i le-a, dat, / El prin rai s-a tot luat / Tot trăznind și fulgerînd... / Pe Iuda din rai scoțînd... / Iuda rău se spăria, / Toate acolo le lăsa, / Lăsă luna și lumina, / Soarele și razele..."

În alte colinde, cu asemănătoare intrigă a scenariului, vestitorul faptelor lui Iuda, Sf. Petru, spune că acesta a luat și „spicul cel mai bun, **c-așa-i data de Crăciun".** Astfel se exprimă anonim, prin ultimul vers, gîndul, simțămîntul colectiv că acestea sînt în datul problemei — oricît ar fi ele de variate și mereu recreate, reînnoite. Iar noi spuneam că, oricum ar fi, ele evocă, sugerează vechile threne și imnuri ale strămoșilor geto-daci, intonate și rostite la marea cumpănă a zeului soarelui în iarnă — așa cum se manifestau și la cumpăna firii ce o aduceau zeul furtunii larg dezlănțuite, cu riturile celebre în toată lumea de la Herodot și mai departe —, cînd însă drama luminii soarelui pierite și revenite, larg celebrate atunci în chipuri solemne cu tonurile adînci și înalte ale jalei și bucuriei, nu poate fi decît prea palid evocată prin firavele forme ale compunerilor de atît de tîrziu din alt plan al religiilor.

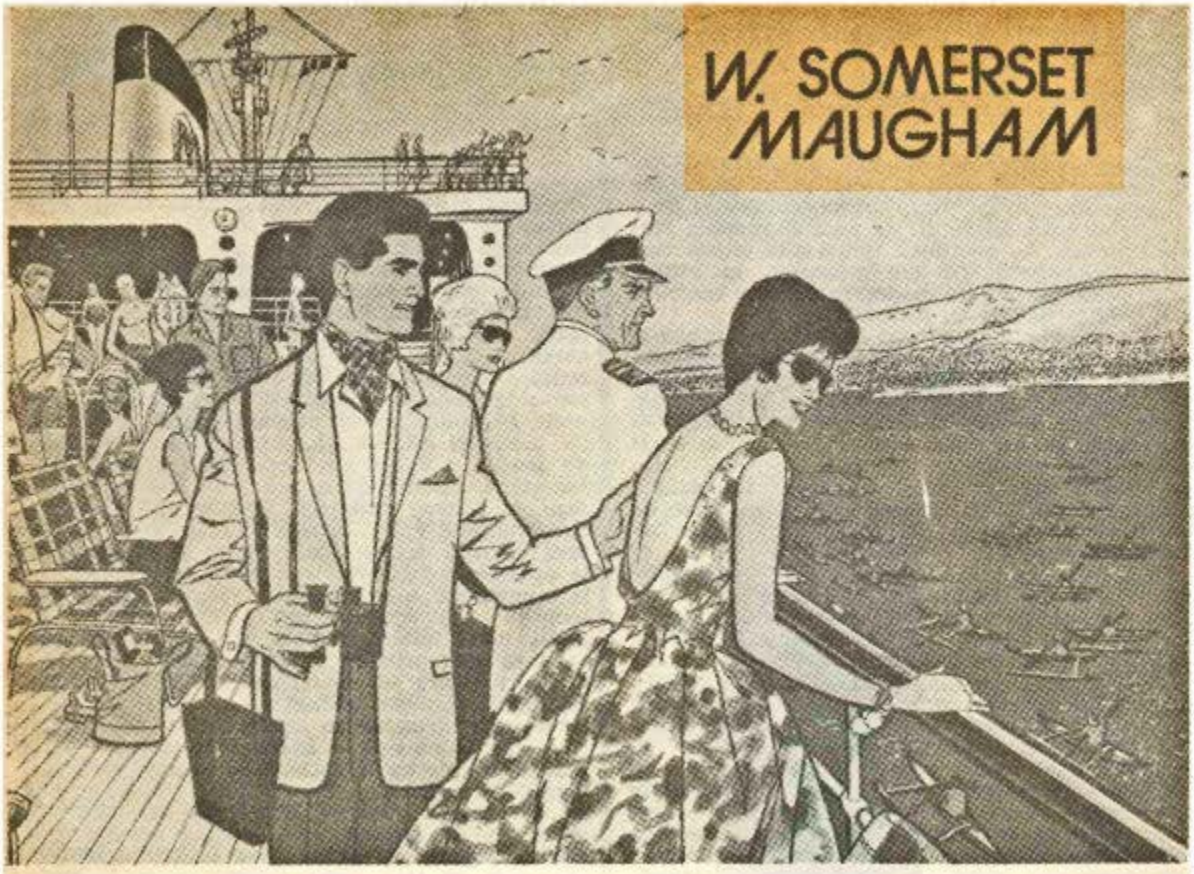

W. SOMERSET MAUGHAM

DOMNUL «ȘTIE TOT»

Mu-l înghițeam pe Max Kelada încă înainte de a-l fi cunoscut. Războiul tocmai se sfîrșise și vapoarele care străbăteau oceanul erau foarte aglomerate. Locurile erau greu de găsit și trebuia să accepți ceea ce ți se oferea. Nu puteai spera la o cabină singur și trebuia să te consideri norocos cînd nimereai într-o cabină de două locuri. Dar cînd am aflat numele tovarășului meu de călătorie, am avut o strîngere de inimă. Era destul de neplăcut să împarți cabina timp de 14 zile cu cineva (călătoream de la San Francisco la Yokohama) dar aș fi fost mai liniștit dacă pe necunoscut l-ar fi chemat Smith sau Brown.

Cînd m-am întors de pe punte, bagajul domnului Kelada sosise deja ; nu era un bagaj care să-mi facă o impresie bună : prea multe etichete multicolore pe valizele numeroase și prea mare era cufărul de haine. Își despachetase obiectele de toaletă și se putea vedea că era un client fidel al domnului Coty. Pe toaletă erau etalate parfumul, șamponul și briantina, periile cu mînere de abonită și monogramă de aur. Nu-mi plăcea deloc domnul Kelada. M-am strecurat către fumoar. Am cerut o pereche de cărți de joc și am întins o pasiență. Deabia începusem cînd un om sosi și mă întrebă dacă numele meu era așa și pe dincolo.

„Sînt domnul Kelada" a adăugat el cu un zîmbet care i-a dezgolit dinții și s-a așezat.

„Da, stăm în aceeași cabină, după cît se pare".

„Mă bucur că sînteți englez. Sînt de părere că englezii trebuie să-și țină companie cînd sînt în străinătate". Am făcut ochii mari :

„Sînteți englez ?" am întrebat eu cam brusc, dovedind lipsă de tact.

„Într-o oarecare măsură. Ba chiar aș putea zice englez get-beget".

Pentru a-mi dovedi spusele sale, domnul

Kelada scoase din buzunar un pașaport pe care mi-l flutură pe sub nas.

Regatul britanic are mulți supuși ciudați. Domnul Kelada era scund, de o construcție robustă, ras și cu o piele închisă la culoare. Avea un nas întors ca un cîrlig și ochi mari, lichizi. Părul lung era negru și ondulat. Vorbea cu o dezinvoltură în care nu era nimic englezesc și gesturile sale erau exuberante. Sînt sigur că oarece investigații ar fi dovedit că domnul Kelada fusese născut sub un cer mai albastru decît al Albionului.

„Ce vrei să iei ?" m-a întrebat.

L-am privit bănuitor. Prohibiția era în floare și nava noastră nu făcea excepție. Dar domnul Kelada îmi aruncă un zîmbet oriental.

„Whisky cu sifon sau Martini sec — ce preferi ?".

Din fiecare din buzunarele laterale el scoase la iveală o sticlă și le puse pe amîndouă pe masă, în fața mea. Am preferat Martini. Domnul Kelada îl chemă pe chelner și-i ceru două pahare și gheață. Era vorbăreț. Îmi vorbi despre New York și San Francisco, despre piese de teatru, filme și politică. Deveni familiar. Nu vreau să-mi dau aere, dar lucrul mi-a displăcut. Mă tutuí foarte natural. Ce mai — nu-mi plăcea deloc domnul Kelada. Cînd venise lăsasem deoparte cărțile, dar sperînd să pun capăt conversației le-am reluat. Mi-am continuat pasiența. „Pune patru sub trei" — spuse domnul Kelada. Nimic nu e mai exasperant cînd faci o pasiență decît cineva care să-ți sugereze unde să pui cartea. „Uite că iese. Pune zece sub valet". Strîngînd din dinți, a trebuit să termin pasiența. Luînd apoi cărțile mi-a arătat cîteva șmecherii, pe care de altfel nu i le cerusem și care nu mă amuzau deloc. Ca să scap i-am spus că voi coborî la masă. „Foarte bine" a declarat el. „Ți-am reținut deja un loc. M-am gîndit că dacă tot locuim împreună să și mîncăm împreună". Nu, nu-mi era simpatic domnul Kelada !

Nu numai că am împărțit cabina cu el și am luat trei mese împreună pe zi la aceeași masă, dar a trebuit să-i suport compania și în timpul plimbărilor pe punte. Era imposibil să scap de el. Odată nu i-a trecut prin minte că nu-l doresc. Era sigur că tu ești bucuros de prezența lui după cum el era de a ta. Fiind băgăreț de felul său, în trei zile se cunoștea cu toată lumea de pe vas. Organizînd întîlniri, conducea licitații, aduna bani pentru premii oferite cîștigătorilor în partidele de golf, a pus la cale un concert și chiar un bal mascat. Era tot timpul peste tot. Îi spuneam domnul „Știe tot" și el o lua ca un compliment. Dar la masă era intolerabil. Atunci ne avea la dispoziție pe toți. Era jovial, locvace și plin de argumente. Știa totul mai bine decît oricine și era un afront pentru vanitatea lui să nu fii de aceeași părere cu el. Nu scăpa ocazie să nu facă paradă de părerile sale despre cutare sau cutare subiect. Nici nu-i trecea prin cap că s-ar fi putut să greșească. Odată ședeam la masa doctorului. Acesta era un om leneș, placid iar eu eram indiferent. Domnul Kelada se putea desfășura în voie. Dar mai era un bărbat la masa aceea numit Ramsay. Acesta părea la fel de dogmatic ca și Kelada și-i suporta cu greutate siguranța imbatabilă. Au avut o discuție interminabilă și pedantă.

Grafică de Nicolae Gadonschi

Ramsay lucra în Serviciul Consular American și-și avea sediul la Kobe. Era un tip greoi din Middle West care se revărsa dintr-un costum de haine de gata. Se-ntorcea la postul său, după o vizită la New York în care își luase nevasta cu el ; fusese despărțit timp de un an. Doamna Ramsay era micuță, cu maniere plăcute și cu simțul umorului. Serviciul Consular nu-și răsfață angajații și ea era îmbrăcată foarte simplu ; dar se vedea că știe să-și poarte hainele. Dădea impresia unei distincții autentice, deși era foarte modestă.

Într-o seară la cină se discuta despre perle. Ziarele scriau multe lucruri despre culturile de perle artificiale din Japonia și doctorul remarca că ele vor scădea inevitabil valoarea celor naturale. Deja erau destul de arătoase, curînd vor fi perfecte. Domnul Kelada — după cum îi era obiceiul — atacă noul subiect. Ne spusese tot ce știa despre perle. Nu sînt convins că domnul Ramsay știa ceva sigur, dar numai de dragul de a-l contrazice pe levantin, încinse o controversă de toată frumusețea. Domnul Kelada se manifestă volubil și vehement. În cele din urmă, scos din fire, el țipă : „Ei bine, eu știu despre ce vorbesc. Chiar acum mă îndrept spre Japonia pentru o afacere cu perle. Și-ți dau cuvîntul meu că mă pricep foarte bine. Cunosc toate perlele faimoase din lume, și dacă este vre-

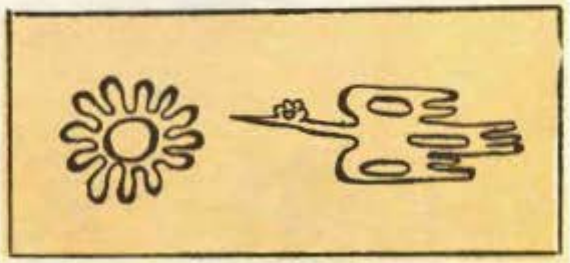

Grafică de Bogdan Stihi

una de care n-am auzit, să fii convins că nici nu merita să fie știută".

Iată că apăreau noutăți : d. Kelada, cu toată locvacitatea sa, nu ne spusese niciodată cu ce se ocupă. Știam doar vag că merge în Japonia pentru niște afaceri. Aruncă o privire circulară triumfătoare.

„Niciodată nu se vor produce perle de cultură pe care un expert ca mine să nu le poată deosebi de cele adevărate dintr-o ochire". Arătă către un șirag pe care-l purta doamna Ramsay : „Credeți-mă, doamnă Ramsay, perlele dvs. nu vor valora un cent mai puțin !".

Domna Ramsay, în modul ei sfios, strecură șiragul sub decolteu. Ramsay însă clipi șugubăț din ochi.

„E un șirag drăguț, nu-i așa ?" zise el.

„L-am observat de la început" răspunse domnul Kelada. „Și mi-am spus că sînt niște perle pe cinste".

„Aș vrea să știu cam la cît le prețuiești. Desigur, nu le-am cumpărat eu însumi, și aș vrea să-ți cunosc părerea".

„Cam în jur de 15 000 de dolari. Dar dacă au fost cumpărate pe Fifth Avenue nu m-aș mira să fi fost plătite chiar cu 30 000".

Ramsay rînji rece.

„Veți fi surprins să aflați că doamna Ramsay a cumpărat șiragul acesta la un supermagazin în preziua plecării noastre din New York cu 18 dolari".

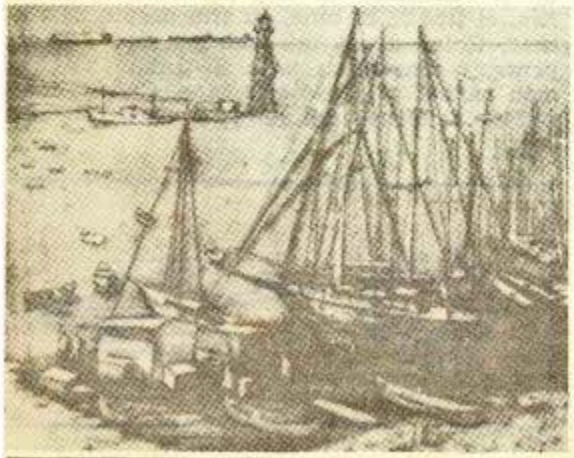

Domnul Kelada se înroși brusc.

„Nu se poate !"

„Puneți pariu ? Susțin contra o sută de dolari că este o imitație".

„Accept".

„Oh, Elmer, nu poți paria pe un lucru de care ești sigur" spuse doamna Ramsay, cu un zîmbet sfios pe buze.

„De ce să nu pot ? Cînd am șansa unui cîștig atît de ușor aș fi un prost să-i dau cu piciorul".

„Dar cum se poate dovedi ?" a continuat ea. „Este vorba de cuvîntul meu împotriva cuvîntului domnului Kelada".

„Lăsați-mă să mă uit la perle. Dacă este vorba de o imitație am să vă spun chiar eu. Pot să-mi permit să pierd o sută de dolari". spuse d. Kelada.

„Scoate-l dragă. Lasă-l pe domnul să-l cerceteze cît are chef".

Domna Ramsay ezită timp de un moment.

„Nu pot să-l desfac" mai spuse ea. „Domnul Kelada ar trebui să mă creadă pe cuvînt".

Am avut o bruscă bănuială că ceva teribil este pe cale să se întîmple. Ramsay se oferi :

„Lasă-mă să-l desfac eu".

El înmînă șiragul domnului Kelada. Levantinul luă o lupă din buzunarul hainei și-l examină îndeaproape. Un zîmbet de triumf se lăți pe buzele sale. Înapoie șiragul. Tocmai voia să vorbească cînd văzu fața doamnei Ramsay. Era atît de palidă încît părea gata-gata să leșine. Se uita la el fix, cu ochi înfricoșați, implorînd parcă ceva. Din fericire soțul ei n-o vedea.

Domnul Kelada se opri cu gura jumătate deschisă. Se putea vedea fizic efortul pe care-l făcea pentru a se reține.

„Am greșit" spuse el într-un tîrziu. „Este o imitație foarte bună, dar privindu-l mai îndeaproape cu lupa mi-am dat seama de adevăr. Cred că 18 dolari este exact cît valorează".

Scoase din port-vizit o bancnotă de o sută de dolari și i-o înmînă lui Ramsay fără nici un cuvînt.

„Poate asta te învață minte să nu mai fii atot-știutor", nu pierdu Ramsay ocazia să-i reteze nasul.

Vedeam cum domnul Kelada tremura. Povestea se răspîndi pe vas și toată lumea nu vorbea decît despre ea. Doamna Ramsay se retrase curînd gonită de o durere de cap rebelă.

A doua zi m-am trezit și am început să mă bărbieresc cînd un plic închis fu strecurat sub ușă. Am deschis ușa dar deja nu mai era nimeni în dosul ei. Plicul îi era adresat lui Max Kelada și nu conținea nici un mesaj ci doar o bancnotă de o sută de dolari. Băgînd tacticos banii în buzunar, Kelada mormăi. „Dacă aș avea o nevestică drăguță ca doamna Ramsay, n-aș petrece un an la Kobe, lăsînd-o singură în New York". Parcă începuse să-mi devină mai simpatic, acest domn Kelada !

În românește de
Elisa Madolciu

«BĂTRÎNUL» lui Hemingway

„Sînteți un om care face temeinic ceea ce are de făcut"

În anul 1954, cînd a primit „Premiul Nobel" pentru literatură, Ernest Hemingway a şocat asistența prin „calitatea" unora dintre invitații săi de onoare. Între aceştia se aflau şi cîțiva pescari analfabeți din satul cubanez de pescari Cajimar. Astăzi, în satul acesta se înalță un monument închinat „Al imortal autor de El Viejo y el Mar" — nemuritorului autor al (romanului) „Bătrînul şi Marea". De pe soclul său, Hemingway scrutează depărtările albastre ale mării, care loveşte ritmic stînca golaşă pe al cărei creştet se află o veche fortăreață spaniolă...

Hemingway a fost prietenul şi fratele pescarilor de aici, cu ei petrecea ore întregi în fața cîte unui pahar sau în barcă, în largul mării, ascultîndu-le — aşa cum numai el ştia să o facă — întîmplările din lupta crîncenă cu marea.

Acestea fiind acum ştiute, n-ar trebui să constituie pentru nimeni o surpriză faptul că oamenii şi locurile din Cajimar i-au oferit scriitorului detaliile autentice pentru „Bătrînul şi Marea". Modelul bătrînului pescar din celebrul roman nu este altul decît Gregorio Fuentes, un bătrîn pescar care încă mai trăieşte în mica aşezare pescărească.

Desigur, vechea colibă acoperită cu frunze de palmier, cu podeaua veşnic murdară, nu mai există. Gregorio Fuentes locuieşte acum într-o vilişoară situată la cîteva sute de metri de țărmul mării.

Hemingway l-a întîlnit pe Gregorio în anul 1925. Pe atunci, pescarul avea douăzeci şi nouă de ani. Era căpitan pe un vas cubanez care făcea curse regulate din Florida la

Ernesto şi Gregorio la o partidă de pescuit

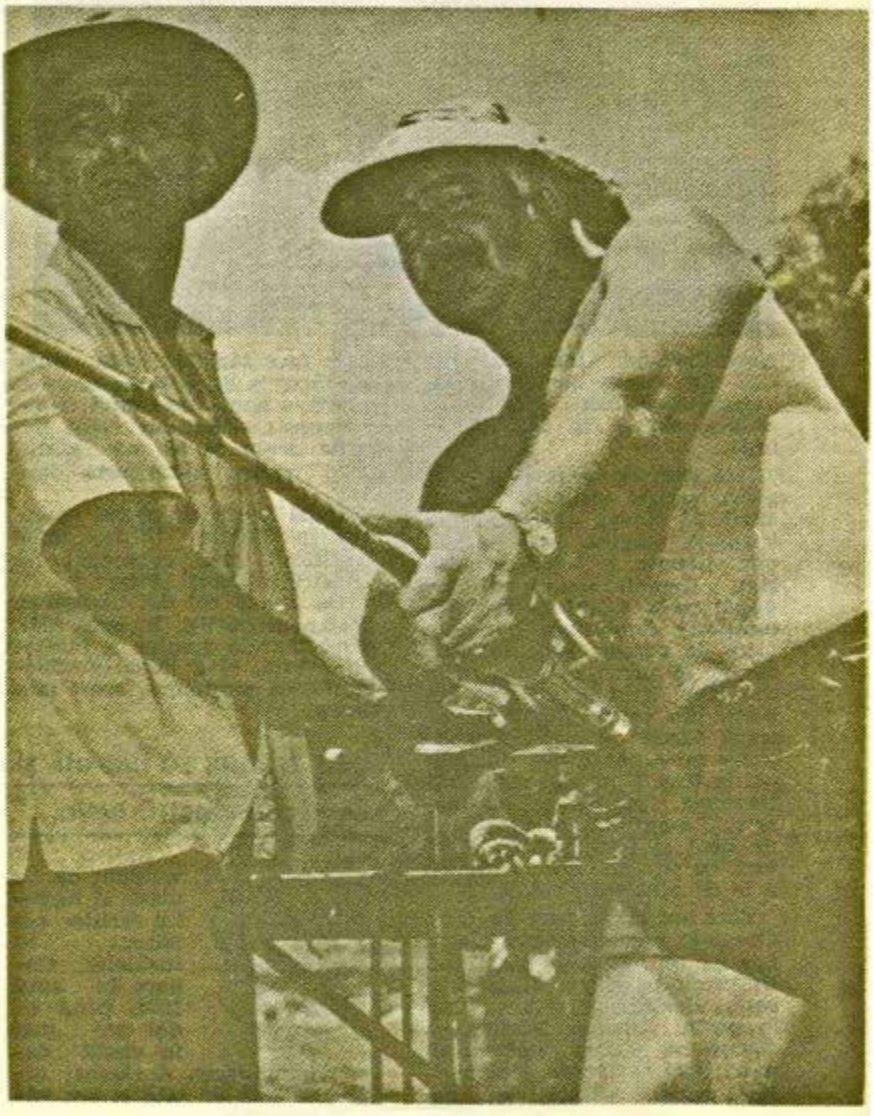

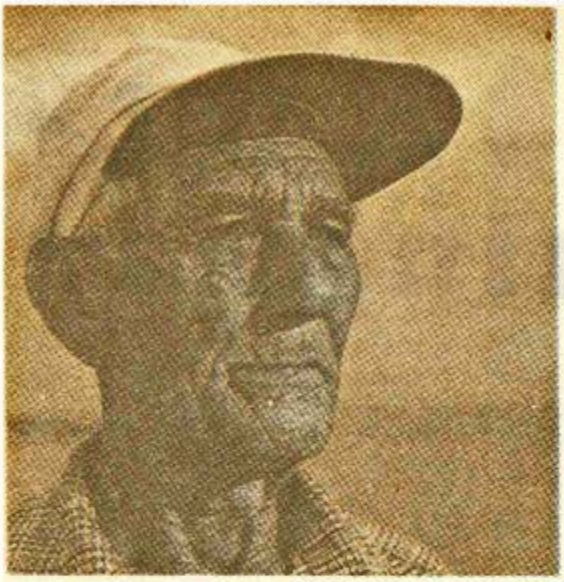

Gregorio Fuentes într-o clipă de răgaz

New Orleans. Într-una din zile, din cauza unei furtuni puternice, a fost nevoit să arunce ancora la Caya Tortuga.

Iată cum își amintește Gregorio această întîlnire : „Am auzit pe cineva strigînd în spaniolă : «Acesta este un vapor cubanez și toți cubanezii sînt prietenii mei !» Numai după aceea a apărut și Hemingway împreună cu un grup de pescari sportivi. Plecaseră în urmă cu șase zile din Key West și au fost nevoiți, din cauza furtunii, să tragă bărcile la mal. Hemingway mi-a cerut să-i duc înapoi la Key West, dar asta contravenea normelor marinărești. Le-am dat de mîncare și de băut și i-am pus în legătură cu paza de coastă pentru a le da ajutorul necesar".

Zece ani mai tîrziu, pe cînd Gregorio era angajat ca marinar pe un vas de cercetări al Universității din Massachusetts, Hemingway l-a căutat în portul cubanez Mantanzas. „După ce ne-am îmbrățișat, m-a rugat să lucrez pentru el. Mi-a spus : «Sînteți un om care face temeinic ceea ce are de făcut !» Și cu toate că mi-a oferit o sumă mai mică, i-am răspuns : «Dacă ați făcut dv. atîta drum ca să mă găsiți, asta pentru mine este destul...»"

După aceea au plecat amîndoi în Statele Unite unde scriitorul și-a comandat și construit iahtul „Pilar".

De atunci cei doi bărbați au fost nedespărțiți. În anul 1961, cînd marele scriitor a încetat din viață, el a lăsat lui Gregorio, ca moștenire, acest iaht luxos.

„Ar trebui să lucrați și dumneavoastră ceva..."

Prietenul de o viață al marelui scriitor s-a născut în Insulele Canare în anul 1896, fiind cu doi ani mai în vîrstă decît Hemingway. A rămas orfan de mic de tată și s-a văzut nevoit să plece pe mare. A colindat toată lumea pe diferite vapoare sub diferite pavilioane.

Hemingway s-a împrietenit cu Gregorio Fuentes pentru că acesta avea o extraordinară experiență de viață. «Hemingway voia să-i povestesc tot ce știu eu despre lume. Într-o zi m-a întrebat : „Ce crezi dumneata despre asta ?" Și i-am răspuns : „Cred că ar trebui să lucrați și dv. ceva !" Cînd uneori spuneam : „Mie nu trebuie să-mi spuneți nimic", îmi răspundea : „Este adevărat, dumneata ai văzut toată lumea..."»

Între scriitorul celebru și pescarul analfabet a existat o legătură, o prietenie extraordinară. Hemingway spunea adesea „Îmi place să stau de vorbă cu dumneata pentru că îmi spui adevărul. Dumneata și cu mine sîntem la fel făcuți".

Scenele din „Bătrînul și Marea" au început să se înfiripe în mintea și sufletul scriitorului la jumătatea anilor '30. „Navigam spre Caya Megana de Cassigno — își amintește Gregorio — cînd la un moment dat am văzut într-o barcă un pescar bătrîn și un băiat care se luptau de zor cu un pește mare. Bătrînul era aproape epuizat, peștele îi pricinuise suferințe mari. Cînd ne-a văzut a început să strige la noi și să ne înjure. I-am spus că vrem să-l ajutăm, dar bătrînul a continuat să ne sudue. Atunci Hemingway a poruncit să plecăm mai departe. Voiam însă să vedem sfîrșitul luptei. Hemingway se temea pentru viața bătrînului și a băiatului și ar fi vrut să-i ajutăm. Știam că trebuie să le fie foame pentru că pescarii mănîncă te miri ce. Ne-am întors și ne-am apropiat de barca bătrînului pentru a le da ceva de mîncare. N-am să-l uit niciodată pe băiatul acela, mînca din portocala pe care i-am dat-o ca și cînd n-ar mai fi mîncat așa ceva în viața lui...

În timp ce ne îndepărtam de locul acela l-am văzut pe Hemingway scriind ceva într-un carnețel..."

Hemingway a scris „Bătrînul și Marea" la Cajimar unde se dusese pentru a-și „odihni capul", după cum își amintește Gregorio că a spus.

«Cea mai grea problemă pentru el a fost să-i găsească cărții un titlu. Într-o zi m-a întrebat și pe mine ce părere am. „De unde să știu eu cum să se cheme o carte despre un bătrîn și-o mare", i-am răspuns».

C. Lipen

CIUDATELE DUELURI ALE POEȚILOR

PUȘKIN și LERMONTOV

● Europa se trezește ● Doi țari autocrați și doi poeți non-conformiști ● Misterul unei scrisori anonime ● O femeie frumoasă și un sfîrșit tragic ● „Moartea poetului" sau a poeților ? ● Dueluri sau asasinate ?

Alexandr Sergheevici Pușkin (1799—1837), poet genial rus, al cărui sfîrșit tragic a fost intuit chiar de el, în opera sa „Evgheni Oneghin" — în scena duelului între Lenski și Oneghin. Poate, ca un revers al celor ce i s-au întîmplat în timpul vieții — milioane de oameni iubesc și prețuiesc astăzi opera poetului, a cărui viață s-a rupt atît de timpuriu și care — cum a spus Dostoievski — a dus cu ea o taină, pe care noi căutăm s-o dezlegăm.

În romanul său de o excepțională valoare artistică și de mare finețe psihologică „Război și Pace", L. N. Tolstoi dă o imagine deosebit de sugestivă a evenimentelor care aveau să tulbure Europa, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. El spune că valul revoluționar, plecat din Franța în anul 1789, a cuprins Europa, prelingîndu-se pînă la Moscova, iar de aici, după înfrîngerea lui Napoleon, s-a retras de unde a plecat. Nu însă fără a lăsa urme. Ideile incandescente ale revoluției franceze de libertate, egalitate, fraternitate — au adus lumini și speranțe noi Europei, în mod deosebit în rîndurile tineretului multor țări ale continentului, între care și Rusiei.

Într-adevăr, ce se întîmpla în această țară la un interval de aproximativ 10 ani după invazia napoleoniană ? Unul din conducătorii coaliției împotriva lui Napoleon — țarul Alexandru I — moare în împrejurări încă neelucidate pînă acum. Pe tronul Rusiei era prevăzut să se urce unul din frații lui Alexandru I, pe nume Constantin. Dar acesta refuză. Atunci îi este deschisă calea spre domnie lui Nicolae, fratele mai mic al lui Constantin. Nicolae nu este însă iubit de armată. S-a creat o stare de incertitudine. Astfel moartea lui Alexandru și succesiunea la

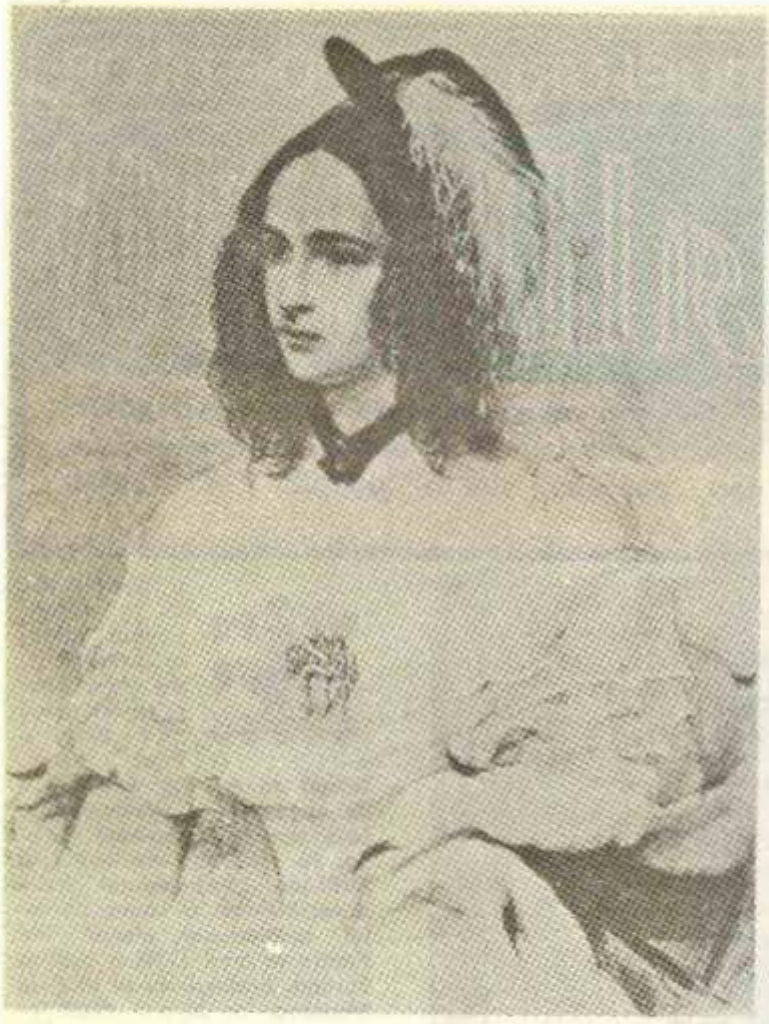

Natalia Nikolaevna (Goncearova) Puşkina s-a născut în anul 1812 (anul invaziei napoleoniene în Rusia). Puşkin era atunci în vîrstă 13 ani şi urma liceul de la Tarskoe Selo. Cînd fata împlineşte 16 ani „este scoasă în lume", cum se spune, şi Puşkin o întîlneşte la un bal. Iată cum o vede el : „Cînd îşi ridică privirea, / Nimic nu poate rivaliza cu ea, / Palida aură a zînelor noastre / La strălucirea ei se stinge".

tronul Rusiei a stimulat dezlănţuirea unei mişcări care a intrat în istorie sub denumirea de „mişcarea decembristă." Într-adevăr, ce s-a întîmplat în acea zi de 14 decembrie 1825, de la care vine şi denumirea mişcării ? În rîndul ofiţerilor, majoritatea tineri, se aflau mulţi care i se opuneau • lui Nicolae şi au pus la cale un complot, al cărui mecanism a funcţionat însă defectuos. Astfel la confruntarea ce a avut loc în Piaţa Senatului din Petersburg (azi, Leningrad), unde nu departe se află vestita statuie a lui Petru I, imortalizată de Puşkin prin poemul „Călăreţul de aramă", – armata rămasă credincioasă lui Nicolae i-a înfrînt pe răsculaţi. Urmează arestări masive. Ancheta este condusă de ţarul Nicolae în persoană. Urmează judecata celor găsiţi vinovaţi. Cinci dintre aceştia, tineri între 23 şi 33 de ani, au fost condamnaţi la moarte şi executaţi la 14 iulie 1826, în incinsta vestitei fortăreţe Petropavlovsk, vizibilă din mai multe locuri ale oraşului Leningrad, inclusiv dinspre Muzeul Ermitaj (fostul „Palat de iarnă"). 88 de răsculaţi sînt condamnaţi la ocnă în Siberia, unii dintre aceştia fiind însoţiţi spre locul de detenţie de soţii, mame, surori, de unde unele nu s-au mai întors niciodată, chiar după moartea celor dragi.

Rusia n-a uitat această dramă. (În Leningradul de azi sînt multe dovezi toponimice şi memoriale, legate de acest eveniment, care a avut loc acum 160 de ani). N-a uitat-o nici Nicolae I : Primejdia trecuse pe lîngă el doar la un pas... Chiar el, ţarul, mărturisea, că în ziua răscoalei singura fiinţă ce-i rămăsese credincioasă era doar soţia lui*)... De aceea prima lui grijă a fost să întărească aparatul represiv şi să instaureze un regim autoritar, cu o foarte strictă supraveghere a persoanelor considerate suspecte. Dintre acestea – după cum se va vedea – n-au lipsit Puşkin şi Lermontov, despre care vom vorbi mai jos.

Aleksandr Sergheevici Puşkin (1799–1837) s-a născut la Moscova, în familia unui ofiţer, Serghei Lvovici Puşkin, un tînăr cu o înfăţişare plăcută, a cărui apariţie în saloanele mondene ale aristocraţiei moscovite, alături de frumoasa lui soţie, era destul de frecventă. Cei trei copii ai cuplului erau mai mult în îngrijirea doicii, Arina Rodionovna, o femeie adusă de la ţară, din rîndurile ţăranilor şerbi, care avea să joace un anumit rol în viaţa viitorului poet, prin deschiderea spre minunata lume a basmului popular, povestiri reţinute şi folosite de Puşkin în operele sale. Olga, sora cea mai mare a poetului, şi fratele lui mai mic – Lev, îşi amintesc că învăţa cu uşurinţă franceza, engleza, italiana. Mai greu – germana. La unsprezece ani cunoştea foarte bine clasicii francezi, scriitori, filozofi. Chipul lui Puşkin din acest „anotimp al copilăriei", aşa cum ni-l arată o gravură – apare cu un obraz avînd ten măsliniu, cu ochi mari vioi, cu un păr creţ şi buzele puţin cam groase. Toate acestea ne conduc la ideea unei izbucniri genetice, dacă o putem numi astfel, venită din partea unui strămoş abisinian, ajuns în urma unor îmrejurări la curtea ţarului Petru I („În arapul lui Petru cel Mare" Puşkin reia, literar şi istoric,

*) Vezi şi „Magazin istoric" nr. 11 – 1984.

povestea acestui strămoş al lui). De altfel, printr-o stranie coincidenţă, vom vedea că şi în ascendenţa poetului Lermontov se află un strămoş dintr-o ţară îndepărtată — Scoţia.

La vîrsta de 12 ani, Puşkin, însoţit de tatăl său, ia drumul Petersburgului. În imediata apropiere a marelui oraş, la Ţarskoe Selo (Satul Ţarilor n. ns.), a fost înfiinţat din iniţiativa ţarului Alexandru I un liceu pentru copiii nobilimii. La Ţarskoe Selo (actualul orăşel Puşkin), viitorul poet îşi petrece poate cei mai frumoşi ani ai săi, într-un cadru natural de o rară frumuseţe. Fiecare elev avea camera sa, cu mobilierul necesar : o masă, un pat, un lavoar, o oglindă, un şifonier. Frumuseţea locurilor, precum şi anturajul i-au stimulat imaginaţia tînărului Puşkin. Printre colegi se aflau şi unii care mai tîrziu s-au afirmat, intrînd în istoria culturii ruse. O primă dragoste înfloreşte în inima lui Puşkin, la vederea unei surori a unui coleg al său : „Frumoasa fecioară şi dragostea mi-au tulburat sîngele tînăr" — îşi aminteşte poetul în opera sa, după 15 ani, reţinînd-o în „Evgheni Oneghin". Dar această dragoste este numai o palidă prefaţă a acelor care vor urma (şi au fost mai multe). Între care una copleşitoare — ultima. Dar să nu anticipăm. După şase ani de studii, Puşkin părăseşte Ţarskoe Selo şi rămîne la Petersburg, unde i se oferă o slujbă. Numele lui Puşkin a început să fie cunoscut încă din liceu, unde se afirmase ca un mare talent în plină ascensiune. De aceea intrarea lui în saloanele Petersburgului era dorită şi aşteptată. Deşi se simţea atras de vîltoarea vieţii mondene : baluri, baluri costumate, teatre, recepţii, vizite — el nu uită nici un moment vocaţia sa literară. În anul 1820 el termină „Ruslan şi Liudmila". Poemul este însă tipărit în vara anului 1821, cînd Puşkin luase lungul drum al exilului. Trebuie spus că numai puţini ani din scurta lui viaţă n-au fost ani de exil.

Stăruie totuşi o întrebare : de ce a fost Puşkin exilat ? Încă din liceu se afirmase ca un element ce se opunea ca elevii să devină nişte „servitori credincioşi" ai ţarului, iar atunci cînd ajunge „Secretar al Colegiului de Stat al Ministerului Afacerilor Străine" (funcţie cu titlu pompos, dar mai mult onorifică), Puşkin are legături cu cercurile conspirative. Balurile şi petrecerile acopereau adesea luarea unor contacte cu elementele revoluţionare. Poliţia veghea însă. Şi nu fără succes. Vorbele, ca vorbele, dar poeziile multiplicate de mînă puteau ajunge, fie şi într-un singur exemplar, în mîinile celor care-l păzeau pe ţar şi de aici în cele ale monarhului. Şi ce ochi mari făcea ţarul Alexandru I, cînd citea ce scria fostul elev de la Ţarskoe Selo : „Monstrule autocrat, / Te urăsc pe tine şi tronul tău !" şi mai departe : „Tu eşti oroarea lumii şi ruşinea naturii" ş.a. Toate acestea i-au hotărît soarta : exilul în diferite colţuri ale Marii Rusii. La Chişinău, despre care Puşkin aminteşte în versurile : „Cu

Ţarul Nicolae I (1825—1855) a dus o politică de oprimare a libertăţilor, atît în interiorul Rusiei, cît şi în afara ei. A înăbuşit răscoalele decembriştilor şi cele din Polonia (1830—1831) şi a participat la înăbuşirea revoluţiilor din Ungaria, Transilvania şi Ţara Românească. În timpul său a început războiul Crimeii (1853—1856), al cărui rezultat a avut consecinţe şi pentru ţara noastră

lira-mi nordică, dînd glas pustietății, m-am rătăcit aici". – este văzut de Constantin Negruzzi (cu care s-a împrietenit) în compania unei tinere curtezane grecoaice ce purta un șal negru care a intrat și el în istoria literară, ca și frumoasa lui stăpînă. Istoricul Gh. Bezviconii, care a cercetat perioada în care Pușkin a trăit la Chișinău, ne spune că aici el s-a întîlnit printre alții și cu Alexandru Scarlat Sturdza (1791–1854), fiul domnului Moldovei ; Teodor Krupenski despre care amintește într-o poezie ; Arbore Ralli (1748–1833), care a scris amintiri despre Pușkin ș.a. Este mutat la Odessa, dar aici are necazuri : guvernatorul Vorontov al Odessei nu vede cu ochi buni „ochii dulci" pe care tînărul Pușkin îi face frumoasei contese Vorontova, soția lui. Îi cere mutarea care se aprobă. Pușkin ia drumul spre Mihailovsk, o moșie de a mamei sale, din gubernia Pskov. Pe drumurile sale de exil, Pușkin este atent la locurile pe unde trece. Astfel, în drum spre Chișinău, Pușkin a vizitat castelul hanului de la Bahcisarai, cu renumita „Fîntînă a lacrimilor", haremul, cimitirul. Îl supără atît frigurile, de care suferă, dar și starea de ruină a hanului. Totuși, cele văzute îi inspiră și scrie „Fîntîna din Bahcisarai", pe care o termină în 1823. La Mihailovsk are o întîlnire cu tatăl său în termeni destul de neplăcuți, precum și cu familia. Toți ai lui pleacă la Petersburg și-l lasă la moșie numai cu doica, Arina Rodionovna. Cutreieră împrejurimile, se împrietenește cu vecinii, stă de vorbă cu țăranii – și scrie : sfîrșește a treia parte din „Evgheni Oneghin", poemul „Țiganii", începe „Boris Godunov", pe care îl termină în 1825 ș.a. Aici, la Mihailovsk îi vine știrea morții lui Alexandru I și „a răscoalei decembriștilor". În anul următor, este ridicat de jandarmi, în văzul doicii sale, care-l plînge. E condus la Moscova, unde are marea surpriză să fie dus în fața lui Nicolae I, care îl anchetează personal. Îi pune întrebarea : „Dacă în timpul răscoalei ai fi fost la Petersburg, ai fi luat parte la aceasta ?". La care Pușkin i-a răspuns foarte sincer : „Fără îndoială, maiestate, toți prietenii mei făceau parte din complot și eu n-aș fi putut să nu iau parte". Țarului Nicolae I, se spune, că i-a fost pe plac răspunsul poetului. L-a iertat și i-a ridicat cenzura asupra operelor lui, cu obligația ca acestea să fie văzute de el, Nicolae, sau de șeful jandarmeriei, contele Benkendorf. Acum îi este însă mai greu. Țarul nu are numai grija ope-

D'Anthes Georges, baron Heckeren, cumnat și asasin al lui A. S. Pușkin. După duelul cu Pușkin și deznodămîntul său fatal, d'Anthes părăsește Petersburgul și împreună cu soția sa, Ecaterina Nikolaevna, se întoarce la Paris, unde face carieră în politică. Este adversar al poetului și scriitorului Victor Hugo. D'Anthes a murit în anul 1899

relor lui literare și le dă spre citire lui Benkendorf, care nu se prea hotărăște... în general, „îndulcirea" raporturilor cu Pușkin nu este decît o stratagemă. O mărturisește chiar Benkendorf : „El (Pușkin n. ns.) este un ștrengar de treabă și ar putea fi de folos, dacă se va putea să-i îndreptăm condeiul și vorba". Numai că „îndreptarea" dorită de stăpînire, Pușkin nu o face decît într-o singură direcție : împotriva lui Nicolae și a absolutismului. Atitudine care i-a pecetluit soarta. Dar să vedem în ce mod ?

Intrăm într-un capitol mai delicat din viața poetului. Este vorba de cel sentimental. Biografii săi au reliefat lista întocmită de Pușkin însuși de nume sau inițiale de femei. Sînt vreo 14, din diferite straturi sociale. Dar, cum se spune, ulciorul nu merge prea des la apă... Așa i s-a întîmplat și lui Pușkin, cînd a văzut-o pe Natalia Goncearova, o tînără de 16 ani, de o frumusețe răpitoare. Era la un bal. El mărturisește : „Cînd am văzut-o pentru întîia oară, mi-am pierdut mințile !". Nu stă prea mult pe gînduri : îi cere mîna. Dar este refuzat. Pleacă în Caucaz, pe frontul de aici, la parte la asediul Erzerumului, în prima linie. Erzerumul, încercuit de trupele ruse, cade. În 1829 se întoarce din nou la Moscova. Din nou îi cere mîna Nataliei Goncearova și, de data aceasta, este acceptat. Căsătoria are loc în 1831. Căsnicia cu această femeie, cu care are 4 copii, este dificilă. Natalia este atrasă irezistibil de vîltoarea vieții mondene : baluri la curte, serate, recepții – în timp ce Pușkin are preocupările sale firești, între care aceea de a găsi mijloacele bănești necesare pentru acoperirea cheltuielilor cerute de această viață trepidantă. În același timp, Nataliei Pușkin îi dau tîrcoale cei atrași de frumusețea ei, între care și țarul Nicolae, care, sub pretextul unei funcții onorifice date lui Pușkin, încearcă să o rețină la curte. Dar cel mai mare necaz i-l provoacă un tînăr emigrant francez, pe nume d'Anthes, aciuat pe lîngă curtea lui Nicolae I, care este foarte insistent „în curtea" pe care o face Nataliei.

Pușkin îl provacă la duel, dar d'Anthes, ca să-și acopere intențiile, se căsătorește cu sora Nataliei, pentru a avea prilejul de a fi în preajma ei. Duelul este evitat. Dar între timp, Pușkin primește o scrisoare anonimă. Astăzi se știe cine a scris această scrisoare, care a dus la un deznodămînt tragic : Vasili Iacovici Zaviaskin, în slujba prințului I. S. Gagarin. În orice caz, în scrierea acestei scrisori și a scopului pe care-l urmăreau autorii ei (se crede că au fost mai mulți) s-a ținut seama de toate elementele care trebuiau să ducă la pierzania lui Pușkin : 1) în scrisoare se atrăgea atenția „soțului încornorat" de

idila soției sale cu D'Anthes ; 2) astfel se miza pe reacția firii lui cinstite, grefată însă pe un fond impulsiv, iute, cum s-ar spune ; 3) precum și de hotărirea de a-și apăra onoarea familiei, la care Pușkin ținea foarte mult. Fitilul fiind astfel pus, și aprins — se aștepta doar explozia. Ea s-a produs în dimineața zilei de 27 ianuarie 1837, la Ciornaia Recica, la periferia Petersburgului. D'Anthes trage întîi. Pușkin cade. E rănit grav. Trage totuși și el. Îl rănește pe d'Anthes ușor la braț. La 29 ianuarie 1837, orele 2,45' Pușkin nu se mai află printre cei vii. Moartea poetului a înspăimîntat stăpînirea. Mii de oameni au stat în preajma casei unde a murit. Corpul lui a fost transportat noaptea lîngă o mănăstire de lîngă Mihailovski, unde a fost înmormîntat. Așa a sfîrșit cel mai mare poet al Rusiei, dar nu și opera lui.

Pușkin era conștient că și-a zidit singur monumentul scriind : „Un monument aparte mi-am ridicat eu mie / Spre el cărarea gloatei nu va pieri nicicînd, / Neinduplecata frunte va crește spre tărie / A țarului columnă întrecînd". L-au plîns mulți, între care și Lermontov, a cărui soartă a fost întrucîtva asemănătoare cu a lui Pușkin. Să vorbim despre el.

Mihail Iurievici Lermontov (1814—1841), poet romantic rus, în opera sa a fost influențat de Byron și Pușkin, pentru care are o mare admirație. Și el, ca și Pușkin, și-a prevăzut sfîrșitul, scriind, la 11 iunie 1831: „mă așteaptă un mormînt scăldat în sînge".

Mihail Iurievici Lermontov (1814 — 1841), născut la Moscova dintr-o familie, care avea în genealogia ei un strămoș de origine scoțiană, pe nume Lermont, înnobilat pe la 1616. La 3 ani îi moare mama, iar la 17 — tatăl. Este crescut de o bunică. Un francez din fosta armată a lui Napoleon îi este primul preceptor. Este dus de bunica sa la Piatigorsk, orășel mult iubit de Lermontov. În poezie, ca și în dragoste, dovedește precocitate. La vîrsta de 10 ani are sentimente pentru o fată de 9 ani, blondă și cu ochi albaștri. Iubește apoi pe Vera Lopuhina. De asemenea și Natalia Sușkova, cu care vizitează împreună o mănăstire. Apoi — Natalia Ivanova, care, ca și precedentele, se va căsători și ea cu altul. Asemenea lui Pușkin, lui Lermontov îi place Caucazul. Ca și alți tineri de pe vremea sa — urmează o școală militară. Dar preocupările sale literare nu-l părăsesc. Poeziile sale au unele afinități cu cele ale lui Eminescu. Sînt unele confluențe tematice și cosmogonice, dar și de dragoste. Nu vom stărui asupra acestor tangențe. Vom spune numai că poeziile lui Lermontov, ca și cele ale lui Pușkin, nu erau pe placul autorităților. Și nici proza. Astfel într-o scrisoare adresată țarinei, Nicolae I critică cu asprime povestirea lui Lermontov — „Un erou al timpului nostru", spunînd că este „o carte jalnică, care demonstrează o mare stricăciune a autorului". Dar cea care a pus paie pe foc a fost poezia „Moartea poetului", în care Lermontov îi atacă pe cei vinovați de moartea lui Pușkin: „Voi care înconjurați tronul lacom / Călăi ai Libertății, Geniului și ai Gloriei". Probabil că cei din anturajul țarului s-au simțit „cu musca pe căciulă", cum se spune și i-au pus gînd rău lui Lermontov. Dar să-l ascultăm pe țarul Nicolae I, pentru a-i ști părerea: „Plăcute versuri, n-am ce spune ; l-am trimis pe Weimarn să cerceteze la Țarskoe Selo

hîrtiile lui Lermontov. Şi dacă se vor găsi suspecte, să le reţină. Pînă una-alta am dispus către medicul-şef să cerceteze şi să vadă, dacă nu şi-a pierdut cumva minţile acest domn, iar după aceea vom proceda conform legii". Şi ţarul s-a ţinut de cuvînt : l-a exilat la Nijni-Novgorod, unde se afla regimentul ce opera în Caucaz. Drumul său spre sud n-a fost lipsit de primejdii. A fost atacat de o bandă de tîlhari, apoi s-a îmbolnăvit, întorcîndu-se la Piatigorsk, orăşelul de la poalele munţilor Caucaz, de unde de la fereastra căsuţei (care există şi azi) privea piscurile semeţe, adesea acoperite de nea ale munţilor. Se ducea zilnic la izvoare. Tot aici venea să se trateze un oarecare Martînov, un îmbogăţit de pe urma comerţului cu vinuri. Era îmbrăcat fistichiu şi într-o zi Lermontov a compus nişte versuri la adresa lui Martînov, pe care a avut imprudenţa de a i le citi. Martînov s-a supărat şi l-a provocat la duel. A încercat Lermontov a-i explica că totul n-a fost decît o glumă. Martînov s-a arătat însă neclintit în hotărîrea sa. Lermontov a încercat din nou să-l convingă, arătîndu-se gata să-i ceară scuze oriunde ar cere-o Martînov. Zădarnic ! Şi ajungînd la Tarhani, loc unde a avut loc duelul, Martînov îi spune lui Lermontov : „Trage ! trage !". Trebuia să tragă mai întîi Lermontov. El a tras, dar în aer. Sperînd că poate-poate Martînov va reveni la sentimente mai bune şi va renunţa şi el. Degeaba ! Martînov n-a înţeles gestul mărinimos al lui Lermontov. A ochit şi a tras drept în inimă. Moartea lui Lermontov s-a produs instantaneu. Nu s-a respectat nici măcar regulamentul duelului, care prevedea, ca în cazul cînd adversarul nu consimte să tragă şi el în aer, atunci cel care a tras primul să poată trage a doua oară în celălalt care refuză împăcarea. În asemenea situaţie, acest caz, se poate considera un omor premeditat, iar Martînov un asasin. Aşa s-a încheiat viaţa a doi mari poeţi ai Rusiei şi ai lumii.

Eugen Panighianţ

CA DE OBICEI, AFACERI

mark reynolds

— Ascultă, spuse călătorul temporal primului trecător întîlnit în cale. Sînt din Secolul Douăzeci. Am la dispoziţie cincisprezece minute şi trebuie să mă-ntorc. Crezi că e prea puţin pentru a mă face înţeles ?

— Nicidecum, vă înţeleg.

— Ei ! Dar vorbeşti bine englezeşte. Cum e posibil ?

— Noi o numim amer-engleză. S-a întîmplat să-mi placă studiul limbilor moarte.

— Excelent ! Ascultă însă. Am numai cîteva minute la dispoziţie. Să ne grăbim.

— Să ne grăbim ?

— Da, da. Nu-nţelegi ? Sînt un călător temporal. Am fost selecţionat pentru această călătorie. Sînt deci cineva.

— Hm. De fapt ar fi trebuit să-ţi închipui că în zilele noastre călători temporali se găsesc pe toate drumurile.

— Ascultă, asta mă cam surprinde, dar înţelege-mă că n-am timp de discuţii. Să trecem la subiect.

— Foarte bine. Ce-ai adus ?

— Cum adică, ce-am adus ?

Celălalt oftă.

— Nu te-ai gîndit că trebuie să obţii unele evidenţe că ai fost în viitor ? Dar totodată te previn, cu această ocazie, că paradoxurile implicate de călătoria în timp te împiedică să iei înapoi orice conştiinţă care ar putea altera trecutul. La întoarcere mintea îţi va fi goală în privinţa celor ce ţi s-au întîmplat aici.

Călătorul temporal clipi a neîncredere.

— Chiar așa ?

— Întocmai. Totuși aș încerca un mic tîrg cu tine.

— Ascultă, am impresia că am picat în discuția asta cu douăsprezece propoziții mai încolo. Cum adică tîrg ?

— Aș vrea să schimb cu tine ceva din secolul meu pe ceva din secolul tău, deși, ca să fiu cinstit, aproape totul din perioada voastră nu mai reprezintă pentru noi decît un interes, cel mult, istoric.

Ochii trecătorului străluceau într-un mod ciudat. Își drese vocea și continuă. Totuși, am aici un cuțit atomic de buzunar. Nici măcar nu îndrăznesc să-ți spun ce avantaje are asupra cuțitelor din perioada voastră.

— În regulă. Mi-au mai rămas doar zece minute, dar acum îmi dau seama că ai dreptate. Trebuie să mă-ntorc cu ceva care să dovedească faptul că am fost aici.

— Și cuțitul meu o va dovedi, aprobă trecătorul.

— Sigur, sigur. Ascultă, sînt puțin dezorientat. M-au luat pentru treaba asta în ultima clipă — nu vroiau să rişte pe vreunul din tipii ăia — știi, profesori. Asta e cel mai haios cuțit pe care l-am văzut vreodată. Dă-mi-l ca dovadă.

— O clipă, prietene. De ce să-ți dau cuțitul ? Ce poți să-mi oferi în schimb ?

— Dar eu sînt din Secolul Douăzeci !

— Hm. Iar eu din Treizeci.

Călătorul temporal îl privi pentru o clipă prelung, apoi se hotărî.

— Ascultă tipule, nu prea am timp. Iată, de pildă, ceasul...

— Hm. Și mai ce ?

— Păi, și banii, uite-i.

— De ăștia se interesează numai numismații.

— Ascultă. Eu sînt cel care trebuie să fac dovada că am fost în secolul Treizeci.

— Desigur, numai că afacerile-s afaceri, cum spune proverbul.

— Pe toți dracii, ce grozav ar fi fost să fi avut un pistol.

— În epoca asta pistoalele sînt inutile, adăugă celălalt mofturos.

— A, nu, doar așa dacă aș fi avut, murmură celălalt mai mult pentru sine. Ascultă, însă, tipule, timpul meu se scurge cu fiecare clipă. Ce-ai mai vrea ? Vezi prea bine ce am : hainele, portofelul, puțini bani, un port-chei, o pereche de pantofi...

— Eu unul aș vrea să facem tîrgul, dar lucrurile pe care mi le poți oferi tu nu sînt prea valoroase. Poate ai vre-un obiect de artă, — un Al Capp original sau ceva de felul ăsta.

Călătorului temporal mai că-i venea să plîngă.

— Ascultă, arăt eu ca unul care umblă la el cu obiecte de artă ? Îți dau orice, cu excepția pantalonilor, pe cuțitul ăsta haios.

— Aha !, vrei vasăzică să-ți păstrezi pantalonii ? Ce intenționezi, vrei să-mi tragi un Anglo ? Sau perioada ta precede termenul ?

— Anglo... și mai cum ? Nu pricep nimic.

— Păi, eu sînt și etimolog...

— Îmi pare rău, dar...

— E o indeletnicire fascinantă, spuse trecătorul. Cît despre expresia Să-mi tragi un Anglo, termenul Anglo a intrat în circulație în perioada 1850—1950. El desemna o persoană din estul Statelor Unite, în principal un descendent de englez, care s-a stabilit în New Mexic sau Arizona, curînd după eliberarea lor. Cred că ăsta era termenul utilizat la vremea respectivă în Mexic. Spaniolii și indienii îi cunoșteau pe cei din est sub numele de Anglos.

Călătorul temporal interveni disperat.

— Ascultă, tipule, ne îndepărtăm din ce în ce mai mult...

— Retrasînd istoricul provenienței acestei expresii întîlnim alte două semnificații colaterale. Mai întîi faptul că acești Anglos au devenit cei mai bogați afaceriști ai secolului douăzeci. Atît de bogați, încît în curînd aveau să domine lumea cu dolarii lor.

— Bine, bine. Le știu pe astea. Personal n-am avut niciodată suficienți dolari pentru a-i domina pe alții, dar...

— Ei bine, esențial este că Anglos au devenit, în același timp, și vrăjitorii financiari

ai lumii, cei mai șireți vînzători, cei mai eficace comercianți, cei mai competenți oameni de afaceri.

Călătorul temporal aruncă rapid o privire disperată pe cadranul ceasului. Numai trei...

Al treilea factor provine dintr-un trecut și mai îndepărtat. La un moment dat, era o minoritate rasială, pe care mulți dintre Anglos o disprețuiau, numită Joos. Mulți ani a fost folosit termenul — a trage un Joo — adică a reduce prețul. Pe măsură ce Anglos și-au asumat dominația monetară, termenul a evoluat de la „A trage un Joo" la „A trage un Anglo!" și astfel a ajuns în zilele noastre, deși nici Anglo nici Joo nu mai există ca rase diferite.

Călătorul temporal îl privea năuc.

— Și n-o să pot duce cu mine înapoi această poveste unuia pe nume Lary. Aruncă încă o privire asupra ceasului și gemu. Repede, repede, să facem tîrgul. Îți dau totul pentru cuțitul atomic !

Și tîrgul s-a făcut. Cetățeanul Secolului Treizeci s-a dat înapoi cu prada în mîini privind cum cetățeanul Secolului Douăzeci, gol goluț dar fericit, ținînd strîns în mînă cuțitul atomic, dispărea ușor din vedere.

Pentru o vreme, cuțitul rămase suspendat în aer, apoi, cînd călătorul temporal dispăru complet, căzu la sol.

Ce ălalt se apropie, îl ridică și îl puse la loc în toc. „Chiar mai naiv decît mă așteptam", murmură pentru sine. Trebuie să fi fost unul dintre primii. Evident poți duce cu tine lucruri înainte în timp, devreme ce acesta este sensul curgerii naturale a dimensiunii, dar nu poți cără nimic, nici măcar memoria, înapoi împotriva curentului.

Așa că își continuă drumul acasă.

Cu mîinile pe șolduri, Marget îl aștepta în prag.

— Pe unde dracu ai umblat ?, se repezi ea cu gura.

— N-ar trebui să mă certi, scumpo. Pe cînd mă-ntorceam acasă, iar am întîlnit un călător temporal.

— Ah, nu !...

— Și de ce nu ? Dacă nu l-aș fi întîlnit eu, l-ar fi întîlnit altcineva.

— Dar ai deja dulapurile burdușite cu...

— Ei și tu Marget, n-o lua așa. Poate că zilele astea vreun achizitor pentru muzee...

Sceptică, Marget ridică din umeri și intră în casă.

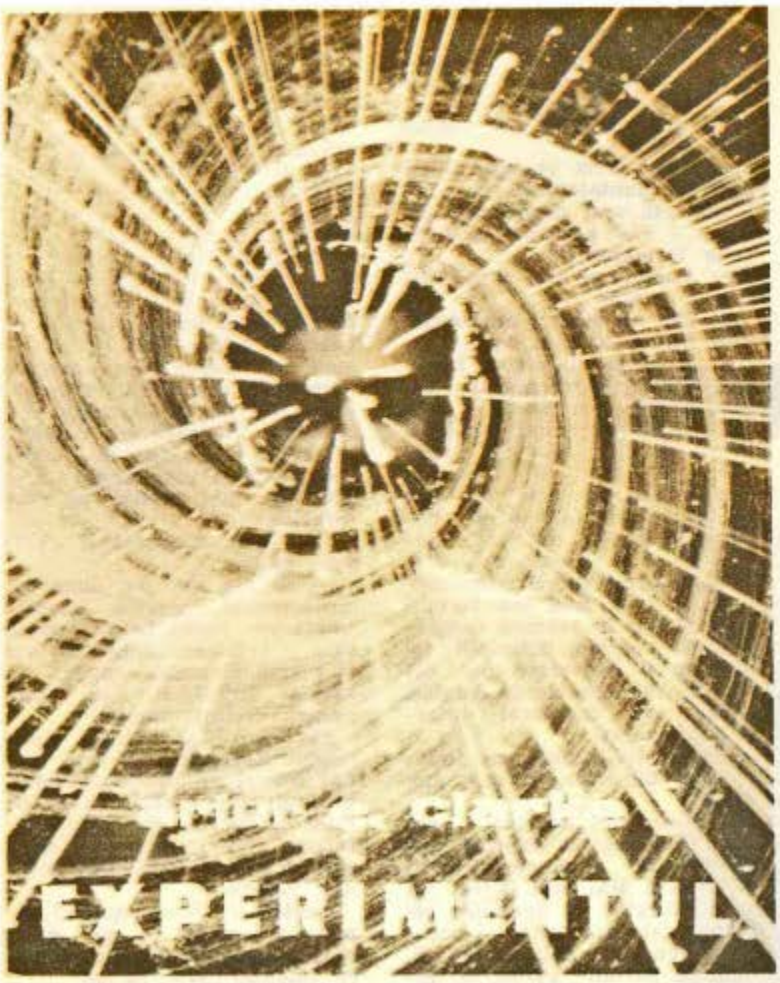

Numiți-o Poarta Stelelor.

De trei milioane de ani orbita în jurul lui Saturn în așteptarea unui moment al destinului ce părea că nu va veni niciodată. Pentru a o construi, un satelit fusese sacrificat și resturile lui încă o mai însoțeau pe orbită.

Acum, lunga așteptare luase sfîrșit. Pe încă o altă lume, inteligența se născuse și scăpase din leagănul planetar. Un experiment străvechi era pe cale să-și atingă țelul.

Cei care-l începuseră, atît de demult, nu fuseseră oameni și nici nu semănaseră lor. Erau însă făpturi din carne și oase și cînd priviseră, cu veneraţie și uimire, în hăurile spațiului cosmic, se simțiseră singuri. Iar cînd, în cele din urmă, au dobîndit puterea de a călători, s-au îndreptat spre stele.

În explorarea lor întîlniseră multe forme de viață și priviseră evoluția la lucru pe mii de lumi. Văzuseră cît de des prima scînteie a inteligenței scăpărase o clipă, pentru a se stinge apoi în noaptea cosmică.

Și pentru că în întreaga Galaxie nu găsiseră nimic mai de preț decît inteligența, îi încurajaseră zorii pretutindeni. Deveniseră astfel fermieri pe cîmpiile stelelor ; semănau și uneori recoltau.

Iar alteori, hotărîți, trebuiau să plivească.

Marii saurieni pieriseră de mult cînd, după o călătorie care durase deja o mie de ani, nava exploratoare intrase în Sistemul Solar. Trecuseră în goană peste înghețatele planete exterioare, se opriseră puțin deasupra deșerturilor muribunde de pe Marte, pentru a coborî în cele din urmă spre Pămînt.

Exploratorii vedeau desfășurîndu-se sub ei o lume fremătînd de viață. Ani la rînd au studiat, au colecționat, au catalogat. Iar cînd au înțeles totul, au început să modifice. Au refăcut destinul multor specii din oceane și de pe uscat. Dar, pentru cel puțin un milion de ani, nu puteau ști care dintre experimentele lor avea să reușească.

Erau răbdători, dar nu nemuritori, iar celelalte lumi îi chemau pentru că erau atîtea de făcut în acest univers cu sute de miliarde de stele. Așa că s-au îndreptat încă o dată spre abisuri, știind că nu se vor mai întoarce niciodată.

Nu mai era nevoie de ei. Servanții pe care-i lăsaseră în urmă aveau să facă restul.

Pe Pămînt, glaciațiunile au venit și au trecut, în timp ce deasupra lui, neschimbată, Luna își purta secretul. Într-un ritm și mai lent decît al ghețurilor polare, valul civilizațiilor a crescut și a descrescut de-a lungul Galaxiei. Teribile imperii, stranii și minunate, s-au ridicat și au pierit, trecîndu-și cunoștințele urmașilor. Pămîntul însă nu fusese uitat, dar o nouă vizită n-ar fi servit la nimic. Era și el una din milioanele de lumi tăcute, din care, pînă la urmă, atîtea de puține vor vorbi.

Acum, printre stele, departe, evoluția atinsese noi culmi. Exploratorii Pămîntului ajunseseră de mult la limita vieții organice ; iar atîta timp cît mașinile lor deveniseră mai bune decît corpurile lor, venise vremea să se mute. Mai întîi își transferaseră creierele și conștiința în noi și strălucitoare locuințe din metal și plastic. În ele hoinăreau printre stele. Nu mai construiau nave cosmice pentru că ei înșiși erau acum nave cosmice.

Dar vremea Entităților-Mașini avea să treacă și ea. În căutarea lor neîntreruptă, învățaseră să-și înmagazineze cunoștințele în însești structurile spațiului și să-și păstreze conștiința în eternitate în înghețate structuri de lumină. Puteau, în sfîrșit, deveni ființe de lumină, liberi de tirania materiei.

Odată transformați în energie pură, pe miile de lumi, carcasele goale, părăsite, orbecăiră pentru o vreme într-un dans al morții, pentru a se prăbuși în cele din urmă în descompunere și uitare.

Erau acum Zeii Galaxiei, dincolo de atingerea timpului. Puteau călători după dorință printre stele și se puteau strecura, ca un abur subtil, printre cele mai mici interstiții ale spațiului. Dar în ciuda puterilor lor dumnezeiești nu uitaseră că au pornit dintr-o mocirlă călduță a unor mări dispărute.

Și se interesau de experimentele începute de strămoșii lor.

În românește de Mihai Bădescu

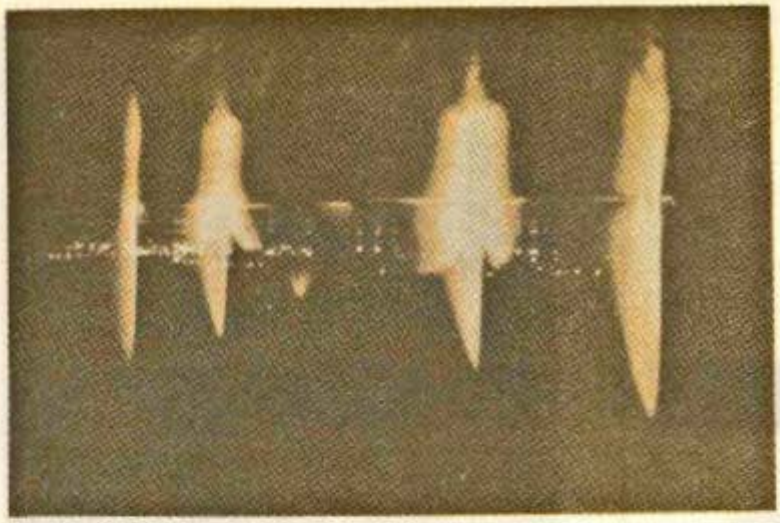

ADRIAN

Cred că numele lui era Adrian. Dar asta nu mai are nici o importanță.

Avea mîinile adînc băgate în buzunarele hainei și se îndrepta agale spre casă. Se întorcea din oraș pe jos, străbătînd aceleași străzi liniștite, mărginite de copaci și tufe verzi care își aplecau frunzele pline de sevă deasupra asfaltului încremenit. Pașii săi ușori, ca de cauciuc, îl purtau pe sub lumina albă a becurilor cu neon, dincolo de care se ascundea cerul.

Părăsise clădirea Institutului Astronomic tîrziu, cînd peticul de pămînt pe care se afla orașul își întorcea fața de la soare. Văzduhul obosit se scurgea în văpăi peste linia orizontului, inundînd cu lumina sa încăperile, acum părăsite, în care el descoperise, de dimineață, acea lume incredibilă. Lumea care le era interzisă. Da, era sigur de ea, o considera tot atît de reală și palpabilă ca a lui, dar colegii săi, cînd le anunțase descoperirea, nu fuseseră destul de convinși și cereau probe solide. Existența ei va fi probată abia a doua zi cînd toți, absolut toți locuitorii planetei vor fua cunoștință de ea. Pînă atunci demonstrația va fi pusă la punct. Computerele mai lucrau singure la definitivarea unei demonstrații clare, pe înțelesul tuturor, dar se ducea acasă să se odihnească un pic, își căuta liniștea, încercînd să se gîndească la prietenii lui care nu prea îl băgau în seamă, la soția sa care îl aștepta cu masa pusă, probabil ca să scape mai repede de o grijă, și la multe, multe alte lucruri.

S-a oprit o clipă să-și aprindă o țigară și gîndurile sale zburară filfîind din aripi. Atunci s-a produs atacul. Luminile orașului s-au stins brusc și bolta cerească apăru în toată măreția ei, cu puzderie de stele ca o pulbere de diamant presărată pe fundul ruginit al unui capac de ceas oprit de secole. Din adîncurile orașului, din toate lucrurile îngropate sub timp se ridica un val de neliniște. O spaimă bizară, uitată de mult, apăsa vibrînd tîmplele ființelor. Și el era acolo, neputincios, așteptînd ca sufluI exploziilor să-l pulverizeze în vid.

Nu știu ce senzație a fost aceea care m-a cuprins. Parcă inconștient, am tras de maneta roșie. Timpul a încremenit și toată voința mea s-a prăbușit în globul transparent. Pentru el am fost ca un fulger, poate mai puțin.

De atunci, nu mai întorc niciodată privirile înapoi. Mi-e teamă că nu-l pot privi. Imaginea lui este mereu în spatele meu. Asta-i tot ce am putut face pentru el și nu mă blamez. În definitiv, nu i-am salvat decît imaginea. Restul a rămas pe planeta pîrjolită. Cred că pedeapsa Consiliului Galactic nu va fi prea severă. Și totuși, nu știu de ce, nu mai are nici o importanță dacă numele său era Adrian sau nu.

Tudor Stancu

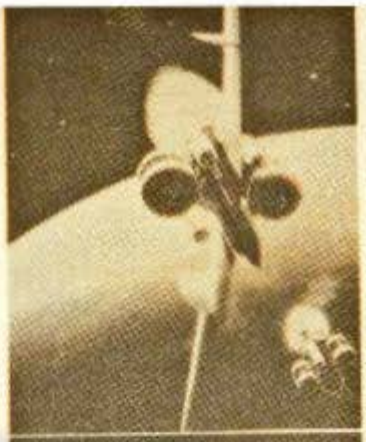

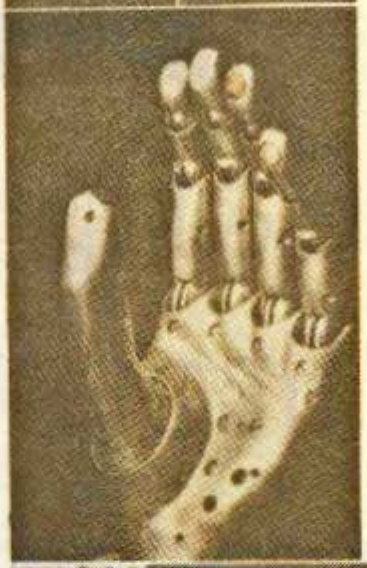

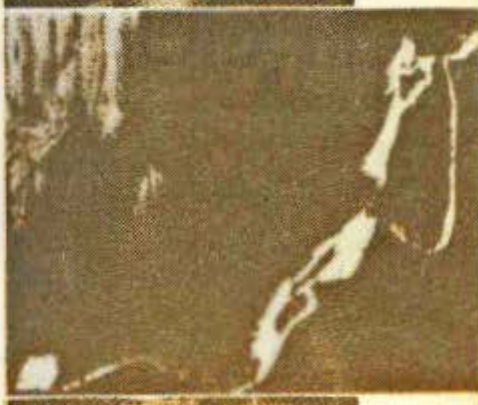

Cafenea literară madrilenă

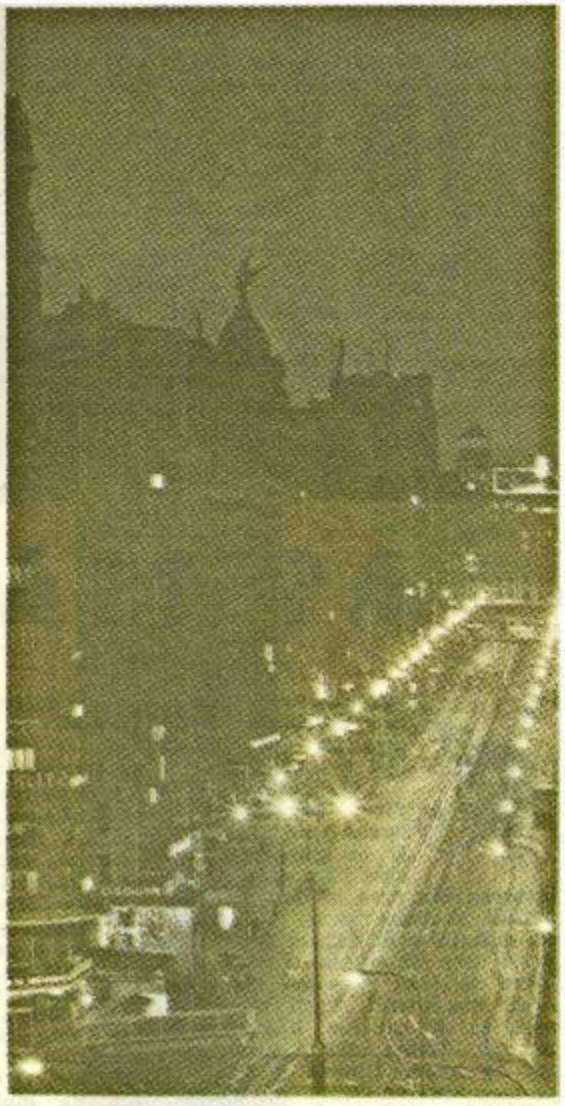

I IDEI, IDEI, IDEI

Fiecare idee, spunea un mare filosof contemporan, este, în mod necesar, parțială, insuficientă. În filosofie, și-n orice alt domeniu, originalitatea se reduce la definiții incomplete. Să fie oare adevărat ? Por que España ? (pentru ce Spania ?). Ar fi oare suficient să stăm de vorbă cu Paco Umbral pentru a ne povesti „Spleen de Madrid", cu Felix Grande pentru a ne aminti „Memoria del Flamenco", cu Miguel Delibes să facem o plimbare prin „Castilla", pentru a învăța „el castellano" și a-i cunoaște pe „los castellanos" sau să-l ascultăm pe Fernando Dragó narîndu-ne „Una Historia Magica de España" ?.

Mai este necesar să anunțăm încă o dată dragostea și simpatia profundă, inefabilă, mișcătoarea și „subyugadora emoción ante la figura del bueno, del gran soñador Alonso Quijano" ? Ar fi oare suficient ? Idei, idei suficiente, idei insuficiente.

● **Generația lui '27.** Din punct de vedere istoric, denumirea pare destul de feri-

cită și a făcut carieră fiind acceptată atît de critica „jurnalistică" cît și de marea istorie a literaturii în detrimentul altor denumiri cum ar fi „promoția de avangardă" sau „generația dictaturii". Dar problema care se pune este dacă i se poate atribui întregului grup de poeți ai respectivei generații aceeași fidelitate față de estetica lui Góngora. (Reamintim că în 1927 se-mplineau 300 de ani de la moartea mentorului estetic.)

Dacă-i separăm pe poeții care i-au studiat stilul (Dámaso Alonso), școala (Gerardo Diego) sau pe Rafael Alberti care-l continuă cu a sa „A treia singurătate", grupul de „valores góngorinos" al Generației '27 rămîne redus (subliniа Guillermo Diaz-Plaja). Este adevărat că Jorge Guillén este cel mai aproape de Góngora, dar putem spune același lucru despre Pedro Salinas sau Vicente Aleixandre ?

Sau despre Lorca, Prado, Cernuda și Altolaguirre ?. Iar în ceea ce-l privește pe Miguel Hernández, benjaminul generației, acesta se situează mai aproape de Calderón decît de autorul „de las Soledades". Marele cordobes, **don Luis de Góngora**. s-a născut în 1561 și a murit în 1627. El introduce un element nou în poezia spaniolă : ironia, muşcătura, satira. Iar pe de altă parte, vine cu eleganța sa „castiză", aristocratică, cordobesă. Că don Luis Góngora este o actualitate permanentă ne-o demonstrează ultimele apariții în peisajul literaturii spaniole : „Antologia poetică în onoarea lui Góngora", subintitulată „De la Lope de Vega la Ruben Dario" de Gerardo Diego (Alianza Editorial, Madrid, 1980), „Romances de Góngora" în îngrijirea lui José Maria de Cassio (aceeași editură, 1980), și „Soledades" (cu faimosul prolog din 1927) de Dámoso Alonso.

● Dacă modernismul la Valle Inclan și la Baroja nu mai trebuie demonstrat, preocuparea enormă pentru limbaj la genialul și independentul Miguel de Unamuno (care nu permitea să fie clasificat nici ca modernist, nici ca aparținînd generației de la '98) nu coincide în mare măsură cu problema cheie care-i unea pe moderniști ?.

● Obsesia războiului civil continuă să domine narativa spaniolă. Iar în „Largo Noviembre de Madrid" (Bruguera, 1980) Juan Eduardo Zuniga vine să ne confirme această idee.

● Juan Goytisolo, rebelul permanent din literatura spaniolă, reușește în ultimul său roman „Makbara" să ne dea o construcție literară pură — este o altă idee care ne-ar întregi intenția noastră.

● „Poezia mea continuă să fie profund revoluționară, declara de curînd Gabriel Celaya cu ocazia apariției ultimei **sale cărți «Memorias Inmemoriales», pentru că eu** continui să fiu comunist". „Această carte este într-un fel un rezumat al operei mele, al întregii mele vieți, al tuturor experiențelor mele". Idei, idei, idei.

II ÎN LOC DE... DEFINIȚIE

Nu ne-am propus aici să dăm o definiție a Cafenelei deoarece toată lumea știe (și dicționarele o confirmă) că aceasta este un local public în care se consumă cafea (ceai, băuturi alcoolice, etc.) ; uneori se practică chiar și jocuri de... noroc. Dar, alteori, pe lîngă cele amintite mai sus se mai „consumă" și altceva, se mai „consumă idei". Iar cînd ideile sînt... literare, n-am putea vorbi de „cafenea literară" ?. Dar probabil, nu aceasta este problema, nu aceasta este ideea. Mai grav este altceva : ajungînd să frecventezi un asemenea local, indiferent ce, cum și cînd ai consumat, înseamnă că ai devenit, deja, un ins „aparte", pentru a nu folosi cuvîntul „suspect". Ai ajuns să fii un personaj „de cafenea" ceea ce presupune o multitudine de calificări, de etichete, de care, probabil, nu vei scăpa mult timp. Dar aceasta este o altă idee.

● „În inima capitalei, pe străzi încă vii, pline de mișcare, se-nălța odinioară, lîngă Palatul Telefoanelor, renumita Terasă a Cafenelei", regretată nu numai de Tudor Arghezi, pentru că înainte de toate „o cafenea serioasă e pentru artiști o universitate".

III ÎN LOC DE... ISTORIE

Cu străzile și glorietele sale scăldate-n lumină de cer coborît din pînzele lui Velásquez și avînd ca fundal maiestuoasa Sierra de Guadarama, Madridul, leagănul spiritual al lui Lope de Vega, Calderón și Quevedo, a atras în permanență pe cei care și-au dorit reușita pe drumul dureros al artei.

În vestitele „los mentidores" de Madrid — vechea denumire a viitoarelor „Tertulias de Café" — inteligența-și caută popularitatea și recunoașterea, prin comentariul caustic al știrilor de la „Corte". Era un Madrid, care începînd cu perioada lui Filip al II-lea, își trăia neliniștile artistico-literare în zona din jurul Pieții Mayor și Puerta del Sol, ce ajungea pînă-n Paseo del Prado, pe calle Atocha — zonă ce, cu timpul, se extinde mult și capătă o efervescență deosebită odată cu perioada romantică.

Este perioada în care Spania își definește propria conștiință artistică (sinucidere a lui Larra, simbol al societății literare a timpului său, exaltată, impulsivă, generoasă, romantică, își are contribuția sa) iar „cafeneaua literară" — scenă indispensabilă a discuțiilor, a dezbaterilor de artă — se extinde în saloane, iar „tertulias", între care „Café del Principe" (denumită și Parnasillo), devin celebre.

Aici își făceau permanent apariția un Espronceda palid, fin și impetuos, un Santos Alvarez enigmatic sau un Zorilla mlădios și impozant după cum ni-l înfățișează Ezquivel în tabloul său „Los poetas contemporáneos" aflat în Muzeul de Artă Contemporană din Madrid.

...Astăzi, Cafeneaua literară madrilenă nu și-a pierdut deloc personalitatea sa distinctă și importanta ca izvor permanent de idei întru artă, chiar dacă scena discuțiilor, dezbaterilor interminabile s-a mutat la „Ateneu", la „Gijón", la „Antonio Machado", la „Institut", la „Nebraska" sau în orice altă „cafetería" madrilenă la o „comida" : „la honra", umorul dramatic, picarescul, donjuanismul, misticismul, „la soledad", spiritul critic dar, mai ales, „la locura", au rămas neschimbate.

Dorel Filipescu

HEROINA

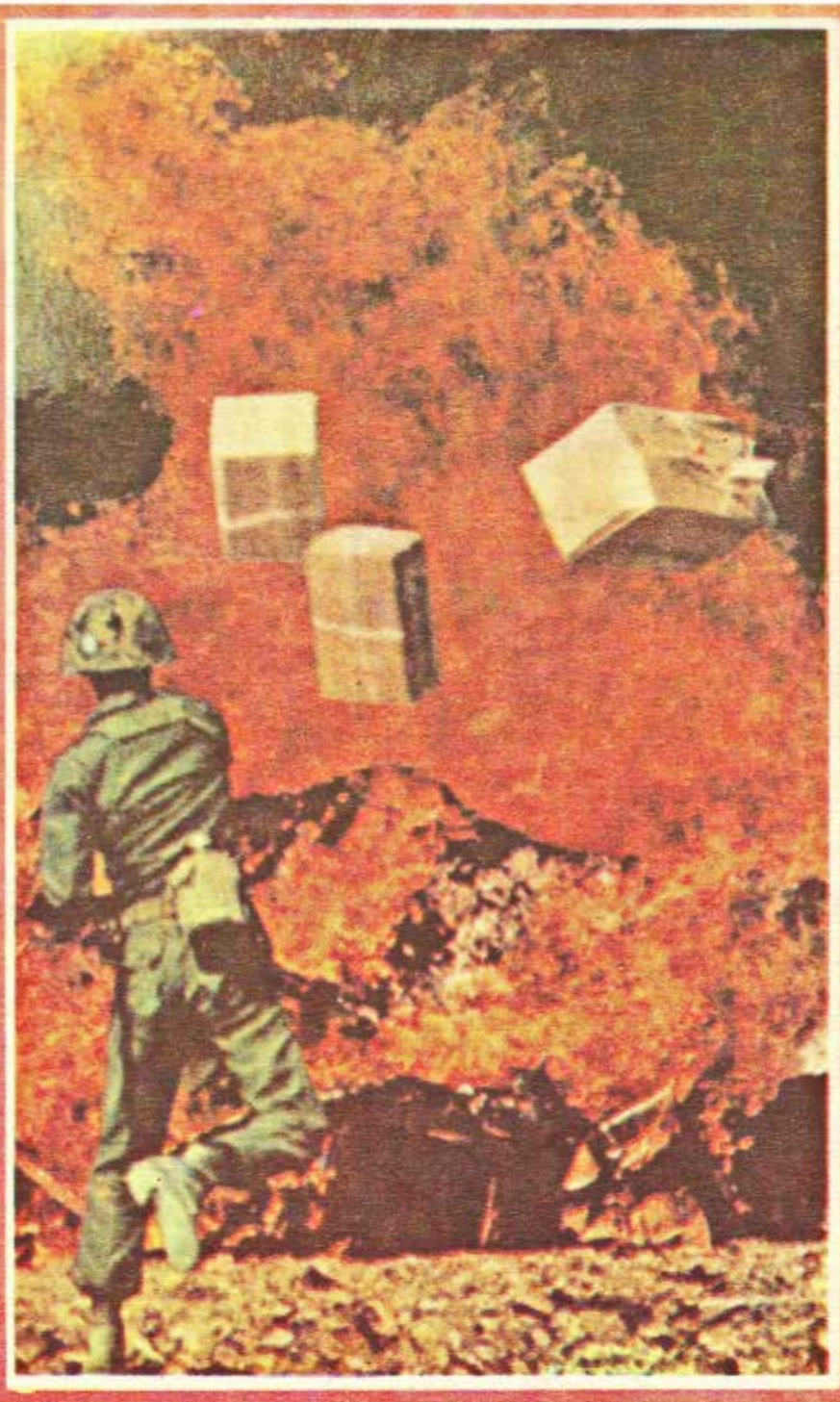

Thailanda. Drogurile confiscate sînt aruncate în foc

ULTIMA ASTAȚIE ?

opium și IRESPONSABILITATE

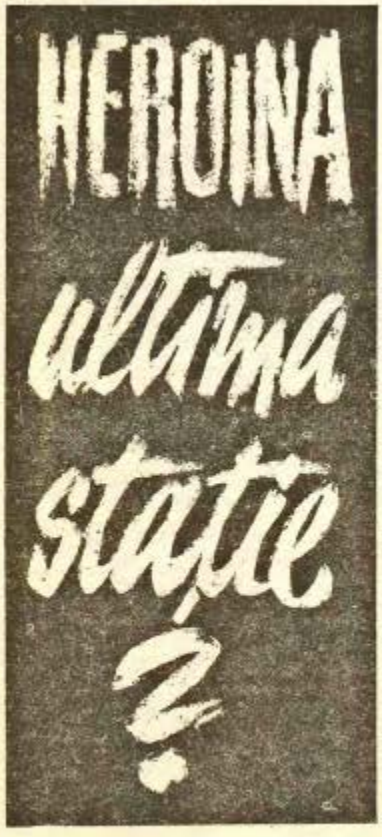

STRICT AUTENTIC

Să-ar putea ca unii dintre cititori, privind aceste fotografii, să fie tentați a crede că imaginile au fost decupate dintr-un film de groază sau că pur și simplu au fost... aranjate pentru a stîrni senzație.

Vă încredințăm că ele sînt strict autentice.

Una dintre ele înfățișează dezastrul provocat pe una din autostrăzile din R.F. Germania pe care, într-o zi din vara anului 1983, circula venind sau plecînd de acasă, un individ oarecare...

Priviți, vă rog, și fotografia cealaltă. Ați putea crede că acest individ este cel mai cumsecade om din cîți sînt sub soare. Individul din fotografie este autorul celei mai oribile crime în masă din întreaga istorie a Statelor Unite. În doar cîteva minute, insul din fotografie a ucis cu sînge rece 21 persoane, între care și copii.

Fotografia de pe pagina următoare, sus, are povestea ei. Este vorba despre un soldat vest-german, membru al unei unități de motorizate. Și care soldat, într-una din zile, pe cînd se ducea la instrucție, a trebuit să treacă peste un pod. Ei bine, în timp ce se afla la mijlocul lui, i s-a părut că drumul drept n-ar fi cel din față, ci unul perpendicular pe axul podului.

Și pentru că așa i s-a părut lui că e bine, a acționat scurt maneta, a blocat șenila de pe partea stîngă în timp ce șenila din dreapta a descris un arc de cerc și comandîndu-și apoi „înainte!" a rupt zidul din beton care străjuia podul și s-a prăbușit în apele riului fără a mai reveni la suprafață.

Poza aceasta e făcută de un amator ocazional. Ea surprinde momentul în care tancul se află la jumătatea drumului dintre șosea și suprafața apei.

Întîmplarea imortalizată de amatorul aflat în apropiere a fost și ea posibilă pentru că...

Priviți, stimați cititori, și celelalte poze din paginile următoare.

Prima, a doua, a treia...

S-ar zice că nu există nici

o legătură între ele. La prima vedere așa s-ar părea. Ele au însă un liant foarte puternic. În toate este vorba despre oameni — uneori epave umane — căzuți în patima stupefiantelor.

A FOST MEDICAMENT

Efectele unora dintre stupefiante sînt cunoscute omului din timpuri imemoriale. Cele mai vechi date despre opium au fost găsite pe tăbliţele sumeriene de lut datînd de peste 4 000 de ani înaintea erei noastre. Mai tîrziu, veştile despre efectele tămăduitoare ale opiumului au ajuns, prin Babilon, în Persia şi Egipt.

Grecii şi arabii antichităţii foloseau şi ei opiumul în scopuri medicale, cum am spune astăzi.

Datele cele mai vechi despre cultivarea macului — planta din care se extrage opiumul — provind din India secolului al XI-lea. În China opiumul a fost dus de arabi prin secolele X—XI.

Efectele opiumului erau cunoscute şi de locuitorii Evului Mediu european, care îl foloseau sub formă de tinctură de opium pentru tămăduirea diferitelor boli.

Pentru prima dată macul a fost cultivat în mod sistematic în Nordul Indiei şi în Birmania de către colonizatorii englezi. Mai tîrziu tot ei, împreună cu olandezii, au fost cei care au extins culturile de mac pe zone întinse din Birmania, Thailanda şi Laos, formînd aşa numitul „triunghi de aur".

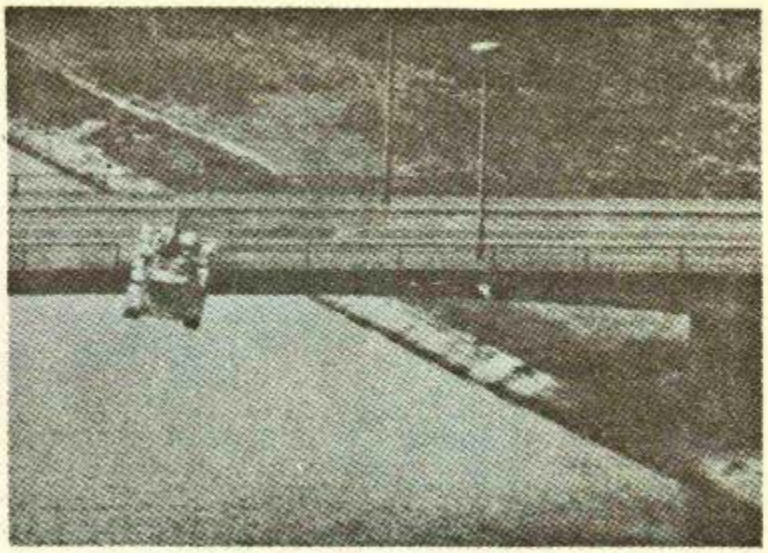

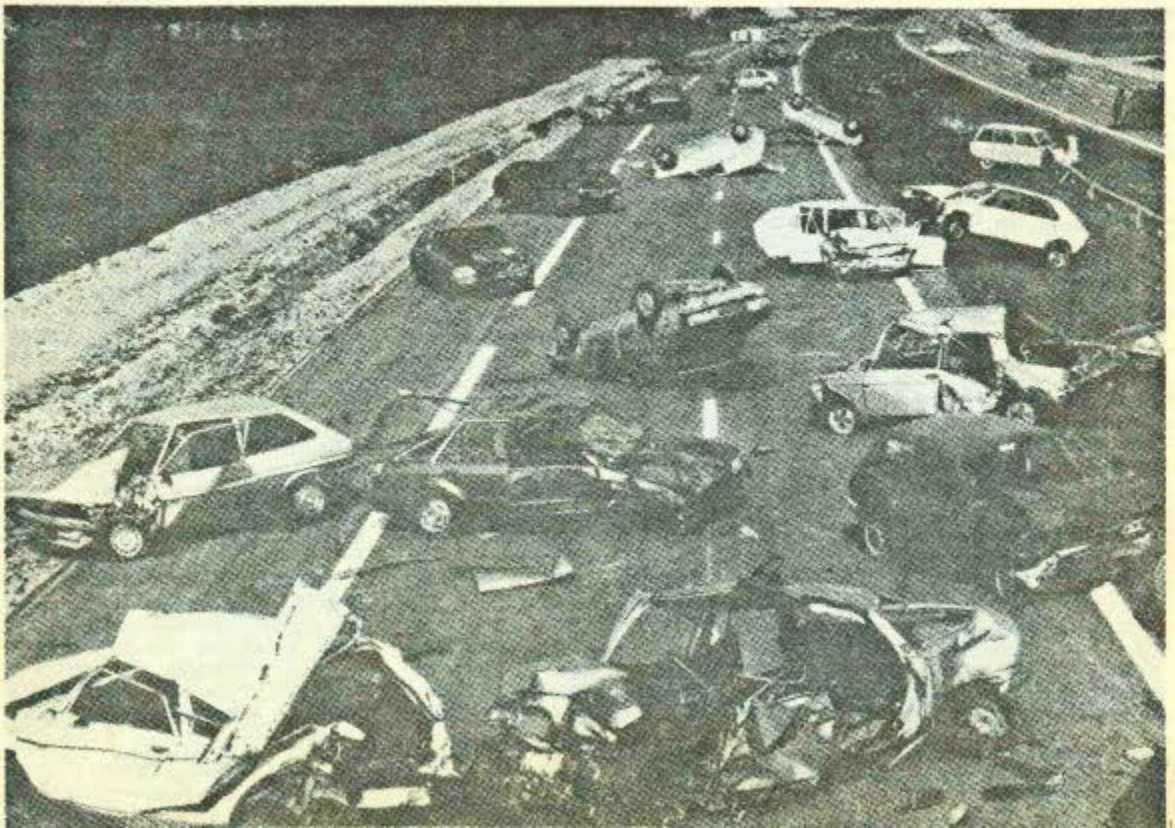

Care triunghi mai există și astăzi !

În timpul războiului din Vietnam, „triunghiul de aur" a produs 80% din producția mondială de opium. Cantitatea respectivă a fost preluată aproape în întregime de Statele Unite, care o transporta nu numai cu avioanele militare, dar pînă și în sicriile soldaților căzuți în Vietnam.

După înfrîngerea americanilor în Vietnam, cantitatea de mac cultivată în această zonă a scăzut de la 1 000 tone anual la numai... 600 tone. La aceasta au contribuit în bună măsură și acțiunile întreprinse în urmă cu cîțiva ani de autoritățile thailandeze, care au distrus o mare parte din laboratoarele clandestine și i-a speriat pe „regii opiumului".

După aceea centrul de greutate al cultivării macului s-a mutat în „Semiluna de aur", regiune centrată în jurul Pakistanului. Aici se produc anual peste 1 700 tone opium. Numai în Pakistan s-au cultivat anual plante din care s-a produs între 1980—1983, cîte 800 tone opium.

În Europa Occidentală stupefiantele ajung trecînd prin Iran și Turcia. În mod ilegal, bine-înțeles. Noul regim instalat în Iran a introdus însă pedepse foarte severe împotriva traficanților de droguri și a interzis cultivarea macului.

Bandele de traficanți au organizat însă repede rețele noi. După datele Interpolului, heroina fabricată ilegal în vestul Pakistanului este transportată pe mare de la Karachi, prin Grecia, Italia și Olanda.

Dar pentru alimentarea lumii „civilizate" cu droguri lucrează și o altă zonă a lumii: Columbia, Bolivia, Peru, Ecuador și Jamaica. Comerțul cu cocaină este apanajul mafiei columbiene, în ciuda faptului că această țară nu fabrică cocaină ! Zona geografică a Caraibelor este ideală din punctul de vedere al comerțului ilegal cu stupefiante.

Conform datelor publicate de Oficiul american de luptă împotriva drogurilor numai Jamaica aruncă anual peste 1 900 tone marijuana pe piața americană. Dar americanii înșiși au început să cultive ilegal, în special în California, cînepă indiană, care a devenit o ramură foarte rentabilă a agriculturii din acest stat american.

Mare cultivatoare de mac era și Turcia. În anul 1971 guvernul turc, sub presiunea diplomatică a Washingtonului și cu promisiunile de ajutor ale

acestuia, a interzis însă cultivarea în țară a macului, sistînd în felul acesta exportul de opium. Pînă atunci două treimi din cantitatea din opium din Turcia lua drumul Statelor Unite prin intermediul porturilor franceze — Marsilia mai ales — care alcătuiau așa numit „filieră franceză". Numai că porturile franceze nu constituiau doar o simplă aruncare de ancoră. În docurile marsiliene existau laboratoare speciale unde opiumul era rafinat obținîndu-se din el heroină pură.

Cum însă pentru Turcia cultivarea macului avea o dublă importanță economică — pe de o parte el aducea în țară sume importante în valută, pe de altă parte asigura locuri de muncă pentru un mare număr de agricultori — în anul 1975 cultivarea macului a devenit din nou o problemă importantă pentru agricultura Turciei. Astfel, Turcia a reluat vechea îndeletnicire.

Ca și Mexicul de altfel. La jumătatea anilor '70 regiunea Sierra Madre din Mexic este descoperită drept una din sursele cele mai importante unde se cultivau plante pentru stupefiante. Mai întîi cînepa, care asigura o mare parte din cantitatea necesară celor 45 milioane americani consumatori de marijuana și haşiş.

Datorită climatului adecvat, terenurilor greu accesibile și deci greu controlabile, regiunea a devenit repede un centru deosebit de intens cultivat cu mac și cînepă.

Ajutați tehnic și material de indivizi și organizații din lumea interlopă americană, țăranii mexicani din Sierra Madre au început să defrișeze pădurile făcînd luminișuri pentru cîmpurile de mac.

Aceştia i-au ajutat, de asemenea, să organizeze laboratoare pentru fabricarea heroinei. Un kilogram de heroină, adică producţia de pe o treime de hectar, aduce cultivatorilor în medie 2 300 dolari. Aceeaşi cantitate se vinde pe străzile New Yorkului cu 200 000 dolari.

În anul 1974 heroina cenuşie mexicană, care conţine doar două treimi heroină pură, a satisfăcut peste 80% din necesarul pieţei americane. În această situaţie, guvernul Statelor Unite şi guvernul mexican au căzut de acord să colaboreze strîns pentru combaterea cultivării plantelor necesare producerii de stupefiante şi pentru lupta împotriva traficanţilor. Mexicul urma să furnizeze poliţie şi unităţi militare pentru supravegherea şi distrugerea, împreună cu piloţii americani de pe elicopterele puse la dispoziţie de S.U.A., a plantaţiilor de mac şi cinepă.

S-a mers pînă acolo încît au fost lansaţi sateliţi artificiali staţionari şi avioane speciale pentru cercetarea zonei respective. Acestea, cu ajutorul filmelor spectroscopice şi termografice, localizau cu precizie cîmpurile de mac şi cinepă.

Culvacan este o aşezare mexicană, un depozit de droguri de unde acestea se trec apoi prin contrabandă peste graniţă. În acelaşi timp, Culvacan este şi un centru pentru operaţiuni antidrog. De aici decolează piloţii americani în misiunile lor pentru distrugerea plantaţiilor de mac şi cinepă.

O altă categorie de piloţi americani, proveniţi de regulă din rîndurile veteranilor din războiul din Vietnam, se îndeletnicesc cu trecerea peste graniţele Mexicului a drogurilor. În marea majoritate a cazurilor ele zboară în formaţie. În unele zile se semnalează pînă la o sută de asemenea zboruri...

Autorităţile mexicane au reuşit să obţină succese notabile în lupta împotriva traficanţilor de droguri. Conform declaraţiei lui Alejandro Manaro, şeful Agenţiei naţionale mexicane de luptă împotriva drogurilor, numai în anul 1980 au fost arestaţi peste 4 000 indivizi — dintre care 400 străini, în majoritate americani — care se ocupau cu drogurile ; au fost distruse multe cîmpuri de mac şi cinepă, au fost capturate 900 maşini, 80 avioane, 10 vase. La operaţiunile respective au luat parte aproximativ 10 000 soldaţi şi poliţişti.

Dar chiar dacă se declară că au fost distruse cca 30 000 cîmpuri cultivate cu mac şi cinepă, situaţia nu s-a schimbat mai deloc. Şi chiar dacă transportul ilegal cu stupefiante este din ce în ce mai anevoios cu avioanele, el se face acum cu jeepuri şi, mai ales, cu ajutorul emigranţilor mexicani care caută de lucru în New Mexico, Texas şi Arizona...

DEPLASAREA COTELOR DE ALARMĂ

Aproape toate ţările capitaliste dezvoltate sînt confruntate astăzi cu problema morfinomaniei.

„Între anii 1972—1983 numărul ţărilor capitaliste în care se practică traficul şi consumul de droguri a crescut de la 34 la 51", scria nu demult „Christian Science Monitor".

Potrivit datelor publicate de Comisia O.N.U. pentru controlul drogurilor, cantitatea de stupefiante a crescut îngrijorător de mult, situaţie la care a contribuit în măsură hotărîtoare poziţia falsă vest-europeană de toleranţă faţă de drogurile „slabe".

În Statele Unite, Olanda, Franţa şi Germania Federală se aud tot mai insistent voci care cer ca producerea, difuzarea şi consumul drogurilor „slabe" să nu mai fie urmărite de lege.

De altfel, nici poziţia faţă de drogurile „tari" nu este mai fermă. Din această cauză cocaina nu mai este astăzi doar de nasul cremei societăţii capitaliste. Această „şampanie a drogurilor" cum a denumit-o un inspirat reporter al ziarului parizian „Le Point" este... degustată de peste 10 milioane de americani.

Nu este deci de mirare că într-un comunicat al guvernului american se afirmă că „morfinomania creează societăţii americane grave probleme de natură psihologică, socială şi sanitară".

Europa Occidentală unde, pînă nu demult, stupefiantele doar se prelucrau în drumul lor spre Statele Unite a devenit astăzi centrul numărul unu al comerţului ilegal cu droguri.

Legată de consumul de droguri, a crescut mult criminalitatea din care cauză a scăzut, la fel de mult, şi sentimentul de siguranţă al mersului nestingherit pe stradă.

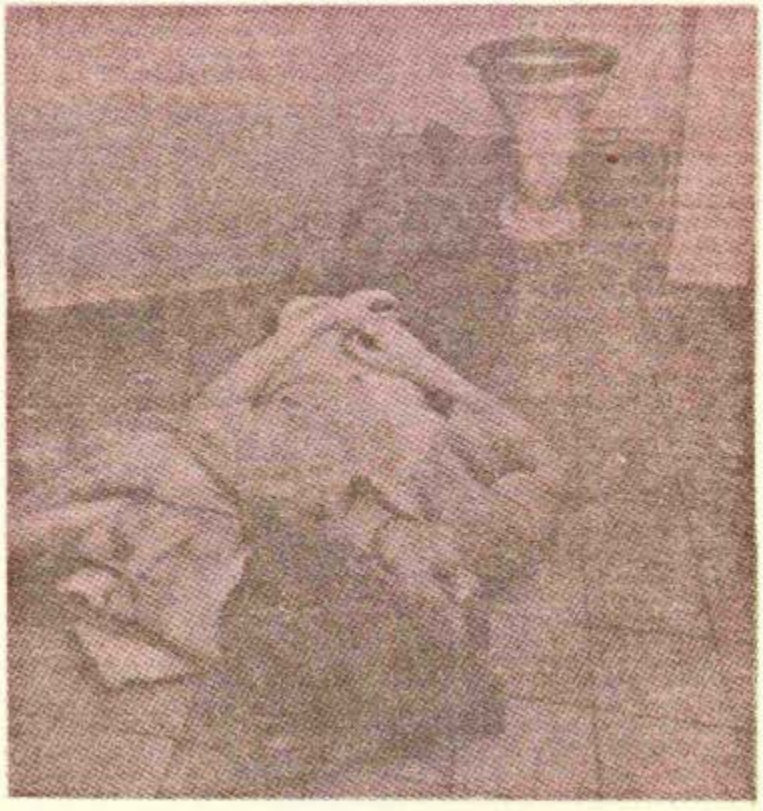

care dădea acestei lumi o aureeolă ce s-ar fi vrut invidiată.

Laboratoarele de la Marsillia care cu nu prea mulți ani în urmă furnizau peste 80% din stupefiantele consumate peste ocean, sînt închise de peste zece ani, iar proprietarii lor mai au încă de ispășit pedepsele dictate atunci împotriva lor. Dacă ar fi rămas în picioare poate ar fi fost astăzi în fața falimentului pentru că acum stupefiantele tari se fabrică la sursă. În felul acesta, Europa a devenit nu numai un uriaș depozit pentru stu-

pefiante ci și un loc unde acestea se consumă în cantități din ce în ce mai mari.

Numărul morfinomanilor din Europa Occidentală, despre care în urmă cu vreo 10—12 ani se credea că este de ordinul a citorva mii, a ajuns astăzi la aproape 500 000, dintre care 240 000 trăiesc în Italia.

În Asia pe primul loc se situează Thailanda cu 600 000 morfinomani, Malayezia cu 400 000, Japonia cu 330 000, Pakistanul cu 150 000.

Că situația este alarmantă o dovedește faptul că secretarul general al O.N.U., Javier Perez de Cuellar, a propus convocarea unei conferințe la nivel ministerial, care să se desfășoare în anul 1987, pentru a se studia toate aspectele traficului și consumului de droguri. Luînd cuvîntul în luna mai 1985 în cadrul Consiliului Economic și Social al O.N.U. — ECOSOC — Perez de Cuellar a subliniat că „Națiunile Unite trebuie să treacă la o ofensivă nouă și eficientă pentru a combate traficul de stupefiante, dar mai ales consumul acestora, flagel care costă omenirea miliarde de dolari și ale cărui ramificații cu terorismul merg în prezent pînă la a amenința stabilitatea unor guverne".

Secretarul general al O.N.U. a arătat, de asemenea, că instituțiile juridice internaționale și resursele consacrate luptei pentru combaterea drogurilor în lume sînt total ineficiente pentru a face față unui fenomen care se amplifică pe zi ce trece.

Amintind faptul că Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat în cursul anului 1984, o serie de rezoluții în acest sens, inclusiv propunerea pentru o nouă convenție internațională împotriva traficului de stupefiante, Perez de Cuellar a relevat, totodată, necesitatea luptei împotriva rețelelor internaționale de traficanți, a căror activitate a devenit „o adevărată industrie, cu o cifră de afaceri colosală, depășind pe cea a celor mai mari societăți transnaționale".

CE SPUN SPECIALIȘTII

«Imaginea potrivit căreia te-ai putea plimba în liniște, în toiul nopții, pe străzile majorității orașelor europene nu mai este demult valabilă", afirma Jim Davies, expert din cadrul Oficiului internațional al O.N.U. pentru controlul stupefiantelor, cu sediul la Viena.

În anul 1983 oficiile polițienești din Europa Occidentală au confiscat 1 500 kg. heroină, cu 400 kg. mai mult decît în anul precedent, după datele publicate de Organizația Internațională a poliției criminale — Interpol — cu sediul la Paris. Agenția americană pentru lupta împotriva drogurilor afirmă că cca 10% din cantitatea de stupefiante care se exportă anual către Statele Unite este confiscată.

Tot în anul 1983 în Europa Occidentală au fost confiscate 930 kg. heroină. Numai în Italia cantitatea de cocaină confiscată s-a ridicat la 225 kg., ceea ce reprezintă dublul cantității capturate de autorități cu un an în urmă.

Raffaele Corta, ministru adjunct de interne al Italiei, care este o somitate în materie de stupefiante, a declarat la o conferință de presă că „Italia este consumatorul european numărul unu de cocaină". Cu același prilej, el i-a avertizat pe colegii săi europeni să ia măsurile de rigoare, întrucît în Statele Unite există surplusuri importante de cocaină. „Producția mondială de stupefiante s-a dublat — a mai declarat el — în timp ce piața americană este saturată".

Cea mai mare autoritate franceză în materie de droguri este comisarul Jacques Franquet. El împărtășește punctul de vedere al lui Corta. De curînd el și-a deschis o filială la Bogota, în Columbia, pentru a putea urmări mai bine traficul cu droguri.

Problema cea mai gravă o reprezintă heroina. Ea se consumă în cantități din ce în ce mai mari în ciuda declarației lui Walter Leamy, șeful serviciului droguri din cadrul Interpolului, care afirmă că „în anul 1983 cantitatea de heroină capturată în Europa reprezintă o creștere cu 15% față de anul precedent..."

Heroina este mult mai curată în Europa decît în Statele Unite. Aceasta înseamnă că la aceeași doză, morfinomanii din Europa consumă cantități diabolice de heroină.

Nu există nici un fel de statistici pentru Europa Occidentală în ceea ce privește numărul consumatorilor de droguri, dar datele neoficiale aflate în posesia organelor specializate indică o creștere a numărului de decese datorate consumului de droguri. Aceasta după ce în ultimii trei ani ele au înregistrat cote staționare.

Comparativ cu situația de acum zece ani cea actuală este de-a dreptul catastrofală. În Italia, de pildă, în anul 1983 au încetat din viață în urma consumului de droguri 250 persoane față de una singură în 1973 !

În Europa au apărut puncte noi în care consumatorii de droguri se simt ca la ei acasă. Astfel, Dublin, capitala Irlandei, unde drogurile erau ca

și necunoscute, se află în prezent peste 6 000 persoane dependente de droguri, în special de heroină. După cum se vede treaba, adepții mai noi ai consumului de droguri nu mai încep cu marijuana, haşiş etc., ci trec direct la drogurile tari.

Specialiștii sînt de părere că în prezent negustorii de droguri vînd sub preț pe piața europeană pentru a mări rîndurile consumatorilor de droguri dintre șomerii aruncați în stradă de curînd, în special al tinerilor.

La Londra, unde în urmă cu trei ani prețul unui gram de heroină era de pînă la 300 lire sterline, se vinde acum cu 100 lire.

Creșterea numărului morfinomanilor are însă și un alt aspect. În Spania, de pildă, care în cursul anului 1982 a înăsprit legile împotriva morfinomanilor, numărul atacurilor armate în scop de jaf a crescut cu 91% față de perioada cînd legile erau mai drastice. Acestea sînt datorate în cea mai mare parte consumatorilor de heroină al căror număr se ridică la aproape 80 000.

După cum se poate lesne constata, situația a depășit cotele de alarmă.

Ce se va întîmpla de acum înainte va fi — ca să folosim limbajul matematicienilor — în funcție de înțelepciunea umană.

Nu-i deajuns doar să tragi semnalul de alarmă, este nevoie de mult mai mult. Mai ales în cazul acesta care îmbracă aspecte dintre cele mai dramatice.

SUB OBLĂDUIREA POLIȚIEI, PRIN «TRIUNGHIUL DE AUR»

Înainte de plecarea la drum, locotenentul Suvat Pirarat din cadrul poliției thailandeze, le promisese ziariștilor că vor vedea multe plantații și vor fi martorii unei „recolte" bogate. Pentru ziariștii de la oraș, obișnuiți cu clădiri moderne și străzi asfaltate, priveliștea care li se oferea acum ochilor era pur și simplu fascinantă. Se aflau de trei ore în aer zburînd deasupra junglei, asemenea condorului care-și

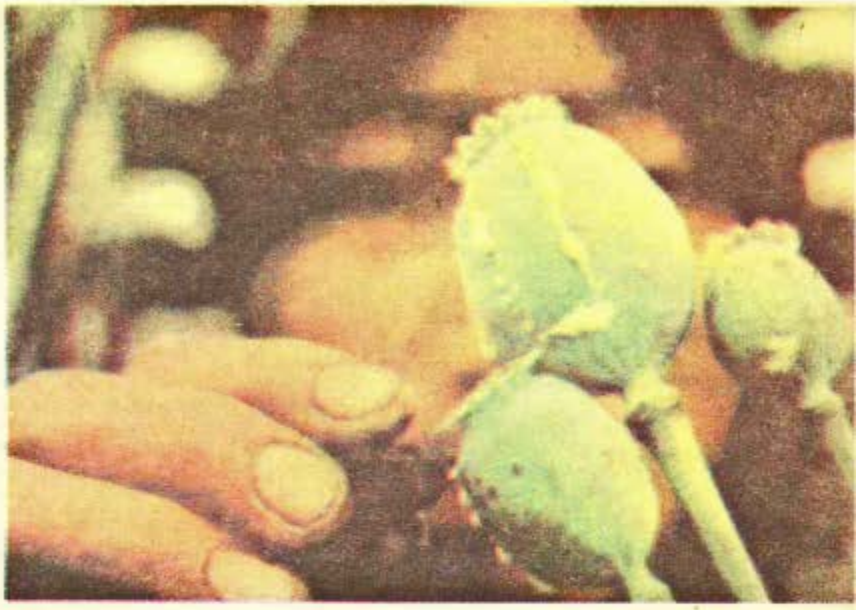

caută prada. De sus nu se vedeau decît copaci. Nici o țipenie de om, nici o plantație de mac. Nici un traficant.

Sub ei o lume verde, culoarea junglei tropicale de nepătruns.

La un moment dat locotenentul arătă grupului de ziariști o potecă șerpuită care urca în munte. Pe ea o caravană de vreo douăzeci de bărbați și șase sau șapte catîri pe spatele cărora se bălăngăneau niște rucsacuri mari.

În momentul acela pilotul a executat o manevră scurtă, elicopterul a pierdut mult din înălțime căzînd aproape vertical. Soldații și-au deblocat pușile. Au răsunat cîteva împușcături apoi cîteva rafale de mitralieră. Totul pe parcursul a doar cîtorva secunde. Atît de repede s-a desfășurat totul încît ziariștii aflați la bordul elicopterului nici nu au avut timp să observe rapiditatea cu care traficanții s-au ascuns și și-au ascuns animalele iar poteca a rămas deziluzionant de pustie.

— Aterizarea, repede ! s-a auzit glasul locotenentului.

Pînă să ajungă la un luminiș unde imensa pasăre zburătoare să se poată așeza, traficanții au dispărut fără urmă. Patrula debarcată din elicopter a căutat peste tot, dar ia traficanții de unde nu-s. Decepție generală : ziariștii se așteptau să fie martorii unei „recolte" bogate așa cum le promisese Pararat și cînd colo...

Deziluzia nu le-a fost însă de lungă durată. Prada se afla foarte aproape de ei : pe malul unui rîuleț de munte se afla o „fabrică pentru heroină".

Într-o colibă de dimensiuni destul de mari, acoperită cu frunze, se găsea un rezervor mare și toate ustensilele necesare pentru ca macul să poată fi prefăcut în heroină. Aerul mirosea puternic a aromă dulce, caracteristică, dar greu de descris. În colibă, într-unul din colțuri, șase saci cu un praf alb.

Soldații au confiscat toți sacii și i-au urcat în elicopter. Pe piața drogurilor conținutul lor valora peste 10 milioane dolari !

„Marfa" asemănătoare, venind de la mai multe fabrici, ajunge la Bangkok, capitala Thailandei, de unde ia drumul străinătății fie pe calea aerului, fie pe alte canale.

În felul acesta grupul de ziariști au făcut cunoștință cu una din „fabricile" de heroină din celebrul „triunghi de aur". Triunghi care inundă Europa și America cu heroină și alte stupefiante.

Nici urmă însă de traficanți.

SHA ESTE, ÎN FELUL LUI, UN REGE

Țăranii care trăiesc în zona „triunghiului de aur" nu au practic nici o vină că se ocupă cu cultivarea macului. Aceasta este o îndeletnicire tradițională. Cei aproximativ 3 000 de oameni care trăiesc aici, pe un teritoriu cît al R.F.G., nu au altă sursă de venituri.

Procesul de fabricație nu

este prea complicat. Macul se seamănă aici în septembrie şi se culege în februarie. Cînd macul ajunge la maturitate, din măciulia lui începe să curgă un lichid alb care, în timpul nopţii, se usucă iar spre dimineaţă se colorează în cenuşiu.

Restul este treaba negustorilor care trimit marfa în munţi cu caravanele lor. Pentru asigurarea expediţiilor ei au imaginat cele mai felurite trucuri. Nu de puţine ori drogurile sînt transportate în statuetele aurite ale lui Buddha, în acest caz reuşita fiind de sută la sută, întrucît principiile religioase, foarte puternice în această regiune, interzic mutilarea sau deteriorarea în vreun fel a obiectelor de cult.

Poliţia thailandeză a descoperit nu demult o modalitate cutremurătoare pentru transportul heroinei peste graniţă. Traficanţii răpeau sau cumpărau copii din familiile nevoiaşe pe care apoi îi omorau iar trupurile lor, lipsite de organe, erau umplute cu droguri. De regulă, trecerile peste frontieră să făceau în timpul nopţii cînd se conta pe faptul că vameşii nu vor trezi copiii pentru a fi percheziţionaţi...

Autorităţile din această zonă nu întreprind mare lucru pentru schimbarea radicală a situaţiei. În ultimele două decenii ele au tolerat „regilor opiumului" şi bandelor lor particulare înarmate să opereze nestingherit în junglă, cu condiţia să nu se amestece în probleme care ţin de competenţa organelor centrale. După cum se vede treaba, drogurile nu reprezintă o problemă dintre cele mai importante ale organelor de la Bangkok...

„Triunghiul de aur" are şi un... rege, neîncoronat ce-i drept, în persoana lui Khun Sha. Aceşta controlează peste 40% din traficul de heroină din zonă. Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă că el manipulează mii de tone de heroină sau opium.

Intersant este faptul că toată lumea îl cunoaşte, îi ştie faptele, dar domnia sa continuă să se afle în libertate. E drept, în urmă cu cîţiva ani a fost expulzat din Thailanda şi s-a stabilit în... Birmania, deci tot în „triunghi". Dar nu pentru mult timp. După ce a revenit în... regatul propriu, şi-a construit un adevărat cartier general format din case splendide din lemn şi un templu. Dacă vom aminti că el are şi o adevărată armată personală, credem că nu mai este nevoie de alte elemente pentru a-i defini statutul.

Sha a primit şi grupul de ziarişti porniţi prin jungla thailandeză în căutarea traficanţilor de droguri. Bine-înţeles că numai după ce soldaţii i-au percheziţionat pe toţi şi le-a verificat actele. Domnul Sha poartă uniformă verde. Are părul lung şi negru.

— Sînt general al armatei thailandeze şi luptăm pentru a crea statul nostru independent (al traficanţilor şi cultivatorilor de droguri, adică !). Noi controlăm o parte importantă din acest teritoriu, a declarat el la începutul conferinţei de presă.

Noi nu cultivăm drogurile, oamenii mei ajută doar la fabricarea lor. Noi am fost obligaţi să ne îndeletnicim cu exportul drogurilor pentru că nici unul din statele lumii libere nu este capabil să ne acorde ajutorul pe care l-am solicitat.

„Regele" Sha vorbeşte ca şi cînd eforturile lui şi ale soldaţilor săi ar fi îndreptate pentru prosperitatea şi fericirea generală a tuturor concetăţenilor.

Seara, la recepţia pe care a oferit-o în onoarea grupului de ziarişti străini, el a declarat că se ocupă de traficul de droguri de la vîrsta de 18 ani. Apoi a spus : „Fac Occidentului această ofertă : dau toată recolta din acest an pe zece milioane dolari. Dacă între dv. se găseşe amatori, putem încheia pe loc contractul".

S.U.A. — O „SOCIETATE MORFINOMANĂ"

Să începem cu un interviu luat uneia dintre persoanele cele mai autorizate în materie de droguri din Statele Unite ale Americii, doctorul Robert Du Ponte, fost director al Oficiului american pentru lupta împotriva drogurilor. Interviul pe care i l-a luat un reporter al lui „U.S. News and World Report" are loc într-un moment cînd statisticile oficiale americane demonstrează că în S.U.A. a început să se vorbească din ce în ce mai clar despre faptul că societatea americană a ajuns o „societate a morfinomanilor". Datele oficiale nici nu te lasă să tragi altă concluzie : 45 milioane de consumatori de marijuana, 10 milioane consumatori de cocaină, 500 000 dependenţi de heroină, la care se mai adaugă alte 92 milioane americani care abuzează de alcool şi alte 65 milioane de împătimiţi ai tutunului...

Există în Statele Unite persoane — şi nu dintre cele mai puţin influente — care caută să bagatelizeze acest fenomen, altele care caută să găsească pricina răului. Aceştia din urmă sînt însă mult mai periculoşi decît primii, întrucît afirmă că oamenii fug spre droguri din cauză că au un psihic labil, ea şi cînd ei n-ar fi auzit de realităţile sociale din ţara tuturor posibilităţilor.

Dacă ne referim la Statele Unite, cauzele nu sînt prea greu de găsit : milioanele de şomeri, discriminarea rasială, degradarea valorilor morale în special după dezastrul american din Vietnam — chiar dacă în prezent se încearcă insistent să se acrediteze ideea că înfrîngerea din Vietnam a fost, de fapt, o victorie morală ! — precum şi afacerea

„Watergate". Și încă multe altele.

Dar să vedem ce a declarat doctorul Du Ponte ziaristului de la „U.S. News and World Report".

DE LA BERE ...LA HEROINĂ

La întrebarea reporterului dacă americanii au început să consume marijuana așa cum beau dimineața ceai sau cafea doctorul Du Ponte a răspus :

— La această întrebare răspunsul trebuie dat foarte clar : în special la cetățenii pînă la 30 de ani numărul celor care consumă cele mai diferite droguri a crescut enorm în ultimul deceniu. Tinerii mai ales consumă marijuana ca pe ceva de trebuință zilnică. Se acreditează chiar ideea că fiecare individ care se respectă trebuie să consume marijuana...

În urmă cu zece ani tot al nouălea american consuma un drog, astăzi acest lucru este practicat tot de al doilea. Aproape 15% dintre accidentele rutiere care se produc în Statele Unite în fiecare an sînt datorate „îmbătării" cu marijuana, a conchis Du Ponte.

Să nu fi ajuns în Statele Unite și droguri mai tari ? Se limitează americanii numai la niște fleacuri ca marijuana și hașișul ? Imposibil, în fața tuturor posibilităților nu se putea să nu se poată consuma orice drog.

— Este un fapt notoriu că 15 milioane de americani consumă marijuana, spunea doctorul intervievat. Cocaina este, după marijuana, drogul cel mai răspîndit în Statele Unite. O consumă aproape 10 milioane de americani. În S.U.A. există, în același timp peste 500 000 heroinomani.

Reporterul l-a întrebat apoi pe Du Ponte care este motivul pentru care ajung să folosească droguri, pe lîngă năpăstuiții soartei și mulți oameni, în special tineri, care au o situație bună și se bucură de succes. Răspunsul domnului doctor Robert Du Ponte a fost, cel puțin pentru autorul acestor rînduri, șocant și glumeț.

— Mulți dintre acestia nu sînt siguri pe ei. Această afirmație este valabilă mai ales pentru tinerii care obțin un succes neașteptat, cum sînt sportivii, cîntăreții, actorii.

Colibă-depozit de droguri în Thailanda

Ascensiunea bruscă pe scara socială este periculoasă. Aceasta naște la cei în cauză sentimentul că tot ce există pe lume li se cuvine, că pentru ei nu există nici un fel de limită. De aceea ei încep să riște. Iar aceasta este una din cauzele care îi mînă spre droguri.

Dar această categorie de oameni este mică, domnule doctor, nu din rîndul acestora se recrutează cele 45 milioane de consumatori de marijuana, am adăuga noi. Apoi am continua: Nici chiar în Statele Unite numărul celor care ajung brusc pe unul dintre... cuiele cele mai de sus ale scării sociale nu este de ordinul milioanelor. Acceptînd că zilnic ar reuși să se cațere pe această scară un sportiv, un cîntăreț și un actor, numărul lor ar ajunge la cel mult o mie pe an, nu ? Dar să revenim la spusele lui Du Ponte. Deci : pentru această categorie de oameni cocaina este cea mai... îmbătătoare. Pentru ei banii nu contează iar cocaina le dă încredere în forțele proprii.

Bine-nțeles, una falsă.

Domnul Du Ponte a continuat :

— În relațiile personale sînt, mulți dintre ei, niște fricoși. În societate ei nu reușesc — slavă domnului că nu sînt mulți, completăm noi — să se ridice la poziția la care se trezesc că au ajuns peste noapte. De aceea apelează la droguri. Mulți dintre ei se rușinează de succesul brusc care a dat peste ei. (Personal n-am citit și nici n-am auzit ca vreunul dintre ei să fi devenit rușinos ca o fată mare pentru că — de pildă — a semnat un contract pentru realizarea a șase filme pentru care a încasat 25 000 000 dolari. La vîrsta de 22 ani ! Acesta este cazul actorului de culoare Eddie Murphy. Sau poate că de rușinea ce l-a cuprins a declarat : „Vreau să cîștig atîția bani, încît să pot dicta nu numai condițiile pentru realizarea unui film, dar întreaga activitate a unei „Societăți". Mă rog, poate că pe la ei rușinoșii se manifestă altfel...).

Redactorul nu l-a mai lăsat pe doctorul Du Ponte să continue. Păcat. L-a oprit și l-a întrebat direct :

— Dar cum se explică faptul că există morfinomani și la Casa Albă, adică acolo unde funcțiile sînt foarte sigure ?

Înainte de a-l lăsa pe doctor să răspundă, să completăm noi întrebarea : Cum se explică faptul că doctorul Peter Bourne, consilierul fostului președinte Carter pe probleme de stupefiante, a trebuit să-și dea demisia pentru că folosea — stupefiantă treabă — stupefiante ? Sau cum explicăm că doamna Elisabeth Ford, soția fostului președinte Gerald Ford, a ajuns să combine alcoolul cu sedative ? În sfîrșit, cum a ajuns Jack Carter, băiatul cel mai în vîrstă al lui

Jimmy Carter, să fie dat afară din rîndurile marinei militare pentru că consuma droguri ?

Şi acum iată răspunsul lui Du Ponte :

— Mulţi dintre ei nu au siguranţa necesară. Am bătut şi eu coridoarele Casei Albe aproape zece ani şi am observat că tăbliţele de pe uşi sînt mici şi sînt puse într-un dreptunghi simplu pentru a se putea schimba uşor. E o minune cînd se întîmplă să găseşti în acelaşi birou, după cîţiva ani, acelaşi om. Unul vine, altul pleacă.

Împărtăşim părerea doctorului cu un mic amendament. Unii dintre cei de la Casa Albă ajung morfinomani nu pentru că nu au încredere în forţele proprii, ci pentru că nu sînt siguri de scaunul pe care îl ocupă !

— De ce este cocaina preferată celorlalte droguri ? a întrebat redactorul în continuare.

— Pentru că provoacă stări mai plăcute, temporare bineînţeles. Morfinomanii spun că cocaina este la fel de nevătămătoare precum marijuana. Realitatea este însă alta. Cel care consumă cocaină vrea din ce în ce mai multă, iar atunci cînd n-o mai mare suferă cumplit. De regulă, atunci cînd reuşesc să facă rost după o perioadă în care i-au simţit lipsa, cocainomanii dublează cantitatea.

Experienţele făcute pe animale au arătat că acestea mor epuizate, în zbateri cumplite. Se pare că sistemul lor nervos este complet distrus în faza finală.

Mulţi oameni au murit în urma consumului de cocaină. Nu ştim exact ce se petrece în organismul lor, ştim însă cu exactitate că folosirea în mod regulat are efecte dezastruoase...

Doctorul Du Ponte a răspuns afirmativ la întrebarea dacă americanii subapreciază pericolul marijuanei.

— Categoric. Atît de mult încît unii dintre ei, mulţi la număr, luptă pentru ca consumul marijuanei să fie legalizat. Ceea ce cred că n-o să se întîmple.

— Predomină consumul de marijuana la o anumită vîrstă sau la anumite grupuri sociale?

— Este mai mult în funcţie de vîrstă decît de mediul social. Primul drog pe care îl folosesc tinerii este alcoolul, vinul şi berea în primul rînd. Tinerii care nu consumă alcool nu ajung la droguri. Dacă însă încep cu berea, următorul drog este vinul şi aşa mai departe. Ultimul drog este heroina.

Heroina, ultima staţie...

De Lorean la biroul său din New York

ORICE LUSTRAGIU POATE AJUNGE MILIONAR PESTE NOAPTE ?

Aceasta a fost deviza lui John Zachary de Lorean. La cei 57 de ani ai săi, John Zachary era cunoscut şi recunoscut drept leul saloanelor, era proprietarul unei fabrici de automobile, cîştiga net peste un milion de dolari pe an, avea o reşedinţă pe care ar fi invidiat-o toţi regii şi împăraţii din poveştile pentru adormit copiii. În plus, se căsătorea tot mai des cu fete tot mai frumoase şi, mai ales, tot mai tinere, avea chiar copii şi chiar frumoşi cu unele dintre ele care au apucat să stea mai mult pe lîngă el.

Iată însă că în anul 1982, toamna, viaţa lui Zachary a căpătat o turnură pe cît de neaşteptată, pe atît de dramatică. Cazul este încă pe rol, dar el infirmă — pentru a cîta oară ? — sloganul demagogic din titlul acestui capitol, slogan atît de vînturat dincolo de Atlantic.

Într-o bună zi — bună, dar nu pentru Zachary ! — el a fost arestat sub acuzaţia de „participare directă la tranzacţii comerciale cu stupefiante". Tranzacţii care trebuia să-i aducă un venit net de 50 milioane dolari.

Cred că dacă Zachary, prin reducere la absurd, ar fi lustruit nu numai toate ghetele din S.U.A., dar chiar şi picioarele... desculţe, în veci n-ar fi reuşit să ajungă în posesia a 50 milioane de dolari...

Sper că cititorii nu mi-o vor lua în nume de rău dacă mă voi ocupa ceva mai larg de cazul Zachary, pentru că el reprezintă un caz tipic al traficantului de droguri, el demonstrează că într-o societate cum este cea americană, drogurile pot face, şi fac, totul. Pentru că în capitolele următoare ne vom ocupa de consumatorii de droguri, pe Zachary îl vom numi traficant.

Dar, mai întîi puţină anatomie a succesului.

UN OM PENTRU PUNTEA DE COMANDĂ

Cu-adevărat, Zachary a pornit de la nimic. S-a născut într-o familie de muncitori emigranţi din Alsacia. Tatăl lui lucra ca turnător la uzinele „Ford" din Detroit. A copilărit în perioa-

DMC-12

da marii crize economice din anii '30 și a învățat de mic să dea din coate pentru a ajunge cît mai sus.

Minte ageră și întreprinzătoare, a făcut școală și a ajuns, cu o bursă, la Institutul tehnic „Lawrence" din Detroit. După război — n-a luat parte la operațiuni militare reușind să se sustragă — a terminat Institutul „Chrysler" care echivalează cu o facultate. Înarmat cu diploma de inginer iată-l la numai douăzeci și șapte de ani șeful serviciului „Cercetare" al lui „Packard Motor Car Co".

A urcat apoi vertiginos pe scara ierarhiilor : diploma de inginer comercial al Universității Michigan, director-constructor la „Pontiac", o firmă a lui „General Motors". Datorită designului și a unor schimbări radicale propuse de el, „Pontiac"-ul ajunge mașina generației rock and roll-ului. Cu mașina GTO — o îmbinare fericită de caroserie mică cu motor puternic — firma Pontiac și-a triplat vînzarea la jumătatea anilor '60.

Meritele lui — reale — trebuiau răsplătite cumva. Nu, nu s-a căsătorit cu nepoata lui... „General Motors", cum ar putea crede unii dintre cititori, în schimb a ajuns în fruntea fabricii de automobile „Chevrolet", firma-soră a lui „Pontiac".

Sus, foarte sus.

Cu el în frunte, „Chevrolet" prosperă. Ca director al acestei fabrici ajunsese, ca să spunem așa, om pentru puntea de comandă.

În anul 1972 devine director al lui „General Motors" adică omul numărul trei al imperiului cu acest nume.

Zachary de Lorean ajunsese pe la vîrsta de patruzeci de ani la o filozofie nu dintre cele mai păguboase : unica valoare a vieții e tinerețea și a îmbătrîni e un păcat !

Zis și făcut. A slăbit vreo 25 kilograme, și-a lăsat părul lung, l-a vopsit în negru apoi și-a netezit printr-o operație estetică fața cam arată de riduri.

Divorțează de prima soție după un mariaj de cincisprezece ani pentru a se căsători cu o californiancă de douăzeci de ani pe cît de blondă, pe atît de frumoasă, fiica fotbalistului Tom Harmon (unii s-ar putea să fi auzit de el). Nepotrivirea — nu numai de caracter — era evidentă. Și cum la „faulturile" ei grosolane — comise mai ales noaptea — el nu arunca cu fișicuri de bani, divorțul a fost singura soluție. După mai puțin de un an s-a căsătorit din nou. Alt divorț. În cele din urmă s-a căsătorit cu Christine Ferraro, un fotomodel de douăzeci și unu de ani. Arăta însă de mai mulți.

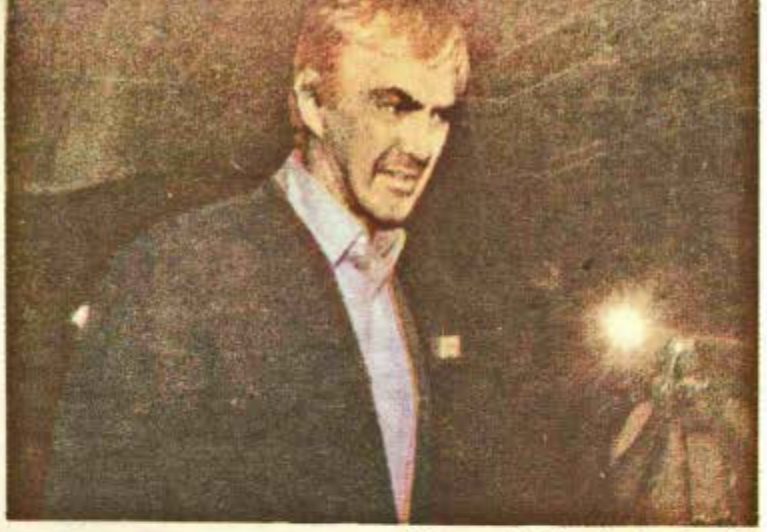

Domnul John Zachary de Lorean încă... domn ● Cristine, ultima lui soție a reușit să i se mai țină de braț numai pînă la mașina... poliției

Cei de la cadre (serviciul de personal al lui „General Motors", adică) și-au dat seama că ultima avansare a lui Zachary nu fusese cea mai bună. Oamenii din consiliul de administrație erau nemulțumiți de îmbrăcămintea lui europeană, de prea desele divorțuri, de flirturile lui la fel de dese — cînd cu Ursula Andrews, cînd cu Nancy Sinatra, fiica actorului, cînd cu alte mărimi ale micului și marelui ecran. American, pentru că nu avea timp de pierdut pînă în... Europa.

Dar și cu unele care, chiar dacă nu erau... stele, aveau pe umeri, invizibile, galoane !

Nici atmosfera din conducerea firmei nu le era pe plac : metode învechite de conducere, lipsă de inventivitate, colaboratori conservatori...

Mă rog, i-au găsit destule dacă și-au pus în gînd să-l dea fără.

Astfel se face că omul nostru pentru puntea de comandă a fost aruncat peste... bord !

GÎNDUL REVANȘEI

Se înțelege că Zachary nu s-a înecat chiar dacă nu știa să înoate. Cel care se pricepe să dea din coate se salvează chiar mai repede de la înec decît unii care ar ști să înoate.

A primit în continuare o muncă de conducere retribuită însă numai cu 200 000 dolari pe an față de 650 000 dolari cît cîștiga pînă atunci. Bani mai puțini, dar și responsabilitate mai puțină. Deci mult mai mult timp liber la dispoziția elevului, cum s-ar zice.

S-a apucat de literatură. Împreună cu John Patrick Wright a scris „General Motors" poate fi zărit cît e zi

senină. Unul din capitolele cărții se numește „Cum simt oamenii morali hotărîrile amorale", cu accente critice la adresa... căpităniei lui „General Motors".

Într-o zi lui Zachary i-a venit o idee grozavă. Grozavă, nu zic mai mult deocamdată. Ce-ar fi, și-a zis el, dacă aș deveni un nou Ford ? Dacă le-aș da cu tifla lui „Ford", și lui „Chrysler", și lui „General Motors" ?

Fantastică idee putem spune acum cînd știm despre ce este vorba, nu ?

Și perfect realizabilă. Zachary avea tot ce-i trebuia, un singur lucru îi lipsea : banii !

Cineva l-a sfătuit să-și construiască o uzină de automobile în străinătate, unde concurența nu este atît de puternică ca în Statele Unite.

Costa Rica ?

De ce nu Costa Rica, mai ales că statul costarican îi oferise o subvenție de aproape 100 milioane dolari, fabrica lui Zachary urmînd să creeze peste 2 000 noi locuri de muncă. În ultima clipă el a primit o propunere mai avantajoasă. Venea din Anglia, guvernul englez oferindu-i o subvenție de 150 milioane dolari. Pentru englezi, de fapt pentru nordirlandezi, unde șomajul făcea — și face — ravagii, fabrica era ca o gură de aer pentru un asfixiat. Fabrica urma să fie construită la Belfast și crea 2 600 noi locuri de muncă.

Înfim față de milioanele de șomeri insulari.

VISUL DEVINE REALITATE

După mai puțin de doi ani și jumătate pe poarta uzinei de automobile din Belfast ieșeau primele mașini. Aveau marca „DMC-12" adică De Lorean Motor Company, și cu ele Zachary voia să cucerească lumea.

Primele „DMC-12" au început să ruleze în vara lui 1981 și se părea că vor cuceri într-adevăr lumea : în șase luni se vînduseră cîteva mii de mașini.

Dar slăbiciunile noului automobil încep însă să iasă repede la iveală. El fusese proiectat în așa fel încît să satisfacă dorințele și pretențiile celor care ar fi vrut să participe la curse de formula unu... particulare ! Și, ciudat lucru pentru un tehnician cum era Zachary, inovațiile pe care el le adusese mașinii fuseseră inventate de firma „Mercedes" încă în anul 1954 !

Dar punctul cel mai vulnerabil era prețul, care inițial trebuia să fie același cu al lui „Chevrolet Corvette". Numai că „DMC-12" a ajuns să se vîndă — mai mult a ajuns decît să se vîndă — cu 26 000 dolori bucata, adică cu 11 000 dolori mai mult decît planificase și cu 8 000 dolari mai mult decît „Corvette".

Zachary scade prețul la 19 000 dolari. Zadarnic.

Firmele „Mazda", Porche", „Datsun" aruncaseră pe piață mașini mai bune și mult mai ieftine.

Uzina lui Zachary era deci în agonie. Măsuri de austeritate, clienților nu li se mai servește nici măcar banala cafea. Dar, cu toate că „vasul" al cărui căpitan era Zachary plutea în derivă, cu apele ridicate mult peste linia de plutire, domnia sa De Lorean își primea lunar leafa de peste 50 000 dolari și călătorea mai ales peste Ocean, mai ales cu „Concorde" și mai ales în apartamentul cel mai luxos.

Obrazul subțire cu cheltuială se ține.

În ciuda crahului evident, De Lorean declara sus și tare, inclusiv la BBC în fața a milioane de telespectatori, că va salva de la faliment firma din Belfast. El continua să fie extrem de optimist și după ce guvernul britanic închisese uzina din Belfast confiscînd averea lui Zachary și punînd pe liber 2 600 angajați.

UN TELEFON ANONIM

Tunci cînd afirma că totul este aranjat și că firma va fi pusă din nou pe picioare, în momentul acela Zachary era convins că avea în curînd la dispoziție cel puțin 50 milioane dolari întrucît luase parte, în S.U.A., la faza finală a tranzacției cocainei, pe care o negociase cu cîteva luni mai devreme.

Ajunși aici ar fi poate cazul să ne întrebăm cum a fost posibil ca acest bărbat cu o inteligență sclipitoare să se amestece într-o afacere de trafic de stupefiante ?

„A fost actul disperat al unui om disperat", avea să declare fostul director al firmei din Belfast. El ar fi fost în stare să dărîme cerul și pămîntul numai pentru a-și salva firma...

Rețeaua în care Zachary a intrat în noiembrie 1982 a început să fie mirosită de poliție la începutul lui 1983. Totul a pornit de la un telefon anonim. Telefon din care poliția află că un anume domn Morgan vorbise ceva despre transportul în străinătate al unei mari sume de bani...

Cercetările întreprinse de detectivi particulari, dar nu numai de aceștia, au condus la Agenția de aviație „Mor-

gan" situată la vreo 150 km. nord de Los Angeles. Firma aparținea lui William Morgan Hatrick, despre care poliția avea date încă din anul 1980. Datele se refereau la faptul că domnul Morgan se ocupă cu traficul de stupefiante, în special al cocainei. Dar abia în anul 1982 poliția a reușit să intre în posesia unor date certe potrivit cărora Morgan folosea hangarele destinate avioanelor sale drept depozite pentru marijuana și cocaină. Acestea erau păstrate în avioanele care urmau să fie reparate.

În același timp poliția a aflat că Morgan era în căutarea unei bănci la care să depună banii proveniți din comerțul cu stupefiante.

Acesta a fost momentul în care Oficiul american pentru lupta împotriva drogurilor a căzut la învoială cu FBI să-i întindă domnului Morgan Hatrick o cursă.

Mai întîi Benedict Tisy, agent FBI, a devenit James Benedict, funcționar la casa de economii „Eureka Federal Savings and Loun Association" din San Carlos, California. Un rol important în această afacere l-a jucat și un individ pe care FBI l-a numit cu inițialele C. I., cooperating individual, colaborator adică. Acesta din urmă a luat legătura cu Hatric, i-a cîștigat încrederea și i-a făcut cunoscut că știe un funcționar bancar care-i poate rezolva problemele financiare.

Ați ghicit : funcționarul era James Benedict.

ZACHARY CADE ÎN CAPCANĂ

A fost o întîmplare că Zachary s-a întîlnit cu C. I. Și tot o întîmplare a fost și faptul că tocmai lui i s-a s-a adresat cu rugămintea de a-i mijloci o afacere cu narcotice în valoare de cc. 50 milioane dolari. Bani gheață. Zachary s-a întîlnit cu C. I. în ziua de 11 iunie 1983 la hotelul „Marriott" din Newport Beach, California. A doua întîlnire a avut loc la hotelul „L'Enfant Plaza" din Washington. Discuția lor privitoare la importul și distribuirea unei mari cantități de heroină din Thailanda și cocaină din America de Sud a fost în întregime filmată cu aparatul ascuns și înregistrată pe bandă.

Cu această ocazie, Zachary se angajează să ofere la vînzare droguri în valoare de 1,8 milioane dolari, C. I., îi informează că un anume domn Vicenza aduce în tranzacție 3,2 milioane dolari, sumă cu care va fi posibil să se cumpere cca. 100 kg. heroină. „Domnul Vicenza", în realitate John Valestra, agent al Oficiului american de luptă împotriva drogurilor, avea și el asigurată distribuirea drogurilor.

La 20 septembrie Zachary și Hatrick, care îl cunoscuse cu puțin mai înainte pe C.I., s-au întîlnit la hotelul „Bel Air Sands" din Los Angeles cu Benedict. Hatrick, care se dădea mare și cu experiență, s-a angajat în fața celor doi să le dea 100 kg. cocaină.

Amănuntele au fost aranjate la 25 septembrie la hotelul „Bonaventura" din Los Angeles. Erau de față C.I., Zachary și pentru prima dată și Vicenza. S-a discutat ca între gentlemani : Vicenza va revinde cocaina care îi va aduce cel puțin 50 milioane

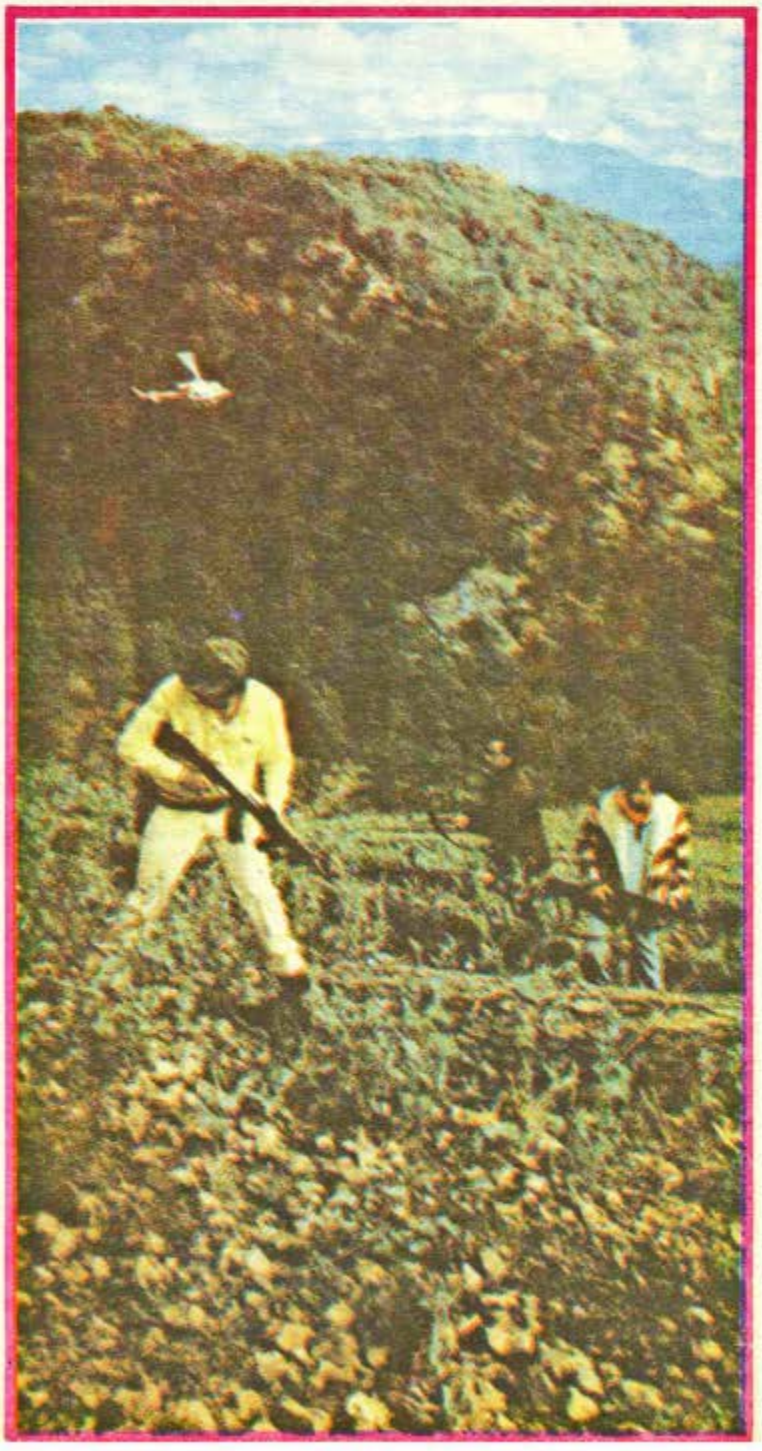

dolari. Toți banii vor fi încredințați spre păstrare lui „De Lorean Motor Company". Drept recompensă Vicenza urma să primească jumătate din acțiunile firmei.

Se înțelege că și această ședință a fost filmată și înregistrată. Cum tot filmată și înregistrată a fost și întîlnirea finală de la hotelul „Sheraton Plaza". Hatrick i-a relatat lui Benedict că i-a adus primele 25 kg cocaină din cele 100 promise și că Arrigton, un colaborator al lui, le va preda oamenilor lui Benedict îndată ce el, Hatrick, va primi 1.8 milioane dolari. Benedict l-a asigurat că banii erau pe drum.

În încăpere a intrat apoi Vicenza însoțit de un alt negustor de droguri, în realitate detectivul Gerald Scott. Prezența lui Scott l-a incomodat vizibil pe Hatrick, dar el s-a liniștit repede, de cum a văzut mapa cu dolari pe care acesta o adusese.

După aceea Hatrick și Benedict s-au dus la un local cu specific franțuzesc la cină, iar Scott și Vicenza s-au dus la Arrigton pentru a ridica cocaina.

Poliția care-i urmărea, l-a arestat pe Arrigton în momentul în care scotea din mașină pachetele conținînd drogul promis. La scurt interval a fost ridicat și Hatrick, care încă nu apucase să savureze nimic cu specific franțuzesc.

Liber rămăsese acum numai Zachary. El urma să zboare a doua zi la Londra pentru a ridica spre păstrare suma realizată. Exista însă un pericol (pentru poliție, bine-nțeles) : conform legii, orice arestat are dreptul să dea un telefon după arestare. Fiind arestat, Hatrick avea și el acest drept.

Îl va suma el oare pe Zachary pentru a-l preveni ?

Nu, nu l-a sunat. Avea el altele pe cap...

Și iată-l pe Zachary, care nu bănuia nimic, la Los Angeles bătînd la ușa apartamentului 50 de la „Sheraton Plaza" unde îl așteptau trioul Benedict, Vicenza, C.I. Unul dintre ei i-a întins un geamantanaș cu 20 kg cocaină. În clipa aceea ceilalți doi au dat arama pe față și i-au adus la cunoștință că sînt agenți federali și că este arestat.

Stupefacția a fost totală pentru Zachary.

Și astfel el n-a mai devenit un nou Ford.

Și nici nu le-a mai dat cu tifla lui „Ford", „Chrysler" sau „General Motors".

„EU NU SÎNT NEBUN, EU NU FAC DECÎT SĂ VĂ SFIDEZ !"

Restaurantul cu autoservire „MacDonald" situat pe una dintre cele mai circulate șosele din California nu se deosebește cu nimic de multe alte restaurante de acest fel. De regulă copiii îi trag de mînă pe părinții lor pentru a primi aici cîte o înghețată pe cinste iar adulții, dar mai ales mexicanii, îl vizitează pentru a se delecta cu delicioasele mîncăruri cu specific național mexican.

Mario Yepe Lopez tocmai intrase împreună cu soția sa Abril și fiica lor Griselda în vîrstă de doi anișori pentru a-i da fetiței ceva răcoritor de băut. La un moment dat tatăl a auzit un zgomot ciudat, apoi altul. S-a întors și a văzut cum un individ, aflat în interiorul restaurantului tocmai apăsase pe trăgaciul armei automate pe care o avea în mînă. Lopez a apucat să-și tragă soția și fiica după un perete timp în care indiviul continua să tragă asupra celor aflați în local.

Totul a durat cîteva minute.

Mai tîrziu Lopez avea să-și amintească : „Am avut sentimentul că n-o să se mai sfîrșească niciodată. În cele din urmă, după ce s-a așternut liniștea și am putut ieși de după zid, am avut senzația că m-am născut a doua oară".

În felul acesta, familia Lopez a devenit martor ocular al „celei mai oribile crime din întreaga istorie a Statelor Unite, crimă săvîrșită de un singur individ cu ocazia unei singure acțiuni", după cum o caracteriza revista „Newsweek". Acest din urmă lucru trebuia menționat pentru că în țara tuturor posibilităților au fost și vor mai fi crime și mai mult și mai puțin oribile decît aceasta. Comise în fel de fel de împrejurări.

Organele de poliție au găsit la locul acțiunii douăzeci de cadavre. Cea de a douăzeci și una victimă a decedat în drum spre spital. Victimele aveau vîrsta între 8 și 74 ani.

Asasinul — James Oliver Huberthy — în vîrstă de 41 ani, a fost neutralizat de poliție la 75 de minute de la terminarea masacrului. Interogat de poliție, el n-a putut spune de ce a făcut-o. Cei care l-au cunoscut au declarat că „Huberthy ajunsese să se înțeleagă mai bine cu cadavrele decît cu oamenii vii. Aceasta din cauza abuzului de droguri."

Soția lui Huberthy a încercat să descrie comportarea soțului ei din ultimele ore dinaintea comiterii crimei. După cum a declarat ea postului de televiziune KFMB, soțul ei își începuse ziua la tribunalul din San Diego, unde fusese judecat pentru încălcarea regulilor de circulație. Întrucît în fața instanței s-a comportat onorabil, judecătorul l-a lăsat să plece fără a-l amenda sau a-l pedepsi în vreun fel.

După masa de prînz el s-a dus în dormitor unde se afla soția lui. Era îmbrăcat în cămașă maron închis. A sărutat-o și i-a spus că pleacă. Soția l-a întrebat dacă n-are nevoie de bani. El a răspuns că nu, dar a adăugat ! „Mă duc la vînătoare, la vînătoare de oameni". Soția nu a dat nici o importanță vorbelor lui, întrucît în „ultima vreme el spusese multe lucruri bizare".

După aceea Huberthy s-a urcat la volanul mașinii sale „Mercury Marques" pe al cărei parbriz era scris : „Atenție, polițiști ! Eu nu sînt nebun, eu nu fac decît să vă sfidez !"

Ajunși aici ar fi cazul să ne întrebăm : cum se poate comporta onorabil un individ care pleacă de acasă cu gîndul, făcut public, de a sfida organele de ordine și legile de circulație ?

Apoi, la orele șaisprezece clienții restaurantului „Mac Donald" au văzut un bărbat înalt, cu ochelari intrînd pe ușa localului. Pe unul din umeri avea o pușcă semiau-

tomată „Uzi" de calibru 9 mm, pe celălalt umăr o altă pușcă de același fel, iar în mînă un pistol de calibru 9.

„Toți la pămînt ! a strigat el. Toți la pămînt, altfel trag !"

Și fără să mai aștepte ca cei de față să se execute, a apăsat pe trăgaci.

Douăzeci de victime în cîteva minute...

A fost o minune că zece dintre clienții restaurantului au scăpat cu viață. Cinci dintre aceștia s-au ascuns în spațiul rezervat depozitului, o femeie s-a întins lîngă soțul ei ucis prefăcîndu-se moartă. Maria Emanuela Diaz a reușit să fugă cu fetița ei în brațe, dar ajunsă în stradă și-a dat seama că-l lăsase înăuntru pe fiul ei ! S-a apropiat de geam și i-a făcut semn puștiului să se tîrască pînă la ea. După aceea au fugit cît au putut de repede, cuprinși cu toții de spaimă.

Trei băieți, toți în vîrstă de unsprezece ani, treceau pe

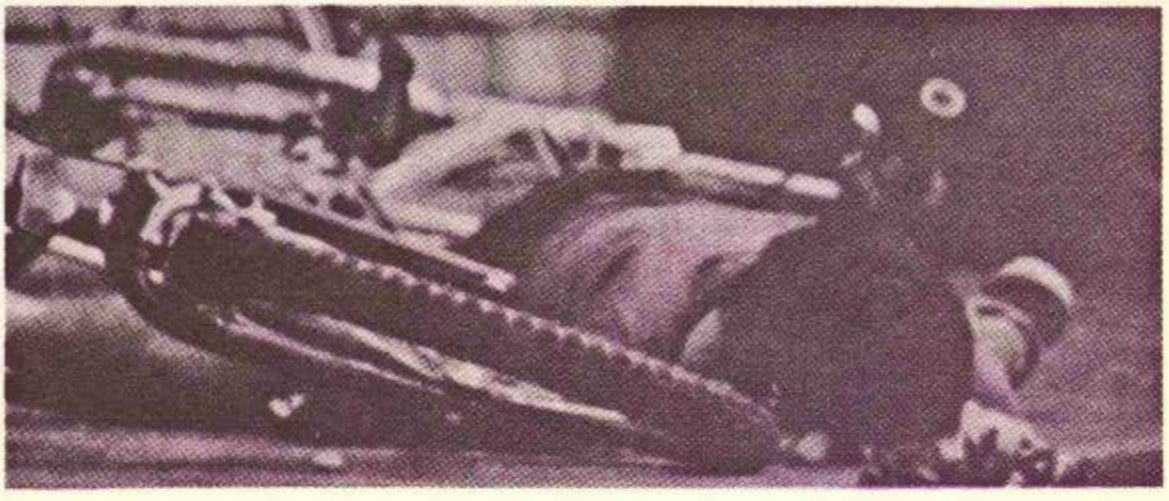

Omar Hernandez nu avea decît unsprezece ani

biciclete prin fața restaurantului fără să bănuiască ce se petrece înăuntru. Asasinul s-a întors și a tras. Doi dintre ei au fost uciși pe loc, al treilea — Joshiba Goleman s-a întins pe pămînt după ce a fost rănit și a scăpat cu viață. Cei uciși se numeau Omar Hernandez și David Flores.

Huberthy a tras, de asemenea, și asupra primei mașini de poliție sosite la locul dezastrului. Poliția a blocat bulevardul San Ysidro și șoseaua Interstate 5, dar nu

l-au putut neutraliza pe asasin întrucît se credea că acesta luase ostateci.

Vă imaginați ce s-ar fi întîmplat dacă morfinomanul James Oliver Huberthy — cetățean american anormal, care se bucură de toate drepturile, ar fi fost de gardă la o bază militară pentru lansarea rachetelor nucleare — din cele cu care unii vor să apere Europa ! — și i-ar fi venit ideea — așa cum i-a venit ideea să meargă la vînătoare de oameni — și i-ar fi venit deci ideea să trimită o astfel de rachetă în croazieră ? !

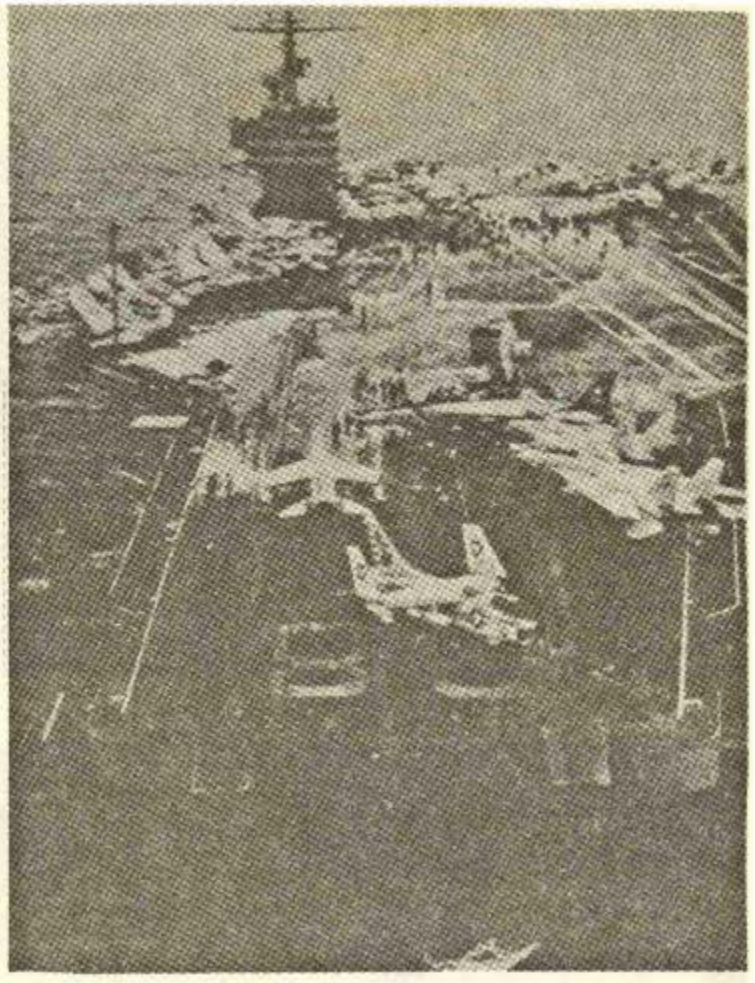

ALERGIA LA COCAINĂ

Christine Bower, o actriță americană de 33 ani care se bucura de succes, a început să consume cocaină pentru a-și întări încrederea în forțele proprii (iată unul din exemplele care dă apă la moară domnului doctor Du Ponte !). „Cu opt grame de cocaină pe zi totul era în regulă", obișnuia ea să spună.

După doi ani, de prea multă... încredere în sine, a avut primul atac de „alergie la cocaină", fenomen frecvent în lumea cocainomanilor. Pielea i se uscase devenind de nesuportat. De aceea făcea cinci pînă la șase dușuri pe zi. De prea mult scărpinat pielea îi era toată numai o rană.

Alarmați de stările ei de halucinație, doctorii au sfătuit-o să renunțe la cocaină pentru că aceasta îi distrugea încet dar sigur sistemul nervos. O perioadă, cît a fost spitalizată, a reușit să se abțină, dar odată ieșită pe poarta spitalului...

Din păcate, destinul Christinei este împărtășit de tot mai multe femei americane care își găsesc refugiu în cocaină. Și nu din plictiseală, cum s-ar putea crede, ci pentru că simt nevoia să evadeze din situația reală, cotidiană care nu le aduce nici o satisfacție. Majoritatea celor zece milioane de americani care consumă cocaină sînt bărbați, dar numărul femeilor este în continuă creștere.

Doctorița Beatrice Rouse, epidemiolog la Oficiul Național de luptă împotriva drogurilor, afirmă că numărul femeilor care consumă cocaină a crescut în ultima perioadă de la 6,4 procente în 1979 la 9,3 procente în anul 1983. În sanatoriul „Phoenix" — potrivit nume, dar vai, sînt atît de puțini cei care reușesc, asemeni păsării „Phoenix", să renască din propria... stare de epavă — deci în sanatoriul cu acest nume din Manhattan, o treime din pacienți sînt femei. Majoritatea consumatoare de cocaină.

„Această statistică este șocantă — a declarat Kevin Mac Enearwy, directorul adjunct al sanatoriului, întrucît în urmă cu numai un an femeile reprezentau mai puțin de un sfert..."

Cocaina este acum drogul pe care femeile îl folosesc tot mai des, mult mai frecvent decît valiumul, asupra căruia s-a introdus un control sever începînd cu jumătatea anilor '70. Sub presiunea specialiștilor, în special a doctorilor, firma „Hoffman — La Roche" care produce valiumul și-a redus simțitor producția. Prin consens național, doctorii prescriu acum valium numai în cazurile cele mai grele. Numai într-un singur an — 1981 — în Statele Unite au fost eliberate pe rețete cu parafe ale medicilor specialiști, 3,2 miliarde tablete de valium, ceea ce înseamnă că împărțit echitabil — ceea ce nu se prea obișnuiește pe acolo — ar reveni cam 15 tablete pe cap de american...

Cum acum nu se mai poate procura chiar atît de ușor, multe femei au fugit către cocaină. Cum se explică popularitatea de care se bucură cocaina în rîndul femeilor ? Ținem să facem precizarea că doctorul Du Ponte se referea la consumul de cocaină de către bărbați. Acum vom privi aceeași problemă din punctul de vedere al femeilor. Motivele sînt mai multe. În primul rînd, femeile consideră cocaina mai pașnică decît heroina sau PCP, un analgezic veterinar cunoscut și sub numele de „praful îngerilor", considerat drogul bărbaților. Unele femei folosesc cocaina ca afrodisiac. În plus, un motiv — și nu dintre cele mai puțin demne de luat în seamă — este și acela că femeile vor să fie egalele bărbaților și din acest punct de vedere.

MORFINOMANI, PILOȚI PE SUPERSONICE !

Într-una din zilele anului 1982 din turnul de control al aeroportului militar american din Zweibrucken a căzut un lucrător al poliției militare. Din senin, cum s-ar zice. Fără nici o pricină.

Unui alt militar american, tot de la aceeași bază, i s-a părut într-o bună zi că este atacat de un grup de teroriști. Drept pentru care bravul oștean de peste ocean venit să-și facă stagiul militar în Europa a scos automatul și nu s-a lăsat pînă nu a secerat totul în jur. Din fericire cameni nu se aflau prin preajmă...

Două întîmplări ciudate, în aparență fără o explicație. Sau, dacă vreți, cu o explicație foarte simplă : cei doi militari se drogau.

„Drogurile și alcoolul fac casă bună cu armata", a declarat un general american congresmanului Joseph Addabb, președintele Subcomitetului pentru cheltuielile militare al Congresului american. Numai că în acest caz povestea cu „fapta rea recunoscută este pe jumătate iertată" nu se poate aplica. După un an de investigații, o comisie a acestui subcomitet a ajuns la concluzia că un sfert din militarii cu grad inferior din armata terestră, marină de război și infanterie marină au recunoscut că au folosit droguri în timpul serviciului. În ceea ce privește aviația, aici lucrurile stau mult mai bine : numai 8 la sută din efectiv consumă droguri !

„Dacă gradele inferioare au înclinație spre droguri, gradele superioare îndrăgesc... butelcuța. Șapte procente dintre ei au recunoscut că sînt dependenți de alcool, iar 27 procente au declarat că au o capacitate scăzută de acțiune din cauza alcoolului", scrie „Newsweek".

În anul 1979/80 Pentagonul a cheltuit 70 milioane dolari pentru lupta împotriva folosirii drogurilor și alcoolului în armată. În anul următor, ministrul de război a suplimentat bugetul cu încă 5 milioane. Rezultatele au fost însă minime, ceea ce l-a determinat pe Joseph Addabb să declare : „Slăbirea capacității de luptă a militarilor americani din R.F.G., zona Pacificului și de pe vasele marinei de război trebuie pusă pe seama folosirii drogurilor."

Drept urmare, Pentagonul a ridicat la 100 milioane dolari suma alocată în anul 1982 pentru a stăvili numărul din ce în ce mai mare al celor care folosesc stupefiante. Temerile comandanților nu sînt legate de efectele consumului de droguri asupra sănătății soldaților, ci de eventualele nenorociri care s-ar putea produce pe vasele, avioanele sau la armele nucleare pe care le deservesc.

În anul 1980 a trebuit să fie puși pe liber, ca urmare a consumului de droguri și alcool, 2 325 soldați americani care deserveau bazele de arme nucleare. O inspecție colectivă efectuată de o comisie a poliției militare americane și serviciul corespunzător din cadrul Bundeswehrului la o bază militară americană din R.F.G. dotată cu focoase nucleare a scos la iveală un fapt pur și simplu alarmant: din cei 400 soldați ai bazei, 129 fumau marijuana, trei dintre aceștia din urmă avînd legătură directă cu focoasele nucleare ! Posturi în care au rămas să lucreze în continuare ! Mai puțin unul dintre ei care a fost prins fumînd o țigară obișnuită — după ce mai fumase una de marijuana — în depozitul cu focoase nucleare !

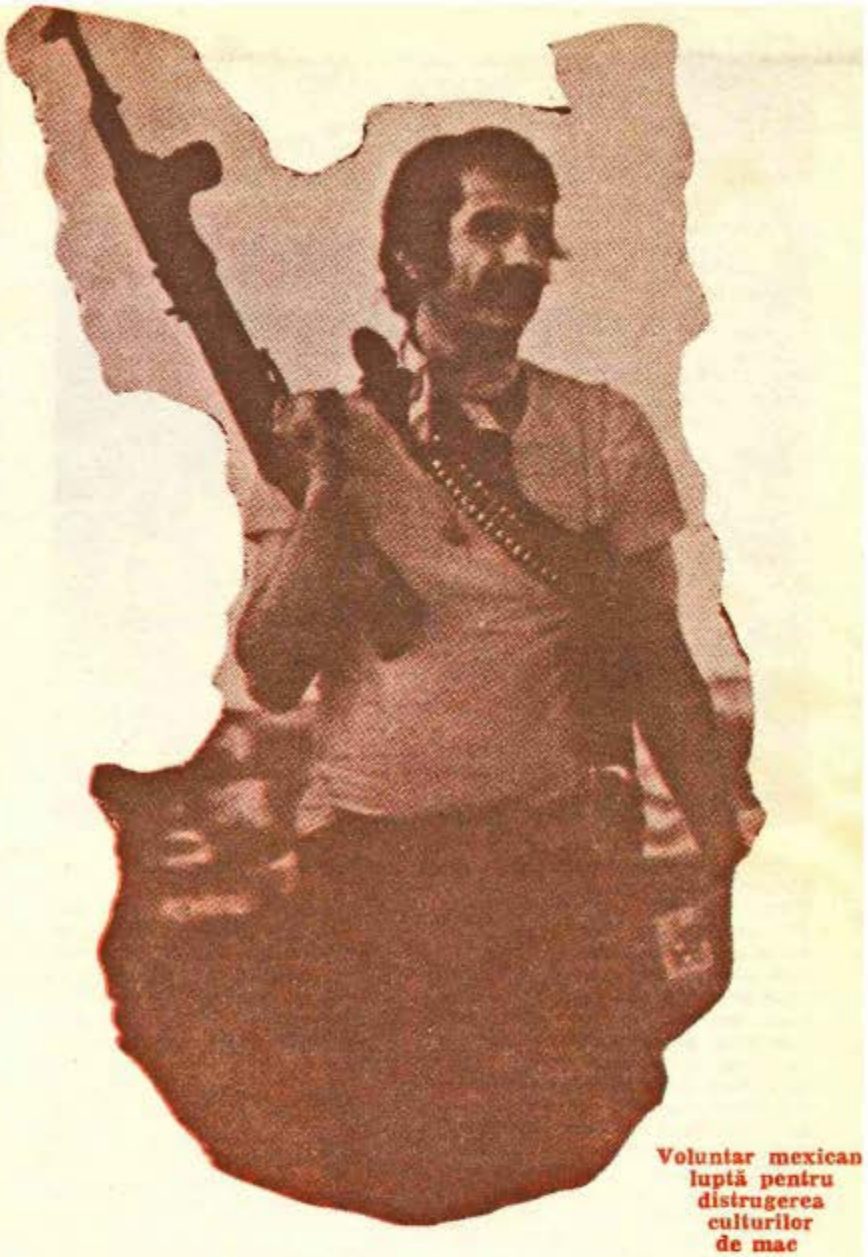

Voluntar mexican luptă pentru distrugerea culturilor de mac

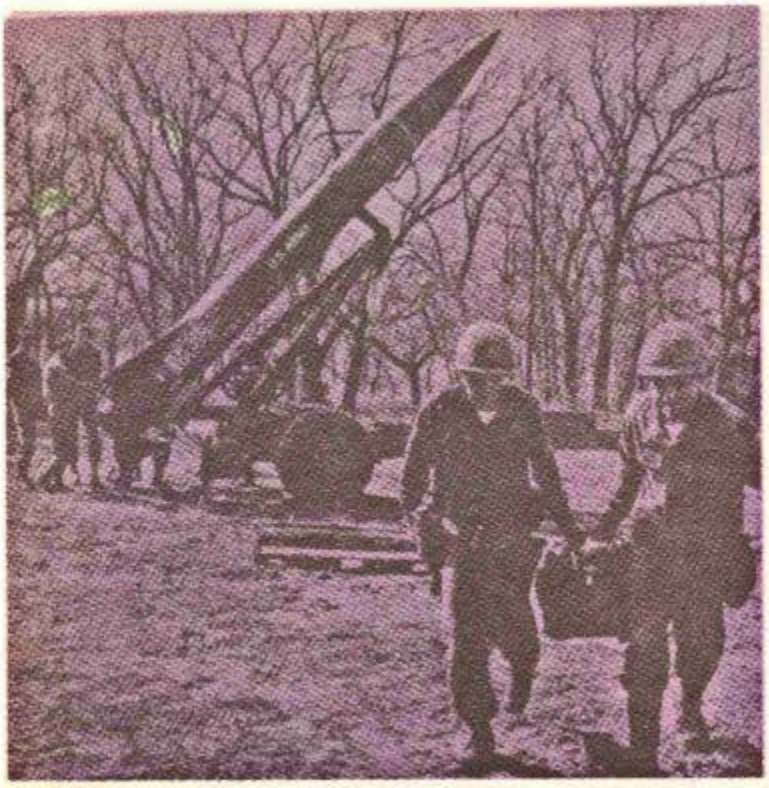

După datele publicate de Centrul american pentru securitatea marinei de război, 127 din accidentele grave ale avioanelor din dotarea marinei au fost provocate în anul 1980 de consumul de droguri. Pînă acum cel mai mare accident provocat de consumul de stupefiante a fost cel din 26 mai 1981 cînd şi-au pierdut viaţa 14 marinari iar alţi 44 au fost grav răniţi. Accidentul s-a produs în momentul în care un avion militar a executat greşit manevrele de venire la aterizare pe puntea portavionului „Niemitz", care avea la bord arme nucleare !

Analiza ulterioară a singelui a demonstrat că patru dintre membrii echipajului avionului, inclusiv pilotul, consumaseră droguri înainte de a se ridica în aer.

Comentînd cazul, Joseph Addabb spunea : „Dacă regulamentul care se aplică submarinelor, la bordul cărora morfinomanii n-au ce căuta, s-ar aplica şi celorlalte arme, acestea ar trebui să iasă în larg fără... echipaj !"

Ceea ce nu înseamnă că flotila subacvatică americană nu are problemele ei. În ianuarie 1981 un sumbarin cu propulsie nucleară şi-a pierdut 18 oameni din echipaj pentru că consumau droguri. I-a pierdut pe... uscat, trebuie să precizăm. Patru dintre aceştia lucrau la departamentul care avea în răspundere armamentul nuclear.

În anul 1981 au fost daţi afară din rîndul soldaţilor americani din R.F.G. 3 295 soldaţi şi gradaţi pentru că erau adepţii drogurilor. În felul acesta, unii dintre comandanţi s-au trezit peste noapte fără... unităţi !

Joseph Addabb se plîngea că unii şefi de unităţi refuză accesul membrilor comisiilor de control al capacităţii de luptă a militarilor pentru că ei ştiu că în urma controlului numărul soldaţilor s-ar rări substanţial. Această situaţie este valabilă şi pentru unităţile care deservesc armamentul nuclear, după cum ne asigură revista „Stern".

Iar acum, în încheierea acestui subcapitol,

O ŞTIRE DE ULTIMĂ ORĂ

n control medical special efectuat recent la cazarma de la baza militară americană aeriană Gellenkirchenhavern din nordul landului Renania de Nord-Westfalia, unde sînt concentrate cele mai multe baze militare cu rachete nucleare, a scos la iveală faptul că tot al şaselea militar american din R.F.G. afectaţi serviciilor de deservire a rachetelor nucleare „Pershing Ia" consumă regulat droguri !

La 51 dintre cei 300 soldaţi americani de la cazarma amintită, care împreună cu colegii lor din aviaţia militară a R.F.G. deservesc mai mult de 100 rachete nucleare „Pershing Ia", analizele de laborator au demonstrat că au consumat droguri în ultimele 72 ore, în special haşiş şi marijuana.

Sigur, s-ar cădea să spunem că orice comentariu este de prisos. Nu vom comenta acest lucru, vom pune însă o întrebare : oare această stare de lucruri nu este argumentul cel mai convingător că un război nuclear este astăzi posibil mai mult ca oricînd să fie declanşat prin accident ?

Cum morfinomanii au de regulă halucinaţii, cine poate garanta că un drăguţ de James Oliver Huberthy nu ar putea apărea la una din bazele militare americane cu arme nucleare de pe teritoriul european ! Unul care să apese pe un buton şi care să nu poată explica apoi de ce a făcut-o !

Să explice cui ?

CHICAGO PE ...RIN

n ultima vreme presa vestgermană — dar nu cea bulevardieră — scrie tot mai mult, tot mai insistent că Republica Federală este astăzi ţara numărul unu în lumea heroinei. Statisticile demonstrează fără putinţă de tăgadă acest lucru. În anul 1980 au fost înregistrate în această ţară 593 decese pricinuite de consumul de heroină, adică cu sută la sută mai mult faţă de anul precedent.

Germania Federală (mai ales în regiunile din sudul ţării) este pur şi simplu inundată de droguri, în special de heroină. Aceasta în pofida faptului că organele vamale şi de poliţie au reuşit să captureze o cantitate de droguri mai mare decît anii precedenţi. Faptul se explică prin creşterea cantităţii de droguri care vin spre R.F.G. şi nu prin îmbunătăţirea metodelor de detectare şi confiscare a acestora.

Oferta fiind mare, preţurile au scăzut. Astăzi o cantitate de heroină de calitate superioară suficientă pentru producerea a 15 injecţii se poate obţine cu numai 120 mărci, ceea ce reprezintă doar a zecea parte

din prețul la care aceeași cantitate se vindea în urmă cu doar doi ani.

De unde se recrutează noii adepți ai heroinei?

Evident, din rîndurile tineretului, al elevilor chiar. În felul acesta, heroina, drogul cel mai puternic, a ajuns „drogul începătorilor".

Prețul scăzut al heroinei a condus la lărgirea numărului consumatorilor. Specialiștii susțin că actualele calități ale heroinei o fac foarte greu de eliminat și că este suficient o singură injecție pentru ca respectivul să devină dependent de ea.

Măsurile întreprinse pînă acum de autoritățile vest-germane nu au dus la rezultatele scontate. În toamna anului 1981 Ministerul de interne a propus unele măsuri cu bătaie mai lungă. În primul rînd, s-a dublat numărul persoanelor angajate ale Oficiului federal pentru lupta împotriva drogurilor, în al doilea rînd s-a preconizat adoptarea unei legi care să pedepsească exemplar pe traficanții de droguri, adică ridicarea de la 5 ani la 10 a pedepsei maxime pentru cei care se fac vinovați de astfel de acte. În altă ordine de idei, guvernul federal intenționează să colaboreze mai intens cu guvernele țărilor producătoare de droguri sau prin care se intermediază traficul de droguri pentru a-și da mîna în vederea zădărniciri și reducerii traficului de stupefiante. De asemenea, se preconizează desfășurarea unei propagande mai intense și mai la obiect, în special în școli, cu privire la nocivitatea consumului de droguri.

CAZUL FASSBINDER – UN CAZ BANAL

camera de intelectual: multe cărți, un videomagnetofon, un televizor meigind în gol. Pe podea, două scrumiere din care scrumul și mucurile de țigară dau pe afară. Pe jos, videocasete, bucăți de peliculă, sticle goale de alcool și tuburi de medicamente, goale și ele.

Și printre toate acestea, un bărbat — gol pușcă — întins pe burtă pe podea. În colțul gurii cu o țigară stinsă.

Chemat de urgență, doctorului nu i-a rămas aliceva decît să constate moartea celui în cauză.

Poliția a început îndată să caute droguri întrucît se știa

Regizorul Reiner Werner Fassbinder

că individul găsit mort se droga adesea, în ultima vreme din ce în ce mai des, cu heroină. În plus, în ultimele luni consuma drogurile amestecate cu alcool.

Victima nu împlinise încă 37 ani. Se numea Reiner Werner Fassbinder și era — fără discuție — unul dintre cei mai buni, cei mai productivi, dar și cei mai contradictorii dintre regizorii de filme vest-germani.

În anul 1968 cînd a debutat cu filmul „Dragostea e mai rece ca moartea" — pînă atunci lucrase ca actor și regizor la teatrul „Antiteatru" din München — era considerat de critică drept diletant. După cel de al doilea film al său, „Katzelmacher", care trata problematica muncitorilor străini din Bundesrepublik, film realizat un an mai tîrziu, în care el interpreta și rolul unui gastarbeiter grec, oamenii de rînd și critica au început să-l considere ca pe un „talent neliniștit". Filmul acesta l-a adus premii importante.

După aceea, Fassbinder a făcut filme — bune! — ca pe bandă rulantă. Pe parcursul a paisprezece ani a turnat — incredibil — 42 (patruzeci și două) de filme! Amintim cîteva dintre ele: „Atenție la fetele sfinte!" (1970), „Lacrimile amare ale lui Peter von Kant" (1972), „Gingășia lupilor" (1973), „Effi Briest" (1974), „Berlin — Piața Alexandru" (film serial realizat pentru televiziune în 1980), „Dorința Veronicăi Vass" (1982).

Se înțelege că nu toate filmele lui Fassbinder au avut ecoul lui „Katzelmacher", dar regizorul a folosit ca materie primă pentru filmele sale — la fel ca Woody Allen, Ingmar Bergman, Federico Fellini — „lupta cu propriul eu, propriile spaime și speranțe". Lumea filmelor lui Fassbinder o reprezintă tragedia umană, lumea în care morala înseamnă puterea și în care săracii și bolnavii sînt considerați anormali. O expresie elocventă a acestei idei o constituie filmul pentru televiziune realizat în 1975, și intitulat „Nu vreau decît să mă iubiți puțin". El descrie întîmplarea unui outsider a cărui poziție față de viață este dominată de încercarea zadarnică de a dărîma zidul care-l desparte de ceilalți oameni. Nereușind, devine asasin.

S-a spus adesea despre filmele lui Fassbinder că ele nu sînt făcute pentru a fi văzute, ci pentru a fi citite. De altfel, ceea ce scrisese el, în anul 1971, despre filmele regizorului Douglas Sisk i se potrivește în egală măsură: „Sisk a făcut filmul cu sînge, cu lacrimi, cu violență, cu ură, filme cu moarte și filme cu dragoste. Sisk spunea că nu vrea să facă filme despre cineva, ci despre ceva..."

Prin moartea lui Fassbinder — repetăm, la nici 37 ani — cinematografia vest-germană nu a pierdut doar pe unul dintre regizorii săi remarcabili, dar și pe unul dintre actorii de frunte. O dovadă grăitoare a talentului său de actor o reprezintă rolul din filmul lui Wolf Gremm, „Kamikaze 1989", în care a dat viață unui locotenent. Fassbinder nu e însă un caz de excepție, ci un caz banal.

Scenă din filmul „Katzelmacher". Bărbatul este regizorul Fassbinder, lîngă el: actrița Hanna Shygula

„ȘTIU EXACT CÎND SĂ MĂ OPRESC..."

Fassbinder nu ar fi putut realiza cele 42 filme în doar paisprezece ani — cred că acesta este un record mondial absolut greu dacă nu cumva imposibil de depășit, cel puțin în secolul nostru — dacă actorii și colaboratorii lui nu l-ar fi ascultat, nu l-ar fi urmat și nu l-ar fi divinizat. De altfel, el folosea cu multă abilitate politica bucății de zahăr și a... biciului. Dar, mai presus de toate, ironia.

După primul atac de cord, la sfîrșitul anilor '70, Fassbinder a început să fie conștient de faptul că nu va mai avea mult de trăit: „Momentul cînd m-am aflat la granița dintre viață și moarte — spunea el — a fost clipa cea mai importantă din viața mea".

De atunci a început să vorbească tot mai des de moarte și să se tămă de ea.

Și pentru a nu-i mai fi teamă, se refugia în lumea drogurilor și a alcoolului.

Cu un an înainte de a se stinge din viață a început pregătirile pentru realizarea unui film după romanul „Cocaină" al ziaristului italian Pitigrili. Cu mai puțin de trei săptămîni înaintea tragicului sfîrșit, el declara unui reporter: „Nu sînt dependent de alcool, nici de droguri sau prafuri. Știu exact cînd să mă opresc!"

Din păcate, realitatea a fost alta.

COCAINA REINTRĂ ÎN ARENĂ

În „Cocaină" Fassbinder trebuia să realizeze un film despre un om care poate hotărî dacă va consuma droguri sau nu, un om care este conștient că drogurile — în ciuda faptului că vitalizează pe moment — scurtează viața. Moartea prematură a lui Fassbinder este cel mai bun argument. Este de fapt finalul filmului pe care el nu a apucat nici măcar să-l înceapă. În plus, moartea lui stupidă reprezintă un semnal de alarmă: cocaina sau „zăpada" cum i se mai spune, drogul preferat al anilor '20, revine în arenă!

Poliția este aproape neputincioasă în lupta împotriva creșterii alarmante a consumului de cocaină. Ea curge, pur și simplu pe „uliți oarbe" pentru că cererea și oferta de cocaină se realizează acum în cercurile din înalta societate sau în localuri piperate sub paza unor inși cu capete de bibilică și bicepși de bivol...

Cocainiștii — i-am numit pe cei angrenați în lupta împotriva traficului și consumului de cocaină, spre deosebire de cocacainomani, cei care o consumă — sînt confruntați în ultima perioadă cu probleme legate de acest drog nu numai în Germania Federală, dar și în alte state occidentale. Numărul celor care consumă cocaină crește pe zi ce trece. Și nici nu este de mirare pentru că pe de o parte crește numărul șomerilor și al năpăstuiților soartei, iar pe de altă parte pentru cocaină se face o reclamă acerbă, în care sînt implicați, printre alții, cunoscuta actriță americană Faye Dunaway, pe care cititorii noștri o cunosc din „Bonnie și Clyde" și din „Campionul", cîntărețul și actorul Kris Kristofferson, membri grupului „The Rolling Stones", pentru a-i enumera pe cei mai cunoscuți.

Pentru că veni vorba despre America, trebuie să amintim că la Hollywood consumatorii de cocaină se plimbă în Rollsuri și au apartamente somptuoase pe „Sunset Boulevard" pe care există nu mai puțin de șapte magazine super lux de unde se pot procura, fără nici o opreliște, toate cele necesare servirii ireproșabile a cocainei.

Dar astfel de magazine există și în Germania Federală, și în Olanda, și în Italia. Unde nu există ele, în lumea occidentală?

GREȘEALA DOMNULUI FREUD

Situația privilegiată pe care cocaina o are față de celelalte droguri se datorează în primul rînd... vechimii ei. Ea se consumă de mai mult de o sută de ani, de cînd „lumea bună" a venit în contact cu ea. Astăzi cocaina este de zece ori mai scumpă decît aurul, iar în literatură i se acordă cea mai mare atenție, de ea se ocupă o întreagă armată de savanți, doctori, despre ea există cele mai multe legende.

Cocaina se cultivă și se folosește de milenii. Sculpturile rămase de la incași dovedesc că „fiii Soarelui" cunoșteau și foloseau cocaina. Indienii sud-americani o foloseau pentru a-și alunga foamea și pentru a-și mobiliza trupurile slăbite de muncă și nemîncare. Cînd au ajuns în America, conchis-

tadorii spanioli au interzis cocaina, dar mai apoi, dîndu-şi seama că ea alungă foamea şi ridică eficienţa muncii sclavilor, au cultivat-o sistematic. Spre deosebire de tutun pe care spaniolii l-au adus în Europa îndată ce l-au descoperit, cocaina a fost adusă mult mai tîrziu, abia la mijlocul secolului trecut.

Marea popularitate a cocainei în Europa se datoreşte lui Sigismund Freud, cunoscutul neurolog şi psiholog. El a început să se ocupe de cocaină în anul 1884. Atunci a cumpărat de la firma „E. Merck" din Viena un gram de cocaină pentru care a plătit 1,27 dolari. După aceea a turnat gramul respectiv în apă şi a băut-o. Două luni după aceea el recomanda cocaina ca pe leacul ideal împotriva stărilor de depresiune.

Teribilă greşeală ai comis, domnule Freud !

Iar urmările nu s-au lăsat prea mult aşteptate : la Viena au apărut primii cocainomani : cu Freud în frunte, urmat de logodnica sa, Martha. Exemplul l-au luat alţi inşi, din alte ţări. Dar nu numai doctori sau farmacişti, ci şi proprietari de localuri. Unul dintre aceştia, Angelo Marini din Corsica, a început să vîndă „vinul Marini întărit cu cocaină", iar dintre clienţii săi au făcut parte, — oricît ar părea de ciudat — Papa Leon al XIII-lea şi Papa Pius al V-lea. Oameni sînt şi papii, nu ?

Succesul comercial al lui Marini l-a îndemnat pe proprietarul unui drugstore american să fabrice o băutură care a devenit simbolul prospeţimii, băutură pe care a numit-o coca-cola. Care băutură conţinea, pînă în anul 1903, o mare cantitate de cocaină !

Primul val de cocaină s-a revărsat asupra Statelor Unite în anul 1914 cînd a început să fie distribuită pe reţetă. În Europa cocaina a făcut epocă în anii de după primul război mondial, centrele cele mai importante fiind Viena şi Berlinul. În anul 1920 se aflau la Berlin nici mai mult, nici mai puţin de 20 000 cocainomani. Pe atunci un gram de cocaină ajunsese la 5 dolari. Preţ la care au început să o consume şi artiştii şi scriitorii grupaţi în jurul lui Johannes Becker.

„Nici un drog nu poate fi folosit în atîtea feluri ca cocaina, scria neuropsihifarmacologul Helmut Coper de la Institutul de neuropsihofarmacologie din Berlinul Occidental. După prizare, cocainomanul începe să simtă efectul în cîteva minute după ce aceasta a pătruns în singe, în părţile cele mai importante ale creierului, în special creierul mare unde se află centrul memoriei, la hypotalamus care controlează gustul şi somnul, precum şi la creierul mic care coordonează activitatea motorie".

Neurologul american Walter Riker a comparat sistemul nervos asupra căruia acţionează drogul cu o centrală telefonică : creierul nu mai poate prelucra toate impulsurile sosite, iar omul acţionează anormal. Deşi unii doctori afirmă că cocaina provoacă o euforie de scurtă durată şi diminuează starea de oboseală şi foame, oamenii de ştiinţă sînt de părere că cocaina slăbeşte capacitatea de concentrare şi provoacă nervozitate, uneori spaimă şi teamă de lumină.

Dacă cocaina este consumată în cantităţi mari şi la intervale regulate, ea provoacă stări de psihoză şi reacţii paranoice, bunădispoziţia euforică se transformă în depresiuni psihice. Cocainomanul are accese de frică şi are vedenii.

Doctorul elveţian Dieter Ladewis declara că pînă acum nimeni nu a reuşit să se lecuiască de cocaină. Fassbinder este un exemplu cît se poate de concret. Cred că nu este lipsit de importanţă să amintesc faptul că în filmul „Germania, toamna", pe care l-a regizat şi în care a interpretat un rol episodic, există o secvenţă în care eroul căruia îi dădea viaţă Fassbinder priza cocaină. Ei bine, ce credeţi că a făcut Fassbinder-actorul căruia tocmai i se deschisese pofta de cocaină ?

Răspunsul este : Fassbinder a prizat cocaină adevărată !

MOARTEA ÎN RATE

Berlinul Occidental trăieşte zilnic o viaţă agitată. Deasupra pămîntului dar şi dedesubt. Din magazinul „Wertheim" se aude o muzică antrenantă. La cofetăria din apropiere tronează Chirite nemţoaice, suverane peste felii mari de torturi cu frişcă. De-a lungul lui Kurfürstendamm trec oameni grăbiţi cu pachete sub braţ. Fără pachete.

La 15 metri sub pămînt, în staţia de metrou, o altă lume.

Lumea morfinomanilor vestberlinezi.

În staţia de metrou Kurfürstendamm staţionează o maşină cu un echipaj format din trei persoane, care supraveghează cele zece ieşiri din tunelul subteran. Cei trei în civili sînt membri ai Secţiei a 31-a a poliţiei criminalistice din Berlinul Occidental însărcinată cu lupta împotriva traficului şi consumului de droguri.

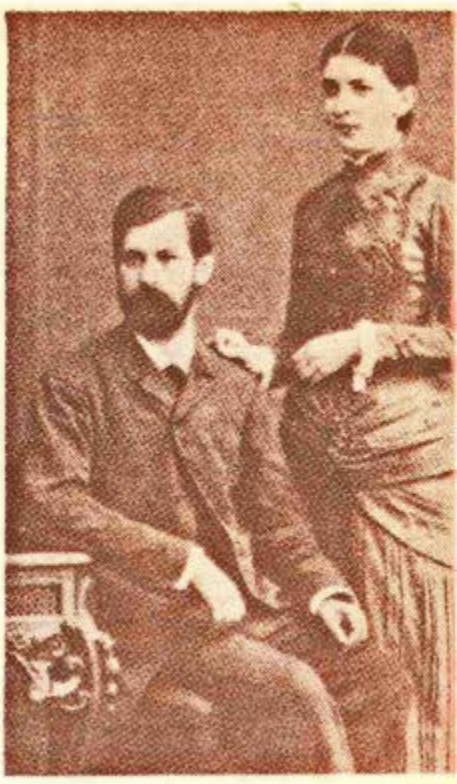

Sig. Freud şi logodnica sa Martha, adepţi ai cocainei

Dagobert, unul dintre învinşii heroinei, se află în tovărăşia unei blonde, care-l conduce spre W.C. Wecu care pentru morfinomani reprezintă adevărate „case de binefacere". Locuri în care ei îşi adaugă injecţie după injecţie din heroina şi celelalte droguri care fac anual, după datele publicate de revista „Quick" pînă la 65 victime. Multe dintre acestea au sfîrşit tragic în wecurile murdare şi neaerisite.

Poliţiştii au reuşit să-l oprească pe Dagobert mai înainte ca blonda să fi apucat să-i facă injecţia cu heroină. Disperat, Dagobert care de treisprezece ore nu consumase heroină, a smuls seringa din mîna fetei şi i-a deşertat întreg conţinutul în gură. El ştie bine că heroina luată pe cale bucală nu are aproape nici un efect, dar gîndul că va trebui să stea, în continuare, ore întregi fără drog, îl duce în pragul disperării.

Peste o jumătate de oră poliția dă din nou peste ei, de data asta pe scările birourilor de pe Jaochimstader Strasse. Blonda tocmai îi injectase în venă o cantitate de nembutal. Înjurînd Dagobert ținea și „șase".

În Berlinul Occidental trăiesc — dacă asta se poate numi viață — 2 600 morfinomani consumatori de heroină, după datele poliției și pînă la 5 000 după datele serviciilor medicale. Dintre aceștia 1 200 își fac veacul prin metrou.

Între ei se află și Roman, un băiat de numai optsprezece ani. El nu-și poate injecta singur heroina, trebuie să fie cineva în preajma lui care să-i facă injecția numai în vena jugulară, singura care mai acceptă înțepături. În aceeași situație se află și Petra, o fată tot de optsprezece ani, și fratele ei Christian, de cincisprezece ani, care își făcuse prima injecție cu „aur" în urmă cu trei ani.

— De 70 mărci mi-au vîndut o porcărie, se căinează Petra unuia de la „Droguri".

În timp ce polițiștii o ascultau pe Petra, în jur s-au strîns mai mulți morfinomani.

Lupo, care vinde heroină amestecată tinerilor morfinomani lipsiți de experiență; Berthold, care a stat ani buni după gratii și la un institut de psihiatrie pentru că a ucis un negustor de droguri.

„...după aceea a fost cazul ăla cu brutarul, spunea el. Eu, pe bune, n-am avut de gînd să fur toți banii din casă, eu n-aveam nevoie decît de banii necesari pentru o doză, dar el gata, imediat că ăsta-i jaf..."

Tina, o fată de șaptesprezece ani pe care n-o scoți din sărite cu una cu două. La fel ca multe de vîrsta ei, și ea își făcea rost de banii necesari procurării heroinei prostituindu-se. Mai ales cu străini.

Poliția îi cunoaște pe toți morfinomanii.

Și pe Monika, o tînără de douăzeci și patru de ani. Iat-o urcîndu-se împreună cu o veche cunoștință — a ei și a poliției — într-un taxi în care se aflau deja alți trei indivizi. Cu cel de la volan. Împreună cu Django, Monika coboară în fața cafenelei de la încrucișarea lui Kurfürstendamm cu Uhlandstrasse. Împreună cu ei este și Fritz.

Percheziționați la toaletă, asupra lui Fritz nu s-a găsit nici un gram de heroină. Avea asupra sa o mie de mărci. Mai mult ca sigur că heroina era treaba Monikăi și a lui Django, reținuți și ei. Asupra lor s-au găsit 15,5 grame heroină, 5 doze de dalantin, 20 fiole morfină și 120 mărci.

— Îl urăsc, spuse Monika la poliție. Acum doi ani l-a omorît pe prietenul meu de șaptesprezece ani. Doi vînzători de heroină l-au ademenit la weceu, l-au prins, l-au ținut iar al treilea i-a injectat o doză mortală. Pe unul dintre ei l-am recunoscut și l-am trimis la închisoare. Acum însă se află în libertate iar mie mi-e o frică de moarte.

Dar Monikăi îi mai este frică și că s-ar putea să rămînă fără heroină. Ea își face trei injecții pe zi, care necesită bani nu glumă. Bani pe care ea și-i procură prin furturi și prostituție...

— Viața asta nu face doi bani, spunea Django. Te scoli la nouă apoi hoinărești toată ziua prin oraș, iar la patru dimineața încă n-ai ajuns acasă, să te bagi în pat. Pliculețele se distribuie în jurul orei zece dimineața. Eu și Monika le luăm de la „Sertheim", acolo ne așezăm pe fotolii sau scaune și luăm pliculețele de sub perne. În metrou nu cobor niciodată fără două trei pliculețe.

Dar cum să vă zic, viața asta-i un ghem de nervi, de

Statele Unite, 1900: Reclamă pentru Coca-cola

dimineața pînă seara, și pentru negustori și pentru cei care consumă droguri. Nu face nici două parale viața asta..."

Monika, Django și mulți alții ca ei sînt pentru poliție peștișorii cei mici. Asupra lor nu se găsesc niciodată mai mult de 15-20 grame droguri pe care apoi le împart în pliculețe de o șesime sau o pătrime de gram pe care le vînd apoi cu 70 mărci.

Nu este deci de mirare că în paginile ziarelor și revistelor din Berlinul Occidental apar tot mai des fotografii triste și articole care caută răspuns la mai multe întrebări dar care, în fond, se reduc la una singură.

De ce cad pradă drogurilor un număr tot mai mare de tineri?

De unde emigrează ei în lumea drogurilor?

De ce sînt copii printre morfinomani?

Întrebări la care amintitele ziare și gazete nu prea se înghesuie să dea răspunsul adevărat.

MORFINOMANI ÎN ELVEȚIA

a, există morfinomani pînă și în Elveția. Din acest punct de vedere „Țara cantoanelor" nu a reușit să rămînă neutră. Dimpotrivă, se remarcă printr-o angajare deosebită. Există oameni care se droghează și la Berna, și la Zürich, și la Lausane, și la Basel și în multe alte așezări mai mari sau mai puțin răsărite din această țară în care toată lumea își închipuie că nu mai este nimic de îndreptat.

Așadar, stupefiantele nu au ocolit nici relativ stabila Elveție, Aici sînt înregistrați 5 700 consumatori de droguri tari, în special heroină. Dar să nu cumva să-și închipuie cineva că elvețienii se droghează de bucurie că au unul dintre cele mai înalte standarduri de viață din lume. Și nici că fiind elvețieni, morfinomanii din Elveția ar fi mai buni decît ceilalți. Din America, din Olanda, din Singapore sau Coreea de Sud.

Statisticile demonstrează că majoritatea adepților drogurilor din această țară sînt tineri pentru care drumul spre bunăstare și o viață sigură este barat fără perspective cît de cît încurajatoare.

Unul dintre acești tineri este și Markus Keller.

Căzut în patima drogurilor, el a găsit calea spre a reveni printre pămîntenii cărora le sînt suficiente numai visele din visuri. Este unul din puținele cazuri de morfinomani reveniți la linia de plutire.

Nu mă încument să-i narez eu povestea vieții lui, drama

vieții, îl voi lăsa să o facă chiar el, așa cum a făcut-o într-unul din numerele pe anul 1981 al lui „Neue Züricher Zeitung", care apare la Zürich.

MARKUS KELLER A EVADAT DIN INFERN !

Părinții mei au divorțat cînd aveam doisprezece ani. După divorț, mama cu noul ei soț și cu mine ne-am mutat într-o locuință din apropierea centrului industrial din Basel. Mediul din acest cartier era deprimant : de pe fereastră nu se vedea decît strada pustie și zidurile caselor de vizavi. Pentru că ne mutam tot mereu, am schimbat trei școli iar o clasă a trebuit s-o repet. Mă simțeam groaznic de singur, nu mă puteam împrieteni cu nimeni, mi-am pierdut încrederea în mine și în ceilalți. În calitatea mea de repetent m-am trezit dintr-odată cu o mare parte din timp liber : trăiam din cunoștințele acumulate în cursul anului școlar trecut.

Am reușit în cele din urmă să mă apropii de Heinz, prietenul de atunci al sorei mele despre care ea spunea că este altfel decît toți ceilalți băieți. Eram bucuros că îmi găsisem, în sfîrșit, un camarad. Într-o zi părinții au plecat în week-end iar noi am rămas toți trei acasă. Am încuiat cu grijă locuința, am tras jaluzelele și am aprins lumînări. Heinz a scos din buzunar o cutiuță. Era hașiș. L-a amestecat cu tutun și l-a pus într-o lulea. Mișcările lui sigure m-au liniștit întrucîtva. M-am hotărît să încerc și eu iar această încercare a însemnat o cotitură fundamentală în viața mea. Spre marea mea surpriză, n-am simțit nimic, mai puțin decît dacă mi-aș fi aprins o țigară obișnuită...

Am început să merg tot mai des la localuri la care se fuma hașiș și de unde se putea și cumpăra. Mă distra să stau de vorbă cu tinerii de acolo care purtau cîte o floare în păr, erau îmbrăcați exotic, cîntau la chitară și fumau hașiș. Se părea că nu aveau alte griji decît pe aceea de a crea o atmosferă plăcută în care fiecare să se simtă cît mai bine. De fapt, ei duceau o viață dublă

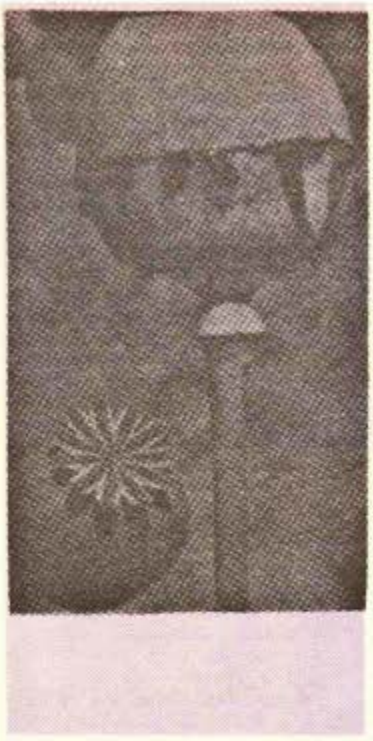

pentru că părinții lor nu trebuiau să știe absolut nimic despre noua lor viață.

La 14 ani apăream în chip de copil cuminte...

Am început să mă interesez de efectele altor droguri și, mai mult din curiozitate, am încercat LSD. După terminarea școlii am vrut să mă fac bucătar. Toate ar fi fost ca lumea dacă aș fi avut un șef ca lumea și un program normal de lucru. Aveam însă liber numai trei ore înainte de masă și mă certam adesea cu bucătarul șef. Ne luam din te miri ce iar la lucru am început să mă duc cu tot mai multă oroare.

Mă refugiam tot mai des în hașiș, mă obișnuisem și cu LSD. Am mers pînă acolo, încît — după o spitalizare mai îndelungată — nu m-am dus la ucenicie. Părinții au fost decepționați, dar nu mi-au reproșat nimic. Nici măcar nu m-au împins de la spate să-mi găsesc ceva de lucru. Asta mi-a grăbit prăbușirea.

Am făcut apoi tot ce se putea face pentru a-mi procura banii necesari pentru droguri. N-aveam alt drum. Am început să dorm pe la noii mei prieteni unde se priza heroină. Aveam pe atunci numai saisprezece ani și nu-mi puteam imagina unde o să sfîrșească drumul pe care pornisem.

M-am dus apoi în alt loc să învăț o meserie. Am ales un hotel din Weggis pentru a fi cît mai departe de îndoielnicii mei prieteni. Am reușit așa pînă în clipa în care l-am cunoscut pe Hans, de la care am învățat de unde se poate procura hașișul cel mai bun. În cele din urmă m-am mutat la Hans. Într-o seară l-am văzut cu o seringă în mînă. Eram disperat : și noul meu prieten se droga cu heroină ! Așadar el încetase să-mi mai fie un sprijin, el era acum cel care avea nevoie de ajutorul cuiva. Era însă singurul om cu care puteam sta de vorbă, căruia puteam să mă destăinui.

Toate mi se păreau groaznice și lipsite de sens. Drogul învinsese. Era o luptă inegală într-o societate care scuipă pe om, o luptă în care „rănitul" este lăsat să moară în liniște...

În anul 1975 heroina era foarte răspîndită la noi. Eram complet resemnat, nu mai aveam nici un prieten, nu știam la cine să mă duc, cui să-i spun problemele mele. Aveam convingerea că toată dragostea și siguranța, încrederea în mine, de care aveam atîta nevoie, le pot găsi numai în heroină...

Cînd cantitatea de heroină injectată mi se răspîndea în corp mă simțeam dintr-odată fericit, simțeam din nou că sînt omul care poate sta pe picioarele lui. Drogul îmi dădea siguranța pe care n-o avusesem niciodată pînă atunci. Uneori mă uitam în oglindă și mi se părea că sînt de o mie de ori mai bun decît blegii și palizii din jurul meu.

Începuse să se vorbească din ce în ce mai des de noi, dar oamenii nu se ocupau serios de noi, nimeni nu ne ajuta, nici un fel de atenție și ajutor pentru a putea să ne ridicăm din situația în care am ajuns. Singurii care ne vizitau erau polițiștii care, văzînd urmele injecțiilor, își dădeau seama că ne drogăm. Nu puteam nega. Am scăpat de fiecare dată cu cîte o amendă neînsemnată. Singurul lucru pe care poliția se mulțumea să-l facă era să ne anunțe familiile.

LA FUNDUL SOCIETĂȚII

Cînd a început sezonul de iarnă m-am întors la părinți unde speram să mă dezvăț de droguri. Speram ca atmosfera de acasă să mă ajute. La început totul a mers bine. Îmi mai aprindeam ce-i drept

cite o țigară de haşiş, dar de heroină nici nu putea fi vorba. Pe timpul iernii am continuat să lucrez ca ajutor la un hotel din Aros. Hotelul era unul de lux, dar locuințele pentru personal erau într-o pivniță. Ferestrele erau zăbrelite și dormeam în paturi de fier. Totul era impersonal și rece. Cît timp am stat la Aros nu am întîlnit nici un cunoscut, din care cauză am plecat la Basel. Voiam să întîlnesc oameni pe care îi cunoșteam, cu care să pot sta de vorbă. Aceștia erau vechii mei „colegi", dependenți ca și mine de droguri. Cînd i-am văzut făcîndu-și injecții cu heroină totul s-a frînt în mine. Mi-am amintit ce simțean după asemenea injecții cu heroină și o forță invizibilă reușise să frîngă bruma de curaj pe care o mai aveam, iar drogul a pus din nou stăpînire pe mine.

Din clipa aceea m-am prăbușit repede. M-am certat cu șeful pentru că îmi dădea foarte puțin timp liber. Din această cauză mi-am făcut geamantanul și am plecat din Basel. Pe vremea aceea aveam nevoie de vreo trei injecții pe zi, ceea ce din punct de vedere financiar era destul de convenabil. Le-am scris părinților că nu vreau să mai învăț nici o meserie.

Ajunsesem la fundul societății.

Aveam nevoie de pînă la un gram de heroină pe zi, adică echivalentul a 150 pînă la 300 franci elvețieni. Dar este incredibil cît de des trebuie crescută doza de heroină pentru a satisface nevoile organismului. Lucram pe atunci la un orfelinat și locuiam într-o mansardă. Leafa îmi ajungea cu greu pentru a-mi asigura existența, așa că banii pentru droguri mi-i procuram pe căi ilegale. În cele din urmă am început să fac pe negustorul de droguri și trebuie să recunosc că mi-a mers excelent.

Ajunsesem la 2 grame de heroină, adică pînă la 600 franci pe care nu aveam de unde să-i iau. M-am simțit cuprins de friguri, de frisoane. Tremuram tot, parcă aș fi fost îmbrăcat în piele de găină. Aveam crampe la stomac apoi diaree puternică. Situație de nesuportat. Aș fi dat orice pe lume numai să pot face rost de o injecție cu heroină. Odată, după ce mi-am revenit din criză, am luat un taxi și m-am dus la un local. Am avut noroc, de ultimii bani am cumpărat două doze cu care am revenit la normal.

În toată perioada cît am consumat droguri nu am cunoscut pe nimeni pe care să-l iubesc. Cei cîțiva camarazi cu care mă întîlneam erau și ei — toți — morfinomani. Oameni ai străzii de dimineața pînă seara. Am revenit la părinți pentru că a trebuit să eliberez mansarda în care stăteam. Părinții știau deja în ce ape mă scăldam mai ales că, între timp, căzuse și sora mea în patima drogurilor. Eram amîndoi șomeri așa că banii necesari procurării drogurilor ni-i puteam cîștiga numai din vînzarea drogurilor.

Într-o zi am auzit că poliția îl arestase pe unul din oamenii cu care făcusem comerț cu stupefiante. La scurt timp am aflat că poliția mă căutase la fosta locuință. La părinți mă simțeam oarecum în siguranță, nici prin cap nu mi-a trecut că într-o zi voi fi arestat. Asta s-a întîmplat în iulie 1976. Atunci doi polițiști au năvălit pur și simplu în casa noastră. În afară de o dezordine a-ntîia și cîteva seringi nu au găsit nimic.

Pentru că împotriva mea fusese lansat mandat de arestare, m-au ridicat și m-au dus la interogatoriu. Sora mea a rămas în libertate fiind trimisă la spital. Am fost asigurat că după terminarea cercetărilor voi fi dus la deheroinizare. Ne-au dat două locuri la un sanatoriu, sora mea plecînd imediat. eu mai rămînînd la dispoziția poliției pentru cercetări.

La închisoare a fost groaznic, am avut depresiuni teribile, iar viitorul mi-l vedeam în negru. După două săptămîni de interogatorii cei de la ocrotiri sociale m-au dus la sanatoriu unde viața se desfășura în afara drogurilor. Ușor de spus „în afara drogurilor", dar vai, cît de greu era în realitate !

ÎNTR-O ZI ÎNSĂ...

Morfinomanul trebuie să le învețe pe toate din nou. El trebuie să învețe din nou să lucreze, să-și găsească un echilibru în relațiile cu oamenii, cu sine însuși. În sanatoriu lucram pe lîngă șeful bucătar, făceam o treabă care-mi plăcea.

Gustul heroinei nu mă părăsise însă și n-am rezistat tentației. N-a durat mult și m-am trezit în stradă, la Basel. Libertatea mea nu a durat, am fost prins de poliție și închis. Am făcut două zile de închisoare după care am fost dus din nou la sanatoriu.

Nu vedeam însă sensul reabilitării mele, viitorul îmi apărea tot mai sumbru.

Și iarăși am fugit.

Iară arestare, iară închisoare, iară sanatoriu...

După ce am fugit ultima oară nu m-au mai dus înapoi la sanatoriu. Mi s-a oferit însă o șansă : să lucrez la o fermă, undeva la țară. Eram acolo patru foști morfinomani și o familie formată din trei membri. Pentru prima dată în viață m-am simțit bine. Lucram ca un cal, iar seara mă duceam la culcare. Odată cu găinile. Duminica dormeam mai mult, ne odihneam după efortul din timpul săptăminii. Din cînd în cînd mai fumam cîte una de haşiş, dar fără să ne mai fie teamă de urmări.

Toate mergeau pe drumul cel bun și toată lumea era mulțumită. Pînă într-o zi...

Soții la care lucram s-au hotărît să plece în concediu. Cum aveam ceva bani, am hoinărit pe străzi și m-am trezit din nou arestat. De data asta tribunalul n-a mai fost îngăduitor și m-a trimis la închisoarea „Realto". Groaznic ! Mi-am zis că mă voi purta corect și voi evada la prima ocazie. La un moment dat totul s-a schimbat : m-am împrietenit cu un condamnat și lui trebuie să-i mulțumesc pentru faptul că m-am vindecat definitiv de droguri. De la el am învățat să pictez, să scriu poezii, să cînt la chitară.

Mi-a fost un prieten adevărat, un partener critic. El a fost cel care mi-a redat încrederea în mine și pofta de viață. Cît era ziulica de mare făceam planuri de viitor. Mă vedeam trăind la țară, mă vedeam vizitînd India, mă vedeam, mă vedeam...

În ultimele luni de închisoare am devenit un om normal.

Sînt conștient că pentru însănătoșirea mea trebuie să-i fiu recunoscător omului aceluia din închisoare. Am întîlnit un om care a vrut din tot sufletul să mă ajute. Fără el aș fi căzut din nou în patima heroinei.

Acum mă pot uita cu mîndrie înainte : eu, un fost morfinoman cufundat pînă la gît în droguri, am reușit odată pentru totdeauna să mă dezic de heroină !".

Aceasta a fost spovedania lui Markus Keller, băiatul care a evadat din infern. Emoționantă mărturisire. Dar cîți se pot mîndri cu o asemenea ispravă ?

Din toată literatura pe această temă am întîlnit puțini oameni care să fi evadat de acolo. Într-o lume cum este cea în care trăiește prietenul nostru — sînt rari oamenii care să-ți întindă o mînă de ajutor. Mi-amintesc, am tradus o povestire polițistă în care eroina spunea că la New York atunci cînd strigi după ajutor oamenii încep să alerge care mai de care mai repede. Aleargă însă, spunea eroina, în direcție opusă celei din care vine strigătul de ajutor.

Acum New Yorkul este și la Londra, și la Paris, și la Roma, și la Basel, și la Amsterdam, și la Stockholm.

E plină lumea occidentală de... New York !

GARRY, CA MULȚI ALȚII...

Garry a început să consume heroină pe cînd avea numai șaisprezece ani și mergea încă la școală. Nimeni din cei din jurul său nu a observat însă acest lucru. Mama lui a fost prima care și-a dat seama că fiul ei se droga după ce a găsit sub patul băiatului o bucată de folie de aluminiu.

— De unde să fi știut eu ce-i cu ea ? se întreba mama mai tîrziu.

Acum știe, dar din păcate e prea tîrziu.

Acum știe că Garry punea heroina cea mai pură pe această folie după care o încălzea, el inhalînd apoi aerul combinat cu heroina care plutea în el.

Garry a ajuns definitiv sclavul heroinei. Îi sînt necesare 6—7 pliculețe pe zi pentru a nu apuca să resimtă lipsa drogului. Cînd nu are heroină, simte dureri groaznice în stomac.

Viciul acesta îl costă săptămînal pînă la 200 lire sterline pe care Garry și le procură așa cum am văzut că le procură toți sau aproape toți cei care caută o viață mai bună în... iluzii.

— A ajuns un mincinos, e în stare de orice pentru bani, spunea mama lui unui reporter de la „The Sunday Times", ca și cînd nu ea ar fi unul dintre vinovații principali pentru drumul fără întoarcere pe care a plecat fiul ei.

Captură de droguri la Milano

Și pentru ca tacîmul să fie complet, mama lui s-a mutat la o altă locuință, fără să-i spună și fiului noua adresă !

N-am mai putut suporta să-l văd ! M-am săturat pînă peste cap de el !

Garry are acum 42 kilograme, iar fața îi este numai riduri. Se scarpină fără încetare.

Băiatul are acum de a face foarte des cu poliția. Aidoma altor mii de băieți și fete din cartierele de sud-est ale Londrei. În ultima perioadă aici a izbucnit o adevărată epidemie a heroinei : majoritatea copiilor și tinerilor pînă la 20 de ani au început să experimenteze inhalarea heroinei. Poliția londoneză a socotit pe o singură parte a străzii Old Kent Road, una din arterele principale ale metropolei britanice, aproape o mie de tineri căzuți în patima heroinei.

— Nu este vorba despre oameni la care ne-am fi așteptat s-a facă, ci de tineri absolut normali, pentru care însă heroina începe să devină o preocupare capitală, spunea Ronno Griffits, unul dintre reprezentanții Oficiului londonez pentru lupta împotriva drogurilor.

Noua epidemie de heroină a cuprins practic toată Londra.

— Heroina se vinde la fel de ușor ca și făina. Vameșii și poliția au de rezolvat probleme practic irezolvabile, iar doctorii nu pot face practic nimic. „Posibilitățile pe care le avem la dispoziție sînt la fel de eficiente pe cît de eficiente sînt ventuzele pe morți", spunea doctorul Martin Plant de la Universitatea „Edinburg", specialist scoțian în lupta împotriva consumului de droguri.

După anul 1981 numărul morfinomanilor a crescut vertiginos și în Scoția. Ca și la Londra, ca și în alte părți de Europă sau de lume, vîrsta celor care consumă droguri este tot mai scăzută. O clinică din Glasgow specializată în acțiuni de lecuire a drogaților a calculat nu demult vîrsta medie a pacienților. Pînă în 1983 această vîrstă era de 25 de ani, acum ea a scăzut și este în continuă scădere.

Poliția este de părere că mulți tineri sînt ademeniți spre droguri după un plan bine stabilit. Multora dintre aceștia li se oferă gratuit marijuana după care negustorii sistînd oferta, ei sînt nevoiți să o cumpere. Negustorii le oferă, tot gratuit, heroină după care sistează și acest... ajutor. Situație în care tinerii sînt nevoiți să o cumpere. În orașul Garbals pînă și copiii se îndeletnicesc cu vînzarea drogurilor. Și cum cine umblă cu miere...

Poliția engleză apreciază că numărul consumatorilor de droguri din Marea Britanie este de peste 50 000, dintre care 80% sînt adepții heroinei. După alte surse, numărul morfinomanilor ar fi mai mare de 140 000. Dar și dacă ar fi numai 50 000, tot sînt destui pentru ca aceasta să fie una dintre gravele probleme sociale ale Angliei zilelor noastre.

— Spre heroină se îndreaptă acum nu numai oamenii cu tare psihice — spunea același doctor Plant — ci tot mai mulți oameni normali, în spe-

cial din rindul tinerilor șomeri.

Majoritatea drogaților britanici refuză ajutorul clinicilor de specialitate. Pentru modul lor de a gîndi este tipică „gîndirea" lui Garry care zice că tot furînd, o să fie condamnat. În timpul cît va sta după gratii neavînd droguri la dispoziție nu va avea încotro și se va lăsa de ele.

Gînduri zadarnice.

ACCELERATUL 288 PLEACĂ LA ORĂ FIXĂ

una ziua, doamnelor și domnilor. Vama franceză, aveți ceva de declarat ?

În compartimentul respectiv din accelerat 288 Amsterdam — Paris se face o liniște de mormînt, semn că nimeni nu are nimic de declarat.

Călătorii, între care și un francez care se preface a nu înțelege... franceza, scot încet din buzunare pașapoartele.

— De unde veniți ? întreabă vameșul.

— De la Bruxelles, răspunde nesigur întrebatul.

Biletul fusese cumpărat la Amsterdam. Timpul lucrează aici împotriva vameșilor. În întregul accelerat sînt doar patru vameși din care cauză ei reușesc cu mare greutate să-l controleze tot pe al douăzecilea din cei aproximativ 600 călători, cîți se află de regulă în acest accelerat.

Vameșul se uită atent sub scaun, în scrumiera de sub geam. Nimic.

— Sînteți singur ?

Nici un răspuns.

— Nu-l însoțește nimeni ?

— E cu soția, răspunde unul dintre călători.

Vameșul îl percheziționează corporal. Pe brațe i se văd urmele acului pentru injecții. Tînărul este dus într-un spațiu special destinat operațiunilor de acest fel, în timp ce lîngă soția lui se postează un alt polițist.

Acceleratul oprește la Aulnoyes, prima localitate de pe teritoriul francez. Cei doi sînt coborîți din tren și duși la poliția gării. Femeia rămîne aparent netulburată, ea nu poate fi controlată pentru că la vama franceză nu lucrează femei...

După o scurtă consultare a listelor și fotografiilor vameșii și poliția se conving că tînărul nu figurează printre cei căutați. Drept pentru care li se dă voie să plece, dar cu trenul următor.

Timp de o oră, cît staționează acceleratul la Aulnoyes vameșii, cei patru, trebuie să controleze zece vagoane. Șase sute de oameni. Ceea ce este practic imposibil întrucît acceleratul nu întîrzie nici un minut plecarea spre capitala Franței. De regulă ei caută prin locurile pe care știu că se ascund bani, bijuterii, droguri, sau chiar arme. Cu ocazia unui asemenea control au fost descoperite, în tavanul dublu al weceului, 14 kg heroină.

Altfel lucrează la inspirația la care îi îndeamnă experiența și instinctul.

Următorul luat în vizor este un soldat francez care, cu toate că nu avusese permisie pentru Olanda, se întorcea de la... Amsterdam ! Vameșul îi controlează geamantanul : un pachet de țigări, o cutie de chibrituri, o pipă indiană folosită pentru fumatul marijuanei. La întrebarea repetată a vameșului dacă are ceva de declarat, tînărul răspunse hotărît că nu. Soldatul este invitat în cupeul de serviciu dar nu ajunge bine pe coridor că încearcă să fugă. La percheziție asupra lui s-a găsit, lipit de piele cu scotch, un pliculeț cu marijuana.

Amenințat că va fi informat comandantul unității la care își satisface stagiul militar, soldatul îi conduce pe vameși în compartimentul în care călătorea și le arată bancheta. Sub ea alt pliculeț, cu cînepă de India de astă dată. Hașiș.

Cum însă soldatul nu figura nici el pe listele celor căutați, i se dă și lui drumul. Va putea pleca și el cu trenul următor.

GALANTĂ VAMA FRANCEZĂ...

în punctul de vedere al vamei franceze, fumați băieți hașiș și marijuana ! Fiți siguri că rostul celor de la Aulnoyes, la granița dintre Belgia și Franța, este acela de a vă face să ajungeți la Paris cu alt tren decît cel la care sînteți, eventual, așteptați !

Dacă vreți să introduceți marijuana și hașiș în Franța treceți prin acest punct de frontieră ! O să deveniți de-ai casei, iar cînd veți trece la heroină vameșii or să vă cunoască și vă vor lăsa să treceți și cu aceasta ca și cînd ați avea lapte praf în pliculețe...

Cînd trenul intră în vamă noaptea, cînd călătorii dorm în paturile suprapuse, vameșii acționează numai aparent altfel. Sînt tot patru și au de controlat tot vreo 500—600 călători. În această situație ei adună toate pașapoartele și declarațiile vamale și încep să le examineze. Naționalitatea, meseria și vîrsta le spun foarte multe lucruri. Pe baza lor își aleg suspecții.

De data asta sorții au căzut pe un tînăr tunisian care dormea întins pe banchetă. Din buzunarul geacăi descheiate unul din vameși ia cu vîrful degetelor un săculeț de heroină cenușie în valoare de vreo 80 000 franci. Dacă ar fi apucat s-o vîndă, tunisianul ar fi luat pe ea peste 300 000 franci francezi.

Trezit brusc din somn, tunisianul spune că heroina nu-i a lui, că este o provocare. Percheziționat, asupra lui s-au mai găsit cîteva pliculețe cu hașiș. Le cumpărase la Amsterdam...

Locomotiva sună prelung și întreaga garnitură se pune în mișcare. Fără tunisian, care, spre deosebire de ceilalți, nu va pleca cu trenul următor.

Poate va pleca, totuși, cu același tren, dar peste un an, doi.

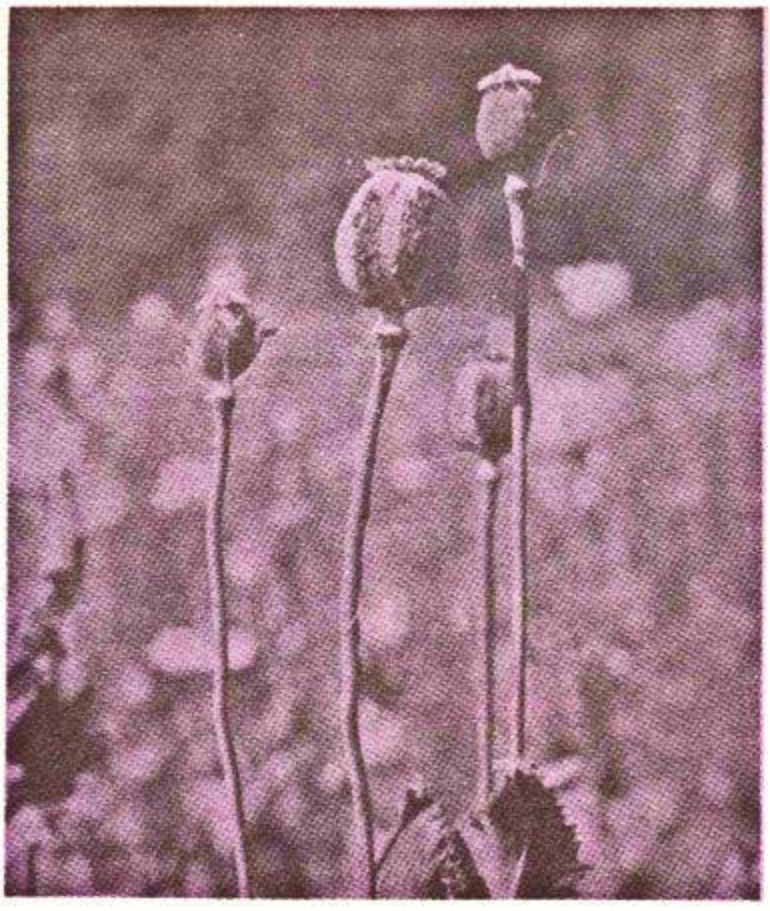

STUPEFIANTE ÎN LOC DE LALELE

Amsterdam — orașul lalelelor și diamantelor. Amsterdam - Mecca negustorilor și consumatorilor de droguri.

Diferență de la cer la pămînt, din păcate adevărată.

Drogurile au surprins Olanda nepregătită. Speculînd legislația olandeză care are porțile cît toate zilele, negustorii de droguri și-au mutat aici statul major. Pedeapsa maximă pe care o poate primi un individ pentru traficul sau consumul de droguri este de numai patru ani ! Dar interesant este faptul că pînă în prezent, nici unul dintre condamnați nu a ispășit întreaga perioadă în închisoare. De fapt, condamnații știu că dacă se poartă frumos pedeapsa li se poate reduce la o treime. Din care cauză, pînă acum toți condamnații au primit nota zece la purtare !

Blîndețea legilor olandeze și indulgența judecătorilor dau însă multă bătaie de cap țărilor vecine, în special Republicii Federale Germania, Amsterdamul reprezentînd unul din depozitele de bază pentru droguri ale acestor țări. Într-un fel, Amsterdamul a luat locul Marsiliei.

Se apreciază că Olanda are astăzi peste 12 000 morfinomani care consumă cantități mari de marijuana pe care traficanții o aduc din Maroc și din Orientul Mijlociu.

Pentru ca cititorii să înțeleagă mai bine cum luptă Olanda împotriva traficului și consumului de droguri, vom aduce un exemplu cît se poate de elocvent. Pînă acum cîtăva vreme — dar poate că lucrurile se petrec la fel și acum — posturile de radio olandeze anunțau în fiecare sîmbătă prețul diferitelor categorii de droguri. Șeful rubricii era — este, poate — Koos Zwart, fiul lui Irene Vorrink, ministrul olandez al sănătății...

Maci în „triunghiul de aur"

Vă propun să nu ne mirăm, întrucît însuși ministrul olandez al sănătății este de părere că traficul și consumul de haşiş nu ar trebui să fie pedepsite !

Prețurile deosebit de scăzute practicate aici au făcut ca mulți tineri din țările Europei Occidentale să privească spre Amsterdam ca spre o oază a fericirii. Mulți dintre aceștia vin la Amsterdam, dar nu pentru a vizita „Rijksmuseum" care adăpostește comori ale artei olandeze și universale, nici măcar pentru a vedea statuia celei despre care toată lumea zice că ar fi fost cea mai mare spioană a secolului — am numit-o pe Mata Hari — ci pentru a se „caza" în locuințele părăsite de care Amsterdamul nu duce lipsă, sau în cele destinate demolării — se demolează mult și la Amsterdam. Ci pentru a se înfrupta din... praful îngerilor.

Am văzut și eu o astfel de casă cînd am fost la Amsterdam în urmă cu cîțiva ani. Se află pe malul unui canal, între două case vechi : una din secolul al 16-lea, cealaltă mai tînără cu un secol. Înainte de a intra într-o astfel de casă se găsește totdeauna prin preajmă cineva care să-ți atragă atenția că faci experiența pe cont propriu. În această situație am făcut și eu ceea ce fac toți cei care se încumetă să intre : m-am informat de la un vecin ce pericol m-ar putea amenința dacă aș intra. Mi s-a spus că nici unul, în afară de acela că „acolo pute de-ți îndoaie nasul !"

POFTIȚI, DOMNULE !...

Am intrat timid într-o casă cu toate ferestrele sparte. Ușa, se-nțelege, nu avea clanță, ca să nu mai vorbim de broască. Nici sonerie.

Pe coridor, cel mai frumos haos din lume.

Am înaintat pînă la capătul unui coridor de unde se auzeau glasuri. Împreună cu mine era și S. David de la un ziar londonez. Fiecare pe... pielea lui, bine-nțeles.

Am bătut la ușă. A răspuns cineva pe englezește.

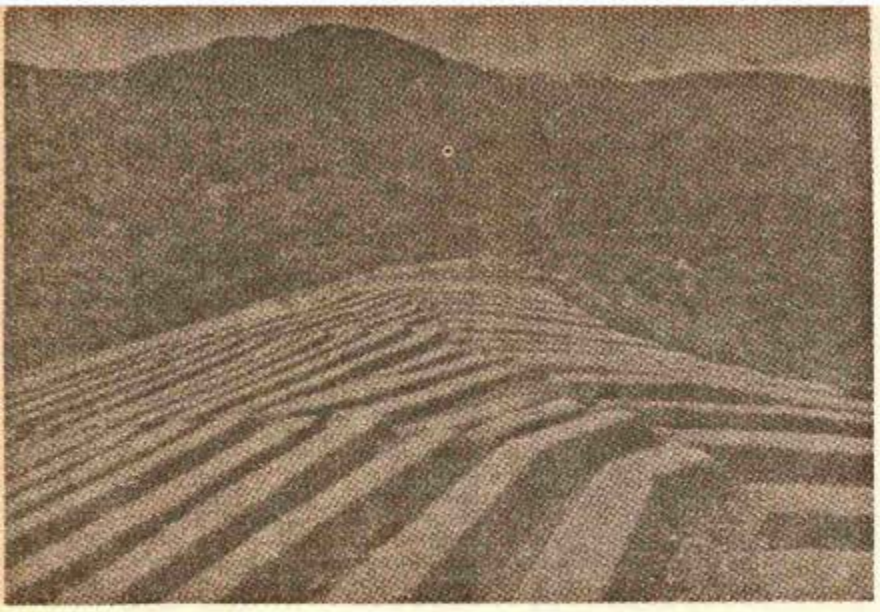

— Come in !

Dacă n-aș fi înțeles ce spunea aș fi putut crede că a zis „Cămin", dar tare m-aș fi mirat că insul ar fi avut curajul să susțină că încăperea în care ne poftea să intrăm era un... cămin ! Chiar dacă haosul dinăuntru era mai cuminte, dar nu cu mult, decît cel de pe coridor.

Vreo unsprezece tineri stăteau întinși pe o canapea și pe jos și ascultau muzică. Stereo. Puteа de mă mir cum de nu cădea tencuiala de pe pereți ! Cu toate că inșii păreau a fi dintre cei mai spălați.

Dintre ei s-a ridicat un vlăjgan de englez — scriu aceste rînduri la numai două zile după cumplitul dezastru de pe stadionul „Heysel" din Bruxelles dinaintea finalei Cupei Campionilor Europeni la fotbal dintre Juventus și F.C. Liverpool, și mă gîndesc că atunci mi-am asumat un risc formidabil ! — deci un vlăjgan care m-a întrebat :

— What can I do for You, please ? adică cu ce mi-ar putea fi de folos.

Zicea că-l cheamă Bob și că este din Birmingham. Împreună cu el mai erau și alți englezi, o olandeză de douăzeci de ani din Leyden, o americancă gureșă din Minnesotta și încă unii pare-se refugiști.

Dar cum nu veniserm la Amsterdam pentru a... savura „aroma" din locuința lui „Bob and (international) comp" — botezul îmi aparține, am plecat, nu însă mai înainte de a-mi lua un respectuos bye-bye. Spusesem la revedere, mă gîndeam numai la adio.

Plantație de „coca" în Anzi

Mai tîrziu am citit reportajul lui S. David în „The Daily Telegraph Magazine", grație căruia vă pot spune ce s-a petrecut acolo în continuare. Iată :

Toți fumau hașiș. Care din țigara proprie, care dintr-una colectivă silită să parcurgă cercul făcut de morfinomani. Interesant, dar viciul de a fuma hașiș nu li se părea dăunător. Erau însă porniți cu toții împotriva heroinei, despre care știau că este foarte periculoasă. Unul dintre englezi, John, i-a povestit ziaristului englez despre o morfinomană pe care a cunoscut-o în Suedia. Zicea John că fata avea brațele atît de înțepate de la injecții, încît ai fi putut stinge țigara pe mîna ea fără ca ea să simtă vreo durere !

Bob zicea că în „casa" lor au venit odată cîțiva heroiniști, dar i-au alungat pentru că furau, se băteau și stricau atmosfera (poate doar sonor ar mai fi putut strica ceva, altfel...) Și, în plus, nu plăteau datoriile casei.

Nici unul dintre ei nu și-a spus numele de familie.

Bob să tot fi avut treizeci de ani, era fiu de ofițer și înainte de a cădea în patima hașișului lucrase la o firmă particulară din orașul natal.

Din cînd în cînd poliția dă cîte o raită pe la casele astfel ocupate și revine la secție cu cîțiva dintre chiriași pe care îi interoghează. Dacă n-au heroină, sînt buni, îi lasă să plece. Consumul de hașiș nu se pedepsește.

Iar consumatorii de hașiș își văd mai departe de fumat, făcîndu-și ucenicia pentru drogurile tari. Din această cauză, în fiecare vară vin în acest oraș minunat, de care nu ai cum să nu te îndrăgostești pentru toată viața, mii de vagabonzi ai lumii moderne din Europa și de aiurea.

Cred că și la Rotterdam este tot așa, dar, mărturisesc, scîrbit de ceea ce am văzut la Amsterdam, la casa lui Bob și într-unul din parcurile centrale ale orașului, aici m-am mulțumit să mă opresc la micul pârculeț din spatele gării și să împart pe rînd, din palmă, celor două căprioare-chiriașe, tot zahărul tos pe care îl aveam la mine pentru îndulcitul cafelei.

CA ȘI CUM AI TRECE STRADA PE ROȘU

Potrivit datelor furnizate de poliția din Amsterdam patru cincimi din heroina adusă în Olanda provine din Malaezia, Singapore și Hongkong. De acolo ea este adusă prin transporturi speciale care folosesc metodele mafiei. Dar și metode proprii.

De pildă, unui sărman din Kuala Lumpur, să zicem, îi este răpită soția sau copilul, sau și unul și altul. După aceea i se spune că aceștia vor fi eliberați, numai după ce el, adică sărmanul din Kuala Lumpur, face dovada că a transportat un kilogram de heroină pînă la Amsterdam, Haga, Viena etc. I se dă biletul de avion dus-întors, un geamantan cu fundul dublu și, de regulă, și 25 dolari !

Dacă acest transport ajunge să fie dat jos din avion atunci transportul în continuare la destinație este o floare la ureche. Transportul rutier este atît de intens încît vameșii nu reușesc să facă decît un control sumar al unora dintre mașini.

Cu distribuirea heroinei se ocupă intermediari recrutați în cea mai mare parte dintre emigranții din Surinam, care au cetățenie olandeză, și sînt, la Amsterdam, în jurul a 25 000. Aceștia lucrează pe sectoare. Unii dintre ei alimentează, de pildă, Armata a 7-a americană staționată pe teritoriul R.F.G. Cererea mul-

tora dintre cei 185 000 soldați americani este mare, întrucît unii dintre ei au venit gata... școliți încă de pe vremea cînd luptau în Vietnam...

Alte trasee pe care le bat surinamezii sînt orientate către Franța, Belgia, Anglia, țările scandinave.

Dar Olanda este și o mare distribuitoare de marijuana, adusă aici din Orientul Mijlociu și din Africa. Majoritatea se transportă pe apă. Vasele ancorează în larg, în apele internaționale unde nu pot fi interceptate. De pe acestea marijuana este trecută pe bărci și iahturi și adusă la țărm într-o regiune cu zeci de porturi mici unde este imposibil de controlat.

Un lucrător al Ministerului Sănătății din Olanda spunea : „Drogurile se revarsă asupra noastră ca o apă mare și dacă nu le vom pune obstacole, ne vor îneca..."

Nimic mai adevărat, dar cu actualele pedepse pentru traficanți...

Se prevede chiar ca pedepsele să fie reduse. De pildă se preconizează ca un individ care fumează marijuana să fie închis pentru o lună sau să plătească o amendă, exact ca în cazul că ar fi trecut strada pe roșu...

Oficiul american pentru lupta împotriva drogurilor a relatat cazul unui traficant olandez de droguri în locuința căruia poliția a descoperit 13 kg. heroină ! Cît credeți că a primit respectivul ? Trei luni cu suspendare ! Insul a declarat — și a fost crezut ! — cum că cele 13 kg. heroină reprezintă cota lui de heroină pînă la sfîrșitul vieții !

Poate că poliția olandeză ar fi trebuit să-i ofere un premiu național pentru extraordinara știință a planificării !

Serios vorbind, astfel de pedepse sînt de natură să demoralizeze pînă și pe cei mai vajnici și înflăcărați luptători împotriva traficului de stupefiante.

Dar asta nu este totul.

Secția „Antidrog" a poliției din Amsterdam are 8 (o-p-t) oameni. Opt detectivi pentru un milion de locuitori ai Amsterdamului — orașul-meccă al traficului de stupefiante !!!

Ce poate face poliția în această situație ? Face și ea (tot ?) ce poate. Adică închide vara, pe timpul nopții, parcul central din Amsterdam, mai duce la secție cîte un ageamiu drogat care i-a picat în mînă.

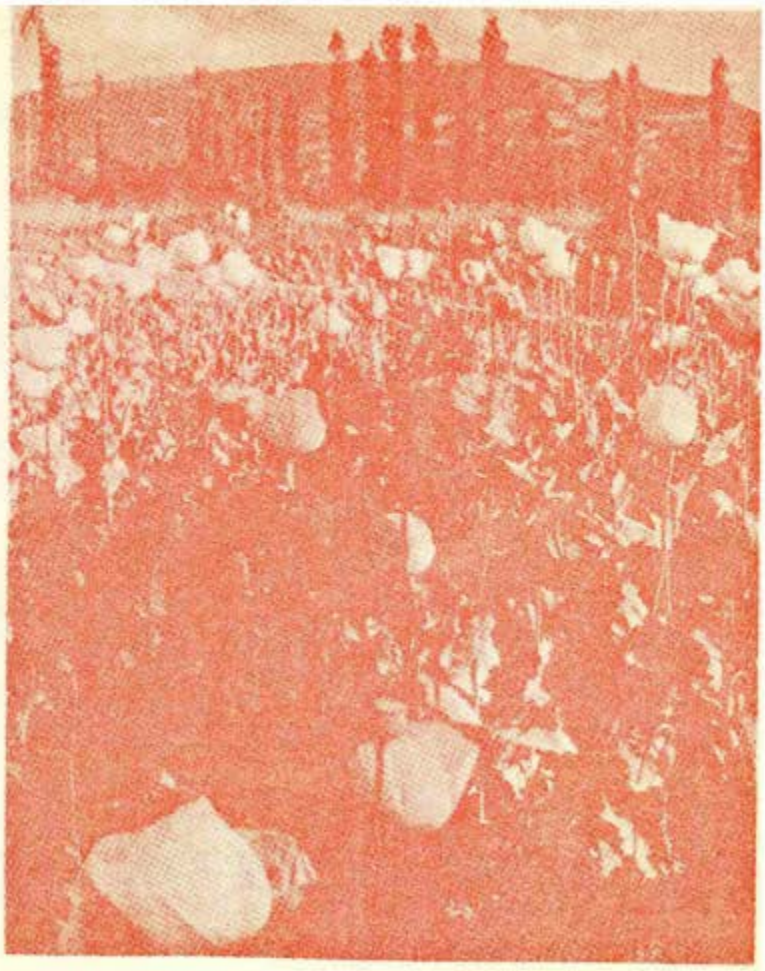

Cultură de maci în Thailanda

Taurul trebuie însă prins de coarne, nu de coadă.

Directorul sanatoriului pentru lecuitul morfinomanilor din Amsterdam este de părere că problema consumului de droguri este mai degrabă o problemă de ordin social decît medical, că statul investește sume importante pentru vindecarea unor indivizi care, odată ieșiți pe poarta spitalului, o iau de la început, pentru că, de pildă, aproape nu există firmă care să angajeze un tînăr în ale cărui acte scrie că a fost internat pentru a se vindeca de droguri. Mă întreb însă, pentru ce un om trebuie să umble toată viața cu o tinichea pe care scrie „fost morfinoman".

Mi-aș permite să-l completez pe domnul director al sanatoriului amintit și să adaug că consumul de droguri este nu numai o problemă de ordin social și medical, dar și — și nu în ultimă instanță — una de psihologie și pedagogie !

Cînd m-am întors la hotel, am dat drumul aparatului de radio. Se auzea glasul lui Koos Zwart :

— Maroc, 9,25, Nepal, 10,50, Liban 8,10...

Ca și cînd am spune :

Viena ieri 425 metri, scade 7 centimetri, Budapesta ieri 376 centimetri, scade 2 centimetri, Isaccea ieri...

Nicolae Nicoară

AL PATRULEA MIRACOL

Ai dreptate, Steluța, aceste întîlniri între absolvenți după scurgerea unui număr de ani au un rol formidabil. Sînt o adevărată confruntare de concepții, filozofii despre modul de viață. Totul este emoționant, vezi oameni care au avut parte numai de realizări, veseli, mulțumiți, jovialí și, alături de ei, colegi care la 45 de ani par de 60, încercați de fel de fel de suferințe fizice, morale. M-au impresionat cei care, asemenea nouă, au creat, au lăsat ceva în urma lor. Am creat un nou tip de motor, de turbină, am proiectat un agregat modern, am scris un tratat, o carte. Și preocupările astea în afara meseriei propriu-zise m-au emoționat la culme. Mi-au dat lacrimile cînd, strigat la catalog, s-a ridicat în picioare Ionescu, poreclit de noi Sofocle pentru faptul că îi plăcea să filozofeze, fiind găsit mai întotdeauna de profesori pe picior greșit. „Dragi colegi, sînt inginer, șef de secție, am conceput o linie tehnologică nouă de mare eficiență, doi copii, am o nevastă tînără și frumoasă, tot inginer, uitați-vă aici, lîngă mine (blonda s-a înroșit ca focul), deci porecla de „Sofocle" a devenit desuetă, dar numai într-un sens, căci în acest răstimp am scris patru cărți de versuri și un volum de nuvele și schițe". Ai văzut cum au izbucnit aplauzele ? Oamenilor le place franeheța, curajul. Succesele unuia din promoția lor îi bucură, le consideră o realizare colectivă. Vorbeau între ei : „Iată ce poate promoția noastră, nu degeaba ne-au lăudat-o întotdeauna profesorii".

„Apoi a venit scena aceea dureroasă cînd l-au strigat pe Gavriliu. Era încă din facultate bolnăvicios și tare ghinionist. Știa materia perfect, dar la examene se bloca. Rămînea mut. Pînă ce profesorii și-au dat seama și luindu-l cu încetișorul, cu tact, îl scoteau din starea lui de inhibare. Băiatul, chiar dacă nu vorbea de 10, de 7, 8 tot răspundea".

„Mie nu mi-a surîs norocul, a spus el. Se vede acest lucru după părul meu complet alb și după înfățișarea mea de bătrînel ramolit, nu ? Ce să-i faci, asta-i viața. Sînt inginer, lucrez la proiectare. La 35 de ani mi-a murit soția, o femeie bună, devotată. Cancer. S-a dus în două luni. Am rămas cu patru copii. Mă dedic lor și încerc să-i fac oameni. Le sînt și tată și mamă. Noțiunea de distracție a dispărut de mult pentru mine".

„Trist, foarte trist, Dragomire, dar cel mai amar gust mi-au lăsat cei doi, care, de altfel, nu-și dezmint atitudinea lor arogantă din timpul facultății. „Am un apartament proprietate personală, cu cinci camere, mobilat după ultimul strigăt, vilă cu etaj, livadă, vie, două ma-

Ilustrații de Sabin Ștefănuță

șini, ce mai, un confort la care nici n-am visat, povestea acest Tănase Scatiu al zilelor noastre. Am și bani lichizi, nu-i cuviincios să spun cît. Ce-i drept, eu nu mă spetesc cu munca. 8 ore îmi ajung, nu-mi bat capul cu lucrări, ca alții. O viață are omul". A început apoi să rîdă de unul singur. Și cele două neveste, gătite ca niște pupeze, au început să se hlizească și ele. Risul unora din sală, ai sesizat, era ironic, făceau haz de ignoranța lor. Oamenii probabil gîndeau : „Degeaba ați ajuns la 45 de ani, tot necopți ați rămas la minte". Parcă totul în viață s-ar rezuma la vile, mașini, lux. Ai observat cît aur aveau pe ele ? Și-ar fi pus brățări de aur și la picioare, gravînd pe ele cîte grame are fiecare, numai așa, ca să vadă lumea, mai ales soțiile colegilor, la ce grad de prosperitate au ajuns".

Convorbirea între cei doi absolvenți de acum 20 de ani, el Dragomir, conferențiar la o facultate tehnică, și ea, Stela, cercetătoare la un institut de specialitate, avea loc într-un autoturism care îi ducea înapoi spre casă, după ce participaseră la festivitatea amintită. De față erau soția conferențiarului, Dana, băiețelul lor Vlad, împreună cu Dan, soțul cercetătoarei, și el inginer, care pilota mașina.

Bărbații la un moment dat, au tăcut, discuția continuînd între cele două femei care ocupau locurile din spate. Comentau în continuare soarta altor absolvenți trecuți în revistă la festivitate, neomițînd tot felul de detalii, limbaj folosit, îmbrăcăminte. Evocau cu vocea gîtuită de emoție tragedia unora dintre ei care se stinseseră din viață în plină forță de creație. Apoi convorbirea a încetat și între soții. Căldura toridă își făcea efectul. Din cînd în cînd Stela, cercetătoarea, făcea cîte o glumă pentru a-și ține treaz soțul. „Oamenii ăștia care se ocupă de cercetare sînt citeodată tare pisălogi. Cel mai elocvent exemplu ești tu, Steluța. Eu înțeleg să perseverezi pentru a-ți finaliza cu succes temele de cercetare, dar nu să mă asasinezi cu bancurile tale insipide, chipurile ca să mă împiedici să ațipesc. Ele îmi produc un efect contrariu celui urmărit de tine și anume mă agasează". „Bine, atunci te las în pace, dar promite-mi să nu ațipești". „Asta-i bună. Ce zicești, poate reușesc să-l temperez zelul cu niște melodii de Iglesias. Pune în funcțiune radiocasetofonul, Dragomire, se adresează el conferențiarului aflat alături. Cînd îl aude, e topită și în felul ăsta scap de gura ei".

Cam la aceeași oră cînd mașina cu cele două familii părăsea orașul unde avusese loc festivitatea amintită, de la 150 km distanță din localitatea care era ținta călătoriei lor, demara spre orașul universitar un autoturism în care se aflau trei mari specialiști și o femeie, economistă la uzina unde lucrau cei trei. Discuția se purta pe niște teme tehnice extrem de sofisticate. Trei specialiști, trei opinii tehnice diferite, trei pledoarii care de care mai argumentate. Cum în mașină nu aveau tablă și cretă, desenau cu arătătorul niște scheme imaginare. Mai tîrziu, unul din ei a scos din servieta-valiză niște coli albe, pe care, în ciuda balansului mașinii, reușea să schițeze cu linii tremurate schemele dorite. Valijoara trecea pe rînd în brațele fiecăruia care își prezenta apoi sub formă grafică argumentele.

Cînd la o curbă, mașina era cît p-aci să iasă în decor, șoferul reușind în final cu greutate s-o mențină pe asfalt, ocupantul din dreapta a abandonat pentru cîteva secunde disputa științifică cu colegii, pentru a face o remarcă la adresa șoferului : „Te pregătești pentru vreo cursă de viteză pe circuit, Ovidiule ? Eu discut, dar mă uit din cînd în cînd și la vitezometru. Ne ții de la plecare numai în dreptul cifrelor 110 și 120. Fii atent, continuă inginerul rizînd, statul a băgat în pregătirea noastră mulți bani. Nu uita, nici experiența, sîntem cu toții trecuți de 50 de ani și, în plus, mai avem și familii". „Lăsați, domn inginer, fiecare cu ale lui, dv. cu laserele și eu cu volanul". „Bine, bine, dar cu toții sîntem șoferi, știm ce-i aia mașină, viteză..." „Dv. sînteți șoferi de duminică și eu sînt profesionist, mai mult, sînt pilot de încercări". „Să fim exacți : ai fost pilot de încercări, căci după trei mașini făcute praf, ai ajuns mecanic la atelier. Iar azi te-au pus să ne duci pe noi în lipsa șoferului titular."

Aici nu trebuia să ajungă inginerul Barbu la acest punct foarte sensibil pentru pilotul ratat, pentru șoferul cabotin, căci într-adevăr, numai un miracol îl salvase pe Ovidiu de trei ori de la moarte.

Ovidiu dispunea de o dublă doză de agresivitate. De altfel, destul de talentat, el ignora anticiparea, armă redutabilă a șoferului care, aidoma șahistului, trebuie să se gîndească nu numai la mișcarea următoare, ci la ansamblul mutărilor pe care le va face în funcție de comportamentul participanților la trafic. Ovidiu, dimpotrivă, se baza pe hazard, pe efectul care îl va avea asupra celorlalți încercările lui de a-i intimida, de a-i

speria, de a-i înlătura chiar din cale. Dezvăluirea în public a faptului că șefii nu de mult îl dezavuaseră, expediindu-l la menghină, făcută mai ales în fața tinerei economiste, care nu participa la discuție, ci părea că-l studiază și chiar îl admiră pentru modul cum conduce mașina, a fost pentru Ovidiu ca o lovitură sub centură. Și culmea, parcă acum, în acest moment, în această clipă, după intervenția inginerului Barbu, femeia nu-l mai privea admirativ, cum i se păruse lui, ci cu un surîs ușor ironic. „Vezi că ești un cabotin", spunea parcă zîmbetul ei zeflemitor care i se citea acum pe față. Ce replică să-i dea inginerului, cînd lucrurile chiar așa se întîmplaseră în realitate și, probabil, erau cunoscute nu numai de Barbu, ci și de ceilalți doi.

Șoferul s-a posomorît și a renunțat la vreo replică. Se vedea că vorbele inginerului îl marcaseră puternic, îl striviseră. Căuta o soluție să iasă din situația penibilă în care îl puseseră cuvintele lui Barbu. Cum să demonstreze contrariul, că nu e un om de care secția de prototipuri se dispensase trimițîndu-l la un loc de muncă anost și fără perspective. Trebuie să arate pe viu că e un veritabil talent neînțeles mai ales femeii. Trebuie să-i determine pe toți să-și schimbe părerea asupra lui. Simpla sporire a vitezei ar fi o metodă ieftină. Nu, va face altfel. Șoferul se strecoară mai întîi printre două mașini care merg în aceeași direcție, pe benzi diferite, lăsînd doar un lat de palmă între el și cei de alături. Savurează apoi efectul lăsat în urmă. Vede prin oglindă oamenii de la volan care își fac cruce după trecerea autoturismului ca o ață printr-o gaură de ac. După un demaraj puternic se „înfige" într-o curbă ac de păr. Ocupanții nu mai speră că mașina va urma configurația șoselei, dar în ultima clipă, printr-o mișcare precisă a volanului, autovehiculul se înclină ușor în partea stîngă, dezlipindu-se cu roțile din dreapta de asfalt și continuîndu-și înaintarea pe două roți, moment în care amuțesc toți din mașină, și apoi, revenind cuminte la loc, spre satisfacția pilotului care își vede și al doilea număr din spectacol dus la bun sfîrșit. Cineva din autoturism zice așa, mai mult pentru sine : „Parcă sîntem la reprezentațiile cu cascadorii de mașini, care se țin duminicile în unele orașe americane". „Nu răsuflați ușurați, că demonstrația nu s-a terminat", îi avertizează Ovidiu. „Acum urmează un număr foarte interesant". Nu așteaptă vreun răspuns din partea pasagerilor. Aceștia, de fapt, nici nu intenționau să-l tempereze, orice tentativă considerînd-o zadarnică. Ovidiu reduce viteza mașinii, o oprește și apoi, plecînd din start, demarează atît de puternic, încît negrul cauciucurilor rămîne imprimat pe asfalt. După 3—400 de metri în plină viteză, printr-o manevră nu simplu de realizat, întoarce brusc autoturismul la 180° și oprește. „Eu unul renunț să merg cu mașina și mă duc la cea mai apropiată gară. Vreau să ajung teafăr acasă". „Stați, domn inginer, n-o luați și dv. așa. Am vrut doar să demonstrez că nu sînt un pilot oarecare și decizia de a mă înlătura din grupa de încercare n-a fost întemeiată. Vă promit că pînă la destinație voi merge normal". După cîteva clipe de îndoială, inginerul, fără să spună nimic, își reia locul în autoturism. Ovidiu întoarce autovehiculul care își continuă apoi mersul pe direcția inițială. Ocupanții, înțeleși parcă din priviri, se abțin de la orice comentariu, deși șoferul ar dori cu ardoare să audă din partea lor cuvinte de admirație cu privire la virtuozitatea pilotajului său de înaltă clasă. Pasagerii au încetat orice discuție. Momentele de groază prin care au trecut i-a marcat puternic. Fața economistei e ca o mască din muzeul Grevin, imobilă și galbenă. Ovidiu nu e satisfăcut. Își imagina că cei din mașină vor izbucni în aplauze și, uite, efectul e invers. Pilotează nervos, menținînd viteza cu mult peste sută, și bruschează comenzile. Bornele albe zboară una după alta, mașina înghițind cu nesaț kilometrii. Nu mai au mult pînă la destinație. Drumul se lărgește, șoseaua are acum patru benzi. Șoferul vrea să-i smulgă o declarație economistei. Întoarce capul spre banchetă din spate. „Ei, ce ziceți, doamna Paula, de demonstrația mea ? V-a plăcut ? Nu-i așa că m-au exclus degeaba din echipă ?" Femeia nu răspunde la început nimic. Apoi, cu o voce fermă și francheță dezarmantă : „V-au scos pe drept din grupul de încercare, iar demonstrația dv. a fost o probă de demență, nu altceva". Sînt situații cînd unii oameni încearcă să escamoteze momentele dificile printr-un rîs forțat. Așa a făcut și Ovidiu. Întors pe jumătate spre economistă, începe să rîdă cu hohote, gesticulînd cu mîna dreaptă. Aproape că nu mai este atent deloc la drum. În aceste secunde, la o curbă largă, mașina părăsește ușor sensul său de mers, deplasîndu-se spre stînga. Pilotul care venea de la întîlnirea dintre absolvenți, sesizează pericolul și, printr-un viraj de ultim moment la stînga, încearcă să evite lovirea frontală, dar nu reușește să iasă de pe traiectoria de coliziune, expunînd partea laterală a mașinii unei ciocniri năpraznice. În cele cîteva secunde cît a durat filmul acestui teribil accident, autovehiculele s-au dezagregat. Roți, fragmente de motor, aripi, canapele s-au găsit împrăștiate pe o rază de zeci de metri. Cei patru pasageri, toți cu picioarele fracturate, cu contuzii puternice la cap, împreună cu șoferul scăpat, din nou, ca prin minune doar cu niște răni superficiale, au fost transportați la spital.

Din autoturismul care a încasat lovitura și-au pierdut viața pe loc conferențiarul și colega sa de promoție, cercetătoarea. Vlăduț, plin de zgîrieturi, cu hainele rupte, se uită consternat la mașinile distruse. Pare a nu înțelege nimic din cele petrecute. Cînd, printre sfărîmături, zărește trupul inert al tatălui său și pe mama sa plîngînd ușor și mîngîindu-i părul, simte nevoia să întrebe : „E adevărat că tata-i mort?"

Undeva în măruntaiele mormanului de fiare radiocasetofonul funcționează încă. Iglesias își cîntă Galicia sa natală. Melodia pare un ultim omagiu adus Stelei. Bărbatul se apropie de ea și îi închide, cu un gest trist, ochii.

Victor Beda

ROBERT REDFORD

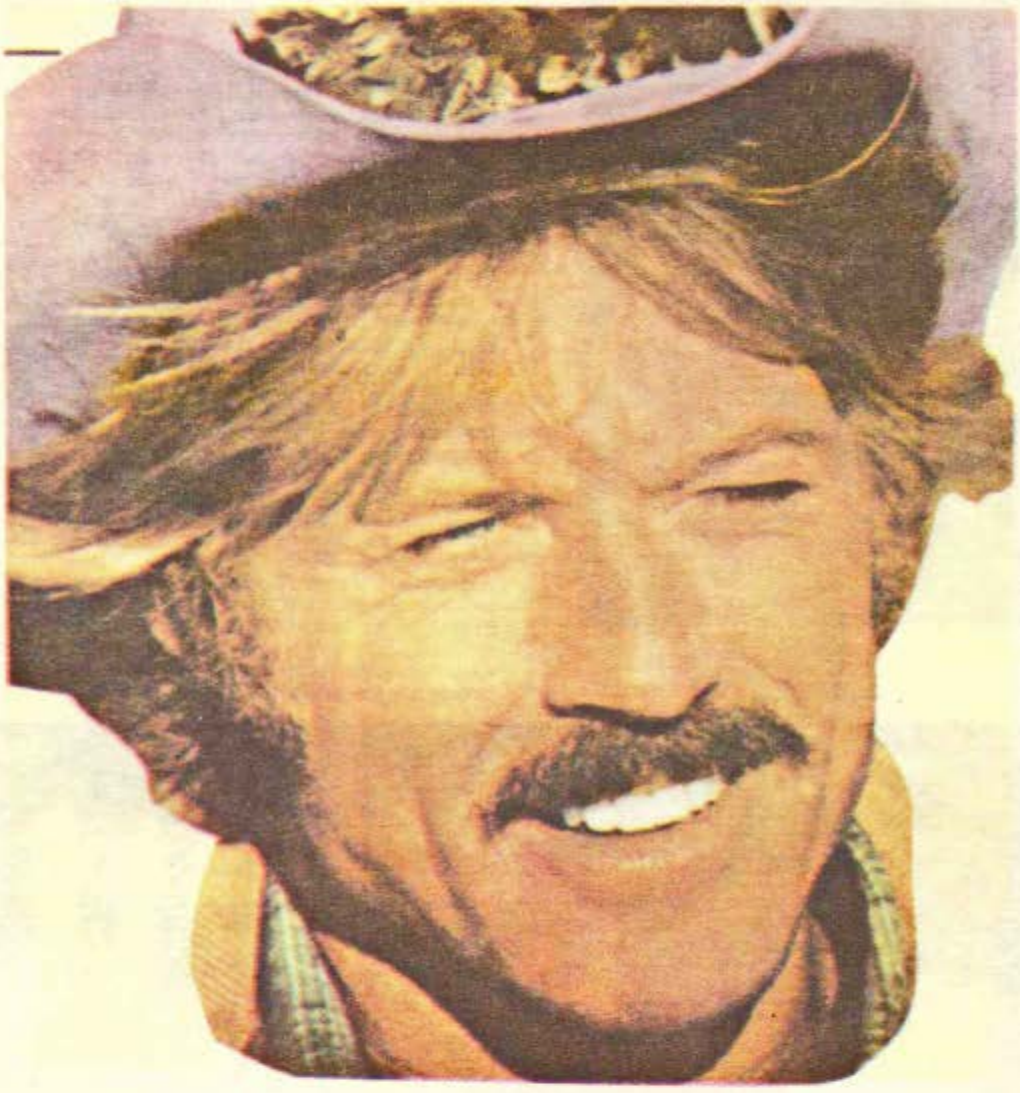

O ANTIVEDETĂ ?

Capitolul I din care se vede că Robert Redford, blond fiind, susține că este... brunet !

De un deceniu și jumătate Robert Redford este idolul spectatorilor de film americani și de aiurea. Se înțelege că marea majoritate a celor înrolați în imensa armată a admiratorilor o formează... admiratoarele. Și numărul acestora crește, crește... Aureola „băiatului de aur", „răsfățatul ecranului mondial" și-a cîștigat-o cu filmul „Desculț în parc", turnat în anul 1967, și

urmat la numai doi ani, in 1969, de „Butch Cassidy și Sundance Kid". De atunci, steaua lui nu numai că nu a apus, dimpotrivă, ea strălucește tot mai puternic, tot mai distinct pe firmamentul artei acesteia numită film, care a fascinat și continuă să fascineze generații după generații.

Un om care se bucură de gloria și admirația ieșită din comun, așa cum este Robert Redford, ar trebui — zic eu — să se întrebe din cînd în cînd cărui fapt i se datorează gloria și admirația contemporanilor săi. Ar trebui să i se pară ciudat, dacă nu straniu, că nu poate intra într-un teatru de pe Broadway sau că trebuie să fie apărat de asaltul înverșunat al admiratoarelor de toate vîrstele. Ar trebui, poate, să se întrebe dacă nu cumva există doi Robert Redford : unul care a dat chics la facultate și un altul care rupe inimi pe oriunde îi poartă chipul peliculele al căror erou este.

Știu că n-o s-o facă, dar poate n-ar fi rău... În orice caz, ne-ar ajuta și pe noi — admiratorii lui — să știm, pînă la urmă, pe cine iubim...

Pe Robert Redford lumea îl consideră a fi un blond roșcat, în ciuda încăpățînatelor sale declarații potrivit cărora domnia sa ar fi... brunet. „Nu m-am simțit niciodată că aș fi blond, eu sînt brunet" ! ! ! (Semnele mirării îmi aparțin). Mărturisesc că după această declarație îmi vine mai ușor să-l înțeleg de ce a făcut rolul acela magistral din „Desculț în parc". Mărturisesc, de asemenea, că auzind această declarație, îl văd stînd trîntit pe canapea și discutînd cu soacră-sa după ce au reușit să ajungă în apartamentul pe care cu onoare pusese de curînd stăpînire, împreună cu admirabila sa soție interpretată de admirabila Jane Fonda. Da, este vorba de scena în care soacra, abia trăgîndu-și sufletul după ce ajunsese la etajul al cincilea urcînd pe scări, zice că are impresia că a ajuns în rai iar el, Redford, pentru a o consola, zice că el are impresia că i s-au mutat dinții...

Acum chiar cred că i se muiaseră...

Redford vorbește cu siguranța omului care știe că este ascultat. Îl ascultă cuminte pe interlocutor și nu dă semne de enervare sau nerăbdare chiar dacă întrebările care i se pun i-au mai fost puse de nenumărate ori. Este cunoscut ca fiind scump la vorbă, în realitate este un vorbăreț.

După o absență de patru ani, în timpul cărora a turnat filmul „Oameni obișnuiți", cu care a obținut premiul Oscar pentru regie, Robert Redford s-a întors din nou pe platourile de filmare în chip de actor, jucînd în „The Natural" — Naturalul. În acest film Redford trăiește rolul unui jucător de baseball care, după o cădere fizică și morală, reușește să revină pe terenul de sport în forma lui de zile mari.

Redford are acum patruzeci și opt de ani, dar nu și-a pierdut nimic din fotogenie și farmec. Dacă se poate afirma că s-a schimbat totuși ceva la el, atunci se poate spune că profilul lui a devenit și mai expresiv iar trăsăturile i s-au maturizat.

Destinul actorilor este acela de a se contopi cu personajele cărora le dau viață pe scenă sau pe micul și marele ecran. În cazul lui Redford se poate afirma că nu avem niciodată iluzia că el ar juca un alt rol decît al său propriu. Există puțini actori de film atît de expresivi ca el. O privire aproape imperceptibilă, o mișcare abia sesizabilă a maxilarelor, spun la el mai mult decît replici întregi. Regizorul Sydney Pollack, cel care a realizat filmele „Așa am fost", „Jeremiah Johnson", „Cele trei zile ale condorului" și „Călărețul electric", toate avîndu-l pe Redford interpret principal, spunea : „Despre Robert Redford nimeni nu spune : Doamne, ăsta zic și eu actor ! În «Jeremiah Johnson» aveam un cal — o fiară, pe care Redford trebuia să-l călărească. Ei bine, Redford a fost una cu calul acela nebun..."

Redford se apropie de rol instinctiv. Mai întîi observă, încearcă, caută și numai după aceea „se afundă în personaj". Din acest punct de vedere Robert Redford a fost cel mai convingător în filmele în care a întruchipat eroi americani contradictorii sufletește, cum este cazul șchiorului din filmul „Concurenții" al lui Michael Ritchie, al oscilantului și veșnic neancoratului Gardner din „Așa am fost" sau al fostei stele a rodeo-ului din „Călărețul electric". Ca să nu mai vorbim de rolul ambițiosului senator din „Candidatul". Într-un cuvînt, personaje care ajung repede victime ale alcoolului și corupției.

Fauști americani obosiți, care își vînd sufletele pe te miri ce...

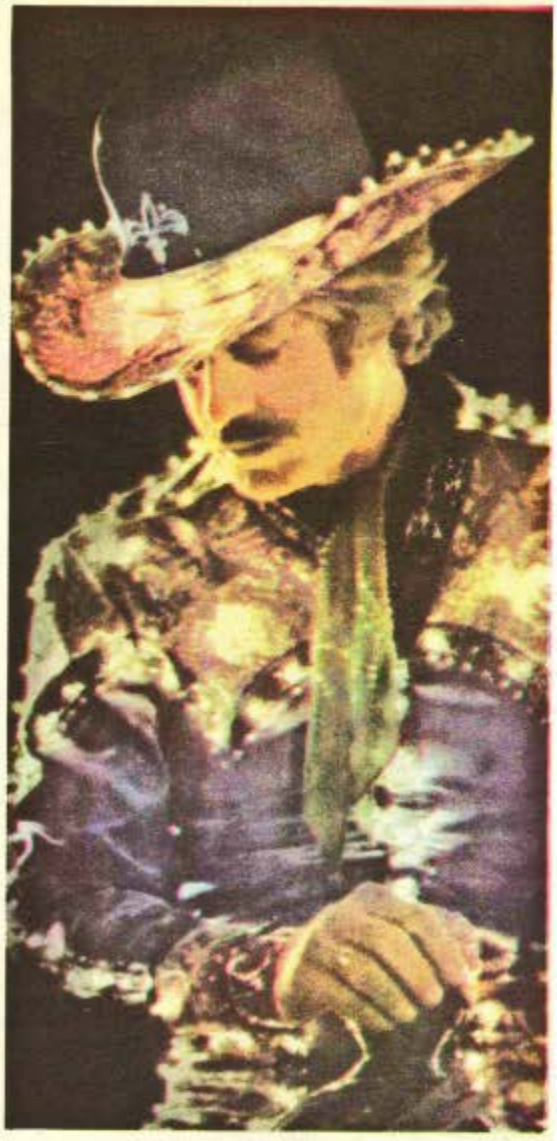

Capitolul II din care putem vedea că Robert Redford este altfel decît îl crede multă lume

Cum este Robert Redford în realitate ? Iată o întrebare care se cere abordată chiar de la început.

Cum să fie ? În primul rînd este un bărbat care se agită veșnic între doi poli, un actor celebru a cărui profesie a început sub semnul contradicțiilor, un băiat din California care urăște viața de la Hollywood. Un însingurat și un timid care — de ce ? — și-a ales tocmai meseria care îl expune cel mai mult văzului mulțimii. Un mare îndrăgostit de film, care trăiește de peste douăzeci și șase de ani cu aceeași soție. Lola pe nume. Pentru această din urmă performanță — ne mai realizată pînă acum la Hollywood unde căsniciile se leagă și se dezleagă cum mi-aș lega eu și dezlega șireturile de la pantofi — eu l-aș propune pentru un Premiu Oscar special. Nu pentru întreaga lui carieră de actor, ci pentru întreaga lui carieră de soț model.

Mărturisesc că în urmă cu cîțiva ani, poate doi, poate trei, după ce am scris un articol despre Redford în care, printre altele, îl lăudam pentru fidelitatea sa, am citit într-o revistă — dar nu una de scandal — cum că el ar fi divorțat de Lola după douăzeci și trei de ani de căsnicie. Am jurat atunci să nu mai văd nici unul din filmele lui, să nu mai scriu nimic despre el.

Din fericire, a fost doar o... găselniță a unui ziarist în căutarea de senzații în stare să-i vîndă gazeta...

Dar să revenim. Un tată devotat celor trei

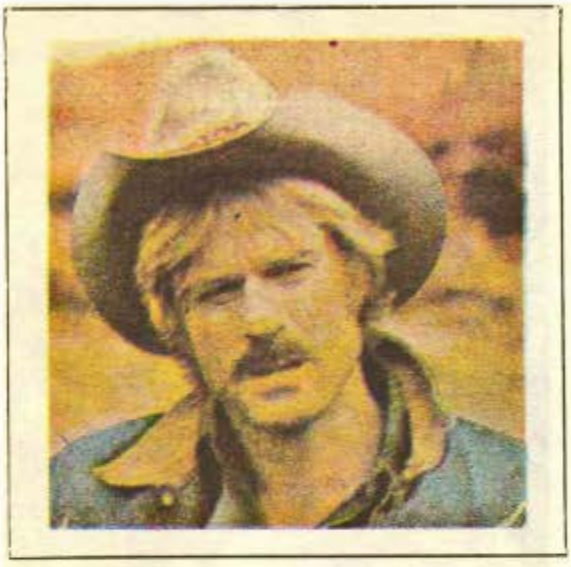

copii ai lor — Shauna de 23 ani, Jannie de 22 și Anny de numai 13. Din păcate, activitatea sa îl ține mult timp departe de casă, de familie.

Și, pe lîngă toate acestea, un vajnic luptător pentru protejarea naturii și a mediului înconjurător.

Robert Redford s-a născut la 18 august 1938 în Santa Monica din California în familia unui lăptar, ajuns mai tîrziu contabil al lui Standard Oil Company. Din această pricină familia lui s-a mutat la Van Neys. Tatăl l-a dat pe Robert la școala de finanțe, dar după cum ne încredințează chiar eroul articolului nostru, „la această școală am învățat cel mai mult din faptul că mă uitam pe fereastră și dădeam drumul fanteziei să zboare în loc să ascult ce predau dascălii." Cu toate acestea a ajuns la University of Colorado unde a primit și o bursă, dar nu pentru că ar fi obținut rezultate extraordinare la învățătură, ci pentru că juca, și încă foarte bine, basket. Tot pe atunci îi mai plăcea la fel de mult și schiul. Timpul care îi mai rămînea după ce juca basket și făcea schi îl dedica din toată inima învățăturii !

Rămas orfan de mamă la vîrsta studenției, el se vede nevoit să se retragă de la facultate. Și cum moda **beat** era la modă pe atunci, a bătut în lung și-n lat, cu autostopul, întreg teritoriul Statelor Unite.

A lucrat o vreme ca petrolist în California — personal nu mi-l pot imagina lîngă o sondă — pentru a face rost de banii necesari deplasării în Europa unde dorea să studieze pictura. Și-a încercat șansa de pictor la Paris și Florența și dacă n-a găsit cununa de lauri, a aflat în schimb ce înseamnă sărăcia și foamea. Situație în care nu i-a rămas altceva mai bun de făcut decît să se întoarcă acasă.

Scurtă vreme a trăit la Los Angeles lucrînd ce găsea și pe unde găsea.

La Los Angeles a întîlnit-o pe viitoarea lui soție, Lola Van Wagenen. La insistențele fetei Robert s-a dus la New York pentru a studia pictura de care se simțea foarte tare atras. I s-a năzărit însă, la New York fiind pentru a se face pictor, să se apuce de teatru. Drept pentru care s-a înscris la Academia americană de artă teatrală.

Într-o seară, în anul 1958, i-a dat Lolei un telefon și i-a cerut — ce credeți ? — mîna. Se-nțelege că Lola a zis da. Vă imaginați ce-ar fi fost astăzi pe capul ei dacă, atunci, ar fi avut proasta inspirație să spună „să văd ce spune mama..."

Proaspeții căsătoriți au locuit într-un apartament modest din East Side. Au strîns tare cureaua amîndoi întrucît trăiau numai din modestul cîștig al Lolei. Cînd Lola a rămas însărcinată, patronul a dat-o afară. Aceasta se întîmpla atunci cînd Robert tocmai obținuse niște roluri mici pe scenele unor teatre de pe Broadway. Jucînd în piese ca „Duminică la New York" sau „Desculț în parc" regizate de Mike Nichols, el a început să-și facă un nume.

Cu filmul „Desculț în parc", realizat în anul 1967, a obținut și primul său mare succes pe marele ecran. Și de atunci a devenit și a rămas o stea de primă mărime a ecranului american și mondial. Dar gloria mondială avea să o obțină cu „Butch Cassidy și Sundance Kid" în care juca alături de Paul Newman.

Între două filmări, Robert Redford călătorește. Și cînd se plictisește acasă la el, în Statele Unite, pleacă în lume. În Kenya unde participă alături de paleontologul Richard Leakey la săpături arheologice în zona lacului Turkana. După aceea în Nepal unde a locuit cîteva săptămîni într-o tabără pe Mount Everest...

Capitolul III din care se vede că Redford a învățat să lucreze în taină

ocul cel mai iubit, cel mai drag inimii lui Robert Redford este însă așezarea Sandance din apropierea orașului Pravo din statul Utah. El a început să construiască acest „regat" la începutul anilor '70 cînd a cumpărat aici un hectar de pămînt. Cu timpul suprafața s-a mărit, dar Robert a împrumutat mulți bani pentru a putea face acest lucru.

Aici Redford a construit un centru de creație artistică și pentru recreere. Centrul dispune de 50 locuințe, lacuri de pescuit, grajduri pentru cai, pîrtii de schi. Centrul organizează concerte. Totul funcționează aici pe bază de energie solară. În timpul verii centrul se numește „Sandance City" și devine sediul „Institutului Sandance", organizație fondată de Redford în scopul sprijinirii — financiare și de specialitate — a celor care lucrează în cinematografia americană independentă. În fiecare an la Sandance City se adună adepții celei de a șaptea arte care, sub conducerea unor oameni cu experiență — regizori, scenariști, cameramani și actori — își desăvîrșesc aptitudinile într-un domeniu sau altul al artei filmului. Centrul este destinat în primul rînd tinerilor cineaști care vor să realizeze filme independent de „fabrica de iluzii" — am numit Hollywoodul — al cărui scop este exclusiv cîștigul.

Gama preocupărilor lui Redford este foarte largă, ea mergînd de la ecologie pînă la politică. Din punct de vedere politic Redford este adeptul aripei liberale din cadrul Partidului Democrat. Pentru nimic în lume nu ar deveni agitator politic al cuiva. Nici măcar în favoarea sa ! „Oamenii m-ar asculta — spunea marele actor — apoi ar spune : «Ați vorbit foarte interesant, domnule Redford, dar fiți amabil și spuneți-ne, în „Butch Cassidy și Sundance Kid" chiar dv. ați fost cel care a sărit de pe stîncă...?»

Cînd își pune ceva în cap muncește ca un apucat. Cîțiva ani buni a luptat de unul singur pentru rezolvarea unor lucruri care lui îi stăteau pe suflet : construirea unei magistrale pînă la Utah, canalizarea orașului Pravo, folosirea energiei solare. „Toate astea m-au epuizat, dar altfel nu se putea", spunea Robert. „În plus, am devenit ținta atacurilor adversarilor. Din această cauză m-am învățat să lucrez în mare taină, în culise..."

Capitolul IV din care vedem că Redford nu are de gînd să facă filme pînă la... moarte

Dar, dintre toate, cel mai mult îl pasionează filmul. „La urma urmelor datoria mea principală este să fac filme. Cred că aceasta este meseria pe care o stăpînesc cel mai bine și de aceea mă dedic ei cu toată pasiunea. Dar nu pînă la moarte, să fie limpede", spunea marele actor cu prilejul unui interviu.

Regizorul Pollak, prieten bun cu Robert, spunea : „Nu cred că Redford va îmbătrîni ca actor..."

Redford concepe filmul ca pe o artă care trebuie să se angajeze în lupta pentru progres politic și social, cu toate că își dă seama că influența filmului este limitată. A fost decepționat de ecoul trezit la public de filmul „Candidatul", în care el a interpretat rolul principal. „Am fost convins, spunea el, că un film cum este «Candidatul» va influența în mare măsură gîndirea politică a oamenilor. Mi-am dat însă seama că m-am înșelat."

Ce va face Redford în viitor ?

Deocamdată se află în tratative pentru rolul principal din filmul „Din Africa" pe care îl realizează tot Pollak. Eroul principal al filmului este un englez, din care cauză Redford nu a putut lua o hotărîre întrucît publicul american nu l-ar accepta — după părerea sa — altfel decît ca erou american !

De altfel, scenariștii de la Hollywood nu-l scapă din ochi. Lucru lesne de înțeles : îndată ce un scenarist reușește să-l obțină pe Redford pentru filmul lor, producătorii se bat pentru a finanța pelicula...

Capitolul V din care vom vedea că Redford este, de fapt, un însingurat

A întrebarea : „Care sînt filmele care v-au plăcut cel mai mult ?" Robert Redford a enumerat două filme clasice „Comoara din Sierra Madre" și „Cîntînd în ploaie". După care a adăugat : „Poate o să vi se pară ciudat și distractiv, dar nu-mi place să merg la cinema. Fac cu mai multă plăcere alte lucruri. Nu rezist să stau prea mult într-un loc. am repede senzația că întregul corp îmi este inundat de furnici. N-am avut răbdare să văd pînă la capăt nici măcar filmele în care am jucat..."

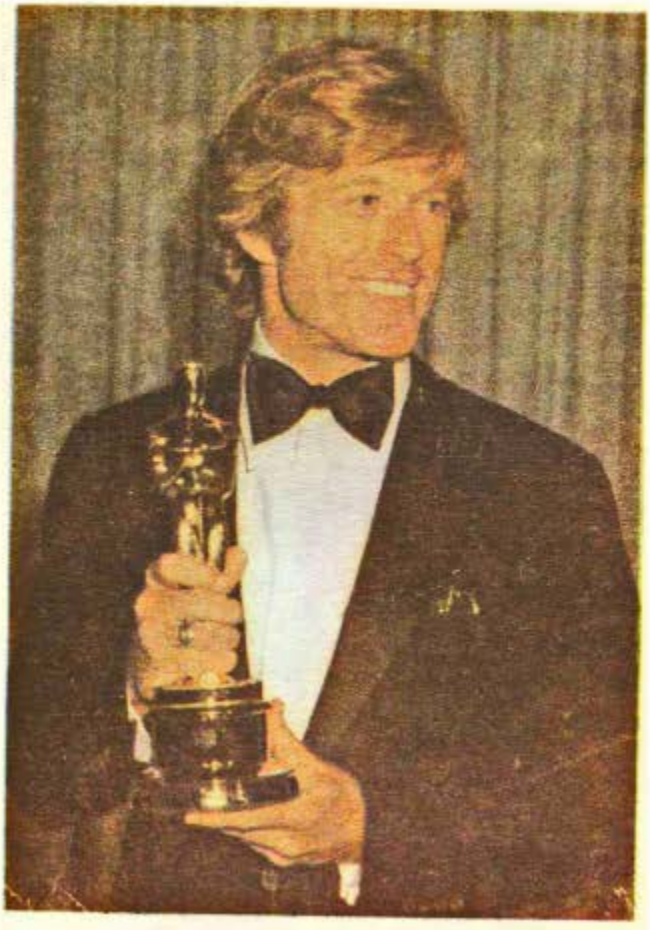

Redford și-a exprimat nu o dată neîncrederea în arta filmului „fabricator de iluzii". Din lipsă de încredere față de lumea artificială de celuloid s-a născut și dezgustul său față de Los Angeles — el își închiriază o locuință departe, numai pentru a nu fi obligat să trăiască à la Hollywood.

Cei care îl cunosc mai bine au uneori impresia că, în adîncul sufletului lui Redford se află sentimentul intim că, de fapt, actoria nu-i treaba cea mai potrivită pentru un băiat ca el. Poate cel mai semnificativ rol al lui Redford este cel din „Jeremiach Johnson" în care joacă — trăiește mai bine zis — viața unui muntean, a unui însingurat, care, deziluzionat de civilizație, pleacă în Munții Stîncoși pentru a-și trăi viața așa cum și-o dorește.

Nu cumva lupul acesta singuratic este chiar Redford ?

Să ne lăsăm induși în eroare numai pentru că eroul filmului se retrage în Munții Stîncoși iar Redford în Utah, la Sandance ?

Alice Teodorescu

UN CHAPLIN DE CULOARE?

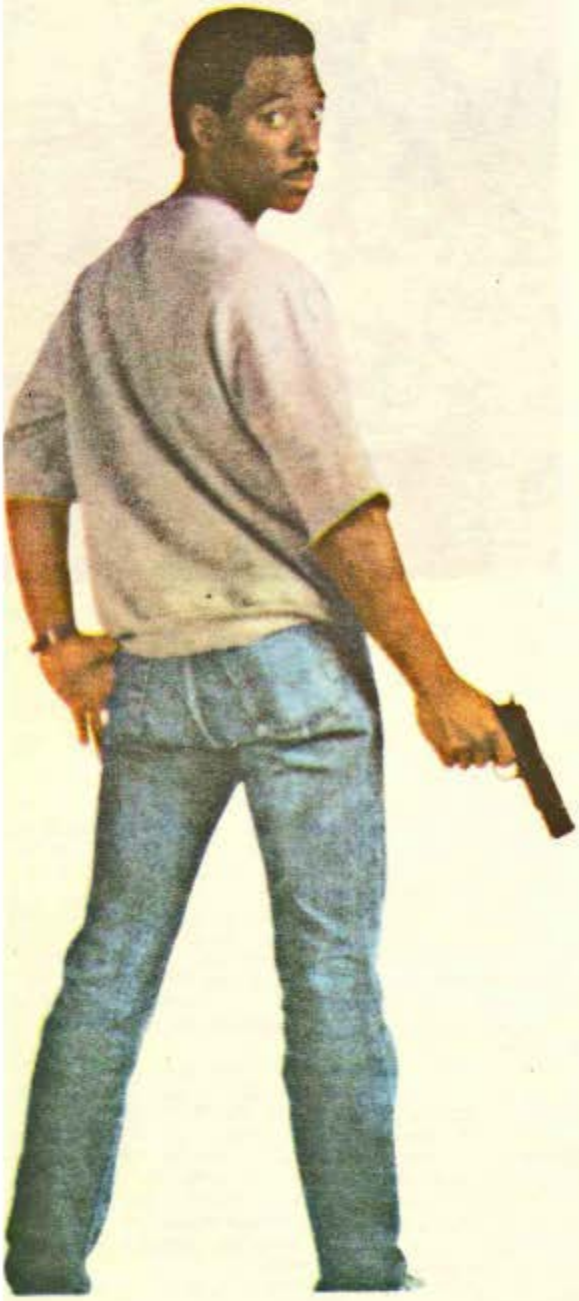

Este vorba despre Eddie Murphy

Cum v-aţi putea imagina un om despre care unii spun că este un „Mozart al umorului", alţii că ar fi un „Einstein al filmului", iar alţii — cei mai mulţi şi se pare cei mai în temă — că este „urmaşul indiscutabil al marelui Charlie Chaplin" ?

Personal n-aş fi reuşit să-i fac portretul robot după datele de mai sus, chiar dacă erau numai superlative. Şi nu am reuşit să-mi dau seama de ce este Mozart-Einstein-Chaplin nici după ce i-am văzut fotografia. Ce-i drept însă nu-i păcat, m-am apropiat puţin de imaginea omului acestuia care, din moment ce este sumumul a trei genii, n-are cum — chiar dacă ar vrea să nu fie aşa — să nu fie geniu !

Nu se numeşte însă nici Wolfgang Amadeus, nici Albert, nici Charlie. Îl cheamă pur şi simplu Eddie. Eddie Murphy.

S-a născut în anul 1962 într-o familie săracă de pe Brooklyn. A făcut pînă acum trei filme şi este considerat senzaţia absolută a marelui şi micului ecran american. Ultimul lui film „Poliţistul din Beverly Hills" a bătut toate recordurile în materie de încasări : într-o singură lună pelicula a adus producătorilor suma de 200 000 000 dolari ! !

Şi cum succesul trebuie speculat, Eddie nu a pierdut ocazia de a semna un contract pentru încă alte şase filme cu Societatea Para-

mount pentru care a primit — cît credeți ? — 25 000 000 dolari !

Să tot rîzi de banii ăștia... Și să dai din tot ce ai...

Eddie, homo factotum

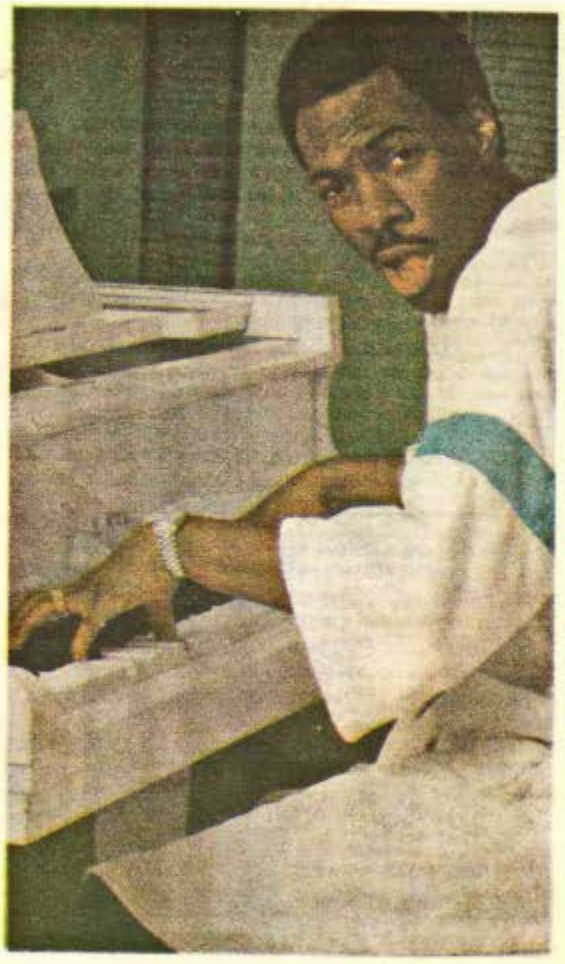

„Vreau să scriu scenariul pentru un film al meu, pe care să-l regizez și pe care să-l joc. Vreau, de asemenea, să-i compun și muzica și dacă îmi mai rămîne ceva timp să mă ocup și de coregrafie", declara Eddie unui reporter al revistei italiene „Epoca" ce apare la Milano.

Să recunoaștem cu admirație că băiatul acesta de numai 22 de ani, înalt, suplu, agil ca o felină agilă, comic înnăscut, nu are ambiții dintre cele mai modeste. În plus, el are ceea ce lipsește multora pentru a ajunge acolo unde toți vor să ajungă și unde Eddie se pare că a și ajuns : inteligență.

— Eddie are prea multă energie și este mult prea multilateral dezvoltat pentru a se limita la un singur gen de activitate, spunea despre el actorul și comicul de culoare Richard Pryor, prieten bun al lui Eddie. Același om care, văzîndu-l la prima reprezentație, a zis cu umorul care-l caracterizează : Asta ne bagă pe toți în buzunar ! Să-l luxez acum sau să-l las să semneze primul lui contract de aur ?

După cum am mai spus, Eddie Murphy provine dintr-o familie săracă. Tatăl lui, polițist în cartierul Brooklyn, a stat mai mult pe stradă decît acasă lîngă ai lui, copilul orescînd — puțini au fost copiii ajunși cineva care au crescut altfel — sub influența mamei. Dar lucrul cel mai important — rîsul și pofta de rîs — Eddie l-a moștenit de la tatăl său.

Nu cred că tatăl lui ar fi murit din pricină că ar fi rîs prea mult, fapt este însă că a murit pe cînd Eddie era foarte mic. Normal, mama s-a recăsătorit și s-a mutat cu noul ei soț și cu Eddie la Long Island. Aici și-a petrecut Eddie copilăria și primii ani ai tinereții. Interesant este faptul că deși a trăit și s-a dezvoltat într-un mediu aproape analfabet, el este foarte instruit și citit.

„Sînt produsul erei tehnicii și sînt numai în parte marcat de junglă", spunea Eddie. Pentru el jungla este strada iar epoca tehnicii este reprezentată de televiziune și fluxul neîntrerupt de informații.

„M-a născut mama, dar m-a alăptat ecranul", zice el.

Tatăl vitreg lucra la o fabrică de înghețată iar mama la o centrală telefonică, din care cauză Eddie rămînea mai tot timpul singur acasă. Timp în care urmărea emisiunile posturilor de televiziune. Uneori uita de el ore în șir. Îl fascina mai ales Elvis Presley.

„Dacă aș fi alb și dacă aș ști să cînt și să mă mișc ca el...".

Eddie nu este, după cum am văzut, alb și nici la cîntat nu se pricepe nevoie mare. De cîntat s-a apucat mai tîrziu cînd și-a dat seama că nu este absolut necesar să ai voce pentru a fi cîntăreț și că pentru aceasta îți trebuie în primul rînd tupeu și ambiție.

„De care eu am din belșug", zicea el.

Eddie este născut pentru mișcare. Cu trecerea lunilor a exersat într-atîta încît a început să se asemene artiștilor care apăreau la TV, mai ales în anii rock-ului, mai ales cu comicii și dansatorii. Toți cei din jur, dar mai abitir fratele lui, îl luau peste picior. L-ar fi vrut printre ei, să le fie „creier" în acțiunile de noapte cînd furau de pe unde apucau. Eddie a refuzat de fiecare dată. Îi ofereau marijuana, țigări. Nimic.

„E sfînt, dragă. Voi nu vedeți ? ! zicea fratele lui dar și ceilalți în bătaie de joc, dar Eddie nu s-a lăsat corupt.

Visa să se facă vînzător de înghețată.

Într-o bună zi a dat un spectacol în fața alor lui și a unui grup de prieteni și dacă a văzut el că se tăvăleau cu toții de rîs a hotărît să se facă comic. Dar cum să te faci comic ?

Ceva mai tîrziu după această „reprezentație" Michael Kyser și Andrew White, prieteni cu Eddie, au primit sarcina de a realiza pentru un canal de televiziune o paradă a talentelor dintr-o cafenea pe care o vizitau în comun. Eddie a prezentat un număr în care îl imita pe un foarte cunoscut cîntăreț american. Aplauzele au fost atît de puternice și îndelungate încît l-au „urcat" definitiv pe scenă.

Împreună cu cei doi, Eddie a fondat trioul „Crazy Eddie" și au început să colinde restaurantele, cafenelele și barurile de noapte din Long Island. În pauze, Eddie spunea bancuri și glume. Într-o seară, patronul unuia din localuri s-a apropiat de el și i-a spus :

„De ce nu te lași tu de cîntat și să faci pe comicul ? Tu pentru asta ești născut...".

Și cu acest sfat...

Eddie a pornit să cucerească lumea

a barul „The Comic Strip" din New Jersey există obiceiul ca aceia dintre clienți care cred că au ceva de spus celor prezenți acolo să se urce pe scenă și să spună. Fără însă să pretindă vreun onorariu. Localul este vizitat de regulă de cameni de teatru care caută talente noi.

Eddie s-a urcat și el pe această scenă în anul 1979 pe cînd avea 17 ani. A avut un succes total. Teatrele și cabaretele de noapte au început din seara aceea să se bată pentru el. După ce a înnebunit Ney Jersey-ul, Eddie și-a împrumutat un smoking și cu cîțiva dolari în buzunar — avea el mai mulți, dar pentru ca povestea să fie mai frumoasă, vom prelua versiunea gazetelor americane potrivit căreia în momentele acelea Eddie avea într-un buzunar o gaură iar în celălalt ceva mai mult — a început un lung turneu prin New York, Boston, Philadelphia, Washington...

Cînd a ajuns la Atlantic City era Cineva.

Eddie detestă Hollywoodul de aceea s-a stabilit la New York unde trăiește cu mama și cu o mătușă. Mărturisesc că nu știu ce s-a întîmplat cu tatăl lui vitreg și nici din partea cui este mătușa. La ora actuală este actorul american cel mai bine plătit.

„Trebuie să cîștig atîția bani încît să pot dicta nu numai condițiile pentru realizarea unui film, dar întreaga activitate a unei Societăți. Nu știu ce voi face după aceea, dar n-ar fi exclus să compun o simfonie. În curînd am să-mi public memoriile. La vîrsta mea, imaginați-vă ! Nu-i așa că lumea asta a ajuns de rîs ? ! Vedeți, de asta și fac eu pe comicul... !".

Filmul populației de culoare din Statele Unite este astăzi în plină ascensiune. Începutul a fost făcut în urmă cu un deceniu cînd Sydney Poitier a înțeles că pentru a se impune, negrilor nu le este suficient ca un actor de culoare să apară într-un film, ci că este necesar să existe o Societate care să fie numai a negrilor. Așa a luat ființă firma „Indigo Productions", pe care o controlează Poitier și Richard Pryor.

În filmul „Polițistul din Beverly Hills", care nu este un film comic, urmau să joace Burt Reynolds, apoi Sylvester Stallone. În cele din urmă a fost preferat Eddie Murphy. Polițistul „lui" răzbună un prieten care a fost ucis în timpul urmăririi unui criminal. Rețeta aproape clasică. Dar Eddie și-a interpretat atît de original rolul, încît întreaga acțiune este absolut nebanală și ne... clasică.

Presa este unanimă în a aprecia că Eddie Murphy este la fel de bun ca Chaplin sau Buster Keaton.

Cu deosebirea că — gîndindu-ne la Chaplin — Eddie ar mai avea de aici încolo încă vreo... 60 de ani de făcut filme !

Vom mai auzi de el. Nici o teamă...

C. Lipen

SPIRITUL SPORTIV MOARE ?

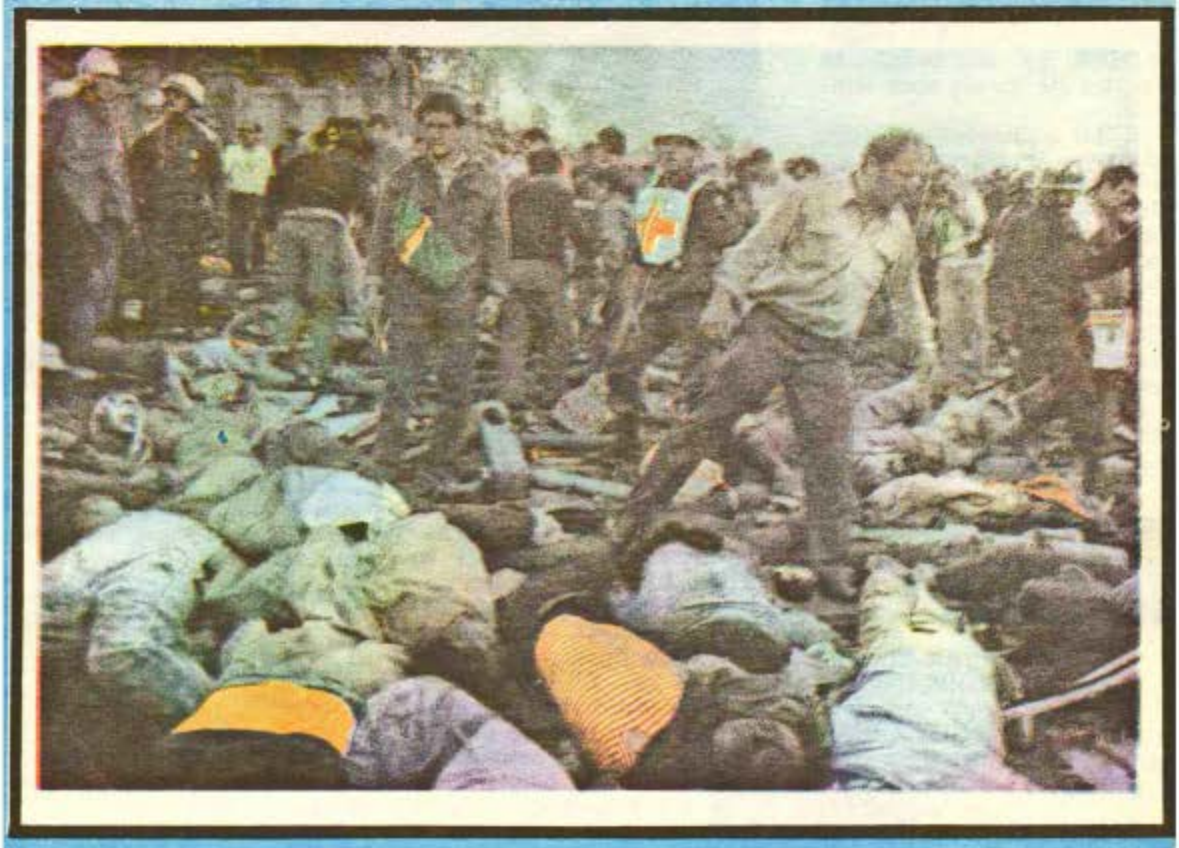

UN MECI DE FOTBAL INTR-UN CIMITIR

F.C. LIVERPOOL - JUVENTUS-TORINO 33-1 !

1. MÎNDRIA ANGLIEI

„Abbey Road" este un mic restaurant situat în plin centrul orașului Liverpool. Chiar lîngă el, se află o pivniță cu vinuri, deschisă o singură dată pe săptămînă, în noaptea de vineri spre sîmbătă.

„Totul a început de aici", glăsuește o plăcuță fixată pe poarta vinăriei. Aici, pe Mathew Street, pe această ulicioară întunecată și îngustă, la începutul anilor '60, patru băieți — Paul, John, Ringo și George — toți născuți în Liverpool, uimeau lumea cu primele lor cîntece.

Astăzi ei au devenit mîndria și faima Angliei..."

„The Beatles"...

2. UN CORDIAL BUN VENIT PE STADIONUL „HEYSEL" !

Porțile stadionului „Heysel" din Bruxelles s-au deschis, pentru a-i primi pe cei 60 000 spectatori la finala Cupei Campionilor Europeni dintre F.C. Liverpool și Juventus Torino, cu două ore și jumătate înaintea începerii meciului. Cam la aceeași oră și-au ocupat locurile în incinta stadionului și în afara lui polițiștii și jandarmii. Majoritatea acestora își aveau locurile stabilite în afara ovalului de beton pentru că acolo au loc, după cum arată experiența, primele ciocniri între suporterii echipelor care se înfruntă pe gazonul verde. În interiorul stadionului se aflau numai 72 (șaptezeci și doi de polițiști).

Între măsurile care urmau a fi luate pentru preîntîmpinarea ciocnirilor violente între suporterii celor două echipe, intrate în tradiția sportului occidental, veniți în număr de aproximativ 15 000 de fiecare parte, era

și cea privitoare la vînzarea biletelor în locuri cît mai departe unii de alții. Italienii urmau să fie plasați în peluza turnantă din stînga tribunei principale, în sectoarele N și O, iar englezii în partea opusă, în sectoarele X și Y. Între aceste două... legiuni străine, ca un tampon de siguranță se afla tribuna oficială ocupată în exclusivitate de belgieni.

Ce s-a întîmplat, însă, în realitate ?

După cum s-a constatat ulterior, sectorul Z a fost ocupat aproape în totalitate de suporterii lui Juventus. Fie că biletele le-au fost vîndute oficial, împotriva măsurii stabilite inițial, fie că ele au fost cumpărate de concetățeni stabiliți temporar sau definitiv în Belgia, fie că biletele au fost procurate la negru de la speculanții belgieni — deși mă îndoiesc că cineva s-ar fi încumetat să dea 650 dolari pe un bilet ! — fapt este că așa s-au repartizat sau au fost repartizați o parte dintre suporterii italieni.

În felul acesta italienii au ajuns să fie despărțiți de cei englezi doar de un gard fragil de sîrmă, înalt de vreo trei metri, lîngă care erau plantați doisprezece polițiști.

Ora 18,30.

Pe marea tabelă electronică a stadionului se aprinde, cu litere mari, luminoase, urarea :

„UEFA and the Belgian F.A. whish you a hearty welcome in the Heysel Stadium"

Pînă la începerea partidei a rămas ceva mai mult de o oră.

Schimbul de înjurături și insulte reciproce între suporterii celor două echipe, separați doar de gardul de sîrmă, nu durează prea mult. Englezii încep să folosească „dovezi" mai convingătoare. În scurtă vreme spre sectorul ocupat de „tifosi" — așa sînt denumiți suporterii italieni — încep să zboare sticle, bucăți de cărămidă și alte obiecte. Explodează o bombă fumigenă, cîteva petarde și o grenadă cu gaze lacrimogene.

Stupoare în rîndul italienilor, care încep să se agite serios, dar care nu înțeleg încă ce se petrece. Starea de derută durează însă mult, întrucît englezii dărîmă gardul de sîrmă — mai mult simbolic decît cu funcție de siguranță — și, înarmați cu bare de fier și cuțite încep să-i lovească pe vecinii lor de sector.

Spectatorii italieni din sectorul Z, cei aflați în imediata apropiere a fostului gard, se retrag din fața englezilor dezlănțuiți, dar presează fantastic asupra celor aflați la celălalt capăt al sectorului Z. Unii dintre aceștia reușesc să fugă pe pista de alergări, din preajma terenului. Cei din spate presează în continuare, îi calcă în picioare pe cei căzuți. Din urmă englezii continuă să lovească fără menajamente în tot ce le iese în cale.

Sub presiunea enormă a „grămezii" italiene, cei aflați în primele rînduri, lîngă gardul de sîrmă care despărțea peluza de stadion, se prăbușesc și sînt călcați în picioare sau mor asfixiați sub cuvertura de corpuri omenești căzute peste ei. Îngroziți, unii dintre italieni s-au urcat pe un mic zid aflat în apropiere. Zidul se prăbușește prinzîndu-i sub dărîmături pe unii dintre ei. Alții s-au cățărat pe zidul de beton care împrejmuiește stadionul, zid înalt de peste opt metri, de unde sar, unii scăpînd teferi, alții fracturîndu-și membrele sau accidentîndu-se mai grav.

Cei cîțiva polițiști aflați în apropierea locului dramei intervin pentru a potoli spiritele. Comit însă o greșeală capitală: **în loc să-i oprească pe huliganii englezi, care loveau cu furie, în pofida faptului că morții începuseră să apară peste tot, polițiștii au blocat singura poartă prin care italienii puteau ieși. În felul acesta poliția belgiană surprinsă de dimensiunile dezastrului, în loc să înlesnească fuga italienilor, îi reține pe aceștia la cheremul spectatorilor englezi.** Care lovesc, lovesc...

Iată mărturia unui italian prezent în acea vîltoare: **„Ne presau tot mai mult spre zid. Eram pur și simplu încercuiți, din locul unde ne aflam ducea un singur culoar îngust pe care au reușit să se salveze doar cîțiva oameni. De peste tot se auzeau strigăte îngrozite. În jurul meu zăceau vreo cinci sau șase morți. Îmi luasem adio de la viață, cînd, deodată, totul s-a cu-**

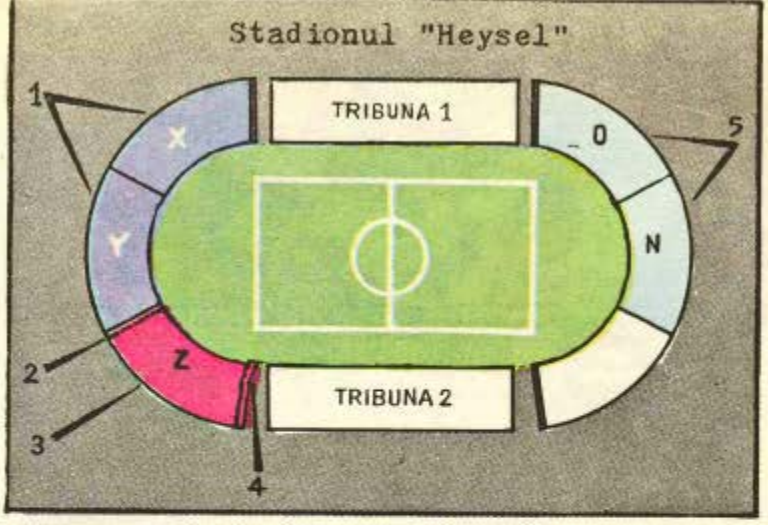

1 — sectoarele X și Y ● 2 — Gard de sîrmă (dărîmat) ● 3 — Sectorul Z. Bilete vîndute, în Belgia, suporterilor italieni ● 4 — Zid (prăbușit) ● 5 — Sectoarele O și N.

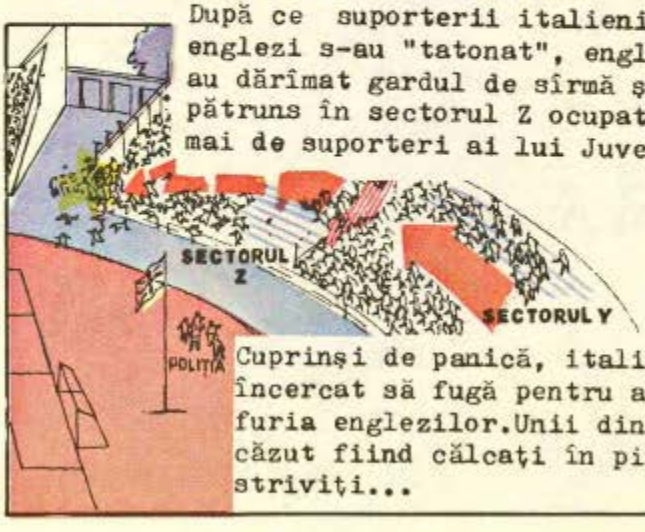

După ce suporterii italieni și englezi s-au "tatonat", englezii au dărîmat gardul de sîrmă și au pătruns în sectorul Z ocupat numai de suporteri ai lui Juventus.

Cuprinși de panică, italienii au încercat să fugă pentru a scăpa de furia englezilor. Unii dintre ei au căzut fiind călcați în picioare și striviți...

Suporterii alb-negrilor dezlănțuiți...

fundat într-o liniște de moarte. Au urmat cîteva minute în care nu s-a mai întîmplat nimic. Asediații și asediatorii erau epuizați...“

Sînt minutele în care își fac apariția întăririle poliției, mașinile salvării, elicopterele, doctorii, voluntarii Crucii Roșii. Poliția belgiană întărită cu militari pătrunde în mijlocul huliganilor — dintre care unii primiseră în ultima jumătate de oră botezul crimei — dar, **cu toate probele evidente, morții erau doar la picioarele lor — polițiștii nu operează nici o arestare ! !**

Scene de infern. Morți întinși pe scaunele de lemn sau pe scările dintre acestea. Personalul sanitar încercînd eroic să readucă la viață pe cei din care viața plecase cu cîteva clipe mai înainte. Masaje cardiace. Respirație gură la gură. Manevre de resuscitare cardio-respiratorie. Nimeni nu mai are timp să așeze — așa cum scrie la carte — o batistă curată peste buzele celui presupus doar în agonie. Moartea nu așteaptă !

Ora 19,25.

Pe teren, polițiști călări încearcă să elibereze gazonul de spectatorii care au dat năvală.

În parcul din fața stadionului se improvizează un spital de campanie pentru îngrijirea răniților.

Brancardieri purtînd imense cruci roșii pe piept și pe spate aduc morți, aduc răniți...

Morții sînt așezați la rînd. Între ei se află și micuțul Andrea Casula din Caliagri. Și tatăl lui, ucis pe cînd încerca să-l apere. La 15 august 1985 Andrea ar fi împlinit 11 ani...

Corpurile celor uciși sînt acoperite cu steagurile albnegre ale lui Juventus...

Pe marea tabelă electronică a stadionului continuă să ardă, impasibilă, urarea :

„UEFA și Federația belgiană de fotbal vă urează un cordial bun venit pe stadionul „Heysel“

Sirenele salvărilor și elicele elicopterelor sfîrtecă

văzduhul. Răniții grav sînt transportați de urgență la spitalele din apropiere. Celor răniți ușor li se acordă primul ajutor pe loc. În scurtă vreme însă spitalele din Bruxelles nu mai pot primi răniți. Se apelează la spitalele din așezările învecinate.

Apoi a venit ora bilanțului.

38 morți, dintre care 33 italieni, 3 belgieni, 1 francez și 1 englez.

270 răniți dintre care unii în stare foarte gravă.

Altfel spus, F. C. Liverpool a învins pe Juventus cu 33:1...

3. UN MECI DE FOTBAL ÎNTR-UN CIMITIR

În timp ce stadionul și împrejurimile arătau ca după un cataclism, Comitetul UEFA organizează o ședință ad-hoc. Se va juca sau nu se va juca meciul dintre cele două finaliste ale C.C.E. ? Iată întrebarea.

Președintele UEFA, Jacques Georges, susține că meciul

trebuie să se joace : **„Dacă îi vom da afară din stadion pe cei 60 000 spectatori ajunși în stadiul de fiară, vom expune întregul Bruxelles unui pericol mortal“,** își motivează el punctul de vedere.

Președintele Clubului Juventus, Gianpiero Boniperti, este de altă părere : **„Dacă Liverpool ne va înscrie un gol, suporterii lui Juventus nu vor mai putea fi stăpîniți de nimeni și de nimic“.**

Jucătorii celor două echipe n-au fost de acord cu disputarea partidei. **„N-am vrut să jucăm. Ceea ce am îndurat înaintea partidei și după aceea nu se poate descrie“,** spunea Platini.

Meciul s-a jucat.

A cîștigat Juventus cu 1:0. A marcat Platini dintr-o lovitură de la 11 metri.

A fost cel mai trist gol al vieții lui.

„Acesta n-a fost meci, a fost război adevărat...“ a spus Platini la sfîrșitul meciului.

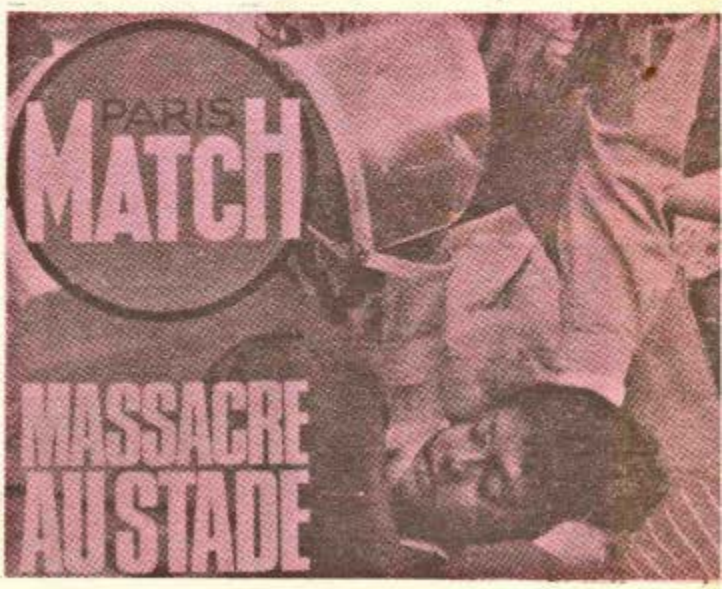

4. EXPLOZIA RĂULUI

Finala Cupei Campionilor Europeni care se disputa la Bruxelles, pe teren neutru, urma să constituie punctul culminant al unei ediții interesante și unul dintre primele momente importante ale sezonului fotbalistic.

Dar, după cum avea să se vadă, răul plutea în aer încă cu mult înaintea începerii partidei. A fost „o explozie a răului" după cum spunea Andrzej Lewandowski într-un articol astfel intitulat, publicat în „Trybuna Ludu", care apare la Varșovia.

Cînd cele cinci trenuri speciale plecau din Liverpool ducîndu-i spre Bruxelles pe tinerii suporteri ai cunoscutei echipe engleze, nimeni nu bănuia ce avea să se întîmple. Nici atunci cînd din Torino au plecat, cu aceeași destinație, primele 28 autobuze cu o parte din suporterii lui Juventus.

La plecarea din Liverpool poliția a controlat minuțios să nu existe băuturi alcoolice în vehiculele cu care călătoreau englezii. Autoritățile belgiene au luat măsura ca trenurile plecate din Anglia sau Italia să nu oprească pe parcurs, ci numai în gara din comuna Jette, aflată în apropierea stadionului „Heysel", unde grupuri de zeci de polițiști trebuiau să asigure ordinea și disciplina.

Zeci de polițiști la 15 000 de invadatori !...

După sosirea trenurilor împrejurimile stadionului s-au transformat într-un imens parc de distracții.

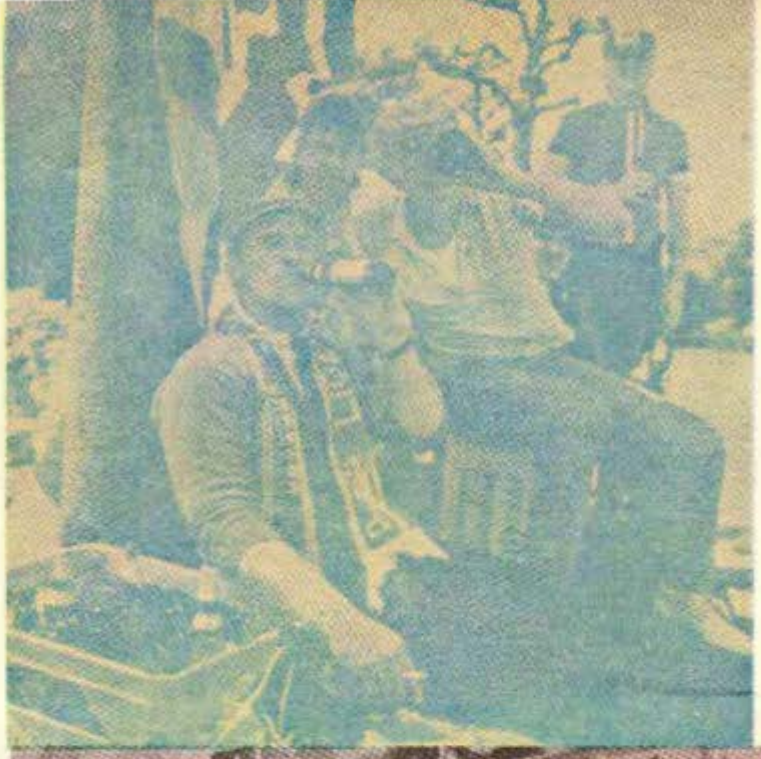

Suporterii britanici „se antrenează" pentru după-amiaza tragică de pe „Heysel" consumînd... lăzi de bere ● Capitala Belgiei invadată de huliganii de dincolo de Canalul Mînecii ● Citiva „componenți" ai «hoardei roșii» pozează inocent unui fotoreporter

Mii de englezi s-au lungit pe iarbă, alte mii au plecat în oraş după băutură. La puţin timp după amiază, Piaţa Mare din Bruxelles era pur şi simplu arhiplină de englezi şi de sticle goale. Chelnerii nu mai pridideau să aducă sticlele cu bere.

Terorizaţi, chelnerii n-au mai îndrăznit să încaseze banii !

A fost un preludiu !

Intervenţia unui poliţist în sprijinul unui chelner a fost întîmpinată de o ploaie de injurii şi de sticle proiectil. Un grup de englezi au aruncat o masă în vitrina unui magazin de bijuterii de unde au furat apoi bijuterii în valoare de 3 000 de dolari.

Se puteau trage unele concluzii. Dar poliţia belgiană a fost foarte reţinută : s-a purtat chiar cu mănuşi. Consemnul ei, stabilit de comun acord cu confraţii din Liverpool şi Torino, era să nu-i provoace pe suporterii celor două echipe. Primarul capitalei belgiene a avut chiar ideea de a-i îmbrăca pe unii dintre poliţişti în salopete de montori pentru ca numărul poliţiştilor să nu pară prea mare !

Italienii au fost mai puţin agresivi decît englezii, dar nu s-ar putea spune că au fost blînzi ca oile. În oraş, înainte de a ajunge la stadion, de cîte ori se întîlneau cu grupuri de englezi îi ameninţau pe aceştia cu cuţitele şi cu beţele steagurilor, în realitate bastoane de fier de construcţie telescopică !

Nu s-ar putea spune nici că presa italiană — aceeaşi care după dezastru deplîngea, pe bună dreptate, soarta victimelor — nu-şi are partea ei de vină în instigarea suporterilor. Iată cîteva titluri scrise cu litere mari pe primele pagini ale ziarelor : „A venit vrema lui Juve !", „E-n joc onoarea fotbalului italian !", „Victorie, altceva nu are preţ pentru noi !" Presa italiană de fotbal nu e la prima manifestare de acest tip. Să ne amintim războiul de presă provocat de meciul Italia — Chile de la campionatul mondial din Chile.

Cam în acelaşi mod a procedat şi presa de dincolo de Canalul Mînecii.

Aceasta era situaţia în momentul cînd stadionul din Bruxelles şi-a deschis porţile. O situaţie destul de încordată pentru cine avea urechi de auzit şi ochi pentru văzut.

Excentricitatea afişată de aceşti băieţi din Liverpool care fac baie într-o fîntînă bruxelleză va ceda locul, nu peste multă vreme, unei agresivităţi primitive. ● Fluturarea pasnică a steagurilor se va transforma într-un îndemn făţiş la luptă.

„Reds animals" descind pe pista stadionului „Heysel". Majoritatea celor care poartă imensa pînză au faţa mascată.

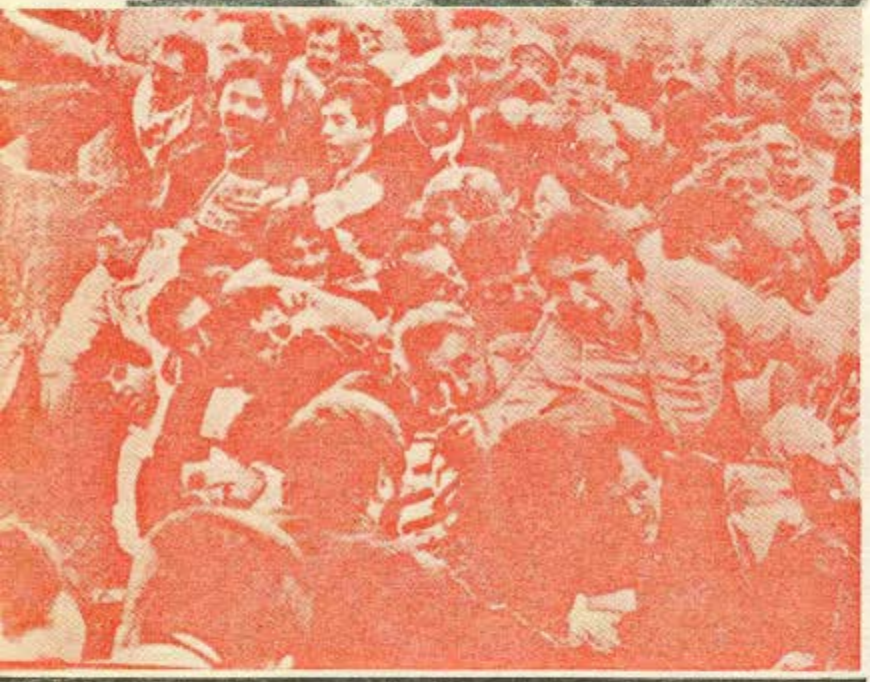

Secvențe tragice surprinse pe peliculă la gardul de sirmă de la sectorul Z

5. DRAMA DE PE „HEYSEL" ARE RĂDĂCINI MAI VECHI..

Vărsarea de sînge de la Bruxelles nu a început însă odată cu plecarea suporterilor englezi din Liverpool. Ea nu este o acțiune criminală singulară în contextul fotbalului britanic. Trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat este plin de exemple, care demonstrează dreptatea celor care afirmă — de mai multă vreme — că **„Anglia este marea exportatoare de brutalitate în fotbalul mondial"**.

Începutul fotbalului în Anglia este legat, după declarațiile britanice, de dezlănțuirea macabră pe care o descrie o cronică din anul 1790, păstrată în orașul Kingston on Thames. În ea scrie : **„După moartea conducătorului armatei daneze, oamenii** (englezii, adică) — **dădeau cu picioarele în capul lui tăiat pentru a-l batjocori"**. Acest obicei al baterii capetelor dușmanilor învinși, ar sta la originea fotbalului. El se desfășura în fiecare an de ziua victoriei englezilor asupra danezilor.

Întîmplarea de la Bruxelles obligă la un bilanț.

Istoria fotbalului englez este presărată cu o lungă serie de catastrofe și acte de violență.

Prima tragedie de amploare s-a produs la 5 aprilie 1902, la meciul Anglia — Scoția disputat pe stadionul „Ibrax Parc" din Glasgow. O tribună s-a prăbușit atunci sub greutatea spectatorilor cu puțin înaintea începerii meciului. Partida însă a început și a continuat. S-au înscris chiar două goluri pînă cînd arbitrul să oprească meciul și să constate că... muriseră 25 persoane iar alte 500 au fost rănite !

Nu s-ar putea spune că tragica întîmplare nu a confirmat calmul englezesc.

Tot la Glasgow, în anul 1909, după o victorie a echipei locale, spectatorii au scos barele porților și le-au dat

foc în mijlocul stadionului. Probabil, de bucurie !

La 23 aprilie 1923, pe stadionul Wembley recent construit, se disputa meciul de fotbal dintre „West Ham" și „Bolton", finala cupei „Calul alb". Erau prezenți 127 000 spectatori. Alți 1 000 au rămas în afara zidurilor stadionului. Aceștia au început să atace porțile stadionului, le-au deschis, au intrat cu forța și au invadat tribunele creînd un vacarm de nedescris exact în momentul în care regele își ocupa loja de onoare, iar fanfara cînta „Doamne, apără-l pe rege !"

La 13 septembrie 1945 poliția a trebuit să intervină cu brutalitate pentru a pune capăt scandalului provocat de huligani în tribunele stadionului din cartierul londonez Chelsea unde se disputa meciul dintre „Chelsea" și „Dinamo Moscova".

Cea mai mare tragedie din istoria fotbalului englez s-a produs pe același stadion „Ibrax Park" din Glasgow în timpul desfășurării partidei dintre „Glasgow Rangers" și „Celtic". Rangerșii au fost conduși cu 1:0 pînă în minutul 89. Din această cauză suporterii acestei echipe au început să părăsească stadionul. Un gol norocos înscris în minutul 90 i-a readus în tribune. S-au iscat ciocniri și bătăi între suporterii celor două echipe iar rezultatul a fost tragic : 66 morți și 140 răniți.

Deplasați peste hotare, suporterii britanici constituie o problemă.

În ultimii ani tot mai des cauza tragediilor de pe stadioanele engleze sau din străinătate pe care joacă echipe din Anglia o constituie suporterii englezi, care provoacă acte de vandalism și cele mai diverse acte de violență, mergînd pînă la crimă. Din acest motiv, mobilizarea unui număr mare de polițiști la meciurile echipelor britanice a devenit obișnuită. Măsurile de securitate sînt tot mai severe. Din păcate nu și la Heysel.

La meciul dintre „West Ham United" și „Castilla" din Madrid, disputat la 1 octombrie 1980, biletele au fost vîndute pe bază de legiti-

Tragicul bilanț al tragediei petrecute pe „Heysel stadion"

maţii pentru a se preveni ciocnirile. Zadarnic. „Ceea ce s-a petrecut ieri pe stadionul „Bernabeu" a fost cel mai mare dezastru care a avut vreodată loc pe un teren de fotbal din Spania", avea să scrie ziarul „ABC", imediat după meci.

În noiembrie 1983 se disputa la Luxemburg meciul dintre naţionala ţării gazdă şi Anglia, contînd pentru preliminariile Campionatului european de fotbal. Anglia a cîştigat cu 4:0, scor insuficient pentru calificare întrucît Danemarca avea un golaveraj superior. În consecinţă, suporterii englezi au început să devasteze oraşul, au spart vitrine, au furat din magazine, au atacat trecătorii pe străzi. În urma acestor incidente, Luxemburgul a declarat că nu va mai juca niciodată cu Anglia pe teren propriu.

Au urmat alte „isprăvi" ale suporterilor-huligani de dincolo de Canal.

La 9 mai 1984, cu ocazia meciului dintre „Anderlecht" şi „Tottenham Hotspur", disputat la Bruxelles, cei 700 poliţişti, mobilizaţi pentru a asigura ordinea pe stadion, nu i-au putut opri pe huliganii englezi să se dezlănţuie. Exemplul lor a fost urmat de huliganii lui „Liverpool", cu prilejul întîlnirii dintre „A. S. Roma" şi „F. C. Liverpool", disputat la 30 mai 1984.

Ziua de 11 mai 1985 a intrat şi ea în istoria neagră a fotbalului enlgez. În oraşul Bredford din nordul Angliei, care are 300 000 locuitori, se desfăşura meciul de fotbal dintre echipa locală „Bradford" şi cea a clubului „Lincoln City". Rezultatul acestei întîlniri nu avea nici o importanţă pentru configuraţia clasamentului, echipa din Bradford fiind ocupanta detaşată a primului loc din seria din care făcea parte în liga a III-a, urmînd să promoveze, după 48 ani, în liga a II-a.

În tribune se aflau în acea zi 3 000 spectatori. Pe neaşteptate, sub una din tribune a izbucnit un incendiu. Flăcările s-au răspîndit repede şi în mai puţin de patru minute au cuprins întregul

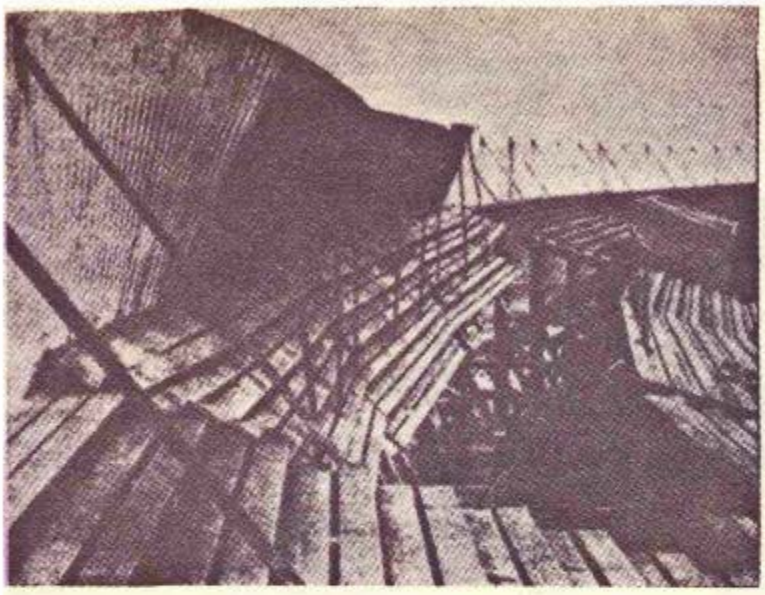

stadion. Camerele de luat vederi ale Companiei „ITV West York" s-au întors la fel de repede asupra tribunelor, telespectatorii avînd astfel ocazia să vadă pe viu tot ce s-a întîmplat : oameni cu hainele cuprinse de flăcări sărind din tribune, alții tăvălindu-se pe gazon pentru a stinge focul. Din fericire, stadionul nu avea încă garduri de sîrmă, așa cum trebuie să aibă în mod obligatoriu stadioanele echipelor de liga I și a II-a.

La porțile stadionului s-a îmbulzit atîta lume, încît

Aprilie 1902. Așa arăta tribuna stadionului „Ibrax" din Glasgow după un meci între două echipe locale.

La Berlin, în 1938, echipa națională a Angliei saluta spectatorii cu „Heil Hitler !"

Așa s-a născut fotbalul ? Carnavalul baterii mingei care se desfășura în unele orașe engleze are la origine obiceiul izbirii capetelor tăiate ale dușmanilor !

unii au fost călcați în picioare și striviți. Conform datelor oficiale publicate de poliție, au murit cu acest prilej 52 persoane iar alte 200 au fost rănite, dintre care unii în stare gravă.

Poliția nu a dezvăluit cauzele incendiului, dar o serie de spectatori, între care și „Daily Star", au declarat că au văzut pe unul dintre suporterii lui „Lincoln City" aruncînd **o bombă incendiară** în tribună, care a declanșat incendiul.

În aceeași zi — 11 mai 1985 — în fotbalul englez s-a produs încă o tragedie. La Birmingham se disputa meciul

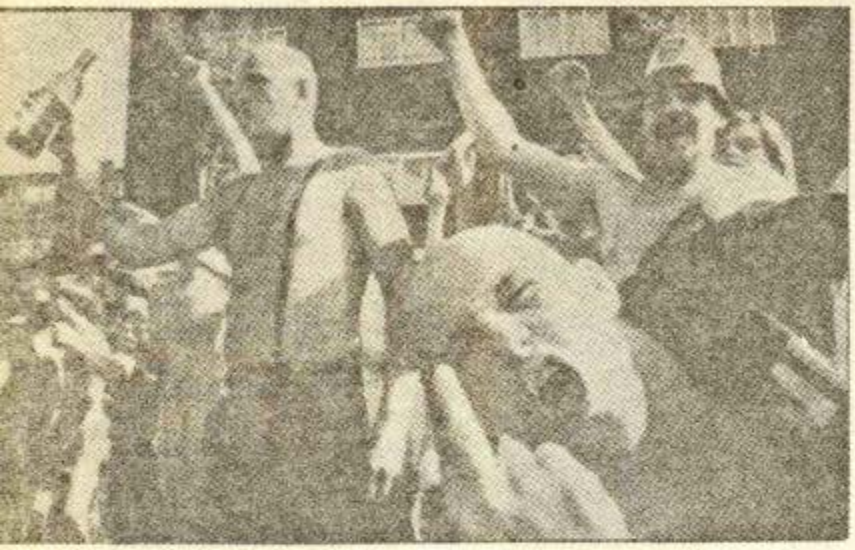

Huligani englezi în tribunele unui stadion parizian, în 1984

dintre echipa „Birmingham" și „Leed United". La scorul de 1—0 pentru gazde suporterii lui „Leeds" au pătruns pe stadion, începînd să-i lovească pe jucătorii lui „Birmingham" și pe polițiștii însărcinați cu păstrarea ordinei și disciplinei. Jocul a fost întrerupt pentru 35 minute. Bilanțul ? 100 răniți grav, dintre care unul — Jan Hanbridge în vîrstă de 15 ani, a decedat în mașina salvării în drum spre spital. Scandalul a continuat apoi pe străzile orașului, fapt care a făcut ca poliția să aresteze 135 turbulenți.

6. UN SUPORT: MASCAREA IDENTITĂȚII ?

Vom începe acest subcapitol cu o relatare plină de semnificații din ziarul „Sunday Times" : **„Pînă nu demult terorismul era în coloniile noastre, nu aici. Orașe în flăcări, asta era numai în Statele Unite. Ciocniri violente, între polițiști și grevișți, doar în America Latină, nu în Marea Britanie. Așa ceva nu se putea în Marea Britanie, spuneam. Acum, s-a văzut : totul se desfășoară aici și chiar în acest moment... Cum am putut noi produce asemenea indivizi ?"**

La fel ca redactorul lui „Sunday Times" se întreabă sute de mii, milioane de englezi zguduiți de dezastrul provocat de concetățenii lor pe stadionul din Bruxelles. Cum a fost posibil ? De ce ? Și cum s-a ajuns la acțiunile criminale de pe „Heysel" ?

Pe cît de grave întrebările, pe atît de tardive.

Unii — și nu puțini la număr — au găsit repede răspunsul în „boala beției". Dar asta ar însemna că toți huliganii sînt beți, fapt deloc conform cu realitatea.

Unii sociologi încearcă să explice actele de violență și huliganism din fotbal ca pe o particularitate a fotbalului de a trezi „predispoziții șoviniste" care duc apoi la agresivitate exagerată. Ideea aceasta e născută din simpla constatare că acte de violență se produc, e drept, nu la asemenea proporții, și pe terenurile de hochei, de rugby și chiar de cricket. Dacă ar fi să acceptăm teoria de mai sus, ar însemna că sportul este prin excelență o activitate care naște „predispoziții șoviniste". Se înțelege că soluția nu ar fi decît una : desființarea sportului.

Alți specialiști susțin că există un soi de „cultură de trib" exprimată prin cîntece de luptă, prin steaguri și îmbrăcăminte caracteristică.

13 martie 1985
Sfîrșit de meci pe stadionul „Millwall" din Londra
Bilanțul : 40 răniți

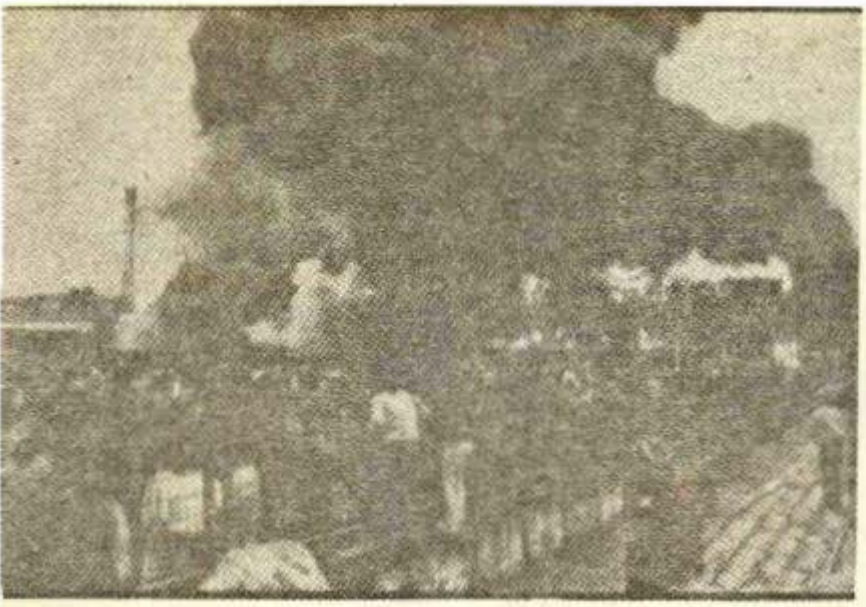

prin **mascarea identității,** ceea ce îi asigură huliganului posibilitatea de a provoca acte de violență și antisociale pe terenurile de sport și aiurea.

Sociologul Erick Dunning de la Universitatea Leicester reproșează organizatorilor meciurilor de fotbal că adună un număr prea mare de tineri în locuri „care le dau sentimentul de solidaritate, de stăpîni ai locului pe care îl ocupă, pe care îl apără sau de pe care pot ataca".

Dacă acestea ar fi cauzele dramelor de pe stadioane, eliminarea lor nu ar constitui lucrul chiar cel mai greu din lume. Dar acestea să fie cauzele ?

Psihiatrul englez Anthony Storr este de părere că aventura și violența constituie „supapele de care tineretul are nevoie pentru a respira" (!). Unele publicații, tot de peste Canal, sînt de părere că sociologul Gunter Pilz de la Universitatea din Hannovra este mult mai aproape de adevăr atunci cînd vede în vandalismul de pe terenurile de fotbal „o strategie a supraviețuirii, un strigăt după ajutor". Cu alte cuvinte, domnul Pilz vrea să spună că huliganii criminali de pe „Heysel", care au atacat oameni nevinovați au făcut-o pentru a supraviețui, pentru a cere ajutor ?!

11 mai 1985. Stadionul „Bradford F.C." în flăcări. Rezultat final : 52 morți, 200 răniți

Un alt specialist, domnul Ron Havre de la Oxford University, este de părere că „huliganismul din fotbal este un mod de a-ți cîștiga un loc în societate". Aveți și dv. dreptate, stimate domnule Ron, dar ce loc poate obține în societate un individ care ucide cu sînge rece un copil de zece ani, venit la Bruxelles cu părintele lui pentru a se bucura de spectacolul promis de Platini, de Boniek și de toți ceilalți mari jucători ai lui Liverpool și Juventus ? Locul pe care-l merită, spuneți. Dar acesta nu e, din păcate, decît unul singur : după gratii!

7. «DECĂDEREA SOCIETĂȚII BURGHEZE NAȘTE VIOLENȚA ȘI PE TERENURILE DE SPORT»

cesta este titlul unui amplu articol blicat de cotidianul slovac „Pravda", care apare la Bratislava, titlu care răspunde cel mai bine multelor întrebări pe care englezii — dar nu numai ei, și nu în primul rînd ei — și le pun după dezastrul de pe „Heysel".

Roger Ingham, psiholog la Universitatea din Southampton, a scris o serie de studii dedicate violenței din fotbalul britanic, în care constată că numărul incidentelor grave pe aceste terenuri a crescut în perioada 1970—1980 cu 75%. După părerea lui „suporterii-huligani sînt cei care formează subcultura periferiilor marilor orașe engleze, care reacționează agresiv la cele mai diverse aspecte ale vieții contemporane."

Sociologii John Williams, Patrick Murphy și Erick Dunning de la Universitatea Leicester au scris o carte voluminoasă intitulată „Hooligans Abroad" **(Huliganii în străinătate),** în care prezintă rădăcinile sociale ale huliganismului din fotbalul englez. **«Aceste bande sînt alcătuite în marea lor majoritate din tineri de la periferie puternic marcați de șomaj. Experiența lor socială i-a condus la concluzia că violența este singura cale de realizare a personalității lor. De aceste ganguri de la periferie ține și cartierul londonez West Nam, dominat de banda „Inter City Frim", alcătuită din cca 500 indivizi care operează și în alte cartiere și orașe. Cînd joacă în străinătate, clubul de fotbal „West Ham" îi ia cu ei pentru... reclamă. Pe corpurile neînsuflețite ale victimelor lor ei lasă biletele cu textul „Cu tot respectul — I.C.F."».**

Bande asemănătoare acționează și în celelalte cartiere ale Londrei : Chelsea, Tottenham. Banii pentru deplasări în țară și străinătate și-i procură prin furturi și jafuri. Aceste bande editează **buletine proprii** în paginile cărora actele de vandalism din țară și străinătate sînt prezentate drept acte de bravură, de eroism. **Conducătorii bandelor fac parte din mișcarea neofascistă „Frontul Național".**

„Frontul Național" acționează fățiș.

În centrul acțiunii criminale de pe stadionul „Heysel" s-au aflat **membri ai**

grupării neonaziste „Frontul național". Cu patru zile înainte de meciul de la Bruxelles ei au încercat să provoace nemulțumiri și discordie între suporterii scoțieni și cei englezi cu ocazia unui meci disputat la Glasgow. Numai intervenția hotărîtă a poliției, prevenită din vreme, i-a salvat pe spectatori de la o nouă dramă de proporții.

Se înțelege că ei nu puteau pierde o ocazie atît de mare cum era meciul de fotbal dintre Liverpool și Juventus. În tribune, pînă a nu începe meciul, ei au cîntat tot timpul imnul colonialist „Rule Britannia" și au aruncat pe teren **fluturași și manifeste cu caracter rasist.** După cum aveau să dezvăluie cercetările ulterioare, la Bruxelles, s-au aflat și emisari ai grupurilor neonaziste din Italia. Înainte de meci ei au avut o întîlnire cu „colegii" de peste Canal, în care au planificat și regizat dezastrul. Nu degeaba huliganii celor două echipe, dar mai ales cei englezi, au venit la meci **înarmați cu cuțite, bare de fier mascate în bețe pentru steaguri, bombe lacrimogene, sticle !**

Întorși la Liverpool, membrii „Frontului Național" prezenți în grupul suporterilor lui Liverpool, au organizat demonstrații la care nu s-au sfiit să declare : **„Evenimentele de pe „Heysel" le-am planificat dinainte !"** Fotografia de mai jos este făcută la una dintre aceste demonstrații.

Iar poliția nu-i găsește ! Dar pe unde i-o fi căutînd ?

Nu cumva poliția îi apără să nu fie atacați de... cetățenii cinstiți ai Marii Britanii ?

O altă dovadă despre acțiunile criminale ale „Frontului Național" pe stadionul din Bruxelles : după simulacrul de meci pe care Juventus l-a cîștigat, John Smith, președintele lui Football Club Liverpool, a declarat că s-a întîlnit în afara stadionului cu șase tineri englezi care s-au lăudat că sînt membri ai „Frontului Național" și că ei au dat tonul ostilităților, aruncînd cu bucăți de cărămidă în suporterii italieni.

Ajunși aici ne punem o întrebare cît se poate de logică — am spus ne punem, pentru că dacă ar fi vrut să și-o pună, domnul John Smith și-ar fi pus-o în momentul cînd discuta cu cei șase, și ar fi acționat în consecință : de ce nu au fost dați pe mîna poliției ?

Contrar afirmațiilor unora dintre specialiști, din rîndul huliganilor fac parte nu numai tineri șomeri, dar și tineri din clasele sus puse. Astfel, părinții bine situați pe scara socială ai unui huligan au aflat, îngroziți, că fiul lor încercase să taie gîtul unui suporter rival, care susținea echipa din Cambridge.

Atunci nu s-au prea găsit englezi care să se întrebe : de ce ?

8. REACȚII

Drama de pe stadionul „Heysel" a zguduit Europa, întreaga lume.

Italia a coborît steagurile în bernă declarînd doliu național.

Președintele Italiei, Alessandro Pertini, și-a exprimat profunda durere pentru victimele dramei, iar primul ministru Bettino Craxi a declarat că nu ar fi fost de acord cu disputarea meciului în condițiile date.

Guvernul belgian a denunțat „dezlănțuirea incalificabilă a suporterilor englezi"... „Ceea ce trebuia să fie o sărbătoare sportivă s-a transformat într-o dramă atroce din cauza cîtorva sute de huligani care nu-și au locul pe stadioane", se spunea în declarația oficială a guvernului belgian.

Margaret Thatcher, primul ministru al Marii Britanii, a declarat la sfîrșitul unei ședințe a „cabinetului restrîns" la care a fost discutată drama de pe stadionul belgian : „Vreau să-i cunosc pe vinovații actelor de violență și să-i trimitem în fața justiției". În paranteză fie spus, nu știu dacă doamna Thatcher a reușit să-i cunoască pe criminalii de pe „Heysel", fapt este că peste tot ce a fost acolo, dar mai ales peste tot ceea ce ar fi trebuit să urmeze, s-a așternut liniște. Tăcere. Se pare că s-a putut concepe ceea ce partidul laburist (de opoziție) susținea în declarația publicată pe marginea evenimentelor tragice de la Bruxelles, că nu se poate concepe : „Ca niște persoane

Membri ai Frontului Național, participanți la masacrul de pe stadionul „Heysel" demonstrînd la Liverpool : „Evenimentele de pe stadionul din Bruxelles le-am planificat dinainte !"

11 mai 1985. Stadionul „Bradford F.C." Spectatori cu hainele în flăcări caută să se salveze...

care — chiar involuntar — s-au făcut vinovate de omucidere să poată veni în liniște acasă, să doarmă la casele lor iar a doua zi să plece la lucru (dar toată lumea susține că sînt șomeri, domnilor !) ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic".

Juan Antonio Samaranch, președintele Comitetului Olimpic Internațional, a declarat : „Ceea ce s-a întîmplat pe stadionul „Heysel" reprezintă una dintre cele mai triste și mai șocante pagini din istoria sportului. Seara de ieri de la Bruxelles trebuie să constituie punctul de plecare spre o etapă nouă. În calitate de președinte al C.I.O., consider de datoria mea să spun că pe măsură ce am vorbit tot mai mult despre problema huliganismului și vandalismului în sport, am făcut tot mai puțin. Pasul hotărîtor de acum încolo trebuie să-l facă guvernele. Sîntem siguri că așa se va întîmpla. Dacă nu, viitorul sportului va fi amenințat din temelii".

O declarație semnificativă — un deget pe rană — a făcut Marita Wagner, deputată în Parlamentul de la Bonn din partea „verzilor" (ecologiști). Ea a declarat : „Cauza agresivității de pe stadioanele de fotbal occidentale trebuie căutată în lipsa de perspectivă și pierderea identității în primul rînd ale tineretului cuprins de șomaj. De pildă la Liverpool, de unde au venit majoritatea scandalagiilor care se fac răspunzători pentru masacrul de pe stadionul din Bruxelles, șomajul reprezintă 40% din totalul tinerilor apți de muncă. Această situație îi pune pe tineri în fața următoarei alternative : pe de o parte au nevoie de independență și libertate de a hotărî, pe de altă parte sînt dependenți materialiceşte de părinții lor sau de instituții de stat. Întîlnirile de fotbal de la sfîrșitul săptămînii constituie pentru ei un prilej de eliberare de agresivitatea adunată în cursul săptămînii, devin unicul sens al vieții lor. ...Răspunderea pentru scandalurile de pe gazon revine nu numai organizatorilor, dar și factorilor politici și economici ai societății capitaliste, care nu numai că admit negustoriile din fotbal, dar le și finanțează."

Managerul lui F.C. Liverpool

Presa mondială a reacționat vehement la asasinatele comise pe stadionul din capitala Belgiei. Aducem cîteva exemple.

„La Republica" din Italia : **„Sărmană Europă, ți-a fost dat să trăiești și halucinația de la Bruxelles. Un grup compact de bețivi englezi, în loc să aștepte cu nerăbdare finala, ne-au oferit un masacru care nu are asemănare în întreaga istorie a sportului. Dacă acesta este viitorul fotbalului, este mai bine să închidem de pe acum porțile stadioanelor. Mîine va fi prea tîrziu."**

„Corriere della Sera", Italia : **„În care cont vor fi trecute viețile ucise în peluzele stadionului din Bruxelles ? Cine și cum va explica mamelor, soțiilor și copiilor că cei dragi lor nu se vor mai întoarce niciodată ? Plecaseră doar la un meci de fotbal, nu ? A venit vremea ca loviturile de pedeapsă și cartonașele roșii să fie arătate nu doar celor care încalcă normele sportive, dar și celor care nu recunosc regulile de convieţuire umană, existența umană, dreptul aproapelui la viață."**

„Il Tempo", de asemenea din Italia : **„Adio, fotbal ! Vremurile tale frumoase țin acum iremediabil de trecut. Nici mîine, nici poimîine nu te vei mai putea reîntoarce la înfățișarea ta cu care ne-ai făcut viața mai frumoasă atîtea și atîtea decenii..."**

„Daily Mirror", Anglia : **„Am dat lumii fotbalul. Acum, așa zișii suporteri ai lui Liverpool ne-au adus o rușine națională. Dacă nu se vor lua măsuri drastice, imediate, putem aprecia că**

Stadionul Heysel. Poliția a sosit, ca de obicei, prea tîrziu...

Juventus Torino cucerește Cupa Campionilor Europeni

Bruxelles-ul a devenit Waterloo-ul fotbalului nostru".

„The Times", Anglia: „Atunci cînd indivizi beți și mascați aruncă pe stadion cu bare de fier, obiecte arzînd și sticle, atunci cînd o mulțime de 58 000 oameni, într-o atmosferă dominată de groază, de ură și insulte asistă la un meci în numele căruia au fost uciși oameni, un asemenea sport nu are nici o rațiune."

„Quotidien de Paris", Franța: „De-acum nu ne mai batem pentru idei, ci pentru o minge. Iată unde a ajuns societatea burgheză."

„La Matin de Paris", Franța: „Scenele repetate de război de pe terenurile de fotbal sînt o mostră a stadiului societății noastre. Barbaria de pe stadioane este o dovadă că în orașele noastre, aparent bine păzite de poliție, mocnește focul violenței. Tineri fără un loc de muncă se string în bande cu scopul de a bate și, în cele din urmă, de a ucide."

Agenția France Presse: „Drama de pe stadionul din Bruxelles dezvăluie un rău mult mai profund: huliganismul a devenit o realitate socială."

9. MĂSURI

rama de pe stadionul „Heysel" nu putea să rămînă fără urmări. În Belgia, o comisie parlamentară a cercetat cauzele dezastrului elaborînd un raport din care nu se prea înțelege cine a fost de vină. În același timp, un grup de lucrători ai poliției belgiene s-au deplasat la Liverpool pentru a prezenta colegilor lor din acest oraș imagini filmate și fotografii făcute la locul cataclismului, sperînd ca în felul acesta să fie arestați vinovații.

Recunosc, sînt depășit total de această măsură! Nu înțeleg în ruptul capului de ce poliția belgiană îi caută **acum,** la Liverpool, pe criminalii care au ucis oameni nevinovați, la Bruxelles, în

luna mai? De ce nu i-a arestat la Bruxelles, pe stadion sau în preajma lui? Am înțeles că poliția avea consemnul să nu-i provoace pe suporterii celor două echipe, dar din moment ce aceștia deveniseră criminali, consemnul nu-și mai avea rostul. Nici rațiunea de a fi respectat.

Mai mult pentru liniștirea spiritelor, o Comisie de punere sub acuzare din Bruxelles a făcut că compară în fața ei, 7 britanici și 4 italieni arestați în zona stadionului. Dar ei nu sînt acuzați de omucidere, ci de nesupunere față de forța de or-

dine, distrugeri materiale și furturi !

De notat că poliția belgiană nu a arestat încă pe nici unul dintre huliganii care au curmat 38 vieți pe stadionul „Heysel".

Primul ministru al Marii Britanii, Margaret Thatcher, a declarat că „pentru ca fotbalul să supraviețuiască, ca sport, sînt necesare schimbări fundamentale." Guvernul britanic intenționează (pînă acum totul a rămas la stadiul de intenție) să prezinte un proiect de lege prin care se interzic băuturile alcoolice în jurul stadioanelor și în interiorul acestora iar împuternicirile poliției vor fi sporite. Pe unele stadioane vor fi instalate circuite de televiziune interioare pentru urmărirea comportării suporterilor. Se preconizează, de asemenea, instituirea de legitimații de membru al diferitelor cluburi.

Măsuri asemănătoare — dar puse în practică — au fost adoptate de autoritățile italiene.

Comitetul Executiv al U.E.F.A. a hotărît suspendarea pe o perioadă nedeterminată a cluburilor engleze de fotbal din toate competițiile europene și aplicarea de sancțiuni deosebite lui F.C. Liverpool. Sancțiunea se referă și la meciurile amicale, dar ocolește echipa națională.

Cît de hotărîtă este Federația engleză de fotbal să curme radical huliganismul de pe terenurile de fotbal ne-o dovedește următorul exemplu : această Federație a înaintat un protest oficial cu privire la drastica sancțiune dictată. Domnii de la Federația britanică de fotbal au adus și argumente în sprijinul protestului lor : în cursul anului 1984 echipele engleze de fotbal au participat la 63 turnee în străinătate și la 160 meciuri amicale și nu au dat naștere la nici un incident.

Se vede treaba că Federația engleză are un documentarist sub orice critică. Să le reamintim cîteva meciuri la care englezii **au dat naștere la incidente** în anul 1984 : la 9 mai 1984, meciul Anderlecht și Tottenham Hotspur ; la 30 mai 1984, meciul F.C. Liverpool (din nou huliganii lui „Liverpool" !) și A.C. Roma. Publicăm, pentru documentarea celor de la Federația engleză, și instantaneul cu grupul de huliganii englezi urlînd... pașnic la Paris în timpul unui meci între două echipe franceze.

10. RUȘINEA ANGLIEI

otul a început de aici", așa ar trebui să stea scris pe o placă neagră ce ar trebui fixată pe gardul de sîrmă dintre sectoarele X și Y ale stadionului „Heysel" din Bruxelles.

Dacă gardul acela fragil ar mai exista...

Din păcate el nu mai există. L-au luat cu asalt huliganii străini în noaptea aceea de groază de 29 mai 1985, mai înainte ca Juventus Torino să fi învins pe F.C. Liverpool cu 1 : 0, în clipele acelea care au îndoliat Italia și a cernit inimile a miliarde de oameni cinstiți de pretutindeni. În momentele acelea de neiertat cînd criminalii de peste Canal au avut grijă ca scorul în „întîlnirea" lor cu tifoșii italieni să fie — la morți — 33 : 1 !

Într-o altă „noapte a cuțitelor lungi", cînd alți tineri din Liverpool au devenit rușinea Angliei. Rușinea lumii.

Nene

CREIERUL

între cunoaștere și enigmă

Cele trei camere ventriculare (după Albertus Magnus, 1506)

Încercările minții umane, începînd încă din zorile omenirii pînă la calculele ce au făcut posibilă traiectoria navei spațiale „Voyager", care după ani de peregrinări prin sistemul nostru solar a pătruns în alte galaxii, unde ipotetic ar putea exista inteligență apropiată celei umane, nu reprezintă în fond decît rodul funcționării celei mai subtile și sublime structuri nervoase din componența corpului omenesc, celula corticală cerebrală, nu numai cea mai nobilă dar și cea mai recentă achiziție a lungii evoluții a vieții pe pămînt.

Extrapolînd marele laborator care este creierul uman, sinapsele devenind circuite, iar conexiunile logice devenind programe, acum mai puțin de patru decenii, Norbert Wiener crea o nouă știință, cibernetica, care a influențat nu numai multe alte științe dar și viața cotidiană.

Este ciudat însă faptul că acest „aparat" complex nu este nici pe departe cunoscut în totalitate. El păstrează pe „harta" sa „pete albe", veritabile „terrae incognita", care pun încă mari semne de întrebare specialiștilor. Deci creierul, cel fără de care nu s-ar fi elucidat atîtea și atîtea enigme, își are el însuși neelucidatele-i istorii !

O istorie de acest fel o poate reprezenta relația care există, sau mai corect spus ar putea exista, între cantitatea substanței cenușii cerebrale și performanțele gîndirii umane.

Istoria cunoașterii creierului ocupă un capitol palpitant în eroica istorie a cunoașterii corpului uman.

Caracterul difuz al psihicului, distribuit după concepția indiană în întreg organismul printr-un sistem complex de canale (ida, pingala, sushuma), nu a putut fi decît rezultatul interzicerii religioase a disecției, cel mai important mijloc de cunoaștere a corpului omenesc. În alte variante filosofice hinduse, se atinge totuși regiunea topografică craniană, localizîndu-se în cinci centre stările de conștiință : frunte, git, inimă, abdomen, sferă genitală.

Conform acestei „localizări pluritopografice", diseminată în întreg organismul, se acordă rațiunii sediul frontal iar memoria și conștiința de sine își găsesc localizarea în cord.

Aristotel, de bunăseamă nu văzuse, dar mai ales nu disecase un creier adult, de aceea acordă sistemului nervos doar rolul de a elimina excesul de căldură produs de inimă și plămîni.

Ideea răspîndirii sufletului în corp și-a găsit adepți de-a lungul mai multor secole, printre ei numărîndu-se anticii stoici și gînditorii din secolul al XVII-lea. În „Tratatul despre suflet" (1745) La Mettrie comentînd ideile stoicilor și deopotrivă pe cele ale lui Claude Perrault — medic, arhitect, autor al coloanelor Louvre-lui, sprijinitor al ideii răspîndirii sufletului în corp, deoarece segmentele acestuia au nervi — afirmă că „sufletul nu simte chiar în locul unde el crede că simte" referindu-se la senzațiile fantomă, ale amputaților, care continuă să simtă durerile în vîrful degetelor membrului dispărut. El sesizează „avant la lettre" efectul persistenței pe creier a unei porțiuni din imaginea propriului corp, păstrată în ciuda mutilării fizice.

Dacă ar fi să ne întoarcem la gîndirea Stagiritului, trebuie să arătăm că mai clarvăzător, mai anticipativ, în domeniul localizărilor cerebrale s-a dovedit a fi Alcmeon din Crotona, care acreditează ideea conform căreia fiecare modalitate senzorială își are zona sa de proiecție specifică la nivel cerebral.

Într-o epocă apropiată lui Alcmeon, Hipocrate consideră fără rezerve creierul „cel mai important organ al corpului".

Dacă ideea conform căreia creierul este organul de referință începe să capete contur, localizarea topografică a sediilor unde se derulează cele mai de seamă momente ale gîndirii umane se accentuează.

Marele medic al Romei antice din secolul al II-lea al erei noastre, Claudius Galenus, ale cărui păreri vor influența și întreg evul mediu, credea că senzațiile nu sînt percepute în substanța nervoasă, ci în cavitățile ventriculare ale creierului.

Un mileniu după Galenus, Guillaume de Conches distinge în creier trei camere (ventriculi) pe care sub impresia navigației îi descrie ca aflîndu-se la prova, la mijloc și la pupa. În prima cameră, fantastică, vizuală, sufletul vede și imaginează. Camera din mijloc este logistică, adică rațională. Aici se petrece discernămîntul. Camera de la pupa este memorială, servind sufletului să-și exercite memoria.

Patru secole mai tîrziu, în 1523 — Leporeus acceptă și el ventriculii, menținînd amplasamentele : anterior va găzdui phantasia și imaginația, la mijloc cogitația și aestimatia, iar posterior va fi cantonată memoratia.

Cu toată influenta sa răspîndire peste milenii, concepția galenică a sufletului ventricular, nu poate încă înlătura cu desăvîrșire ideea mai veche de secole, aristotelică, a inimii ca „acropolă a corpului și deci și a psihicului", ceea ce din punct de vedere poetic nu este deloc de neglijat...

De-abia în secolul al XVII-lea, prin osteneala lui Pierre Gassendi, substanța cerebrală cunoaște primele localizări. După expresia lui Marx și Engels, din „Sfînta Familie", Gassendi a fost primul care prin materialismul său a intervenit împotriva dualismului cartezian, care de altfel va influența marile spirite ale artei și culturii. Era imposibil ca Descartes să nu influențeze pe oamenii de cultură. Între cei aflați în dilemă se numără și Shakespeare după cum o spune în „Negustătorul din Veneția".

„Dacă știi, la spune, spune :
Unde, unde șade dorul ?
Oare șade el în piept ?
Oare șade-n creștet drept ?"
(act. III, Sc. 2, trad. G. Galaction)

P. Gassendi îl va influența pe J.B. Molière, care pomenește însă adesea și de Descartes în „Femeile savante".

Beliza : „Dar spiritul și trupul sînt una,
dragă frate ;
Savanta lume însă cuvîntul și l-a spus :
E spiritul, nu trupul în viață mai presus
Și prima noastră grijă, suprema năzuință
E să-l nutrim cu sucul ce-l stoarcem
din știință"
(trad. N. Cassian)

La Fontaine nu va fi nici el scăpat de mrejele ideilor în legătură cu rațiunea, stabilind ierarhia dezvoltării într-una dintre fabulele sale „Cei doi șobolani, vulpea și oul", unde se analizează comportamentul complex al celor doi șobolani, care reușind să salveze un ou din fața unei vulpi, ilustrează aderarea autorului la ideea filiației formelor gîndirii animale și umane, în timp ce pentru Descartes animalele reprezentau simple automate, ca să ne exprimăm printr-un termen curent uzitat astăz, „programate".

„Și stelele ce-n slavă pierdute gravitează
au cine le-ndrumează ?
Vrun înger stă de veghe în fiecare astră
Un duh străin conduce mașinăria noastră.
Impresia se-njgheabă. Dar cum ? N-avem
habar !
Mereu ne vom izbi de cîte-un „dar".
Doar în Divinitate ne-nvrednicim de har...
Habar n-avea de astea, nu-i vorbă, nici
Descartes
și nici nu văd hotare, aici, ce ne despart.
Desigur, în jivine (citate ca exemplu)
Nu intervine duhul. (Doar omu-i este templu!)
Jivinelor se cade, de aceea să le dau
Un punct în plus pe care nici plantele nu-l au,
cu toate că, se știe, și plantele respiră".
(trad. A. Tita)

Contemporan cu Gassendi — Thomas Willis, va rămîne în istoria anatomiei prin descrierea poligonului asterial ce înconjoară șaua turcească a osului sfenoid și prețioasa ei încărcătură, hipofiza. El are meritul de a deveni pionierul modelării experimentale a studiului psihicului uman, prin studiul pe animal al proceselor psihice elementare. După combaterea ideii

Localizarea funcțiilor psihice (după Leporeus, 1523)

carteziene, care crea o veritabilă prăpastie între om și animal, la Willis imaginația și memoria părăsesc camerele de la prova și pupa, pentru a fi localizate pe acele accidente de relief care desenează creierul uman.

Marele gînditor, eruditul Dimitrie Cantemir, în a sa „Istorie hieroglifică" dezvoltă ideea derivării gîndirii din simțuri.

Cu excepția lui Gassendi și Willis care localizează memoria în „pliurile" creierului, deci în circumvoluțiile sale, alți mari gînditori vor evita sistematic scoarța. Așa se face că Des-

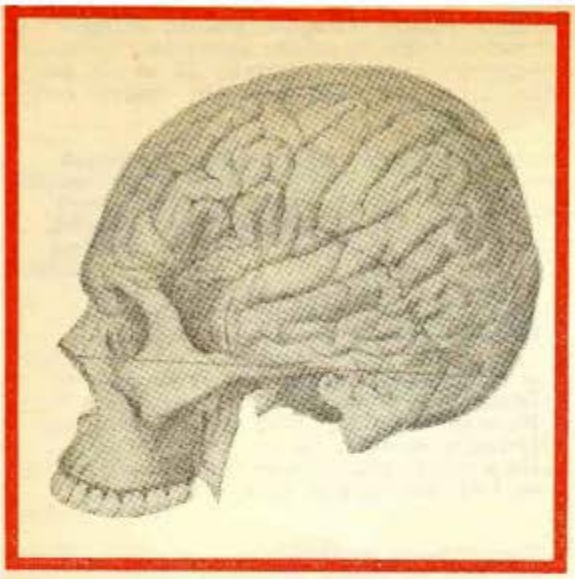

cartes preferă epifiza, în timp ce La Mettrie, preferă în locul substanței cenușii, substanța albă, topografic situată la nivelul corpului calos, plasat în marea fisură interemisferică.

Adevărata față a proceselor ce se petrec în emisferele cerebrale încep a fi studiate de Secenov și Pavlov prin binecunoscutele lor experiențe neurofiziologice, apoi de către Penfield care a efectuat studii neurofiziologice în timpul operațiilor pe creier, în timp ce analiza cu metode directe și înregistrarea modificărilor directe ale materiei gînditoare are numai o jumătate de secol.

Ideea căutării conexiunilor sugestiv-explicative între substanța și structurile cerebrale pe de o parte, iar pe de altă parte performanțele intelectuale, deși a interesat dintotdeauna, și-au făcut loc greu. Există de aceea un mare semn de întrebare pus cînd este vorba de relația posibilă între greutatea creierului și inteligență, dintre structura sa intimă și gradul de potență intelectuală.

În mod obișnuit scoarța cerebrală are o grosime variabilă cuprinsă între 1,25—4 mm, o suprafață totală medie de 150 000—220 000 mm², un volum variabil cuprins între 450—500 cm³, stratificată în 6 nivele, ascunzînd în grosimea ei circa 14 miliarde de celule, din care utilizăm într-o viață 3—5 miliarde...

Creierul are la adult o lungime de 17 cm, o lățime de 14 cm și o înălțime de 13 cm. La vîrsta de un an greutatea creierului se dublează de două ori și jumătate față de naștere, pentru ca la 6 ani să ajungă la 85% din greutatea medie, de 1 380 g, a adultului.

Separate de marea fisură interemisferică, cele două emisfere cerebrale dintre care emisfera dreaptă este mai grea ca cea stîngă, sînt brăzdate la exterior de o serie de șanțuri, care separă porțiuni reliefate denumite circumvoluții cerebrale. Acest tip de elemente anatomice apar pe măsura ridicării în scara zoologică și culminează, prin bogăția și varietatea lor, la om.

Animalele cu o scoarță cerebrală netedă, fără depresiuni și reliefuri adiacente, sînt cuprinse în categoria lisencefalelor, în opoziție cu girencefalele, animalele cu o scoarță încrețită.

Și cum ontogeneza reprezintă istoria rapidă și prescurtată a filogenezei, această fază lisencefalică va fi întîlnită și la fătul uman, care se va afla în această stare pînă la sfîrșitul celei de-a patra luni de viață intrauterină. Cele dintîi șanțuri care vor apare, vor fi și cele mai importante din configurația creierului uman, șanțul lateral Sylvius și șanțul central Rolando, existînd și nenumărate alte șanțuri mai mari sau mai mici, ceea ce conferă creierului uman maximum de suprafață în minimum de volum.

Poate de aceea profesorul clujean de anatomie, eruditul Victor Papilian, scriitor, animator al vieții culturale, director al teatrului și Operei clujene, își va fi ales pseudonimul scriitoricesc : Silvius Rolando.

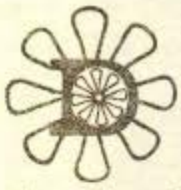

ar să vedem, desigur succint, ce s-a făcut în domeniul cercetării care ar putea lămuri întrebarea și ar da răspunsul dacă există o legătură între greutatea creierului și gradul de inteligență, un interes deosebit fiind arătat minților excepționale ale oamenilor de geniu. Se ridică multiple probleme în această direcție, deoarece nu s-au putut studia decît unele creiere ale unor

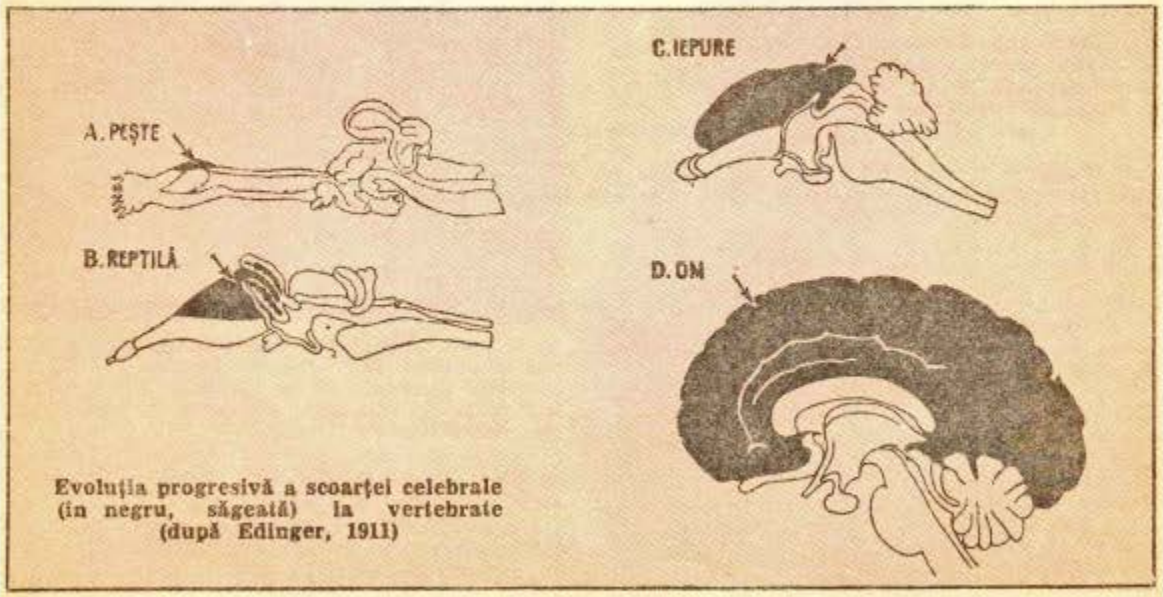

Evoluția progresivă a scoarței celebrale (în negru, săgeată) la vertebrate (după Edinger, 1911)

personalități ale tehnicii, științei, culturii, politicii, artelor.

Pe de altă parte nu toate studiile au fost temeinice și nu tuturor li se poate acorda suficient credit.

Între cei ce au demarat în problema despre care ne ocupăm trebuie să începem cu Rudolf Wagner, profesor la Göttingen, care după ce studiază circa o mie de creiere umane, publică cu cîțiva ani înainte de moartea sa, între 1860—1862, mai întîi o lucrare intitulată „Studii preliminare asupra morfologiei și fiziologiei științifice a creierului uman", urmată imediat de o alta care se ocupa de „Deosebirile tipice ale circumvoluțiilor emisferelor și știința greutății creierului, ținînd cont de configurația creierelor oamenilor inteligenți". Deci exact despre ceea ce vorbeam mai înainte, relația greutatea creierului—inteligență.

Două decenii mai tîrziu, în Franța, Le Bon studiind de data aceasta capacitatea și nu greutatea, deducînd că la o capacitate mare craniană, corespunde un creier mare, el determină capacitatea cranială a unor piese anatomice recoltate de la 42 de personalități, unde constată la 7 dintre acestea o depășire a limitei superioare de 1 900 cmc. Totuși pentru oameni de mare talent ca Boileau capacitatea cranială este numai de 1 690 cmc, la Descartes numai 1 700 cmc, în timp ce craniul medicului Fr.J. Gall, cel care întemeiase frenologia, știință care se străduia să ofere studierea facultăților sufletești prin palparea cutiei craniene avea 1 692 cmc.

Continuînd cercetările lui Wagner, care enunțase părerea greutății sporite în cazul creierelor oamenilor de marcă, creiere care s-ar afla în cutii craniene mai voluminoase, care să cuprindă emisferele cerebrale mai voluminoase, și un lob frontal mai dezvoltat, Gustav Magnus Retzius anatomist și antropolog suedez, în lucrarea sa „Creierul uman" studiază creierul lui Turgheniev, Gambetta, Sonia Kowalewski, Bunsen, Momsen, Mendeleev, Bechterev, el însuși participant la marea epopee a studierii sistemului nervos central.

Din păcate creierul care a gîndit genial poezia, creierul lui Mihai Eminescu, nu a putut fi studiat datorită unor greșeli banale făcute de savanți care-l admirau și-i prețuiau opera. Ironia soartei, creierul marelui poet nu a putut fi studiat temeinic dintr-un viciu de recoltare, de transport și de conservare. El va rămîne pentru totdeauna o istorie neelucidată.

Eminescu audiase la Viena cursurile lui Hyrtl, marele anatomist, E. Brücke distinsul fiziolog și în egală măsură era interesat de cursul de medicină legală ținut de profesorul Gatscher, în toate aceste discipline, studiul creierului avînd un rol central, ca și o mare aplicație teoretică și practică. De altfel, în caietele sale, Eminescu nota definind creierul drept „baterie galvanică a organismului".

Ilustrul neurolog Gh. Marinescu, căruia la sugestia lui Victor Babeș i se dăduse spre studiu creierul lui Eminescu nota : „Creierul mi s-a adus într-o stare de descompunere, care nu permitea un studiu fin al structurii circumvoluțiilor. Putrefactiunea era datorată căldurii celei mari și probabil fiindcă s-a scos prea tîrziu după moarte. Creierul este într-adevăr voluminos cu circumvoluțiile bogate și bine dezvoltate". Atît știm despre creierul marelui poet.

Apoi tot același savant nota trist, dar plin de adevăr pentru eșecul în cazul Eminescu : „oamenilor mari să li se analizeze în mod amănunțit organele principale și caracterele biotipologice. căci numai astfel putem să ne dăm

Masca mortuară a lui Eminescu

seama de biologia și arhitectura talentului și geniului".

În capitolul „de la Hașdeu cetire", din ale sale „Cugetări despre viață", Bogdan Petriceicu Hașdeu, marele gînditor, eruditul și neobositul cărturar al cărui creier a fost fără îndoială o piesă anatomică care ar fi meritat să fie studiată, dar care a avut soarta atîtor și atîtor creiere ilustre, nota : „Nu în volumul și nu în greutatea unui creier reședе puterea lui, ci într-un element nemăsurabil și neponderabil, căruia puțin îi pasă de mărimea căpătînei."

Despre un creier, și despre arta sa, aparținînd tot unui om celebru scrie Victor Hugo într-o însemnare din 19 mai 1838, cu care deschide de altfel volumul său „Choses vues" :

„Pe strada St. Florentin se află un palat și un canal... Întocmai ca un păianjen în pînza sa, stăpînul palatului atrăsese și prinsese succesiv eroi, gînditori, oameni ilustri, cuceritori, regi, principi, împărați, pe Bonaparte, pe Sieyès, pe doamna de Staël, pe Chateaubriand, pe Benjamin Constant, pe țarul Alexandru al Rusiei, pe Wilhelm al Prusiei, pe împăratul Francisc al Austriei, pe Ludovic al XVIII-lea, pe Louis Philipe, adică toate mușteie aurii și strălucitoare, care bîzîie în istoria ultimilor patruzeci de ani.

Întreg acest roi scînteietor, fascinat de privirea profundă a acelui om, a trecut rînd pe rînd pe sub porticul întunecat, pe al cărui fronton stătea scris : reședința Talleyrand.

Ei bine, alaltăieri, 17 mai 1838, acest om a murit. Au venit medicii și l-au îmbălsămat, după preceptele egiptene, scoțîndu-i măruntaiele și bineînțeles goiindu-i țeasta de creier. După ce l-au transformat pe prințul de Talleyrand într-o veritabilă mumie, țintuită într-un coșciug tapisat cu satin alb, s-au retras, lăsînd pe masă creierul, acest creier care gîndise atîtea lucruri, care inspirase atîția oameni, care înălțase atîtea edificii, care condusese două revoluții, care înșelase douăzeci de regi, care uimise o lume întreagă.

După plecarea medicilor, în încăpere a intrat un valet. Văzînd creierul părăsit pe masă își spuse : „Au uitat asta ! Ce să fac oare ?" Într-o clipă și-a amintit, că pe stradă se află un canal. A luat creierul și i-a dat drumul pe gura canalului. FINIS RERUM."

Vestitul „schelet meditînd" din cartea lui Vesalius: „De humani corporis fabrica" poartă inscripția: „Vivitur ingenio caltera mortis eruni". El apare și în „Epitome" cu inscripția „Solvitur omne decus leto, niveosque per artus it stygius color et ferma populatur nonores"

Să reluăm deci șirul cercetărilor în acest domeniu captivant.

În 1924, Maurer, directorul prestigiosului institut de anatomie din Jena, publică rezultatele sale privind studiul creierului naturalistului E. Haeckel, căruia îi găsește o greutate de 1 575 g la vîrsta de 85 de ani, indicînd și o serie de alte date obținute prin metode indirecte, adică prin studiul cutiilor craniene și deducția greutății obținînd astfel date privind creierul lui Crowwell, 2 233 g (! !), Georges Cuvier, 1 861 g, 1 867 g pentru Byron, matematicianul Gauss (78 ani) — 1 492 g, în timp ce unui alt matematician, Dirichlet, cu 24 de ani mai tînăr, i se găsește o greutate a creierului de 1 520 g, iar celebrului fizician Helmholtz, de fapt și el medic, căruia, între altele fie spus, Eminescu îi frecventase cursul în perioada-i vieneză, doar 1 440 g.

În 1926, un anatomist sovietic B. Hindzé, consideră că excelența intelectuală este bine exprimată în vascularizația cerebrală și variabilitatea arterelor cerebrale, corelat cu diametrul, numărul și lungimea vaselor mijlocii și mici topografic situate în diferitele zone cerebrale.

De fapt, înainte de lucrările de angioarhitectonică cerebrală ale lui Hindzé, apăruse la Viena o lucrare a profesorului psihiatru Constantin Von Economo (1876—1931), născut pe malurile Dunării noastre, la Brăila, care împreună cu Koskinas, dezvoltau de-a lungul a 900 de pagini subiectul „Citoarhitectonicii creierului adultului".

El introduce termenul de „creier de elită" atrăgînd atenția asupra faptului că suprafața cerebrală este mai importantă decît greutatea encefalului, și că 2/3 din scoarță este ascunsă de către șanțurile dintre circumvoluțiuni. În favoarea acestei idei, cît se poate de valabile astăzi, pledează creierul lui Anatole France care cîntărea doar 854 de grame, dar era lucrat cu finețea unei bijuterii, unele șanțuri avînd o adîncime de 35 de milimetri.

Economo menționează și lucrările soților Cecilia și Oskar Vogt, care au studiat creierul lui Lenin, unde s-au găsit remarcabile particularități citoarhitectonice.

În 1951 în cadrul Institutului de Endocrinologie din București, a fost studiat creierul filosofului de renume P.P. Negulescu, datele nefiind însă comunicate.

Nu putem încheia fără a arăta că, la începutul secolului nostru, renumitul fizico-chimist Wilhelm Ostwald, propune întemeierea unei geniologii, știință interdisciplinară avînd în vedere biologia ca și particularitățile biografice ale marilor personalități, știință care să se ocupe de creativitate.

Istoria neelucidată a „materiei care gîndește" rămîne în continuare plină de neprevăzut și speranță, de realizări și greutăți peste care nu se poate trece, de experimente și idei temeinice izvorîte din ele, de concepte valabile sau infirmate de viață sau de cuvînt. Căci așa cum scria cel ce l-a creat pe „Faust" :

„Aflați că, pentru ceea ce nu înțelegem
Nici azi, nici peste-o săptămînă,
Un lucitor cuvînt avem la îndemînă...
Unde conceptele se-ntîmplă să lipsească,
Se-nființează, la dorință, un cuvînt."

Florin Colonaș

JURNALUL unui CASCADOR

Ultimele însemnări ale lui Aurel Gruşevschi

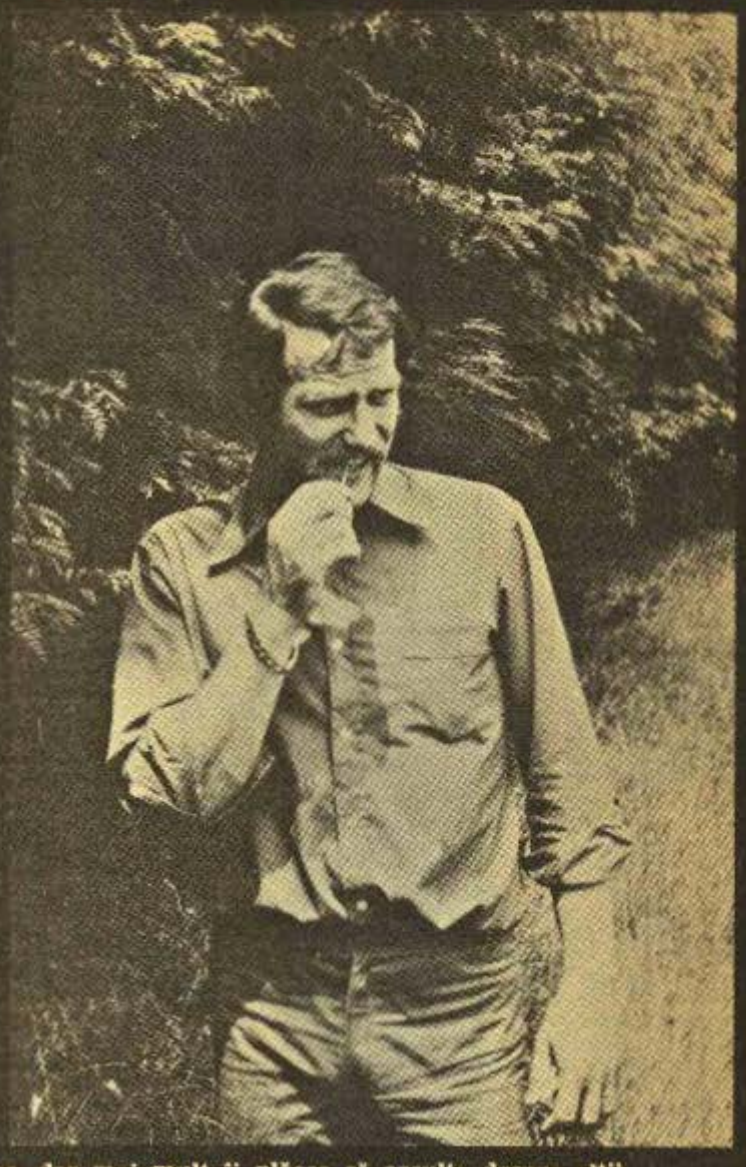

O BĂTAIE DE INIMĂ

Gruşevschi, Gruşa, cum i se spunea — pentru că el nu avea nici o legătură cu prenumele său, Aurel — era un bărbat înalt, blond, cu ochii mai mult verzi decît albaştri. Spre deosebire de atîţia alţii, ştia să rîdă încă din copilărie. Cînd era trist, ori melancolic semăna cu un mesteacăn alb cînd plouă seara, sub un felinar. Îi plăcea să vorbească despre sine, dar mai mult îi plăcea să asculte despre alţii. Începuse să-i placă să şi scrie şi nu scria rău deloc. Cînd l-am cunoscut scria chiar bine. Recunosc aceasta nu din vreo slăbiciune — acum unde e Gruşa lumeştile nu mai au nici un fel de importanţă.

Ultima dată l-am văzut după vernisajul expoziţiei de tapiserie a soţiei lui, Daniela. Eram gălăgioşi, desigur, dar nu într-atît încît să-i facem pe vecini să-şi ia lumea în cap. Şi totuşi unul dintre ei (unul dintre puţinii vecini, pentru că atelierul era într-o casă cu curte), dacă mi-aduc bine aminte un bătrîn, a spart un geam. Am crezut atunci că Gruşa îl va face fărîme, însă, nu, el bunul, blîndul cascador a surîs şi l-a chemat înăuntru. „El a spart numai un geam — doar n-o să-i sparg cu capul pentru asta". Ce am vrut să spun? De obicei, unele meserii „mai bărbăteşti", între care şi aceea de cascador, presupun, chiar dacă nimeni nu recunoaşte, mai multă violenţă decît altele. Mulţi dintre cei care le practică ştiu asta şi se poartă ca atare. Faţă de ei Gruşa era cel mai blînd om pe care l-am cunoscut, cel mai puţin dornic de a face rău cuiva. De aceea, cît a trăit a făcut numai bine. Numai lui, o singură dată şi-a făcut rău. Şi atunci a murit.

O bătaie de inimă ca o bătaie de aripă.

Iulian Neacşu

DOUĂ CAMIOANE DE NISIP

AUREL GRUȘEVSCHI

ra un început de toamnă caldă și ne întorceam de la Buftea cu un „Ford Cortina" cam vechi, cu tabla ruginită, pneuri uzate și toată povestea asta pe care vreau să v-o spun e teribil de tristă.

Era mașina unui prieten din copilărie, de fapt fratele prietenului meu, îl ținusem în brațe cînd era mic, îi făcusem zmeie și crescuse pe lîngă noi, acum la volan m-a rugat să-l las pe el.

— Tu ai condus și pînă aici, lasă-mă pe mine acum și pe urmă conduci numai tu.

L-am lăsat și, Doru Dumitrescu, coleg de-al meu, ridică de pe podea o centură de siguranță murdară și călcată în picioare.

— Dacă tot le ai, de ce nu le folosești ? Lucian a dat din umeri : Nu le-am folosit niciodată ; au rămas de la fostul proprietar.

Pe la „Doi cocoși" a început ploaia și după nici cinci sute de metri mașina a început să derapeze lateral, așa din senin, spre șanțul din dreapta, a tras volanul brusc spre stînga și derapajul s-a inversat iar din față venea un camion.

Îmi mai aduc aminte zgomotul de tablă izbită, fiare răsucite, parbrizul pocnind și cam atît.

Lucian a murit. Inginerul de sunet Tiberiu Borcoman, care era în față, a stat șase luni în spital, iar Oscar, regizor, bun prieten cu care am făcut o grămadă de filme de protecția muncii, a stat trei săptămini la „Urgență", vomind continuu, fără să-și poată reveni. Eu mi-am revenit după aproape o oră.

Am fost întrebat cît avusesem la oră în momentul cînd mașina a început să derapeze și am spus că aproape 70, dar eu credeam că 90. Asta pentru că nu-mi imaginam cum ar fi putut la 70 să se distrugă în halul ăsta o mașină. Arăta îngrozitor. Văzînd-o, nu-ți puteai imagina că a scăpat cineva dinăuntru.

Pe urmă am citit rezultatele unor teste făcute de „Volvo" și nu le-am crezut. Spuneau că o coliziune frontală la 60 km. pe oră este în proporție de 98 la sută fatală pentru pasagerii din față. Nu poate să fie adevărat, mi-am spus ; am căzut de cîteva ori cu motocicleta la peste 70 km. pe oră și odată la peste 100.

Eram cu Țeavă și mergeam la o filmare, ploua și băgasem benzină de avion și mi-a calat motorul și n-am pățit nimic, dar absolut nimic. E adevărat, mă gîndeam eu, că la o coliziune frontală decelerația este extraordinar de scurtă, dar ce naiba, la 60 să mori ? Te propteșți bine cu mîinile în volan și gata.

Și așa, într-o dimineață, mă duc la garajul de taxiuri „Galați" unde ne pregăteau cîteva mașini pentru un film-școală comandat de ITB, făcut de regizorul Aurel Miheleș. Trebuiau ranforsate și umblat la jiglere și la aprindere să le mai învioreze un pic. Acolo dau peste toată echipa, filmau ceva cu un dispecer și regizorul mă ia și-mi arată un taxi izbit în partea dreaptă. Nu prea tare de altfel. — Vreau să intri într-un stîlp cu ea. Cît timp îți ia ca s-o pregătești ?

— Păi... zece minute, cît îi montez centurile !

— Și la ce viteză poți să faci asta ?

— Cred că la patruzeci. Dar în minte mi-am spus șaizeci, poate șaptezeci. Cît m-o lăsa atunci inima.

Îmi pregăteam bureții, centurile, mă ajuta și Albu, era cu mine, o luam cam în joacă, nu prea dădeam importanță. Am depărtat cît s-a putut scaunul și gata ; putem să filmăm ! Am ieșit din garaj și am ales primul stîlp metalic fără felinar.

— Aici.

— Perfect. Pe ce parte vii ?

— Pe mijloc.

— Cu 40, cum ne-am înțeles ?

— Patruzeci !

— Gata. Dă-i drumul !

Dar știam că are nevoie de mai mult.

Era un film în care trebuia să arate ce se întîmplă cu o mașină izbită frontal, deci trebuia stricată cît mai tare. La 40 nu se strică, mă gîndeam eu. Ba îmi era frică să nu rămînă cam întreagă și la 60.

Regizorul Miheleș e un bun pilot, dar din categoria celor calmi și prudenți, după mine chiar prea prudent.

— Motor ! La comanda asta, operatorul Aurel Tripton, un alt tip calculat și prudent, ca să nu zic fricos, a dat drumul la aparatul fixat pe un trepied și a sărit ca ars într-o parte. Am călcat accelerația pînă la fund, schimb repede a

doua, stomacul începe să se strîngă, stîlpul se apropie ca o explozie, apuc să schimb a treia, motorul urlie, apoi șocul. A fost cumplit. Am doisprezece ani de cascadorie și deja simt cînd moartea e aproape. M-a salvat centura și bafta.

Acum știu că la 60 km. pe oră, fără centură, într-un accident frontal, nu există absolut nici o șansă reală de a supraviețui.

Poate că există excepții dar n-aș vrea să fiu în pielea lor. Cutia de viteze a ajuns pe la jumătatea mașinii, motorul era praf, volanul a ajuns cu partea de sus în tavan iar partea de jos în maxilarul meu. Nu mi-am pierdut cunoștința, dar Albu zice că primele două minute nu reușeam să mă mișc normal.

De altfel, am plecat imediat la Spitalul de Urgență unde m-au cusut la gură aproape o oră și jumătate.

Acum știu că Lucian ar fi trăit dacă avea centură și mai știu că atunci nu era nevoie să avem mai mult de 70. Cînd m-am întors de la spital, regizorul arăta ca Gioconda : cu o jumătate de față ridea, cu cealaltă plîngea. Îi părea bine că scăpasem și-i părea rău că arătam cum arătam.

— Am tras o spaimă Grușa... Tot așteptam să frînezi și tu... Aia n-a fost 40, a fost pe puțin 60.

— Adevărul e că se poate și mai mult, am spus eu ca să-mi ascund vinovăția. Dar pe moment bravam.

Azi chiar cred că se poate, dar mașina să fie pregătită special pentru șocuri frontale, dar nu eu să fiu la volan, ori chiar și eu, dar să treacă cîteva luni de la povestea cu stîlpul. Deocamdată am prins frică de șocurile frontale.

La cîteva zile de la accident am continuat filmul făcînd cîteva coliziuni pe șosea, cu altă mașină condusă de Gheorghe Iosif zis Giuseppe. Acesta mă depășea, intra într-un derapaj iar eu îl izbeam în lateral spate. Nu vă puteți imagina cum mi se strîngea inima cînd îl vedeam în fața mea și trebuia să apăs pe accelerație ca să-l lovesc în forță.

Prima dublă nici n-a mers. Noroc că regizorul Mihelcș, după povestea cu stîlpul l-a chemat pe Soby la filmare. Zic : „noroc", pentru că atunci cînd lucrezi singur fără supravegherea unui consilier, ori consilierul este și executant e foarte greu să-ți dai seama de gradul de periclitate al scenei. Cei puțin eu, cînd am momente de dubiu, mă suspectez de frică, așa că atunci cînd îl am pe Soby lîngă mine lucrez aproape ca un automat, el comandă, eu execut. E drept, că pentru asta trebuie să ai mare încredere în cel care comandă.

— Grușa, îți foarte aproape de Giuseppe, nu te interesează ce se întîmplă în stînga ori în dreapta și cînd începe derapajul, îi vinezi roata din spate. Trebuie să-ți facă plăcere, Grușa ! Șocul e foarte mic și trebuie să ai satisfacția că-l lovești.

— Bine !

— Mergi într-a doua, nu schimbi decît dacă e nevoie cînd începe derapajul, turezi la maximum și-i vinezi roata.

Întotdeauna mi se întîmplă așa cînd lucrez cu Soby : mi se fixează pe creier ca pe o bandă de magnetofon indicațiile lui și execut automat aproape peste posibilitatea mea de a reacționa în alt fel.

— Motor ! Mașina lui Giuseppe, în față, s-a depărtat un pic, turez, sînt în spatele lui, aproape, parcă prea aproape, derapează, accelerez și stomacul mi-l simt de piatră, roata lui din spate e în dreptul farului meu, mîinile mi se blochează pe volan ca două pîrghii să primesc șocul, îl string, aud tabla pocnită chiar peste zgomotul motorului, dar nici un șoc. Ne-am zbit de portieră apoi și o fracțiune de secundă l-am văzut pe Giuseppe în dreptul meu, apoi ne-am despărțit. Cam atît.

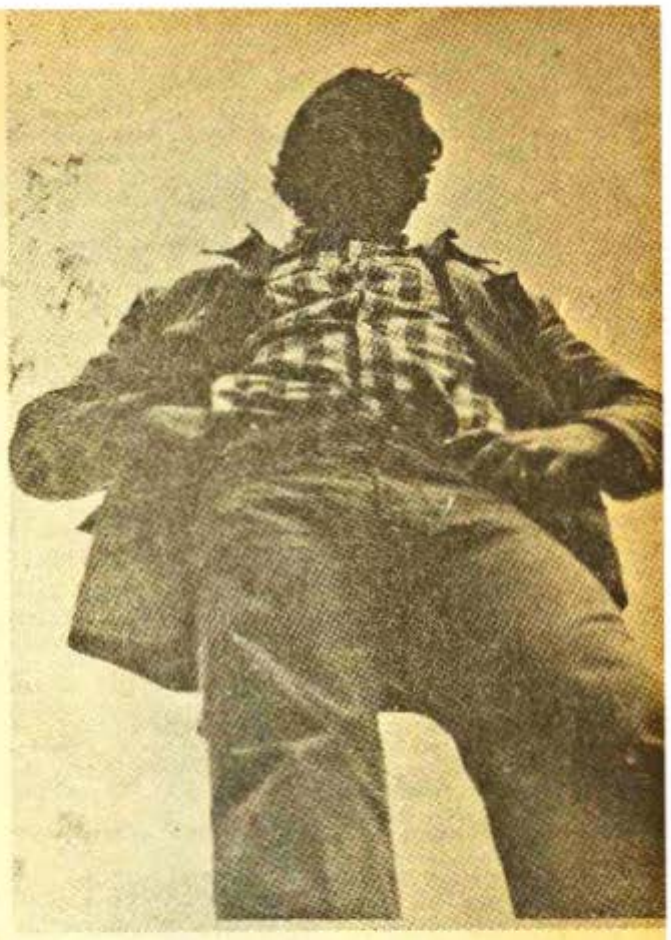

A fost un accident la aproape șaizeci de km. pe oră și n-am simțit nimic. Masca de la mașina mea puțin îndoită și radiatorul spart, tabla lui puțin îndoită și roata strîmbată.

Concluzia e evidentă : nu vă bazați pe faptul că 60 de km. pe oră pare puțin, cîteodată pot fi catastrofali, iar centura, deși e destul de incomodă, în caz de accident e salvatoare. De fapt necesitatea centurii o cunosc de mult, de cînd am început să fac cascade cu mașini și o spun la toată lumea care are chef să mă asculte, dar unii îmi răspund că nu folosește la nimic (cînd mă gîndesc cît orgoliu au să nu recunoască că nu se pricep), iar alții obiectează că în cazul unui incendiu n-or să poată ieși din mașină.

Vreau să vă spun că mașinile nu iau foc decît în filme, pentru că e spectaculos. În realitate zero, zero, zero nu știu cît la sută din mașinile accidentate iau foc. Gîndiți-vă cîte mașini incendiate ați văzut și o să vedeți că n-ați prea văzut.

Eram la „Întoarcerea lui Magelan", regizoarea Cristiana Nicolae, mai tîrziu am ajuns buni prieteni, era atunci prima oară cînd lucram împreună și voiam să-l las o impresie bună.

Era cald, cald de tot, transpiram tot timpul într-o uniformă de agent de siguranță, trebuia să intru cu o dubă de închisoare într-un gard, și acolo să fac explozie. Exploziile astea din mașini se fac într-o țeavă groasă de oțel, astupată la un capăt, iar prin capătul liber explozia se orientează în așa fel ca să nu pericliteze pe cei dinăuntru.

Numai că de data asta țeava n-a fost ancorată și s-a comportat ca un proiectil cu reacție : a spart peretele dubei, bancheta, rezervorul de

benzină, volanul, şi s-a oprit în comenzile de la podea pe care le-a strîmbat şi mi-a prins picioarele în ele. Eu eram stropit cu benzină din cap pînă în picioare, proaspăt deteriorat de explozie şi un rezervor plin gîlgîia lîngă mine. Vă daţi seama că părul din capul meu arăta ca o pisică în faţa unui buldog. Regizoarea aproape plîngea de spaimă, iar cei cîţiva cascadori cu care lucram trăgeau cu disperare de comenzi să-mi elibereze picioarele. Şi totuşi, nu s-a întîmplat nimic. Benzina, deşi arde precum ştim, nu se aprinde la izbituri, exemplu mai grav de izbire n-o să găsiţi. E adevărat că din izbitura metal pe metal mai ies şi scîntei, aşa că...

Era o noapte de septembrie, friguroasă, cu nori groşi ca de furtună şi cu un vînt constant şi puternic care-ţi fura orice lăsai jos ; haine, pălării, pachete cu mîncare. De atunci ştiu că pentru un cascador care se pregăteşte să facă o scenă cu foc, vîntul e unul din elementele cele mai importante. Din păcate, atunci încă nu ştiam.

Filmam la „Prin cenuşa imperiului" şi trebuia să sărim dintr-un vagon de marfă care ardea. Eram cu Plăviţiu şi Doru Dumitrescu şi piciorul meu era încă umflat de la o entorsă şi abia îl puteam pune în pămînt.

Umblam şontic-şontic, verificam cîlţii care erau prinşi pe vagon şi cărora urma să le dăm foc, făceam găuri cu o bormaşină în scîndurile pereţilor să-i şubrezesc, făceam orice, doar să nu stau. Mă chinuisem aproape o oră să-mi încălzesc glezna măcar atît cît să pot umbla şi dacă m-aş fi oprit, s-ar fi întepenit.

Băieţii erau bine dispuşi, nu considerau scena prea grea, trenul trebuia să meargă destul de încet, iar focul urma să fie înafara vagonului, nu înăuntru. Aproape ca o distracţie.

— Eu zic că ar trebui să ne dăm foc unul dintre noi, prea e simplu ce avem de făcut.

Era destul de îmbietoare ideea, dar nu ne gîndisem înainte şi nu aveam costume de azbest, aşa că am renunţat. Se apropia momentul filmării, eram toţi în vagon, rîdeam, un pic fals, inimile, ca întotdeauna, au pornit ga'opul bufnind sîngele în timpane : baf-baf-baf-baf, sînt formidabile inimile astea cum bat mai repede şi mai tare, chiar dacă n-ai aproape nimic de făcut, şi ochii cascadorilor, un pic ficşi, şi parcă mai mari, Doru Dumitrescu care rîde de ceva, nu mai ţin minte de ce şi mă apucă de mînă, ochii lui puţin măriţi şi ficşi, probabil ai mei la fel. Am auzit prin goarnă strigătul „motor" ! Apoi a urmat catastrofa.

Eram ca într-un furnal, bufnise focul înăuntru şi-mi arsese faţa. Plăviţiu trîntit pe burtă să reziste acolo, Doru lăsat în genunchi cu faţa în palme, focul uruia ca dintr-o pompă cu injecţie, roţile trenului clănţănind pe şine şi creierul meu care îmi urla în urechi : „n-o să rezistăm pînă în dreptul aparatului, n-o să rezistăm pînă în dreptul aparatului !"

— Afară ! Săriţi afară !

Am sărit prin uşa deschisă în partea opusă şi rostogoliţi pe terasament priveam la trenul care se îndepărta. De la aparat mi s-a spus apoi că pe dinafară aproape nu se vedea că arde. Cu greu ne-au crezut că înăuntru fusese un iad. Din cauza vîntului care bătea perpendicular pe vagon, flăcările intrau printre scînduri şi se forma un tiraj ca de pompă cu injecţie, aşa că ce mai tura-vura, am stricat o minunăţie de scenă pentru că nu ne-am gîndit să căptuşim vagonul cu plăci de azbest. De altfel, am mai spus-o şi altădată, focul e teribil de dificil de stăpînit. Trebuie să fii bine echipat şi să ai tot timpul avantajul unei mutări înainte.

Dacă a reuşit să te surprindă măcar cu o singură mutare, atunci el iese cîştigător, iar şansa de a nu ieşi accidentat dintr-un meci pierdut cu focul este foarte mică.

La „Cuibul salamandrelor", mi-am dat foc împreună cu Albu.

Abia cu cîteva săptămîni înainte, primisem scrisoarea unui prieten, cascador la Hollywood, şi-l întrebasem ce sisteme au ei pentru scenele cu foc. Auzisem că au o soluţie care arde fără să degaje temperatură. Vă transcriu aici o parte din scrisoarea lui. „Pe dracu ! Avem costume de azbest destul de bune, în care rezişti pînă la 80 de secunde, dar tot ce trece peste 60 de secunde e cu cîntec şi ieşi din el ca un cartof copt. N-am auzit nimic despre soluţii de dat pe mîini şi pe faţă. Cred că au francezii. Întreabă-i pe ei".

Pe francezi îi întrebasem înainte. N-au ! Le-am spus că am citit într-o carte a unui francez şi mi-au răspuns că e o idioţenie.

Şi vine povestea de la „Cuibul salamandrelor". O sondă care explodează şi doi oameni în flăcări care aleargă. Cerem costume de azbest, bandaje, flanele, maşini de pompieri şi aşa mai departe.

Dacă n-aţi văzut niciodată tone de ţiţei arzînd, nu vă puteţi imagina cum era acolo. Poate doar dacă vă spun că la douăzeci de metri mai încolo, s-a scorojit vopseaua pe o maşină.

După ce m-au stins, arătam într-adevăr ca un cartof copt. Mi-au scos combinezonul de azbest şi din flanelă ieşeau aburi, dar eram fericit. Ştiam că ieşise bine. Mi-l aduceam aminte pe Albu care alerga înaintea mea şi de fapt era o siluetă arzînd. Din spate nu se vedea nimic altceva decît un rug mişcător.

Au trecut doi ani de atunci, începuse să-mi fie dor de o filmare cu foc şi ni se iveşte o nouă ocazie să ne dăm foc, tot împreună cu Albu.

Facem o listă cu cele necesare, am cerut pînă şi ace de siguranţă care deobicei se găsesc la costumiere, dar am vrut să fim siguri. Abia aşteptam ziua filmării. Voiam să facem o scenă de pomină. Şi a venit. Tot noaptea, şi cînd am ajuns la locul filmării ni s-au tăiat picioarele.

Nu ni se adusese nimic. Nimic, nimic, nimic ! Nici măcar ace de siguranţă. Noroc că pe regizor nu-l interesa foarte tare cei doi oameni care ard, ci piciorul unui actor care arde şi asta se putea face cu materialele existente. Apoi ne-am dat şi noi foc. Drept e că pentru ce a ieşit nu era nevoie să angajeze doi cascadori, dar riscul a fost imens : fără costume de azbest, napalm uns direct pe haine în loc de bucăţi de lavetă înmuiate în motorină şi prinse cu ace de siguranţă.

Probabil că nu ştiţi ce e ăla napalm. Vă spun eu ! E o soluţie care nu se stinge cu apă şi de care am scăpat trîntindu-mă pe spate şi frecîndu-mă de pămînt.

A fost o noapte de coşmar. Dezamăgit că nu putem să facem o treabă ca lumea, Albu care mă bombănea din spate, că trebuia să nu filmăm, nervii mei tocaţi, ştiam că trebuie să facem totuşi ceva, cît de cît, îmi era frică, cu napalmul nu te joci, şi acum după ce toată povestea a trecut (reputaţia mea de cascador tot n-o mai pot schimba cu o scenă mai bună sau mai proastă), mă întreb un singur lucru : nu ni s-a adus ce-am cerut din rea-voinţă, ori din indolenţă ?

Sînt destul de obişnuit ca atunci cînd ceri la o filmare 300 de cutii de amortizare, să ţi se aducă numai 200, să ceri două camioane de nisip şi să ţi se aducă numai unul, să ceri cinci fişii de burete şi să-ţi aducă trei, dar încă nu mi s-a mai întîmplat să nu mi se aducă nimic-nimic, nici măcar ace de siguranţă. Dacă acum sînt destul de nepăsător cînd mă gîndesc la toate astea, atunci mă durea stomacul de revoltă şi obidă.

„În profesia noastră, renunțarea e doar începutul sfîrșitului"

— Nu ne-am gîndit o clipă la noi, viețile celor pe care îi căutam sub dărîmături erau fără de preț pentru noi, îmi spune Gruşevschi. Nu mai ținem minte datele, ce și cum am făcut. Am lucrat fără să știm ce-i timpul. Din cînd în cînd ne uitam la ceas și dacă era ora șase, cînd ne mai uitam nu urma, cum credeam, șapte, ci douăsprezece, trei...

— Ți-a fost frică, Gruşa ? Despre voi cascadorii se spune că nu știți ce-i frica.

— Da. Nu înfruntam un risc calculat, cum eram obișnuiți. Iar dacă am făcut ce-am făcut, aceasta nu se datorează atît curajului, am văzut acolo oameni care aveau curaj cît o echipă de cascadori ! Noi însă am avut mai multă organizare, ne-am coordonat cum eram obișnuiți, de aceea am scăpat uneori să nu fim prinși sub dărîmături.

— Cînd ?

— Am intrat primul în bar. Eu și un coleg. Sobi ne dirija de sus. Ne-a spus : ieșiți ! Mai stăm cinci minute, i-am răspuns. Un minut jumătate, a hotărît el. Am apucat să sar exact la timp, ca să scap. Oamenii au muncit foarte mult. N-am văzut acolo oameni cărora să li se spună să muncească, scormoneau molozul, parcă-și scoteau propriile lor rude, prieteni, lucruri.

— Nu oboseai ? Oamenii obosesc.

— Nu. Nu-mi era nici foame, beam numai ceai, imens de mult. Nu mi-era nici somn. Asta-i culmea ! Miercuri seara am căzut, e adevărat, în genunchi. Nu mai puteam.

— Și totuși, spune-mi, cînd ți-a fost frică ?

— Înăuntru, cînd mă strecuram sub planșee și îmi făceam loc printre barele de fier. Nu știam cum stau toate acestea deasupra și dedesubtul meu. Nu m-am oprit însă, cum să mă opresc ?

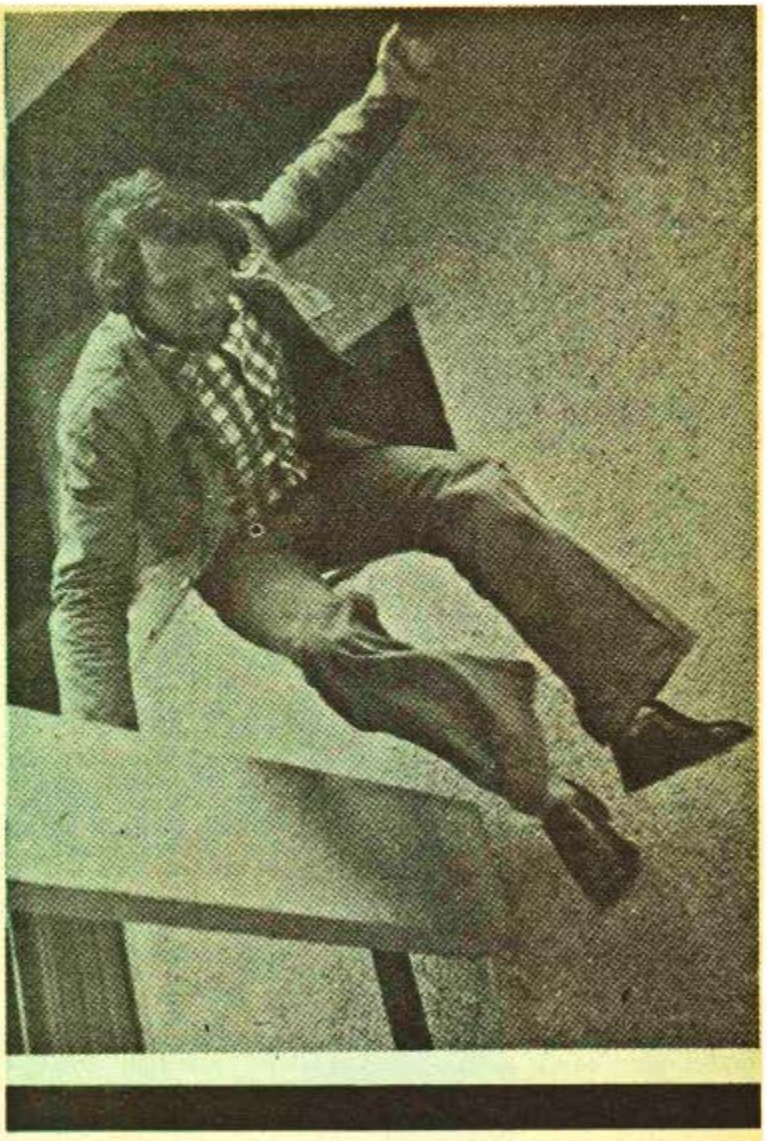

Cum să se oprească, deși cîți nu s-ar fi oprit totuși, auzind ceea ce noi numai ne închipuiam că se aude sub mormanele de moloz și de fier. Sub acel necunoscut imens, parcă țesut în plasa de păianjen a ruinei în care, totuși, un om, agățat de firul său atît de subțire, înaintează, sperînd să asculte bătăile de inimă ale altui om ? Aici, unde era, nu-l mai vedea nimeni riscînd, cum se întîmpla, pînă acum, în meseria sa, și nici nu mai risca să fie văzut. Numai el singur se vedea, el, singurul lui spectator, pe care uneori, cînd alunecau grinzile, îl îngrozea cu adevărat.

— Cînd ai simțit că nu mai speri, că totul este inutil, că trebuie să renunți ?

— Nu, n-am simțit asta. Nici eu și nici colegii mei. În profesia noastră renunțarea este doar începutul sfîrșitului. Am trăit, însă, cîteva ore de mare nesansă. Auzisem bătăi dedesubt. Cu Albu și cu Iosif am spart 4 planșee. Știi ce-i asta ? Faci o gaură mică și dai de un alt planșeu, o lărgești pe prima, cureți molozul cu palmele, spargi din nou, și iar, și iar... Am lucrat fără oprire, dar bătăile nu s-au mai auzit.

Iulian Neacșu
(martie, 1977)

„Cascadă cinematografică !... Există oare cuvinte mai evocatoare ca acestea ? N-au dobîndit ele oare titlu de noblețe odată cu cascadorii care sfidează legile gravitației prin îndrăzneala lor, prin temeritatea și sîngele lor rece... Trebuie să ai o tărie sufletească puțin obișnuită pentru a ști să mergi dincolo de acea mică marjă a riscului... a visului, care, fără îndoială... poate face din ei zei înaripați... sau le poate fi fatală".

CHRISTIAN JAQUE

Moartea unui cascador

Incisprezece septembrie 1979. O zi călduroasă ca de august. Veneam de la Studiourile Buftea în autobuzul de 10,30. Stăteam pe la mijlocul mașinii cufundat în lectură. Deodată o formidabilă izbitură, o frînare bruscă, zgudui autobuzul din toate încheieturile. Am ridicat ochii de pe carte, călătorii începuseră să se agite. Voci din față: Un accident !

Am reușit să cobor printre primii și o scenă dramatică mi se înfățișă : șoferul autobuzului, nea Mihalcea, stătea încremenit în fața mașinii. Sub aripa din față-stînga, o motocicletă de mare putere era virită jumătate, laolaltă cu un trup omenesc pe jumătate rămas afară, avînd casca pe cap. Deși nu-mi venea să cred, am recunoscut celebra cască de curse a lui Aurel Grușevschi.

Cu greu am reușit să conving pe cei adunați acolo. Nimănui nu-i venea să creadă. Ne-am apucat să-l degajăm dintre fiarele răsucite. Un strigăt ne-a oprit. Pe partea opusă a șoselei, un alt trup zăcea inert : era colegul său Ion Albu. A fost pus imediat într-un turism și trimis la „Urgență". Degajarea lui Grușa a durat minute ce mi se păreau nesfîrșite. Am oprit un alt turism, un „Mercedes" de tip mai vechi. Am urcat trupul pe bancheta din spate. Cum ceilalți ezitau, m-am suit lîngă el și șoferul a demarat. Nu mai știu dacă i-am scos casca lui Grușa, dar i-am luat capul pe genunchii mei. Pe la „Laromet" nu mai dădea semne de viață. De la pasajul de cale ferată de dincoace de Mogoșoia pînă la Urgență am făcut 11 minute. Medicul de gardă l-a examinat sumar și a lăsat mîinile în jos a neputință. Nu mai e nimic de făcut ! Apoi a adăugat : e mort din momentul impactului, tripla fractură la baza craniului.

Țin minte că mă obseda un singur lucru : inutilitatea căștii de protecție. Era o cască grozavă, gen cosmonaut, viu colorată, și de cîte ori îl vedema pe el și pe Albu cu acele căști pe cap aveam sentimentul unei mari siguranțe.

Albu a fost adus după 10 minute. Gemea încet, fără să fie conștient. Pînă la urmă, scapă cu o mînă, cu un picior, cu cîteva coaste fracturate, plus cîteva luni de spital.

Acesta a fost sfîrșitul tragic, dar neglorios, al unuia dintre cei mai străluciți (dacă nu cei mai) cascadori ai filmului românesc.

Zilele acestea, după cinci ani de la întîmplare, l-am abordat pe șoferul Mihalcea. Domnule, nu vreau să-mi mai amintesc, declarația mea se află la miliție. Mă interesa partea pur tehnică a accidentului. Pe Albu l-am găsit greu, și după două întîlniri fixate la telefon, a dispărut din oraș. Ceea ce se știe este că Grușa a căzut în capcana prea marii lui încrederi în sine, ignorînd obișnuitele reguli de circulație, calculînd greșit acea marjă a riscului, încrezîndu-se poate prea mult în motor : un camion staționat pe dreapta, o dubiță în depășire, motocicleta în spatele ei țîșnind în triplare și autobuzul apărut drept în față, închizînd orice posibilitate de manevră.

A văzut Grușa autobuzul venind și a contat pe demarajul motorului, a țîșnit și apoi l-a văzut, asta nu vom ști niciodată. După unele estimări, impactul s-ar fi produs la 60, plus 50 autobuzul, deci cam la 110 km la oră.

Din păcate nu am aici mărturia lui Albu, dar chiar dacă ea ar pleda pentru o variantă sau alta, mărturia lui ar rămîne nesigură, el n-avea cum să vadă de pe șaua din spate ce-a văzut Grușa cînd a țîșnit în depășire.

Regizorul Mircea Veroiu, cu deosebitu-i simț pentru formula esențială, mi-a spus : „Grușa a murit pentru că între posibilitățile sale și cele ale motorului s-a produs un decalaj enorm. El simțea că poate mai mult, dar mijlocul tehnic era mult sub nivelul său". Înclin să-i dau dreptate lui Mircea Veroiu, dacă-mi amintesc cu cîtă pasiune și suferință l-am auzit odată vorbind pe Grușa de motocicleta japoneză „Iamaha". Repeta obsedant cuvîntul „Iamaha" și imita ca un copil zgomotul unui motor de mare putere ambalat și apoi demarînd.

Desigur, un om și o profesie nu pot fi judecați exclusiv după un moment, chiar dacă acesta a fost un moment final, asta nu înseamnă obligatoriu o concluzie. Am întrebat pe mulți din cei care l-au cunoscut : a fost Grușevschi un „nebun", un neechilibrat ? Răspunsul a fost mereu același : Nu ! Ultimele lui însemnări, legate de experiențe personale, meditații asupra profesiei și a riscului, sînt un argument ce pledează pentru luciditatea sa. Dar luciditatea nu exclude pasiunea și invers. Cu vreun an înainte de dispariția sa, într-o seară ploioasă de toamnă, după o filmare la termocentrala Turceni, stăteam adunați în jurul lui și-l ascultam povestindu-ne întîmplări din care scăpase ca prin minune de moarte. „Grușa, l-am întrebat, ție nu ți-e teamă de moarte ?" „Bătrîne mi-a zis el, nu e obligatoriu să mori de bătrînețe în propriul tău pat". A murit la 33 de ani.

Însemnările, rămase pe cîteva foi de caiet, le-am primit de la sotia sa, Daniela, la cîteva zile după dispariția lui. Le-am rătăcit în biblioteca mea, și astăzi, regăsindu-le, le dau tiparului.

Aceste ultime însemnări pledează pentru respectarea „regulii jocului" în profesie și se referă exclusiv la raportul dintre riscul asumat și procentul de neprevăzut. Micșorarea acestui procent, reducerea lui la zero, cere să ai întotdeauna o mutare înainte, spune el.

Aurel Grușevschi a fost un profesionist autentic al meseriei riscului, dublat de un reflexiv nu lipsit de harul scrisului. Acest lucru se poate constata din cele două cărți publicate deja, ce rămîn o mărturie a nașterii acestei profesiuni în cinematografia românească, de la începuturile ei romantice (perioada „bezmeticilor") pînă la maturizarea ei în zilele noastre. Aceste însemnări le completează pe celelalte, deși par străbătute de o undă rău prevestitoare.

Iov Russ

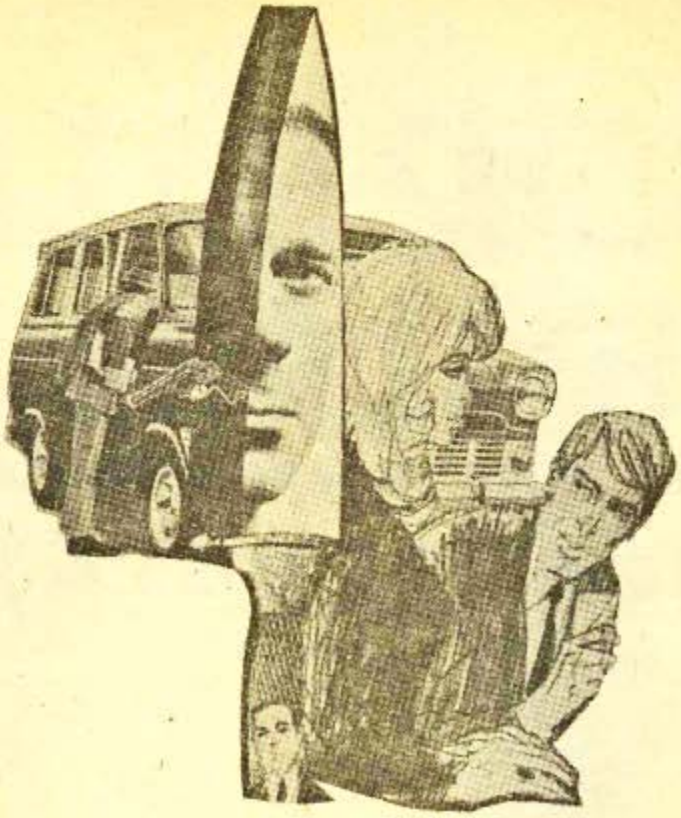

SFINX

CENTRALA DE ALARMĂ

james gardy

MIERCURI

La patru blocuri depărtare de Biblioteca Congresului, imediat după încrucișarea străzii a patra cu cea de sud-vest se află o clădire albă cu trei etaje. Este cuibărită între celelalte case ale orașului și dacă n-ar avea culoarea pe care o are, de bună seamă că nimeni n-ar băga-o în seamă.

Lumina ei strălucitoare iese în evidență dintre culorile roșii, cafenii și verzi, toate palide, ale celorlalte case. Un gard de fier de culoare neagră și un gazon mic, tuns perfect îi împrumută o anume gravitate, o anume tihnă, care lipsește celorlalte case. Un mare număr dintre cei care lucrează la Capitoliu și la Biblioteca Congresului, și care trec zilnic pe aici, nu au timp să caște gura la ea, iar grupurile de turiști nu prea ajung pînă aici. Cei cîțiva inși care se rătăcesc din cînd în cînd prin preajmă se uită de obicei după cîte un paznic care i-ar putea scoate din această parte anostă a orașului pentru a-i duce într-un loc cu adevărat memorabil.

Dacă vreun trecător ar trece dintr-un motiv necunoscut aproape de această casă, el n-ar observa nimic ieșit din comun. Atenția i-ar fi atrasă totuși de placa metalică de cincizeci pe nouăzeci, care spune că această clădire este sediul Societății americane de istorie și literatură. În Washingtonul atîtor sute de construcții remarcabile și sediul atîtor instituții, o casă ca aceasta nu prezintă nimic special. Dacă pe trecătorul nostru nu l-ar opri o anume sfială, el ar putea deschide poarta fără să audă țăcănitul slab — mișcarea balamalei magnetice care a întrerupt circuitul electric. Cîțiva pași și el ar urca pe scările negre, de fier și ar suna la ușă.

Dacă — și asta se întîmplă adesea — Walter tocmai își soarbe cafeaua la bucătărie, aranjează lăzile cu cărți sau spală podeaua, atunci vizitatorul aude glasul aspru al doamnei Russell strigîndu-și „intră"-ul ei mai înainte de a se auzi bîzîitul care să anunțe decuplarea broaștei electrice.

Dar străinii care pătrund pînă aici (nu punem la socoteală factorul poștal și comisionarii) sînt foarte puțini. Cei cîțiva care trec prin ochiul roentgen al lui Walter au apoi de-a face cu doamna Russell. Dacă vizitatorul dorește într-adevăr să vadă ceva, ea îl trimite la referentul respectiv. Dacă este însă vorba de un vizitator obișnuit ea își varsă asupra lui o prelegere de cinci minute, neobișnuit de plicticoase despre fondarea, scopul și activitatea Societății, îi pune în mînă cîteva prospecte și-l conduce cu multă atenție înainte de a avea

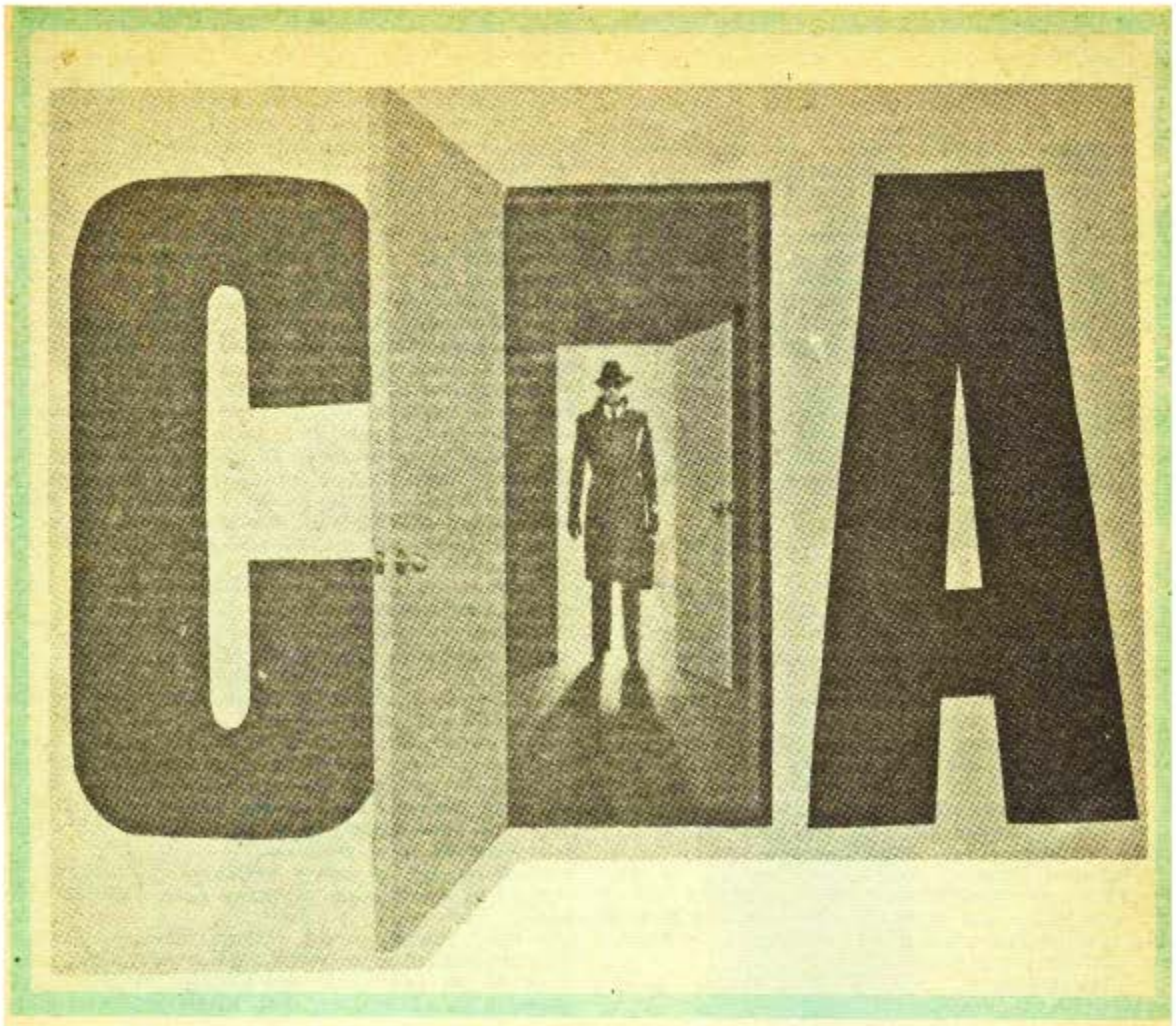

timp să observe cutia de pe biroul lui Walter, sau lumina roșie și soneria de deasupra ușii care semnalizează că este deschis. Deziluzia unui atare vizitator ar fi alternat pe moment cu un adevărat foc de artificii al fanteziei dacă cineva i-ar fi spus că se află, nici mai mult nici mai puțin, decît într-o secție a Agenției Centrale de Investigații (C.I.A.).

Societatea americană de istorie și literatură cu sediul la Washington și care are o mică secție pentru primirea mărfurilor la Seatle este, de fapt, cea de a 9-a secție a uneia mai mici, a serviciului al 17-lea al C.I.A. Și pentru că datele cu care lucrează serviciul sînt întrucîtva vagi, legătura cu serviciul de informații și, în general, cu toată C.I.A., era suficient de liberă. Doctorul Lappe, foarte gravul și seriosul șef al societății, se căznește asupra rapoartelor săptămînale, lunare și anuale, care, de cele mai multe ori, nu sînt luate în seamă nici măcar de rapoartele pe care serviciul 17 le trimite mai sus. De altfel, aceste materiale privitoare la activitatea serviciului 17 nu fac, de regulă, nici un fel de impresie asupra coordinatoarelor de sus și nu sînt, deci, păstrate în informările serviciului de informații. Așa e viața, ce să-i faci?

Scopul Societății este acela de a urmări orice activitate de spionaj cuprinsă în paginile operelor literare. Mai simplu spus, în secție se citesc romane și povestiri polițiste. Analiștii secției urmăresc cu răbdare noutățile de pe piața cărții, fiecare lucrător avînd domeniul său, botezat de regulă după numele autorilor. Misiunea lui este nu numai de a consemna pe scurt intriga și metodele de rezolvare a ei, dar și de a le compara cu informațiile despre evenimentele reale pe care le dădea (din motive de păstrare a secretului într-o formă întrucîtva prelucrată și de regulă fără nume și date concrete) centrala. Se compară așadar realul cu ficțiunea și dacă apare undeva vreo asemănare frapantă, analistul respectiv se lansează într-o verificare foarte minuțioasă. Dacă se dovedește că asemănarea nu este cu totul întîmplătoare, informația este transmisă unei alte secții, mult mai secrete. Și undeva, acolo sus, se hotărăște dacă autorul cărții a nimerit-o întîmplător sau el știe mai multe decît ar trebui să știe. Într-un asemenea caz autorul are, categoric, ghinion pentru că apoi împotriva lui se întocmește raport și se pornește acțiune. În același timp analiștii alcătuiesc liste cu tipurile corespunzătoare pentru recrutarea noilor agenți.

În dimineața aceea Ronald Malcolm tocmai trebuia să lucreze la o asemenea listă, dar în loc de aceasta el ședea întors pe scaun cu bărbia sprijinită de spătar. Avea în mașină o listă scrisă pe jumătate care, după părerea lui, reprezenta porția lui de lucru de dimineață. După o clipă își luă o ceașcă goală și ieși din birou.

Ajuns pe scări se opri. În clădire se aflau două cafenării, una la parter în bucătărie, în spatele mesei doamnei Russell, cealaltă la etajul al doilea. Ambele aveau avantajele și dezavan-

tajele lor. Cea de la parter era mai încăpătoare și era folosită de majoritatea oamenilor. Dacă, de pildă, Malcolm sau Ray Thomas aveau de gînd să se ducă acolo, ei riscau să dea nas în nas cu doctorul Leppe, ceea ce ar fi fost neplăcut. A doua neplăcere era doamna Russell în persoană, și parfumul ei — nu degeaba Ray o botezase Polly cea mirositoare.

La cea de la etajul al doilea se gătea puțin, de regulă acolo se duceau numai Harold Martin și Tamatha Reynolds, doi dintre lucrătorii Centrului. Uneori se duceau acolo și Ray sau Malcolm. Astăzi, Malcolm se hotărî pentru cea de la parter. Desigur, nu era tocmai alegerea cea mai fericită pentru că revenind la birou auzi ușa iar el se și pregăti, în sufletul lui, de întîlnirea cu doctorul Leppe.

— Eee... domnule Malcolm, aș putea... aș putea sta de vorbă cu dv. cîteva clipe?

Doamne ce ușurare! Nu era doctorul Lappe ci Heidegger. Zîmbind și respirînd ușurat, Malcolm se întoarse spre bărbatul mărunțel zicîndu-i:

— Salut Richi, ce mai faci?

— Bine Ron, bine, răspunse Heidegger nervos.

Datorită a șase luni de abstinență și a muncii aspre nu avea nervii cu totul în regulă. Au fost vremuri cînd se furișa timid la toaleta din sediul central al C.I.A. din Langley pentru a trage la măsea după care mesteca cu rîvnă cîte ceva pentru a-i dispare mirosul. Cînd s-a supus „de bună voie" tratamentului de dezalcolizare doctorii i-au spus că informațiile despre el le-au fost furnizate de lucrătorii secției pentru protejarea C.I.A., a căror sarcină principală era aceea de a asculta prin weceuri...

Intrară în micul birou al lui Heidegger. O clipă fu liniște.

Sărmanul, gîndi Malcolm. Speriat ca un iepure — dar sperînd mereu că ar putea lucra din nou acolo sus și că se va muta din biroul ăsta prăfuit într-altul, poate tot așa de prăfuit, dar mai ferit, mai tainic.

— Nu sînt prea bucuros... nu sînt prea bucuros să vă deranjez cu...

— Nu face nimic. Să lăsăm asta...

— Bine, atunci... Ron, nu vă deranjează că vă zic Ron, nu-i așa? Dumneata știi că sînt nou în secție. Am avut de gînd să trec peste hîrtiile din ultimii ani, pentru a face cunoștință cu modul de lucru... Ceea ce mi-a spus doctorul Lappe este, ca să zic așa, puțin cam incomplet.

Malcolm se gîndi că Heidegger ăsta este de fapt un simpatic.

— În felul acesta... continuă Heidegger, am dat peste unele neconcordanțe, care, după părerea mea, trebuie explicate. Mi s-a părut chiar că m-ați putea ajuta. Prima se referă la o problemă de contabilitate, știți, salariile plătite și altele de această natură. Despre asta dv. nu știți mai nimic, o s-o rezolv eu singur. Cealaltă problemă însă se referă la cărți, de aceea vin la dv. și la ceilalți lucrători din cercetare mai înainte de a mă duce la doctorul Lappe cu raportul... Ați băgat vreodată de seamă că unele cărți lipsesc? Stați, așteptați puțin! zise repede văzînd expresia nedumerită de pe fața lui Malcolm. Am să fiu mai clar. Cunoașteți vreun caz în care să nu fi primit cărțile pe care le-am comandat sau pe care ar fi trebuit să le avem?

— Nu, nu știu, zise Malcolm, căruia Heidegger încetase din nou să-i mai fie simpatic. Așa că fiți amabil și spuneți-mi care cărți lipsesc sau care ar putea să lipsească...

— Eu nu știu exact, dar asta așa este. Eu nu știu chiar exact că lipsesc unele, iar dacă lipsesc, care anume sînt acestea. Totul este foarte încurcat.

Malcolm, îi dădu, tăcut, dreptate.

— Știți, continuă Malcolm, cîndva în șaizeci și opt am primit o expediție de cărți de la secția noastră din Seatle. Am primit atunci toate volumele pe care ni le-au trimis. Eu însă, din pură întîmplare, am băgat de seamă că omul de la recepție a semnat pentru primirea a cinci lăzi cu cărți, în timp ce pe foaia de transport ștampilată și semnată de agentul nostru din Seatle și de firma expeditoare erau trecute șapte lăzi. Asta înseamnă că ne lipsesc două lăzi, dar nu ne lipsește nici o carte? Mă înțelegi?

Malcolm nu spusese adevărul atunci cînd i se adresă lui Heidegger:

— Bun, vă înțeleg, dar cred că este vorba pur și simplu de o greșeală. Cineva, poate funcționarul acela, a numărat greșit. În orice caz, acum nu lipsește nici o carte. Atunci de ce nu lăsați lucrurile așa cum sînt?

— Dar eu răspund de toate astea, se apără Heidegger. Cînd preiei funcția trebuie să semnezi că ai primit totul în perfectă stare. Asta de fapt, am și făcut-o, dar greșeala am descoperit-o abia acum. Dacă se va descoperi, vina o să cadă pe mine. Pe mine!

Malcolm era de-acum suficient de otrăvit. E timpul să termin cu povestea asta, își zise în gînd.

— Uite, Richi, care-i chestia. Știu că pentru dumneavoastră asta reprezintă o problemă, eu însă nu vă pot ajuta din păcate. Dacă-mi pot permite să vă dau un sfat, uitați de treaba asta și aranjați-o cumva. Dacă n-ați fi dat peste ea, predecesorul dv., Johnson, tot așa ar fi făcut. Dacă însă țineți cu tot dinadinsul să mergeți mai departe vă sfătuiesc să nu vă duceți la doctorul Lappe. S-ar enerva și ar răscoli totul. O să se zburlească și o să avem toți de suferit din pricina asta.

Malcolm se ridică și se îndreptă spre ușă. Ajungînd lîngă masa doamnei Russell respiră adînc. Aruncă restul de cafea rece la chiuvetă, se întoarse în biroul lui, își puse picioarele pe masă și privi pe perețele de vizavi o reproducere după „Don Quijote" a lui Picasso.

La urma urmelor Don Quijote era răspunzător pentru faptul că de peste doi ani Ronald Leonard Malcolm ocupă postul aventuros și tentant de agent al C.I.A. În septembrie 1970, Malcolm se înscrisese pentru o mult aminată teză de doctorat. Primele două ore totul a mers excelent: scrisese emoționant despre alegoria peșterii la Platon, analiză „Povestirile din Canterbury" ale lui Chaucer și vorbi despre simbolul șoarecelui în „Ciuma" lui Camus... întoarse apoi ultima foaie și fu pus la zid de întrebarea: „Tratați la amănunt cel puțin trei episoade din „Don Quijote" de Cervantes, explicați importanța simbolică a fiecărui episod, raportul față de celelalte două episoade și față de întregul roman și arătați modul în care Cervantes a folosit fiecare episod pentru caracterizarea lui Don Quijote și Sancho Panza".

Malcolm nu citise „Don Quijote". El căscă gura cinci minute bune asupra întrebării, după care luă coala imaculată și scrise:

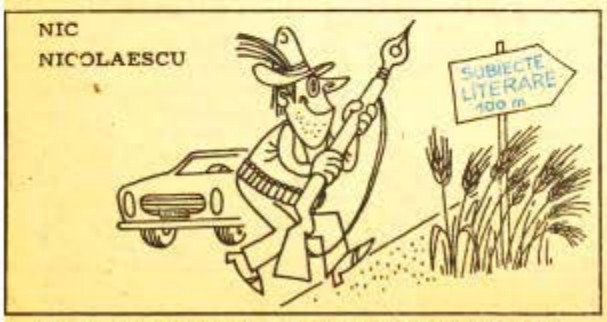

— „N-am citit niciodată „Don Quijote", dar cred că el a fost învins de o moară de vînt. Nu sînt sigur ce s-a întîmplat cu Sancho Panza. Întîmplările lui Don Quijote și Sancho Panza, un cuplu care căuta, după părerea generală, dreptatea, se pot compara cu aventurile a doi eroi celebri ai lui Rex Stouto — Nero Wolf și Archie Goodwin..."

Se ridică, dădu lucrarea și plecă.

Două zile mai tîrziu fu chemat la cancelarie de profesorul de literatură spaniolă. Spre surprinderea lui, n-a fost mustruluit pentru creația sa. În loc de săpuneală, profesorul îl întreabă dacă-i plac romanele polițiste. Malcolm îi răspunse că lectura acestui gen de literatură îl ajută să-și mențină măcar aparent sănătatea spiritului. Profesorul îl întrebă zîmbind dacă n-ar vrea să-și păstreze sănătatea spiritului cu ajutorul banilor. Malcolm recunoscu foarte natural că ar vrea. Profesorul telefonă undeva și chiar în aceeași zi Malcolm prinzi în chip de agent al C.I.A.

Nu este nimic neobișnuit în faptul că profesori universitari, decani și alți demnitari cu rang academic se ocupau cu recrutarea de studenți pentru C.I.A. Și astfel se face că după o întîrziere de două luni, Malcolm, a fost împuternicit definitiv pentru folosirea limitată în cadrul C.I.A. După un scurt antrenament de specialitate, iată-l urcînd scările de fier ale Asociației americane de istorie literară, la doamna Russell și dr. Lappe pentru a începe prima lui zi de muncă în chip de spion școlit...

Malcolm respiră adînc și se apucă să descrie metodele clasice ale lui John Dickson Carr în zugrăvirea „situației ușilor închise".

În timpul acesta Heiddeger nu lenevea. Asculță sfaturile lui Malcolm referitoare la doctorul Lappe, dar se temea puțin să tăinuiască acest caz conducerii Societății. Dacă reușiseră ei să te prindă și la wece asta înseamnă că nu le poate sta nimic în cale. Știa, de asemenea, că dacă ar reuși să dea la iveală ceva colosal, sau să dovedească măcar că e-n stare să intre în miezul problemelor, visurile lui la un loc mai sus ar crește substanțial. Așa se face că Richard Heiddegger se lansa într-o greșeală capitală.

Întocmi un scurt raport pentru șeful Serviciului 17, în care, cu cuvinte cu grijă alese, dar nu tocmai clare, corespunzătoare, relată ceea ce-i spusese și lui Malcolm. De regulă toate hîrtiile treceau prin mîna doctorului Lappe iar dacă Heidegger ar fi ales calea obișnuită totul ar fi fost în ordine, căci doctorul Lappe era prea șiret pentru a lăsa să-i scape o hîrtie care se referea în mod critic la activitatea secției lui. Heidegger însă puse personal plicul în sacul pe care tocmai îl ridica poșta.

De două ori pe zi, dimineața și seara, două mașini ocupate ochi de indivizi înarmați, colectează poșta internă a CIA din districtul Washington. Poșta se duce opt mile pînă la Langley, unde se clasifică și se distribuie.

Cu scrisoarea lui Richard s-a petrecut ceva ciudat și neobișnuit. A dispărut de la registratură mai înainte ca sortarea scrisorilor să fi început. Ea apăru pe masa unui individ care respira șuierînd, aflat într-un birou din aripa de răsărit a clădirii. Individul o citi de două ori, odată în fugă, a doua oară foarte, foarte încet. Ieși din birou și dădu dispoziție ca toate scrisorile personale privitoare la Societatea literar istorică să dispară și să apară din nou într-un anume loc din Washington.

Se întoarse apoi și convocă telefonic o ședință într-una din expozițiile de artă modernă. Nu trecu nici o oră și iată-l angrenat într-o discuție gravă cu un domn serios care părea a fi bancher. Discutau în timp ce urcau pe Pensylvania Avenue.

În aceeași seară domnul serios se întîlni cu un alt domn, de data aceasta în „Barul Clyde", zgomotos și ticsit de lume, din Georgetown. Și domnul acesta părea a fi serios și grav. Sau mai degrabă, nu bătea la ochi. Ceva însă din ochii lui trăda faptul că nu era bancher.

— Din păcate avem o problemă, începu primul domnul acela.

— Gravă ?

— Da. Weatherby a prins asta, zise și-i întinse memoriul lui Heidegger. Celălalt domn îl citi o singură dată apoi spune :

— E limpede.

— Știam eu că o să înțelegeți. Trebuie să facem ceva. Și cît mai repede.

— O să am eu grijă.

— Se-nțelege.

— Vă e clar că ar putea fi și alte complicații decît asta, zise celălalt domn fluturînd memoriul lui Heidegger. Și cu toți ceilalți trebuie făcut ceva.

— Da, e regretabil, dar inevitabil. Trebuie să fim absolut siguri în legătură cu complicația. Și mai este ceva : rapiditatea. Asta este acum lucrul cel mai important.

Celălalt domn se gîndi puțin apoi zise :

— Rapiditatea ar putea avea ca rezultat faptul că... că poate reusim ceva...

Primul domn îi dădu o mapă cu rapoartele dispărute și spuse :

— Faceți ce trebuie !

În noaptea aceea, la orele 3,15 poliția bătu la ușa lui Heidegger. Deschizînd, el dădu nas în nas cu doi indivizi în civil, care-i zîmbeau. Unul era și teribil de slab. Celălalt arăta a fi grav, dar dacă i te uitai în ochi îți dădeai seama imediat că nu era bancher.

Cei doi traseră ușa în urma lor.

JOI, DE DIMINEAȚĂ, PÎNĂ DUPĂ MASĂ, DEVREME

Joi plouă din nou. Malcolm se trezi cu sentimentul unui început de angină — gîtul îi era umflat și iritat. Totul i se păru oarecum ciudat. Și nu numai că se trezi într-o stare proastă, dar, colac peste pupăză, și tare tîrziu. Rămase o clipă pe gînduri apoi se hotărî să se ducă la serviciu. Bărbierindu-se, se tăie, apoi nu reuși să-și găsească fișul. Pe drumul spre slujbă călcă în toate bălțile. Privi încurcat în toate părțile, dar nu-l observă în mod cert pe omul din Sedanul albastru care parcă era ceva mai departe de intrarea la Societate. Doamna Russell îl întîmpină scurt : „Destul" ! Pe drumul spre birou el vărsă cafeau opărîndu-și mîinile. Există zile care nu reușesc, chiar dacă omul se dă peste cap....

Îndată după ce acele ceasului arătară că trecuse de zece, Tamatha bătu la ușă.

— Ron, șopti ea, nu știi ce s-a întîmplat cu Rick ?

— Nu, răspunse Malcolm suflîndu-și cu putere și zgomot nasul în batistă.

— Nu trebuie să urli așa, dar pur și simplu mi-e teamă pentru el. Nu-i aici și nici n-a dat un telefon.

— Iartă-mă, nu mă simt prea bine.

— Îți aduc o aspirină.

— Tot n-ajută la nimic, dădu el nerecunoscător din cap.

— Ești imposibil ! Atunci la revedere, zise și închise încet ușa în urma lui.

La 11,15 sună telefonul. Malcolm ascultă glasul rece al doctorului Lappe.

— Malcolm, am un drum și îmi vine și rîndul la masă. Nu vrea nimeni să meargă pe vremea asta rea.

Malcolm se uită pe fereastră la ploaia de afară și conchise că nici lui nu-i era a merge. Doctorul Lappe continuă :

— În felul acesta ați putea prinde două muște dintr-o lovitură și ați lua masa după ce vă întoarceți. Walter semnează deja ofertele. Și pentru că trebuie să duceți pachetelul pînă la vechea clădire a Senatului, ați putea mînca la Jimmy. Puteți pleca imediat.

Cinci minute mai tîrziu, Malcolm trăgea strănutînd de ușa din spate pe care mai demult se cobora în pivnița pentru cărbuni. Nimeni nu știa de existența ei pentru că ea nu figura în planul original al clădirii. Walter fusese cel care o descoperise mai demult cînd, fugind după un șobolan, a dat puțin la o parte un dulap vechi. De afară ușa era acoperită de niște tufe de liliac și se deschidea numai spre înăuntru.

Pe drumul pînă la vechiul Senat Malcolm cînd tușea, cînd strănuta. Plouase cam mult. Secretara blondă din cancelaria senatorilor se milostivi de înfățișarea lui jalnică în vesta din piele de antilopă și-i puse în față o ceașcă de cafea.

De la vechiul Senat pînă la restaurantul lui Jimmy se fac, de regulă, cinci minute, dar întrucît ploaia se întețise, Malcolm făcu distanța în doar trei. Făcu un semn cheinerului, comandă un sandviș și lapte și se lăsă apoi în grija vechii lui distracții : încerca să ghicească ce fel de crimă îi s-ar potrivi cel mai bine mutrelor angajaților restaurantului.

În timp ce Malcolm își sorbea cafeaua în cancelaria senatorilor, văzu la colțul străzii numărul unu un individ îmbrăcat într-un fiș, cu fața acoperită aproape de tot de borul pălăriei. Se îndrepta spre strada Sud-Vest către un „Sedan" de culoare albastră. Trenciul de comandă sublinia apariția lui frapantă, dar pe stradă nu se afla nimeni care să-l observe. Însul cercetă pe furate, dar temeinic, strada și casele, apoi alunecă sprinten pe scaunul din față al „Sedanului". Închizînd portiera în urma sa se uită la șofer și-i îmboldi cu întrebarea :

— Ei ?

Șoferul, fără să-și ia ochii de la clădire, spuse cîntat : „Sînt toți, ne-am ocupat de asta".

— Excelent, dă fuguța și telefonează, eu rămîn să supraveghez. Spune-le să-i dea drumul exact peste zece minute.

— Bine, zise șoferul și tocmai dădu să coboare din mașină cînd se trezi oprit de o voce ascuțită : „Weatherby... De data asta fără greșeală !"

Weatheriby înghiți în sec și zise „Da, domnule", după care plecă spre cabina telefonică nu departe de magazinul alimentar de la colțul străzilor Sud-Vest cu a Șasea. La barul lui Henry, cinci blocuri de la Pensylvania Avenue, la apelul barmanului „Domnule Wazburn !" se ridică un lungan groaznic de jigărit. Individul cu numele Wazburn ascultă scurtele instrucțiuni și încuviință. Puse receptorul și se întoarse din nou la masa unde îl așteptau doi prieteni. Plătiră și o porniră pe strada numărul unu în direcția străzii Sud-Vest. În dreptul lămpii depășiră un tînăr cu părul lung într-o vestă din piele de antilopă udă, care venea din celălalt sens. Chiar la capătul străzii, între două case, se afla o camionetă de culoare galbenă pără-

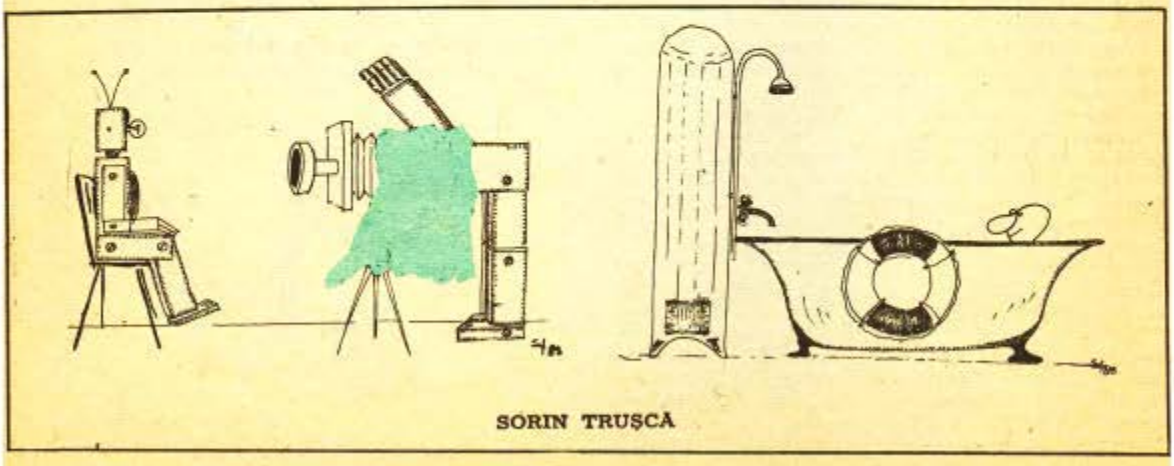

SORIN TRUȘCĂ

sită. Indivizii se cățărară în spate pregătindu-se pentru o acțiune.

Malcolm tocmai își savura sandvișul cu carne cînd deodată la colțul străzii numărul unu apăru un poștaș cu tolba plină și o coti pe strada Sud-Vest. În urma factorului poștal păși bățos un individ corpolent îmbrăcat într-un trenci umflat. Cinci blocuri mai departe, din celălalt sens, venea un lungan costeliv nevoie mare. Era îmbrăcat și el într-un fiș care-i venea abia pînă la genunchi.

Îndată ce Weatherby văzu că poștașul o luă pe strada Sud-Vest porni mașina și plecă. Nu acorda atenție nici celor din mașină, nici celor de pe stradă. Respiră ușurat. Era bucuros că își avea rolul lui în această afacere. Uitîndu-se la vecinul său tăcut îi mulțumi celui de sus că de data asta totul decurse fără greșeală.

Se înșela însă. O greșeală mică, obișnuită, tot făcuse însă, greșeală pe care ar fi putut-o evita, greșeală pe care trebuia s-o evite !

Dacă cineva s-ar fi uitat, ar fi văzut cum cei trei indivizi — doi civili și un factor poștal — se întîlniră cu totul întîmplător la poarta Societății literare și istorice. Cei doi civili îl lăsară pe factor să vină în față iar acesta apăsă pe buton. Walter nu se afla la biroul său (și chiar dacă ar fi fost, n-ar fi schimbat cu nimic mersul evenimentelor). Chiar în timpul cînd Malcolm își termina de mîncat sandvișul la restaurantul lui Jimmy, doamna Russell auzi bizîitul soneriei.

— Poftiți.

Și cei trei, avîndu-l în frunte pe factorul poștal, intrară.

Malcolm trîndăvi la masa de prînz mîncînd sandvișuri cu carne și specialitatea șef bucătarului — tort de ciocolată cu rom. După a doua ceașcă de cafea conștiința îl mînă din nou în ploaia de afară. Ploaia se transformă în burniță. Prînzul făcu să sporească bunădispoziția lui Malcolm. Acum plecă pentru că pe de o parte plimbarea îi făcea plăcere și, pe de altă parte, pentru că nu voia să se lanseze asupra celui de al treilea sandviș. Și pentru ca drumul de întoarcere să-i fie mai variat, o porni în jos pe strada Sud-Vest, pe celălalt trotuar. Mulțumită acestui fapt vedea mult mai bine clădirea Societății și observă că ceva nu era în regulă mai înainte decît ar fi făcut-o dacă s-ar fi aflat pe trotuarul de vizavi.

În fond era vorba de o nimica toată, dar pe Malcolm îl pusese pe gînduri. Un fleac, ceva atît de neînsemnat încît i se păru că nu poate avea un sens prea adînc. Numai că Malcolm lua totdeauna aminte la lucrurile mărunte. Din această cauză el era acum captat de o fereastră deschisă la etajul al doilea. Ferestrele Societății se deschideau în afară.

Într-o capitală o fereastră deschisă nu înseamnă nimic deosebit, chiar dacă ziua e ploioasă. De regulă Washingtonul este un oraș călduros chiar și în timpul ploilor de primăvară. Acesta însă era geamul lui Tamatha ! Iar Tamatha — după cum știau toți cei din secție — nu deschidea geamul niciodată. Cînd avea nouă ani doi dintre frățiorii lui se luară la bătaie pentru un tablou pe care-l găsiseră. Cel mai mare dintre ei alunecă pe covor și căzu în stradă, rupîndu-și vertebra cervicală și rămînînd infirm pînă la moarte. De atunci, ferestrele deschise o îngrozeau pe Tamatha.

Dar, cu toate acestea, fereastra era acum larg deschisă !

Malcolm încercă să-și potolească starea de neliniște. Afurisita asta de imaginație a ta, își

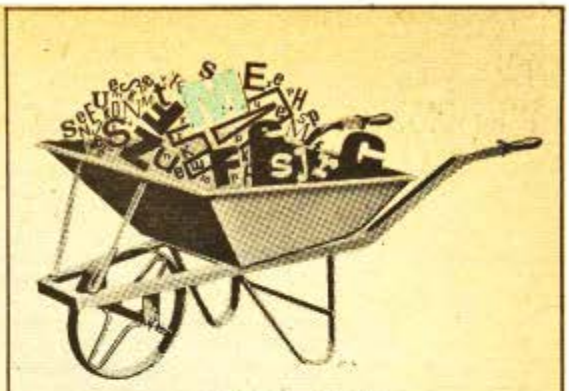

GEORGE BUȚU

zise Malcolm în gînd. Probabil că fereastra e deschisă dintr-un motiv absolut normal ! De altfel, toate celelalte lucruri erau în ordine. Din clădire nu se auzea nimic, probabil că erau cufundați cu toții în lectură.

Malcolm trecu repede strada și se grăbi către poarta de la intrare. După o clipă de ezitare sună. Se auzi soneria dinăutru, dar nu-i deschise nimeni. Mai sună o dată. Nimic. Malcolm se scuturâ de frig, pe șira spinării începură să-i alerge fiori reci. Walter desigur compară cărțile, iar Polly cea mirositoare stă pe vine pe budă, gîndi el. Categoric ! Căuta încet prin buzunar după chei. Cînd cineva umblă la broască, în întreaga clădire se auzeau soneriile și se aprindeau semnale luminoase. În timpul nopții mai mult, sună la direcțiunea poliției din Washington, la centrala C.I.A. din Langley, precum și la sediul securității dintr-o periferie a Washingtonului. Răsucind cheia în broască, Malcolm auzi soneria. Poarta se deschise iar el intră repede.

De jos clădirea părea pustie. Mai mult ca sigur că doamna Russell nu se afla la masa ei. Malcolm simți un miros ciudat. Aruncă punga cu sandvișuri pe biroul lui Walter și începu să urce încet scările.

Descoperi îndată sursa ciudatului miros. Doamna Russell stătea, ca de obicei, în spatele biroului său. Focul automatului din tolba poștașului o aruncase pînă în perete. Țigara îi căzuse pe git și-i arsese pielea pînă cînd mucul se stinse de la sine. Malcolm își aținti privirea, într-o stare de amețeală, asupra corpului care zăcea într-o baltă de sînge. Se întoarse ca o mașină și se duse în biroul doctorului Lappe...

Walter împreună cu doctorul Lappe tocmai verificau niște facturi în momentul în care auziră zgomote înfundate. Walter își zise că, mai mult ca sigur, doamnei Russell îi căzuse pachetul pe care i-l dăduse poștașul (auziră doar mai înainte bizîitul soneriei și cuvintele doamnei Russell : „Aveți astăzi ceva și pentru noi ?") de aceea deschise ușa pentru a o ajuta să-l ridice. Ultimul lucru pe care îl văzu fu un individ lung și deșirat care ținea în mînă un obiect în formă de L. Autopsia a arătat că Walter primise o serie scurtă — cinci gloanțe în stomac. Doctorul Lappe muri înainte de a încerca să fugă.

Cei doi indivizi coborîră apoi în liniște pe scări în timp ce poștașul păzea lîngă intrare. Din personalul de sus nimeni nu bănuia nimic. Ray Thomas se afla în spatele biroului pentru că tocmai își ridicase stiloul căzut. Cînd îl văzu

pe individ mai avu timp să strige : „Pentru Dumnezeu, nu...“ pînă ce capul să-i fi izbit de perete. Lunganul deschise ușa lui Malcolm și se asigură că biroul era gol.

Tamatha și Harold Martin auziră strigătul lui Ray, ieșiră aproape în același timp din birourile lor și fugiră spre scări. O clipă se așternu o liniște de mormînt, după care auziră zgomot de pași pe scări. Pașii se opriră apoi se auzi un zgomot ușor metalic. Nu le trecu prin cap că era vorba de țăcănitul încărcătorului de armă, dar își dădură seama instinctiv că era ceva de rău ; o rupseră la fugă în birouri trîntind tare ușile în urma lor.

Harold avu mai multă prezență de spirit : închise ușa și apucă să formeze trei cifre pînă cînd individul robust să arunce ușa la pămînt și să-l culce la podea cu o singură lovitură.

Tamatha reacționă altfel. Știa că numai un pericol teribil ar putea-o obliga să deschidă fereastra. Acum clipa aceea venise. Sparse cu disperare geamul — căuta o scăpare, un ajutor, ceva... Amețită de înălțime își scoase ochelarii și îi puse pe birou. Auzi zgomotul ușii biroului lui Harold, un horcăit, zgomotul prăbușirii cuiva. Fugi din nou la fereastră. Ușa biroului ei se deschise încet.

Nu se întîmplă nimic o anume vreme apoi Tamatha se întoarse încet spre individul acela deșirat. Acesta nu trase pentru că se temea că gloanțele ar putea ieși pe fereastră și ar fi atras în felul acesta atenția cuiva. Ar fi riscat numai dacă ea ar fi început să strige. Nu strigă. Se apropie încet de birou. „Trebuie să văd“ își zise ea în gînd. Pipăi după ochelari, îi găsi și îi puse la ochi. Deșiratul așteptă pînă cînd, după fața ei, își dădu seama că fata a înțeles ce se petrece. După care apăsă pe trăgaci pînă cînd arcul aruncă afară ultimul cartuș. Loviturile gloanțelor o întoarseră pe Tamatha ca și cînd ar fi dansat, o aruncară în peretele registraturii și din nou înapoi, îi sparseră ochelarii, îi ciufulîră părul.

Deșiratul se uită cum trupul ei ciuruit se prăbușise încet la pămînt, după care se întoarse la șeful lui care tocmai controla ultima încăpere a etajului. Începură apoi să coboare amîndoi, de voie, pe scări.

În clipa aceea Malcolm tocmai își termina de mîncat tortul.

Malcolm trecu din birou în birou, din scară în scară. Ochii lui vedeau tot ce se întîmplase, creierul însă refuza să priceapă. Cînd dădu peste trupul contorsionat al celei care fusese Tamatha, își reveni. Se uită la ea minute în șir și tremura de parcă ar fi avut febră mare. După aceea îl cuprinse frica și se gîndi să dispară. O rupse la fugă pe scări, pe jumătate nebun de spaimă. La parter se opri brusc.

„De bună seamă că au plecat“ își zise în gînd, „altfel aș fi și eu mort“. Cine erau „ei“ nici prin cap nu-i trecea. Își dădu seama că nu avea nici o armă asupra sa. „Doamne, își zise, nu am nici măcar un pistol ! Dacă se întoarce nu pot face absolut nimic“. Fugi spre biroul lui Walter. Acesta avea sub birou o armă specială, o pușcă de vînătoare calibru 20 cu țeava retezată. Pușca avea un singur glonte, dar Walter îi povestise adeseori cum această armă îi salvase odată viața. Malcolm îndreptă arma spre ușă în timp ce se dădu în lături, spre biroul doamnei Russell. Într-un sertar al acestuia Walter avea un pistol — „pentru orice eventualitate“, cum îi plăcea să spună. Malcolm luă pistolul, îl puse după curea apoi ridică receptorul.

Mort. Toate legăturile tăiate.

„Trebuie să plec de aici, își spuse. Trebuie să cer ajutor“.

Încercă să ascundă pușca sub haină dar și așa retezată cum era, tot era prea lungă : țeava îi ieșea pe după guler și îi apăsa pe gît. Puse fără prea mult entuziasm pușca la loc, sub biroul lui Walter. „Trebuie să las totul așa cum a fost“. Prin gaura cheii văzu că strada era pustie. Deschise ușa încet, cu grijă. Sări pe terasa din fața intrării liniștite. Trase ușa după el, se duse repede spre poartă și cu ochii făcuți mici scurtă strada încercînd să surprindă ceva neobișnuit. Nimic.

Se duse pușcă la o cabină telefonică. Fiecare a patra cabină de informații către C.I.A. are un număr secret „de alarmă“, care poate fi folosit numai în cazuri cu totul ieșite din comun, cînd celelalte legături erau inutilizabile.

La capătul liniilor de alarmă se află totdeauna agenții cei mai experimentați. Aceștia rar cînd au cîte ceva de făcut, dar cînd se întîmplă să aibă, trebuie să acționeze rapid și cu multă grijă.

Stephen Mitchell era de serviciu la telefonul de alarmă exact cînd sună Malcolm. Mitchell făcea parte dintre cei mai buni agenți mobili din C.I.A. Vreme de treisprezece ani a pendulat de la un loc critic la altul, în cea mai mare parte din cazuri în America Latină. Într-o zi a anului 1967 la Buenos Aires un agent cu joc dublu i-a plasat sub scaunul mașinii sale „Simca“ o bombă de plastic. Explozia i-a retezat ambele picioare, dar a scăpat cu viață. Întrucît C.I.A. nu voia să piardă un lucrător bun, l-a mutat la secția Alarmă.

Mitchell ridică receptorul de la primul zbîrnîit. În același moment magnetofonul începu să funcționeze înregistrînd întreaga conversație.

— 498 — 7 281 ?

Toate telefoanele C.I.A. răspund la acest număr.

— Da... În clipa aceea Malcolm nu-și aminti numele de agent, dar avu suficientă prezență de spirit pentru a nu și-l spune pe cel adevărat. Aici Condorul, secția 9, departamentul 17. Am fost atacați !

— Vorbiți pe linia noastră ?

— Vorbesc de la o cabină din apropiere de... bază. Telefonul nostru nu funcționează.

„Drace, își zise Mitchell, trebuie să folosim

un limbaj codificat". Cu mina liberă apăsă pe butonul de alarmă. În cinci locuri diferite, trei la Washington și două la Langley, oameni înarmați pînă în dinți săriră în mașini, porniră motoarele și apăsară puternic pe accelerație.

— E grav ? întrebă Mitchell.

— Gravitate maximă. Eu sînt singurul care...

— Are cunoștință despre asta vreun civil ? i se amestecă Mitchell în vorbă.

— Nu cred, totul s-a desfășurat în liniște.

— Sînteți rănit ?

— Nu.

— Înarmat ?

— Da.

— Dușmanii sînt în zonă ?

Malcolm se uită în jur amintindu-și că dimineață toate fuseseră normale.

— Nu cred, dar nu sînt sigur.

— Ascultați-mă cu mare atenție. Părăsiți zona cît puteți mai repede, dar fără ostentație. Duceți-vă undeva unde să fiți în afară de pericol. Așteptați acolo o oră. După ce vă dați seama că aerul e curat, sunați din nou. Adică la 13,15. Înțeles ?

— Da

— Bine. Acum agățați receptorul și țineți minte : important este să nu vă pierdeți capul !

Malcolm rămase cîteva clipe la colțul străzii încercînd să-și schițeze în gînd vreun plan. Știa că trebuie să găsească un loc sigur ceva pe

aproape unde să-și poată petrece o oră întreagă fără să fie observat. Se întoarse încet, foarte încet și o porni pe stradă. După un sfert de ceas se amestecă într-un grup de fermieri care se uitau la clădirea Capitoliului.

Chiar în momentul cînd Malcolm încă mai vorbea la telefon cu Mitchell, începuse să se pună în mișcare una dintre cele mai mari și complicate mașinării din lume. Asistenții care recepționaseră apelul lui Malcolm trimiseseră patru mașini de la serviciul din Washington și una din Langley cu personal medical. Toate se îndreptară spre secția a 9-a din departamentul 17. Comandanții echipajelor erau instruiți prin radio în timp ce mașinile se deplasau spre locul cu pricina. Circa respectivă din Washington fusese alarmată, în caz de necesitate urma să fie alarmată și poliția federală.

În momentul în care Malcolm pusese receptorul toate unitățile C.I.A. de pe teritoriul Washingtonului erau deja alarmate. În trei minute fură anunțați toți adjuncții directorului iar șase minute mai tîrziu, Mitchell îl informă personal pe însuși directorul C.I.A. care tocmai se afla într-o convorbire cu vicepreședintele. În opt minute toate organele serviciilor americane de informații aveau deja cunoștință despre atac.

Între timp Mitchell s-a îngrijit să-i fie trimise la biroul lui toate dosarele personalului Societății. În timpul alarmei ofițerul de serviciu primește automat puteri depline. El conduce cea mai mare parte din acțiune pînă cînd un adjunct al directorului preia comanda. Cîteva clipe mai tîrziu sună telefonul de la arhivă :

— Controlul efectuat ; calculatorul a arătat că toate originalele dosarelor din secția 9 departamentul 17 au dispărut.

— Au ce ?

— Dispărut

— Atunci trimiteți-mi copiile. Drace, dar trimiteți-mi-le sub pază, zise Mitchell trintind telefonul mai înainte ca funcționarul năucit să-i fi putut răspunde ceva. Întinse mîna după celălalt telefon și obținu imediat legătura. „Închideți centrala !" ordonă el scurt. În cîteva clipe toate ieșirile din clădire fură blocate ermetic. Oricine încerca să părăsească centrala sau să intre în ea era împușcat fără somație. Lumina roșie se aprindea și se stingea în toată clădirea. Grupe speciale de siguranță începură să supravegheze coridoarele ordonînd tuturor celor care nu aveau legătură directă cu alarma sau care nu aveau o muncă bine precizată, să se întoarcă de urgență în birourile lor. Neîndeplinirea sau măcar ezitarea în îndeplinirea acestui ordin însemna o lovitură de pistol în burtă și cătușele la mîini.

Ușa care ducea la centrala de alarmă se deschise tocmai în clipa cînd Mitchell transmitea ordine la telefon. Un tip lat în spate trecu energic pe lîngă paznici fără a răspunde măcar la salut. Mitchell era încă la telefon. Individul se așeză într-un fotoliu.

— Ce naiba se întîmplă ?

În alte împrejurări ar fi primit răspunsul imediat, acum aici era stăpîn Mitchell. Adjunctul se întoarse către Mitchell și se înclină puțin în fața lui. Mitchell continua să latre ordine la telefon, dar întrebarea o auzi. Se aplecă spre adjunctul său în semn de salut iar acesta îi prezenta tot ce se întîmplase și ce anume s-a întreprins. Între timp Mitchell termină de vorbit, puse receptorul în furcă și își șterse fruntea cu batista.

Bărbatul cel puternic se afundă în fotoliu.

— Mitchell, zise, dacă sînteți de acord, eu am să rămîn aici, să mă aveți la îndemînă. În calitate de șef al serviciului 17 vă pot da o mînă de ajutor.

— Vă mulțumesc, domnule colonel, răspunse Mitchell. Salut orice ajutor care ni se oferă.

A ora 13,40 Malcolm găsi o cabină telefonică la Capitoliu. Formă numărul centralei de alarmă :

— 493 — 7 282.

— Aici Condorul. Secția 9, departamentul 17. Sun de la un telefon public, cred că n-am fost urmărit și, în mod cert, nu mă poate auzi nimeni.

— Informația dv. s-a confirmat. Ar trebui să fiți la Langley, dar mă tem să vă las acolo singur. Știți cinematograful „Circus" din cartierul Georgetown ?

— Da.

— Puteți ajunge acolo într-o oră ?

— Da.

— Bun. Acum fiți atent ; cunoașteți pe cineva, fie și numai din vedere, care lucrează la Langley ?

Malcolm se gîndi cîteva clipe.

— Avem acolo un instructor cu numele secret „Vrabie IV".

— Rămîneți la aparat.

Cu ajutorul calculatorului și al legăturilor directe i se confirmă lui Mitchell că „Vrabie IV" există cu adevărat și că se află în clădire. După două minute îi comunică lui Malcolm :

— Facem în felul următor : din clipa asta, după o jumătate de ceas „Vrabie IV" împreună cu un alt bărbat, vor parca pe strada din spatele cinematografului. Vor aștepta exact o oră. Pe străduță se poate intra prin trei locuri, toate cele trei intrări vă permit să vedeți pe oricine mai înainte de a fi văzut... Dacă observați ceva suspect, dacă cumva „Vrabie IV" și partenerul lui nu vor fi acolo sau dacă se mai află cineva împreună cu ei, ștergeți-o de acolo, găsiți-vă un loc sigur și sunați din nou. Sunați și dacă n-o să vă reușească. Clar ?

— Cla ...pciu !

Mitchell mai că nu sări din fotoliu.

— Ce naiba a fost asta ? Ești bine ?

— Da, sînt bine, puțin răcit... Știu ce am de făcut.

— Pentru numele domnului ! zise Mitchell punînd receptorul în furcă. Pînă a nu apuca să zică ceva, bărbatul cel puternic spuse :

— Ascultă, Mitchell, dacă nu aveți nimic împotrivă, mă duc eu cu „Vrabie IV". Răspund de serviciu și nu au pe nici unul dintre cei tineri care să poată stăpîni o situație ca asta mai bine decît mine, chiar dacă sînt bătrîn și obosit.

Mitchell se uită la bărbatul puternic, sigur pe el, din fața lui și zîmbi.

— Bine. Îl găsiți pe „Vrabie IV" la poartă. Duceți-vă cu mașina dv. Îl cunoașteți pe Condor ?

Bărbatul cel puternic dădu din cap.

— Nu, dar cred că l-am văzut undeva. Puteți să-mi arătați o fotografie de-a lui ?

Mitchell încuviință cu capul și zise :

— „Vrabie IV" are una. La depozitul de armament o să vă dea tot ce aveți nevoie, dar eu aș merge pe pistol. Care v-ar prinde cel mai bine ?

— Păi, unul de 38 special cu amortizor, pentru cazul că va trebui să... conversăm.

— O să vă aștepte în mașină împreună cu muniția necesară. Vă mulțumesc încă o dată, colonele Weatherby.

— Pentru puțin, Mitchell, la urma urmelor asta mi-i munca, zise colonelul zîmbind.

Închise ușa și se îndreptă spre mașina sa. După cîțiva pași începu să respire șuerat.

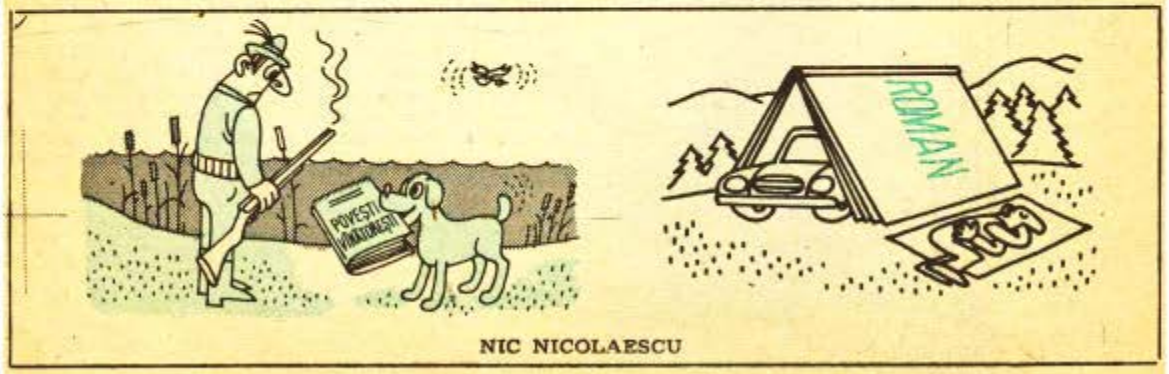

NIC NICOLAESCU

JOI DUPĂ AMIAZĂ

În ciuda vremii ciinoase de afară Malcolm reuși să prindă relativ repede un taxi. Douăzeci de minute mai tirziu el se opri la două blocuri de cinema și plăti șoferului, iar după alte cîteva minute se afla în cel mai întunecos colț al barului din apropiere. În mîna dreaptă, sub masă, ținea pistolul pe care îl îndrepta împotriva oricui se apropia de masa lui.

La 14,40 sări de la masă și se alătură unui grup numeros care tocmai părăsea barul. Ajungînd afară, se îndepărtă repede de grup. Merse cîteva minute pe trotuar urmărindu-i cu atenție pe toți cei care treceau prin apropierea lui. La orele trei era de-acum sigur că nu-l urmărea nimeni. Se îndreptă spre cinematograf.

Vrabie IV era un instructor cu ochelari care tremura. El preda despre sistemul organelor statului. Rolul lui în această aventură trebui să-l accepte vrînd-nevrînd, lăsînd totuși să se înțeleagă că nu era plătit pentru asta și făcînd aluzie la soție și la cei patru copii. Pentru a-l liniști, la depozit îl îmbrăcară cu o vestă impenetrabilă. Nu-și amintea de nimeni pe care să-l fi chemat Condorul sau Malcolm ; în clasele lui pentru categoriile inferioare avea o duzină de astfel de băieți.

Colonelul Weatherby îl instrui pe șoferul mașinii în timp ce se îndrepta spre parcare, își controlă pistolul cu amortizor cu țeavă retezată... Weatherby ar fi trebuit în mod normal să întărească prin semnătură faptul că primise arma, dar autoritatea lui Mitchell îl scuti de această formalitate. Armurierul îl ajută să-și prindă peste umăr tocul special al pistolului, îi dădu douăzeci și cinci de gloanțe și-i dori mult succes. Weatherby luă loc, împreună cu „Vrabie IV", într-un „Sedan" de culoare albastru deschis.

Din Langley ieșiră trei mașini mergînd strîns una după alta. „Sedan"-ul lui Weatherby se găsea la mijloc. Tocmai se înscriseră pe drumul spre Washington, mașina din spate avu pană ! Șoferul pierdu controlul asupra volanului iar mașina se puse de-a curmezișul peste două benzi. Nimeni nu fusese rănit, dar acest accident bloca șoseaua pentru zece minute. Weatherby urmărea din aproape mașina din față care se strecura prin înghesuiala traficului din Washington. Pe o stradă liniștită printre vilele din cartierul de Sud-Vest mașina din față se întoarse brusc pe contrasens. Trecînd pe lîngă Sedanul albastru, șoferul îi făcu lui Weatherby semn din faruri că totul e-n ordine, apoi dispăru. Weatherby se îndreptă spre Georgetown, foarte atent dacă nu cumva era urmărit.

Acum lui Weatherby îi era limpede unde făcuse greșeala. El ordonase comandoului asasin să-i ucidă pe toți cei aflați în clădire. Oamenii lui îndepliniră ordinul, dar nici unul dintre ei nu observă că un om era lipsă. De ce nu fusese acolo omul acela ? Acum era totuna, Weatherby făcuse greșeala, acum trebuia s-o repare.

Era foarte posibil ca Condorul să fie inofensiv, dar Weatherby nu putea miza pe asta. Heidegger discutase despre problemă cu toți lucră-

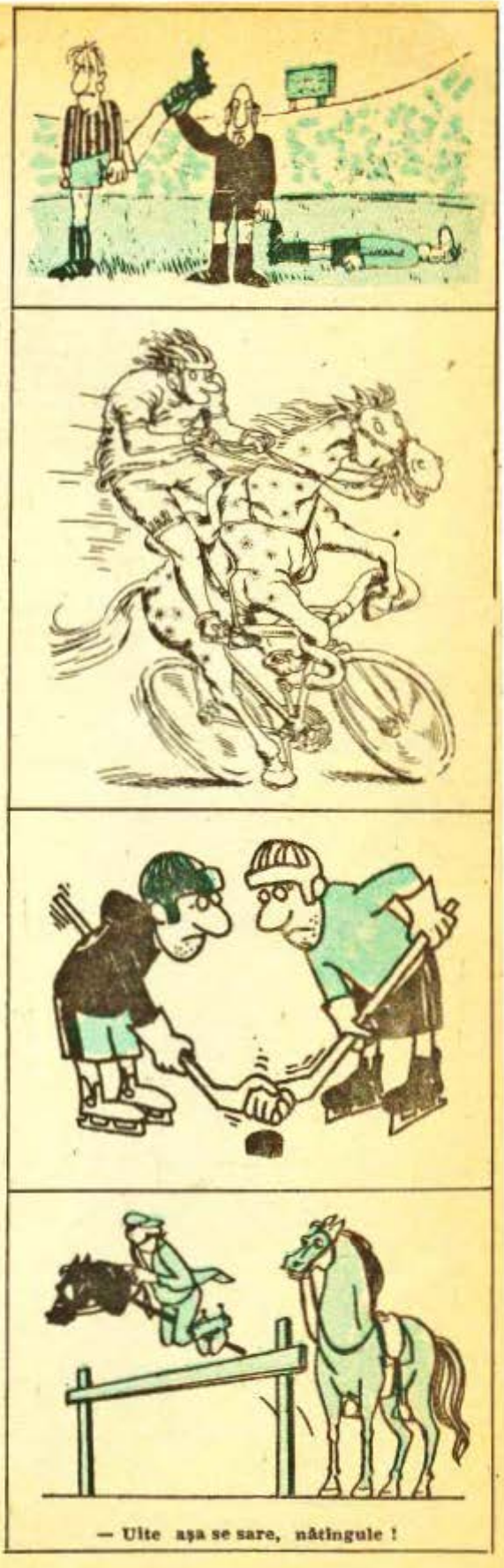

— Uite așa se sare, nătîngule !

torii Societății, în afară de doctorul Lappe. Acum trebuia să moară și Condorul, la fel ca toți ceilalți chiar dacă el, Weatherby, nu știa ce anume cunoaștea Condorul din toate acestea.

Planul lui Weatherby era simplu : îndată ce Condorul își va face apariția, îl va împușca. Autoapărare ! Weatherby aruncă o privire spre „Vrabie IV" victima secundară inevitabilă a acțiunii.

Weatherby nu-și făcea mustrări de conștiință din pricina morții instructorului. Planul era riscant, Condorul ar putea fi un trăgător mai teribil decît se presupunea, în plus, scena ar putea fi văzută de cineva care ar putea vorbi. Agenția nu trebuie însă să dea crezare spuselor lui și poate folosi un martor plătit pentru un interogatoriu eficient. Condorul putea apărea în fel și chip. O grămadă de lucruri ar putea să iasă pe dos, Dar, fie riscul cît de mare Weatherby nu avea altă posibilitate. Dacă n-ar face-o, soarta lui ar fi pecetluită. Poate ar reuși să „ducă" Agenția și întreaga rețea americană de spionaj... Ar exista cîteva căi pentru aceasta pe care le folosise cu succes pînă atunci. Dar nu va putea niciodată „duce" pe omul cu ochi albaștri. Omul acela încă nu dăduse greș niciodată, nu iertase nimănui nimic, niciodată. Niciodată. Weatherby trebuia să-și repare greșeala. Condorul trebuia să moară. Trebuie.

Weatherby mergea încet pe străduță apoi se întoarse și parcă în spatele cinematografului, lîngă o ladă de gunoi. Străduța era pustie, așa cum presupusese Mitchell. Washingtonezii evită de regulă străzile lăturalnice, Weatherby știa că Mitchell se îngrijise ca prin împrejurimi să nu fie nici un polițist în uniformă, care l-ar fi putut speria pe Condor. Asta îi reușise lui Weatherby și făcu lui „Vrabie IV" semn cu capul, să coboare. Se opri lîngă mașină și așteptă.

Malcolm îl observă imediat. Îl urmări cu grijă de la o distanță de vreo șaizeci de pași. Se lipi strîns de un stîlp de telegraf și reuși numai cu mare greutate să-și stăpînească un strănut. Dîndu-și seama că erau singuri, se duse spre ei. Se simțea mai sigur cu fiecare pas pe care-l făcea.

Weatherby îl văzut și el pe Malcolm chiar din prima clipă. Se îndepărtă de mașină și se concentră cît putu mai mult. Lovitura trebuia să fie exactă sută la sută. Iar lui „Vrabie IV" trebuie să-i vină de hac mai înainte de a-și da seama ce se întîmplă „îi rad unul după celălalt", își zise.

Un gînd trecu ca fulgerul prin capul lui Malcolm cînd ajunse la douăzeci și cinci de pași de cei doi. Imaginea bărbatului în Sedanul albastru parcat în fața Societății în ploaia de dimineață îi reveni în minte. Individul din mașină și unul dintre cei doi care stăteau acum în fața lui era una și aceeași persoană ! Ceva nu era în regulă ! Malcolm se opri și începu să caute un ascunziș. Pipăi instinctiv pistolul.

Weatherby își dădu și el seama că ceva nu era în regulă. Prada lui se oprise în mod neașteptat tocmai în apropierea locului ales pentru capcană și-și pregătește apărarea. Mișcările neașteptate ale lui Malcolm îl făcută pe Weatherby să-și modifice planul inițial și să-l adapteze la situația nou creată. Scoase repede pistolul și îl îndreptă spre „Vrabie IV", rămas mut de spaimă.

Weatherby era un veteran, trecuse prin multe acțiuni care necesitau o soluție rapidă. În momentul cînd Wealtherby apăsă pe trăgaci Malcolm abia își scoase pistolul.

Amortizorul aplicat unei arme permite desfășurarea în liniște a operațiunii, dar îi reduce din eficacitate. Greutatea neobișnuită din capătul țevii scoate arma din echilibru, lucru de care trăgătorul trebuie să țină seama. Din punct de vedere balistic, amortizorul reduce viteza glonțului și influențează asupra traiectoriei acestuia. Toate aceste elemente lucrau acum împotriva lui Weatherby, care nu era obișnuit cu pistolul cu amortizor. Ucigaș cu experiență ce era, el țintise capul victimei dar greșise. La o fracțiune de secundă după ce se auzi lovitura înfundată, bucata de plumb trecu pe deasupra părului lui Malcom prin dreptul urechii stîngi și se pierdu în riul Potomac.

Malcolm mai trăsese cu pistolul o singură dată în viața lui — cu unul de 22 al unui prieten. Toate cele cinci gloanțe ale sale trecură atunci printr-un șobolan care fugea. Acum trăsese cu pistolul doamnei Russell și împușcătura se împrăștie cu ecou pe străduță mai înainte să-și fi dat seama că trăsese !

Insului care primește o lovitură expediată dintr-un 35 glontele nu-i trage pe corp o linie roșie subțire și delicată ! Îl lovește puternic. O împușcătură de la douăzeci și cinci de metri echivalează cu lovitura unui camion. Glontele lui Malcolm trecu prin coapsa stîngă a lui Weatherby... În același timp îl aruncă în aer după care căzu pleașcă pe pavaj.

„Vrabie IV" se uită la Malcolm nevenindu-i să-și creadă ochilor. Malcolm se întoarse încet spre instructor îndreptînd pistolul spre pîntecele lui care tremura.

— A fost unul dintre ei ! scăpă el din gît ca după un efort cumplit. Unul dintre cei care ne-au atacat ! Apoi se îndepărtă încet de instructorul încremenit.

La capătul străduței o rupse la fugă.

Weatherby gemu dar își reveni din șoc. Era un om tare, dar trebui să-și adune toate puterile pentru a putea ridica mîna. Nu știu cum se făcuse că rămăsese mai departe cu pistolul în mînă. Ca prin minune, mintea îi era foarte limpede. Ochii cu foarte multă atenție și trase. Glontele următor îi trecut prin gît instructorului „Vrabie IV", tatăl a patru copii. După aceea nimeri în zidul cinematografului. Sprijindu-și corpul de mașină. Weatherby simți un fel de bucurie ciudată. Nu era încă mort, mai mult ca sigur. Condorul reușise din nou să

— Un mic efort, vă rog : gîndiți !

dispară, dar secția de balistică nu va avea nici un glonte după care să-și dea seama cine pe cine a împușcat. Totdeauna exista o speranță. Leșină.

Malcolm fugi cît ținură cele patru blocuri pînă își dădu seama cît de suspect se poartă. Încetini, se uită de cîteva ori după colț, apoi opri un taxi.

Christoase ! își zise, așadar el a fost unul dintre ei ! A fost unul dintre ei ! Agenția sigur nu știe de treaba asta. Trebuie să ajungă la un telefon... Trebuie să sun... !

Îl cuprinse o sudoare rece. Ce-ar fi ca omul acela din stradă să nu fie singurul cu joc dublu ? Ce-ar fi dacă l-ar fi trimis acolo un om care știa toate povestea. Și ce-ar fi dacă omul de la capătul liniei de alarmă face tot joc dublu ?

Trebuie să cugete. Pînă nu ajunge la o concluzie nu poate telefona. Dar îl vor căuta ! El este doar singurul om din secție care a supraviețuit. Ba nu, mai este și Heiddeger. În timpul atacului era acasă, în pat. Malcolm își scormonea memoria. Ce adresă are Heiddeger ? O auzise odată de la doctorul Lappe.. Stai, Morent Royal Arms !

Bătu la ușă dar nu-i răspunse nimeni. Malcolm se aplecă puțin și se uită pe gaura cheii. Dacă presupunerile lui ar fi adevărate ar trebui ca ușa să fie închisă numai cu zăvorul. În zecile de cărți care-i trecuseră prin mînă eroul deschide ușa cu o bucată de plastic rigid. El de unde să-l ia ? Legitimația ! îi veni lui Malcolm ideea, și scoase din tașca de la piept legitimația de serviciu îmbrăcată într-o învelitoare de plastic. Legitimația adeverea cum că era angajatul firmei „Tentrex and Comp".

Douăzeci de minute s-a războit Malcolm cu broasca pînă cînd în cele din urmă disperarea i s-a transformat într-o ură teribilă. Începu să bată în ușă cu lovituri scurte. Pînă la urmă s-a dovedit că broasca nu era tocmai de calitatea cea mai bună. Ușa se deschise. Malcolm intră în încăpere și o trase încet și cu grijă în urma lui.

De bună seamă că nu-l dezmierdaseră. Cadavrul întins pe pat era vînăt la față, aproape spre negru — fără îndoială rezultatul strangulării — și începuse deja să miroasă. Se pricepea foarte puțin la medicină, dar îi era foarte limpede că situația aceasta nu se datora ultimelor citorva ore. Heiddeger trebuie că fusese omorît înaintea celorlalți. Veniră aici după ce văzură că nu era la serviciu... Malcolm nu înțelegea însă prea bine ce și cum.

Mineca stîngă a pijamalei lui Heiddeger era ruptă și întinsă pe podea. Aceasta nu mai era rezultatul unei încăierări. Malcolm dădu la o parte cuvertura și examină brațul lui Heiddeger. Pe partea lui interioară se zărea un punct care amintea de înțepătura unei insecte. Sau de o injecție. Malcolm începu să examineze locuința.

Pe poliță de sus a dulapului găsi un plic cu bani — bancnote de cincizeci și o sută de dolari. Aprecie suma la vreo zece mii de dolari. Se așeză într-un fotoliu pe care erau aruncate niște haine. Totul era ciudat. Un fost alcoolic, contabil, care tremura de teama hoților, să ascundă acasă o sumă atît de mare ? ! Ciudată treabă. Se uita la cadavru. Oricum, acum nu-i mai trebuiau. Malcolm luă banii și-i băgă în buzunarul din spate al treningului său. După care mai aruncă o privire prin încăpere, deschise cu grijă ușa și ieși în stradă.

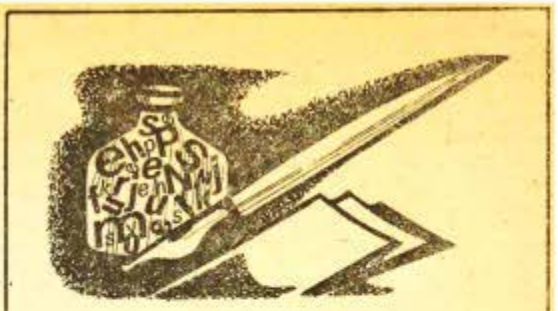

GEORGE BUȚU

După ce frizerul termină și Malcolm se privi în oglindă, își dădu seama că pe băiatul acesta îl văzuse ultima dată în urmă cu cinci ani. La bazar își alese o bluză militară veche cu eticheta proprietarului originar încă pe ea și cu insigna diviziei 101 parașutiști, niște blugi decolorați și niște ghete de parașutist scîlciate, lenjerie de corp, un pulover ieftin, o mașină de bărbierit și o periuță de dinți. Ieși de acolo cu pas sigur de soldat, schimbat de nerecunoscut. Cinci blocuri mai departe intră într-o cofetărie.

Se așeză într-un colț întunecos și medită la ce avea de făcut. Capul îi vijîia, limba se lipi de cerul gurii. Îl cuprinseră fiori reci. Trebuia să găsească o ieșire, o ascunzătoare. Nu putea umbla ca un hăituit prin oraș așteptînd să fie prins... Dar cine să-l prindă ? Cine-i pe urmele lui ? Și de ce ? De ce s-au întîmplat toate astea ? Tremura de parcă ar fi avut febră, încît trebui să facă ceva pentru ca dinții să nu înceapă să-i clănțăne.

Deodată atenția îi fu captată de discuția de la masa vecină. Malcolm întoarse capul și ciuli urechile. La măsuța din spatele lui stăteau două fetișcane.

— Tu nu mergi nicăieri în concediu ?

— Nu, rămîn acasă. Mă închid de lume pentru o perioadă de patru săptămîni.

— O să înnebunești...

— Se poate, dar nu sună pentru că n-am să ridic receptorul.

— Mă rog, treaba ta. Dar nici măcar astă seară nu mergi undeva ?

— Nu, Anna, mulțumesc. Beau cafeaua asta și mă duc direct acasă.

— Distracție frumoasă, Wendy.

Fata care răspundea la numele de Anna își luă la revedere și se îndrepta spre ușă trecînd chiar pe lîngă Malcolm. Acesta văzut deodată două picioare superbe, părul blond și un profil ascuțit. El rămase nemișcat, și groaznic de nervos pentru că tocmai se hotărîse pentru o acțiune riscantă.

Pînă ca Wendy să-și bea cafeaua trecură cinci minute. Cînd se ridică, nici măcar nu se uită la omul de la masa vecină. Malcolm o urmări plătind și ieșind. Se ridică și ei și se duse după ea. O urmărea din spate așa că nu-i vedea decît silueta zveltă, părul negru tuns scurt și picioarele frumoase. De ce n-ar putea fi ea blonda aceea ?, își zise Malcolm pe neașteptate. Fata era cu mașina pe care o lăsase în partea din spate a parcării, unde paznicul vedea numai cu mare greutate. În timp ce descuia portiera mașinii tip „Corveire" Malcom o strigă :

— Wendy ! Ce întîmplare ! Ce faci tu aici ?

Fata se trase repede înapoi și se uită la însul în bluză militară care se apropie de ea zîmbind.

— Cu mine vorbiți ?

— Bine-nțeles. Ce naiba, Wendy, tu chiar nu-ți mai amintești de mine ?

— Eu.. .eu n-aș putea spune că..., zise fata în timp ce observă că Malcolm ținea în mînă un pachet, iar mîna cealaltă o ținea în bluză.

Malcolm ajunse lîngă ea. Puse pachetul pe capotă și se sprijini cu mîna stîngă de mașină. Apoi brusc, o prinse bine de gît și o aplecă de cap pînă o făcu să-i vadă pistolul pe care îl ținea în mîna dreaptă.

— Nu striga și nici o mișcare bruscă, altfel îl descarc. Clar ? zise Malcolm. Simțea cum fata tremura. Acum urcă în mașină și deschide cealaltă portieră ! Jucăria asta trage și prin sticlă iar eu n-am deloc de gînd să-mi schimb planul.

Fata îl ascultă. Malcolm luă pachetul, înconjură încet mașina și urcă.

— Vă rog... nu-mi faceți nimic, zise ea cu glas mai mieros decît în cafenea.

— Uitați care-i treaba, nu vă fac nimic dacă mă ascultați cu atenție. Nu vreau bani și nici să vă violez nu vreau. Trebuie să faceți tot ce vă spun. Unde locuiți ?

— Pe Alexandria.

— Mergem la locuința dv. Conduceți dv. Dacă vă trece cumva prin cap să faceți vreun semn cuiva vă împușc. Eu voi plăti pentru asta, dar dv. veți fi moartă. Așa că gîndiți-vă.

JOI SEARA, VINERI

— Nu vă cred, zise ea. Stătea pe canapea cu ochii pironiți pe Malcolm. Nu mai era la fel de speriată, dar, cu toate acestea, avea sentimentul că o vertebră îi pătrunsese prin inimă.

Malcolm oftă. Stătea în fața ei de o oră încheiată și-i explica întîmplarea. Din cele găsite în poșeta ei se convinse că o chema Wendy Ross, că avea douăzeci și șapte de ani, că la cei un metru și șaizeci ai ei cîntărea cincizeci și șapte de kilograme. Și încă alte cîteva lucruri de această natură.

— Ascultați-mă, spuse, dacă toate astea pe care le-am spus n-ar fi adevărate, pentru ce m-aș căzni să vă conving ?

— Nu știu.

— Vedeți ? zise Malcolm și a început să se plimbe prin încăpere.

Ar fi putut să-i pună cătușele, dar era riscant. Și-n afară de asta, fata i-ar putea face niște servicii neprețuite. La mijlocul unei serii de strănuturi îi veni și ideea.

— Bine, să zicem că aș putea să vă demonstrez că sînt de la C.I.A. De ce m-ați crede ?

— Știu și eu...

— Pe chipul fetei se observă o ușoară schimbare.

— Bun, atunci uitați-vă la asta, zise Malcolm așezîndu-se lîngă ea.

— Ce-i asta ?

— Legitimația mea de C.I.A. Uitați-vă cu atenție... Sînt eu, cu deosebirea că în poză aveam părul mai lung.

— Și că aici scrie „Tentrex and Comp" și nu C.I.A. Știți, mai știu și alții să citească.

— Dar și eu știu ce scrie aici, zise Malcolm pierzîndu-și răbdarea. „Dacă planul reușește ?" își zise în gînd. Aveți o carte de telefon ?

Fata arătă cu capul spre masă. Malcom traversă camera, luă cartea groasă și i-o aruncă fetei.

— Căutați „Tentrex and Comp" ! Legitimația mea vă spune numărul de telefon și adresa de pe Wisconsin Avenue. Trebuie să fie în carte. Găsiți-o !

Wendy căută, apoi închise cu grijă cartea și se uită la Malcom.

— Cu alte cuvinte, dv. aveți legitimația de la o organizație care nu există. Asta ce dovedește ?

— Vedeți... făcu Malcolm luînd telefonul și ducîndu-l spre fată atît cît îi permitea șnurul. Buun, spuse aproape în taină, acum găsiți telefonul C.I.A. din Washington. O să vedeți că este exact ca pe legitimație.

Wendy deschise din nou cartea și începu să caute. Rămase o clipă nemișcată — se vedea că gîndea intens — apoi refuză cu nesiguranță în glas :

— Poate ați dat să se tipărească o legitimație specială pentru un caz ca acesta.

„Christoase !" strigă Malcolm în gînd. Oftă din toți rărunchii, apoi începu din nou.

— Bun, poate că am făcut așa cum ziceți, asta se poate vedea. Acum sunați la numărul acesta.

— Dar a trecut de cinci. Dacă nu răspunde nimeni credeți cumva că am să vă cred pînă mîine dimineață ?

— Aveți dreptate, răspunse Malcolm plin de răbdare și calm. Dacă „Tentrex" există în realitate, acum au terminat programul. C.I.A. însă nu închide peste noapte. Formați numărul acesta și spuneți că vreți să vorbiți cu „Tentrex". Nu uitați că ascult așa că fără prostioare ! Cînd vă spun, închideți !

Fata fu de acord și formă numărul. Telefonul sună de trei ori.

— WE 4 — 3926.

— Vă rog puteți să-mi dați firma „Tentrex" ?

— Regret, spuse un glas moale. În aparat se auzeau păcănituri slabe. La „Tentrex" nu mai o nimeni. Dimineață. Dar puteți să-mi spuneți cine sună și pentru ce ?

Malcolm întrerupse legătura mai înainte ca locul de unde se vorbea să fi putut fi localizat măcar cu aproximație. Fata puse încet receptorul în furcă, uitîndu-se pentru prima dată în ochii lui Malcolm.

— Nu știu dacă pot crede tot ce spuneți, dar ceva-ceva cred...

— Ultima dovadă, zise Malcolm în timp ce scotea încet pistolul pe care îl puse încet în poala fetei. Traversă încăperea și se așeză pe un scaun. Palmele i se umeziră, dar era mai bine să riște acum decît mai tîrziu. Zise : Aveți pistolul. Ați putea să mă împușcați mai înainte ca eu să ajung la dv. Poftiți telefonul, sunați pe cine vreți, poliția, C.I.A., F.B.I. Mi-e totuna. Spuneți că sînt eu aici. Eu însă vă spun ce se va întîmpla dacă o veți face. Informația va ajunge la cine nu trebuie, ei vor ajunge primii aici... Vom fi morți amîndoi !

Fata tăcu multă vreme cu privirea pironită pe arma din poală. După aceea se ridică, puse pistolul pe masă și începu să se plimbe prin cameră.

— Eu... eu nu știu cum aș putea să vă ajut, dar am să încerc. Puteți rămîne în dormitor. Hm..., făcu apoi uitîndu-se spre bucătărie. Aș putea face ceva de mîncare.

Tensiunea scăzu mult. Malcolm rise și i se păru că ultima dată cînd risese fusese foarte demult.

— Ar fi foarte bine. Dar ați mai face încă ceva pentru mine ?

— Orice, fac, orice, spuse Wendy cu nervii destinși după ce și-a dat seama că n-o păștea nici un pericol.

— Aș putea să fac un duș? Părul ăsta de pe git înțeapă groaznic.

Riseră amindoi.

În timp ce mincau salata ea îi povesti o idilă burgheză din Illinois. Între felurile de brînză el află despre viața la Universitatea din sudul statului Illinois. La piureul de cartofi a fost amestecată povestea mai marelui ei. La șnițelul elvețian fata îi mărturisi cît de plictisitor e să lucrezi la un birou de avocați. Iar cînd a fost la turnatul cafelei, ea o însoți cu cuvintele : „Pînă acum a fost otravă curată !"

După cină Wendy îi ură noapte bună și urcă la etaj în dormitor. Malcolm își puse lentilele de contact în cutiuța lor, își lustrui ghetele, își puse batista sub pernă iar pistolul pentru orice eventualitate îl puse pe noptieră. Adormi...

Puțin după miezul nopții Wendy coborî la el. La început lui i se păru că visează, dar respirația grea și jarul trupului ei erau cît se poate de reale. Se întoarse într-o parte și o trase strîns lîngă el.

Unii oameni nici gînd să doarmă în noaptea aceea. Cînd cei din Langley auziră de rănirea lui Weatherby nervii le erau deja la pămînt. Mașinile de intervenție încărcate cu oameni energici depășiră pe drumul pînă la străduță și mașina salvării. Poliția din Washington se plînse superiorilor săi că oameni necunoscuți, care se dau drept lucrători federali, interoghează martorii. În conflictul dintre cele două instituții guvernamentale intervenea acum un al treilea. Trei mașini oficiale care supravegheau șoseaua opriră prin vecinătate. Doi domni foarte gravi în cămăși albe bine călcate se înghesuiră prin mulțimea de curioși și-i informară pe comandanții celor două organisme că oficiul Federal pentru investigații — F.B.I. — preia oficial cazul. Lucrători necunoscuți, federali și ai poliției din Washington, telefonară comandamentelor lor și aflară astfel că nu trebuie să se amestece.

Toate erau astfel în ordine și în concordanță cu Legea securității naționale din anul 1947. Dar nici CIA nu era în drepturile ei să cerceteze atacul asupra agenților săi. Numai poliția din Washington a făcut mare scofală, avînd acum în spinare un singur cadavru și o singură victimă împușcată, dar și acesta dispăruse la vreun spital necunoscut din Virginia. Starea gravă, speranțe puține.

La nivele inferioare se căzuse însă la înțelegere, agenții respectivi ai tuturor serviciilor de informații unindu-și forțele. Seara, era în plină desfășurare cea mai mare vînătoare de oameni din istoria Washingtonului. Prada trebuia să fie Malcolm. Numai că spre dimineață vînătorii nu aveau nici cea mai vagă idee de locul unde s-ar putea găsi.

Această situație nu spori bunădispoziția grupului de domni care, în dimineața [illegible] se aflau în jurul mesei dintr-un anume birou central din Washington. Din acest grup făceau parte toți adjuncții directorului CIA precum și directorii și adjuncții tuturor serviciilor de spionaj. În capul mesei stătea adjunctul directorului însărcinat cu strîngerea și dirijarea informațiilor. El încerca să explice, cu maximum de răbdare, stadiul căutărilor unui

bărbat în uniformă de căpitan al marinei militare a Statelor Unite, despre care toți ceilalți știau că lui trebuia să i se spună, de două ori, fiecare lucru : „Opt dintre oamenii Agenției sînt morți, unul este rănit, iar altul — care probabil face joc dublu — lipsește. Și n-avem cea mai vagă explicație pentru ce toate astea".

— Aș putea să vă pun una-două întrebări, domnule adjunct !

Adjunctul se înclină cu atenție plină de respect.

— Da, bineînțeles.

— Mulțumesc, zise cel care puse întrebarea, un ins mărunt și fin. Celor care nu-l cunoșteau ei le făcea impresia unui unchi bătrîn și iubitor, cu ochii plini de zîmbet. Pentru improspătarea memoriei — vă rog să mă corectați dacă greșesc — tipul din casă, Heiddeger ăla, avea pentothal în sînge, nu ?

— Da, răspunse adjunctul, încercînd să-și amintească dacă nu uitase să treacă vreun detaliu în procesul verbal.

— Dar nici unul dintre ceilalți nu a fost interogat, dacă putem folosi acest cuvînt. Foarte ciudat. Au venit la el în timpul nopții, înaintea celorlalți. A fost ucis cu puțin înainte de a se face ziuă, dar potrivit cercetărilor dv., tînărul acela, Malcolm, s-a aflat în locuința lui pînă după masă, cînd a fost împușcat Weatherby. Iar dv. spuneți că nu există nici un indiciu care să arate că Heiddeger făcea joc dublu ? Nici un fel de venituri prea mari, nici o bogăție, nici un fel de relații incorecte.

— Nimic din toate astea.

— Nici semnul vreunei boli de nervi ? După cîte știu, lucrătorii CIA fac parte din grupa cetățenilor la care procentul celor bolnavi de nervi este cel mai ridicat.

— Nimic. În afară de faptul că fusese alcoolic mai înainte, totul era normal. Chiar dacă era un soi însingurat.

— Hm... Dar cercetarea celorlalți nu a dat la iveală nimic extraordinar ?

— Nimic.

— Ați vrea să fiți amabil să citiți ce a spus Weatherby doctorilor ? Apropo, cum se simte ?

— Mai bine, doctorii spun că o să scape, dar va trebui să-i ia un picior, zise adjunctul căutînd printre hîrtii. Aici este, dar trebuie să aveți în vedere faptul că a fost mai mult fără cunoștință. O ținea într-una, ultîndu-se la doctor : „Malcolm ne-a împușcat. Pe amîndoi. Trebuie să puneți mîna pe el, împușcați-l !"

La celălalt capăt al mesei cineva se mișcă brusc — bărbatul în uniforma de căpitan al marinei de război se aplecă puțin din fotoliu și zise :

— Eu spun că îl vom găsi pe acest netrebnic și îl vom împușca...

Bătrînul domn zîmbi :

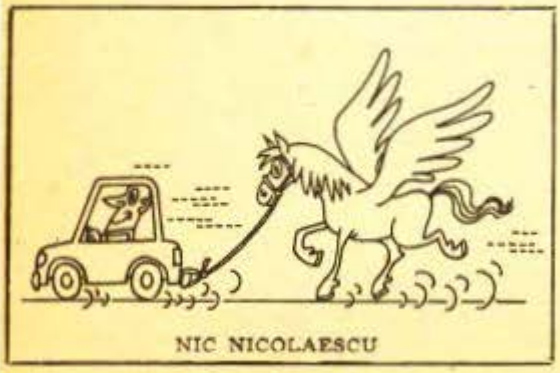

NIC NICOLAESCU

— Da, bine, se-nțelege că sînt de acord, că trebuie să-l găsim pe acest Condor care acum zboară aiurea. Dar cred că ar fi păcat să-l împușcăm înainte ca el să ne spună pentru ce a tras în nefericitul de Weatherby. Mai aveți ceva pentru noi, domnule adjunct ?

— Nu, domnilor, cred că am atins totul. Aveți toate informațiile. Vă mulțumesc, domnilor, pentru participare.

Cînd se strînseră la ieșire, bătrînul domn se întoarse spre vecinul său și-i spuse încet :

— Tare aș vrea să știu de ce a tras.

După care ieși din încăpere dînd din cap.

Wendy puse mîna pe fruntea lui Malcolm și se încruntă.

— Malcolm, tu n-ai ceva ? Parc-ai avea febră ! Gîtul ți-e umflat ! Chem un doctor !

Malcolm o prinse de mînă. Wendy se întoarse spre el și zîmbi.

— Nu te speria, am o prietenă al cărei soț e doctor. Trece pe aproape cînd merge la clinică. Dacă îl mai prind acasă îl rog să se oprească și pe la mine, să-l vadă pe prietenul meu bolnav. Dar nu te teme, n-o să spună nimănui, o să fie bucuros că i-am mai destăinuit un secret de-al meu, zise ea zîmbind.

Doctorul era un omuleț rotofei de vîrstă mijlocie care descoperi la Malcolm o angină puternică și-i recomandă injecții cu penicilină. Îi dădu lui Wendy o rețetă.

— Pentru astea dă fuga la farmacie. Are nevoie de liniște cîteva zile, zise el, apoi îi șopti lui Wendy :

— Am în vedere o liniște totală, știi la ce mă refer ?

În ușă, doctorul se opri și se mai uită odată la Wendy.

— Se pare că ești medicina însăși sub forma care îi trebuia de mult acestui băiat...

privire asupra cercurilor celor mai de sus și uneori mai rigide ale spionajului american reprezintă o problemă care poate fi exprimată cel mai bine prin dictonul clasic latin „Sed quis custodiet epsos custodes ? — Dar cine îi va păzi pe paznici?"

Legea privind securitatea națională din anul 1947 a înființat Consiliul Național al Securității al cărui membri sînt președintele și vicepreședintele și, de regulă, și miniștrii cei mai importanți. Menirea principală a Consiliului este aceea de a supraveghea activitatea instituțiilor de informații și de a decide asupra hotărîrilor politice spre care le-ar putea mîna activitatea acestora. Numai că membrii Consiliului sînt persoane sus-puse din care cauză nu se pot ocupa de problemele curente ale serviciilor de informații. Din această cauză a fost înființat un subcomitet al Consiliului cunoscut sub denumirea de Grupa specială sau Grupa 54/12. Menirea ei este aceea că prin activitatea sa să-i conducă, pe baza informațiilor pe care i le furnizează, tocmai cei pe care-i controlează și-i supraveghează.

La rîndul ei, Grupa 54/12 a creat mici secții speciale de securitate. Șeful unei astfel de secții stă în fruntea micului grup format din ofițeri de stat major ai tuturor instituțiilor de informații. Ea are puterea de a hotărî asupra conflictelor de jurisdicție și poate, în același timp, să aprecieze independent orice informație pe care Grupa 54/12 o primește de la unitățile de informații. Dar lucrul cel mai important este faptul că secțiile speciale au depline puteri asupra măsurilor de securitate necesare

care decurg din împrejurările excepționale. Din toate aceste motive, cu conducerea secțiilor speciale sînt investiți numai oameni extraordinar de capabili.

În timpul cînd Malcolm și Wendy îl așteptau pe doctor, în fața biroului oficiului de pe Pensylvania Avenue stătea un băiat cu aspect serios care aștepta să fie chemat. Numele lui era Kevin Powell. Aștepta răbdător, o astfel de invitație nu primea în fiecare zi. În cele din urmă secretara îi făcu semn cu capul și Powell intră în biroul unui domn care arăta a unchi în vîrstă, delicat și amabil.

— Sînt bucuros, Kevin, că te văd.

— Mă bucur și eu, domnule. Arătați splendid.

— Ca și tine, băiete, ca și tine. Asta este, citește-o, zise bătrînul domn. Apoi, după ce Powell își ridică ochii de pe hîrtie, îl întrebă : Ei, băiete, ce părere ai ?

— Foarte ciudat, spuse Powell cu multă grijă. Nu știu precis cît înseamnă asta, dar cred că înseamnă mult.

— Vorba mea, băiete, vorba mea. Agenția și oficiul au împînzit întregul oraș cu detașamente care controlează aeroportul, autobazele, trenurile... Trebuie să spun că o fac foarte bine. Cel puțin așa au făcut-o pînă acum.

Tăcu o clipă pentru a respira și pentru a examina fața lui Powell.

— Au aflat de la un frizer care își amintește că l-a tuns pe băiatul ăsta al nostru la scurtă vreme după ce Weatherby a fost împușcat. Printre altele, Weatherby a ieșit bine din toate astea. Speră că astă seară îl vor putea interoga. Dar unde am rămas... da, au periat întreaga regiune și au aflat că și-a cumpărat de la bazar ceva pentru el. După aceea i-au pierdut urma. Și nu au idee pe unde se ascunde acum. Eu am o idee-două, dar deocamdată le țin pentru mine. Aș avea însă nevoie să pun cîteva întrebări. Încearcă să răspunzi la ele sau să găsești alte întrebări la care nu pot ajunge singur.

Urmărește această metodă. De ce atît de brutal ? De ce l-au atacat pe Heiddeger cu o noapte înainte ? Ce știa el în plus față de ceilalți ? Și dacă el știa ceva extraordinar de important, de ce i-au mai omorît și pe ceilalți ? Dacă Malcolm lucrează pentru ei, nu mai era necesar să-l întrebe nimic pe Heiddeger, Malcolm le-ar fi putut spune foarte bine tot ce-i interesa. Iar dacă Malcolm face joc dublu, pentru ce a alertat centrala de alarmă ? De ce a pus la cale întîlnirea — pentru a-l ucide pe „Vrabie IV" — pe care l-ar fi putut ucide absolut cînd ar fi avut chef ? Dacă însă el nu face joc dublu, atunci pentru ce a tras asupra celor doi oameni care urmau să-i asigure securitatea ? De ce s-a dus la locuința lui Heiddeger după schimbul de focuri ? Și, bine-nțeles, unde se află acum, de ce și cum a ajuns acolo ?

Powell dădu din cap și întrebă...

— Și eu ce să fac cu toate aceste întrebări ?

Bătrînul domn zîmbi.

— Dumneata, băiete, ai mare noroc că ai fost împrumutat secției mele. După cum știi, noi am fost creați pentru a-i descurca pe birocrați. Îmi este foarte clar că unele dintre creierele care m-au aruncat aici au crezut că o să mă înec în hîrtii mai înainte de a muri sau de a ieși la pensie. Numai că cele două alternative n-or să mi le pună ei sub nas, de aceea m-am hotărît să adun cîțiva lucrători operativi foarte buni cu care să-mi deschid propria prăvălioară, exact ca pe timpuri. Am să scot capital din zăpăceala celorlalți. Și cred, adăugă el modest, că unele din eforturile mele, chiar dacă nu prea mari, vor fi folositoare țării noastre.

Acum, domnule, să trecem la cazul de față. Să fiu sincer, nu mă prea omor după el, dar trebuie să-ți spun că afurisita asta de treabă mă interesează. În afară de asta, cred că în modul în care Agenția și Oficiul acționează în acest caz este o hibă. În primul rînd, acesta este un caz excepțional, iar ei folosesc metode absolut obișnuite. În al doilea rînd, se calcă unii pe alții pe picioare pentru că fiecare vrea să culeagă laurii. Și-apoi mai este ceva, ceva ce nu pot eu exprima prea exact. Ceva în toată treaba asta nu-mi iese. Nu vreau să spun că Agenția ar fi incapabilă, ci pur și simplu că nu privește problema din unghiul corespunzător. Înțelegi, băiete, ce vreau să spun?

Powell dădu din cap.

— Dar dv. aveți acest unghi, nu-i așa?

Bătrînul domn zîmbi.

— Păi să spunem așa... puțin. Acum ascultă-mă ce vreau să faci. Ai văzut buletinul medical în dosarul personal al acestui tînăr? Are adesea anghină și probleme cu respiratul. Are nevoie mereu de doctor. Și, dacă îți amintești de înregistrarea celei de a doua convorbiri cu centrala de alarmă, acolo se auzea un tușit tare. Malcolm a spus că e răcit. Bag mîna în foc că și acum are nevoie de ajutor medical. Ce crezi?

Powell ridică din umeri.

— Merită încercat.

— Așa cred și eu, zise bătrînul domn. Pînă acum nici Agenția, nici Oficiul nu și-au dat seama de asta, așa că avem cale liberă. Am aranjat să conduci un detașament special de detectivi din districtul nostru. Începeți cu doctorii din zona capitalei. Și încă ceva: nu vă trădați...

În timp ce Powell își începuse cercetările istovitoare prin unitățile medicale din Washington, în fața bazarului coborî un domn cu o privire ciudată. Întreaga după amiază și-o petrecu studiind dosarul, care era o copie a celui pe care îl analiză și Powell. Dosarul îl obținuse de la un anume domn. Individul cu privirea ciudată își avea planul lui pentru găsirea lui Malcolm. După ce se plimbă o oră cu mașina prin împrejurimi, acum începuse să se plimbe pe jos. Se oprea în baruri, în chioșcurile de reviste, în birouri, în case particulare și peste tot unde omul în cauză s-ar fi putut opri pentru cîteva minute. Se oprea deci și el și arăta un desen înfățișîndu-l pe Malcolm, realizat după o fotografie, dar cu părul tuns.

Acum, la patru și jumătate era deja obosit. Se opri de aceea la o cafenea pentru a se odihni și înviora. La ieșire îi arătă portretul — gest absolut automat — și casierului. Iar casierul îi spune că-l recunoaște pe omul din portret!

— Daaa, cu pe malagambistul ăsta l-am văzut. Avea teșchereaua plină, mi-a aruncat firfiricii pe tejghea ulte-așa...

— Era singur?

— Da.

— Ați văzut încotro a luat-o?

— Bag sama că da... Într-acolo.

Individul plăti și-i lăsă casierului, drept bacșiș — aproape un dolar. Ciudat, de ce se grăbea Malcolm cînd căuta doar un ascunziș? Dar dacă... După aceea individul se duse la parcare și se îndreptă spre mașină.

— Da, l-am văzut pe ăsta! S-a dus lîngă mașină, lîngă mămăliga aia.

Individul făcu ochii mici.

— Lîngă care mămăliga aia?

— Lîngă aia care e abonată noastră. Nu arată cine știe ce, da are clasă... Nu știu dacă mă înțelegeți... O clipă... Unde naiba e? Da... box

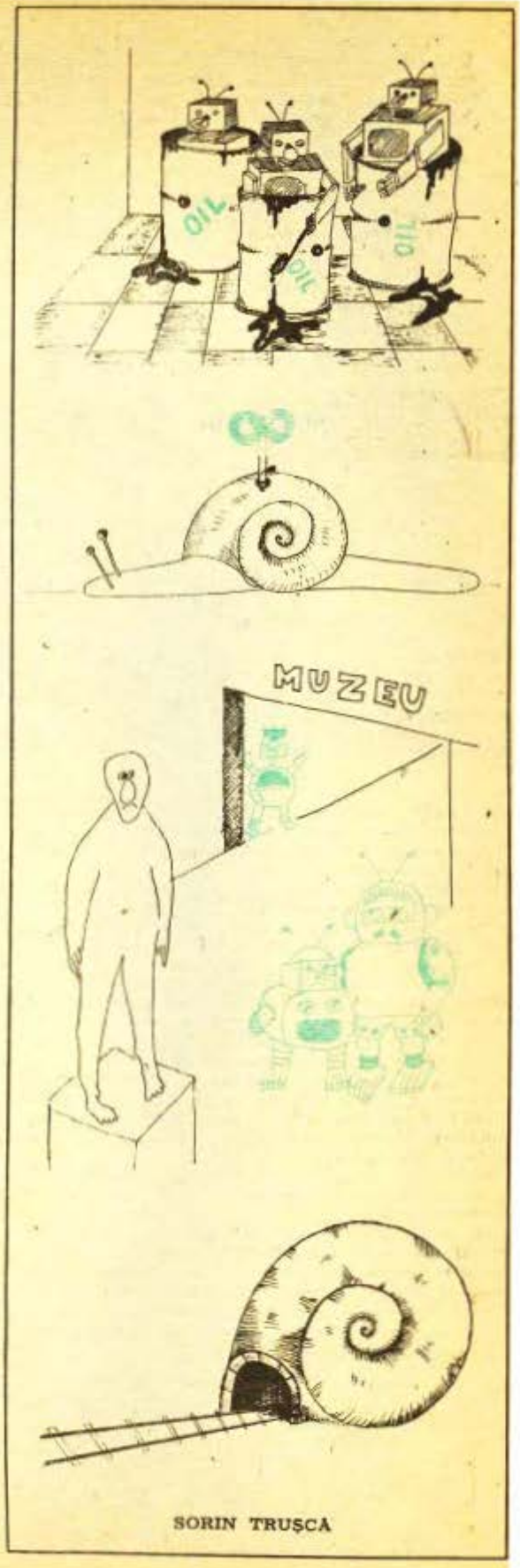

SORIN TRUȘCA

63. Da... Ros... Wendy Ross, asta e adresa ei.

Zece minute mai tirziu individul cu privirea ciudată se afla într-o cabină telefonică. La celălalt capăt al orașului receptorul fu ridicat de un domn serios care spuse „da" îndată ce recunoscu glasul.

— Am prins o pistă bună.

— Am contat pe asta. Trimiteți pe cineva să verifice dar fără să acționeze... Vreau s-o rezolvați personal, nu trebuie să comitem nici o eroare. Acum însă am pentru dumneata ceva mai urgent.

— Prietenul nostru comun bolnav ?

— Da. Am temeri că starea lui trebuie să se înrăutățească.

Veniți după mine la locul numărul 4, dar cît mai repede cu putință.

SÎMBĂTĂ

— Cum te simți mai bine ?

Malcolm ridică ochii spre Wendy vrînd să-i dea de înțeles că-i era mai bine. Dar în timp ce durerile fizice se atenuaseră, cele le gîndurilor sale creșcură.

— Vezi, cu pur și simplu tot nu înțeleg, zise scrîșnind din dinți.

Își stoarse creierii vreme de cîteva ore bune dar nu ajunsese decît în fața unor ipoteze : că „cineva" s-a trecurat în rîndurile Agenției ; că acel „cineva" este cel care a atacat secția lor ; că acel „cineva" a încercat să arunce asupra lui Heiddeger bănuiala că face joc dublu, prin aceea că i-a lăsat banii în casă ; că acel „cineva" a vrut să-l omoare, pe el, pe Malcolm adică.

— Știi ce ai de făcut ?

— Nu, recunoscu el cuprins de disperare, dar s-ar putea ca diseară să încerc să sun de la o cabină telefonică la numărul de alarmă.

Wendy se aplecă asupra lui, zîmbi și îl sărută pe ochi. Malcolm o trase lîngă el...

După ce făcură cîte un duș și Malcolm își puse lentilele de contact reveni în pat. Wendy își făcu apariția îmbrăcată complet.

— Unde... ? făcu Malcolm înghițindu-și cuvintele care trebuiau să urmeze. Gîtul îl durea încă. Unde te duci ?

Wendy rise.

— Prostuțule, dar trebuie să fac cumpărături. Mîncarea e pe sfîrșite și-n plus avem nevoie și de alte lucruri, zise ea gata de plecare, dar ajunsă în ușă se întoarse spre el : Dacă sună telefonul, să nu ridici decît în cazul că sună de două ori, după care închide și sună din nou. Înseamnă că eu te sun. Nu-i așa că o să iasă un spion a-ntîia din mine ?

Îndreptîndu-se spre mașină, Wendy nu-l observă pe individul din camioneta parcată pe cealaltă parte a străzii. Părea ceva cu totul obișnuit. Acesta avea pe el un fiș, cu toate că dimineață fusese soare. Parcă ar fi știut că vremea bună n-o să țină o veșnicie. Acesta o urmări pe Wendy cum pleacă din parcare. Se uită la ceas. Așteptă trei minute...

În după amiaza aceea Kevin Powell și oamenii lui vizitară două sute șaisprezece medici practicieni, internîști, surori și alți reprezentanți ai obștei medicale. Acum era ora unsprezece și tot ce puteau raporta ei bătrînului domn care stătea la biroul său de mahon se exprima printr-un singur cuvînt : nimic.

— Ei, continuați... Mai mult n-am ce vă spune. Am însă pentru voi o noutate : Weatherby e mort.

— Credeam că se simte mai bine, dv. ați spus... făcu Powell ca și cînd n-ar fi priceput nimic.

— S-a simțit, voiau să-l interogheze ieri seară sau azi dimineață. Cînd însă s-au dus la el pe la orele unu, l-au găsit mort.

— Dar cum s-a putut întîmpla ? întrebă Powell cu multă suscipiune în glas.

— Cum ? Paza de la ușă jură că în cameră n-a avut acces decît personalul medical. Doctorii spun că avînd în vedere șocul și pierderea sîngelui este foarte posibil ca el să fi murit în urma rănii primite. Acum se află la autopsie.

— Foarte ciudat.

— Foarte, nu-i așa ? Dar pentru că este ciudat putem face și presupuneri.

Înainte de a deschide ușa, Powell se uită la zîmbitorul domn bătrîn și zise !

— Un lucru mă înnebunește : Malcolm n-a fost niciodată pregătit pentru munca de teren. El este un analist. Și poftim ce-a ieșit !

— Da, e un caz destul de aparte, fu de acord bătrînul domn. Știi, aștept din ce în ce mai mult să-l cunosc pe acest tînăr. Găsește-mi-l, Kevin, găsește-mi-l repede.

Malcolm tocmai pusese apă pentru cafea cînd se auzi zbîrnîitul soneriei. Îngheță. Pistolul era sus lîngă pat. Se apropie încet de ușă. Soneria se auzi din nou. Răsuflă ușurat cînd îl zări prin vizor pe poștaș cu tolba pe umăr și cu un plic într-o mînă. Deschise.

— Bună dimineața, în ce stare ne găsim azi ?

Bună dispoziția poștașului parcă-l contamină pe Malcolm. Acesta zîmbi și spus răgușit :

— Ce-aveți acolo ?

— Un pachețel pentru domnișoara Wendy Ross. Recomandat, trebuie semnat de primire.

— D-ra nu-i acasă, puteți reveni mai tîrziu ?

Poștașul se scărpină pe cap.

— Păi, aș putea să trec din nou, dar ar fi suficient dacă semnați dv...

— Bine, spuse Malcolm. Aveți un stilou ?

Poștașul se căută prin buzunare dar fără nici un rezultat.

— Poftiți înăuntru, găsesc eu ceva.

Ducîndu-se în bucătărie după stilou, Malcolm îl văzu pe poștaș cum puse pachetul pe podea și își luă tolba de pe umăr. Cu cîteva clipe înainte de a se întoarce din bucătărie el auzi un țăcănit slab. Ținea într-o mînă ibricul cu cafea iar în cealaltă o ceașcă goală. Își zise că poștașul acestuia de treabă nu i-ar strica niște licoare înviorătoare. Iar dacă n-a reușit în această împrejurare, aceasta o datorează numai prezenței sale de spirit. Cînd a auzit țăcănitul și a văzut automatul îndreptat asupra lui, a aruncat ibricul cu cafea fierbinte și ceașca goală drept pe fața poștașului.

Poștașul își trase mîinile și își protejă fața de cele ce zburau spre ea. Ceașca se sparse de automat, dar capacul ibricului și cafeaua fierbinte ajunseră pe mîinile și fața atacatorului.

Poștașul urlă și aruncă arma. Aceasta căzu pe podea iar de aici alunecă sub măsuța pe care se afla stereopicupul lui Wendy. Malcolm se aruncă disperat asupra lui. Cu o lovitură strașnică de picior îl culcă pe poștaș la pămînt. Îl prinse și îi trase mult capul pe spate. Poștașul zbură însă peste el și se ridică în picioare.

Cei doi bărbați se aflau acum față în față. Malcolm se găsea la trei metri de automat. Ar fi ajuns la el înaintea poștașului, dar s-ar fi

trecut cu dușmanul în spate pînă a nu fi apucat să se ridice.

Poștașul îl privi fix pe Malcolm și rise disprețuitor. Malcolm începu să se împace cu gîndul morții. Experiența lui în lupta corp la corp era neglijabilă. Citise în nenumărate cărți despre încăierări, văzuse la cinematograf. Cînd era băiețandru s-a bătut de două ori — odată a cîștigat, a doua oară a mîncat papară. Mintea lui îi spunea acum să adopte exact poziția adversarului : picioarele îndoite, pumnii strînși, mîna stîngă puțin înainte lăsată ușor spre pămînt, dreapta lipită strîns de stomac.

Foarte încet, poștașul începu să reducă din cei aproape cinci metri care-l despărțeau de prada sa. Malcolm se dădu puțin la dreapta mirîndu-se în gînd de ce o face. Cînd ajunse la doi metri de Malcolm, poștașul urlă și-i aplică acestuia o lovitură în față cu mîna stîngă. Malcolm se aruncă cu capul înainte. Poștașul se aruncă brusc la călcîiul piciorului stîng iar la capătul mișcării lovi cu piciorul drept. Acesta ajunse în umărul stîng al lui Malcolm. Lovitura îl aruncă pe Malcolm în perete.

Poștașul era turbat. Ratase două lovituri. Adversarul lui avea mîna stîngă paralizată, dar el trebuia să fi fost de-acuma mort ! Poștașul era atît de concentrat asupra morții adversarului său încît nici nu auzi cînd Wendy deschise apoi închise ușa. Încet-încet pentru a nu-l trezi pe Malcolm. Își uitase acasă carnetul de cecuri.

Ceea ce văzu ea, în camera ei, i se păru a nu fi real. Malcolm al ei stătea la perete cu mîna atîrnîndu-i neputincioasă iar în fața lui, într-o poziție ciudată, cu spatele la ea, un individ necunoscut, scund și îndesat. Cînd însă necunoscutul începu să se apropie de Malcolm, Wendy își reveni. Se duse, alunecînd parcă, în bucătărie și luă un cuțit lung din suportul magnetic de pe perete.

Poștașul auzi zgomotul tocurilor pe podeaua dură. Aruncă o privire spre Malcolm, dar se întoarse la fel de repede pentru a-și vedea noul adversar. Cînd văzu că este vorba despre o fată cu un cuțin în mînă teama îi trecu dintr-o dată. O lovitură scurtă cu piciorul stîng și cuțitul îi zbură din mînă... Wendy căzu pe canapea.

Poștașul uitase însă regula principală a luptei cu mai mulți adversari. În clipa în care se pregătea să-i aplice lui Wendy lovitura decisivă Malcolm ținea deja în mînă automatul cu țeava îndreptată spre el.

— Nu !

Poștașul se întoarse brusc spre cel de al doilea adversar dar Malcolm apăsă deja pe trăgaci. Lătratul automatului nu încetă pînă cînd poștașul nu căzu pe divan de unde se prăbuși apoi pe podea.

Malcolm o ajuta pe Wendy să se ridice. Ochiul ei sting începuse să se umfle iar pe obraz i se prelingea o șuviță de sînge. Plîngea încet cu sughițuri. Malcolm încercă să o liniștească în timp ce observa strada prin intervalele dintre stinghiuțele jaluzelelor. Nu se vedea nimeni. Se îmbrăcă repede, își luă banii, hainele și tot ce-i cumpărase Wendy și le aruncă într-un geamantan de-al ei gol. Între timp, Wendy își reveni, împachetă lucrurile apoi se spălă pe față.

Malcolm oftă adînc apoi deschise ușa. Peste pistolul pe care îl ținea în mînă avea un fiș.

Nu se întîmplă însă nimic. Nu trase nimeni asupra lui. Se duse repede la mașină. Nu se vedea nimeni prin apropiere. Îi făcu semn cu capul lui Wendy. Ea fugi spre mașină trăgînd după ea două geamantane. Urcară și plecară.

Individul care pășea acum grăbit spre Powell, era detectivul Andrew Wash de la secția „Crime". Îl prinse pe Powell de braț.

— Cred că ceva am aflat... Știți doar că am dat peste niște oameni care au spus că au fost chestionați. Ei bine, acum am găsit unul, o paznic, la o parcare, care ar fi spus domnului aceluia care-l interoga, ceva ce nu apare în actele secției.

— Pentru Dumnezeu ce ? întrebă Powell iar oboseala îi dispăru ca prin minune.

— Cică l-ar fi recunoscut pe Malcolm într-un portret pe care i-l arătase. În plus, a mai spus că l-a văzut... urcînd în mașină cu fata asta. Am aici numele ei și adresa.

— Cînd s-a întîmplat asta ?

— Ieri după amiază.

— Plecăm ?

Powell alergă pînă la mașină că detectivul abia se putu ține de el. Parcuseră trei blocuri cînd auziră telefonul de bord. Powell ridică receptorul.

— Da, alo ?

— Grupa care a chestionat doctorii afirmă că un anume doctor Robert Knudsen l-a identificat pe Condor, după un portret, ca fiind pacientul pe care l-a îngrijit aseară. Anghină. În locuința unei oarecare Wendy Ross. R...o...s...s.

— Tocmai într-acolo mergem. Toate grupele să fie concentrate în zonă, dar să nu se apropie nimeni de casă pînă nu ajung eu. Să fie acolo cît mai rapid. Acum dă-mi-l pe șefu !

Nu dură nici un minut și Powel auzi în aparat un glas calm.

— Alo, Kevin, care-i treaba ?

— Mergem la ascunzătoarea lui Malcolm. Ambele grupe au aflat cam în același timp. Amănunte mai tîrziu. Mai este însă o problemă : cineva cu legitimație de centrală îl caută pe Malcolm, dar n-a raportat ce-a aflat.

Urmă o clipă de liniște.

— Asta ar putea explica ceva, băiete. Ar explica multe. Fiți cu ochii în patru, sper să ajungeți la timp acolo.

După zece minute Powell împreună cu trei detectivi sunară la locuința lui Wendy. Au așteptat un minut după care au forțat ușa. După alte cinci minute Powell îl sună pe bătrînul domn.

— Pe mortul acesta nu-l putem identifica pe loc. Uniforma de poștaș e falsă. Automatul cu amortizor a fost folosit, mai mult ca sigur, la atacul asupra Societății. Se pare că s-a hărțuit cu cineva. Cu Malcolm, probabil. Desigur că Malcolm a reușit să-i smulgă automatul, mai mult ca sigur că el a parținut poștașului pentru că tolba lui e legată de armă. Am impresia că tînărul nostru are un noroc cît roata carului.

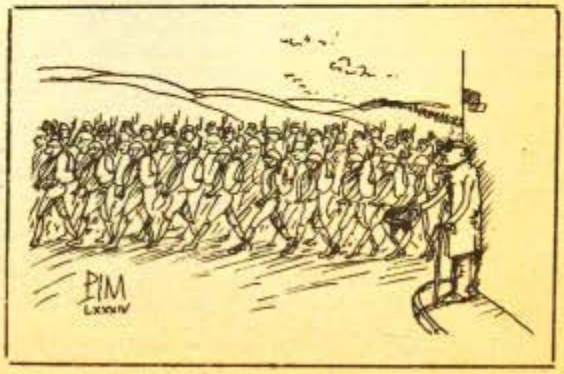

Avem o fotografie a fetei și numărul mașinii ei. Ce avem de făcut ?

— Păi... poliția să emită un mandat de arestare pe numele lui pentru... crimă. Acum trebuie să aflați cine este mortul. Dar repede. Trimiteți fotografia și o descriere a lui tuturor agenților cu mențiunea „urgent". Nu le furnizați mai multe informații. Oamenii dumitale să-l caute pe Malcolm și pe fată.

Malcolm colindă cartierul pînă cînd găsi o împrejmuire cu mașini vechi. Opri la două blocuri de ea și o trimise pe Wendy să cumpere una. Completă permisul de înmatriculare pe numele A. Edgert, plăti o sută de dolari în plus și peste zece minute plecă cu un „Dodge" aproape nou. Malcolm o urmări pînă în parcare. Mutară geamantanele și demontară numărul de înmatriculare de pe „Corveire" cu care veniseră.

După cinci ore de mers opriră la un motel din Parisburg din Virginia. Se înregistrară în chip de doamna și domnul Evans.

Malcolm se dezbrăcă încet. Își luă medicamentele și își puse lentilele de contact. După aceea se așeză pe pat lîngă Wendy.

— Trebuie să dormi puțin, iubito.

Ea se întoarse încet și se uită la el.

— Tu l-ai ucis pe omul acela. Ai ucis un om în casa mea.

— N-am avut de ales, el sau noi. Doar știi bine...

— Da, știu, zise ea întorcîndu-și fața de la el. Se ridică și începu încet să se dezbrace. Stinse lumina și se băgă în pat, dar nu se mai cuibări lîngă el.

O oră mai tîrziu, înainte de a adormi. Malcolm constată că încă nu adormise.

— E l, Kevin, facem progrese.

Powell nu împărtășea, desigur, optimismul bătrînului domn.

— Cum vine asta ? S-a dat cumva de urma Condorului și a fetei ?

— Nu, asta nu... Dar mergem pe altă pistă. Am identificat cadavrul din locuința fetei. Mai întîi s-a numit Calvin Lloyd, sergent în infanteria marină a S.U.A. Într-o zi, în 1959 a dispărut brusc de la unitate. Undeva prin Coreea, unde lucra în chip de consilier în cadrul infanteriei marine sud-coreene. Se pare că era amestecat în asasinarea unei mame din Seul și a uneia dintre fiicele ei. Dovezi concrete nu s-au găsit, dar există bănuiala că făceau împreună afaceri cu mărfuri din depozitele armatei. Lloyd a dezertat imediat ce a fost descoperit cadavrul femeii. În anul 1961 serviciul de informații al marinei de război a primit vestea potrivit căreia el ar fi murit, subit, la Tokyo. În 1963 el a fost însă identificat ca vînzător de arme în Laos, unde era în legătură cu un individ, pe nume Vincent Dale Maronick. Despre acesta însă, mai pe larg, mai încolo. Lloyd a dispărut din nou în 1965 fiind considerat, pînă aseară, mort.

— Bine, dar cu ce ne ajută asta pe noi ?

— Răbdare, băiete, răbdare. Trebuie să avansăm pas cu pas și să urmărim unde se încrucișează anumite drumuri. Autopsia lui Weatherby a demonstrat un fapt pe care în împrejurările date îl apreciez foarte mult. Este foarte probabil ca moartea să-i fi fost pricinuită de introducerea unor bule de aer în sînge. În orice caz, doctorii susțin că moartea a fost provocată de o cauză exterioară și că aceasta nu îi se datorează lor. Sînt întrutotul de acord cu ei. Păcat că nu l-au putut interoga pe Weatherby. Pentru unii asta-i baftă cît roata carului. Colosală, dacă mă înțelegi !

Sînt convins că Weatherby făcea joc dublu, chiar dacă nu am idee care este cealaltă parte pentru care lucra. Documentele pierdute, omul acela care aleargă prin oraș totdeauna cu un pas înaintea noastră, modul în care a fost atacată Societatea, toate acestea sînt pe baza unor informații din interior. Moartea lui Weatherby poate însemna că fisura prin care se scurgeau informațiile putea fi chiar el și că el a devenit periculos pentru cineva. Așa se explică împușcătura de la cinematograf. Acum mi-a venit o altă idee.

Am dat alor noștri de la balistică să examineze cadavrele celor doi — Vrabie și Weatherby. Băieții sînt de părere că ei n-au fost atinși de aceeași armă. Am impresia că Malcolm al nostru l-a împușcat — din anumite motive — pe Weatherby, după care a fugit. Weatherby era rănit, dar nu atît de grav încît să nu poată lichida martorul, pe Vrabie adică. Dar nu aceasta este lucrul cel mai interesant.

Între anii 1958 și 1969 Weatherby se afla la Hongkong. De acolo a plecat în Coreea, Japonia, Laos, Thailanda, Cambodgea și Vietnam. A lucrat ca agent special de teren apoi șef de serviciu. Vă rog să observați că în aceste țări Weatherby a fost în aceeași perioadă cu nefericitul nostru de poștaș : vă amintiți de un individ cu numele Maronick ?

Powell se încruntă.

— Am impresia că a fost un fel de agent special. Liber profesionist, dacă îmi amintesc bine.

Bătrînul domn zîmbi plăcut surprins.

— Excelent, Vincent Maronick a fost — sau este, dacă nu mă înșel — unul dintre cei mai buni agenți liber profesioniști ani buni la rînd. Excelent în operațiuni rapide cerînd istețime, prevedere și lipsă de scrupule. Neobișnuit de insistent și dur. Un om din cale afară de periculos, unul dintre oamenii de care m-aș teme.

La începutul anilor șaizeci s-a raliat francujilor, în special în Algeria, dar s-a preocupat, în continuare, de interesele sale din Asia de sud-vest. Din 1963 a fost atras de profesiunea noastră. În diferite perioade a lucrat pentru Anglia, Italia, Africa de Sud, Congo, Canada și — în două rînduri — și pentru Agenția noastră. A avut totdeauna numai succese. De ce a făcut toate astea, nu știu, aș putea însă spune că și-a folosit capacitatea deosebită pentru a smulge niște prime... Dar partea cea mai interesantă de abia acum vine.

În anul 1964, Maronick a fost angajat în Taiwan, de Cian-Kay-Shek, care, în perioada aceea ne cam crea probleme. N-a mers niciodată direct împotriva noastră, dar Agenția a

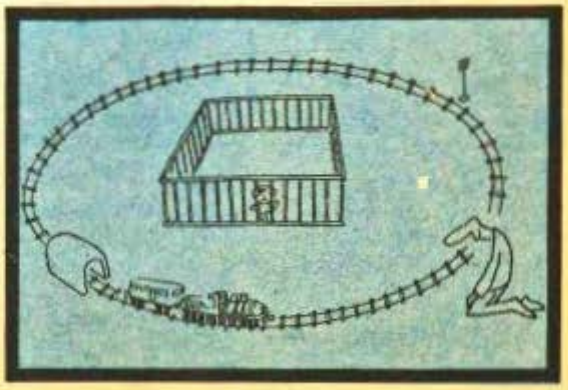

hotărît să-l lichideze pe Maronick din motive preventive. Ei, şi cine credeţi că era agent în serviciul lui Cian-Kay-Shek în momentul cînd s-a primit ordinul lichidării lui Maronick ?

— Weatherby, zise Powell convins nouăzeci la sută de adevărul răspunsului său.

— Exact. Sarcina de a-l lichida i-a fost încredinţată lui Weatherby. El a raportat îndeplinirea cu succes a misiunii. Numai că aici este o chichiţă : bomba plasată în locuinţa lui Maronick i-a desfigurat acestuia doar trupul...

Acum să ne întoarcem iarăşi la trecut. Pe cine credeţi că a folosit Maronick ca ajutor în cel puţin cinci cazuri diferite ?

— Pe poştaşul nostru cel mort, sergentul Calvin Lloyd, răspunse Powell fără să stea pe gînduri.

— Exact, şi de data asta... Despre Maronick n-am avut niciodată destul material ; cîteva fotografii ceţoase, descrieri vagi etc. Acum, ghiciţi al cărui dosar este lipsă ? întrebă bătrînul domn fără să-i dea lui Powell răgaz pentru a răspunde. Al lui Maronick ! De asemenea, nu am nici un fel de documente despre sergentul Lloyd. Frumos, nu ?

— Da, zise Powell mai nesigur pe el. Dar ce vă face să credeţi că Maronick e amestecat în povestea asta ?

Bătrînul domn zîmbi.

— Bănuiala, pur şi simplu bănuiala. Mi-am bătut capul gîndindu-mă cine ar fi putut pune la cale planul şi atacarea Societăţii. Ei bine, cînd mi-am dat seama că între cele douăsprezece dosare care lipsesc se află şi cel al lui Maronick am devenit din ce în ce mai curios. Cei de la Marină ne-au trimis o informare despre Lloyd din care am aflat că el a avut legături cu Maronick. Atunci mi-a clopotit ceva. Cînd a apărut şi legătura lor cu Weatherby, lucrurile au început să-mi fie şi mai limpezi.

Powell rămase o clipă pe gînduri.

— Dv. credeţi că Maronick a întreprins unele acţiuni şi că Weatherby a făcut un timp joc dublu pentru el ?

— Nu, spuse bătrînul domn. Nu asta cred eu.

Powell rămase surprins, aşteptînd continuarea.

— Dacă stăm să ne gîndim, trebuie să ajungem la concluzia că presupunerea potrivit căreia ţinta acţiunii a fost C.I.A. este o presupunere falsă. Aici apare o întrebare : cine ? Cine i-a plătit — cine i-a plătit bine — pe Maronick şi ajutoarele lui ? N-am nici cea mai vagă idee. Şi iarăşi ajungem la întrebarea : de ce ? Şi astfel ne aflăm tot de unde am plecat. Nu, eu cred că întrebarea corectă nu este nici „cine ?", nici „de ce ?" şi „ce ?". Ce se întîmplă ? Dacă reuşim să răspundem la această întrebare vom găsi răspuns şi la celelalte. Cheia este una singură — Malcolm. Am cîţiva oameni care se preocupă de Maronick.

— Cu maşinăria asta pe care o aveţi la dispoziţie n-ar fi chiar atît de greu să-i găsiţi pe amîndoi. Cu condiţia să le spuneţi şi lor ce mi-aţi spus mie...

Bătrînul domn îl întrerupse calm, dar ferm.

— Gîndeşte şi tu puţin, Kevin. Nu am nici un fel de maşinărie, sîntem numai noi doi şi cîţiva poliţişti pe care i-am obţinut după lungi insistenţe de la district.

Ascultă, Kevin. Weatherby făcea joc dublu în Agenţie — poate avea şi cîţiva oameni mai jos postaţi. El a obţinut acte false, a aflat informaţiile care-i trebuiau, după care a plecat singur pe teren. Dar dacă făcea joc dublu, cine a pus la cale să fie lichidat ? Cine ştie ce hram purta şi cine cunoştea atît de bine măsurile de securitate din Societate încît călăul (probabil Maronick) să poată intra şi să iasă ?

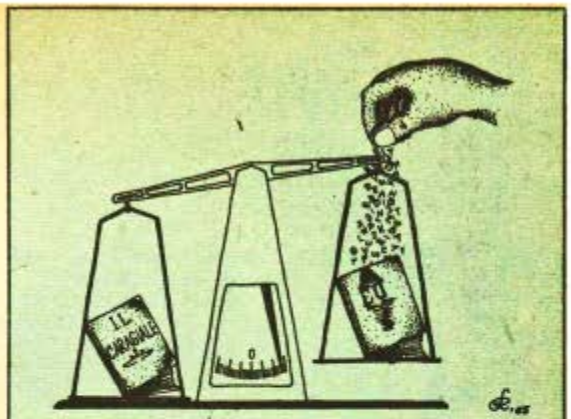

ROMULUS POPESCU

Răspunsul corect : un alt ins care făcea joc dublu. Şi, dacă bănuiala nu-mi joacă festa, unul sus plasat. Nu putem risca fuga altor informaţii. Şi pentru că nu ne putem destăinui nimănui, trebuie să acţionăm doar noi doi. Cheia întregii probleme este Condorul.

— Aşa că problema numărul unu rămîne în continuare găsirea lui Malcolm şi ducerea lui la loc sigur, da ?

Bătrînul domn zîmbi.

— M-am gîndit mult la tînărul acesta. Ei — indiferent cine sînt aceşti ei — vor să-l ucidă cu orice preţ. Dacă vom reuşi să-l menţinem în viaţă, să facem ceva pentru aceasta, ei îşi vor concentra extraordinar eforturile pentru lichidarea lui, încît vor deveni ei înşişi lacătul pe care îl vom deschide cu cheia pe care scrie : Condorul. Oricum, Condorul trebuie găsit, şi cît mai repede.

— Puteţi să-mi daţi ceva despre Maronick ? întrebă Powell.

— Unul din prietenii mei de la serviciile secrete franceze mi-a trimis copii după actele lui de la Paris. Ajung însă abia mîine. Pînă atunci îţi pot spune doar că Maronick este un tip cu foarte multe idei, foarte inventiv.

În momentul cînd Powell ieşea din biroul bătrînului domn, Malcolm tocmai se trezea. Un glas calm, liniştit îi şopti la ureche.

— Te-ai trezit ?

Wendy se aşeză într-un cot şi se uită la el sfioasă.

— Eu... îmi pare rău cum m-am purtat aseară. N-am mai văzut niciodată aşa ceva, iar şocul...

Malcolm o reduse la tăcere cu un sărut.

— Acum ce vom face ? o întrebă.

Wendy zîmbi. Îl sărută uşor şi-l duse cu gura aproape de sînii ei.

După o jumătate de ceas Malcolm se dădu jos din pat.

— Dar nu putem face tot timpul numai asta !

— De ce nu ? se prefăcu Wendy acră. După care capitulă oftînd. Bine, atunci vom face altceva. Sări jos din pat şi se aşeză pe podea. Unde-i taşca ? Am acolo cîteva cărţi, să le citim cu glas tare. Ziceai că-ţi place Yeats. continuă ea să caute în taşcă. Malcolm, nu le găsesc, nu-s aici. Toate-s aici numai cărţile nu. Trebuie că le-am... Da ! Wendy se opri pentru că Malcolm o strînse de mînă. Ce faci ? Mă doare.

— Cărțile ! Lipsesc cărțile ? zise Malcolm. Ceva cu cărțile care lipsesc, ceva important. Asta să fie motivul ?

Wendy nu pricepu.

— Dar erau cărți de poezie, practic le poți cumpăra de oriunde. Probabil că nu le-am luat cu mine.

— Nu de cărțile acestea-i vorba, de cărțile Societății, cele care-i lipseau lui Heiddeger ! Malcolm simțea cum îl cuprinde furia. Cînd o să le spun de cărțile care lipsesc... Cauza atacului asupra Societății au fost cărțile acelea. Ei au aflat că Heiddeger se uitase prin actele vechi. Toți cei care au aflat ceva despre aceste acte trebuia să moară. Dacă aceste date vor fi transmise Agenției, atunci se va putea compune întregul tablou.

— Dar cum să spui asta Agenției ? Amintește-ți cum a fost ultima dată.

Malcolm se înfuneca la față.

— Da, da... Numai că ultima dată au organizat o ședință. Dar și dacă dușmanul a pătruns în Agenție și chiar dacă știe despre ce se discută pe firul de alarmă, acolo tot trebuie să se afle cineva ca lumea. Și el e cel care telefonează mai departe. Trebuie să spun cuiva treaba asta... Plecăm ! Trebuie să mergem înapoi la Washington ! zise Malcolm de sub duș.

— Dar or să ne omoare !

— Ce... ? făcu el, dar zgomotul apei îi acoperi cuvintele.

— Că or să ne omoare !

— Dar de omorît ne poi omorî și aici !

NIC NICOLAESCU

Mai deceptionat cumplit, Marenick !

Cuvintele acestea aspre creară o stare de tensiune între cei doi bărbați. Cel care vorbise, un domn grav, își dădu instantaneu seama că făcuse o greșeală.

— Numele meu e Levin, fiți amabil și vă amintiți : Aș fi tare bucuros dacă n-ați mai face astfel de greșeli.

Sobrietatea acestuia din urmă îl făcu pe primul să-și piardă încrederea în sine, dar acesta se străduí să nu lase să se vadă.

— Eu nu țin seama de fleacuri.

— Operațiunea încă nu s-a terminat. Poate că nu ne-au reușit toate, dar învinși nu sîntem. Altfel, n-am mai exista nici eu, nici tu.

Cei doi se pierduseră cu totul în mulțimea care viermuia în jurul lor. Era duminică, iar duminica lumea roiește în preajma Capitoliului.

— Cu toate astea, insuccese am avut. Dar, după cum bine ai subliniat, operațiunea încă nu s-a terminat. Nu trebuie să vă amintesc că, potrivit planului, ea trebuia rezolvată încă de acum trei zile. Cu cît se prelungește mai mult, cu atît există riscul să se petreacă ceva. Și știm amîndoi ce ar însemna acesta ? Buuun. O să te informez cu tot ce-i nou la Agenție. Aștept același lucru de la tine. Mai multe nu trebuie să-ți spun.

În vreme ce Malcolm și Wendy își făceau bagajele, iar cei doi domni plecară de la Capitoliu, în fața porții exterioare de la Langley opri un atelier mobil de la telefoane. Echipajul lui trecu prin controlul obișnuit de la intrare și se îndreptă spre centrul de telecomunicații. Cei doi indivizi de la telefoane erau însoțiți de un ofițer din C.I.A. Documentele ofițerului erau pe numele „David Brarros, maior". În realitate se numea Kevin Powell iar cei doi meșteri, care aparent trebuiau să controleze aparatele de ascultare și localizare a convorbirilor telefonice erau doi experți de înaltă calificare din aviația militară, veniți aici în urmă cu două ore. În afară de faptul că verificară instalația de ascultare, cei doi instalară și unele noi și adăugară unele operațiuni mai complexe celor vechi. După aceea își strînseră uștensilele și dispărură la fel de normal precum și veniseră.

O oră mai tîrziu, Powell se găsea într-o încăpere mică dintr-un cartier al Washingtonului. Împreună cu el se aflau și trei agenți. Powell vorbea la unul din cele două telefoane pe care le avea în față pe masă.

— Am încercat de două ori. Omul nostru din centrala de alarmă ne-a răspuns că și acolo e totul în regulă. Din acest moment toate convorbirile care vor veni pentru Condor pe linia de alarmă vor fi comutate aici. Dacă o să fie băiatul nostru... Eh, să sperăm...

Malcolm parcă mașina lîngă monumentul lui Lincoln, scoase geamantanele apoi încuie cu grijă ușa. Pe drum cumpără din Bethesda cîteva lucruri de toaletă, haine, o perucă blondă și un sutien pentru Wendy, o cutie de izolirband, alte cîteva uștensile și o cutie cu gloanțe. Malcolm era conștient de riscurile pe care le implica planul lui. Din principiu, ascunzătoarea cea mai bătătoare la ochi este cea mai sigură. De aceea Malcolm se urcă în autobuz, împreună cu Wendy, și coborîră la Capitol Hill. Închiriară o cameră la un han turistic pe strada Capitol-Vest. Proprietăreasa îi primi foarte cordial pe noii căsătoriți din Ohio, fără să o deranjeze faptul că nu aveau inele de logodnă și că fata avea la ochi un „monoclu" cît toate zilele.

După modelul celorlalți „Just married" aflați în călătorie de nuntă, tînăra pereche își petrecea mai tot timpul în pat.

DUMINICĂ DE DIMINEAȚĂ PÎNĂ DUPĂ AMIAZĂ

Țiriitul ascuțit al telefonului îl trezi pe Powell din moțăit. Ridică receptorul pînă a nu apuca să sune a doua oară. Ceilalți agenți din încăpere purceseră îndată la înregistrarea și localizarea convorbirii. Powell se prezentă.

— 493 — 7 282 !

— Alo, Condorul ! se auzi cu glas înfundat, de departe.

— Te ascult, Condorule ! deschise Powell dialogul dinainte pregătit. Ascultă cu atenție. Au reușit să se infiltreze în Agenție. Nu știu cine, dar știu precis că nu ești dumneata... Nu pierde timp pentru a-ți dovedi nevinovăția... O luăm ca o ipoteză de lucru... iar acum, de ce l-ai împușcat pe Weatherby cînd a venit după dumneata ?

Glasul de la celălalt capăt al firului trăda neîncredere.

— Băiatul acela... Weatherby a fost ? După el am tras ? a parcat miercuri dimineață în fața Societății...

— „Vrabie IV" e mort. A fost împușcat pe aceeași stradă.

— Dar nu eu am...

— Știm asta. Credem că Weatherby a făcut-o. Am aflat de dumneata și de fată, spuse Powell apoi tăcu pentru ca Malcolm să-și facă ordine în gînduri. Am pătruns în locuința ei și am dat peste un cadavru. Este opera dumitale ?

— A fost la un fir de păr, mai să ne vină de hac.

— Ești rănit ?

— Nu, frînt.

— Ești în siguranță ?

— Deocamdată.

După care Powell continuă enervat, punînd întrebarea deznădăjduită, dar teribil de importantă :

— Ai idee pentru ce a fost atacată secția voastră ?

— Am.

Mîna în care Powell ținea receptorul transpira cumplit. Malcom îi explică repede povestea cu cărțile pierdute și neconcordanțele de natură financiară descoperite de Heiddeger.

— Dar asta ce înseamnă, ai idee ? întrebă Powell după ce Malcolm își termină explicația.

— Nu. Acum ce faceți ca să fim puși în siguranță ? În afară de pericol ?

— Mda, o să fie o problemă. Nu pentru că nu am vrea să ieșiți din situație, ci pentru că nu vorbiți cu Agenția.

La cinci mile distanță, în cabina telefonică, pe Malcolm începu să-l doară stomacul. Dar pînă să apuce să spună ceva, Powell continuă :

— Nu pot intra în detalii. Pentru că s-au infiltrat în Agenție și încă, după cît se pare, la nivel destul de înalt, am preluat noi cazul... Vă rog să nu închideți. Trebuie să descoperim omul cu joc dublu din Agenție și să aflăm despre ce este vorba. Este singura noastră speranță și vreau să ne ajuți. Nu ai de ales !

— Pe dracu, camarade ! Poate sînteți o altă unitate de securitate, poate nu. Dar chiar acceptînd că ați fi, de ce dracu ar trebui să vă ajut ? Nu-i treaba mea. Eu despre astfel de lucruri citesc, nu le fac.

— Ia atunci în considerație o altă posibilitate, zise Powell cu glas rece. Fericirea ta n-o să țină o veșnicie, în afară de noi te mai caută și alți oameni foarte capabili și foarte decișI. Cineva o să te găsească. Fără noi poți spera să te găsească cei adevărați. Dacă cei adevărați sîntem noi, atunci totul va fi în ordine. Dacă nu... E mai bine decît să alergi legat la ochi. Și încă ceva : sîntem stăpîni peste legătura cu Agenția. Avem și un om la firul de alarmă. Singurul alt mod de a ajunge acasă este să te arăți personal la Langley. Am însă impresia că ai să fii rece, atunci...

Powell tăcu fără să primească nici un răspuns.

— Asta-i. Tot ce vrem de la tine este să rămîi ascuns. Acum am să-ți spun ce știu deocamdată...

Și Powell îi spuse lui Malcolm, pe scurt, toate informațiile pe care le deținea. Tocmai cînd era pe terminate se apropie de el agentul însărcinat cu localizarea și ridică din umeri. Powell însă continuă.

— Mai este încă o cale în care am putea fi în legătură. Știi codul cărții ?

— Nu... repetați-l.

— Bine. Mai întîi să faci rost de ediția de buzunar a cărții „Secretele femeii". A apărut într-o singură ediție. Cînd vrem să-ți comunicăm ceva dăm un anunț la „Poșta" : „Astăzi au fost extrase aceste fericite numere" și va urma seria numerelor despărțite prin intervale mici. Primul număr din grup înseamnă pagina, al doilea rîndul, al treilea cuvîntul. Oficiul o să ne trimită scrisoarea pe care o vei adresa pe numele tău iar pe plic vei scrie „Cîștigătorul fericit, cás. poștală : Washington, poșta centrală". E clar ?

— Da. Pot folosi în continuare firul de alarmă?

— Mai bine nu, e foarte riscant.

— Bine, dar atunci ce vreți să fac ?

— Poți suna încă o dată Agenția ?

— Pot, dar trebuie să găsesc alt telefon. Cam peste o jumătate de oră.

— Bine. Sună, dar spune-le un cartier în care sigur n-ai să ajungi.

— Chevy Chase, zise Malcolm după o clipă de gîndire.

— Bun. Exact peste o oră o să apară vestea că te-ai arătat în Chevy Chase. Peste încă o jumătate de ceas, un polițist din Chevy Chase va fi împușcat în timpul urmăririi unui bărbat și unei femei care corespund descrierii voastre. În felul acesta toată lumea își va concentra atenția asupra acestui cartier iar voi veți avea suficient spațiu de mișcare. Ai timp ?

— Faceți treaba asta cu o oră mai tîrziu.

— S-a făcut.

— Și încă ceva, cu cine vorbesc ? Ca persoană, mă gîndesc.

— Zi-mi Roger, Malcolm.

Legătura se întrerupse. Powell nu apucă încă să pună receptorul cînd se apropie de el telefonista.

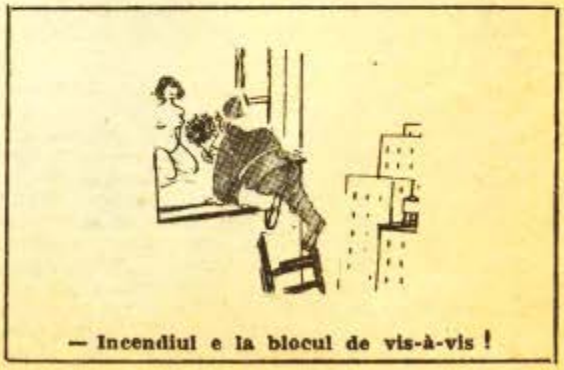

— Incendiul e la blocul de vis-à-vis !

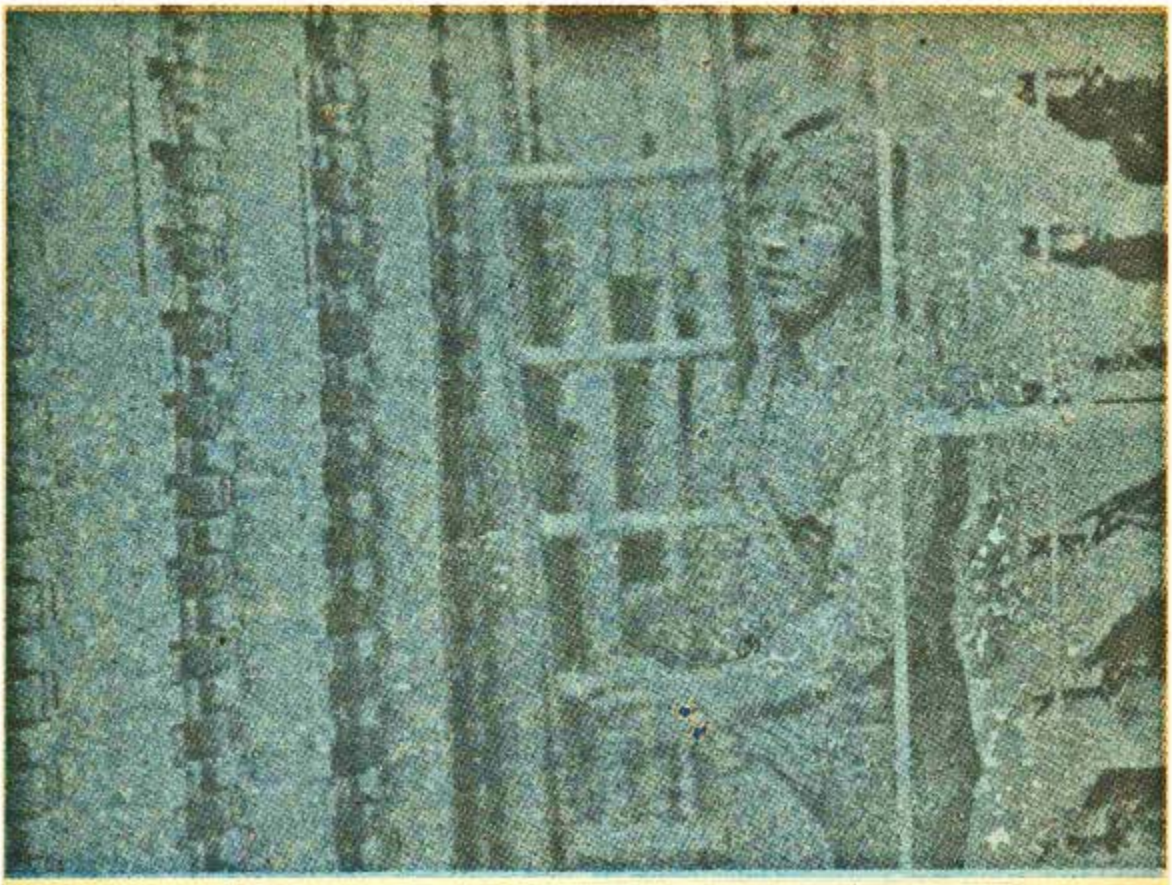

— Știți ce-a făcut diavolul ăla? Știți ce-a făcut? Atunci am să vă spun. A alergat în tot orașul, a conectat în cabine, la un loc, toate firele și a lăsat receptoarele să atîrne în așa fel încît prin toate se transmitea o singură convorbire și fiecare telefon a dus convorbirea la centrală. Am reacționat primii, după un minut, o grupă de-a noastră s-a deplasat acolo. Au găsit cabina goală și o inscripție de mînă: „Defect"... Am fost la trei cabine, și astea nu-s nici pe departe toate. Mizerabilul!

Powell se lăsă pe spate și pentru prima dată după mai multe zile rise din toți rărunchii. După aceea, citind în dosarul lui Malcolm că în vacanțe lucrase la telefoane, mai rise o dată.

Telefonul sună chiar în momentul cînd Mitchell ducea la gură ceașca cu cafea.

— 493 — 7282.

— Aici Condorul

— Cine dracu...

— Gura! Știu că încercați să localizați convorbirea, așa că n-am timp prea mult. Altfel nu mi-ar păsa, dar în Agenție s-au infiltrat...

— Ce spui?

— Cineva acolo, la voi, face joc dublu... Băiatul de pe ulicioară — spuse Malcolm gata-gata să pronunțe numele lui Weatherby, dar se opri la timp — ...a tras primul asupra mea. L-am recunoscut, a parcat mașina miercuri dimineață în fața Societății. Al doilea om de pe străduță v-o poate spune, așa că...

Malcolm tăcu așteptînd ca Mitchell să-i ia vorba din gură. Nu se înșelase.

— „Vrabie IV" a fost împușcat, Dumneata...

— Nu eu am făcut asta. De ce aș fi făcut-o? Nu știați de asta?

— Știu doar că acum avem doi morți în plus.

— S-ar putea ca eu să-l fi ucis pe băiatul ăla care a tras în mine, dar nu eu l-am ucis pe Maronick.

— Pe cincee?

— Pe Maronick, individul căruia i se spune „Vrabie IV".

— Nu. Băiatul acela în care au tras, cînd s-a prăbușit a strigat „Maronick!". De aceea am crezut că Maronick este „Vrabie IV" (Încet, își zise Malcolm în gînd, nu te grăbi!). Pagubă-n ciuperci, timpul zboară. Dacă am fost atacați, atunci ei au venit după ceva ce știa Heiddeger. El ne spusese că a găsit ceva ciudat în cărțile de conturi. Mai spusese că o să anunțe pe cineva din Langley. De aceea cred că acolo trebuie să fie cineva care face joc dublu, iar Heiddeger a informat pe cine nu trebuie. În plus, am găsit ceva în locuința lui Heiddeger. Sper să-i dau de cap dacă-mi lăsați puțin timp. Știu că trebuie să mă căutați. Ați putea să nu vă omoriți cu firea pînă nu rezolv problema pentru care ei vor să mă ucidă?

Mitchell tăcu puțin. Insul care încerca să localizeze convorbirea îi făcea semne disperate să continue discuția.

— Nu, nu știu, poate dacă...

— Nu mai e timp, o să vă sun dacă am date în plus.

Convorbirea se întrerupse. Mitchell se uită la tehnicianul său care dădu din cap. După aceea, Mitchell se uită prin încăpere. Privirea lui se opri asupra unui om despre care știa că este un agent în vîrstă și experimentat.

— Jason, numele Maronick îți spune ceva?

— Am auzit cîndva de el, zise Jason dînd încet din cap.

— Şi eu, spuse Mitchell ridicînd receptorul. Arhiva ? Îmi trebuie tot ce aveţi în legătură cu un individ pe nume Maronick. Avem nevoie astăzi de mai multe copii.

Puse apoi receptorul în furcă şi-i sună pe adjunctul directorului.

— Să fiu eu spînzurat dacă mă pricep !

Zicînd acestea, căpitanul de marină lovi cu pumnul în masă pentru a-şi sublinia supărarea, apoi se aplecă pe spate în fotoliul solid în care şedea. În încăpere aerul era închis. Petele de sudoare de la subsuorile căpitanului se măriră. Tocmai acum trebuia ca aclimatizoarele să nu funcţioneze ! îşi zise în gînd.

— Nici unul dintre noi nu se pricepe la aşa ceva, căpitane, zise răbdător adjunctul directorului legînd firul de unde îl întrerupse căpitanul. După cum am spus, în afara informaţiilor primite de la Condor nu sîntem nici cu un pas mai departe decît eram la ultima şedinţă.

Căpitanul se aplecă spre dreapta, spre vecinul său, reprezentantul FBI, şi-i spuse în şoaptă :

— Atunci, de ce dracu ne-am mai adunat ?...

— După cum ştiţi, continuă adjunctul ferm, dosarul personal al lui Maronick a dispărut. Am cerut englezilor o copie după datele pe care ei le deţin. Cu avionul ar putea fi aici în trei ceasuri.

— Permiteţi-mi o remarcă, două, domnule director adjunct, spuse bătrînul domn.

— Da, bine-înţeles. Comentariile dv. sînt totdeauna bine venite.

Toţi cei de faţă se aşezară mai bine în scaune şi deveniră foarte atenţi. Chiar şi căpitanul de marină. Pînă a nu începe să vorbească, bătrînul domn se uită la reprezentantul FBI.

— Trebuie să spun că nu sînt de acord cu reprezentantul Oficiului. Dacă, aşa cum tocmai a spus, Weatherby a fost principalul individ cu joc dublu şi dacă odată cu moartea lui problema s-a închis, se pune întrebarea : cum şi de ce a murit ? Ştiu că aceasta este o problemă controversată, cel puţin pînă în momentul în care laboratorul va finaliza toate testele. Eu unul sînt sigur că a fost ucis. Ordinul pentru aceasta trebuie că a venit foarte de sus. Cred că va trebui să mergem pe drumul de pînă acum, dar cu două mici schimbări : în primul rînd, ar trebui să vedem trecutul tuturor celor care au legătură cu problema şi să vedem unde se întîlnesc drumurile lor. Cine ştie ce ni se poate dezvălui. În al doilea rînd, daţi-i Condorului prilejul să zboare ! Terminaţi cu goana asta pe urmele lui ! Asta-i totul pentru astăzi, vă mulţumesc.

— Mie pur şi simplu nu-mi place.

Doi domni se plimbau pe o cărăruie din apropierea Capitoliului, cumva ferită de mulţimea de turişti care acum se mai răriseră.

— Nici mie nu-mi prea place, dragul meu prieten, numai că trebuie să luăm situaţia aşa cum este şi nu cum am vrea noi să fie, zise cel mai în vîrstă dintre ei uitîndu-se spre colegul său de plimbare, după care continuă : Cu toate astea ştim ceva mai mult decît pînă acum. De plidă, ştim cît de afurisit de important este ca acest Condor să moară !

— Şi nu cred că ar fi singurul care trebuie să moară.

— Ce vreţi să spuneţi cu asta ?

— Weatherby a fost un agent cu experienţă. Cu toate că era rănit, a reuşit să-l omoare pe „Vrabie IV". Dv. chiar credeţi că un om ca el ar fi strigat numele meu ? Dar şi dacă ar fi făcut o asemenea greşeală, de ce m-a strigat tocmai pe mine. Nu are sens.

— Dar ce are astăzi sens, mă rog frumos...

— Nu ştiu, dar se petrece ceva care nouă ne scapă. Sau ceva care îmi scapă mie.

— Doar nu vreţi să spuneţi că vă ascund unele informaţii ?

După o lungă tăcere Levine-Maronick îi răspunse :

— Nu ştiu. Mă-ndoiesc. Dar această posibilitate există. Nu obiectaţi nimic, eu vreau să vă amintesc că loialitatea noastră reciprocă trebuie să fie cu adevărat reciprocă.

Cîteva minute se plimbară în tăcere. În cele din urmă, cel mai în vîrstă frînse tăcerea.

— Oamenii dv. au ceva nou ?

— Nimic. Sîntem numai trei şi nu facem prea multă muncă în teren. Dacă vreo grupă — din Agenţie sau din FBI — l-ar găsi pe Condor, aţi putea aranja ca el să fie dus într-un loc anume sau măcar să aflăm ce planuri are cu noi ?

Domnul în vîrstă încuviinţa dînd din cap, apoi Maronick continuă :

— Încă un lucru mi se învîrte prin cap — e vorba de Lloyd. Poliţia încă nu a făcut legătura între el şi povestea asta, cel puţin după cît ştiu eu. Amprentele Condorului trebuie să fie peste tot în casă. Ar trebui să vă uitaţi, dar fără să atrageţi atenţia.

Domnul cel bătrîn dădu din nou din cap. Continuară amîndoi să umble, aşa cum fac oamenii care se întorc de la muncă acasă. Şi iată-i ajunşi la trei blocuri de Capitoliu, în cartierul de locuinţe.

— S-a întîmplat în momentul în care Malcolm şi Wendy ajunseră în dreptul celor doi domni care veneau din sens opus pe celălalt trotuar. Rafala de vînt fu prea puternică, din această cauză acele care ţineau peruca lui Wendy nu rezistară. Vîntul smulse smocul auriu de pe capul fetei şi îl purtă pe stradă. Peruca se opri tocmai în mijlocul carosabilului.

— Malcolm, peruca mea ! Prinde-o ! Prinde-o! strigă Wendy uluită. Glasul ei pătrunzător acoperi şuerul vîntului şi zgomotul străzii. Pe trotuarul celălalt Levine-Maronick îl trase brusc de mînă pe colegul său de plimbare.

Malcolm îşi dădu repede seama că Wendy făcuse o greşeală strigîndu-l pe nume. Cu un gest scurt o făcu să tacă, privi atent în jur şi coborî pe stradă după perucă. Văzu cum doi domni de pe trotuarul vecin îl urmăreau, de aceea se străduia să se comporte cît mai natural.

Levine-Maronick era însă atît de experimentat, încît depăşi repede şocul produs de întîmplare. Îşi desfăcu haina cu mîna stîngă. Malcolm îl urmărea cu coada ochiului prefăcîndu-se că ar fi concentrat asupra smocului de păr de la picioarele sale. Wendy îl ajunse tocmai cînd Malcolm ridica peruca de jos.

— E complet distrusă, zise Wendy luînd-o din mîna lui Malcolm.

Tovarăşul lui Maronick era obişnuit demult cu terenul. Stătea pe trotuar urmărindu-i pe cei doi de pe trotuarul de vizavi. Privirea lui fixă atrase atenţia lui Malcolm chiar în clipa în care individul rosti un cuvînt. Malcolm nu înţelese ce spusese, dar îi era de-acum limpede că ceva nu era în regulă. Se uită după însoţi-

torul care tocmai începuse să umble pe stradă. Îi văzu haina descheiată și mîinile strînse de abdomen.

— Fugi !

O împinse pe Wendy de lîngă el și sări peste o mașină tip sport parcată acolo. Spera să nu se întîmple nimic, zicîndu-și în gînd că se prosteste.

Maronick nu era însă atît de prost încît să fugă printr-un spațiu descoperit și să atace un om înarmat ascuns într-un loc unde nu se putea trage. El voia să-și ducă victima într-o poziție în care să poată fi ochită bine. Revolverul scurt din mîna lui lătră o dată.

Wendy făcu repede patru pași apoi își dădu seama că nu știa de ce fuge. E-o prostie, gîndi ea și încetini. Sări între două mașini și continuă să meargă în pas grăbit. Ajungînd la un metru în fața unui zid format dintr-un șir de mașini Wendy se întoarse pentru a vedea ce face Malcolm.

Glonțul de oțel o atinse în baza craniului. Wendy se răsuci ca o balerină mecanică.

Malcolm știa ce însemna această împușcătură. Întoarse capul spre stînga și zări pe trotuar, cam la șase metri depărtare de el, o grămadă ciudată. O șuviță de sînge se prelingea, pe terenul înclinat, spre el. Văzuse destui morți în ultimele zile, nu mai era nevoie și de aceasta pentru ca tabloul să fie complet. Ridică încet capul chiar în clipa cînd pistolul lui Maronick lătră din nou. Glontele atinse capota. Malcolm se ghemui. Maronick trecu repede, ghemuit, strada. Îi mai rămaseră numai patru cartușe.

Capitoliu Hill din Washington are două caracteristici caraghioase : are unul din cele mai ridicate procente de criminalitate și una dintre cele mai mari concentrări de polițiști din întregul oraș ! Împușcăturile lui Maronick și țipetele disperate ale turiștilor îl determinase pe unul din agenții de circulație să vină în fugă. Era un tip scund și îndesat, Arthur Stebbins pe nume. Pînă la pensie îi mai rămăseseră cinci ani... Mai întîi îl văzu pe individul care trecuse în fugă strada cu pistolul în mînă. Și, de fapt, acesta a fost și ultimul lucru pe care l-a văzut. Glontele lui Maronick îl atinse exact în pieptul.

Maronick își dădu seama că nu-i a bună. Își zise că pînă la venirea poliției nu poate fi decît chestie de minute. Timp în care Condorul poate fi mort iar el departe de aici. Numai că ceva mai departe zări două uniforme albastre. Polițiștii duseră mîinile după pistoale. Maronick își evaluă repede șansele apoi se întoarse căutînd locul pe unde să se facă nevăzut.

De pe una din străzile lăturalnice apăru un funcționar de la Congres, care se întorcea, cam otrăvit, de la serviciu. Acesta opri Volkswagenul albastru aproape de Maronick pentru a se asigura că poate intra pe strada principală. Cu o zmucitură puternică Maronick deschise ușa mașinii, îl trase pe funcționar afară, îl lovi cu pistolul peste față, după care dispăru cu mașina lui.

În tot acest timp, tovarășul lui Maronick stătea absolut calm. Văzîndu-l însă pe Maronick că fuge, o rupse și el la fugă. Alergă pe strada Capitoliu-Est, sări în Mercedesul lui negru și apăsă pînă la refuz pe accelerație.

Malcolm ridică la timp capul pentru a-i reține numărul de înmatriculare. După aceea se uită în josul străzii la polițiștii aplecați asupra colegului lor. Unul dintre ei vorbea la Talkie-walkie : îl descria pe Maronick și Volkswagenul albastru și cerea întăriri și o salvare. Lui Malcolm începu să-i fie clar că pe el nu-l văzuseră sau că îl considerau drept pieton obișnuit, martor la uciderea polițistului. Se uită jur-împrejur... Se întoarse și o porni repede în direcția în care dispăruse Volkswagenul albastru. Încă nu ajunse la colțul străzii cînd se întoarse și se uită la corpul contorsionat de pe trotuar. Un agent se aplecă asupra corpului nemișcat al lui Wendy... Malcolm înghiți în sec și își întoarse privirea. Trei blocuri mai încolo opri un taxi și o porni în jos prin oraș. Tremura din tot corpul iar capul parcă îi era cuprins de foc. Cu mare încordare reuși să se gîndească la ce avea de făcut.

LUNI SEARA

Malcolm schimbă de trei ori taxiul pînă să ajungă în nord-vestul Washingtonului. La marginea periferiei coborî și o luă pe jos. Primul obiectiv : să găsească un adăpost care să-l ascundă de urmăritori.

Îi trebuiră douăzeci de minute pînă să apară. La colț, trecu strada îndreptîndu-se spre el. La o denivelare a trotuarului se dezechilibră și îi căzu în brațe. Malcolm o trase spre el punîndu-i amîndouă mîinile pe șolduri.

— Am nevoie de o femeie, zise Malcolm. Sînt bun de plată.

— Ei tu, Samson ce-mi ești. Și cum ți-ai imaginat-o ?

— Cît ? O întrebă Malcolm privind-o de sus.

Fata îl măsură cu o privire pentru a-i cîntări posibilitățile.

— Eu nu mă grăbesc. Șaptezeci și cinci pentru toată noaptea... Dacă-mi place cotețul tău ne învoim și pentru micul dejun.

— Fie, dulcicule, nu-i rău... cu toate că.. Ce-ai zice de-un sutar ? O să fie extra special.

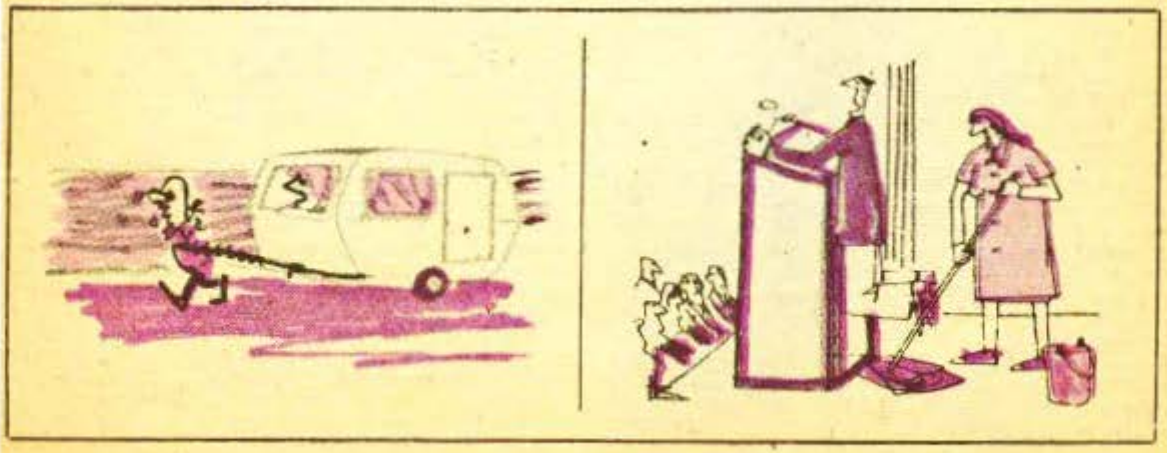

Malcolm incuviinţă.

— O sută de dolari. Pentru toată noaptea. Acasă la tine.

Locuinţa fetei se compunea dintr-o singură cameră, cu un colţişor pentru bucătărie şi duş. Ajungînd înăuntru fata încuie. Malcolm puse şi lănţicul.

— Îndată-s lîngă tine, drăguţule. Dă-ţi jos toalele. O să-mi dau silinţa să fie extra special, pe sufletu' meu...

MARŢI, DE DIMINEAŢĂ, PÎNĂ SPRE SEARĂ, DEVREME

Malcolm se trezi la puţin timp după şapte. Se sculă şi făcu un duş călduţ. Înainte de a ieşi din încăpere se mai uită o dată la fata care dormea în pat. Se mai gîndi o dată la suta de dolari apoi cu mîna ezitîndă puse banii pe dulap.

La 9,38 găsi o cabină telefonică. Sună mai întîi la informaţii apoi la un mic oficiu din Baltimore.

— Oficiul de înregistrare a maşinilor. Vorbiţi, vă rog !

— Ascultaţi, spuse Malcolm, numele meu este Winthrop Estes, sînt din Alexandria. Aş fi bucuros să ştiu dacă aţi putea face ceva pentru mine.

— Despre ce este vorba.

— Ştiţi, aseară cînd mă întorceam de la lucru acasă mi s-a oprit motorul într-o intersecţie. Am încercat să-l pornesc, dar mi-am dat seama că am bateria moartă. Tocmai cînd voiam să o trag pe dreapta s-a oprit lîngă mine un băiat cu un Mercedes. Teribil de amabil, m-a remorcat dar a dispărut fără să am timp să-l mulţumesc. Am numărul lui de înmatriculare, atîta tot. I-aş trimite cîteva rînduri de mulţumire... Nu te întîlneşti în fiecare zi cu atîta amabilitate.

Individul de la celălalt capăt al firului fu de-a dreptul emoţionat.

— Categoric că nu... Ţs, trebuie că-i om cu suflet mare. Şi vreţi să aflăm cine este, da ?

— Exact cum spuneţi. Puteţi să mă ajutaţi ?

— Păi... prea legal n-ar fi, dar într-un caz ca acesta... Aveţi numărul ?

— Maryland GE-48387.

— GE-48387 ? Bine, aşteptaţi cîteva clipe şi am să aflu. Malcolm auzi cum puse receptorul pe birou. Din încăpere se auzea voci şi ţăcănitul unei maşini de scris. După aceea se auzi zgomot de paşi care se apropiau. Alo, domnul Estes ? Am găsit. Mercedesul negru Sedan este înscris pe numele Robert T. Atwood, Ebwood Lane 42. Chase Chevy. Oamenii ca el ar trebui ţinuţi în palme. Stă în cartierul rezidenţial. E de mirare, de regulă de la ăştia nu scoţi un şfanţ, ca să nu mai vorbim de un ajutor de felul celui care vi l-a dat...

— Vă mulţumesc mult, zise Malcolm şi puse în buzunar hîrtia pe care notase adresa. Numele şi-l amintea şi fără hîrtie.

Intră într-o cafenea. Ediţia de dimineaţă din „Poşta" se afla pe tejghea. Anunţul era la pagina a douăsprezecea. „Condorule, sună acasă". Malcolm zîmbi iar cel de la doilea anunţ codificat îl citi dintr-o privire fugară. Sunîndu-i, îi ziseră să se ducă la ei sau să dispară undeva. Dar asta nu era chiar ceea ce intenţiona el să facă. De altfel, hotărîrea nu-i putea fi influenţată în vreun fel de anunţul codificat indiferent ce conţinea acesta. Informaţiile lor ar fi avut oarecare importanţă pentru el ieri la Capitol Hill.

În timp ce Malcolm îşi petrecea restul zilei stînd la rînd cu gură-cască veniţi la monumentul lui Washington, agenţii şi poliţiştii îl căutau prin tot oraşul. Trei grupe a cîte trei agenţi fiecare descinseră din trei maşini în sala de aşteptare pentru turişti a gării urmărind trei piste — fiecare din ele falsă. Un lucrător al Congresului care corespundea vag cu descrierea făcută lui Malcolm, fu reţinut de o patrulă a F.B.I. La o jumătate de oră după ce i-a fost stabilită identitatea şi'a fost eliberat de federali, el a fost arestat de poliţia din Washington...

La 16,30 Malcolm hotărî că sosise timpul să-şi facă rost de o maşină. Cea pe care o fură era aproape nouă, avea rezervorul plin şi cheia în contact. Un timp scurt Malcolm rulă pe autostradă care încercuia oraşul. Se opri la Chevy Chase. Se duse la o toaletă unde îşi verifică pistolul.

Casa cu numărul 42 de pe Edwood Lane era un castel de ţară. Abia se zărea din stradă. Spre ea ducea un drum particular care se termina cu o poartă masivă de fier. Cea mai apropiată casă se găsea cam la o milă depărtare. O pădure deasă înconjura proprietatea din trei părţi.

La o staţie de benzină Malcolm îşi procură o hartă a împrejurimilor. Pădurea din jur era nelocuită. Spunîndu-le celor de la pompă că îl interesează o specie nouă de sturz, care, chipurile, ar avea cuiburi prin partea locului, aceştia îi arătară pe hartă mai multe drumuri prin pădure dintre care unul ducea direct la numărul 42.

Pădurea era calmă. Malcolm ieşi cu maşina de pe drum, o duse lîngă un tufiş şi continuă drumul pe jos. Ştia că trebuie să ajungă în apropierea casei pînă nu se lăsa întunericul, altfel n-ar mai fi putut s-o găsească. Se aşternuse deja amurgul cînd el ajunse pe o ridicătură de unde casa i se vedea aproape la picioare, cam la trei sute de metri de locul în care se găsea el.

Aşteptă să se întunece bine.

reierul lui Robert Atwood lucra la turaţie maximă. Ultimele evenimente îi cam scăpaseră însă din mînă schimbînd întreaga situaţie. Şi-acum şi fata aia... Ştia că nu murise, dar a lipsit un fir de păr ca Maronick să-i facă creierul ţăndări. După operaţie ea rămăsese tot fără cunoştinţă, starea îi era în continuare gravă, dar s-ar putea să scape. Cînd o să-şi revină, ar putea fi identificată... Dar a-l trimite pe Maronick ar fi riscant, măsurile de securitate trebuie că sînt acum perfecte. Pe de altă parte, însănătoşirea lui Wendy ar putea însemna o dezvoltare interesantă şi favorabilă în acelaşi timp, mai ales în privinţa lui Maronick. Fata i-ar putea fi de mare folos împotriva lui Maronick. Deocamdată Maronick nu ştia, dar o să fie mai sigur dacă Maronick va continua să creadă că fata e moartă.

Lui Atwood îi era clar că Maronick voia să vină în casa lui numai pentru a-l compromite cît mai mult. Mai mult ca sigur că va aranja în aşa fel încît să fie văzut de un vecin care mai tîrziu va putea depune mărturie. Maronick îşi imagina că în felul acesta se va putea asigura de loialitatea lui Atwood. Soluţii se găsesc pentru toate.

Trecuseră minute bunicele pînă cînd, deodată, Malcolm zări doi indivizi îndreptîndu-se spre casă pe drumul particular. Siluetele lor se conturau cu greu în întuneric. Dacă nu s-ar fi mişcat, Malcolm nici nu i-ar fi observat. Tot

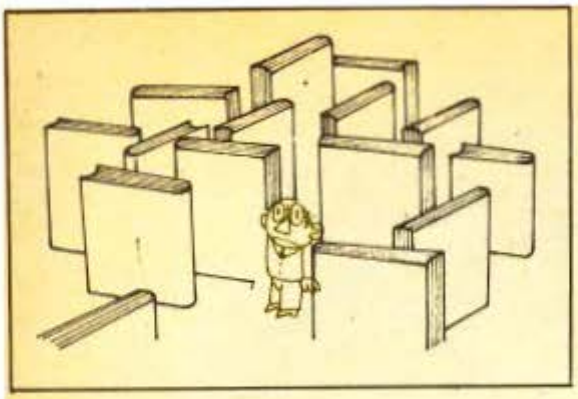

ce putea el să-şi dea seama din ascunzătoarea depărtată în care se afla era înălţimea deosebită, deşirată a unuia din cei doi. În subconştientul lui Malcolm se mişca ceva, dar el nu-şi putea da seama ce ar fi putut fi. Cei doi sunară şi dispărură repede în casă.

Malcolm numără pînă la cincizeci apoi începu să coboare cu grijă spre casă. Trei sute de metri. Pe la jumătatea drumului călcă într-un ciot, îşi rupse pantalonii şi îşi zdreli genunchiul. O sută de metri. Peste cîteva clipe era căţărat pe zidul de piatră. Luă pistolul în mînă şi încercă să-şi ţină respiraţia. Genunchiul îl durea, dar acum nu se gîndea la aşa ceva. După zid se întindea curtea. În partea ei dreaptă se afla un şopron pe jumătate dărîmat, partea stîngă era cufundată în întuneric.

Malcolm se uită spre cer. Luna încă nu apăruse. Zdrenţe de nori atîrnau din loc în loc, prin ele se zăreau stele strălucitoare. Aşteptă şi îşi ascuţi auzul. Se balansă peste zid şi căzu pe cel mai apropiat arbust. Cincizeci de metri.

Din şopron se văzu o lumină care poposi pe arbust. Malcolm ar fi trebuit s-o observe. N-o observă.

Încă o fugă rapidă şi Malcolm ajunse la douăzeci şi cinci de metri de casă. Lumina din vilă se răspîndea peste întreg spaţiul din jur, pînă la fîşia îngustă de iarbă care îl despărţea pe Malcolm de tufa cea mai apropiată. Fereastra era joasă. Malcolm nu vru să rişte să fie văzut de cineva dinăuntru. Se aşeză pe burtă şi se tîrî pe fîşia de iarbă neluminată. Zece metri. Auzi glasuri prin fereastra deschisă.

Malcolm respiră adînc şi o zbughi spre tufa de sub fereastră. Cînd se pregătea pentru a doua săritură auzi o mişcare. De încordare simţi o durere acută în tîmplă. Se cufundă într-un întuneric negru.

MARŢI, TÎRZIU ÎN NOAPTE — MIERCURI DIMINEAŢA, DEVREME

Malcolm îşi recăpătă încet cunoştinţa. Stătea pe podeaua unui salon aranjat cu gust, cu cămin în peretele din faţă. În fotolii lîngă cămin stăteau doi indivizi. Cel care o împuşcase pe Wendy şi camaradul lui. Malcolm privi cu ochii întredeschişi. În partea dreaptă desluşi silueta unui alt individ. Unul lung şi deşirat. Malcolm încercă să-şi mişte mîinile, dar acestea îi erau legate la spate cu un material din mătase, care nu lasă urme.

Cel mai în vîrstă dintre indivizi zîmbi, de bună seamă că era foarte satisfăcut.

— Fii bine venit în cuibul meu, Condorule.

Cel de al doilea se prefăcea indiferent, dar lui Malcolm i se păru că în ochii lui reci citeşte o expresie de bucurie.

Individul în vîrstă continuă.

— Ne-a trebuit cam multişor pînă să te găsim, Malcolm, dar acum, că te aflii aici, sînt cu adevărat bucuros că prietenul nostru Maronick nu te-a împuşcat. Am să-ţi pun cîteva întrebări. La unele ştiu deja răspunsul la altele nu. E tocmai timpul să-l aflu. Cutler, poate începe să vorbească sau l-aţi bușit cumva niţeluş cam tare?

Individul care îl ţinea pe Malcolm avea un glas profund:

— Ar trebui să aibă de-acum capul limpede.

Cu o mişcare bruscă îl lungi pe Malcolm la podea. Deşiratul îl călcă pe picioare iar Maronick trase pantalonii de pe el. Îl înţepă în muşchii încordaţi cu acul unei seringi şi-i introduse cu lichid străveziu în safenă.

— Aici o să meargă mai repede şi e mai puţin probabil că judecătorul de instrucţie o să observe înţepătura pe partea interioară a coapsei.

Malcolm îşi dădu seama despre ce poate fi vorba şi încercă să rămînă nemişcat. Se trase spre zidul de cărămidă încercînd să-l atingă, să-l simtă, să se facă una cu el. Pierduse orice noţiune a timpului. Auzea glasuri care-l întrebau, dar aceste zgomote se prefăceau în cărămizi ale propriului zid.

După aceea, serul începu să roadă încet-încet din zidul lui. Examinatorii lui agitau prin aer, gînditori, „ciocănaşele" lor bine gîndite: „Cine eşti?", „Ce vîrstă ai?". Zidul se năruia bucată cu bucată. „Unde lucrezi?", „Cu ce te ocupi", „Ce s-a întîmplat miercurea trecută?". „Ce ştiţi despre asta?", „Ce-aţi făcut în legătură cu asta?", „De ce ai făcut?".

Malcolm simţi cum zidul i se dărîmă bucăţică cu bucăţică. Îi părea rău că nu-l putea proteja. Întrebările încetară iar Malcolm se prăbuşi în vid. Simţi o înţepătură uşoară în coapsă.

Maronick calculase însă greşit. Greşeala se datora faptului că efectele drogului nu sînt aceleaşi în toate împrejurările. În timp ce vărsa intenţionat pe podea jumătate din cantitatea pe care i-o dăduse Atwood el îşi închipuia că a rămas suficientă cantitate pentru a-l face pe Malcolm să-şi piardă cunoştinţa. Injecţia a fost însă destul de slabă, suficientă doar pentru a paraliza organismul, nu şi pentru ca cineva să-şi piardă cunoştinţa.

Malcolm parcă ar fi visat. Zgomotele ajungeau la el ca un ecou. Creierul lui nu reuşea să facă vreo legătură între ele, reuşi însă să le înregistreze.

— Îl lichidăm acum? (Vorbise cel cu glasul profund).

— Nu, numai acolo.
— Cine ?
— Charlie. Dați-i cuțitul dv.
— Dați-i-l dv.
Pași care se îndepărtau. Uși închise, deschise. Mîini îi alergă pe corp. Ceva se mișcă în fața lui.
— Drace !
O bucățică de hîrtie de culoare roz lîngă umărul lui. Lacrimile i-au încețoșat lentilele de contact, dar de citit putea citi : „Zbor 27 TWA cursă internă — 06,00".
Uși care se închid, se deschid. Pași care se apropie.
— Unde sînt Atwood și Charlie ?
— Controlează afară dacă n-a rămas vreo urmă.
— Bine, aici e rezervarea de care trebuie să mă ocup. E pe numele James Cooper.
Foșnet de hîrtie.
— Bun, să mergem.
Malcolm simte că este ridicat de pe podea. Afară vîntul rece al nopții ! Bancheta din spate a mașinii. Drum lung. Stop. Motorul stins. Uși deschise.
— Charlie, du-l în pădure, acolo sus, vreo cincizeci de metri. Îți aduc o lopată. Așteaptă-mă. Trebuie s-o facem cu grijă.
Un rîs scurt.
— Nici o grijă.
În momentul cînd însul deșirat îl aruncă la pămînt, Malcolm își recăpătase de-acum cunoștința. Corpul îi era încă amorțit, dar creierul lucra iar privirea îi era limpede.
Trosnete de crengi. La marginea micului luminiș apăru un individ, care ținea o lanternă de buzunar în mîna stîngă. Fascicolul de lumină căzu asupra lui Malcolm, care încerca să se ridice. Glasul lui paralizâ orice mișcare a lui Malcolm.
— E-n regulă Condorul nostru ?
Însul slab răspunse nerăbdător.
— E-n regulă, Maronick... Și-a revenit destul de repede după drogul acela. Sînteți pregătit ?
Glasul lui Maronick străbătu încet aerul rece al nopții.
— Da, sînt.
Ridică mîna dreaptă și glontele se înfipse în spatele lui Charlie, Maronick trecu peste corpul lui nemișcat și, pentru mai multă siguranță, îi mai trase un glonte în cap.
Creierii lui Malcolm se învîrtejiră. Nu-i venea să-și creadă ochilor că ceea ce vedea era adevărat. Individul căruia i se spunea Maronick se îndreptă încet spre el. Se aplecă și pipăi căluțele lui Malcolm. După aceea se așeză pe un trunchi doborît la pămînt și stinse lanterna.
— Stăm niței de vorbă ? începu Maronick. Ceva ai prins, pînă acum ai reușit să te descurci bine. Trebuie să spun că în aceste cîteva zile te-am admirat ca specialist. Numai că asta nu are nimic comun cu hotărîrea mea de a-ți da o șansă pentru a ieși viu din povestea asta. Și încă în chip de erou.
În anul 1968, în cadrul ajutorului acordat mișcării anticomuniste, C.I.A. a ajutat unele triburi laoțiene în fabricarea stupefiantelor, principala sursă de cîștig în regiune. În apropiere se desfășurau lupte, aici însă se ducea un război între grupurile concurente. Din punctul de vedere al C.I.A. întreaga problemă era normală chiar dacă cuiva nu-i făcea prea mare plăcere să audă că guvernul S.U.A. sprijină răspîndirea drogurilor.
După cum știți, asemenea întreprinderi sînt teribil de lucrative. Echipa noastră — pe unii i-ați cunoscut deja — era de părere că nu putem neglija aspectul îmbunătățirii situației economice individuale. De aceea, am sustras o anumită parte, destul de substanțială din morfină neprelucrată și de înaltă calitate de pe piața oficială și am orientat-o pe alt canal. Se-nțelege că pentru asta am fost recompensați.
N-am fost însă de acord cu modul în care Atwood organizase întreaga problemă. În loc să fi păstrat marfa în Thailanda, unde să fie distribuită apoi în cantități corespunzătoare laboratoarelor locale, el o ținea una și bună că morfina trebuie transportată direct în Statele Unite unde să se vîndă grupurilor care vor să acționeze fără revînzători și intermediari. Pentru asta trebuia să folosim și Agenția.
Am folosit secția voastră din două motive. L-am plătit pe contabil — pe fostul contabil — ca să facă vrăji sau minuni cu cărțile pentru ca noi să putem transporta morfina între coperțile lor. Întrucît erau categorisite drept materiale secrete, nu aveam a ne teme de control vamal. Agentul nostru din Seatle prelua întreaga cantitate și o distribuia celor interesați. Numai că asta nu are nici o legătură cu faptul pentru care te afli tu aici.
Toată vina o poartă Heiddeger ăla. A început să fie curios. Pentru a exclude posibilitatea ca cineva să afle despre ce este vorba Heiddeger trebuia să fie lichidat iar pentru a-i masca moartea inclusiv în cazul că el ar fi spus ceva cuiva, a fost nevoie să „aranjăm" întreaga secție. Numai că dumneata ai avut baftă și...
— Dar de ce mă lăsați în viață ? întreabă Malcolm.
— Pentru că îl cunosc pe Atwood, răspunse Maronick îmbind. El nu se va simți în siguranță atîta vreme cît eu și camarazii mei nu vom fi morți. Noi sîntem singurii care am putea face legătura între el și afacerea asta. În afară de dumneata, bine-înțeles. De asta trebuie să murim. Acum probabil pune la cale o modalitate de a-ți veni de hac. Atwood face pe nevinovatul, dar nu este.
Malcolm se uită cu atenție la silueta întunecată de pe pămînt.
— Eu tot nu pricep de ce l-ați ucis pe acest Charlie ?
— Îmi place și mie să încurc țițele în urma mea. O să dispar în liniște undeva în Orientul Apropiat, unde un om cu posibilitățile mele poate oricînd găsi o ocupație ca lumea. Dar nu vreau ca, acolo fiind, să mă trezesc așteptat la colț de vreun agent american. În plus, vreau să ofer țării un mic dar și să sper că după aceea voi fi considerat ca o oaie rătăcită. Iar acest dar al meu, la despărțire, se numește Robert Atwood. Iar pe dumneata te las în viață dintr-un motiv aproape identic : și dumneata ai ocazia să-l predai guvernului pe domnul Atwood. Ți-a făcut și așa destule neplăceri. La urma urmelor el a pus la cale toate aceste crime. Eu sînt doar executantul tehnic — ca și dumneata, de altfel. Îmi pare rău

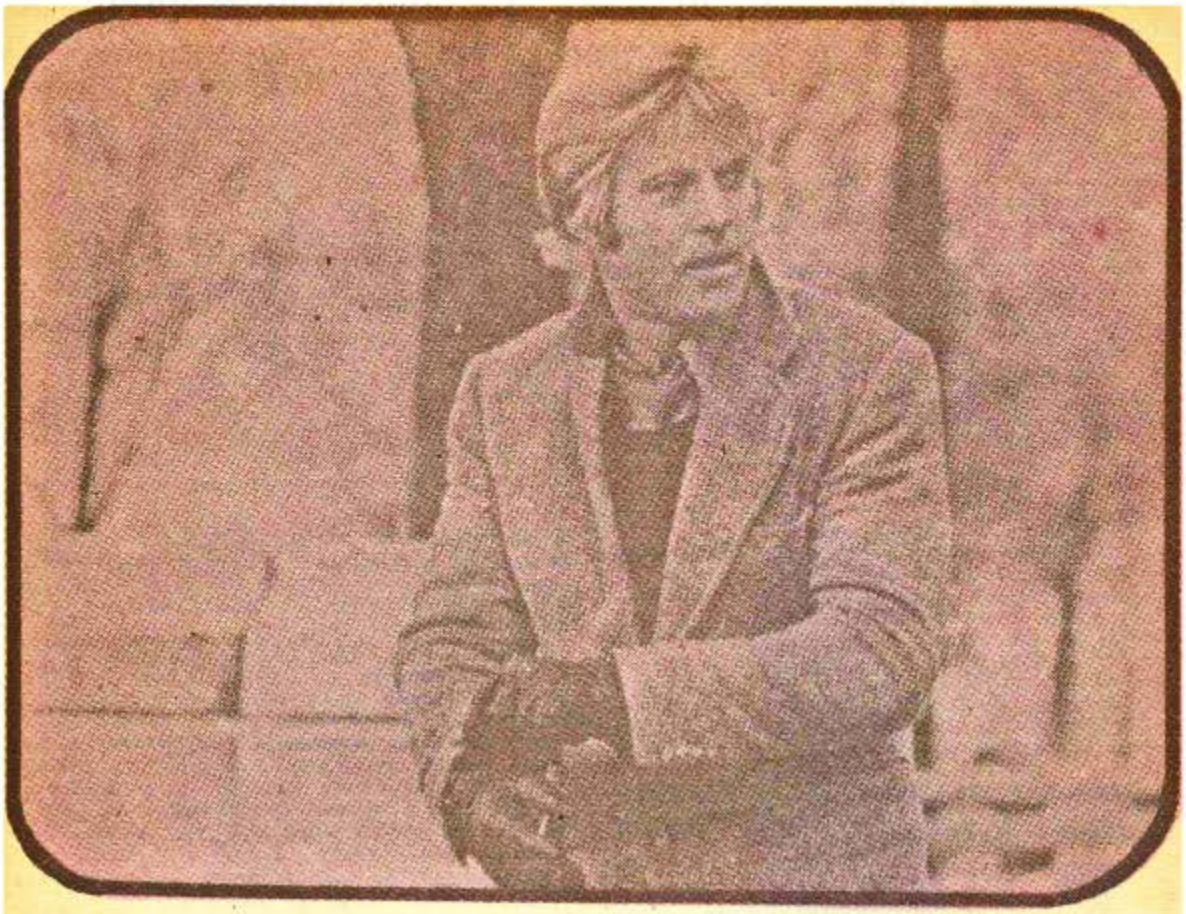

de fată, dar n-am avut de ales. Așa-i la război.

Malcolm rămase tăcut o bună bucată de vreme apoi întreabă :

— Ce plan aveți ?

Maronick se ridică. Aruncă cuțitul la picioarele lui Malcolm, după care îi făcu încă o injecție. Spuse apoi cu glas inexpresiv.

— E un mijloc extraordinar de puternic. Într-o jumătate de zi te pune pe picioare și din morți. Trebuie să ai o gașcă ca lumea pentru a-l putea aranja. E destul de bătrîn, dar e încă foarte periculos. După ce o să-ți tai cătușele să te întorci la luminișul în care ți-ai lăsat mașina. A dumitale. Pe bancheta din spate o să găsești niște lucruri care ți-ar putea fi de folos. Voi fi cu dumneata, voi parca imediat lîngă poartă și o să mă apropii de casă cu spatele. Te urci în copac și, pe fereastă, ajungi la primul etaj. Geamul e deschis. Fă cu el ce vei găsi de cuviință. Dacă te ucide o să fie un cadavru în plus care se cere a fi explicat în vreun fel.

Maronick se mai uită o dată la făptura de la picioarele lui.

— Adio, Condorule. Și un ultim sfat : ține-te de birou și de cercetare. În teren ai nevoie de prea mult noroc. Dacă stau să mă gîndesc, nu ești chiar atît de grozav...

Și dispăru în pădure.

Prin geamul mașinii lui Malcolm fusese introdusă o bucată de hîrtie. Corpul insului cu numele Cutler zăcea lîngă ușă. Pe hîrtie era scris :

„Pistolul dumitale e plin de noroi.

Pușca din spate are zece gloanțe.

Sper că știi să umbli cu automatul".

Pe lîngă asta, Maronick mai lăsase acolo, pentru orice eventualitate, un pistol automat cu amortizor.

În momentele cînd Malcolm parcă mașina lîngă poartă încă mai simțea efectul drogului. Zvîcnirile din tîmple și din cap, durerea din întregul corp îi dispăruseră însă. În locul lor simți un aflux de energie debordantă.

În stejar era destul de ușor să urci. Fereastra era într-adevăr deschisă. Malcolm își luă pușca de pe umăr și o ținea întinsă în față. Se furișă încet-încet printr-un hol întunecat spre scări. Din camera în care fusese interogat se auzea o uvertură de Ceaikovski. Din cînd în cînd se auzea un glas cunoscut. Malcolm cobori încet pe scări.

Cînd intră în încăpere, Atwood stătea cu spatele spre el. Tocmai alegea un nou disc de pe o poliță. Mîna i se opri în dreptul Simfoniei a cincea de Beethoven.

Complet liniștit Malcolm ridică pușca, o deblocă, țintì și trase. Lovitură precisă — glontele atinse genunchiul sting al lui Atwood și-l aruncă pe acesta la podea.

Spaima și durerea umplură cu lacrimi ochii bătrînului domn. Avu însă timp să observe că Malcolm îndreptă din nou arma. Urlă pur și simplu cînd cel de al doilea glonte îi atinse și celălalt genunchi. În privire i se citi o mirare amestecată cu spaimă iar pe buze i se putut citi o întrebare :

— Pentru ce ?

— Să zicem că a fost necesar s-o fac pentru a nu putea fugi nicăieri.

Malcolm vorbea ca prin vis. Legă genunchii lui Atwood cu două prosoape pentru a opri hemoragia apoi îi legă mîinile de masă. Fugi pe scări apoi alergă fără nici un țel prin încăpere pentru a-și mobiliza energia care-i înghețase în vine. În cele din urmă reuși să se stăpînească. „Atwood, care pusese totul la cale, conducînd întreaga operațiune este jos", își zise Malcolm în gînd. Membrii de rînd ai grupului sînt morți cu toții. Doar Maronick a scăpat cu viață, Maronick ucigașul, Maronick profesionistul crimei. Întreaga poveste el a făcut-o însă personală atunci cînd a ucis-o pe Wendy. Pentru un profesionist a fost o floare la ureche. Din virtejul gîndurilor lui începe să se înfiripe un plan. Se duse în grabă în dormitorul lui Atwood unde se dezbrăcă de hainele lui rupte și se îmbrăcă cu altele. Intră apoi în bucătărie și înfulecă o bucată de carne rece de găină și un corn. Se întoarse în camera lui Atwood, privi cîteva clipe în jur, o rupse apoi la fugă spre mașină și porni la drum lung.

Atwood zăcu nemișcat încă scurt timp după plecarea lui Malcolm. După aceea încercă să se tîrască trăgînd masa după el. Era însă prea slab. Reuși doar să doboare cu bastonul un tablou de pe perete. Acesta căzu cu fața în sus. Sticla însă nu se sparse, așa că Atwood nu avu cum să se folosească de cioburi pentru a-și tăia legătura. Se lăsă în voia soartei. Se uită o clipă la tablou și oftă. Tabloul îi înfățișa în uniformă de căpitan al marinei militare a Statelor Unite.

MIERCURI DIMINEAȚA

Mitchell se afla de șase zile în stare de alertă. Se obișnuise și considera această stare drept normală. Reușise să-și depășească starea de epuizare. Iar acum, la 4,20 dimineața, era în picioare.

Trrrr !

Zbîrnîitul telefonului îi trezi din apatie pe toți cei din încăpere. Mitchell ridică receptorul. Mișcările lui erau calme și rapide ca ale unei mașini bine unse.

— 493 — 7282.

— Aici Condorul. E aproape gata.

— Aha, atunci de ce...

— Ascultați-mă cu atenție. Maronick, Weatherby și ceilalți au lucrat pentru un anume

Atwood, încercînd să șteargă urmele unei operațiuni de contrabandă pe care o desfășoară începînd din anul 1968. Au folosit în acest scop Agenția Iar Heiddeger a aflat acest lucru. De aici a decurs apoi totul.

Rămîne să mai fac un singur lucru. În caz că n-o să reușesc, o să aflați despre ce-i vorba. Pentru orice eventualitate am pus totul pe hîrtie și am expediat pe adresa băncii. O puteți ridica mîine dimineață. Veți trimite de urgență oameni la Atwood. Adresa este Elwood Lane 42 Chevy Chase. Trimiteți și un doctor cu ei. Doi dintre oamenii lui Maronick se află în pădure, în spatele casei, dar sînt morți. Țineți-mi pumnii...

Și telefonul fu pus în furcă mai înainte ca Mitchell să fi apucat să scoată o vorbă măcar. În încăpere începu o activitate febrilă.

Malcolm ridică receptorul pentru a doua oară și introduse moneda.

— Bună ziua, TWA. Ascult, vă rog.

— Alo... numele meu este Henry Cooper. Fratele meu pleacă astăzi în concediu cu avionul... N-a spus nimănui unde se duce pentru că era nehotărît. Am vrea să-i aducem în semn de despărțire un dar. Deja a plecat de la locuință, cred că este

— Dragă, cît costă tabloul ăsta ?
— Sticla de vin : 70, mere : 15, salată : 7, pulpă de porc : 115...

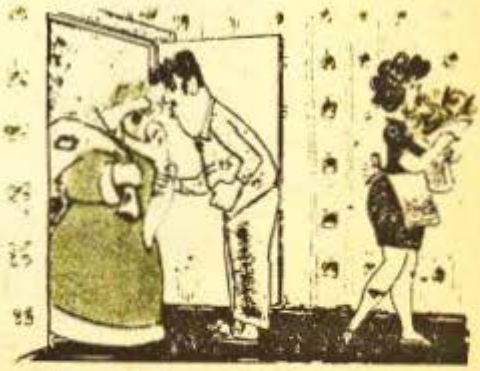

— Om bătrîn și te ții de chestii d-astea!...

vorba de zborul 27 cu decolarea la 06.00. Aţi vrea să fiţi amabil să-mi spuneţi dacă are bilet rezervat ?

Urmă o clipă de tăcere, apoi se auzi în aparat :

— Da, domnule Cooper. Fratele dv. are biletul rezervat pentru zborul 27, este pînă la... Chicago. Încă nu l-a ridicat.

— Bine, vă mulţumesc mult. Avionul decolează la şase, da ?

— Fix.

— Buun. O să fim acolo, dar nu-i spuneţi nimic. Este o surpriză, ştiţi, Mulţumesc.

Malcolm ieşi din cabina telefonică. Uniforma lui Atwood îi venea bine, chiar dacă se simţea cam prea lejer în ea. Pantofii îi erau cu un număr mai mare iar picioarele îi alunecau în ei în timp ce păşea prin holul mare al Aeroportului naţional cu fişul pe mînă şi şapca pe cap.

Puse la cutia poştală un plic netimbrat pe adresa CIA. În el se găsea scris tot ce ştia despre caz, în special numele secret al lui Maronick şi numărul zborului. Condorul spera că se poate bizui pe poşta americană.

La 5,30 fix Maronick intră plin de sine prin intrarea principală. Şchiopăta puţin. Şchiopătatul îl izbea atît de tare pe observatorul întîmplător încît celelalte detalii ale lui îi scăpau...

Maronick îşi aranjă mustaţa falsă în aşa fel încît atunci cînd ajunse la ghişeul TWA Malcolm aproape că nu-l recunoscu. Glasul lui moale îi atrase însă atenţia lui Malcolm care se trase mai aproape puţin şi auzi ce spunea.

— Numele meu este James Cooper. Aveţi o rezervare pentru mine.

— Da, domnule Cooper, zborul 27, Chicago...

— Excelent.

Maronick plăti biletul, predă geamantanul şi se îndepărtă de ghişeu. „Aproape pustiu, îşi zise în gînd. Asta-i bine. Totul e normal, nici un domn care să se prefacă indiferent, nici unul care să tragă cu coada ochiului din vreo cabină telefonică. Totul e normal". Maronick se linişti şi porcese a se plimba prin clădirea aeroportului. Pe căpitanul de marină care îl urma încet, la aproximativ douăzeci de paşi, nu-l observă.

Aeroportul naţional nu-i o clădire din cale-afară de frumoasă, dar nici urîtă nu-i. Maronick îşi permise să admire simetria coridoarelor pe care se deplasa. Deodată se opri brusc. Surprins, Malcolm abia apucă să se ascundă după un stand de cărţi. Maronick se uită la ceas şi rămase o clipă pe gînduri pentru a evalua situaţia. Apucă să fugă, o luă la dreapta şi trecu prin uşa rotativă.

Malcolm ajunse deja lîngă uşă. Mîna în care ţinea sub fiş pistolul i se umplu de sudoare din pricina drogului şi a tensiunii nervoase. Se opri în faţa unei uşi pe care scria „Bărbaţi". Se uită în jur. Nimeni. Acum ori niciodată. Strînse cu grijă pistolul între corp şi uşă, după ce aruncă fişul pe un fotoliu. Se sprijini încet de uşă.

Uşa se deschise în linişte. Cinci centimetri. Malcolm observă albul luminos al interiorului : în partea stîngă strălucea o oglindă. Deschise uşa încă puţin. Pe perete, lîngă uşă se găseau la rînd trei spălătoare strălucitoare. În apropierea lor nu se afla nimeni. Intră şi se sprijini cu spatele de uşă. Aceasta se închise cu un scîrţîit moale.

În faţa lui Malcolm să găsească acum uşile a trei cabine. Sub cea de a treia, cea mai depărtată, se zăreau o pereche de pantofi cu vîrfurile orientate spre în afară. Malcolm ridică încet arma. După ţăcănitul discret al piedicii se auzi fişiitul hîrtiei igienice apoi se aşternu liniştea... Pistolul tresări în mîna lui Malcolm,

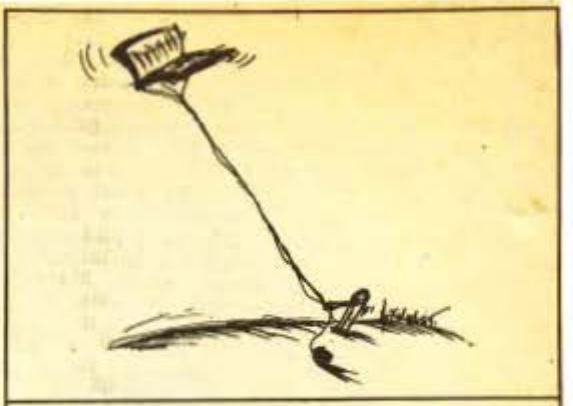

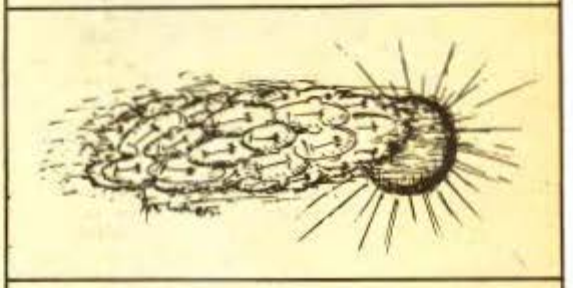

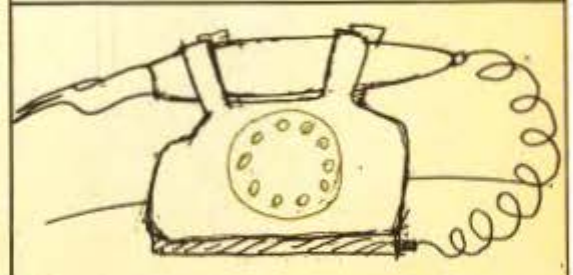

SORIN POSTOLACHE

în ușa subțire din tablă apăru un mic orificiu. Picioarele dinăuntru se traseră puțin apoi veni-ră iarăși înainte. Maronick, rănit ușor la gît, pipăia disperat după pistol în buzunarul de la spate al pantalonilor, dar pantalonii îi erau lăsați pînă la glezne. De regulă tocul pentru pistol îl purta sub braț sau la curea, acum însă nu-l avea, întrucît voia ca arma s-o abandoneze cu puțin timp înainte de a trece prin controlul de securitate al aeroportului.

Malcolm trase din nou. Glontele trecu prin ușă, pătrunse adînc în pieptul lui Maronick și îl aruncă pe acesta în perete. Malcolm mai trase o dată, încă o dată și încă... Apoi pistolul scuipă încărcătorul gol pe podeaua din dale mici. Cel de al treilea glonte îi perforă lui Maronick stomacul. Acesta trase ușor aer în piept și alunecă pe lîngă perete. Se prinse de lanțul weceului. Zgomotul apei acoperi vaierul lui și împușcăturile pistolului său.

Cîteva pete roșii stropiră modelul dalelor. Încet, parcă chibzuit, își mișcă corpul din locul în care se afla. Malcolm voia să fie sigur

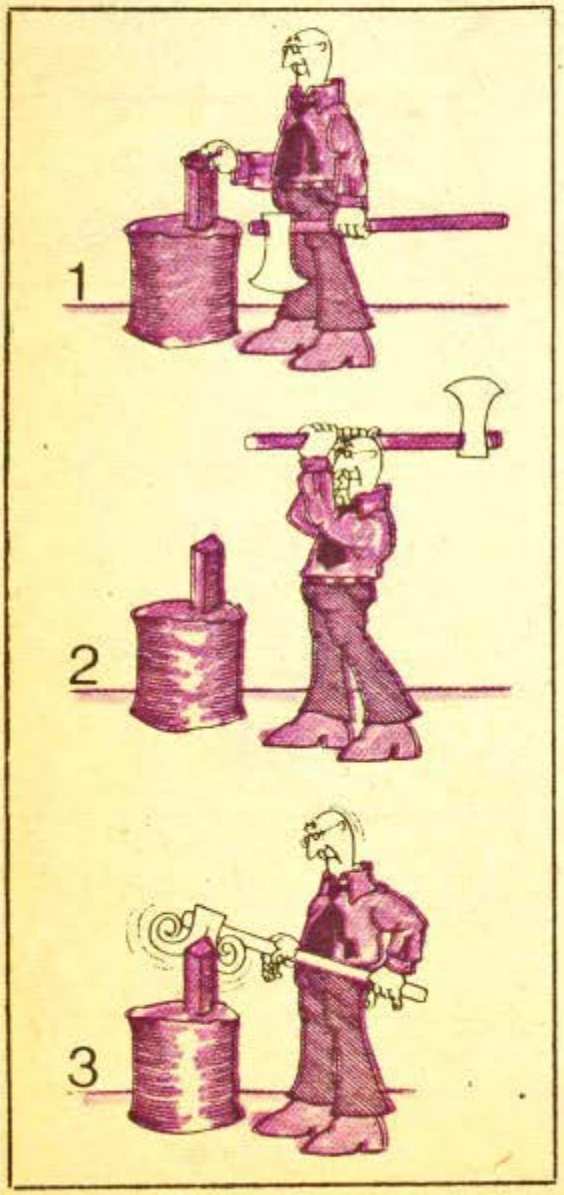

cînd îl va vedea la față pe omul acela. Mai trase două gloanțe. Acum îl vedea. Moartea înlocuise eleganța lui Maronick cu o expresie de indiferență sticloasă. Malcolm dădu drumul pistolului pe podea...

— 493 — 7282, răspunse Mitchell cu glas ușor oscilant.

Malcolm spuse cu glas cumplit de obosit :

— Malcolm la telefon. S-a sfîrșit. Maronick e mort. N-ați vrea să trimiteți pe cineva după mine ? Sînt la Aeroportul național. Maronick idem. Sînt îmbrăcat în uniformă de marinar...

MIERCURI DUPĂ AMIAZĂ

A fost ca o vînătoare de păsări în colivie.

Cei trei bărbați își sorbeau cafelele. Powell se uita la bătrînul domn zîmbitor și la doctorul psihiatru Lofts.

— Maronick nu avea nici o șansă.

Bătrînul domn se întoarse spre doctor :

— Cum v-ați explica acțiunea lui Malcolm ?

Doctorul se gîndi puțin apoi spuse :

— Nu pot spune nimic pînă nu stau de vorbă cu el. Dar dacă avem în vedere ce a trăit în aceste zile, mai ales moartea colegilor săi, precum și părerea că fata lui e moartă, și, în general, situația în ansamblu în care s-a aflat, aș putea spune că reacția lui a fost logică.

Powell dădu din cap aprobator.

— Dar care-i situația cu Atwood ?

— Ah, Atwood va trăi. Neîndeminarea, stîngăcia lui mi s-au părut totdeauna ciudate. Făcea destul de bine pe idiotul drept care se dădea. Cum o să explicăm moartea lui Maronick ?

— Poliției nu-i plac chestii d-astea, dar o să-i explicăm că asasinul din Capitol Hill s-a sinucis în weceul aeroportului. Bineînțeles că mai întîi vom avea grijă să-l plătim pe paznicul weceului pentru a uita tot ce a văzut.

Malcolm își reveni încet de pe urma efectului drogului. Timp de trei ore a fost vecin cu isteria și a vorbit fără întrerupere. Powell, doctorul Lofts și bătrînul domn ascultară întîmplările celor șase zile concentrate în trei ore. Cînd i s-a spus că Wendy trăiește, și cînd a putut înțelege acest lucru, epuizat, mai-mai să leșine. O văzu pe fată dormind într-o cameră luminoasă aseptică, cu capul înfășurat în bandaje și corpul acoperit de o cuvertură, cu tuburi racordate la un aparat complicat.

— Doamne... doamne, șopti el cu ușurare amestecată cu părere de rău.

Îl lăsară încă cîteva minute pe locul pe care se afla apoi îl conduseră afară pentru a mai sta de vorbă cu el.

În cele din urmă, bătrînul domn zîmbind și bătîndu-l ușor pe spate îl conduse spre ușa biroului său. Cînd se întoarse, Powell îi spuse:

— Ei, acesta e sfîrșitul Condorului nostru.

În ochii bătrînului domn licări o scînteie.

— N-aș fi chiar atît de sigur, n-aș fi chiar atît de sigur, — Kevin băiatule.

Versiune românească prescurtată de Nicolae Nicoară

EDIȚIE SPECIALĂ

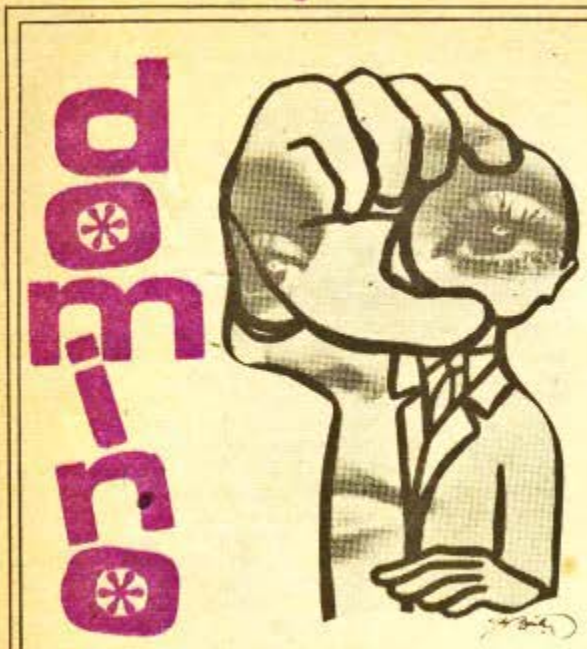

Cuvinte încrucișate ● Enigmistică ● Parodii ● Umor ● Curiozități ● Fabule ● Anecdote ● Caricaturi

REFLECȚII

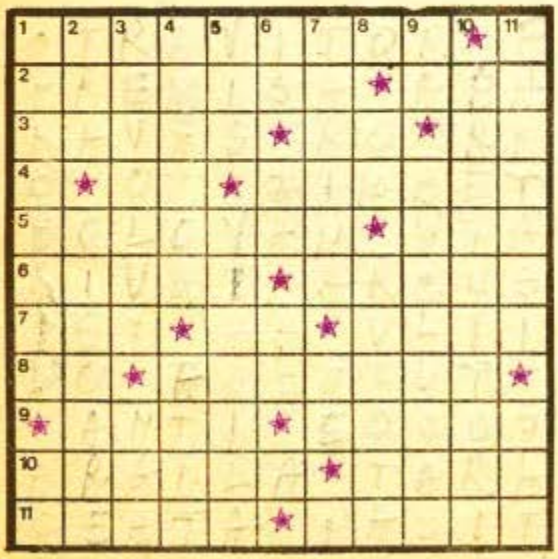

ORIZONTAL: 1) Își apără viața cu elixirul morții 2) Punctul de plecare spre judecata din urmă — Element primordial al vieții 3) Bilet de bancă — Român de frunte ! — Repezi în scris ! 4) Hoț demascat ! — Gest abil ce reflectă mulțumirea inimii 5) Martorul proverbului : „Apa trece, pietrele rămîn" — Cîntecul zglobiu al leagănului 6) Rid în șopot de eșecul pescarilor lăudăroși — Își plimbă pasul în freamăt de vioară 7) Acest provincial e bun ! — Bătuta de două ori ! — Ridică pe naivi în slavă. 8) Ou răsucit de cloșcă ! — Adevărul privit prin însușirea-i indubitabilă. 9) E mereu pe picior de contrazicere — Scapără scîntei cînd e cu capsa pusă. 10) Pastă naturală pentru jocuri copilărești — Grădina marelui public îngrijită cu devotament 11) Răzbunarea vaporilor pe atmosfera care-i privește cu răceală — Primele mișcări șovăielnice ale începutului.

VERTICAL : 1) Dezgust sentimental provocat de nelegiuire — Instrumentul ironiei camuflate 2) Traiste pentru la, la, la ! — Adolescente nevinovate ce stîrnesc sclipirea ochilor lacomi. 3) Atributul celui care și-a încheiat rostul — Dungă din alfabetul tibetan ! 4) Lucrează cu pasiune unde nu-i treaba lui — Măsura bunului-simț 5) Țesătură nocturnă ce se destramă în zori — Răzbate peste vremi prin propriile-i puteri 6) Sînt în minoritate ! — Prinsă în lanțul slăbiciunilor — Alesul binemeritat al norocului 7) Material ce astupă gura lumii — Pedunculul bobocului ! 8) Așa te vreau cu adevărat — Cameră de rezervă trasă pe roți 9) Ram ciuntit ! — Năstrușnicul care prilejuiește încurcături de ițe 10) Judecători care-ți spun cît plătești 11) Își iau musca de pe căciulă, trecînd în anonimat — Pitorescul loc natal al carului cu patru boi.

Dicționar : NGA.

VALERIA MÂRZA
Alba Iulia

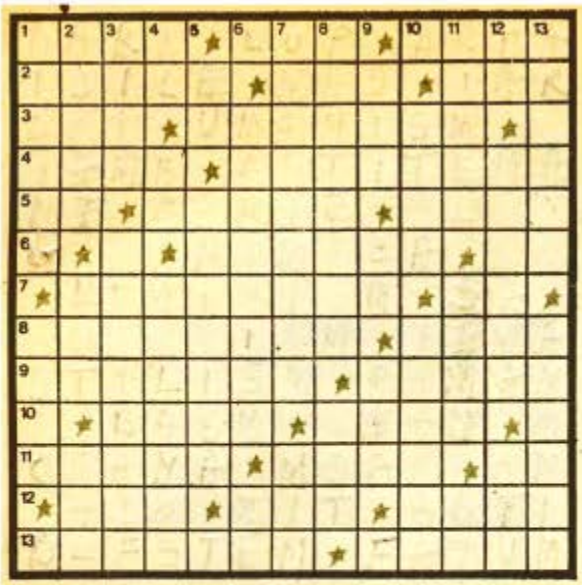

Magazin de termeni literari

ORIZONTAL : 1) Rapsod, poet rătăcitor, trubadur. — Personajul negativ din basmul „Scufița Roșie". — ...cu tendință sau... pentru ea însăși ! 2) Specie de poezie pastorală, naiv sentimentală, cultivînd frecvent motivul erotic. — Depistează... speciile ! — Scrise la ziar ! 3) Literatură... scurtă. — Concepție optimistă despre om, militînd pentru dezvoltarea liberă a personalității umane. 4) Picior de vers compus din două silabe. — Figură de stil bazată pe contrastul a două idei. 5) În orice cîntec... — ...și la măsea ! — Exclamație onomatopeică prin care se interoghează ascultătorul (pop.). 6) Fără nici un rezultat. — Găsite la orice lucru ! 7) Construcție sintetică, lingvistică, împrumutate (fără necesitate) direct sau indirect din limba latină. — Stih și gazel... 8) Mișcare literar-culturală și politică din a doua jumătate a sec. 19, formată în jurul societății „Junimea". — Aspect fundamental de viață pe baza căruia scriitorul alcătuiește subiectul operei sale. 9) Caracteristică a stilului scriitorilor din Atena antică, constînd în măsură, eleganță, finețe și puritate (sec. 5—6 î.e.n.) — Specie a genului epic, cuprinzînd o acțiune de o relativă amploare și complexitate. 10) Specie în proză a epicii populare, cu personaje fabuloase. — Imn cîntat pe mai multe voci, pentru implorarea unui zeu, de obicei, Apollo. 11) Formă de manifestare a liricii religioase, cu caracter de rugăciune și de odă sacră. — Țesătură al cărei aspect imită efectul optic obținut prin suprapunerea a două țesături rare și transparente. — Fac parte din... antologie ! 12) Prezente la telefon... — Formă a culturii spirituale specifică societății primitive. — Un prozator și o poetă, în familie ! 13) Figură de stil în care se enunță imperativ dorința pedepsirii unei persoane (pop.) — Destin irevocabil, fatalitate, soartă tragică, la romani.

VERTICAL : 1) Specie epică în versuri a folclorului rus. — Rocă silicoasă. 2) Bătut ușor de vînt !? — Pămînt autentic. — Fular. 3) Efectul succesiunii periodice a silabelor accentuate sau neaccentuate într-un vers. — Antropofagi (fem.) 4) Cuprinse în dialog (nr. 1 și 4) — ...și în bocet ! (1 și 3) — Om de nimic, personaj negativ. 5) Un autor la începutul carierei — Sistem de gîndire al omului primitiv, care considera că obiectele și fenomenele naturii ar fi însuflețite. 6) Mișcare poetică italiană (sec. 17) caracterizată prin afectare stilistică și prețiozitate. — Început de metaforă... 7) Mișcare literară inițiată în Franța în 1903 de către J. Romains, urmărind reliefarea continuității psihice a grupurilor umane. — Scurtă comedie la greci și la romani, alcătuită din scurte scenete comice. 8) Concepție filozofică monistă care unește sau identifică uneori Dumnezeu și natura (Ex. Bruno, Spinoza). — Sumă de bani. 9) A se sfii (pop.) — Comparația... 13 ! — Vreme urită. 10) Scriitoare în genul Agathei Christie ! — Lînă prelucrată. 11) Pentru machierea genelor. — Punctuația folosită în scris (sing.) — Șmecher (pop.) 12) Primele... tablouri ! — Silepsă, construcție bazată pe folosirea acordurilor în frază după oscilații logice și nu după regulile gramaticale obișnuite. — Avantajul... maturității ! 13) Care aparțin vremurilor străvechi, cu referire la stilul operelor de artă (sing.) — Operă cu autor necunoscut, cum sînt, de regulă, creațiile populare (sing.).

IOAN ROMAN
Sibiu

Prepoziții

A zicea CĂTRE, smerit :
„Nu mai vine FĂRĂ... voie
Fiindcă LÎNGĂ el e-un mit
Care-l trage înapoie".

CONTRA însă s-a opus
PENTRU că... DE... mult l-așteaptă
Și în gura mare-a spus :
FĂRĂ i-avansat c-o treaptă.

DINTRE toți deși mai mic
Ridicîndu-se-n picioare
Anunță după tipic :
„LÎNGĂ-i dus CU... PE LA... Mare.

ÎNTRU toate priceput,
Amic bun CU... SUB și PESTE
Și DE CĂTRE toți crezut
A adus o nouă veste.

FĂRĂ va sosi-n curînd,
Are DE la... dînsul știre,
Că l-a prins un DIN... flirtînd
CU un DESPRE... ÎN... bîrfire.

DREPT răsplată i-a făcut
Mari elogii PRIN... cuvinte,
C-a rămas chiar LÎNGĂ mut
Cînd văzu că și DREPT... minte.

CONSTANTIN ATOMII

MEDICI ȘI LITERAȚI

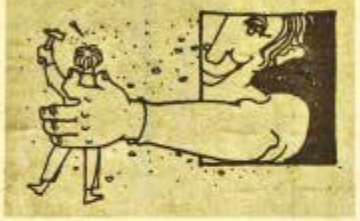

Există numeroase puncte de interferență între aceste două domenii ale umanisticii, a căror cunoaștere este de dorit. Mulți scriitori au manifestat interes și înclinații pentru medicină, și-au însușit numeroase cunoștințe din domeniul medicinei și au abordat în tematica lor multe subiecte medicale.

Pe de altă parte, mulți medici și-au edificat o veritabilă „a doua profesie" din literatură, reușind în cariera literară de multe ori la nivelul creațiilor de vîrf.

Iată cîteva exemple care vin să ilustreze cele două ipostaze : a scriitorului-„medicofil" și a medicului-scriitor :

● Fără a fi medic, **Dante Alighieri** se înscrisese ca membru în corporația medicilor și farmaciștilor din Florența alăturîndu-se breslei medicale care reunea multe din spiritele „cultivate ale epocii". În operele sale și cu deosebire în **Divina Comedie** sînt numeroase referințele medicale sau cele privind medici celebri precum Hippocrat, Galien, Averroes. ● **Diderot** își mărturisește „medicofilia", admirația pentru medicină și slujitorii ei, afirmînd : „Nu există cărți pe care să le citesc cu atîta plăcere cum sînt cărțile de medicină ; nu există oameni a căror conversație să fie mai interesantă pentru mine ca aceea a medicilor". ● Multe din lucrările literare ale lui **Flaubert** sînt impregnate de o „atmosferă medicală", pe care el o cunoștea, fiindcă o trăise nemijlocit, ca fiu de medic. ● **James Joyce** instrumentează în limbajul scrierilor sale cu o terminologie medicală, ca efect probabil al tentațiilor sale repetate de a studia medicina. ● Un scriitor care manifestă o adevărată predilecție pentru mediul medical, preocupat de tragismul stării de boală este **Thomas Mann** ; el avea multe cunoștințe medicale și veritabile calități de diagnostician. ● Prezența medicinei sub diversele ei aspecte în creația literară a unor scriitori ne dă posibilitatea să exemplificăm cu nume ilustre ca : **Goethe, Zola, Dostoievski, Virginia Woolf, Eugéne O'Neill.** ● Multe studii din ultimul timp dedicate creației domnitorului-scriitor-savant **Dimitrie Cantemir** au relevat o surprinzătoare abundență de aspecte medicale, reflectînd temeinice cunoștințe din domeniul medicinei în cultura multilaterală a eruditului domnitor.

Este un fapt destul de cunoscut că mulți medici s-au pasionat de literatură, devenind creatori de notorietate în domeniul artei cuvintelor și unele studii de filosofia culturii și psihologia creației au încercat să dea o explicație acestui fapt, despre care se poate scrie însă un întreg volum.

Detalii despre ipostaza de scriitor a unor medici sînt mai puțin cunoscute și menționarea lor, fie și în treacăt, ar putea prezenta interes : ● „Medicii-scriitori" s-ar include în două categorii — medici, care deși devenind scriitori cunoscuți au continuat să profeseze medicina, și medici, care odată lansați ca scriitori, s-au dedicat exclusiv acestei a doua vocații, renunțînd la practicarea medicinei, aceștia din urmă fiind cei mai numeroși. Ne vom opri la cei mai cunoscuți începînd cu prima categorie : ● Multe din cărțile scrise de **Rabelais** sînt semnate **François Rabelais, doctor în medicină,** ceea ce mărturisea dorința autorului de a-l determina pe cititor să facă legătura între cele două profesii practicate concomitent, cu strălucire și avînd drept numitor comun umanismul. ● Un alt scriitor cu aceeași dublă vocație — medico-literară, care a rezumat în splendide cuvinte pasiunea sa statornică pentru medicină și literatură, pe care le-a slujit în paralel, a fost **Anton Cehov,** care spunea într-una din scrierile sale : „Medicina mi-a fost soție, iar literatura amantă. Cînd mă plictiseam lîngă una, înnoptam lîngă cealaltă". ● Marele umanist — muzician, filosof, scriitor — **Albert Schweitzer** s-a dăruit cu generozitate apostolatului profesiei sale de medic, în jungla africană, în Gabon. Această nobilă pasiune a vieții sale care se alătură unei multilaterale și prestigioase activități, de o superioară esență umanistică, nu trebuie să ne facă să ignorăm talentul lui de scriitor ; de aceea reamintim cîteva din operele sale scrise — povestiri, eseuri — (pentru că o mare parte a „operei" sale rămîne nescrisă) : „Însemnările unui medic de junglă", „Povestiri africane", „Discursuri despre Goethe", „Filosofia culturii". ● **Friedrich Schiller** a făcut studii și a practicat (un timp) medicina militară, după care s-a dedicat exclusiv carierei literare, unde a atins culmile pe care le cunoaștem în creația poetică și dramaturgică. ● Un alt poet, romanticul englez **John Keats,** a părăsit, în scurta sa viață, profesia medicală, dedicîndu-se poeziei. ● Compatriotul său, foarte cunoscutul **Conan Doyle,** a rămas în literatură creatorul unui gen literar foarte gustat de public ; și el a profesat un timp medicina ca medic generalist și apoi oftalmolog. ● Alți doi mari prozatori contemporani a căror creație aparține secolului douăzeci, **Maugham** și **Cronin,** au profesat medicina înainte de a se dedica exclusiv literaturii. ● Nu poate fi omis totuși din această enumerare succintă și incompletă mult prea celebrul **Axel Munthe,** autorul cunoscutei „Cărți de la San Michele". ● Dintre medicii-scriitori români, mai întîi o pleiadă de poeți, de la mai puțin cunoscuții **O. Carp** (pseudonimul lui Gh. Proca, profesor la facultatea de medicină), **Vintilă Ciocîlteu** (și el profesor doctor), **George Magheru,** la mai cunoscuții **Vasile Voiculescu** („doctorul fără arginți", care și-a exercitat, concomitent cu scrisul, profesia de medic), **Emil Dorian, Saşa Pană, Emil Brumaru.** ● Dar și în alte genuri s-au ilustrat numeroși medici — roman, dramaturgie, publicistică, critică și istorie literară, eseistică, citarea fiind, evident, incompletă, incluzînd pe cei mai cunoscuți : **Șt. Basarabeanu** (pseudonimul medicului Victor Crăsescu), **I. I. Mironescu** (profesor doctor la Iași), **Victor Papilian** (profesor doctor la Cluj), **Ion Biberi, Ion Vitner, Virgiliu Monda, Aurel Baranga, Horia Stancu, Ionel Hristea, Dan Tărchilă, Alecu Popovici, Marcel Breazu, Augustin Buzura, Octavian Simu, Pan Izverna, Banu Rădulescu** și mulți alții.

DR. CONSTANTIN BOGDAN

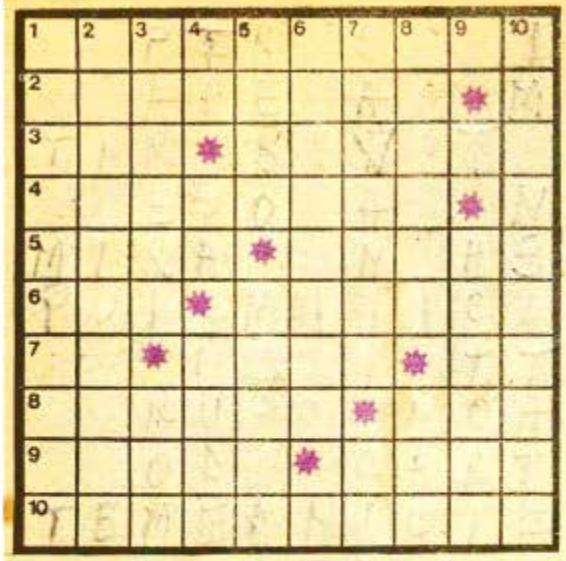

REACȚII

ORIZONTAL: 1) Lecția vieții (pl.) 2) Soră cu moartea 3) Tras ca prin inel — Bază furajeră pentru păsări 4) A mișca din urechi 5) Piesă imprimată pentru studiourile Radio-T.V. — Nu mai e loc pentru un altul 6) Zburătoare care trăiește pe lîngă casa omului — Discipoli de școală veche 7) Pe jumătate mort ! — Rezervă de portar (pl.) — Etici ! (pl.) 8) Albele Deltei Dunării — Cap de șarpe 9) Mamă cu inima de piatră (mit.) — Paznic de far ! 10) Bază de susținere.

VERTICAL: 1) Fondator al marilor ansambluri muzicale 2) Știința bunul simț 3) Motive personale de reținere — Băutură... aromatizată ! 4) Calificați în finală — Scaun purtat în spinare — Copilul copiilor noștri 5) Cuvinte potrivite și... încrucișate — TI (monoverb, 4—5) ! 6) Atac mascat la rege 7) Fruntași pe ramură — Începe să cînte 8) Bătută bine — Pod fără picioare — Schimburi de replici 10) Teritoriu de vis.

ATENȚIE

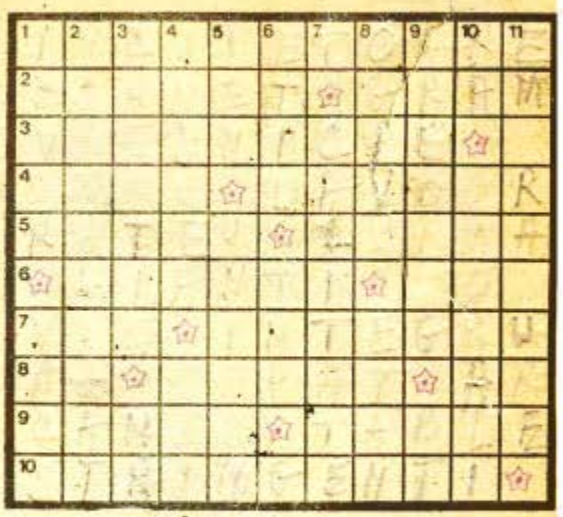

ORIZONTAL: 1) Geniale! 2) Glas de aur — Măsură de un kilogram ! 3) Lumea bărbaților 4) Califul din Comarnic ! — Mobilă de toaletă 5) Cursă auto — Albastru ornamental 6) Legături de oțel — Verb de răsunet 7) Familie de viță — Admis la examenul de drept 8) Fond de bază! — Competiție de masă — Număr... fără număr ! 9) Muzică vocală — Jocuri de linii 10) Necesar cu prioritate (pl.).

VERTICAL: 1) Apă de riu — Luciu de pantofi 2) Prezentat sub orice critică 3) Manifestare a oamenilor de artă — Perne ! 4) Se bagă pe fir — Rotit în centru ! 5) Centrul Vienei ! — O voce singulară 6) Etan fără un atom — Siglă pentru un teatru francez 7) Termen de garanție 8) Între două arcuri — Printre gazele de sondă 9) Centru civic în vechea Eladă — Bun de tipar 10) Burta grasu lui! — Face pe nebunul (pl.)! 11) Trage barca pe mal.

Dicționar : TNP.

Thalia la ea acasă

VERIDICITATE

Într-o cronică suedeză e relatată o întîmplare mai puțin obișnuită datînd din timpuriul Ev Mediu. Regele Ioan al II-lea, mare iubitor de teatru, a angajat o trupă pentru cîteva spectacole la palat. Printre piese se reprezenta și una cu subiect religios. Într-o scenă de final, un centurion străpungea cu sulița un crucificat. Pentru că histrionul care îl juca pe soldat se pierduse, cine știe, printre mesele vreunui han, fu adus un înlocuitor care se dovedi un individ fascinat de arta scenică. Acesta, în scena cu pricina, nu se mulțumi să mimeze împunsătura cu sulița, ci înfipse de-a dreptul arma în coasta nefericitului actor. Crucificatul se prăbuși mort peste o actriță care nici n-avu timp să se ferească. Scena fu, în cîteva clipe, o baltă de sînge. Regele, indignat de ceea ce se petrecuse chiar în fața ochilor săi, scoase spada și se repezi să taie capul centurionului. Spectatorii surprinși de judecata pripită a suveranului se aruncară asupra lui și-l măcelăriră.

„CONFRAȚII"

Celebrul actor englez Garrik fu surprins într-o zi cînd, pe stradă, un necunoscut îi spuse „confrate".

— Dar nu vă cunosc, domnule.

— Totuși, de multe ori am fost pe scenă la cîțiva pași de dumneavoastră.

— Nu, nu-mi amintesc de loc.

— Eu eram acela care făceam pe cocoșul în „Hamlet".

ÎN ÎMPĂRĂȚIA APELOR

ORIZONTAL : 1) Izvor de apă caldă — Păsări de apă, care nu știu să-noate 2) Stropitul cu apă — Băut uneori cu apă 3) Ploaie iscată din senin — Malul Prutului 4) Stă în ploaie — Acorduri bilaterale în interes personal 5) Fată de zăpadă ! — Năpădit de apa neagră 6) O cană de apă — Centrul Pitești ului ! 7) Izvoarele torenților ! — Regretat scriitor contemporan, autorul romanului **Apa.** 8) Numele mic al autorului romanelor **Maria și marea, Ieșirea la mare** — Aflată în drum spre mare 9) E o mare grozăvenie — Siretul, Buzăul și Motru, într-un cuvînt (sing.) 10) Apă dulce de sezon — Capitală-port la Marea Egee.

VERTICAL: 1) Apă de viață lungă — Izvor de apă 2) Fîntîna căprioarelor 3) Apă rece de la gheață — Stabilizator pentru presiunea apelor 4) Plouată în cap — Adăpost de ploaie 5) Lăstar obținut dintr-un vlăstar — Început de aversă ! — Izvoarele riurilor ! 6) Siretul ! (fem. pl.) 7) Cavalerii știi de pe malul Dunării 8) E chiar lîngă mine — Sport de apă 9) Sînt în nervi ! — Mari revărsări de ape 10) Îl trec toate apele — Scenă de familie pentru **Omul care aduce ploaia** 11) Largul apelor mării — Casă fără acoperiș !

CORNEL POPESCU

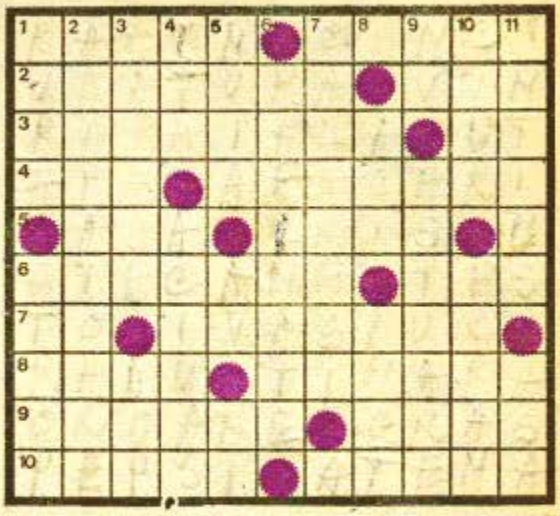

DESPRE...

OSCAR

(premiu cinematografic)

În 1928, cîțiva pionieri americani ai cinematografiei, ca Adolf Zukor, Louis B. Mayer, Carl Laemmle, s-au decis să creeze o „Academie a artelor și științelor cinematografului" cu scopul de a decerna în fiecare an premii celor mai străluciți cineaști, artiști și tehnicieni ai Hollywoodului. Au apelat la serviciile unui sculptor și i-au cerut să modeleze o statuie care să simbolizeze meritele laureaților. În ziua cînd sculptorul și-a prezentat trofeul comanditarilor săi, secretarul care îl însoțea pe Louis B. Mayer nu s-a putut abține să nu exclame : „Oh ! acest nebun seamănă cu unchiul meu Oscar !..." În acel moment, nici unul dintre comanditari, nu și-a închipuit o clipă măcar că odată cu trecerea timpului acea statuie va deveni cea mai invidiată recompensă din lumea cinematografului și, culmea, sub numele mai mult decît prozaic de Oscar... În 1985, deci 47 de ani mai tîrziu, Georges Cravenne a creat „Academia artelor și tehnicilor profesiei cinematografice" care, începînd din 1976, își va desemna laureații și le va atribui „Cezari", (ei, da ! Așa parcă mai merge), statueta al cărui model este opera sculptorului César !

CEZARIANĂ

Cezar, porecla primului dintre împărații romani, vine de la latinescul caedere care înseamnă și a tăia, pentru că el s-a născut printr-o operație cezariană. Deci cezariana nu vine de la Cezar, cum se spune adeseori. Cezariana este o operație frecvent practicată încă din timpuri imemoriale, dar în exclusivitate numai la femeile aflate în pragul morții. Prima intervenție chirurgicală de acest fel care i s-a făcut unei femei gravide, dar în toate facultățile ei vitale, datează din anul 1500 : în acest an, Jaques Nufer, jugănar de porci din Siegerhausen, în Thurgovia, solicită de la magistratura locală autorizația ca femeia sa, Maria Alepaschin, să nască pe cale artificială, medicii și moașele care o consultaseră declarînd că nu poate naște pe cale naturală. Bărbatul a primit autorizația, operația cezariană s-a efectuat, femeia a dat viață la mulți prunci, și după aceea, dar actul în sine a fost o probă de mult curaj pentru că anestezia nu exista încă. Aceeași operație va mai fi încercată și ulterior și, uneori cu succes în cursul secolului al XIV-lea și chiar mai apoi, Ambroise Paré, apoi François Mauriceau s-au ridicat împotriva acestei practici, crudă pentru epocă. Operîndu-se după același sistem, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, din fiecare șase operate doar cinci rămîneau în viață : trebuia așteptat anul 1880 și progresele înregistrate de asepsie ca operația cezariană să-și capete drepturile. Cezariana zisă „în înălțime" începe să devină o operație curentă dar periculoasă încă. De abia începînd din anul 1920, cezariana „pe orizontală", denumită astfel după punctul de incizie efectuat pe uter, devine o intervenție chirurgicală lipsită de riscuri.

Culese și adaptate de VINTILĂ ORNARU

„NUMERE ÎNCRUCIȘATE"

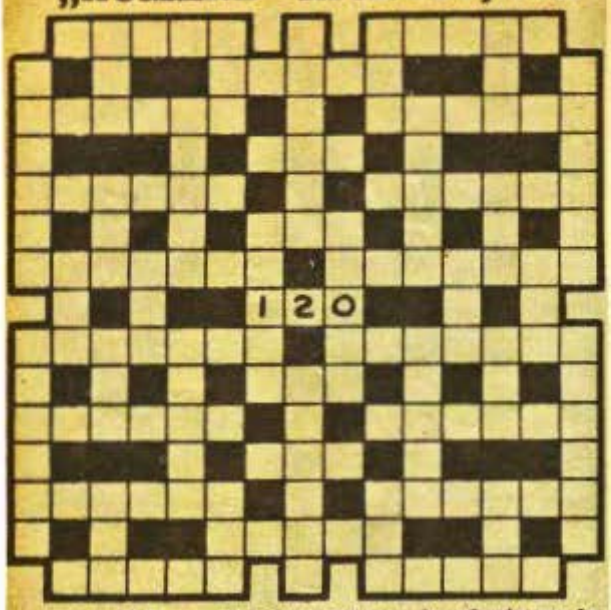

Ca și la cuvinte încrucișate, în căsuțe se înscriu, pe orizontal și pe vertical, unul cîte unul, toate numerele de trei pînă la șapte cifre menționate mai jos.

Primul este deja înscris. Continuați dvs !

NUMERE DE 3 CIFRE

120 159 163 198 205 257 285 289 344
368 384 392 419 440 509 562 628 732
770 871 969

NUMERE DE 5 CIFRE

22516 29524 35628 41938 56124 60662
61275 69813 75697 86517 94943 98089

NUMERE DE 6 CIFRE

128395 203051 324698 377373 539870
560373 619184 657032 762608 768205
777666 782540 897750 965842

NUMERE DE 7 CIFRE

5143726 6928702 8354820 8530157

ȘTEFAN UDRESCU

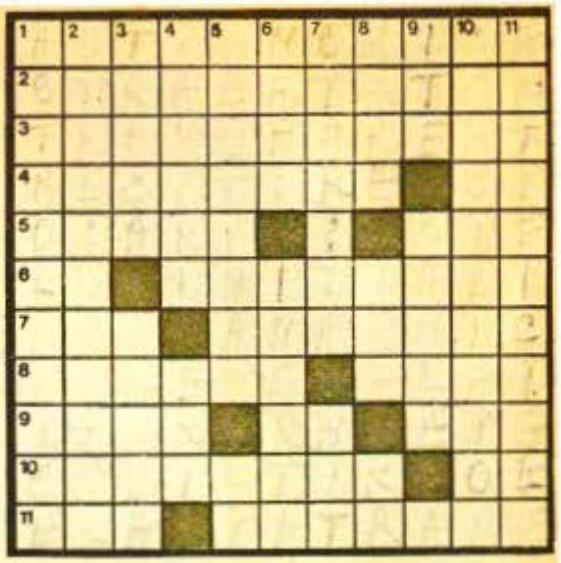

Consensus omnium

ORIZONTAL : 1) De mari proporții (fem.). 2) Pătrunzător. 3) Trecut cu vederea. 4) Reluare ca la carte ● Un cîntec abia început ! 5) Mustrări ● Călește fierul prin curenți de înaltă frecvență (abr.). 6) Lumea văzută doar pe jumătate ! ● Începuți de la început. 7) Lipsit de lumină ● Un tip indisciplinat. 8) Trase pe dreapta ● Suită. 9) Pantalon de modă veche ● Turneu mijlociu ● Papetăria din centru ! 10) Umbreluță la căruță ● Un stol neliniștit ! 11) Ceară ce nu mai există ! ● Jumătăți de lună.

VERTICAL : 1) Privitoare la stele. 2) Purificator. 3) Străbună ● A sfida. 4) Ofensări ce lasă urme ● Arie neterminată. 5) Încăpățînat ● Culpe ! 6) Merele pămîntului ● De neclintit (fem.). 7) Scoasă din fire ● Bătut la cap să prindă bine. 8) Ponturile noastre (sing.) ● Cureluță ● Șirag nemărginit ! 9) Cosite doar de jumătate! ● Se încălzesc la sobă. 10) Rezolvă unele divergențe. 11) Prefăcute.

IOAN ALBU
Alba Iulia

TÎNĂR PROZATOR
(Anagramă : 6 litere)

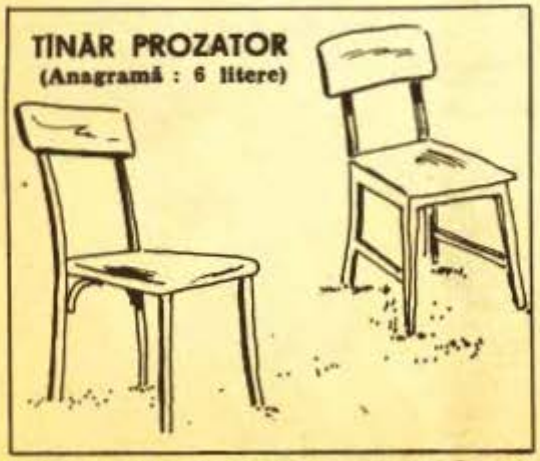

7,8 ; 7, 10

C. RIC
INSTANTANEE
Interviu cu Al. Hodoș

Instantanee la circ
Interviu cu Hodoș

«ZILE DE PESCUIT»
(variantă)
de Radu Anton Roman

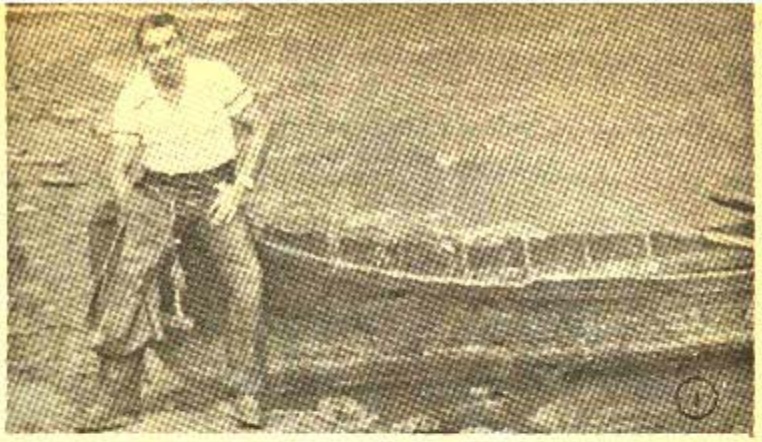

1. George Băiaşă visează (cu ochii închişi) o carte despre un peşte uriaş pescuit la... Strachina 2. Ovidiu Iuliu Moldovan în rolul titular din „Vînzătorul de... păstrăvi", spectacol realizat în decorul autentic al Cabanei Dejani din Făgăraş 3. Cu juvelnicul plin, Virgil Ogăşanu interpretează cu dezinvoltură partitura unui pescar fericit 4. Actorul Aurel Cioranu recunoaşte că una-i scena şi cu totul altceva balta 5. Un spectacol regizat şi interpretat de Ion Cojar : „Pescar pe Mostiştea" 6. Dramaturgul Mircea Radu Iacoban „a pescuit" o raţă pe care o s-o mănînce friptă criticul dramatic Dinu Kivu 7. Cornel Popescu re-editează la Sulina snoave pescăreşti pentru Ana Barbu şi Ion Bujor Pădureanu sau „vălurele, vălurele făceau feţele de masă" 8. Ce zice că prinde Ion Băieşu vă arată Radu Anton Roman.

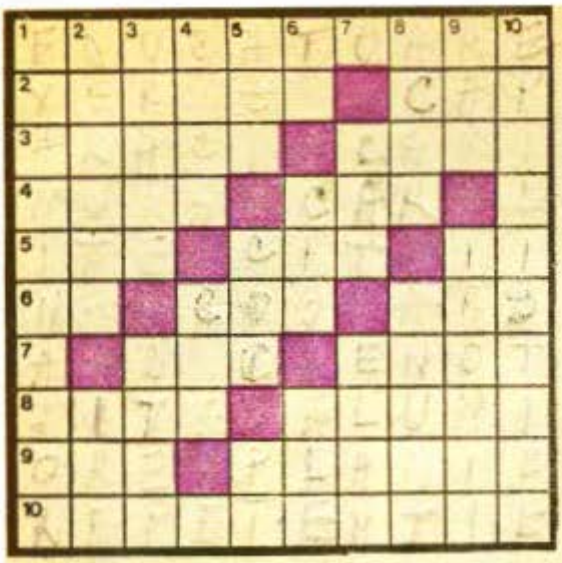

ȘCOLARĂ

ORIZONTAL : 1) Prepară bine mititei. 2) Șterge lacrimile și rău face ● Măsură de capacitate. 3) Îngropați de vii ● Artizani în lemn. 4) Asta chiar v-am dat-o-n gură ● Merge cu mașina... de scris. 5) Fiecare cu rosturile lor ● Ia ce îți revine ● Fă doi ! 6) Ofertă rurală ● Explozie de tinerețe ● Oțel trecut pe la coafor. 7) Decît așa părinți mai bine fără ei (sing.) ● Țintă pentru vînători. 8) Nu ține cură de slăbire (pl.) ● Magazii cu autoservire pentru veverițe. 9) Sînt niște oficiale. ● Lucrează numai după program. 10) Huiduita școlii, pe cale de a fi eliminată.

VERTICAL : 1) Sursă de emoții pentru mari și mici. 2) Îți face emoții dar te și încurcă ● Bune la citire ! 3) Succes la dezlegat ● Călcat în picioare. 4) Zboară cu avionul ● Făcute la rece (sing.). 5) Ziua dezlegării careului ● Mai marele... femeilor. ● Pentru. 6) Alungă oile ● Nu te vede prea bine ● Adjectiv demonstrativ. 7) Stă la bloc ● Bun la sărituri și... nu numai. 8) Face totul pentru sine ● Dă de știre. 9) Deosebit de des ● Un fel de ace... verbale. 10) Bune la demonstrații.

MIRON BOTA
Alba Iulia

CU ȘI DESPRE MUZICIENI

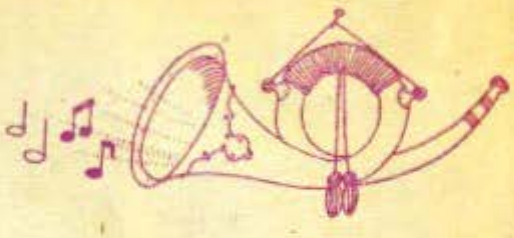

REPLICĂ

Aflîndu-se la Paris, Rossini fu întrebat de cîteva doamne bine fardate ce părere are el, un italian, despre frumusețile franceze.

— Doamnelor, eu nu sînt decît un muzician ; nu mă pricep deloc la pictură.

GENIUL ȘI GLORIA

Se spune despre Glück, celebrul compozitor, că îi plăceau mult banii pentru care și-a părăsit țara și s-a stabilit în Anglia, că se dădea în vînt după ospețe și că nu prețuia idealul decît în muzică. Întrebat odată ce iubește mai mult, el răspunse prompt :

— Banii, vinul și gloria.

— Se poate să pui banii și vinul pe care îi poate avea orice om înaintea gloriei, care aparține exclusiv geniului ?

— Desigur, cu bani cumpăr vin ; vinul îmi inspiră geniul, iar geniul îmi aduce gloria.

VIS ȘI REALITATE

Celebrul violonist Tartini visă într-o noapte, nici mai mult nici mai puțin, că îl avea în slujba sa pe Satan în persoană.

Mai marele Infernului puse la treabă execută o sonată, o melodie uluitoare ale cărei note violonistul se căznea, în somn, să le memoreze. Tartini se trezi brusc și buimac, apucă vioara crezînd că va putea reface cîntecul, dar nu reuși să lege nici o măsură. Totuși sonata pe care o compuse în acel an (1793) a intitulat-o „Sonata diavolului".

TEAMĂ

Oferind o serată muzicală, Puccini invită o doamnă care se lăuda cu vocea ei să interpreteze o arie din „Madame Butterfly".

— Vai, scumpe maestre, știți, sînt atît de emoționată, mi-e atît de frică.

— Dar mie ? ! exclamă compozitorul.

LA BLOC

(Șoarț anagramat : OXXXXXXXX)

UN SCRIITOR

(Metagramă anagramată XXXXXXOX—XXXXXXXO)

PENTRU PREMIERE

(Metagramă anagramată : XXOXXXX—XOXXXXX)

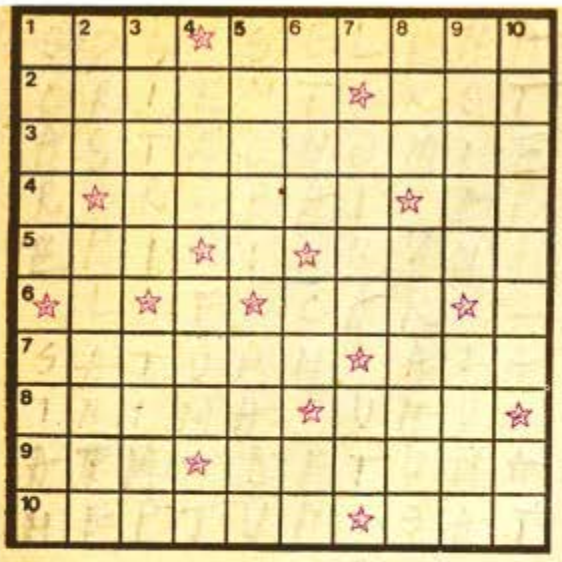

PRINTRE ASTRE

ORIZONTAL : 1) Pământ ● Luna. **2)** Răsărit ● Primele rotații ! **3)** Știința despre stele. **4)** Verbul celor picați din cer ● Apusul luceafărului ! **5)** Insulă din Hebride ● Nănași. **6)** Mare sau Mic, pe bolta cerească. **7)** Astrul cu inel ● Balaur oltenesc. **8)** Cord ● Numărul sateliților naturali ai Pământului. **9)** Atmosferă ● A nărui. **10)** Una dintre planetele sistemului nostru solar ● Primii sateliți... ai lui Saturn!

VERTICAL : 1) Mai marele aștrilor ● Unși o dată pe an.! **2)** Eseist spaniol ● Culturi care au ceva comun cu... planetele. **3)** Măsoară capacități (pl) ● Ireversibilul fugar printre anii-lumină. **4)** Timp berechet ● Cenușiul dinapoia rachetelor. **5)** Spice adunate ● Prenume de bărbat. **6)** Vulcan din Sicilia ● Cezar Nour ● Ne întoarcem din... Venus ! **7)** Sport terestru ● Ultimul astronaut ! **8)** Localitate în Olanda ● Gigant al sistemului nostru solar. **9)** Sumedenie ● Satelitul Terrei. **10)** A pica din cer pe Pământ ● Cal din... Saturn !

Dicționar : ROT, EPI, SIAN, ORS, ERM.

NICOLAE ROTARU

RECOMPENSĂ

Un francez își pierde câinele, la care ține foarte mult, și hotărește să dea un anunț la ziar, promițînd o bună recompensă găsitorului. La cinci minute după ce depusese textul la redacție, el se întoarce înapoi.

— Vă rog, aș vrea să-l văd pe redactorul căruia i-am dat anunțul, pentru o completare.

— A plecat adineauri.

— Atunci pe redactorul șef.

— A plecat și el.

— Atunci pe directorul ziarului.

— Și el a plecat.

— Bine, dar nu mai e nimeni în redacție? se miră omul.

— Nu, domnule.

— Dar unde s-au dus cu toții ?

— Pe străzi domnule, să vă caute câinele.

BANALITĂȚI

ORIZONTAL : 1). Aspirația pretendentului care nu știe ce-l așteaptă. 2). Gustul dragostei învrăjbite — Cocoașă dobîndită pe parcurs. 3). Autorul scrierilor alese — Termen de expediere pentru motanul... ne încălțat. 4). Adjunctul toporului pus la grea încercare — Îmbrăcăminte de iarnă pentru arșița lui cuptor. 5). Urmărire ce prinde toată mișcarea — Aleasa unui sfîrșit. 6). Confecții pentru opinci cu zurgălăi — Chip de lut șlefuit de soare. 7). Îmbracă bogăția cărților cu haina modestiei — Tipar în evidență! 8). Aspirația celui ce se îneacă la mal — Leac universal pentru veninul... scorpiilor. 9). Obiectul unui atac subtil — Schimb în natură. 10). Cavalerul tristei figuri — Elementul de bază al cafelușei cu caimac. 11). Chipurile înflăcărate de eroziunile inimii.

VERTICAL : 1). Răsplătește pe fiecare la justa lui valoare. 2). Cunună împletită din razele calde ale inimilor — Nani, nani ! 3). Prenumele nostru omogenizat — Arie sacadată interpretată de o... melița domestică. 4). Metode școlare pentru formarea deprinderilor — Expresia melodică a vocilor. 5). Concurența plugului cu posibilități bilaterale — Badea cu mîndra prinși în monogramă ! 6). Povestea paiaței ce rîde plîngînd (pl.) — A prinde puteri de primăvară. 7). Prefix prin care dăm acțiunii un sens personal — Date neverosimile ! 8). Toc, toc, toc ce sună a gol ! — Victima unei diformări, într-o ipostază de prost gust. 9). Coproducție soare-vînt într-o realizare terestră — Reglează o erupție în masă. 10). Însușiri de câini ce latră de frică — Mînzul cailor-putere. 11). O rupe cu trecutul, ținînd pas cu vremurile noi.

VALERIA MÂRZA

Dicționar : NAT.

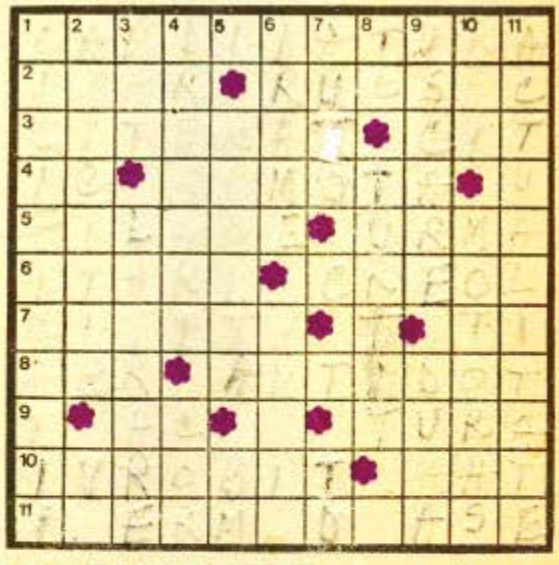

ÎNTR-O DUPĂ AMIAZĂ

Marele poet al lusitanilor Camoes fu atacat în plină stradă de niște bandiți, într-o după amiază.

— Domnilor, spuse calm poetul, iată punga mea. Este premiul pe care vi-l ofer pentru că ați început lucrul atît de devreme.

ISTORII ELVCIDATE DOAR IN ANECDOTE

ÎN DREPTUL ŢINTEI

Diogene urmărea alături de un general pregătirea de luptă a unor soldaţi. Unul dintre aceştia părea din cale afară de neîndemînatic. Nu reuşea în nici un chip să trimită o săgeată în ţintă. Diogene rugă să i se dea voie să se aşeze în dreptul ţintei.

— De cînd privesc exerciţiul am simţit o frică de moarte. Dacă vreun arcaş ar greşi îndreptînd o săgeată către mine? Aici, în sfîrşit, mă simt liniştit.

RĂSPUNS

Curtenitor, Henric al IV-lea o întrebă într-o zi pe o frumoasă tînără pentru care avea de o bucată de vreme multă simpatie, pe unde trebuia să treacă pentru a ajunge în camera ei.

— Pe la biserică, majestate, replică ea.

REALITATE ŞI ADEVĂR

Istoricul francez Varillas a fost învinuit că nu respectă adevărul în scrierile sale. Iată replica sa: Important e ca ceea ce povestesc să fie mai interesant decît realitatea.

UN CÎINE LA BASTILIA

Abatele Fouquet, mîna dreaptă a cardinalului Mazarin, internase la Bastilia numeroşi adversari politici. Un proaspăt venit observă că în curtea teribilei închisori se află un cîine.

— Dar ce a mai făcut şi animalul ăsta ca să fie închis?

— A muşcat probabil cătelul abatelui Fouquet.

ÎMPĂRATUL ŞI CĂRŢILE

Un lucru se ştia sigur la curtea vieneză a lui Iosif al II-lea: că împăratul nu prea suferea cărţile. Totuşi, într-o zi valetul său îl văzu cum ţine o carte în mînă. Cum trebuia să i se atragă atenţia că e ora la care înălţimea sa acorda audienţele, se apropie de suveran, dar acesta părea cu totul fascinat de o pagină tipărită. Servitorul nu îndrăznea să tulbure augusta lectură. Minutele se scurgeau iar împăratul nu dădea semne că şi-ar sfîrşi plăcerea cititului. Deodată, însă, Iosif închise cartea cu atîta putere încît valetul tresări.

— În sfîrşit! exclamă împăratul şi se lăsă liniştit pe speteaza fotoliului ca după o îndelungată concentrare.

Valetul îndrăzni atunci să se apropie. Citindu-i probabil nedumerirea pe faţă, Iosif, vesel acum, deschise cartea arătîndu-i o muscă terciuită.

— Priveşte, dragul meu, mult timp m-a necăjit, dar am găsit soluţia să-i vin de hac.

ÎNTRE TRECUT ŞI VIITOR

Cînd doamna de Rochefort fu întrebată de un astrolog dacă nu vrea să-şi cunoască viitorul, aceasta răspunse:

— În nici un caz: seamănă prea mult cu trecutul!

FIECARE CU MESERIA LUI

Voltaire se hotărî să vadă cu ochii săi o luptă. Cum se preconiza asediul cetăţii Filipsburg, îi ceru mareşalului de Berwic să îl lase să însoţească armatele.

— Veţi veni cu noi în tranşee, desigur, îi zise mareşalul.

— Nu, domnule, voi privi de la oarecare distanţă luînd asupra mea sarcina de a vă crede pe cuvînt şi a cînta acţiunile dumneavoastră eroice.

Desene de Gabi Popescu

IERARHII

Se pare că fiul lui Themistocle abuza de dragostea cu care îl înconjura mama sa. Astfel se explică o replică rămasă de la athenian: „Copilul meu, cît îl vedeţi de mic e adevăratul arbitru al Greciei: el stăpîneşte pe mama lui, mama lui mă stăpîneşte pe mine, eu stăpînesc pe athenieni iar aceştia, la rîndul lor, pe greci".

COMUTARE

Pentru purtare nedemnă, un soldat din armata nordistă a fost condamnat la moarte. Acesta a făcut apel la generalul Washington explicînd că din economiile sale îi întreţine pe părinţii săi bătrîni şi pe sora sa atinsă de o boală incurabilă.

Generalul comută pedeapsa mulţumindu-se să îl îndepărteze din armată.

— Dacă eram de acord cu sentinţa aş fi omorît patru oameni în loc de unul.

RĂSPUNS

Un general persan trimise lui Lysandru, conducătorul lacedemonienilor, o ameninţare în următorii termeni: „Dacă ajung în Grecia, voi ucide şi voi prăda tot ce o să-mi stea în cale". Lysandru îi răspunse printr-un mesaj laconic: „Dacă".

DECLARAŢIE DE DRAGOSTE

Un fel de Romeo şi Julieta la alte vîrste ar fi fost ducele de Villa Medina şi regina Elisabeta. O dragoste pură, acaparatoare, învingînd aparenţele suferinţei. Istoria s-a concentrat într-un singur gest care se constituie ca una dintre cele mai galante declaraţii de dragoste. Cînd regina i-a

cerut cavalerului să-i arate portretul iubitei sale, acesta i-a trimis o oglindă.

CINE N-ARE BĂTRÎNI...

După ce izbindise într-o bătălie, sultanul Murad al II-lea traversă cîmpul de luptă pe care zăceau trupurile foștilor săi dușmani.

— Mă mir că printre toți acești creștini care m-au înfruntat nu este unul care să aibă barbă albă.

Unul din sfetnicii săi care îl însoțea îi răspunse :

— Dacă s-ar fi aflat între ei un singur bătrîn, un singur înțelept, nu le-ar fi trecut niciodată prin minte să conceapă un plan de bătaie atît de prost.

MORALISTUL

Un moralist francez, Duclos, vorbind despre mai marii zilei, îi scria unui confrate: „Oamenilor puternici nu le plac oamenii de litere; se tem de noi așa cum hoții se tem de felinare".

ESOP ȘI ANIMALELE

Abatele de Salum trecea drept unul dintre bărbații cu spirit de la curtea lui Ludovic al XV-lea. Nenorocirea era însă că abatele, un om pipernicit și urît, se transforma nu de puține ori în ținta unor răutăți. Fiind odată la palat, auzi pe un cavaler care arătîndu-l prietenilor săi le spuse :

— În sfîrșit, îl avem la curte și pe Esop. Bineînțeles, toată lumea izbucni în ris. Abatele își întoarse privirea către cei care se distrau încă :

— Sînt bucuros că mă comparați cu fabulistul grec. Într-adevăr și el era urît și pipernicit ca mine, dar se pricepea de minune să facă animalele să vorbească.

PENTRU CINCI FRANCI

Mareșalul de Saxa pedepsea cu asprime pe toți acei care nu îi respectau ordinele. Cucerînd odată un oraș, el îl avertizează pe soldați să nu producă nici o tulburare locuitorilor, să nu prade, să nu jefuiască. Totuși, la cîteva zile fu adus în fața lui un grenadier care furase cîteva obiecte mărunte care, de fapt, nu valorau mai mult de cinci franci. Mareșalul, fără prea multă

judecată, îl condamnă la moarte. Pedeapsa urma să fie executată imediat. Privindu-l pe condamnat, comandantul îi spuse cu compasiune :

— Mare prost ai fost ! Ți-ai riscat viața doar pentru cinci franci !

Grenadierul nu-și pierdu cumpătul :

— Ați uitat oare, domnule mareșal, că mi-am riscat în fiecare zi viața pentru cinci franci fiind în solda dumneavoastră ?

Surprins de acest răspuns, mareșalul îl iertă pe soldatul cu replică promptă.

OUL DE AUR

Un hangiu fu onorat cu vizita regelui Ludovic al XV-lea pe cînd acesta se afla într-o călătorie pe coasta Normandă. El servi suveranului un ou cerîndu-i ca plată o monedă de aur. Cînd plăti, Ludovic îi spuse zimbind :

— Desigur, ouăle sînt destul de rare aici...

— Nu, sire, nu ouăle sînt rare aici, ci regii !

Culese și adaptate de
MIHAI POPESCU

VECHI UMOR ROMÂNESC CULES DIN ALMANAHURI DIN SECOLUL TRECUT

La un comitet de dame de binefacere trebuia să se aleagă o președintă din cele mai în vîrstă și o secretară din cele mai tinere. Cîndu a fost la președință nici una nu se areta, iară la secretară se întrecea care mai de care.

★

Unu bărbatul și femeia sa, luați de curîndu, voiagia pe drum de feru. Femeia era nemulțumită că nu putea citi numele stației unde se oprea locomotiva. Soțiul său, ca se-i mulțumească dorința, scoase capulu pe ușa cupeului, atîrnă lornionulu de nasu : „Soro, zice elu, astă stațiune se numește Partea Dameloru".

★

Un student începe să învețe a cînta cu harpa. Vecinul său, nemaiputînd suferi încercările neplăcute ale diletantului zelos, îl agrăi odată :

— Domnul meu, d-ta chiar ca David cînți cu harpa, numai cît nu așa frumos.

— Și d-ta, răspunse studentul ingenios, chiar ca Solomon vorbești, numai nu așa înțelept.

★

— Moșul meu carele muri alaltăieri fu de 90 de ani, zise cutare om către altul.

— Ce mai lucru mare ! răspunse acesta. Dacă tatăl meu n-ar fi murit înainte de asta cu 40 de ani, acum ar fi 110 !

A.P.

FOȘTI COPII, FOSTE CELEBRITĂȚI

SOLUȚIE

Se povestește despre fostul rege George al Angliei că ar fi fost un copil teribil. El ceru mamei sale, regina Victoria, să-i cumpere o jucărie mecanică. Aceasta îl refuză pe motiv că jucăria ar fi foarte scumpă. Se iscă un mic conflict și suverana trimise atunci moștenitorului o scrisoare în care îl povățuia să fie mai cumpătat și că ar trebui chiar, la această vîrstă, să se învețe să facă economii. Băiatul aranjă imediat cu unul din prieteni ca scrisoarea să fie vîndută unui anticar specializat în negoțul de autografe. Banii obținuți fură, bineînțeles, suficienți pentru achiziționarea unui set întreg de jucării ca și a mai multor pungi de bomboane pe care cei doi complici le savurară într-un adevărat „banchet", o adevărată sărbătoare a victoriei.

REPLICĂ

Pe cînd avea 9 ani, domnul de Chauteauneuf fu prezentat unui prelat care îl întrebă dacă știe unde se află Dumnezeu.

— Răspunde-mi la întrebare, și-ți voi dărui o portocală.

— Monseniore, răspunse băiatul, spuneți-mi dumneavoastră unde nu e și vă voi oferi două portocale.

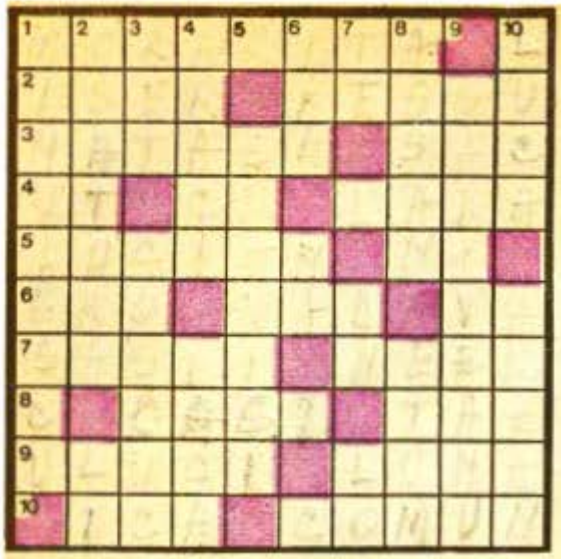

LA MOARĂ

ORIZONTAL: 1) Frumoasa..., ciclu de de lieduri din creația genialului compozitor austriac Franz Schubert. 2) Pictor și grafician român (1881—1958), de la care ne-a rămas pînza „Moulin Rouge" ● Reprezentant de seamă al picturii românești contemporane (1880—1962), semnatarul tabloului „Moara din Dirste". 3) Fata morarului dintr-un cunoscut poem de Pușkin ● Vin și pleacă încărcați de la moară. 4) Două dintr-o sută! ● 12 clase! ● Aici se păstrează făina adusă de la moară. 5) Personaj din piesa „Morișca" de Ion Luca ● Stau în fruntea noastră! 6) Erotic la început! ● Loc favorabil unde sînt așezate morile de apă ● Primele valuri! 7) Se uită crucis (pl.) ● Van der..., cunoscut pictor olandez autorul pînzei „Moară pe rîu". 8) Cioban ● Onomatopee imitînd învîrtirea roții de la moară într-o cunoscută melodie de V. Vasilache. 9) Jgheabul prin care vine apa la moară ● Cunoscut compozitor autorul operetei „Moara de vînt". 10) Diminutiv feminin ● Banal.

VERTICAL: 1) Poet român (1881—1944), din a cărui operă citățm poezia „Glasul morilor". 2) Schelet ● La liman! 3) Începe retorica! ● „Fata morarului" se intitulează una din poeziile acestui clasic al literaturii noastre (1866—1918). 4) Pari ● Iată. 5) Scriitor clasic român (1848—1925), care ne-a dăruit monumentala nuvelă „Moara cu noroc". 6) Curelușă ● Cană! 7) Teșite la cap! ● Cadîne! ● La intrare în local! 8) În 1853 înființează la București prima moară cu aburi ● Mute și sucite! 9) „Ceahlăul" literaturii române (1880—1961), din a cărui bogată creație artistică citățm romanul „Venea o moară pe Siret". 10) Dramaturg român contemporan autorul comediei „Morișca" ● Joc popular moldovenesc.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

Scriitori, confrați, admiratori

UN VERS NEVINOVAT

În secolul al XVIII-lea Montmartre nu avea încă celebritatea pe care a căpătat-o în ultima sută de ani. Colina era renumită atunci doar pentru morile și... măgarii săi. Totuși locul era primitor și îndemna din ce în ce mai mulți oameni să se stabilească acolo. Aflînd că un confrate pe care nu îl simpatiza și-a cumpărat o casă în Montmartre, Piron însăilă imediat o epigramă în care primul vers suna: „Și-a venit omul în fire și acasă se întoarce...".

DESPRE FAMILII

Alexandre Dumas-tatăl nu prea refuza invitațiile la banchete. Întotdeauna jovial, el era mereu în centrul atenției. Numai că trebuia să facă față, nu de puțin ori, grosolăniilor unor umili parveniți. Aflîndu-se, așadar, la un festin, scriitorul a fost întrebat de un individ insinuant dacă e adevărat ceea ce se vorbește: că tatăl său a fost metis.

— Tinere, veni prompt răspunsul, tatăl meu, e adevărat, a fost metis. Bunicul meu, ce să-ți spun, a fost negru, iar străbunicul: maimuță. Vezi dumneata, arborele meu genealogic începe acolo unde sfîrșește al dumitale!

SFAT

După ce închinase mai bine de zece ani versuri Casandrei, prima sa iubită, cîntîndu-i farmecul nepieritor și unic, Ronsard dedică un florilegiu domnișoarei Hélène de Sugères, o acriitură a cărei urîțenie făcuse înconjurul Franței. Domnișoara, care era o virtuoasă înnăscută, ceru cardinalului du Perron să scrie o prefață la aceste versuri în eventualitatea că poetul și-ar îngădui să le publice, în care să arate că Ronsard nu avusese pentru ea decît o dragoste platonică. Cardinalul o refuză politicos sfătuind-o să vorbească cu editorul: „În loc de prefață rugați-l să vă publice portretul la începutul volumului".

SCRIPTA MANENT

Celebrul literat și ziarist francez Rivarol, a scris odată despre un bancher angajat într-un șir de combinații necinstite că „face pete și în nori".

SIMȚUL UMORULUI

Metternich își dorea de multă vreme un autograf de la Jules Janin pe care îl admira constant. Într-o zi se hotărî și trimise un mesager cu rugămintea de a-i dedica cîteva cuvinte. Janin se codi la început, apoi luă tocul și scrise: „Bun pentru cincizeci de sticle de Johannisberg, plătite la vedere de Alteța Sa Principele de Metternich". Făcînd mare haz de acest insolit autograf, principele achită imediat polița (autograful).

REPLICĂ

Aflîndu-se într-o librărie, Bernard Shaw îi ceru patronului să-i dea cîteva relații despre un volum pe care îl răsfira.

— E o carte interesantă ?

— N-am citit-o încă maestre !

— Cum, dumneata oferi cărți pe care nici măcar nu le-ai citit ?

Dacă aș fi farmacist, domnule Shaw, mi-ați cere să gust toate medicamentele ?

CUNOȘTINȚĂ

— Nu se poate ! exclamă editorul. Chiar dumneavoastră, personal, ați scris această poe-

— Bineînțeles, domnule.

— Extraordinar. E un moment unic. Nu mi-aș fi putut închipui niciodată că o să am prilejul să-l cunosc în carne și oase pe Baudelaire !

AUTORLÎC

Un biet autor de tragedii îi trimisese lui Racine manuscrisul ultimei sale creații cu rugămintea de a citi și a-și spune părerea. Racine citi cu greu și ajungînd la ultima filă spuse :

— Se vede că nu e greu să scrii o tragedie ca asta ; mai greu e să răspunzi aceluia care a scris-o.

DESTĂINUIRE

— Beau întruna cafele, se destăinuie autorul unui confrate. Nu pot să scriu dacă nu beau cafea. Pur și simplu nu am inspirație.

— Părerea mea e că ar trebui să renunți la cafea...

ADMIRAȚIE

Cînd a fost întrebat „Cine are versuri mai frumoase, Virgiliu sau Homer", Manzoni a răspuns :

— Homer e mai frumos cu o mie de ani.

D-ALE POEȚILOR

Carol al IX-lea era un mare admirator al poetului Daurat. Auzind că acesta din urmă s-a căsătorit la o vîrstă venerabilă cu o tînără și atrăgătoare doamnă, îl întrebă cu oarecare repros de ce se hotărîse așa de tîrziu să se însoare.

— Sire, răspunse Daurat, nu mi-o luați în nume de rău : e doar o licență poetică.

VALOARE

Un începător în ale poeziei îi prezentă lui Malherbe ultimele sale creații.

— Maestre, vă încredințez aceste două sonete. Vă rog să-mi spuneți care este mai bun.

După ce citi primul sonet, Malherbe îl opri pe poetastru să i-l dea și pe celălalt.

— Fii sigur : îmi place mai mult cel de-al doilea.

EXPLICAȚIE

Aflîndu-se într-un mic oraș pentru a ține o conferință, Mark Twain fu surprins că i se cere să participe la o colectă publică care urmărea să strîngă bani pentru ridicarea unui gard în jurul cimitirului. Twain refuză politicos :

— Nu înțeleg de ce un cimitir are nevoie de gard. Cine e înăuntru nu poate în nici un chip să iasă, iar dintre cei de afară, cine e nebun să vrea să intre ?

Culese și adaptate de
AL. PAȘCHIN

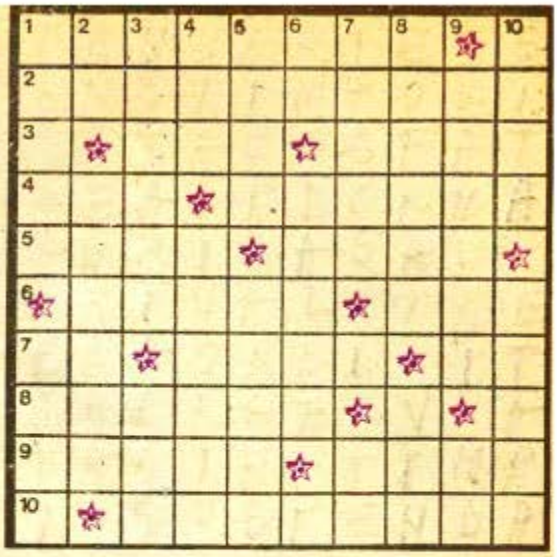

DE SEZON

ORIZONTAL : 1) Miez de iarnă... 2) ... cu viscol, ger și mari ninsori (pl.) 3) Nu scot o vorbă. — Îmbrăcați-vă gros ! 4) Stratul de omăt. — Nămeți de zăpadă (fem. sing.) 5) A polei. — Lîngă Comănești. 6) ANUL NOU și... Moș Gerilă (sing.) — Intrarea în trecătoare... 7) Rocada mică. — Fără vedere. — Înzăpezit, la urmă. 8) A face praf... pietrele în geruială ! 9) Furia viscolului. — Afară ninge liniștit... 10) Verb în transporturi, pe timp nefavorabil.

VERTICAL : 1) Anotimpul zăpezilor. — Armate. 2) Vine la miez de iarnă... cu noutăți calendaristice. — Continent ce cunoaște adeseori rigorile iernii. 3) Însemnări. — Mușcat de ger (fig.) 4) Bătrîna doamnă... din templul fotbalului — Fildeș. 5) În acest loc. — Patinoar natural la... Pitești ! 6) Cîteva urme ! — ... albe ! 7) Praf alb. — Nămețite în final. 8) Nu înghețată niciodată ... în Orient ! — Pe masa revelionului. 9) Dezgolite de frunze... — Modă... fără vocale ! 10) Plină de găuri, cerne neaua peste haturi ...— Iarna unui an...

IOAN ROMAN

UN ESTETICIAN

(Metagramă anagramată :
xxxox — xxxxo)

u

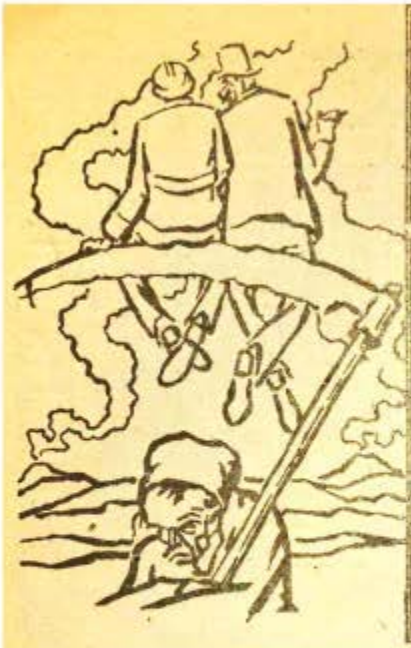

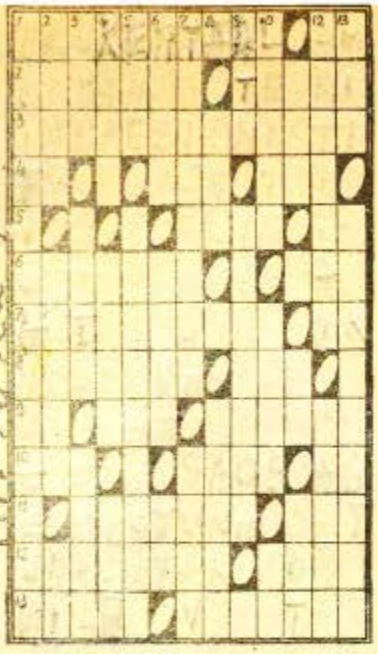

ORIZONTAL: 1) Cunoscut muzeu din Sibiu cu o bogată colecție de tablouri și lucrări de artă ● Acum e acum! 2) Patria noastră, care are în toate orașele muzee județene, de artă, de istorie etc. ● Cunoscut muzeu din Japonia, cu cea mai bogată colecție în ceea ce privește arta precolumbiană, africană și oceanică 3) Pictorii francezi din a doua jumătate a sec. 19 în frunte cu Pissaro, Toulouse-Lautrec, Renoir etc., prezenți în muzeul dedicat artei lor la Paris 4) Două de artă! ● Acela ● Steag otoman prezent în Muzeul Militar din București 5) Continent bine reprezentat printr-o secție specială a marelui British-Muzeum din Londra ● Zimbabwe 6) Cel mai mare muzeu în aer liber din lume, amenajat de folcloristul Hezelius într-un mare parc național din Stockholm ● Filozof antic chinez, ale cărei idei scrise de discipolii săi în lucrarea „Dao de-tzin" se află în biblioteca Muzeului de istorie din Beijing 7) Muzeu din Ankara renumit prin colecțiile de bijuterii pe care le are ● Pictor francez de origine spaniolă, reprezentant prin lucrarea „Drum prin pădure" în Muzeul de artă din București ● Număr 8) Orașul în care se află celebrele galerii Tre-

Ciudățenii, originalități, originali

Ceva din istoria presei

● **Primul ziar ar fi apărut în Egipt în timpul domniei lui Tutmes al III-lea (1490—1436 i.e.n.), el era scris pe papirus și conținea numai știri oficiale.**

● **Într-un ziar egiptean din vremea lui Amairis al II-lea (570—526 i.e.n.) sînt descrise scandalurile provocate de regele Apries, detronat de Amoiris.**

● **Și babilonienii ar fi avut un ziar, afirmă istoricul Flavius. Acesta ar fi conținut consemnările evenimentelor diurne pe care le făceau funcționarii curții.**

● **Acta Diurna, „ziarele" romanilor, cuprindeau dezbaterile senatului, observări privitoare la incendii, falimente, ceremonii funebre, execuții.**

● **Un ziar a apărut în China vreme de peste 1250 de ani.**

● **În Evul Mediu, știrile erau transmise prin viu grai de „ziariști" care colindau cartierele cetăților spre a se informa și difuza noutățile. Aceștia se întîlneau în fiecare seară spre a face schimb de informații. Interesante erau**

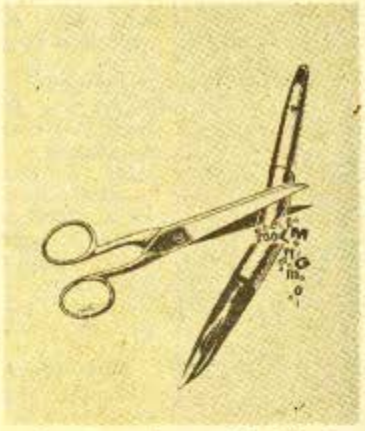

mai cu seamă scandalurile familiale și politice.

● **În marile orașe germane sînt semnalate în această perioadă gazete care fac cunoscute listele de prețuri ale unor mărfuri dar și unele știri politice.**

● **În secolele următoare noutățile au început să circule pe foi scrise de mînă.**

● **Fiecare cavaler avea propriul său „nuvelist" care îi aducea la castel noutățile zilei, mai cu seamă întîmplările picante și scandalurile. Pentru cei mulți existau nuveliștii care anunțau noutățile în piața publică.**

● **În Franța primul nuvelist cunoscut e Capet despre care se spune că datorită meseriei sale și-ar fi petrecut cea mai mare parte a vieții sale la... închisoare.**

● **O întreagă pleiadă de ziariști germani se ocupă în sec. al XVI-lea cu publicarea unor gazete scrise de mînă pe care le trimiteau la perioade regulate prinților, politicienilor, marilor comercianți. Informațiile erau vehiculate de cîntăreții ambulanți, studenții peregrini sau voiajorii comerciali. O altă sursă de informații erau circiumarii ori hangiii. Mulți gazetari proveneau dintre poștași care aflau noutăți la hanurile unde poposeau cu diligența. Astfel înțelegem de ce multe publicații aveau titluri ca „Poșta", „Curierul", „Ștafeta" etc.**

● **O gazetă oficială, aparținînd statului Bavarez, apare la 1502: „Neue Zeitung von Auffgange". Ca să ne dăm seama cu ce viteză circulau știrile în această perioadă putem semnala faptul că informația cu privire la cucerirea insulei Lesbos de către venețieni a apărut cu o întîrziere de.... doi ani.**

● **Un editor din Strassbourg scoate, începînd cu 1575, almanahuri care adună evenimentele mai importante petrecute într-un întreg an. În almanahul din 1606 sînt inserate o serie de evenimente petrecute în Moldova.**

● **Primul ziar englez apare la 1588: „English Mercury". Istoria copilăriei presei en-**

tiakov ● Obiectele antice din acest „material" au o sală specială în muzeul „Allard Pierson" din Olanda 9) Notă veche ● A lucra pămîntul ● Pe lista de bucate (pl.) 10) Cunoscut fotbalist român ● Matematician polonez (1897—1942) ● Campion 11) Artă al cărei mijloc principal de expunere este culoarea, prezentă în toate galeriile de artă din lume ● Curent (abr.) 12) Omenesc ● Un muzeu românesc care ne prezintă cele mai diverse tipuri de case din întreaga țară (neart.) ● Renumit muzeu din R.D.G. cu o mare colecție numismatică și de papirusuri vechi 13) Humă (reg.) ● Se află prezent prin exponate, atlase, globuri, vase... în Muzeul istoric al marinei din Olanda.

VERTICAL : 1) Unul dintre cele mai bogate și celebre muzee din lume, aflat la Londra, cu secții de antichități britanice, arta popoarelor primitive din întreaga lume, colecții de vase, porțelanuri din extremul orient etc., etc. (2 cuv.) **2)** Oraș din Italia în care se află renumitele muzee Borghese, Candelabri, Capitolino, Lateranese ș.a. ... ● și altul din Japonia unde se află Muzeul național ● Notă muzicală **3)** Trei în cumpănă ! ● Poet olandez (1577—1660) ● Piatră prețioasă montată în diferite bijuterii scite, unice în lume, din muzeul Ermitaj din Leningrad **4)** Oraș în Siria în care se află o secție a Muzeului Arheologic din Alep ● Neică (pop.) ● Plantă textilă **5)** Morfeu autohton ● Muzeu ca cel greco-roman din Alexandria **6)** Oraș în Franța, stațiune maritimă cu cunoscute muzee de artă și istorie etc. ● Intrare în Vaslui ● Abreviație medicală **7)** Stat în Asia al cărui muzeu național cuprinde numeroase colecții de artă budistă și manuscrise vechi, muzeul a fost înființat în 1927 ● Delicat (fig.) **8)** Muzeul din această regiune a țării, aflat la Negrești, are semnificative exponate de artă populară ● Cele mai prețioase focare de cultură aflate în toate bibliotecile din lume **9)** Nat puțin încurcat ! ● Artă a unei peninsule europene având o secție specială în muzeul Luvru din Paris **10)** Aidoma ● Localitate în Elveția ● Negație **11)** Oraș în Nigeria ● Către ! ● Parte a brațului **12)** Meșteșugar ale cărui obiecte de artă se află la loc de cinste în Muzeul de etnografie din țara noastră ● Muzeul național din Tunis renumit prin colecțiile sale de mozaicuri **13)** Sute și iar sute ● Muzeu din S.U.A. cu bogate colecții de antichități orientale și precolumbiene.

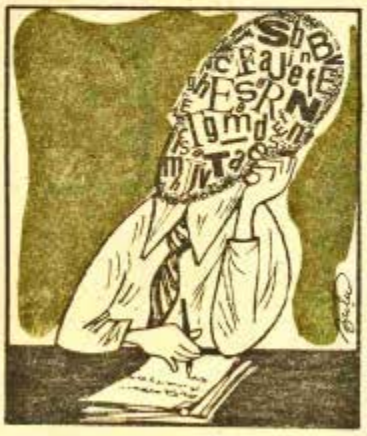

Dicționar : SACS ; CATS ; TSA ; ZUOS ; NSU.

VIRGIL CIOTLOS
Alba Iulia

---

gleze e o istorie a luptei între cenzură și libertatea cuvîntului. Astfel în 1621, editorul gazetei „Mercurius Britanicus" este închis pentru publicarea unor știri „neplăcute" coroanei.

● Un document din 1665 relevă dreptul unui oărecare Loret de a debita noutăți în versuri.

● „Cocoșul de aur" este firma aparținînd medicului francez Theophraste Renaudot sub care funcționează „un centru de informații", „un birou de adrese și de conversații" (1624). Renaudot inființează în 1631 „La Gazette", primul ziar din Franța care se ocupă în special de curtea regală și de protipendadă, publicînd știri amuzante și cancanuri menite să distreze înaltele cercuri. Printre colaboratorii lui Renaudot s-au numărat și Ludovic al XIII-lea, precum și cardinalul Richelieu, care, în mod discret, strecurau în gazetă, din cînd în cînd, știri militare ori diplomatice manevrîndu-și astfel adversarii.

● Iată portretul unui gazetar din această perioadă, făcut de George Paul Höhn, autorul unui dicționar german apărut în 1721 : „Ziaristul e un individ care face tot felul de pungășii : el înfrumusețează evenimentele, tipărește informații vechi pe care le dă ca recente, inventează fapte care nu s-au petrecut niciînd".

● Primul cotidian din lume: „Leipziger Zeitung" apare în 1660 la Leipzig.

● "The London Post" tipărește la 1715 pentru prima dată un roman în foileton : „Robinson Crusoe" de Daniel Defoë.

● În timpul revoluției franceze apar mai multe publicații cu titluri ciudate: „Nebunii",

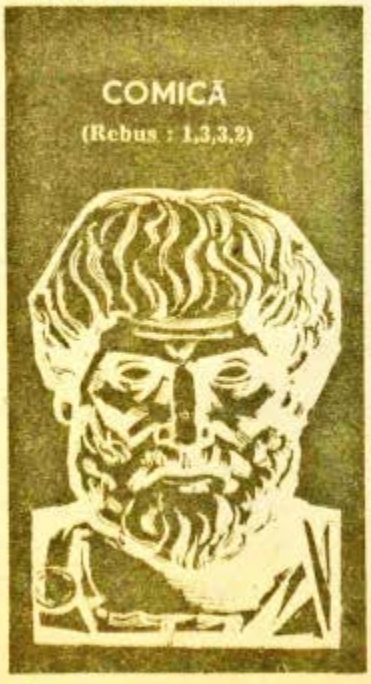

„Marea menajerie", „Gura de fier", „Otrava universală", „Spaima cea mare", „Infernul", „Pasiunile poporului".

● Datorită caracterului său public, presa devine în această perioadă extrem de puternică. Napoleon, agasat de presa adversă, ar fi exclamat exasperat: „Ziarele acestea îmi fac mai mult rău decît 400 000 de combatanți."

● Unul din cele mai curioase ziare apărute în Franța a fost „Batista politică". Tipărită pe pînză, publicația a devenit repede populară, căci după ce era citită putea fi întrebuințată și ca batistă. Istoria ei începe în 1831 cînd un editor ingenios a recurs la acest mijloc deoarece statul francez a pus un impozit excesiv pe hîrtia de ziar iar el tocmai avusese ocazia să cumpere o cantitate imensă de pînză la un preț derizoriu.

● O altă publicație franceză tot atît de ciudată a fost jurnalul „Naiadele" ale cărei pagini erau acoperite cu un strat subțire de cauciuc transparent astfel că putea fi citit în... baie.

● Tot printre tipăriturile curioase se numără și publicația spaniolă „La Lampara" (Lampa) care era imprimată cu cerneală fosforescentă ceea ce îngăduia să fie citită noaptea...

amalgam

ORIZONTAL : 1) Bilciul deşertăciunilor în transmisie directă. — Raritäţi umane ce trăiesc de-a pururi prin creaţie. 2) Îşi dedică viaţa unui chip de lut. — Strănută de se zguduie pămîntul. 3) Ce apucă tot îmbucă. — Consonante din Havai ! 4) Gazde primitoare în luna de miere. — Puntea magnetică a ispitei. 5) Portrete pentru poale cu colţişori. — Se răsfrînge, dar nu se-ncovoaie. 6) Pui de lele ! — Gumă pentru lipit plingerea beduinului. 7) Eliberat de orice sarcină. 8) Calif pedestraş ! — Soi de peşte ardelenesc. — Grup de romburi desemnat la joc. 9) Colac peste fes (fără pupăză). — Pe umeri spicele-i curg riu. — Babă cu un singur colţ ! 10) Îmbină demnitatea cu amabilitatea în relaţiile sociale. 11) Adaptat pentru prescurtat. — Plesnitură cu efect penibil a unei nesocotinţe. — Generator de somn dulce.

VERTICAL : 1) Material pentru masca autentică a perfidiei. — Temelie pe care se clădesc decepţii. 2) Ecoul îndepărtat al unei chemări. — Nu-l supără lungul nasului, ci porecla oamenilor. 3) Un leu ridicat la putere. — Raci de mare ! 4) Uscăţivi care susţin pe cei volubili. — Sprijinul material al bătrineţelor. 5) Săritoare în jocuri de apă. 6) Fost-ai nene cînd ai fost şi-ai rămas... — Explozia sentimentelor amare. 7) Gustă de-a binelea ! — Alai cu albine ! — Nimereşte acul pentru cojoc. 8) Vecine una cu alta. — Forma durabilă a legilor omeneşti nescrise. 9) Iese la ţanc ! — Strat din care creşte zidul. — Aha, te-am prins ! 10) Tip de marină elegant cum altul nu-i. — Radiază sclipiri de diamant cînd e-n elementul său. 11) Modelează fragedele vlăstare cu dalta înţelepciunii.

Dicţionar. OAN.

VALERIA MÂRZA
Alba Iulia

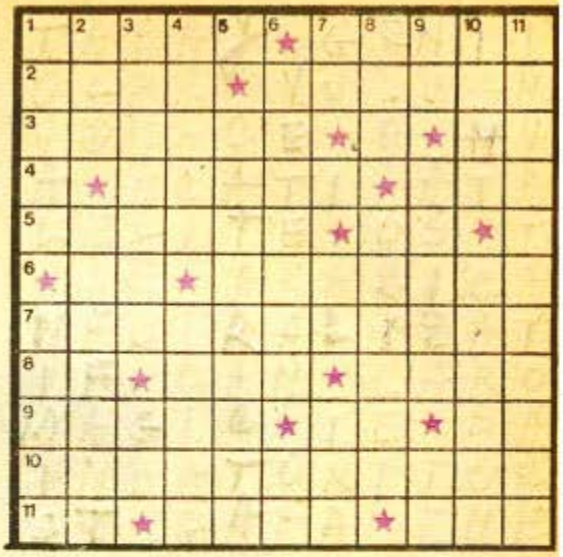

DELICATĂ

(Scart anagramat : xxxxoxxx)

Foca şi pinguinul

Spre Polul Nord, pe-ntinderi mari de gheaţă,
Pe-acolo unde dăinuieşte viaţă,
Alunecînd în voie pe zăpadă,
Un pinguin nu apucă să vadă
O focă ce sta-ntinsă pe un sloi
Şi se ciocniră zdravăn amîndoi.
În loc să-şi recunoască pe loc vina,
El a pretins că foca e pricina :
„ — De nu aveai un corp atît de mare,
Nu se isca această tamponare.
Pe cît sînt de abil, eu socotesc,
Era uşor, să mi te ocolesc".
„ — Zadarnic eşti micuţ şi elegant.
Te porţi în frac în schimb nu eşti galant!"
Răspunse foca, tare indignată.
„— Măninci cam mult, de aceea eşti prea lată !"
La rîndul lui îi zise pinguinul,
Fălindu-se acum din plin meschinul :
„ Eu sînt zglobiu şi am ţinuta dreaptă.
Cu omul, pot să stau pe-aceeaşi treaptă,
Pe cînd tu eşti diformă, vezi prea bine."
„ — Lehamite — a zis foca, mi-e de tine !
Măninci o sumedenie de peşti,
Dar nimănuia, de folos, nu eşti !
Şi eu consum, nu însă de pomană.
Grăsime multă dau şi bună blană".

Şi-n viaţă aparenţa nu contează.
Doar ce produci... aceasta valorează !

Porumbelul şi corbul

În miez de vară, cînd trona seninul,
Un porumbel ce se scălda în soare,
Ca un simbol, el apăru în zare,
Cu-o ramură ce-nfăţişa măslinul.

Un corb pizmaş, cuprins de indignare,
Văzindu-l, îşi vărsă din plin veninul :
„ — Sînt prea mulţi oameni, se răsti hainul,
Şi lumea de război, nevoie are !"

Luînd ramura din cioc, cu-o voce calmă,
Hulubu-l spuse-n formă de sudalmă :
„ — Tu holturi vrei, fiinţă blestemată !"

Sînt unii ce război, ar vrea să fie
Spre a-şi păstra imensa avuţie,
Cu riscul de-a pieri chiar viaţa toată !

IONEL GOLOGAN

TINEREȚE

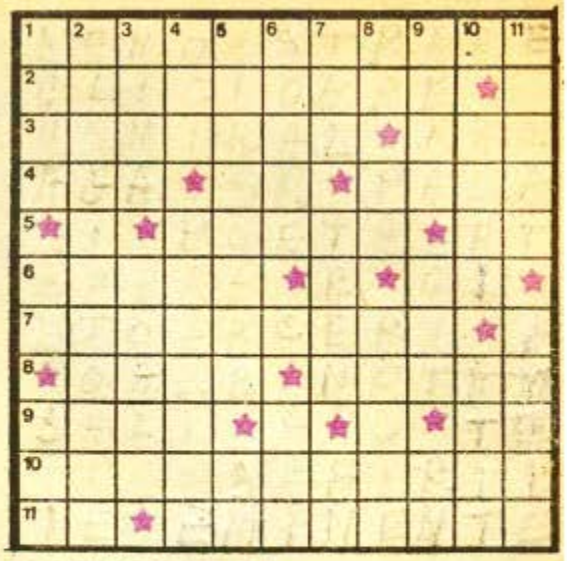

ORIZONTAL : 1) Merge pe spatele altora ● Mai marele comunei. 2) Lasă urme și bine face ● Luat prin aproximație (abr.). 3) Șmecheri ca... oltenii ● Suferință suportată cu plăcere ● Coroana castanului ! 4) Notă muzicală ● Îi lasă gura apă. 5) Scriitor spaniol (1851—1912) ● Latini. 6) Greu de învins ● Bune la muzică. 7) Așa om mai zic și eu ● Aurul eroilor antici. 8) Merge în urma solului ● ... și acesta cu la ● Pronume posesiv. 9) Plecat de la munte la Dunăre (nom.) ● Un fel de retur. 10) Confirmă atributele înaintașilor ● Întărește orice fire.

VERTICAL : 1) E un gură cască. 2) Lucrate de mină cu îndeminare. 3) Bătea bine... hainele ● Nu duce lipsă ● Ține ! 4) A toate știutor în meseria sa ● Soare răsare. 5) Bun la finisat ● Face uneori cît trei. 6) Lucrează numai după... program ● Închisă-n zid de Manole. 7) Scoate ochii... în evidență ● Țepe ! 8) E ca gheața ! ● Ascultat cu multă plăcere. 9) Apăsare voită cu efect de evidențiere. 10) Înfrumusețează țara.

Dicționar : AZA.

MARIA BOTA
Alba Iulia

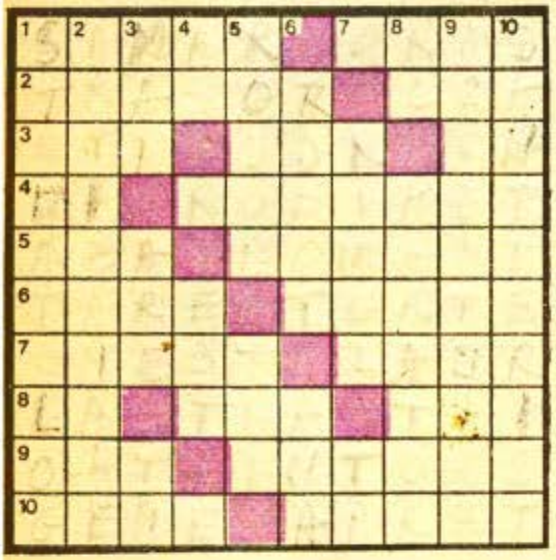

DE-A DREPTUL

ORIZONTAL : 1) Aduc dovezi. 2) Drum de care (pl). 3) Un anumit cuvînt ● Înotător, campion la stilul spate. 4) Intrare în fagaș ! ● Sur la timple ! ● Generatoare de curent. 5) Lirică ● Ca atare ! 6) Se sacrifică pentru pofta pastramagiilor ● Goi-goluți ! 7) Eliberarea unor pînze de apă. 8) Rezultate din rotația pămîntului ● Calificat în școală. 9) Hall de casă (pl). ● Pe marginea trotuarului ! 10) Din familia rozelor. 11 Portul Constanța ● Magna cum laude (pl.).

VERTICAL : 1) Munte în deșert ● Coș gol ! ● Are carte (inf.). 2) Lăudăroase. 3) A vorbi în tăcere ● Tivită. 4) Miez tocit ! ● Sînt ca o bomboană. 5) Nea de pe uliță... ● ...pe marginea drumului ! 6) Zi-lumină ● Ați înțeles bine. 7) Avea țap deși nu era căprar ● Mașină ce ne transportă cu bine ! ● Cafeniu 35 ! 8) Repere pentru dezlegători ! ● Pas înainte ! ● Culoare de mină. 9) Cuvînt (inf.) ● Cu capul pe umeri ● În vîrful turnului ! 10) Agitație vizuală ● Finiș. 11) Tare dulcel ● Avute la mină.

Dicționar : AGA, OCI, ȚAL.

NICOLAE ROTARU

MUZICALĂ

(Metagramă anagramată : XXXOXXXX — XXXXOXXX)

PE SCENĂ

(Monoverb cu încastru anagramat : XXOXXXXXX)

ATLETICĂ

(Rebo eliptic anagramat : 6 + (3) = 8)

MISTERUL LENNON-McCARTNEY

Urmare din almanahul estival «Luceafărul» 1985

● **I Am The Walrus (Eu sînt morsa).** Primul vers s-a născut într-o excursie la sfîrșit de săptămînă, al doilea — la fel, apoi John a completat cîntecul după ce a întîlnit-o pe Yoko. Parțial, este o replică la Hare Krishna. John: **„Scriam în acele zile în maniera Dylan. Toți continuau cu Hare Krishna, în special Allen Ginsberg. Referirea la „element'ry penguin" (pinguinul elementar este o atitudine naivă de a umbla cîntînd „Hare Krishna", dînd toată încrederea ta unui singur idol...).** Morsa vine de la „Morsa și dulgherul", din „Alice în țara minunilor", care i-a plăcut enorm lui John: **„Nu mi-a trecut niciodată prin minte că Lewis Carroll s-ar fi referit la sistemul social sau mai știu eu ce, niciodată n-am analizat ce a vrut să spună cu adevărat, așa cum fac unii în legătură cu opera Beatlesilor. Mai tîrziu, am revenit și am realizat că morsa era omul rău din poveste iar dulgherul era omul bun. Atunci m-am gîndit: Oh, din greșeală l-am ales pe omul rău!".**

● **I Call Your Name (Îți strig numele).** Al lui Lennon — una din primele sale în-

cercări, din perioada cînd Paul scria „Love Me Do" și formația Beatles nu exista cu adevărat.

● **I Feel Fine (Mă simt bine).** Mulți au bătut monedă pe faptul că nici unul din cei patru Beatles n-ar fi fost un virtuoz pe instrumentul său, ceea ce denotă un mod strîmb de a judeca lucrurile, pentru că importantă este **creativitatea**, nu rapiditatea cu care îți aleargă mîna pe grifful chitarei. Grupul din Liverpool ne-a lăsat nu numai zeci de piese memorabile, dar și o serie de inovații în arta sunetelor, care astăzi sînt procedee curente dar pe care ei le experimentau pe instrumentele și aparatura timpului. Se remarcă, în această melodie, acel „guitarlick" cu totul particular și mai ales primul „fedback" înregistrat vreodată. Lennon, autorul piesei, este foarte mîndru și în același timp ferm : **„Sfidez pe oricine ar găsi un disc — doar, poate, cine știe, un blues vechi de prin anii 20 — cu „feedback" pe el înaintea acestei piese : toată lumea folosea procedeul, dar nimeni nu-l punea și pe disc. Este primul feedback discografic, îl revendic pentru Beatles, înainte de Hendrix, de Who, de oricine".**

● **If I Fell (Dacă aș cădea).** Este prima încercare a lui John de a scrie o baladă, „In My Life" (În viața mea) fiind prima care **suna** ca o baladă. Regăsim aici aceeași succesiune de note pentru corzi — Re, Re minor, Mi minor. Este o piesă autobiografică, chiar dacă John afirmă că fata din text n-ar fi Cynthia, ci altcineva. Iată deci că la un moment dat Lennon scria balade sentimentale, de dragoste, **„cîntece de dragoste tîmpite, în acele vremuri trecute"** — cum se exprimă el. Paul se pare că a dat o mînă de ajutor și el la acest cîntec ce are o introducere ca o melodie de succes a anilor 50 : „If I feel in love with you / Would you promise to be true / And help me understand..." (Dacă m-aș îndrăgosti de tine, ai promite să fii sinceră și m-ai ajuta să înțeleg).

● **I'll Be Back (Mă voi întoarce).** „Variațiunea" pentru corzi, semnată Lennon, a unei piese a lui Del Shannon (Paul are și el, la rîndul lui, una).

● **I'll Follow The Sun (Voi merge după soare).** Alt cîntec McCartney din perioada de început, scris, este posibil, chiar înainte de Beatles : „Tomorrow may rain, so I'll follow the sun" (Mîine poate să plouă, eu voi merge după soare).

● **I'm Happy Just To Dance With You (Sînt fericit doar să dansez cu tine).** Piesă scrisă pentru George, John afirmînd **„n-ar fi putut-o cînta".**

● **I'm Losing You (Te pierd).** Este un cîntec despre trecut, dar, fără a se referi strict la un incident anume, a încolțit, practic, în mintea lui John pe cînd se afla în Bermude și n-a reușit să obțină legătura telefonică cu Yoko : **„Eram nebun de supărare, simțindu-mă pierdut și însingurat. Dar, în egală măsură, nă, fă rost de cheile mașinii".** „Imagine" spune același lucru : dacă îți poți „imagina" o lume liniștită, atunci asta poate fi adevărat. Cîntecul a fost inițial inspirat de cartea lui Yoko Ono, „Grapefruit", plină la tot pasul de îndemnuri la a-ți imagina una sau alta. Iată ce recunoaște de altfel însuși John : **„Yoko efectiv a ajutat foarte mult la text, dar n-am fost destul de bărbat pentru a o lăuda. Eram încă destul de egoist și de inconștient pentru a folosi contribuția ei oare-**

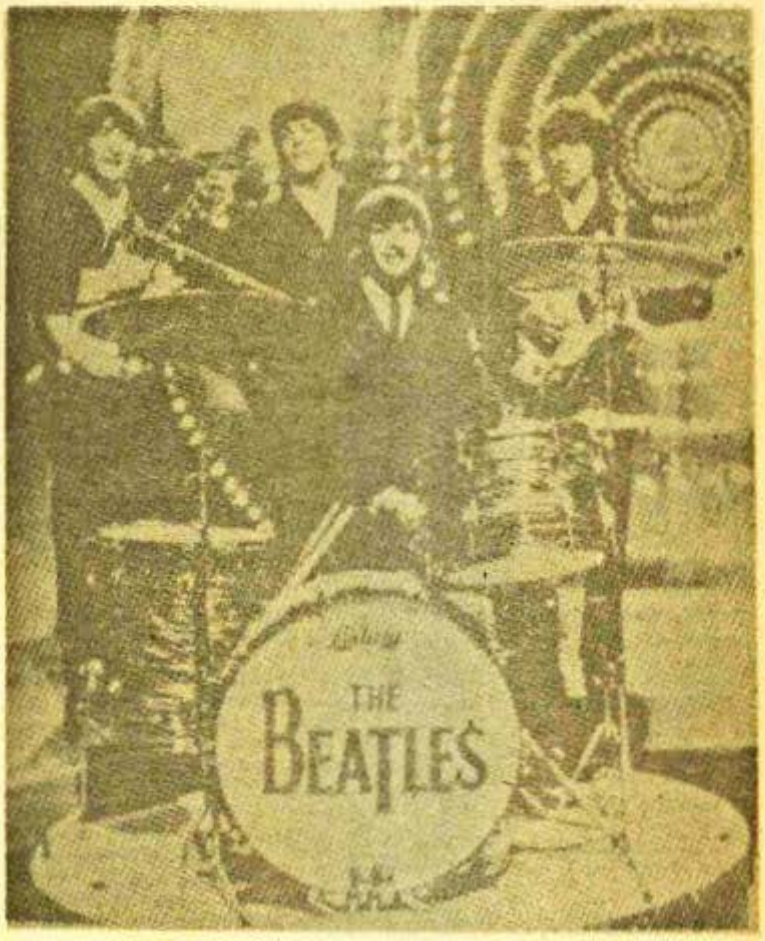

este și o descriere a perioadei de separare de la începutul anilor 70, cînd n-am putut face față din punct de vedere fizic".

● **I'm So Tired (Sînt atît de obosit).** Piesă scrisă de Lennon în India, pe una din temele sale favorite. Venise noaptea, nu puteă dormi, nu puteă părăsi camera din cauza preceptului de a sta înăuntru timp de 5 zile, iar oboseala i-a transmis starea de veghe din care s-a născut cîntecul.

● **Imagine (Imaginează-ți).** Dick Gregory le-a dat lui John și Yoko, o broșurică cu aplicabilitate generală, plină de tot felul de afirmații de genul : **„Dacă vrei să ai o mașicum fără a o face cunoscută Eram încă plin de dorința de a avea propriul meu spațiu, după ce stăteam tot timpul în aceeași cameră cu ceilalți, împărțind totul. Așa încît atunci cînd Yoko era îmbrăcată în aceeași culoare ca mine obișnuiam să mă enervez ingrozitor : „Noi nu sîntem Beatles ! Noi nu sîntem Sonny and Cher !".**

● **In My Life (În viața mea).** După ce, un timp, a compus cîntece în manieră Everly Brothers sau Buddy Holly, cu texte nesemnificative — cîntece pop lipsite de încărcătură spirituală. Lennon compune acest prim cîntec al său ce

este în mod conștient despre viața sa. Piesa a început ca o călătorie cu autobuzul de la casa sa de pe Menlove Avenue, nr. 250 pînă în oraș, menționînd toate locurile pe care John și le amintea. A consemnat totul, dar a devenit plictisitor. **„Astfel că am uitat cu ce începusem și au început să-mi vină versuri despre prieteni și iubite din trecut. Paul m-a ajutat și el la muzică".**

● **Instant Karma.** Acest „karma" se referă la destinul fiecăruia, la întîmplările ce-i compun viața, iar „instant" fixînd pe peliculă un moment insantaneu, o felie de viață. Deoarece prin anii 60 toată lumea vorbea numai despre „karma", lui John inspirația i-a venit deodată, el modificînd însă teoria curentă : **„Mi-am dat seama că, la fel cum se spune că influențează viața trecută sau viitoare, „karma" este spontană, instantanee. Există cu adevărat o reacție la ce faci în prezent, oamenii trebuind să fie preocupați în legătură cu asta. Sînt fascinat de publicitate și reclame ca forme de artă. Îmi plac. Astfel că ideea de „karma insantanee" a fost ca ideea de «instant cofee», prezentînd ceva cunoscut într-o nouă formă. Mi-a plăcut, pur și simplu".**

● **I Should Have Known Better (Eu ar fi trebuit să știu mai bine).** Lennon 100%.

● **It's Only Love (E doar iubirea).** Chiar dacă e al său, Lennon l-a urît întotdeauna, considerînd versurile „prăpăstioase" și melodia nereușită.

● **I Want To Hold Your Hand.** Scris de John și Paul în subsolul casei lui Jane Asher.

● **Julia.** Julia era mama lui Lennon, dar el a scris această piesă amestecînd imaginea mamei sale cu aceea a lui Yoko.

● **Lady Madona.** Creația lui Paul, John remarcînd „pianul-bun", chiar dacă „piesa" nu a „mers" niciodată cu adevărat nicăieri. Poate l-am ajutat pe Paul la unele versuri, dar nici de ele nu sînt mîndru".

● **Let It Be.** Alt cîntec binecunoscut, aparținînd în întregime lui Paul, și despre care John se exprimă critic : **„Nu are nimic de-a face cu Beatles. Ar fi putut fi Wings. Cred că a fost inspirat de «Bridge Over Troubled Water», al lui Simon and Garfunkel, Paul dorind să scrie ceva asemănător".**

● **Like Dreamers Do (Cum fac visătorii).** Piesa ce a figurat pe banda de audiție trimisă casei de discuri Decca și care a devenit disc „pirat". Pe această bandă John cînta „To Know Her Is Love Her" (E de ajuns să o cunoști și te îndrăgostești de ea) și „Hello Little Girl", iar Paul acest cîntec. Este evident o creație de adolescență a lui McCartney, pe care el a reînviat-o, ajustînd-o pentru a place auditorului de mai tîrziu.

● **Little Child (Copilașul).** Foarte interesant este faptul că toate cîntecele foarte bune ale formației Beatles (în fiecare existînd o fărîmă de talent unic), fie cele scrise împreună de Paul și John („She Loves You", „From Me To You"), fie separat ca „All My Loving", au fost piese „inspirate", ce le veneau de aiurea și le erau „predate" lor. Cele pe care s-au **străduit** să le scrie, de obicei nu prea au avut succes, sfîrșind ca fețe B pe discuri. Este cazul acestei melodii, pe care cei doi au compus-o într-un efort comun. Piesa a fost încredințată lui Ringo.

● **The Long And Winding Road (Drum lung și bătut de vînturi).** Alt cîntec emoționant, sensibil, al lui Paul, considerat, alături de „Let It Be", drept „izbucnirea" sa de inspirație înainte de despărțirea finală a grupului, John vorbește despre „șocul a ceea ce se întîmpla între el și Yoko", ceea ce ar fi provocat această „ultimă suflare" creatoare a lui Paul...

● **Lovely Rita (Drăgălașa Rita).** Iarăși Paul, dar de factură pop. John este (a cîta oară ?) neiertător : **„Paul inventa oameni ca Rita ca un romancier. Auzi o groază de emisiuni de tip McCartney la Radio : poveștile alea despre oameni plictisitori, poștași care scriu acasă etc. Nu sînt interesat în a scrie despre oameni în felul acesta : îmi place să scriu despre mine pentru că pe mine mă cunosc. Nu știu nimic despre secretare poștași și cititori de contor".**

● **Love Me Do (Iubește-mă).** Creație de adolescență a lui McCartney (cu o posibilă, dar mică, contribuție muzicală a lui John), care avea acest cîntec pregătit încă din perioada Hamburg, mult înaintea constituirii lor într-un cuplu faimos de autori.

● **Lucy In The Sky With Diamonds (Lucy în cer cu diamante).** Fiul lui John, Julian, a venit într-o zi acasă cu un portret pe care-l pictase unei colege pe nume Lucy, schițase cîteva stele pe cer și l-a numit „Lucy pe cer cu diamante". Celelalte imagini sînt inspirate din „Alice în țara minunilor". John își amintește : „Era de asemenea imaginea unei femei care va apărea într-o zi să mă salveze, o «fată cu ochi caleidoscop». S-a dovedit că aceasta a fost Yoko, pe care încă n-o întîlnisem. Astfel că poate ar fi trebuit să fie „Yoko în cer cu diamante...".

● **Magical Mystery Tour (Ocolul magic misterios).** Cîntec conceput și scris de Paul, ajutat la versuri de John.

● **Maxwell's Silver Hammer (Ciocanul de argint al lui Maxwell).** Alt cîntec al lui Paul, în care acesta a crezut foarte mult, dar pe care John „îl urăște" : **„Tot ce-mi amintesc este linia melodică, ne-a pus să o repetăm de un milion de ori. A făcut tot ce-a putut pentru a face din el un single : nu a fost niciodată și nici n-ar fi putut fi. Am cheltuit mult mai mult timp și bani cu acest cîntec decît cu oricare altul de pe întregul album".**

● **Mean Mr. Mustard (Meschinul Domn Mustar).** Alt cîntec al lui John pe care acesta îl renegă total peste ani : **„Am citit undeva într-un ziar despre acest tip meschin care ascundea bancnote de 5 lire și am scris despre el".** Ocazie de a preciza, din nou contra detractorilor, că n-are nimic de-a face cu a priza cocainã...

● **Michelle.** Piesa lui Paul, inclusiv ideea de a utiliza „stilul francez". John a sugerat partea mediană, inspirată de Nina Simone : „I love you, I love you...".

● **Mind Games (Jocuri mentale).** Inițial piesa se numea „Make love, not war", dar expresia devenise stereotipă, așa încît același mesaj de pace a fost transmis printr-un alt titlu — jocuri, gherile mentale, la fel ca în „Imagine", să zicem. John declară : **„Este o melodie frumoasă, întotdeauna mi-a plăcut cum sună. Cuvintele exprimă același lucru pe care îl spuneam în anii 60 — dragoste și pace, dar fără a folosi aceste cuvinte".**

● **New York City.** Baladă „ziaristică" a lui Lennon, care declară cu regret că prin New York se poate plimba, iar prin Londra — nu...

● **Nobody Loves You When You're Down And Cut (Nimeni nu te iubește cînd ești la pămînt și învins).** Un titlu care spune totul, exprimînd exact perioada cînd John, autorul piesei, a fost despărțit de Yoko. John : **„Întotdeauna mi l-am închipuit pe Sinatra cîntînd această melodie — e pe genul lui. Ar fi dat o interpretare perfectă acestui cîntec. Auzi Frank ? Ai nevoie de un**

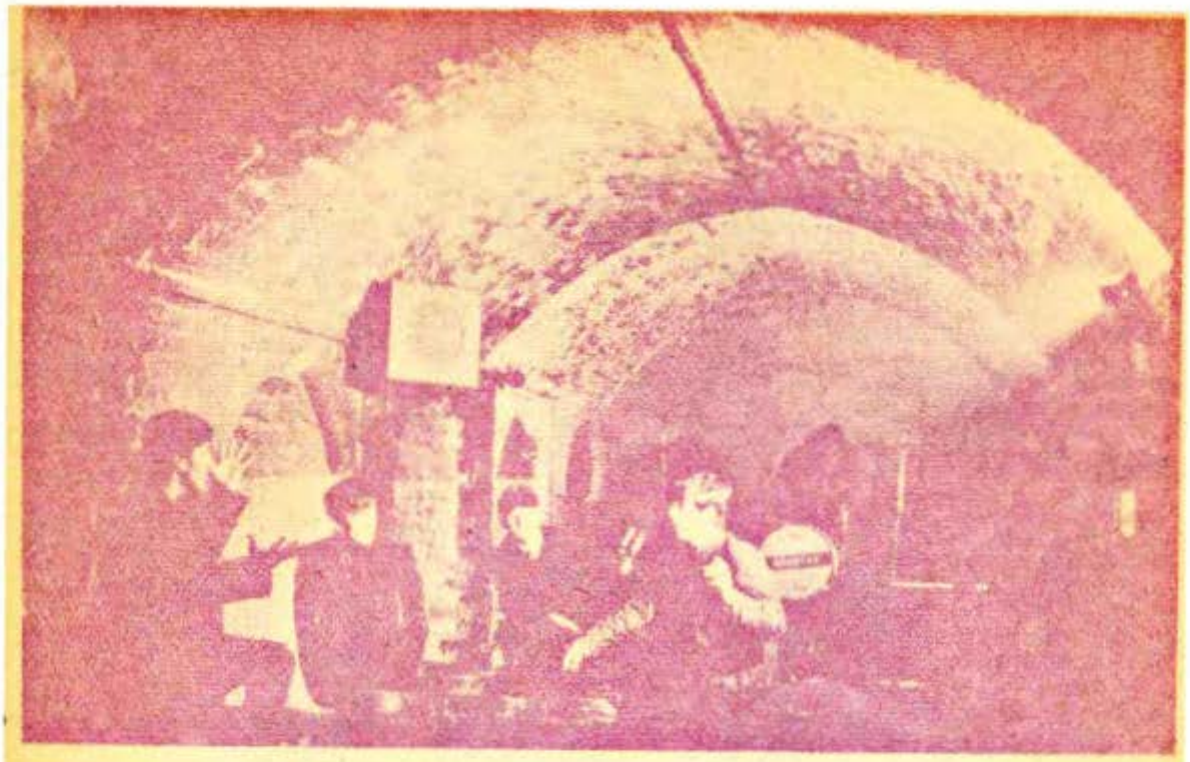

cîntec care să nu fie un nimic — iată unul pentru tine. Aranjamentul, totul este făcut parcă pentru tine. Numai să nu-mi ceri mie să-l produc !".

● **No Reply (Fără răspuns).** Editorul Dick James i-a declarat lui John, autorul piesei, că acesta este un cîntec ce se armonizează singur. Este versiunea lui Lennon la „Silhouettes", regretatul muzician declarînd : **„Aveam imaginea aceea, ştiţi, că merg pe stradă şi că-i văd silueta prin fereastră, dar la telefon nu răspunde — deşi n-am căutat o faţă la telefon în viaţa mea. Telefoanele nu fac parte din viaţa unui copil englez, ca maşinile !".**

● **Norwegian Wood (Pădure norvegiană).** Această piesă, 100% Lennon, este primul cîntec pop în care se aude instrumentul indian „siltar", minuit de George în loc de chitară. John rememorează cu mult umor : **„In acest cîntec bănuiesc că am fost extrem de precaut, pentru că nu voiam ca soţia mea să ştie că mai există într-adevăr ceva în afara căminului nostru. Dar cum eu mereu am avut cîte o legătură, încercam în cîntec să fiu sofisticat, scriind într-o asemenea perdea de fum încît n-ai fi putut spune că era ceva real. Nu pot să-mi aduc aminte femeia anume care a fost legată de acest cîntec şi nici nu ştiu cum naiba am ajuns la «pădure norvegiană»".**

● **Nowere Man (Omul de nicăieri).** „Making all his nowhere plans for nobody..." (Făcîndu-şi toate planurile lui de nicăieri pentru nimeni) — alt cîntec frumos semnat Lennon, rezultat a 6 ore de încordare la masa de lucru.

● **Oh ! Darling.** Să-l ascultăm pe John : **„Un mare cîntec al lui Paul, pe care el nu l-a cîntat prea bine. Totdeauna am fost de părere că l-aş fi putut cînta mai bine — era mai mult pe stilul meu decît pe al lui. Dar el l-a scris, aşa încît, la naiba, el l-a cîntat. Dacă avea un pic de bun simţ m-ar fi lăsat pe mine s-o fac".** (Rîde).

● **Oh Yoko.** O melodie care-l exprimă perfect pe John, sensibil şi pudic în sentimente, delicat şi cald. O piesă extrem de populară la vremea respectivă. John precizează : **„Toată lumea a dorit-o ca single, dar eu am fost într-un fel timid şi încurcat, poate din cauză că, vedeţi, nu prezenta despre mine o imagine în care să apar drept cîntăreţul de rock and roll dur, cu limba ascuţită".**

● **Old Dirt Road (Bătrînul drum murdar).** Compus de Lennon împreună cu Harry Nilsson, la „o sticlă de vodcă".

● **One After 909 (Unu după 909).** Scris de Lennon pe la 17 ani, în perioada „Hello Little Girl" şi „scos de la naftalină" pentru a fi editat pe album, probabil din lipsă de material. John: **„Cifra 9 mi-a fost mereu prin preajmă. Nu ştiu de ce. M-am născut la 9 octombrie, am locuit pe Newcastel Road nr. 9, «Revolutin 9». Din punct de vedere numerologic se pare că sînt numărul 3 sau 6, aşa că nu ştiu de unde vine acest 9".**

● **Paperback Writer (Scriitor de romane ieftine.).** Un cîntec de factură rock and roll, cu o excelentă secvenţă la chitară — un fel de versiune a lui Paul la „Day Tripper".

● **Penny Lane.** Cîntec al lui Paul, bazat pe numele unei străzi unde a locuit John ! Penny Lane este şi un district suburban, ca Times Square sau Columbus Avenue, unde John a locuit cu părinţii şi bunicul pînă la vîrsta de 4 ani. Tatăl său era marinar, veşnic pe mare. Locuiau într-o casă de tip „vagon", aşa cum citim în istoriile romanţate despre cei 4 ridicaţi din clasele de jos sau în „Yellow Submarine". Muzica este a lui Paul, iar o parte din versuri — ale lui John.

● **Piggies (Purceluşi).** Cîntecul lui George. John i-a sugerat doar un vers, referitor la furculiţe, cuţite şi slănină !

● **Please Please Me (Te rog fă-mi şi mie plăcere).** 100%

Lennon, în încercarea sa de a scrie un cîntec în manieră Roy Orbison ! John își amintește că l-a conceput într-o zi, în dormitorul din locuința de pe Menlove Avenue — locuința mătușii sale. Orbison cînta „Only The Lonely" (Doar cei singuri) la radio. Un vers dintr-un cîntec al lui Bing Crosby : „Please lend a little ear to my please" (Te rog apleacă-ți puțin urechea la rugămințile mele) l-a intrigat pe tînărul John, datorită dublului înțeles al cuvîntului „please".

● **Polythene Pam (Pam polietilenă).** Al lui Lennon, rememorînd întocmai o întîmplare din viața sa, în insula Jersey, în larg ul coastelor Franței. Un poet, un beatnik — replică englezească (din Liverpool) a lui Allen Ginsberg, l-a invitat în apartamentul său, prezentîndu-i o fată ce se îmbrăca în pungi de polietilenă. **„E mult de atunci, cîntecul declanșează toate acele amintiri uluitoare"** — mărturisește John.

● **P.S. I Love You (P.S. : Te iubesc).** Cîntecul lui Paul (cu o eventuală mică contribuție Lennon), ce încerca să realizeze o replică muzicală la succesul grupului Shirelles, „Soldier Boy".

● **Rain (Ploaia).** Altă inovație Beatles : prima bandă derulată invers, pe un disc pop. Compoziția lui John, care a elaborat linia melodică de bază și a realizat un mixaj acasă : **„Ca de obicei, cînd veneam acasă ascultam tot ce făcusem în ziua aceea. Am pus banda și... a ieșit în sens invers ! Stăteam acolo, prosternat, cu căștile pe urechi, și nu-mi venea să cred. A doua zi, cîntecul era înregistrat în forma finală".**

● **Revolution.** Compoziția lui Lennon.

● **Revolution 9.** Secvența „slow" a piesei precedente, de pe album, se derula, Lennon a luat partea „fade-out" (procedeu utilizat acum în disco) și a suprapus, păstrînd ritmul de bază al originalului, cu vreo 20 de „înfloriturl" culese de prin arhivele E.M.I. prin tăieturi de diferite dimensiuni din lucrări de muzică clasică. Deci, avangardiști și în domeniul colajelor ! A mai fost procurată o bandă de probă pe care un inginer de sunet oarecare anunța „numărul 9, numărul 9" ; toate sunetele și zgomotele au fost mixate pînă cînd John a obținut un rezultat mulțumitor. John : **„Yoko era acolo și ea lua hotăriri în legătură cu ce să folosim. Într-un fel totul a fost sub influența ei. Am pierdut mai mult timp cu „Revolution 9" decît cu jumătate din celelalte cîntece pe care le-am scris, pentru că a fost un montaj, de fapt".**

● **Rocky Raccoon (Ratonul de stîncă).** Al lui Paul, cu doar cîteva versuri ale lui John.

● **Run For Your Life (Fugi după viața ta).** Un fel de reclamă publicitară, pe care autorul ei, Lennon, mărturisește că n-a iubit-o niciodată, fiind de fapt o favoare făcută lui George. Versul „I'd rather see you dead, little girl, than to be with another man" (Mai degrabă te văd moartă, fetițo, decît să fii cu altul) este dintr-un vechi blues al lui Presley.

● **Scared (Înspăimîntat).** Să-i dăm cuvîntul lui John : **„Eram înspăimîntat cînd l-am scris — era întreaga despărțire de Yoko, cu gîndul că am pierdut acel lucru de care știam că am nevoie. Știți, cred că Mick Jagger a luat cîntecul și a scos din el „Miss You" (Îți duc dorul). Cînd eram în studio, inginerul de sunet mi-a spus: «Va fi un șlagăr dacă-l faci mai ritmat». Avea dreptate, căci «Miss You» este o versiune ritmată a cîntecului meu. Îmi place înregistrarea lui Mick mai mult și n-am nici un resentiment în legătură cu asta, căci nu contează dacă, din partea sa, a fost conștient sau nu. Muzica este bunul tuturor. Doar editorii își închipuie că oamenii au drept de proprietate asupra ei".**

● **Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band (Orchestra Clubului inimilor singuratice al sergentului Pepper).** Cîntec compus de Paul după o excursie în Statele Unite, el fiind influențat de moda de pe Coasta de vest, a formațiilor cu nume lungi : Beatles sau Crickets făceau loc unor „Fred and his Incredible Shrinking Grateful Airplanes". John explică: **«Paul a încercat să pună ceva între Beatles și public. „Eu" era adesea scos din exprimare, ca în vremurile de început, cu „Ea te iubește" în loc de „Eu te iubesc"».**

● **Sexy Sadie (Sadie cea sexy).** Piesă inspirată lui Lennon de Maharishi, fiind scrisă cu bagajele făcute pentru plecarea în India.

● **She Loves You (Ea te iubește).** Scris de John și Paul împreună, după ideea lui Paul, care în loc de expresia clasică „Eu te iubesc" a hotărît introducerea unei terțe persoane. Acest detaliu, de altfel, îl caracterizează și astăzi pe Mc Cartney, spre deosebire de John, care a fost mereu mai înclinat, așa cum arăta chiar el mai sus, să scrie despre el însuși. Onomatopeea „Woo, woo" a fost împrumutată din piesa „Twist and Shout" a grupului The Isley Brothers. John, cu umorul lui tonic : **«Nu știu, de unde am luat „yeah, yeah, yeah". Îmi amintesc că atunci cînd Elvis a făcut „All Shook Up", era pentru prima dată că auzeam „uh, huh, oh, yeah" și „yeah, yeah", toate în același cîntec !».**

● **She Said She Said (Ea a spus că ea a spus).** Cîntec scris de Lennon după o călătorie la Los Angeles, în timpul unei întreruperi a turneului Beatles. Actorul Peter Fonda a venit la John și i-a spus : **„Știu cum e să fii mort".** John istorisește mai departe : **„El povestea despre o călătorie a lui, dar noi nu aveam chef să-l ascultăm. Soarele strălucea, fetele dansau, totul era frumos și eu nu știam încă cine era tipul ăsta, nu făcuse filmul „Easy Rider", pe Henry Fonda îl știam vag și Jane Fonda nu devenise un simbol, de nici un fel. Și el tot venea și șoptea. Îmi venea să-i spun : „Nu-mi povesti mie despre asta. Nu vreau să știu cum este cînd ești mort".**

● **She's A Woman (Este o femeie).** Piesa lui Paul cu cîteva contribuții la text ale lui John : **„Noi am pus expresia «turns me on», eram atît de emoționați să spunem asta. Era prima folosire a expresiei într-un cîntec. Foarte îndrăzneț."** (Ride).

● **(Just Like) Starting Over (Exact ca și cum începi din nou).** Titlul exprimă exact ceea ce simțea cînd l-a scris, în Bermude, unde se afla împreună cu fiul său Sean, în timp ce Yoko se ocupa de afaceri. Toate celelalte cîntece ale discului fuseseră terminate, așa încît acesta, precum și „Clenup Time", au venit ca un fel de amuzament. Regăsim aici sond-ul specific anilor 50, iar explicația ne-o dă chiar John : **„Niciodată nu am scris cu adevărat un cîntec care să sune în acest mod, deși a fost perioada mea preferată, muzica cu care m-am identificat**

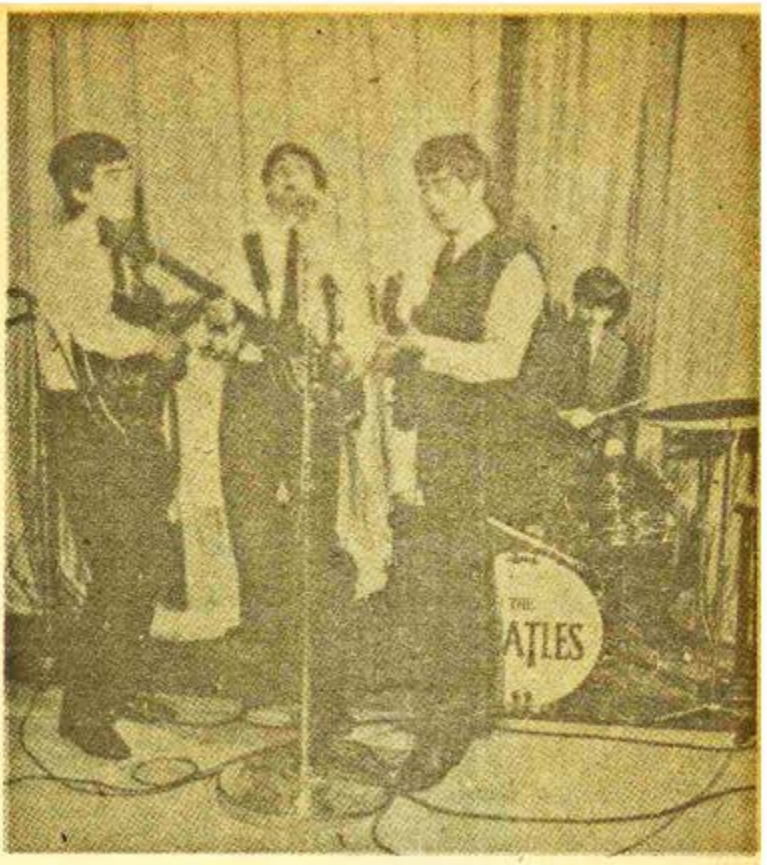

perfect. În zilele formației Beatles asta ar fi fost luată în glumă, se evitau clișeele, dar acum totul se schimbase. Aproape că am preluat exact cuvinteie „spread our wings and fly" (să ne întindem aripile și să zburăm), căci mă gîndeam că toți or să se întrebe „Ce-o mai fi și asta cu Aripile ?". Nu, n-are nimic de-a face cu Wings !".

● **Strawberry Fields Forever (Cîmpuri de căpșuni pentru totdeauna).** Sau, mai corect „Strawberry Fields pentru totdeauna" pentru că S.F. este un loc real. După ce nu a mai locuit în Penny Lane, John s-a mutat cu mătușa sa, care locuia într-o suburbie, într-un loc frumos cu o grădiniță, într-un cartier unde aveau vecini numai doctori, avocați ș.a.m.d., deci dispărea imaginea magherniței sărace proiectată în toate poveștile romanțate despre Beatles. Lîngă această casă era S. Fields, o casă lîngă o școală de corecție pentru băieți, unde John se ducea la petreceri în grădină împreună cu prietenii lui Nigel și Pete, vînzînd sticle de limonadă cu un penny : „Living is easy with eyes closed / Misunderstanding all you see" (Este ușor să trăiești cu ochii închiși. Să interpretezi greșit tot ce vezi). John: **«Am fost întotdeauna, și la grădiniță, un melancolic. Nimeni nu pare să fie atît de melancolic ca mine" — este ceea ce spuneam eu. De aceea, probabil că sînt nebun, ori geniu — vezi versul următor : „I mean it must be high or low".** (Vreau să spun că trebuie să fie tot sau deloc). **Era înfricoșător, copil fiind, căci nu exista nimeni cu care să mă compar. Singurul contact pe care l-am avut a fost cînd am citit despre Oscar Wilde, Dylan Thomas, Vincent Van Gogh, în cărțile mătușii mele, în care se povestea despre suferințele pe care le încercau din cauza viziunilor lor. Din cauza a ceea ce ei vedeau, erau torturați de societate, pentru că încercau să exprime ceea ce erau ei. Eu am văzut singurătatea».**

● **Taxman (Perceptorul).** Unul din primele cîntece scrise de George, la care John a contribuit cu cuvintele „pennies on your eyes" și alte cîteva versuri.

● **Tell Me Why (Spune-mi de ce).** Scris de Lennon, la „comandă".

● **There's A Place (Există un loc).** Textul spune lucruri firești, în manieră Lennon, iar muzical este o încercare a lui John în stil „Motown" : „In my mind there's no sorrow"

(În mintea mea nu există părere de rău). Totul este în mintea fiecăruia dintre noi.

● **Things We Said Today (Lucruri pe care le-am spus astăzi).** Un bun cîntec al lui Paul.

● **Ticket To Ride (Bilet de cursă).** Compoziție Lennon, cu una din primele înregistrări, dacă putem risca apropierea, de tip „heavy-metal". John, cu umor : „Contribuția lui Paul a fost modul cum Ringo a cîntat la baterie".

● **Tip Of My Tongue (Virful limbii mele).** Piesă a lui Paul, de care John nu vrea nici să audă.

● **Tomorrow Never Knows (Mîine nu știe niciodată).** Expresia din titlu îi aparține lui Ringo, iar piesa — lui Lennon, din perioada, cum se exprimă chiar el, „cartea tibetană a morții : **„I-am dat acest titlu de reclamă publicitară, împrumutat de la Ringo, pentru că eram puțin sfios în legătură cu versurile, pentru a mă îndepărta puțin de textele cu adînci semnificații filozofice".**

● **Two Virgins (Doi puri). „Cînd am întîlnit-o pe Yoko, mă interesa ca artistă. Am fost întotdeauna timid cu ea. Odată, ne-am întîlnit, am mers sus la mine și am înregistrat benzi. Aveam camera plină de benzi diferite. Ea se înregistra cu tot felul de voci și eu apăsam pe toate butoanele magnetofonului meu, obținînd efecte sonore... Ne cunoșteam deja de 2 ani".** Acesta a fost începutul poveștii de dragoste cu Yoko, istorisit aici de John în „proză" și în cîntec, cu muzică și versuri.

● **Watching The Wheels (Urmărind roțile).** Este un fel de versiune muzicală a „scrisorii de dragoste de la John și Yoko", apărută în „New York Times". John, indignat : **„Lumea spune că sînt leneș, visător, că-mi trăiesc viața ca în somn. Vedetele pop deveniseră indispuse că nu mai făceam discuri. Nu puteam să cred asta, se comportau ca niște soacre. Nu știu cine era, Mick Jagger sau altcineva. Ce-i interesea pe ei dacă eu nu mai fac nici un disc ?".**

● **We Can Work It Out (Putem să găsim o soluție la sta).** Prima jumătate este a lui Paul, apoi John intervine în secțiunea de mijloc : „Life is very short and there's no time for fussing and fighting, my friend" (Viața este foarte scurtă și nu este timp să ne agităm și să ne luptăm unul cu altul, prietene).

● **Whatever Gets You Through The Night (Orice te face să ieși din noapte).** Discul considerat de producătorul Jack Douglas drept o noutate în materie, a fost singurul al lui Lennon, după ce a părăsit Beatles, care a ajuns pe locul I în top. Dar John este nedumerit : **„Nu a ieșit prea bine cu instrumentiștii, dar cuvintele îmi plac. A fost mai comercial decît, să spunem, „Imagine", dar după părerea mea acesta ar fi trebuit să fie pe locul I, iar „Whatever..." pe locul 39 !. Pur și simplu n-are nici un sens. Dar, cine știe ?".**

● **Why Don't We Do It In The Road (De ce nu facem asta în drum).** Piesa lui Paul, pe care el a înregistrat-o singur, într-o cameră, cîntînd la pian, baterie, vocal, pentru a realiza exact ceea ce urmărea. John : **„Totuși, nu se putea rupe de Beatles. Nu știu ce era, nu pot vorbi în numele lui George, dar eu am fost întotdeauna rănit cînd Paul realiza ceva fără să ne implice și pe noi. E o melodie amuzantă, dar atît".**

● **With A little Help From My Friends (Cu puțin ajutor din partea prietenilor mei).** Piesa lui Paul, cu puțin ajutor (la versuri) din partea lui John.

● **Within You Without You (În tine, fără tine).** Unul dintre cele mai bune cîntece ale lui George : aranjamentul, sound-ul, textul. Tot John : **„George este clar în cîntecul ăsta. Poți auzi cum mintea lui este clară, ca și muzica lui. Este talentul lui înnăscut care răzbate în cîntecul ăsta. George este cel căruia muzica indiană îi datorează recunoașterea largă".** Cîntecul acesta e e un bun exemplu.

● **Woman (Femeie)** — de pe albumul „Double Fantasy" (Dublă fantezie). Dedicat de John lui Yoko și prin ea tuturor femeilor. John : **„Istoria relațiilor mele cu femeile este săracă, tipică pentru un anume tip de bărbat, sensibil din cale-afară, nesigur, dar agresiv în încercarea de a acoperi latura feminină. Dar învăț să fac cunoscut faptul că e bine să fii blînd".**

● **Woman Is The Nigger Of The World (Femeia este negrul lumii).** Afirmația plină de forță, din titlu a fost făcută de Yoko Ono, în 1968, într-un interviu. Cîțiva ani mai tîrziu John a transformat-o într-un cîntec pentru eliberarea femeii.

● **World Without Love (Lumea fără iubire).** Veche piesă a lui Paul, de dinainte de Beatles, pe care el a dezgropat-o și a dat-o duetului Peter and Gordon (primul din ei fiind cunoscutul Peter Asher de azi).

● **Ya Ya.** Obligație contractuală a lui Lennon față de Morris Levy, ca rezultat al une acțiuni în justiție. O umilință pentru John, ajuns în această situație. Julian este la baterie, iar John la pian, cîntînd „Ya Ya"...

● **Yellow Submarine (Submarinul galben).** Compoziția lui Paul, ajutat în domeniul versurilor de John și... Donovan. Melodia a fost dată la iveală în studio, iar ideea și titlul sînt ale lui Paul. Scris pentru Ringo.

● **Yer Blues.** Compus în India.

● **You Know My Name (Look Up My Number) (Imi știi numele, caută-mi numărul în cartea de telefon).** Piesă neterminată, devenită disc-comic cu Paul. Acesta vorbea la telefon, John a văzut anuarul telefonic pe pian. Paul a spus, ceva de genul : **„Știi numele, caută numărul".** John doar a modificat puțin expresia. Urma să fie un disc în manieră Four Tops. La saxofon cîntă Brian Jones !

● **You Never Give Me Your Money (Niciodată nu-mi dai mie banii tăi).** Alt cîntec neterminat al lui Paul, inclus pe albumul „Abbey Road".

● **You're Gone Lose That Girl (O s-o pierzi pe fata aceea.** Piesă Lennon.

● **Your Mother Should Know (Maică-ta ar trebui să știe).** Piesă McCartney.

● **You've To Hide Your Love Away (Trebuie să-ți duci să-ți ascunzi dragostea departe).** Compoziție a lui Lennon, în „perioada sa Dylan".

Octavian Ursulescu

O pasionată cititoare a revistei „Luceafărul" – actrița Ileana Stana Ionescu

Fotografii de Vasile Blendea

Almanahul „Luceafărul" 1986

Nicolae Dan Fruntelată – redactor șef, M. Ungheanu – redactor responsabil, Mircea Croitoru – secretar de redacție

Coperta :
Decebal Scriba și Dan Stanciu

Tipărit la Combinatul poligrafic
Casa Scînteii sub comanda
nr. 50 444

CENTENAR REBREANU ● LAU[illegible] ARANULUI ROMAN ● MATEIU I. CARAGIALE – 100
SCRIITORI ȘI IPOTEZE ● CARE A FOST NUMELE LUI DECEBAL ?
ZILE FIERBINȚI ● ROMÂNIA = PĂMÂNT AL SPERANȚEI ● REȚEAUA OMENIEI
● UN MARE ÎNFRÎNT ● EXISTĂ O ISTORIE A ROMÂNIEI ORIENTALE ?
SĂNĂTATEA ÎN ACȚIUNE ● MAPAMOND ● E. M. CIORAN : „NOII ZEI"
HEROINA – ULTIMA STAMPĂ ● F.C. LIVERPOOL–JUVENTUS TORINO : 33–11
ROBERT REDFORD – O ANTIVEDETĂ ● UN CHAPLIN DE CULOARE ?
JURNALUL UNUI CASCADOR ● CAFENEA LITERARĂ MADRILENĂ
SFINX ● JAMES GARDY – „CENTRALA DE ALARMĂ" ● 5 F ● DOMINO

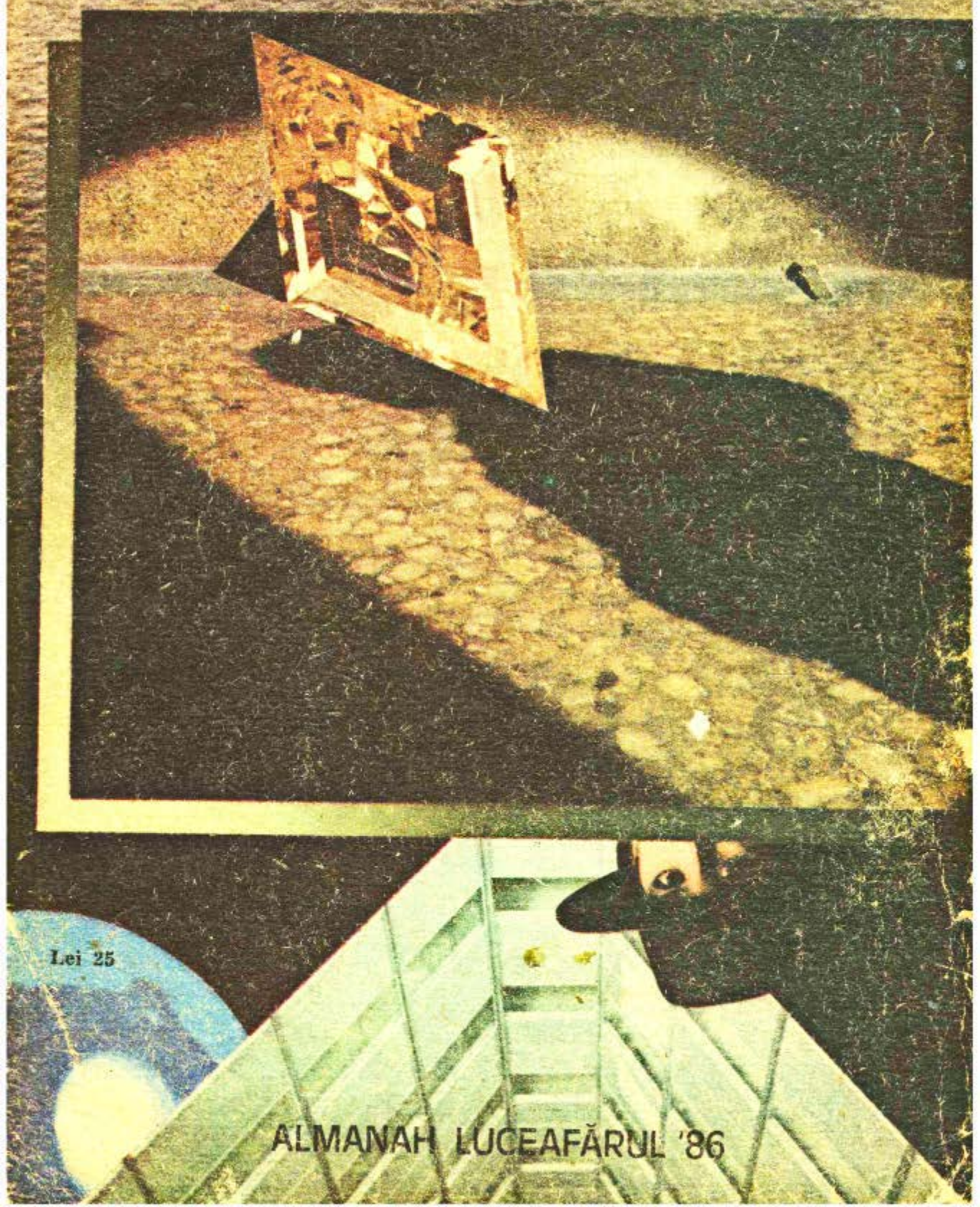

Lei 25

ALMANAH LUCEAFĂRUL '86